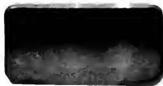

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
7 B
20

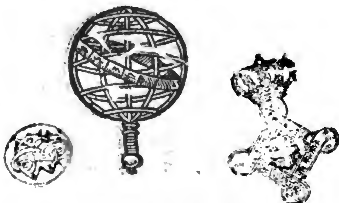
HERMANNI CONRINGII

EXERCITATIONES ACADEMICÆ

DE

REPUBLICA IMPERII GERMANICI

infinitis locis mutatæ & auctæ, inque unum volumen redactæ.

HELMESTADII

Typis JACOBI MULLERI

impensis J. BARTHOLDI Oehlers/

Bibliopolæ Lipsiensis.

CIƆ IƆ C LXXIV.

Cum Privilegiis perpetuis.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAntum eſt interregni tempore Privilegiis SereniſſimorumPotenti-ſimorumque S. R. I. Vicariorum, ne quis libros, Hermanni Conringii cura ſcriptos vel editos, citra ejus heredumque conſenſum, unquam vel imprimat, vel alibi impreſſos divendat: pœna delinquentibus di-cta omnium ejuſmodi librorum amiſſionis, & ſolutionis decem marca-rum auri. Prout latius definitur ipſis Privilegiorum tabulis.

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQVE COMITI AC DOMINO

D. GOTLIEBO

COMITI S. R. I. DOMINO DE WINDISCHGRÄTZ,

LIB. BARONI in Walstein ET in Thal/

DOMINO BARONATVS TRAVTMANSDORFII,

HEREDITARIO MAGISTRO STABVLI PROVINCIÆ STIRIÆ, ET EQVITI AVRATO,

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS CAMERARIO ARCANO, ET JUDICII IMPERIALIS AULICI CONSILIARIO ATQUE ASSESSORI

NUNC ETIAM

AD SERENISSIMUM AC POTENTISSIMUM DANIÆ ET NORWEGIÆ REGEM LEGATO

felicia quæque precatur

HERMAN. CONRINGIVS.

ILLVSTRISSIME ATQVE EXCELLENTISSIME COMES,

SExaginta & paulo amplius annos demum est, quando inter Germaniæ nostræ Academica exercitia primùm fuit receptum, de iis quæ ad rempublicam Imperii attinent theses disputandas proponere. Nec tamen illud vel tunc ubivis factum est, sed paucis in locis, & quidem duntaxat in Protestantium scholis. Antehac sanè nusquam fortè terrarum tale quidquam in usu fuit Academico, imò nec scholarum hæc alicubi cura hactenus fuerat. Enimvero jam à seculo usque Christiano duodecimo visum erat vulgò, reipublicæ Imperii cognoscendæ doctrinam rectè satis addisci docerique in scholis illis amplioribus quas Universitates aut Studia universalia apellaverunt, si Jura à Pontificibus Romanis recenter condita, aut quæ à Justiniano Imperatore olim sunt profecta, ibi exercerentur: neque vero aliud quid exigi ad reipublicæ Imperii notitiam, imò illâ comparatâ facillimum & universis promptum esse res Imperii mode-

moderari. Quin infecerat isthæc opinio ipsum quoque Galliæ regnum. Quod meritò mireris factum esse, quum illud Imperii nomine haud fuerit appellatum: quæ cognominatio Italos nostrosque homines in errorem adduxerat. Sed stultitiam istam Galliæ suæ, præter alios gentis illius, Hotomannus graphice pridem perstrinxit: neque arbitror hodiè cuiquam amplius non eam esse perspectam. Dudum quoque est, quum nostratium nonnulli præclarè hac in re gesserunt sese. Ipsemet ego jam propè quadraginta annos vulgatis libris, prolixius quàm ab alio forte quoquam fuit factum, docui, jus publicum Romanum vetus non obligare Imperii hodiernam rempublicam: sed jura publica nostra aliunde esse petenda: nec tamen vel istorum peritiâ absolvi notitiam reipublicæ, sed hujus duntaxat esse partem: multò autem maximè diversam esse ipsammet regendæ civitatis prudentiam aut Politicam Philosophiam. Non infeliciter etiam cessit mea isthæc opera, intelligentibus quibusque passim eam probantibus, explosisque leguleii unius alteriusque furiosis calumniis ac somniis Sabinis. Cæterùm ad notitiam reipublicæ nostræ comparandam esse potius domestica quam obsoleta illa Justiniani monumen-

ta consulenda, jam tum antehac etiam, præclare fuerat à quibusdam magnâ viris doctrina & observatum & illustribus indicatum exemplis. Cumprimis autem in Germania certius meliusque hoc studiorum genus incensum fuit initio hujus seculi, auctore Melchiore Goldasto: cui nemo Germaniæ rebus illustrandis par fuit, nec fortè erit quisquam. Et vero illius ductu paulatim cœpit apud nos solito exquisitior reipublicæ cognitio; atque adeò, ceu ante duxi, paulo post demum, insolitâ hactenus ratione, cæperunt pariter Academicæ de Imperii rebus disputationes in Germaniâ institui. Non æqualis tamen ubivis fuit isthæc industria: solis nempe, quod itidem jam diximus, Protestantium scholis hoc curæ fuit; inter hasce autem nulla quidem non aliquid operæ hac in re impendit, aliæ aliis tamen majorem hinc gloriam sibi pepererunt. In Julia hac nostra rarior fuit isthæc occupatio, prævalente privati quod appellant Juris studio; ipsa Civilis tamen Philosophia à viro incomparabili Henningo Arnisæo quemadmodum alibi nusquam hîc fuit exculta, & simul Imperii quoque ut aliarum rerumpublicarum veterum recentiumque historia, etiamsi sparsim quidem, accuratè tamen satis est inculcata,

quam-

quamvis medicum vitæ genus ille ſibi elegerit, ac proinde alia agere tandem deſinere fuerit coactus, & illius in Daniam diſceſſu ſimul utrumque hoc ſtudiorum genus fuerit heîc quaſi conſepultum. Quum duodecimo pòſt anno Naturalis Philoſophiæ hîc docendæ cauſsâ ex Batavia juvenis & peregrinus adveniſſem, initio quidem id ſolum quod muneris mei erat & medendi artem, quibus jam annis aliquot aſſueveram, excolere officii mei eſſe duxi: non multò pòſt tamen arcanâ, quantùm arbitror, Numinis agitatione ſubciſivum omne tempus Civili etiam Philoſophiæ & Imperiì ſtatus peritiæ cum diſcendæ tum docendæ cœpi concedere; in hoc utroque non minùs atque in alio quovis doctrinæ genere illam mihi ſemper facilem divinam benignitatem deprehendens. Ex iis verò quæ ſubinde auditoribus de republica Imperii diſſerui aut tradidi legenda, nata ſunt cum tempore illa quæ hoc volumen comprehendit. Nec verò diſplicuit etiam mihi ea, quæ jam aliquamdiu paſſim obtinuit in Academiis Germanicis, inſtituendi exercendique juventutem ratio, per publicas etiam hiſce de argumentis diſputationes. Quamvis videlicet haud improbem Platonis conſilium, reipublicæ leges non eſſe vulgò examini exponen-

das: non tamen illud ad quasvis promiscue leges pertinet, sed duntaxat illas quarũ censuram non admittit publica civilis societatis tranquillitas: fuit cæteroquin siquis alius Græcorum populus omnis circa mores atque instituta civitatum quarumcunq; pernoscenda singulari aliquâ curiositate. Debentur autem illæ Academicæ Exercitationes neutiquam mihi uni. Si sane eam quæ de Judiciis est excipias, bonâ saltim ex parte reliquæ à calamo sunt eorum qui Respondentium munere ipsis in disputationibus sunt perfuncti, atque adeo saltim hactenus illos ipsos habent autores. Quo scilicet eximiorum illorum juvenum ingenium & industria magis proficeret, calami proprii quasi periculum ipsos facere curavi; contentus, eos partim præviis dissertationibus omnia sedulo docuisse, partim minus rectè scripta emendasse, partim denique interpolando addidisse quæ visa sunt fugisse juvenilis ætatis captum, in universum autem manu quasi duxisse eos ad exquisitiorem rerum scientiam. Et verò nemo non illorum operæ fecit pretium: quamvis haud diffitear, non fuisse omnium parem in elaborando felicitatem, nunc ob argumenti difficultatem, nunc ob aliquem diligentiæ defectum, nunc postremo & propter doctrinæ copiam inæqualem.

lem. Et meæ ſunt igitur Exercitationes illæ, & meæ non ſunt. Neç vero id non cuivis intelligenti facile perceptu eſt, qui aſſuetus verè meorum lectioni illa cum hiſce contenderit. Superſunt ſanè etiamnum paſſim, haud falſa quidem(id enim cavi) crudum tamen quid ſapientia & affectationem juvenilem: quibus proinde bonus quiſque & æquus lector ignoſcet, non minus atque à me in ejuſmodi chartis ſemper eſt factum, & faciendum eſſe judicavi. Cæterum quia hæ Exercitationes non in totum ſunt meæ, paſſus ſum eas hactenus vagari, earumque ſingulas huc illuc ſpargi, omni quaſi cura illarum ſepoſita, jam tum præſertim circa verè propria ſatis occupatus. Aſt nunc mutare iſtum animum non unâ de cauſſa ſum coactus. Obſervavi videlicet, libellos iſtos Diſputationum, ſine diſcrimine omnes, à quammultis præclarè doctis viris paſſim, non in Germania duntaxat noſtrâ ſed etiam alibi, mihi uni acceptos referri, idque non diſſimulari etiam editis ſcriptis. Ad hoc jam ante annos hoſce triginta ampliùs prodiit alicubi (in Batavis, quantum intellexi) in lucem altera mearum Exercitationum, quæ eſt *de Imperatore Romano-Germanico*, ſolius mei nomine

præ-

præfixo, additaque insolente, & illa quidem bellica tempestate periculi plenâ, inscriptione: *Discursus novi de Imperatore*: unde necessitas invito mihi expressit tunc librum *De Germanorum Imperio Romano*. Jam vigesimus porro agitur annus, quum Ebroduni in Allobrogibus priores septem Exercitationes typis sunt excusæ, itidem me unum ferentes auctorem, additoque peregrino titulo, *De Imperii Germanici republica Acroamatum Historico-politicorum, sive Discursuum novorum Historico-Politicorum.* Qui liber cum in Galliam Italiam imo & Hispaniam ac Britanniam penetraverit, passim ipsimet orbi persuasum est jamdudum, mihi auctori isthæc omnia deberi. Non levem præterea passa illa omnia sunt mutationem, à primâ & genuina editione. Alibi enim sæpius recusa sunt sed mendosissimè. Alibi pro libitu editorum resecta nonnulla sunt. Ebroduni, quo omnis thesium periret memoria, etiam ipsi numeri sublati è medio sunt. Accedit, quod benignis præstantium virorum judiciis ac præconiis persuasum sit in ipsum vulgus, contineri hisce Exercitationibus multa utilia, quæ ab alio tamen nemine sint dicta ac proinde alibi nusquam invenire sit; ex quo illarum le-

lectio passim desideratur, ipsis tamen rarò comparentibus. Hæc sanè aliaque nonnulla ad curas secundas horum libellorum me quamvis neutiquam otio abundantem, tandem revocaverunt. Nec verò fas fuit visum, eorum abjicere omnem propè amorem, quorum pars saltim maxima reapse mihi debebatur: multo minus, postquam hominum quasi communi consensu, etsi erroneo, in unius mei nomen sunt pridem adoptata. Cumque injuria non levis & bono publico & singulatim mihi hactenus fuerit illata, cùm perquam mendosis editionibus tum mutationibus inconsultis, saltim imposterum illam avertere, (quia quod factum est nequit infectum reddi) etiam officii mei & existimationis tuendæ, esse judicavi. Et sane initiò quidem unum hoc consilium fuit, omnia non nisi in pristinam integritatem restituta edere, uno tamen volumine comprehensa; dum post longum autem temporis intervallum relego cuncta, statim observavi, quamplura correctione indigere, alicubi & augmentum aliquod esse necessarium. Eoque in recensione utrumque deinceps etiam egi; mutavi, inquam, tantum non infinities si quæ visa fuerant minùs commodis

 ver-

verbis dicta (ab aſſertionibus enim ipſis primis vix ſemel iterumque diſceſſi) etiam interpolando varia paſſim & frequenter addidi, ita tamen, ut ad plenam tractationem argumenti cujuslibet multa adhuc deeſſe neutiquam velim diffiteri. Ad ſolam ſane illam quæ de Epiſcoporum conſtitutione agit Exercitationem excolendam ſolito majorem appuli curam, integris nempe hic illic inſertis novem plagulis. Id autem uti facerem, invitavit me, cum ſingularis in illius conſcriptione ab Illuſtri Blumio jam olim adhibita diligentia, tum argumenti ipſiusmet dignitas perquam eximia & ejus in doctis ipſis ignorantia. Cum tria videlicet ſumma ſint membra reipublicæ, quæ formam ipſam conſtituunt cujuslibet, quod pridem ab Ariſtotele prudenter eſt monitum, ἓν μὲν τί τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς, τρίτον δὲ τὸ δικάζον, plurimùm profecto intereſt accurate noviſſe, quemadmodum ſeſe ſemper habuerit Epiſcoporum conſtitutio vel nunc illa ſeſe habeat; idque non duntaxat ut reipublicæ Germanicæ, ſed etiam ut monarchiæ Pontificiæ arcana ipſa perſpiciantur. Sunt ſcilicet Epiſcopi, etiam inquantum Epiſcopi, nullo ad ſeculares Principatus, quos Germania iis adjun-

adjunxit, habito respectu, in omni Christiano orbe, sacri quidam magistratus: adeoque prout illos constituendi facultas sese habet, etiam ipsa reipublicæ forma alia est atque alia. Hinc, quoniam demonstratum à nobis est, circa Episcoporum constitutionem nusquam terrarum, extra Ecclesias paucas suburbicarias, à Romano Pontifice quidquam juris esse exercitum aliquammultis à Christi nativitate seculis, imo nihil juris sibi Papas vel arrogasse: ex adverso post Christianam religionem à Germaniæ populis acceptatam, per quamplura item secula, à Regibus Episcopos esse constitutos, donec per Hildebrandum omnia turbavere, & denique à Pontificibus Regium hoc jus est invasum; non amplius definitu jam est difficile, saltim ratione secundi illius membri, quod ad magistratus attinet, monarchiam illam sacram, quam sibi, ab Hildebrandi potissimùm ævo, Romani Pontifices vindicavere, olim fuisse nullam nec divino alicui juri attributam, sed sensim & serò demum per malas artes esse comparatam, Reges autem etiam Germaniæ nostræ quondam ea in parte sese monarchas gessisse; tandemque pristino illo constituendorum Episcoporum modulo mutato, totam qnoque rei-

publicæ nostræ formam mutavisse. Ut magna autem est argumenti istius nobilitas, ita passim illud præ aliis ignotum est: imò hîc quasi de industria, cum ab aliis tam ab iis maxime, qui Pontificiæ majestatis studio nimio ducuntur, & spissæ tenebræ veritati obductæ & sparsi sunt errores plurimi. Hisce sane de caussis fui commotus, illam Blumianam collectionem, jam tum licet satis insignem, præ aliis passim novis accessionibus nunc locupletare. Fortassis verò & reliqua hujus voluminis per partes aliàs à me illustrabuntur: hæc grandiori operi, quo Monarchiæ Papalis membra omnia, adeoque primum quoque & tertium, excutienda, oportet reservare. Cæterum, qualia hæc cunque nunc sese habeant, Tibi cumprimis ego illa consecro, COMES ILLUSTRISSIME, multis de caussis. Eo videlicet in ipso summo Imperii senatu fungeris amplissimo munere; illoque ab ipsamet S. Cæsarea Majestate loco es collocatus, ut quæ ad rempublicam faciunt scripta censuræ tuæ meritò submitti debeant: à me certè id fieri deceat, qui noverim & delectari Te isthoc studiorum genere, & in eo magnos præ aliis quammultis fecisse progressus. Nec verò etiam me

pot-

poteſt fugere , cum univerſæ id jam Europæ ſit notisſimum, ab ipſomet noſtro Auguſto LEOPOLDO, accuratisſimo virtutum animorumque æſtimatore, dignum Te idoneumque habitum, cui de magnis gravibuſque negotiis, non tantum ad varios Imperii Ordines, cùm intra Germaniæ fines, tum Principes quoque Italicos, ſed ad ipſos Reges maximos, & Galliæ & Sueciæ antehac, nunc etiam ad Serenisſimum Daniæ Norvvegiæque Monarcham, complures jam tum legationes concrederentur: eam porro dexteritatem in illis ubique abs Te exhibitam, ut laudibus tantùm non oneratus, poſt probè confecta omnia, redieris hoſpes optatisſimus. Quo de ne quis dubitet, pridem effecit Cæſarea munificentia, collatis in Te poſt præclare res geſtas multis perquam illuſtribus honoribus præmiiſque. Nulla verò legationum Tuarum non pro ſalute vel auctoritate Imperii obita eſt: ut hoc etiam nomine Tibi cumprimis merito debuerim ego offerre ea quæ ad manum nunc ſunt, Imperii jura & res illuſtrantia. Eſt verò & privatim mihi, quod idipſum agere planè jubeat. Anni nempe jam ſunt decem amplius, quum juſſu Cæſareo in aula Wolfenbuttelenſi auxilia contra Turcas conquirentis perſpectæ intimius raræ animi

animi dotes traxerunt me in Tui æstimationem. Et jam tum verò & pòst semper, ita vicissim me favore Tuo devinxisti, ut cultus & meæ promtæ gratitudinis saltim aliquod monumentum ad posteritatem quoque relinquere, si possim, ipsa me pietas adigat. Atque ego quidem, si patiaris, in id hunc librum Tibi COMES ILLUSTRISSIME offero: nonnihil tamen subverendum quis censeat, ne indignum illum tua gratia existimes, quia non omni ex parte meum esse jam sum confessus. Sed id me quidem audere fecerunt magna præeuntium exempla; quos inter honoris caussa satis est nunc nominasse solos Dominicum Arumæum & Justum Sinoldum Schutzium: quorum similes libros quum benevolo affectu Principes exceperint, nefas fuerit de singulari qua Tu polles humanitate sequius suspicari. Quod si tamen senectuti meæ plures annos Deo addere fuerit visum, idque integrâ quâ nunc est valetudine, dabo operam ut & aliis modis paratum Tibi meum constet obsequium. Nunc Deum oro obsecroque, uti hic novus & qui sequentur anni complures perpetua Te beent felicitate; publico cumprimis Imperii commodo, &, si fas est adjicere, aliquantillo etiam meo. Helmestadii in Acad. Julia III Januarii Anno CIↃ IↃ CLXXIV.

HER-

HERMANNI CONRINGII
EXERCITATIONES ACADEMICÆ DE REPVBLICA IMPERII GERMANICI.

EXERCITATIO PRIMA
DE GERMANICI IMPERII CIVIBVS
Habita die XXVII Martii
Anno clↄ Iↄc XLI.

RESPONDENTE
CHRISTOPHORO GVILIELMO Blume
Wolferbytano.

THESIS I.

DE Civibus & Statibus Imperii paucula quædam tradituris, præmittenda nonnulla erunt, quorum auxilio facilius in ipsius rei cognitionem devenire possumus. Nam & dicendum nobis erit, quinam verè Civium nomine veniant, & cum non uno eodemque modo Cives dicantur, æquivoca autem simul definiri nequeant, vox illa imprimis ab homonymia erit liberanda.

II. Erudite autem (ut solet) *lib. 3. Pol. cap. 1.* de hujus vocis ambiguitate differit Aristoteles. Quæ quidem tam late se extendit, ut pro variarum rerumpub. formis specie etiam cives differant. Et verò si respublicæ priores & posteriores specie differunt, cives quoq; in iis rebuspublicis eodem modo differre necessum fuerit.

III. Ut verò æquivocatio hæc dilucide ostendatur, omnibusque ob oculos ponatur, advertendum est. Primò, nonnunquam eos dici cives, qui tantum patre & matre civibus nati sunt: quamvis nonnullæ respublicę, non contentę parentibus, etiam de avo & tritavo inquirendum statuant, an fuerint cives. Sed hæc quidem significandi ratio admodum est incerta, cum in infinitum ita quæri possit; donec pervenias ad eum qui patrem civem non habuit. Et hanc ob caussam Gorgias Leontinus, sive joco, ut solebat multa, sive quod aliter se expedire non posset, cives fieri à civibus, aiebat. Sicut enim mortaria fiunt ab iis, qui hanc callent artem, ita esse Larissæ opifices, à quibus Larissæi cives fierent. Sed quàm improvide hoc sit dictum, quilibet facile animadvertit. Nam si ii tantum sunt cives, qui nascuntur è civibus, quomodo appellabuntur ii qui primi condiderunt vel fundarunt civitatem? Impropriè verò etiam ii cives dicuntur, qui respectu saltem aliquo hoc sortiuntur nomen: quales sunt civitate donati, qui non re ipsa sed honorarii tantùm sunt cives. Dicuntur porrò etiam cives pueri, & qui nondum perfectæ sunt ætatis, itemque decrepiti, qui ob venerandam senectutem, immunitates ac vacationes à muneribus impetrarunt, & puerili ætati rursum sunt proximi. Hi verò quamvis cives appellari possint, non tamen simpliciter hoc est asserendum; sed ita, ut illi imperfecte & potentiâ tantum cives esse dicantur, hi verò jam effœti ideò hoc nomine gaudeant, quod olim verorum civium numero accensiti fuerint.

IV. Cum autem hæ civis appellationes longæ sint alienæ à nostro proposito, supervacaneum prorsus esse censemus, in hisce diu morari. Proinde breviter tantùm insignem hujus vocabuli æquivocationem notasse sufficiet. Nunc ut rem ipsam definiamus, & quibus verè civium nomen competat, accurate explicemus, ratio postulat.

V. Civis autem secundum Aristotelem (quem in omnibus ejusmodi sequendum meritò statuimus) est ille, *cui in ea civitate cujus est civis potestas est fungendi magistratu vel deliberativo vel judiciali.* Quam quidem definitionem omnibus qui verè cives appellantur, applicari optimè posse confido. Etiamsi enim objicere quis posset, multos esse cives, quibus ista non conveniant, (sicut in Tyrannide aut Oligarchia multi sunt cives, qui nullo loco sunt, nulla dignitate aut munere funguntur) ei regerimus, æquivocam hanc civis appellationem esse, ut paulò ante uberius explicavimus. Maxime propriè autem & in illis corruptis adeoq; falsò dictis rebuspublicis nomine hoc esse dignos, quibus illum magistratum capessendi facultas est: valde improprie verò qui hac dignitate excluduntur.

VI. Hisce præmissis obscurum nemini esse potest, quinam hodie in nostro Germanico Imperio veri & genuini propriique sint cives. Ii videlicet, qui potestatem habent judicandi de iis, quæ ad τὸ κύριον vel summam reipublicæ (versatur autem ea circa pacem & bellum, circa leges publicas rogandas vel derogandas, circa fœdera cum peregrinis, circa vitam mortem & exilium civium, denique circa bona civium aut confiscanda aut in commune distribuenda) pertinent. Hinc etiam non potest non patere, rectè illos cives *Status & Ordines Imperii* appellari: quia nempe sunt totius Regni columnæ, vel quod legitimam in Comitiis Germaniæ habeant standi personam.

VII. Neque verò mirum sit, hos solos veros cives reliquos autem incolas potiùs esse vel subditos. Omnis enim civis utique socius est civilis societatis: est autem veri socii suffragium ferre & sententiam de rebus ad societatem pertinentibus. Apertam sanè implicat contradictionem, esse

 alicu-

alicuius societatis verum socium, nec tamen jus suffragii in ea Societate obtinere.

IIX. Scilicet hoc suffragiorum jus usque adeò est proprium civium verorum, verorumque Ordinum ac Statuum alicuius civitatis, ut essentiam eorum unicè constituat. Adeoque is qui caret illâ facultate, sive per injuriam sive jure, non est actu civis: qui fruitur illâ, sive jure sive injuriâ, reapse est in Statuum sive Ordinum, hoc est Civium censu. Neq; enim refert nunc, jure hoc aut illud fiat an injuria. Sic qui nondum gaudet illo jure, etsi gaudere debeat aut possit, rectè loquendo non est actu Civis sed potentiâ tantùm.

IX. Quoniam hoc ergò verè constituit civem, facile apparet, per accidens tantùm fieri, ut talis aliquis Matriculæ aut Albo Ordinum Imperii sit insertus, utque collectiones Imperii in publicum ærarium pro ratâ proximè solvat. Quæ duo tn. nonnulli perperam inter certissimas quorumlibet Civium atq; Ordinum notas recensent. Quod enim insertionem in Album attinet, certum est, in multis rebuspublicis nullum esse Album: quemadmodum nec ulla etiam Matriculæ memoria exstat in repub. nostra, ante illam quam Sigismundus Imper. anno 1431 fecit conscribi, quod rectè proditum est à Goldasto *lib. 2 de Regno Bohem. c.* 17. Itaq; nec ante illud tempus ulli fuissent Imperii Ordines: quo nihil est dictu absurdius. Eodem modo etiam sæpe in civitatum ac rerumpubl. ærarium conferunt illi, qui meri reipublicæ alicujus subditi sunt, & parere dominis coguntur. Ita sanè olim Polonia devicta aliquot auri libras quotannis Germanico Imperio solvit: nec tamen in conventu Imperii procerum sententiam dicendi habuit facultatem: contra Bohemiæ Rex onera Imperii non fert, in electione tamen summi magistratus Cæsarii quasi civem Imperii agit.

X. Fate-

X. Fatemur tamen ut nunc sunt Imperii mores, ferè solos illos, qui contribuunt immediate in publicum ærarium, & qui Albo sunt inscripti, suffragandi in Comitiis jus habere. Sanè ex quo placuit omnes Ordines in Album referre, deberet utique nunc illud Album certam nobis notam veri civis exhibere. Quia etiam constitutum jam est, ut soli Ordines proxime solvant debitum suum Imperii ærario, deberet utique & illa collectio significare veros Ordines. At infra probabitur, turbatis Imperii rebus esse factum, ut de quibusdam jurene inseri debeant an non, item solverene sua debeant publico nec ne, hodieque incertum sit. Et verò permultis licet historiis docere, haut paucos interdum errore quodam in publicum ærarium sua contulisse, quibus neutiquam in Comitiis publicis standi potestas fuit.

XI. Sed de hisce infra latiùs. Id verò ex iis quæ diximus jam est manifestum: ne quidem, etsi quis sive Princeps sive Comes Imperii dicatur, modò non habeat jus hoc Comitiorum, in Ordinum aut Civium Imperii censu meritò esse numerandum. Anterioribus quidem seculis obtinuisse haud negamus, ut nemo Princeps vel Comes Imperii vocaretur nisi qui idem hâc suffragandi potestate valeret: cum nempe illis nominibus adhuc officia publica designarentur. Nunc tamen longè aliis vivitur moribus: titulis nempe illis nudis in multos collatis sine ullo suffragiorum jure.

XII. Ita constat, in annum usque trigesimum sextum à solo Ferdinando II Augustæ memoriæ Cæsare, creatos Principes viginti duos, Comites plusquam sexaginta, Barones ultra centum viginti. Formulæ tamen diplomatum vulgares (quas exhibet libellus cui titulus: *Status particularis regiminis Ferdinandi II.*) non perhibent, illos in Ordinum Imperii censum esse relatos. Verba Formulæ quæ in Ducibus

creandis sunt observata ità sese habent : *Juxta hac itaq; per Imperium perque nostras hareditarias ditiones seriò ac strictè mandamus, & volumus : ut sape jam nominatus dilectus noster Dux N. & omnes illius in regimine dicti Ducatus N. tam ex linea descendente, quam post hanc extinctam alii successores, vigore dispositionis huius pro eis instituta, uti supra exprimitur, dehinc perpetuò non minus quam alii, in Sacro Romano Imperio reliquisque nostris hareditariis regnis ac ditionibus Duces, pro Ducibus N. reliqui autem legitimi haredes liberi & eorum haredes, mares & famina, descendentis linea, qui jam nati sunt, nascenturve, primogeniti tamen non sunt, & post exstinctam modò lineam fratres Ducis N. qui, secundum commemorata dispositionis tenorem, in Ducatu N. successissent, licet Ducatum N. neque regant neque possideant, perpetuò imposterum pro Nostris & Imperii Principibus & Principissis, in quibusvis honorificis conventibus, equestribus ludis, superioribus & inferioribus diæcesibus ac prafecturis, tam Ecclesiasticis quàm secularibus, & aliàs ubique colantur, admittantur, habeantur & agnoscantur : ipsis quin etiam dicto sensu respective Ducum Principumque titulus ac nomen tribuatur, quo tales nuncupentur atque scribantur : honos eorum autem dignitasque praeminentia, privilegia, jura, jurisdictiones, quibus ut cateri Sacri Romani Imperii, Nostrorumq; regnorum & terrarum Duces, Principes & Principissa, de jure & consuetudine gaudent utuntur ac fruuntur, incorrupta ac in omnibus salva conserventur, &c.* Ad eundem ferè modum se habent verba Formulæ per quam titulus Principis confertur. Ita enim sonant : *Idcirco post clementissimam recognitionem generis praelustris & pervetusti Comitis ab N. & eorum nec non huius ipsius, laudabiliter acquisitarum virtutum, & Nobis totique Romano Imperio exhibitorum fidelissimorum obsequiorum, Nos probè deliberato animo, vero & maturo consilio, rectâ notitia, nominatum jam Comitem ab N. singulari hac gratia ex proprio*

proprio motu affecisse; eum non solum quidem, sed post obitum etjam maximum natu filium eius, atque sic porro semper natu maximum, in descendente linea legitimè procreatum, Comitem ab N. in statum honorem & dignitatem Nostrorum ac Sacri Imperii Comitum, Principum, noviter clementerq́; evexisse & collocavisse, & collegio ac societati aliorum Nostrorum & Sacri Imperii Comitum, Principum, conjunxisse sociavisse & æquiparavisse; & ut titulus ac nomen Comitum, Principum, ac in specie prædicatum Celsissimorum, unà cum reliquo titulo & dignitate Nostrorum ac Imperii Principum, ipsis daretur, & ab ipsis gereretur, seq; DEI gratia tales scriberent & nominarent: clementer concessisse & indulsisse. Et ex Romana Cæsarea Majestatis potestate & perfectione, scienter & vigore harum, ordinare & constituere: ut supra dictus Comes ab N. eoque defuncto filius eius natu maximus, ac porrò quotuscunque ex ista lineâ descendente maximus natu, Comes ab N. legitimè natus, uti intellectum, in statum, honorem & dignitatem Nostrorum & Sacri Imperii Comitum, Principum, modò commemorata ratione referatur, collocetur, iis æquiparetur, & eorum collegio & societati associetur. Simulq; illis impertiisse & attribuisse, præter jam acquisitos honores & titulos, nomen ac titulum, Nostrorum ac Sacri Imperii Comitum, Principum ab N. & in specie prædicatum Celsissimorum, juxta titulum statumque Nostrorum & Imperii Principum: adeò etiam, ut se DEI gratia tales scribere debeant & possint. Et consequenter, statuere, decernere ac velle: ut sæpe dictus Comes ab N. & post eum relictus filius eius natu maximus, deinceps omnes ipsius hæredum hæredes, uti constitutum, continuo & semper Nostri & Sacri Imperii Comites Principes esse, eo sese commemorato prædicato, titulis ac dignitatibus, supra & juxta pristinos beneque & cum laude acquisitos titulos, nominare & scribere, à Nobis & Nostris in Imperio successoribus, aliisque omnibus ac singulis tales haberi, agnosci, coli, vocari ac inscribi universa

versa quin etiam beneficia, privilegia, honores, dignitates, praerogativas, praeminentias, emolumenta, jura & jurisdictiones, unà cum beneficiis in superioribus inferioribusque diaecesibus ecclesiasticis ac secularibus, feudis & praefecturis, in conventibus & equestribus ludis, suscipere, obire, aliaque omnia obtinere & participare. His denique cunctis, praecipue verò Principali Principum, Comitum, titulo ac nomine, in Sessionibus, in votis, in processionibus, ubique locorum & apud omnes, summo cum honore, prout par erit, eorumque necessitas voluntas ac beneplacitum feret, gaudere, uti, frui, debeant ac possint. Eo plane modo quo alii Nostri & Sacri Imperii legitimi Principes Comites de jure & consuetudine talibus gaudent utuntur ac fruuntur, nemine prohibente. &c. Pari ratione Comitum quoque confertur titulus ac honor: *Nos ei sequentem singularem gratiam & privilegium, bene deliberato animo, sano consilio, rectaque notitia, in optima valentissima & firmissima forma & modo, contulisse atque concessisse; & in praesens eandem illi Romana Caesareâ autoritate, absoluto jure, scienter & harum vigore, conferre & concedere. Nimirum ut deinceps à Nobis, Nostrisque in Sacro Imperio successoribus, Romanorum Imperatoribus, Regibusque, saepe nominatus Comes ab & in N. ipsius legitimi haeredes liberi, eorumq; haeredis haeredes in descendente lineâ, ex omnibus Nostris & successorum Nostrorum in Sacro Imperio, domoque Archiducali Austria archivis, in Nostris & illorum loquendi formulis, scripturis, tabulis & epistolis, aliisque libellis, qui à Nobis & successoribus Nostris, seu ad eos seu aliâ ratione mittentur, in quibus mentio illorum fiet, titulo, praedicato, & axiomate Generosissimi afficiantur & scribantur. &c.*

XIII. Coeterum quid propriè constituat civem reipubl. ex allatis est manifestum: consequens est dispiciamus, quinam ad eum censum pertineant. Atque excutientibus quidem rerum patriarum antiqua monumenta, liquidum statim

fit,

fit, non adeò certum semper eorum numerum initum fuisse. Neque enim aliâ de causa tam serò cœpit Album quoddam publicum, aut Matricula Imperii Ordinum, quam appellant, constitui. Cessit autem hæc negligentia dubio procul, haud levi damno reipublicæ. Etenim pro vario numero eorum qui ad Comitia vocantur, reipublicæ quoque diversæ species oriuntur. Mutatur scilicet sensim in Oligarchiam Democratia, si pauciores paulatim Comitia frequentent, reliquis domi remanentibus: contra Oligarchia in Democratiam degenerat, si magis magisque plures ad publica consilia conveniant. Quocirca & prudentiores legibus positis, aut arcanis artibus, sive servandus sit præsens status sive mutandus, vel minuunt, vel augent, vel verò servant ac tuentur diligentissime civium verorum numerum.

XIV. Quo autem liqueat, etiam apud Germanos aliam atque aliam cæpisse reipublicæ formam, non observato semper eodem verorum civium censu; haud abs re fuerit fortassis ab antiquissimâ usque memoriâ repetere, quinam jus conciliorum publicorum habuerint. Ubi initiò monendum, Germaniam olim non in unam rempublicam aut civitatem coaluisse, sed ferè quot populos totidem diversas civitates extitisse. Primi sanè Franci, auspiciis & rarâ felicitate Caroli Magni, omnia quæ Balthico mari Oceano Alpibus & Carpatho monte ac Vistula fluvio sunt cincta, suo per Galliam omnem extenso imperio conjunxerunt.

XV. Antiquissimis verò temporibus quid consueverit ac fuerit receptum, ex Tacito apparet. Prodit enim ille, duo tunc fuisse in usu conciliorum genera, alterum *majus* de majoribus rebus· alterum *minus* de minoribus, & huic quidem solos Principes interfuisse, illi autem totum Populum. Sunt autem Tacito *Principes*, qui in singulis civitatibus *jus per pagos & vicos dixerunt*, *pagorum* vocabulo veniente id

ferè quod nunc ein Ampt / *vicorum* verò quod nunc ein Flecken / aut ein Dorff / appellamus. Quos *Principes* olim præcipuæ fuisse nobilitatis, hau obscurè ex eodem est Tacito colligere. De majoribus ꞇò comitiis videntur omnino accipienda illa ejusdem T ꞇti: *ut turba placuit consident armati. Mox Rex vel Princep ꞇdiuntur, autoritate suadendi magis quàm jubendi potestate. displicuit sententia fremitu aspernantur.* Nimirum *turba* voce Populus notatur, cui Rex vel Principum aliquis sententiam suam de negotio, jam tum apud suos prætractato, proposuit.

XVI. Ex his verò Taciti verbis colligere est, duplicem tunc in civitatibus Germanicis Statuum aut Civium fuisse conditionem, aliam nimirum primæ, aliam secundæ autoritatis ac dignitatis. Primi generis fuerunt, qui pòst *Adelingi* & ab officio Grafen vel Richter aut Hauptlinge sunt dicti: nobili omnes stirpe nati. Ad alterum autem ordinem plebs omnis pertinuit. Non tamen eo in honore servi tum fuerunt, imò ne ipsi quidem liberti. Disertè enim de Germanis idem Tacitus: *Liberti non multùm supra servos sunt: rarò aliquod momentum in domo, nunquam in civitate; exceptis duntaxat iis gentibus quæ regnantur. Illic enim super ingenuos & super nobiles adscendunt: apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Ast Regna tunc Germanis populis rarissima fuerunt: liberti verò valuerunt dubio procul ministerii potiùs regii quàm suffragiorum potestate. *Principes* autem ex nobilitate fuisse, haud difficulter patet. Præterquam enim quod perpetuò *Principes* opponantur *plebi*, disertè ita scribit Tacitus: *Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicosque reddunt; centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.* Si autem *comites* ex plebe, utique Principes nobiliore fuerunt stirpe orti. Non multò post idem ait: *Insignis nobilitas aut magna patrum merita*

merita Principū dignationem etiam adolescentibus assignat. Et verò recepti olim in omnibus Germanicis populis moris fuit, non tribuere hanc juris dicundi potestatem, nisi maximâ nobilitatis ratione habita.

XVII. Loquitur autem de illis cùm Majoribus tùm Minoribus Comitiis in hæc verba idem Tacitus, *De minoribus rebus Principes consultant, de majoribus omnes : ita tamen ut ea quoque quorum penes plebem arbitrium est apud Principes pertractentur.* Ubi tamen cum Hugone Grotio, summo sanè viro, legendum forte *prætractentur.* Nempe ut penes Principes illos de maximis rebus fuerit προβουλία, at de minoribus integrum arbitrium. Et verò constare id ipsum videtur etiam ex usu rerum Germanicarum sequentibus seculis sueto : tùm quod in Comitiis Majoribus illi soli plebi sit proposita non tam res aliqua tum primum deliberanda, quàm concepta jam Principū sententia, salvo tamen populi arbitrio.

XIIX. Ergo omnes etiam ex plebe ingenui civium tunc auctoritate polluerunt : primario licet loco fuerint *Adelingi* aut *Principes* ; utpote cum sine ingenuorum omniū consensu nihil magnæ rei constitui potuerit. Constat verò idem & ex judicandi potestate, quâ valuerunt plebeji. Neque enim judicia tum fuerunt penes solos Nobiles, etsi hi illis præfuerint potissimùm ; sed ex parte & penes inferiorem illum ordinem. Jam enim ante audivimus, centenos singulis Principibus *ex plebe* comites fuisse, adjunctos consilii & auctoritatis nomine. Qui forte sunt, quos Tacitus *lib.* 5 *Histor.* de Treveris loquens, ut & Cæsar *lib* 4. de Ubiis, *Senatores* appellant. Atqui veri cives consulendi judicandiq; potestate definiuntur.

XIX. Alio nimirum planè loco apud Germanos antiquitus plebs fuit quam apud Gallos. De Gallis enim Cæsar *lib* 6. *de bello Gallico : Plebs pene servorum habetur loco, quæ per*

 se nihil

se nihil audet & nulli adhibetur consilio. De Germanis autem idem: *Ubi quis ex Principibus in concilio se dixit ducem fore, qui sequi velint profiteantur: consurgunt ii qui & causam & hominem probant suumque auxilium pollicentur, atque à multitudine collaudantur.* Eburonum, gentis Germanicæ Cisrhenanæ, Rex Ambiorix apud eundem Cæsarem l. 5. ita loquitur: *Sua esse imperia ejusmodi ut non minus haberet in se juris multitudo quàm ipse in multitudinem.* Hinc Tacitus *lib.* 4. *Histor.* scribit: Civilem Batavum rebellionem dum moliretur, non tantùm *primores gentis* Batavorum, *sed & promtissimos vulgi convocasse.*

XX. Quanquam verò populi nonnulli Germanici sub Regibus vixerint, quidam sine Regibus, etiam apud illos tamen eadem fuit civium conditio. Neque enim Regibus fuere plena maiestatis jura quæ vocantur; sed omnis eorum potestas fuit haud alia ferè quam olim Regum Lacedæmoniorum. Disertè Tacitus: *Regibus non infinita aut libera potestas.* Item ubi de Comitiis integri populi disseruisset, *Reges*, ait, *auditos ibi esse, autoritate suadendi magis quàm jubendi potestate.* De Frisiis, cum dixisset *lib.* 14. *Annal.* eos à Verrito & Malorige regi, adjecit: *inquantum Germani regnantur.* De Gothonibus idem *lib. de morib. Germanor. Trans Lygios Gothones regnantur, paulò jam addictius quàm cætera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* De solis autem Sueonibus idem sic loquitur: *Unus imperitat nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi.* Quo ostendit, eos à Germanico ingenio multum tunc abfuisse. Si autem libertas populi etiam sub Regibus olim salva fuit; non potuit non & jus comitiorum, cum nobilibus tum plebi, fuisse integrum.

XXI. Mansisse verò hanc formam civium etiam aliquot pòst seculis, argumento est, quod in universum Germanicorum populorum libertas deprædicetur. Opponitur autem libertas dominatui. Ubi autem libertas viget popu-

populi, non poteſt ille excludi à conſiliis rerum ſaltim majoris momenti.

XXII. COETERVM illa libertas in plærisque populis videtur pòſt extincta à Francis. Hi enim devictis à ſeſe plærisque Germaniæ populis, duram videntur ſervitutem impoſuiſſe. Certè hanc fortunam ſubierunt Alemanni potentisſimus ante populus, poſt victoriam Clodovæi anno Chriſti 499 partam. Quâ de re Æmilius florentisſimus Gallicarum rerum ſcriptor: *Cadit Alemannorum Rex: Alemannia fracta ingens tributum pendere juſſa, leges etiam graves magiſtratusq; ab irato victore accepit.* Joachimus Vadianus, vir Germanicarum, imprimis Alemannicarum, antiquitatum peritisſimus, epiſtolâ quadam quam recitat Goldaſtus Tomo 2 Antiquitatum Alemannicar. f. 84. ita loquitur: *Plena fuit ſervis & ſervitutibus Alemannia noſtra, cujus magna pars hodie Helvetia eſt. Nec eſt, quod ſciam, mõtanus pagus aliquis Helveticus, qui, rebus Francorum florentibus, durisſimam illam ſervitutem non ſervierit. Exſtant enim tabulæ veteres quæ hanc rem clarisſime teſtantur.* Pervenerunt autem in miſeram iſtam ſervitutem illâ Clodovei victoriâ non Alemanni tantùm, ſed & Bajoarii: quemadmodum ex Gregorio Turonenſi, Sigeberto, aliisque antiquis Francicarum rerum ſcriptoribus eſt manifeſtum. Summâ rei verò totius Alemannici & Bajoarici populi ad Francos delatâ, non illi liberi cives regni Francici ſunt facti ſed potiùs ſubditi. Qui enim illis ſunt præfecti magiſtratuum loco, Francicæ plærique proſapiæ videntur fuiſſe non Alemannicæ aut Bajoaricæ.

XXIII. Poſt Alemannos, circa annum 524, devicti Thuringi, non quidem in eandem videntur ſervitutem redacti, jus civitatis tamen ſub Francis retinuiſſe aut in civitatem Francorum tranſiiſſe non videntur. Namque & ipſi tributum pendere ſunt juſſi, magiſtratus quoque & leges ex victo-

tiâ populi arbitrio acceperunt. Neq; enim in societatem assumti, sed imperio subjecti fuerunt.

XXIV. Eadem fortuna Frisiorum fuit. Qui populus oram maritimam à Rheno usque ad Visurgim insedit. Namque & illa regio omnis à Carolo Martello & pòst Pipino in provinciam redacta est: populo tamen, ut nonnulli perperam volunt, in servitutem haud compulso. Etsi verò etiam majorem libertatem illis reddiderit Carolus Magnus, præclarè in Italiâ gestis eorum rebus motus, in civitatem tamen Francorum eos assumtos non liquet.

XXV. Meliori eventu Saxones ab iisdem Francis sunt victi. Illi verò eà tempestate VVestphaliam omnem & Angariam, quicquid item est terrarum Salam inter Melibocum montem Visurgim Oceanum & Albim, imò & trans Albim quod ad Eidoram usque amnem oræ est maritimæ, tenuerunt. Quanquam enim & hi initiò jussi pendere tributum, & communem devictarum gentium fortunam subierint, exitus tamen belli felicior fuit. Notatu eâ de re digna sunt verba Eginharti l. de vita Caroli magni: *Ea conditione à Rege propositâ & ab illis subscriptâ, tractum per tot annos bellum constat esse finitum: ut abjecto dæmoniorum cultu & relictis patriis ceremoniis, Christianæ fidei atque religionis sacramenta perciperent, atque* FRANCIS ADVNATI VNVS CVM EIS POPVLVS *efficerentur.* Paulò pleniùs contractum hunc describit Poëta ille anonymus Annalium Caroli Magni autor, quem primus edidit Reinerus Reineccius, ad annum 803. Testatur enim ille, initum fuisse pactum cum *Nobilitate* Saxonum. Quo nomine intelliguntur soli illi qui juris dicundi potestate valentes vulgò Grafen aut Fürsten appellati sunt. Contractum autem scribit cùm in alia tùm in hæc:

At verò censum Francorum regibus ullum
Solvere nec penitus deberent, atque tributum

Cunctorum pariter statuit sententia concors.
Tum sub Iudicibus quos Rex imponeret ipsis
Legatisque suis, permissi legibus uti
Saxones patriis, & libertatis honore.
Hoc sunt postremò sociati fœdere Francis,
Ut gens & populus fieret concorditer unus
Ac semper Regi parens æqualiter uni.

XXVI. Ex his autem videtur, solam illam *Nobilitatem* Franciciæ tunc civitatis jus accepisse, non autem plebem reliquumque populum Saxonicum: quippe cum quibus solis est contractum. Non quasi non & aliis sua manserit libertas aliqua, sed tantùm quod non omnis populus in curam communis reipublicæ concesserit. Neq; verò probabile mihi fit: quod Reineccius ad hunc locum notat; etiam ante hanc mutationem plebem à reipublicæ negotiis fuisse remotam. Quod tamen disputare non est hujus loci. Id verò etiam atq; etiam est notandum: ex hoc pacto Magistratuum omnium, saltim eorum qui jus dicebant sive Grafionum, constitutionem Carolo cessisse, omnemque Saxoniam gubernandam partim per ordinarios magistratus, partim per Missos aut Legatos hoc est extraordinarium magistratum, utrumque tamen à Cæsare dependentem. Quomodo scilicet & aliæ provinciæ Franciciæ tunc gubernabantur.

XXVII. Juncti igitur Francis Saxones; at non ut penitus subditi, sed ut unius reipub. cives. Quod ipsum & Witekindus Corbeiensis l. 1. innuere voluit hisce verbis: *Qui olim socii & amici erant Francorum, jam FRATRES & quasi UNA GENS, ex Christiana fide, veluti modò, facta est.* Nec verò aliâ de causa Carolus Saxoniæ Dominum se dixit & Francorum Regem; non item aliorum populorum, quos plurimos continuit imperio suo, nisi solorum in Italia Longobardorum nomen titulo suo Regio adjunxit. Nempe quod hi populi soli

liber-

libertate fruentes, non in Francorum ditionem penitus concessissent. Is autem Caroli titulus legitur in iis literis quibus Episcopatum Osnabrugensem condidit : *Carolus Imperator Augustus , Romanum gubernans Imperium , Dominus & Rex Francorum & Longobardorum, nec non Dominator Saxonum.*

XXIIX. Præter autem laudatas ante nationes nihil in Germania, cis Rhenum quidem, fuit Germanicæ originis : reliquum omne Venedis aut Sclavis occupantibus. Hi verò nec paruerunt integrè Francis, nec in societatem reipub. accepti sunt , sed tributum solummodò penderunt. Potest hoc plurimis doceri : at suffecerit unum Eginharti, rerum harum omnium peritissimi, testimonium adduxisse. *Omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum ac Vistulam fluvios Oceanumque & Danubium positæ, lingua pene similes, moribus autem atque habitu valde dissimiles , Germaniam incolunt , ita perdomuit ut tributarias eas fecerit. Inter quas ferè præcipuæ sunt VVelatabi, Sorabi, Abotriti, Boemanni: cum iis namq; conflixit , cæteras verò quarum longè major est numerus, in ditionem accepit.* Incoluerunt autem Sorabi ea quæ inter Salam sunt & Albim ; Welatabi & Abotriti Meclenburgicam hodie dictam terram tenuerunt.

XXIX. Cæterùm omnibus hisce ita sese habentibus apertum fit ; eo tempore quo Franci rerum per Germaniam omnem sunt potiti, nullum populum Germanicũ plane libertate fuisse usum, aut civitatis jus habuisse, præter solos Francos, & quibus hoc relictum fuit, Saxones. Constat tamen , in omnibus aliis quoq; populis, Primores ad conventus publicos esse accitos, sed hi forte fuerunt Franci & aliis illis præfecti. Hac sanè de caussa, præsertim verò quod & illi Franciçæ originis essent, & vel pagis vel regionibus devictis olim præpositi, dicitur quidem passim, Populum Francorum convenisse, alium

aliam autem præter hunc nullus : ex omnibus tamen provinciis dicitur in unum coiisse.

XXX. VT AVTEM res omnis eò clariùs pateat, operæ pretium fortè fuerit apertè ostendere, quinam ergo jus comitiorum Francicorum olim habuerint. Quod idem est atque exponere, quinam olim potientibus rerum Francis veri cives fuerint Germanici. Idipsum autem, si non aliundè, optimè fortassis potest perspici ex iis, quæ ex Adelhardi propinqui Caroli Magni & consiliarii, mox Abbatis Corbejæ utriusque Gallicæ & Germanicæ, libello *de Ordine Palatii* recitat Hincmarus Archiepiscopus Rhemensis, nobili & ipse Francorum ortus prosapiâ, inque aulicis regni negotiis ætate Ludovici Pii ejusque filiorum versatissimus, epistola ad Episcopos Franciæ perscripta 3. c. 29. *Consuetudo* (verba ejus sunt) *tunc temporis trita erat, ut non sæpius sed bis in anno placita duo tenerentur. Vnum quando ordinabatur status totius regni ad anni vertentis spacium: quod ordinatum nullus eventus rerum nisi summa necessitas, quæ similiter toti regno incumbebat, mutabat. In quo placito generalitas universorum Majorum tàm Clericorum quàm Laicorum conveniebat. Seniores propter consilium ordinandum: Minores propter idem consilium suscipiendum & interdum pariter tractandum, & non ex potestate sed ex proprio mentis intellectu vel sententiâ confirmandum.* cap. 30. *Caterùm autem propter dona generaliter danda aliud placitum à Senioribus tantum & præcipuis consiliariis habebatur, in quo jam futuri anni status tractari incipiebatur. &c.*

XXXI. Hæc verba modò rectè intelligantur, omnem rem quam inquirimus nobis demonstrant. Duo scilicet apud Francos fuere conciliorum genera: alterum commune totius populi: alterum particulare, de rebus quidem minoribus semper, interdum tamen & de majoribus, sed non

nisi προβουλίας ἕνεκα, quorundam ex Principum aut Primorum ordine delectorum. Vtrumque quotannis celebratum. Et Majore quidem illo negotia Regni constituta sunt in integrum annum. Minore res maximæ, in futuro generali conventu constituendæ, sunt prætractatæ. Quem morem omnibus Germanicis populis olim fuisse usitatum, ex Tacito supra probavimus. Tempus porrò comitiorum illorum Majorum statum fuisse circa calendas Maji, probat testimonium Sigeberti Gemblacensis in Chronico ad annum 662: *Francorum*, inquit ille, *Regibus moris erat Kalendis Maii præsidere coram totâ gente, salutare & salutari, obsequia & dona accipere*. Quod totidem penè verbis dicit Cedrenus. Sed hoc fortasse primis obtinuit temporibus: ætate certè Caroli Magni adeò religiosè observatum non fuit.

XXXII. Jam verò cum in comitiis illis Majoribus fuerint totius regni negotia constituta, & verò illa peracta fuerint totius populi arbitrio ac consilio, liquet utique, omnem populum Francicum obtinuisse jus civium & comitiis interfuisse. At *populi* nomine multi veniunt. Namque & Primores seu Proceres pars populi sunt, & plebs quoque ingenua eodem nomine comprehenditur. Videri autem possit ex Hincmaro, solos Proceres olim ad comitia convocatos, seclusâ plebe. Scribit enim, coiisse *generalitatem MAIORVM*. Cæterum mendo textus laborat: scribendumque *generalitas Majorum & Minorum*. Statim enim pòst & *Minores* consilio scribit interfuisse, quos utique ergo convenisse necessum est.

XXXIII. Illos verò MINORES fuisse multitudinem ipsam seu plebem, claret ex iis quæ habentur *cap. 35* ejusdem epistolæ: ubi disertè scribitur, distinctis locis in comitiis istis Seniores & Multitudinem resedisse. Quanquam verò & Multitudo illa convenerit, liquet tamen ex Hincmaro, non

cam

eam fuisse *Multitudinis*, quæ erat Procerum, auctoritatem: Disertè enim scribit *Seniores*, (quo nomine ille appellat Proceres aut Primores regni) convenisse, *propter consilium ordinandum, Minores propter idem consilium suscipiendum.* Nec tamen omne arbitrium rerum fuit Multitudini ereptum. Addit enim: *& interdum pariter tractandum, & non ex potestate* (h. e. non alieno potentiorum jussu) *sed ex proprio mentis intellectu vel sententia confirmandum.* Ergò & Multitudo interdum tractavit res illas maximas: habuit verò potestatem, ea quæ placuerant Primoribus *confirmandi*, & quidem *ex proprio consilio*, non ex mandato. Si autem *confirmandi* liberum jus habuit, habuit jus quoque rejiciendi quæ displicuerunt, more antiquo scilicet adhuc integro. Patet idem ex Capitulari Caroli M. *10. c. 217. de capitulis quæ in Legem noviter addita sunt. Vt Populus interrogetur de capitulis, quæ in Legem noviter addita sunt; & postquam omnes cõsenserunt, subscriptiones & manu confirmationes suas in ipsis capitulis faciant.* Fine legis Alemannicæ hæc habentur: *Hoc decretum est apud Regem & Principes ejus, & apud cunctum Populum Christianorum, qui infra regnum Merovingorum consistit.* Vbi *Populus* additus *Principibus* non potest non plebem significare. At ex illius Populi *decreto* Leges illæ Alemannicæ sunt constitutæ. Idem confirmant & constitutiones illæ *l. 5. c. 38* ubi recensetur quænam cõmuni *fidelium* regis consensu constituta sint. Ad *fidelium* enim numerum non potest non & Plebs pertinere. Istâ verò loquendi formulâ & ipse Ludovicus Pius utitur *l. 1. Capitular. sub init. & c. 22 & 24.*

XXXIV. Tanta verò fuit præ Plebe Procerum auctoritas, ut libertate suâ antiquâ, rejiciendi nempe illa quæ Principibus placuerant, nunquam usa legatur: sive non displicuit quod illis placuit, sive contra niti haud fuerint ausi. Hinc in antiquis monumentis concilia illa Populi plerumq;

haud alio nomine quàm *conventus Procerum* aut *Principum* vel *Optimatum* audiunt : omni scilicet concilii potestate ferè ad hos solos relatâ. Eòdem spectat procul dubio Hincmari illud consilium Ludovico Balbo datum *Epist.* 1 : uti rempublicam administret ex Procerum aut *Principum* consensu ; nusquam plebis mentione facta. Vnde & epistolam illam claudens cap. x scribit: *De generalibus Ecclesiæ ac regni negotiis, sine generali Primorum regni consensu & consilio secretum dare consilium nefas : etiam consensum deliberare non volo.* Posset autem id ipsum facilè plurimis probari testimoniis si opus foret : sed rei perspicuæ fidem conciliare velle, videtur esse operam ludere.

XXXV. Proceres autem ac Primores Ordines quod attinet, notandum est: Hincmarum testari, convenisse *generalitatem Vniversorum Majorum, tàm Clericorum quàm Laicorum.* Itaque primùm omnibus Archiepiscopis Episcopisque in universo Francorum Imperio jus fuit suffragii in comitiis publicis ferendi. Eòdem pertinuerunt & Abbates. Namque & illorum cumprimis magna fuit auctoritas. Eòque & Hincmarus *Ep. 5. c. 7* Ludovico Balbo suadet, ut inter alios proceres, Hugonem & Gozlinum Abbates minùs Regi æquos convocet, atque ex eorum etiam consilio negotia Regni ordinet. Laici deinde Majores omnes veri fuerunt cives. Eo autem nomine comprehenduntur Duces ac Comites. Atque hi quidem videntur & *Magistratus* appellati ac *Iudices* in antiquis Francorum monumentis. Nam qui plebeios credunt his nominibus significari, illi sanè falluntur. Vt enim alibi probatur ; ea tempestate Magistratuum & Iudicum officia sola nobilitas administravit. Quin imò Comitum officium non aliud fuit quàm judicum. Vt alibi itidem rectiùs exponetur.

XXXVI. Hos porrò Proceres jam temporibus Francorum.

eorum antiquissimis concilio interfuisse, plurimis quidem testimoniis probare in proclivi est: satis autem fortassis est unum alterumque attulisse. Apud Theganum Chorepiscopum Trevirensem *l. de gestis Ludovici Imp. c. 6.* de Carolo Magno ita legitur: *Imperator cum intellexisset appropinquare sibi diem obitus sui, vocavit filium Ludovicum ad se cum omni exercitu. Episcopis Abbatibus Ducibus Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum iis Aquisgrani in Palatio.* Initium legum Alemannicarum ita sese habet: *Lex Alemannorum qua temporibus Lotharii Regis cum Principibus suis, id est* 33 *Episcopis, 34 Ducibus, 72 Comitibus, & reliquo Populo constituta est.* Vbi tamen nulla Abbatum fit mentio, quod nempe primà Francorum ætate nondum id juris essent adepti. Ætate tamen Caroli Magni eâ dignitate jam potitos fuisse Abbates, saltim aliquos, ex iis quæ attulimus certum est. Taceo enim nunc, quod Hincmarus *ep. 3 c. 35* disertè scribat, Episcopis & Abbatibus in concilio Populi sua fuisse subsellia.

XXXVII. VERUM Carolo Magno & Ludovico Pio ejus filio non Germania tantùm sed & Gallia omnis atque Italia paruit: itaq; tum quidem temporis ad concilium generale ex omnibus illis locis Ordines fortè sunt vocati. At Germania à reliquis illis diversum regnum cœpit esse pòst Francici Regni divisionem illam inter Ludovici Pii filios tres institutam. Ludovico enim cesserunt præter Austriam Bavariam Alemanniam & Franconiam, Frisia Saxonia Venedorum potior terra & urbes tres ad Rhenum. Accessit pòst & illa portio, quæ cis Alpes ad Lotharium ex eadem divisione devenerat, quæq; Lotharii regnum aut Lotharingia hinc appellata est, veteremque Belgicam Galliam penè exæquat. Omnia hæc imperio suo etiam Henricus Auceps complexus est: ab eo autem per multa secula sequentes Impp. Germanici acceperunt. Adjecit Otto Magnus Italiam. Conrado

porrò Cæsare & Burgundiæ regnum seu Arelatense cum Germanico ac Lotharingico conjunctum est. At post fatale illud interregnum quod Friderici Secundi tempora excepit, Burgundici quidem regni Procerum plærique pro se quisque liberum sibi aliquod Regnum condidêre, mox in Gallorum Regum potestatem pervenerunt. Multæ quoque Lotharingici Regni provinciæ à corpore Imperii Germanici, aut vi detractæ sunt, aut ultrò secessionem fecere. Germanici quoque propriè ita dicti Regni portiones quædam haud exiguæ respublicas sibi proprias struxerunt. Nec verò quicquam Germanico quidem regno post Ottonem M. accessit, præter illa quæ trans Albim in Meklenburgensi & Pomeranico sunt tractu, Prussiam item & Livoniam: quæ ultima tamen in civitatem Polonicam jam concesserunt. Non annumerabo enim Germanicis provinciis Daniam, Poloniam, Vngariam, etsi tributum interdum penderint, Polonia verò etiam leges ex parte acceperit.

XXXIIX. Sed hæc latiùs & pro dignitate deducere ejus operæ est, quâ de provinciis & limitibus regnorum omnium Germanicorum agitur. Facilè autem ex his manifestum est; prout crevit vel decrevit Imperium Germanicum, ita & numerum civium fuisse immutatum. Namque Ludovici Germanici ætate quidem, solius Germanici propriè dicti Regni Ordines comitia constituerunt: pòst in idem concilium & Lotharingici Status assumti sunt. Burgundici regni Ordines, an statim Germaniæ concilia frequentaverint, meritò fortassis quis dubitet. Exceperunt enim illam ætatem, quâ primùm conjuncta est Germaniæ Burgundia, ingentes motus, quibus Germaniæ robur fractum: & ipsi Ordines Burgundici sui juris esse maluerunt. Italicum quoque Regnum sua habuit semper concilia. Certè omnium horum regnorum universale aliquod concilium si habitum est unquam,

quam, non nisi rarissimè est habitum. Videtur tamen penè ejusmodi aliquod celebratum, cum eligeretur in regem Conradus Saliquus. Historiam illam describens VVippo: *Italiam* (inquit) *transeo, cujus Principes in brevi convenire ad Regiam electionem nequiverant.* Scribit tamen: *Tunc singuli de singulis Regnis eadem verba electionis sæpissimè repetebant.* Sed tale quid fortassis factum in electione Regum: aliàs autem factum esse, vix legas.

XXXIX. Illud verò constat, Lotharingicum & Germanicum regnum ita à temporibus usque Henrici Aucupis coaluisse, ut uno nomine, iisdem conciliis, pari auctoritate sint usi utriusq; Regni Ordines, vereque hactenus unam civitatem constituerint. SED EORVM quinam ex iis terris jus habuerint verorum civium, numerum inire difficile est. Namq; & à monumentis antiquis deserimur; & quæ laudantur sublestæ sunt fidei, tum verò longa ætas magnam omnium rerum mutationem fecit.

XL. Circumfertur tamen vetus quædam Ordinum tabula, quâ illi in quaterniones divisi sunt. Inseruit illam operi suo jam olim auctor Chronici Coloniensis editi anno 1499: inseruit & Petrus de Andlo *l. 1. cap. 16. de Romano Imperio*: exhibuit ex posterioribus Munsterus *l. 3. Cosmogr. c. 18.* plurimi alii laudârunt; ideoque vulgò nunc in picturas abiit. Nec verò dubitant nonnulli auctorem ejus Ottonem III Imperatorem statuere; prudentiores tamen incertam illi adscribere originem malunt. Verùm enimverò qui non videt omne illud ineptum esse otiosorum hominum commentum, in antiquis Imperii rebus nihil videt. Certè hæ divisiones contra omnem sunt historiæ fidem. Nec verò est quod cum Limnæo *l. 1. c. 7. n* 44 mitiùs sentiamus, eò quod in Recessibus Imperii Erphurdiæ celebratis paragrapho darauff wir nach Ausweisunge / Comites Svvartzburgenses nomi-

nominentur titulo der vier Graben des Reichs / aut quod Recessibus anno 1557 Carolus de Fravenberg subscripsit hisce verbis: des heiligen Römischen Reichs Erbritter. Ejusmodi enim & alia multa meris commentis subnixa per incuriam quandam in Recessus irrepserunt. Ottonis certè Tertii opus tabula illa nequaquam est. Referuntur enim in eâ Duces Brunsuicenses, nec non Thuringiæ & Hassiæ Laudgravii: quos diu post Ottonem III cōstat cœpisse. Comites porrò Sabaudiæ sunt Arelatensis Regni proceres; illi verò Regno tempestate Othonis III cum Germanico nihil fuit commercii. Lubecam quoque certum est liberis Imperii Vrbibus additam demum esse à Friderico id nominis primo Barbarossâ. Non dicam nunc, quod illa tabula nullos Episcopos, nullos Abbates exhibeat; sileat quoque plurimos Comites, plurimas Vrbes Imperiales: quibus in conciliis Imperii illa jam ætate fuit locus.

XLI Aliam tabulam Ordinum itidem per quaterniones distinctam, inseruit *tomo unico Constitution. Imperial. p 34* Melchior Goldastus, & ex illo repetiit Limnæus *l. 1. c. 7 n, 48.* Quæ & ipsa videtur nonnihil antiquior, minùs tamen est vulgaris quàm illa prior. Reapse autem & illa nihil aliud quàm lusus quidam est hominis vani & inepti; qui ut multos quaterniones conficeret, totius orbis respublicas non dubitavit suis nugis concutere. Adeò autem putida sunt & anilia commenta, ut iis confutandis operam impendere, fuerit illam perdere; non enim quicquam fere habet illa tabula sani.

XLII, Amplissimum Catalogum Ordinum Imperii, eorum, *qui intra annos circiter quadringentos civitati Germanica adscripti jus suffragiorum ferendorum in Comitiis habuerunt, descriptum ex Tabulis publicis* (verba recito) *quos Fridericus III Imperator in Comitiis Ratisbonensibus anno 1471 conscribi & in acta Imperialia inferri mandavit, nec non ex Recessibus & Imperii Ma-*

rii Matriculis variis tàm veteribus quàm novis : proposuit idem Melchior Goldastus *tomo unico Constitution. Imperial. pag.* 12. & ex illo Limnæus *l. 1. c. c. 8.* At satis apparet, totum illud confictum esse ab ingenio Goldasti: illum verò huc transtulisse omnes, qui unquã Recessibus Imperii nomina sua subscripserunt: quod constat sæpe à peregrinis Regibus ac Principibus esse factum, in testimonium duntaxat tamen & majoris fidei pondus. Id certum estenim; Reges Angliæ, Franciæ, Sueciæ, Magnum Ducem Lithuaniæ, Archiepiscopum Gneznensem, Lundensem, Pragensem, & plurimos alios, nunquam fuisse Ordinibus Imperii accensitos; quos ille Catalogus inter primos tamen locat.

XLIII. Meliorem & fide digniorem Ordinum Catalogum recitat Paurmeisterus *lib. 2. de Iurudictione Imperii Romani c. 1. n. 17. & seqq.* Quum tamen & ille ex monumentis Imperii haut sit descriptus, non est quod ei fidem tutò adhibeas. Quin ne ex ipsis quidem monumentis antiquis plerisque haud aliud tutò colligas, quàm quinam sint ad Concilia vocati; aut quinam Concilio interfuerint interdum; aut denique, quinam ex decreto publico contribuere quicquam debuerint in ærarium Imperii: jure verò an injuriâ horum aliquid sit factum, non colligas.

XLIV. Scilicet exitiali peccato per plurima secula neglecta est publici Ordinum Albi confectio, & certa in illud omnium nominum insertio. Accesserunt pòst, à tempore Henrici quarti, perpetui fere civiles motus, cum Cæsareæ dignitatis & auctoritatis tantùm non interitu conjuncti. Ipsa quoque Concilia magis magisq; cœperunt esse sumptuosa. Ex eo verò plurimi paulatim, civitate Germanica desertâ, maluerunt domi vivere immunes & liberi, quàm turbulentis Imperii negotiis immisceri. Nec verò vel illi, qui permanserunt in obsequio Ordines, videntur hanc mutationem

D ægris

ægris oculis aspexisse : sive quod & ipsi ad eandem libertatem adspirarent : sive quod domi regna sibi condentes, aut pace fruentes & otio, publicas Imperii res extra suas curas ponerent : sive quod latentibus omnibus in obscuro, sibi proclive viderent bona quædam publica intervertere : sive denique desperarint de conservando Imperii statu. Sanè si ab initio fuisset confectum Album aliquod opum & Ordinum Imperii publicum, si Imperii acta & decreta sanctè semper fuissent consignata, si Cæsaris postremò auctoritas mansisset integra, longè nunc alia esset Civium Imperii ratio.

XLV. Nempe prudentiæ civilis monitum est, ne qua mutatio civium fiat minùs divitum, cavenda esse sumtiosa Comitia, aut verò sumptus omnes ex publico faciendos. Quin invitandos esse omnes & singulos pœnis ac præmiis propositis. Ante omnia autem Album publicum constituendum, inque id omnium, qui jam per ætatem habent Comitiorum jus, nomina esse referenda. Id sanè optimæ quæque olim respublicæ observaverunt : imò & nunc prudentiores quæque observant. Nec verò ulla respublica hujus rei observatæ non fructum magnum, non observatæ autem non magnum sensit detrimentum.

XLVI. Sed hæc ὡς ἐν παρόδῳ. COETERVM Sigismundo & pòst Friderico, Maximiliano, ac Carolo V Imperatoribus, videntur majori cura Ordines de certo numero civium ineundo laborasse. Ejus autem rei incitamentum procul dubio præbuerunt Bohemica & Turcica bella, utraque vi & auctoritate publicâ gesta ; quod à temporibus usque Friderici Primi perfuit insolens. Etenim cum bellum publicis sumptibus esset alendum, necessarium fuit Ordinum omnium censum inire, quo sciretur quid à quoq; esset expectandum.

XLVII. Ac initiò quidem vix potuit error evitari. Erant scil. illis primis temporibus res Imperii in densissimis

tene-

tenebris, & omnia adhuc barbaries infestabat. Præterea multorum intererat, ut amplificaretur quàm maximè Ordinum numerus, non tam studio quodam reipublicæ juvandæ, quàm quo in plures diviso publico tributo ipsi minùs onerarentur. Sed & maluerunt multi in Imperii potiùs quàm in provinciæ alicujus ærarium suam pecuniam conferre: sibi eò & dignitatis multum & libertatis accrescere, haud inepte colligentes. Accesserunt Cæsarum Ordinumque varia circa hanc rem & occulta studia. Enimverò interest hodiè Cæsareæ auctoritatis, ut crescat numerus Ordinum, cumprimis verò ut omne quod in provinciis est robustissimum in hunc censum transeat. Vires enim ac opes Regni non in paucorum sed plurimorum esse manibus, salus Regia est. Quin ipsæ inter multos de libertate civica contentiones, cùm parandæ tum conservandæ Regiæ auctoritatis maxima sunt adminicula. Ex adverso Ordinum quisque sibi mavult alium quemq; subjectum quam toti Imperio. Ad hoc etiam vicinus vicini potentiam suspectat. Itaq; & inter ipsos Ordines occultis hoc in negotio est odiis aut amoribus certatum aliquamdiu haud leviter.

XLIIX. HISCE de causis effectum sanè est, ut hodieque omnis hæc res per sit impedita. Namque primis quidem illis in Conciliis, à temporibus Sigismundi Cæsaris, plures esse errores commissos, vel ex eo statim apparet, quod in omnibus fere istis Comitiis alia atque alia sit Matriculæ seu Albi Ordinum ratio. Facile hoc cuivis est perspicere, si libeat contendere Matriculas (quas appellant) Conciliorum anni 1431, 1467, 1471, 1480, 1481, 1486, 87, 89, 91, 1507. Liquet enim, multos Ordinibus esse accensitos, qui alibi omittuntur. Tum verò certum est (ut unum hoc adducam solummodò) conventui anni 1471 inter alia subscriptum esse: Goßlar / Herr Johann Buchholtz mit Gewalt Braunschweig/

Hildesheim / Göttingen / Eimbeck / Hannover und Hameln; & tamen in nulla Matricula nomina plærarumque harum urbium inveniuntur; imò nunquam aliàs Comitiorum Imperii jure plerasque usas esse, certissimum est.

XLIX. Agnoverunt illud ipsum Ordines omnes; eòq; superioris seculi anno vicesimo primo majori diligentia plurimos errores emendavere, & Matriculam elaborarunt perfectiorem. Sed neque hæc omni ex parte est perfecta. Nam in Comitiis anni 1548 Augustanis, exhibitus est Cæsari ab Ordinibus magnus satis Catalogus eorum, quos eximendos Matriculâ Imperii pro se quique crediderunt. Edidit ejus partem Limnæus *lib. 1. c. 7. n. 73.* ast integer habetur *Actor. Brunsvicensium part. 2. sect. 2. p.* 1081. Eapropter in Comitiis anni 1570 §. wann dann darneben / indictus est locus certus perficiendæ demum Matriculæ. Repetitum est idem anno 1576. §. demnach wir ferners / Anno etiam 1594 §. demnach wir auch zum Fünfften. Etsi enim in Comitiis anni 76 §. wann auch zu Franckfurt das *dubium* erreget worden / welche Reichs *matricul.* constitutum sit, sequendam illam anni millesimi vicesimi primi; disertè tamen additur: was und so viel dann die vorige im Jahre 45 57, 71. gewesene moderatorn (doch der interponenten appellationibus ohne nachtheil) oder durch neck künfftige moderatoren oder deputatos geändert würde/darnach dann dieselbige erste matricul endlich ergäntzet und richtig gemachet werden soll. Ex quibus patet, ne sic quidem Matriculam istam omni ex parte esse perfectam. Probant autem id ipsum quàm maximè acta Comitiorum Ratisbonensium anni 1603. Tum verò lites hodieque haud parvæ pendent, à Fiscali Imperii hoc nomine institutæ. Quin Matriculæ insertionem non nisi *præsumtionem juris Status* afferre, etiam asserit Gailius.

L. Porrò etiam in convocatione Ordinum sæpe hodie-que

que peccari: alios nimirum non vocando, alios autem vocando qui vocari minimè debebant, vel unica illa epiſtola Rudolphi II Cæſaris doceat, quæ habetur *partiu ſec. Actor. Brunſvicenſ. ſect. 2. in additione pag.* 21. Acriter enim à Cæſare objurgatus eſt Papenheimius Vicemarſcallus Imperii, ob multos errores in Comitiis anni 1602 commiſſos.

LI. Non eſt autem quod quis cenſeat, omnes illos eſſe Ordinum loco habendos, quibus injungitur nonnihil in ærarium Imperii conferendum. Namque de Hanſeatici fœderis urbibus conſtat ſanè, ab iis in univerſum aliquid eſſe poſtulatum; ut tamen ſingulæ non minùs ſuo loco quotam ſolvere teneantur. Et verò quid notius eſt, quàm plærasque hujus fæderis non liberas fuiſſe urbes ſed provinciales; quumtamen magno numero urbiū olim illud conſtiterit. Quin hoc ipſum disertè agnoſcitur *Receſſ. Comitiorum anni* 1566, §. Ob denn nicht allein / & nihilominus tamen omnes ſociæ urbes ad contribuendum publico invitantur, quòd opulentæ ſint & periculum id poſtulet. Eodem modo & Nobiles Suevicæ ac Franconicæ Rhenanæque provinciæ publico Imperarii ærario tribuunt ſua, ſine ſuffragandi tamen in Comitiis poteſtate.

LII. In univerſum ergò ſi æſtimaveris, hodieque omnis hæc res eſt perimpedita, nec ſatis accuratè conſtituta: magno ſanè reipubl. malo. Non tantùm verò in dubio eſt maximo de nonnullis: ſintne Ordines Imperii nec ne: ſed & illud incertum videtur, quando multorum, quibus olim jus ſuffragii fuit, opes ad unum aliquem pervenerunt, an uni illi totidem ſuffragia ferre licitum ſit. Sanè nonnullos id ſibi nemine contradicente ſumpſiſſe, conſtat. Brunſuicenſis autem familiæ Principes noſtros id ipſum haud obſervaſſe, jam antehac monuit *Ampliſſ. Lampadius libri de Republ. Romana German. c. 5, num.* 16.

 LIII. Illud

LII. Illud tamen constat, Civium Imperii alios esse Clericos, alios Laicos. Illius Ordinis sunt Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Magistri Ordinum militarium sacrorum omnes, quotquot hodieque Imperii Germanici finibus continentur, simulq; territoriũ aliquod ab Imperio obtinent. Illi tamen Clerici qui Augustanam Confessionem profitentur, licet sint istius Ordinis, à jure hoc Conciliorum, vi Transactionis Pragensis nuperæ excluduntur. Ad alterum verò Ordinem pertinent Electores, Archiduces, Duces, Principes, Marchiones, Comites, Barones, & denique Vrbes variæ, quæ itidem Imperii legibus viventes territorium aliquod ex Imperii benignitate obtinent. Adeò ut hodie quidem illud civitatis jus territorio hujusmodi sit annexum.

LIV. Horum autem Ordinum Clericorum & Laicorum, jam Francorum temporibus locum aliquem fuisse in Comitiis publicis, certissimum est. De Vrbibus solis nonnihil nos dubios faciat, quod illarũ disertè nusquàm fortè fiat mẽtio in antiquis monumentis. Nam quod à Lhemanno *l. 4. cap. 3. Chron. Spirensis* adducitur è Radevici *l. 2. cap. 3*: Friderico primo etiam Cæsare *civitatum* consules in Roncalias esse citatos: id ad Italicas urbes quidem pertinet. At eâ ætate Vrbes Germanicæ longè inferiore conditione fuerunt, quod peroptimè docet idem vir harum rerum longè peritissimus, eodem capite. Primis tamen Saxonicorum Cæsarum temporibus *in Multitudine* sic dictâ & Vrbium forte nonnullarum delegati fuerunt. Fuit sanè & tum *Multitudini* aliquis in Comitiis locus. Liquet scilicet id ipsum ex electione Henrici Aucupis, quam *l. 1*: magis clarè ex electione Ottonis Magni, quam *libro secundo* describit Witikindus: ex Dithmari item *l. 4. & 5.* ubi recensetur electio Henrici Secundi: ex Wippone denique, quo loco narrat Conradi Saliqui electionem. Sed *Multitudinis* illius maximam partem

tem videntur constituisse equestris dignitatis homines, quos deinceps *milites* dixerunt. Sequentibus tamen seculis omne hoc videtur abolitum: sive quod multitudinis nulla propè ratio haberetur, sive quod sumptuosora essent Comitia quàm ut ferendis sumtibus illa sufficeret, sive denique quod nullum ex Comitiis fructum speraret. Decimo quarto tamen a nato Servatore seculo, paulatim Vrbes iterum ad Imperii Comitia accitæ; quod illa tempestate & numerus vrbium sat magnus esset, & præcipuæ opes viresque Imperii iis continerentur, adhoc novis sumptibus ad onera publica esset opus quàm maximè. Nunc certè pleno jure Conciliorum fruuntur Vrbes illæ liberæ. Nam quod Peucerus scribit *libr. 5. Chronicorum*, eas *nec suffragia ferre nec sententiam in comitiis dicere*, id verò optimè refellit Lehmannus *l. 4. c. 3*, fusissimè verò confutarunt, in *Consilio* suo hujus materiæ edito Ludovicus Grempus & Hieronymus zum Lamb/ ex quo multa transcripsit Limnæus *lib. 7. c. 1.* Sed horum scrinia compilare non est meum. Et verò de hoc argumento jam satis fortè est actum pro instituto quidem nostro.

EXER-

EXERCITATIO SECUNDA

DE

IMPERATORE ROMANO-GERMANICO

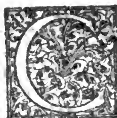
Habita IIX. Maji, Anno cIↄ Iↄc XLI.

RESPONDENTE

BOGISLAO OTHONE ab Hoym.

Equite Pomerano.

THESIS I.

Um aliis multis magistratibus geritur Imperium Germanicum, tum unus summus illi præest, quem Cæsareum aut Regium appellare est moris. Possunt autem de illo multa dici ac varia: nos verò non nisi pauca nunc attingemus.

II. Atque initiò quidem videbimus, quo jure, quave injuria illi competat nomen Cæsareum, & titulus Romanorum Imperatoris. Constat quippe illis nominibus appellatos olim qui Imperio Romano regia autoritate præfuerunt. Cæterùm an idem nomen ii, qui Germaniæ sociisque regnis præsunt, Regibus conveniat, id verò haud perinde liquidum est.

III. Verùm hanc quæstionem agitare fortassis haud licebit, nisi & illud agitetur, supersitne hodieque respublica aliqua Romana: aut si non supersit, jura ne ejus Imperii unà cum republicâ exspiraverint, an verò maneant, & si manent, penes quem ergò verè resideant.

IV. Et quidem superesse hodieque Romanum Imperium, ejusque nobilissimam portionem esse Germaniam & Italiæ

Italiæ pleraque, vulgata adeò est sententia, ut eâ de re dubitare, videatur meritò absurdum & absonum. Quoniam tamen planè contra senserunt nostro seculo nonnulli ex eruditissimis, resque difficultate non caret, & tamen operæ pretium est, in quæstione tam magni momenti à veritate non aberrare, non abs re fuerit, totum hoc negotium accuratè agitare.

V. PRINCIPIÒ autem sciendum est, quid olim florentibus Romanorum rebus ad Romanum Imperium pertinuerit, sive reapse, sive jure. Neque enim desunt nonnulli magni nominis viri, qui totum terrarum orbem Romanis olim paruisse, vel certè parere debuisse, profiteantur. Usque adeo enim verum id esse, ut alios nunc taceam, credidit olim magnum illud Jurisconsultorum lumen Bartolus., ut non dubitaverit adversam sententiam hæreseos postulare.

VI. Fundamentum autem hujus opinionis peti solet partim ex illis Lucæ Evangelistæ verbis: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut totus orbis censeretur*: ubi οἰκουμένης voce ambitus Imperii Romani circumscribitur; partim ex Corpore Juris Justinianeo, ubi persæpè Imperatori *orbis* dominium tribuitur; partim denique ex iis, quæ apud alios scriptores legas, quale est Petronii illud:

Orbem jam totum victor Romanus habebat.

Et Dionysii Halicarnassæi *lib. 1 cap.* 3. *Romanorum civitas imperat per cunctas terræ plagas, quæ quidem inaccessæ non sunt, sed habitantur ab hominibus.*

VII. Verùm enimvero totum terrarum orbem paruisse aliquando Romano populo, aut ejus Cæsaribus, id verò ita repugnat historicis monumentis, ut hodiè in tantâ literarum luce id asserere, vel indocti hominis fuerit, vel impudentis.

IIX. Etenim constat quidem ex historiis, latè pa-

tuisse terminos Romani Imperii, cumprimis Imperatore Trajano: certum verò est, ne Europam quidem integram, multò minus Asiæ & Africæ (nam de Americâ, ignotâ tunc prorsus terrâ, ne verbulum quidem addam) universa, finibus illis tum fuisse comprehensa. Quod ex veterum monumentis, cum ab aliis, tum à Justo Lipsio *libr. 1. Admirandor, sive de magnitudine Romana cap. 3.* & Onuphrio Panvinio *libr. 3. commentar. de Republica Romana*, præclare est expositum. Et quidem inprimis notatu dignum hic est, Germaniam nostram, quæ trans Rhenum & Danubium Romanis erat, bellum quidem perpetuum cum Romanis per aliquot secula à Julii Cæsaris usque temporibus gessisse, nunquam tamen in provinciam fuisse à Romanis redactam: sed ex adverso Germanos tandem hostibus suis Romanis plæraque, quæ sive in Europa sive in Africa tenuerant, jure belli eripuisse. Quin imò ne quidem omnes Germani qui cis Rhenum vixerunt, adeòque portio Romani Imperii veteris olim sunt habiti, omni ex parte Romanis fuere subjecti; sed nonnulli cum iis tantùm societatem coluere, fratres Romanorum ideò dicti. Quod de Batavis insulam Rheni habitantibus disertè testatur Tacitus *l. de moribus German. & 4. Histor.* doctè verò deducit Hugo Grotius *lib. de Antiq. Reipubl. Batavica cap. 2.*

IX. Aliàs vero notissimum quoque est: quæ Romani Imperii finibus conclusa olim fuerunt, diverso plane titulo ad illud Imperium pertinuisse. Fuerunt enim coloniæ, fuerunt urbes aut populi fœderati, fuerunt socii, fuerunt amici, fuerunt verè subditi & in provinciam redacti; quorum profectò conditio fuit diversissima, etsi tandem per injuriam socii, fœderati, amici, subditi uno pene loco haberentur. Hoc verò discrimen in Italia inprimis olim

olim fuisse observatum , cum ex veterum monumentis vel leviter intuenti perspicuum esse potest , tum exactè traditur à Carolo Sigonio *libris de antiquo Iure Italiæ*. Observatum autem fuisse & in Galliis, notius est, quàm ut egeat probatione. Alibi verò itidem id observatum fuisse, vel unus Plinius docuerit *lib*. 3. 4. 5. *&* 6. *natural. historiæ:* ubi studiose omnia isthæc discrimina recenset.

X. Nequaquam itaque veram esse Bartoli & aliorum assertionem, quasi Augusti ævo totus terrarum orbis in ditione Romanorum fuerit, manifestum est. Nec verò illa adducta ex Evangelio , aut quæ in eam sententiam in libris Juris Romani habentur , vel alibi leguntur , id quod Bartolus vult, evincunt ; subesse enim quandam αὔξησιν, etiam ipsis Sacris literis non infrequentem, per se liquet, jamque tum à doctissimis est viris animadversum.

XI. Non tantùm verò totus orbis paruit nunquam Romanis , sed ne quidem ad illos jus aliquod Imperii in totum orbem, pertinuit. Neque enim vel jure Divino arbitrario, vel jure Naturæ ac Gentium , vel denique jure Civili, hujusmodi quid est constitutum. Sanè de jure Divino arbitrario hinc patet, quoniam tale jus divinum nunquam legitur in sacris voluminibus, nec traditione ad nos devenit, quo uno tamen modo arbitraria Dei instituta nobis innotescunt. Tale item jus Naturæ aut Gentium nemo hominum ex principiis naturâ notis hactenus probavit vel probare conatus est, nec probari videtur posse : non aliunde tamen jus Naturæ solet probari. Jure porrò Civili Vrbis Romæ non potuisse Romanis jus aliquod competere in terrarum orbem, vel puero liquet. Quî enim totum terrarum orbem obliget, quod unus populus sua in urbe constituit ?

XII. Ex his verò consequens est , quicquid populus Romanus olim possedit , aut Imperio suo continuit , vel

continere debuit, ad id non alios titulos aut alia jura potuisse adhiberi, quam quibus vulgò jure acquiri aliquid aut possideri solet. Neque verò vel ipsi Romani alia olim jura allegarunt, quàm vel derelicti occupationem, vel jus belli aut fœderis, vel donationem ac similia. Divinum sanè aliquod in omnes gentes jus nunquam prætextum ab iis est: quale quid tamen videmus à Muhammede jactatum, verè autem pertinuit ad Hebræos in ea quæ commodatò ab Ægyptiis acceperant & terram Cananiticam.

XIII. Quod si verò illi usitati tituli acquirendi aliquid aut possidendi apud Romanos valuerunt, manifestum quoque est, iisdem titulis potuisse Romanos occupata & possessa iterum amittere; adeòque si quæ similibus titulis erepta Romanis nunc ab aliis possidentur, ea non minus jure atque legitimo titulo possideri, atque olim à Romanis possessa sunt.

XIV. Esse autem Romanis jam ante aliquot secula primùm ea quæ ad Occidentale Imperium, deinde etiam quæ ad Orientale pertinuerunt, à populis qui Romanis nunquam paruere, sed cum essent sui juris ab antiquis temporibus bellum cum iis gesserunt, erepta, ex historiis notissimum est, Atque in Occidentali quidem parte post Theodosium, sub Honorio & Valentiniano III pauloque pòst, penè quinquaginta annorum intervallo, à Germanicis populis, Africæ pars major, Hispania tota, nec non omnes Galliæ, Rhetia, Vindelicia, Noricum, Pannonia, Britannia, ita sunt occupatæ, ut pòst secutis temporibus Romanus populus in illis terris fuerit ferè nec visus nec auditus.

XV. Imò regiones illæ, ne quidem mussitantibus Romanis, hodieque ab occupatoribus magna ex parte possidentur. Namque ea quidem, quæ cis Rhenum sunt adusque

usque Pyrenæos montes Franci ac Burgundi (qui tamen & ipsi à Francis sunt subjugati) jam plus quàm mille ducentos annos tenuerunt. Hispaniæ etiam à Gothici sanguinis reliquiis hodiè regnantur. Britanniam à Romanis relictam Saxones primùm & Angli, mox Dani & Normanni in potestatem suam redegerunt. Vindeliciam & Noricum ad Alpes usque, nec non Rhetiam potissimâ ex parte, similiter jam plus quam mille centum annos quietè tenent Bavari & Alemanni seu Suevi. Pannoniam post varias gentes Germanicas Hunni suam fecerunt; quibus Hungari successere, ut tamen hodiè magna Pannoniæ pars à Germanicis populis Archiducatus Austriæ incolis colatur, Hunnis ante octingentos annos à Carolo M. indè pulsis.

XVI. Quid? quod ne ipsa quidem Italia in ditione Populi Romani aut Cæsarum permanserit. Nam primùm quidem, ejecto omni Romanorum presidio, fixam in illa sedem locavit Odoacer Herulorum Rex. Quo devicto à Theodorico Ostrogothorum Rege, tota Italia, ne ipsâ quidem Urbe Româ excepta, cessit in ditionem, non contradicentibus Cæsaribus qui Constantinopoli commorabantur, Ostrogorhorum Regum, qui hac ipsa de causa Italiæ reges se appellabant. Quos, licet multò pòst Justiniani Cæsaris auspiciis Belisarius & Narses potestate omni exuerint, mox tamen iterum pulso Romanorum præsidio, Longobardi, Germanica gens sed quæ diu Pannoniam tenuerat, pene integram Italiam sibi subjecit. Neque enim mansit quicquam Romanorum Imperatoribus Constantinopoli degentibus, præter ipsam Urbem Romam, ejusque pomœria, Pentapolim item, nec non Exarchatum Ravennatensem, Venetiarum urbem & Calabriam. Quin & horum plæraque ultimi Langobardorum Reges, Aistulphus inprimis, occuparunt. Non enim quicquam in Ita-

lia tandem Langobardis non paruit, præter Romam, Venetias, & ultima Calabriæ. Nec tamen vel Veneti tum amplius Romanorum Cæsaribus obtemperarunt, sed in libertatem se jam adseruerant. Quomodo ipsamet Vrbs Roma ultimis illis Langobardorum temporibus, Cæsaris, qui Constantinopoli degebat, imperium detrectabat. Pipinus quidem Francorum Rex, Aistulpho devicto, expulit iterum Langobardos Exarchatu Ravennatensi, nec non Pentapoli, (Romano Pontifici terris illis attributis, quod persuasus esset, ad S. Petri illas Patrimonium pertinere,) sed reliqua Italiæ Langobardis iterum reddidit, ut justè ab illis possessa. Ejus quoque filius, Carolus cognomento Magnus, Desiderio ultimo Langobardorum Rege pulso, non dubitavit anno DCCLXXIV post natum Servatorem, omne quod in Italia hactenus Langobardi possederant, in suam ditionem redigere, Constantinopolitano Imperatori aut Romano Pontifici vel Populo nihil præter pauca isthæc, Calabriam nempe, & quæ Pipinus Pater Romano Pontifici donaverat, relictis. Tantùm autem abest, ut id à quoquam fuerit improbatum, ut contra & Romanus Pontifex hoc nomine Carolum laudibus in cœlum penè extulerit, & Constantinopolitani Imperatores neutiquam tunc contradixerint, Carolo interim se Francorum ac Langobardorum Regem appellante.

XVII. Hæc sanè facies fuit Provinciarum Romani Imperii Occidentalis, quum Carolus ille Magnus anno DCCC Romam religionis ergò profectus, insperatò in æde sacra à Leone tertio Pontifice & civibus Romanis festiva acclamatione salutatus est ROMANORVM IMPERATOR AVGVSTVS.

XIIX. Ex his verò constat, ea quidem tempestate Romano populo, aut ejus Pontifici, vel Cæsari, nihil juris fuisse

fuisse in Germaniam quidem , quæ Rheno & Danubio cingitur, utpote quæ Romanis paruit nunquam. Non minus verò evidens est propemodum, tum quidem Romanis nihil amplius juris fuisse in Hispaniam, Galliam, Noricum, Vindeliciam, Rhetiam, imò ipsam Italiam, quantum certè ejus à Justiniani ævo possederunt Langobardi. Nam ut nunc non disputem, jure an injuria provinciæ illæ à Germanicis populis fuerint primùm occupatæ; imò ut verum sit, nonnullas per injuriam occupatas (sicuti haud fortasse difficile fuerit ostensu, nonnullas jure Romanis ereptas esse) quin tamen postea procedente tempore usucapio justa & præscriptio intercesserit, negari temerè non potest. Neque verò quod dicitur, *quæ ab initio non valent, ex pòst facto convalescere non posse*, simpliciter verum est; sed tum denique, si causa nova jus per se parere idonea non accesserit.

XIX. Provincias verò alias, quas modò diximus, jam isthac ætate pro derelicto habitas à Populo Romano, adeoque à possessoribus jure possessas, ex historiis manifestum est. Namque jam supra diximus, per annos ducentos imo trecentos, Populum Romanum illas provincias neque verbis, neque factis repetiisse. Quin imò constat, Romanos cum illis possessoribus, ne Langobardis quidem exceptis, plurimos contractus, tanquam cum legitimis eorum quæ possidebant dominis, iniisse. At vero, si is, qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse meritò habetur. Id quod non tàm valet autoritate Juris Civilis Romani, quàm ex ipso jure Naturæ venit.

XX. Sanè de Italia possit quis fortè dubitare propter perpetua ferè Constantinopolitanorum Cæsarum cum Langobardis bella. Sed imprimis observatu dignum

est,

est, integram Italiam jam ante concessu & dono Zenonis Imperatoris, teste Jornande *l. de rebus Gothic.* c. 57 Ostrogothis cessisse: nec Justinianum bello suo contra Gothos aliam ferè causam prætexuisse, quàm Amalesventæ Reginæ indignam necem, cujus se vindicem profitebatur. Cum Langobard.s posteà bella multa quidem gesta, sed etiam multi contractus tanquam cum justis Italiæ partium dominis sunt initi, manente certamine solùm de finibus, non autem de integro regno; quemádmodum ex Pauli Warnefridi *historia Langobardica* probatu est facillimum. Jam ante verò inculcatum etiam est, totum Langobardorum regnum, devicto Desiderio rege, per triginta fermè annos, ante Imperatorium titulum acceptum, à Carolo M. non tantùm non reclamantibus verum etiam laudantibus Romanis, fuisse possessum. Atqui verò id quod derelictum est, jure possideri ab eo, qui tanquam in vacuam venit possessionem, juris naturæ est. Accessit verò & usucapionis & præscriptionis jus, quæ ipsissimam naturalem vim habent, non autem jure tantùm Civili valent; ut præclarè contra Vasquium disputat Hugo Grotius *lib. 1. de jure belli ac pacis cap. 4.*

XXI. Heic tamen observandum venit quod jam supra innuimus, etsi Langobardi à Narsete invitati in Italiam penetraverint, nunquam tamen omnes ejus partes sibi subjecisse, sed mansisse sat magnam Italiæ portionem in fide & obsequio Imperatorum Romanorum Constantinopoli degentium. Qui cùm per varios Duces, tùm verò cumprimis per Exarchos Ravennæ consistentes, superstites illas Imperii Romani reliquias gubernabant. Erat autem Exarchus, si Josepho Scaligero *l. 3. Canon Isagogicor. p. 339.* credimus, *Præfecti prætorio vicarius, qui Ravennam cum aliquot urbibus Imperii Romani nomine adversus Langobardos tuebatur.*

Inter

Inter autem eas reliquias fuit ipsa Vrbs Roma, quam per Ducem aliquem Constantinopoli missum Cæsares regebant. Non est nostrum hoc loco de finibus & superstitibus illis Romani Imperii in Italia provinciis agere. Fecit hoc ipsum cum magnâ curâ Erycius Puteanus singulari opere, quo Exarchatus historiam est complexus. Ex eo tamen usque tempore, adeoque statim ab Justiniani obitu, & Langobardorum in Italiam adventu, pars Italiæ Regni Langobardici, pars antiquo Imperii Romani cognomento fuit appellata. Atque Langobardici quidem quæ erant Regni non recuperarunt Cæsares Constantinopoli habitantes; reliquiæ verò illæ Imperii, Vrbe Roma & Veneta aliisque pauculis exceptis, pervenerunt tandem cum ipsâ urbe Ravennâ in Langobardorum ditionem. Illum tamen Exarchatum Aistulpho Regi expressum, precibus & impiè confictis Petri Apostoli nomine literis (quas recitat & laudare non dubitat Baronius *ad annum 755. tomo 9. Annal.*) à Stephano Papa circumventus Pipinus, S. Petro id est Romano Papæ, utut contra niteretur Cæsaris Constantinopolitani legatus, donavit. Quam rem latè narrat post Anastasium, Annales Francicos aliosque scriptores, Baronius *ad ann. 735.*

XXII. Notatu autem digna sunt verba Baronii, *l. c.* quando scribit: Stephanum Papam legatos misisse, primùm ad Constantinum Imperatorem (is est quem Copronymum nuncupant) *ut adversus Langobardos ad defensionem rerum, quæ superant Romani Imperii, in Italiam exercitum mitteret.* Item: *Cum nulla spes esset, ut Constantinus Imperator jura Imperii, quæ in Italia residua erant, à Langobardis invasa defenderet.* Subjicit verò Baronius verba Anastasii, quæ docent, Stephanum nihil aliud petiisse restitui, quàm vicina quædam castra & Exarchatum Ravennæ & Æmiliæ oppida à Langobardis occupata. Nec verò aliud reddi sibi

F petit

petit Stephanus impiis istis & ineptis literis, quas ad Pipinum misit *ann 755*, & ex Vaticana bibliotheca primus edidit Baronius. Sed nec aliud quippiam per Pipinum Aistolpho Langobardo est ereptum. Disertè enim Annales Francici. *Pipinus redditam sibi Ravennam & Pentapolim & omnem Exarchatum ad Ravennam pertinentem ad S. Petrum tradidit.* Anastasius Bibliothecarius idem prorsus narrat in vita Stephani, simulque enumerat urbes omnes nominatim donatione hac comprehensas. Plura quidem narrat donata Leo Ostiensis *Histor. Casinens. l. 2. c. 7.* quem sequitur Baronius: sed quis homini recentiori contra omnes ejus ævi scriptores credat? Restituit autem hæc & Carolus Magnus, postquam devicto Desiderio Rege Langobardorum regnum subjugasset: quinimo & adducit nonnulla, quæ recitat Anastasius in vita Hadriani, ex uno verò hoc recenset Baronius *ad. annum 774.* Vnde obiter est colligere, novæ illius donationis Caroli Magni, uti nec illius Pipinianæ, ullum hodie monumentum in scriniis Romanis reperiri; quinimò ne testimonium quidem ejus aliud superesse præter illud unum Anastasii, & quidem aulæ Romanæ mancipii. Qua de re nunc latiùs differere non licet.

XXIII. QVICQVID verò hujus sit, id certum est: neque Carolum Magnum Langobardorum Regno destructo, potiorem istam Italiæ partem, vel Populo Romano vel ejus Pontifici vel Cæsari Constantinopolitano concessisse: neque vel Populum illum vel Pontificem vel Cæsarem postulasse eam sibi restitui, sed in ditionem Francorum istam omnem terram pervenisse. Certè ejus postulati nulla reperitur memoria, multò minus hujusmodi alicujus concessionis. Contrà testantur historiæ, Carolum Magnum statim à devicto Desiderio Regnum Langobardorum omne

quasi

quasi jure belli occupatum, administrasse. Hinc Annales Francor. *anno 774, Rex Carolus subactâ & pro tempore ordinatâ Italiâ in Franciam revertitur*. Poëtaster anonymus antiquus *lib. 1. Annal.*

Dedita tum Francis hac urbs clarissima (Papia scil.) *cunctis*
Exemplo fuerat reliquis. Nam protinus omnes
Tradiderant Carolo sese concorditer urbes
Ejusdem regni: quod jam sibi jure subactum
Disposuit, quantum potuit pro tempore tali.

Iidem Annales ut & iste Poëtaster memorant, *anno* 776 Rotgaudum Forojuliensibus Ducem à Carolo datum defecisse; sed illo devicto provinciam istam Francorum Comitibus traditam. Anno item 779 Ducem Spoletanum in Ducatu suo confirmatum. Iidem memorant *ann.* 71 Pipinum Filium Caroli Regem Langobardiæ esse constitutum. Verba eorundem memoratu digna sunt anno 786. *Rex statuit Romam proficisci, & partem Italia, in qua Beneventum situm est, aggredi. Conveniens esse arbitratus in illius Regni residuam portionem, cujus caput capto Desiderio Rege, majoremque partem in Langobardia jam subactâ tenebat.* Testantur verò iidem, etiam Beneventanum Ducatum Carolo tunc cessisse & quidem Adriani Pontificis consilio. Mitto alia testimonia: ne videar soli lucem fœneraturus. Id non possum non adducere: Carolum statim à capto Desiderio seipsum Regem Francorum & Langobardorum appellasse. Recitat ejus epistolam ad Albinum *anno* 778: item privilegium concessum Monasterio Parisiensi S. Vincentii *anno* 773 hoc cognomento ornatum, Baronius. Ipse Adrianns Papa hoc titulo Carolum laudat longa illa epistolâ ad Constantinũ & Irenen perscriptâ, quam ex Actis Concilii Nicæni secundi recitat idem Baronins ad annum 785. Ex quibus perspicuum est, totum Langobardorum regnum tenuisse Carolum,

lum, & quidem nullius beneficio sed suo gladio acquisitum. Neque in illud vel Populum Romanum, vel Pontificem, vel denique Cæsarem Constantinopolitanum quidquam amplius sibi juris arrogasse. Et postremum quidem eo confirmatur, quod (si credimus Baronio) Irene Imperatrix ruperit *anno 788* sponsalia inter Constantinum & filiam Caroli contracta, quod *Carolus Ducatum Beneventanum invasisset, quem in suum patrocinium Orientales Imperatores susceperant.* De toto sc. Langobardico regno mota lis nulla fuit.

XXIV. HAEC verò quum ità sese habeant, manifestum est id quod supra etiam diximus: eo tempore quo Carolus Imperatoris titulum accepit (contigit illud autem *anno 800* ipsis feriis Natalitiis) pleraque Occidentalis Imperii veteris fuisse jamdudum à Carolo possessa, & quidem nullam amplius controversiam de possessionis jure Romanis moventibus. Constat etiam, tum temporis, neque in Hispania, neque in Galliis, neque in Germania, neque in Pannonia, quidquam Romanæ amplius fuisse ditionis; imò ne quidem in Italia quid fuisse reliquum, quod sibi arrogarint Imperatores, præter Vrbem ipsam Romam, Exarchatum Ravennatensem, & si quæ alia oppida aut Pipinus aut Carolus Langobardis erepta Romano Pontifici donaverant.

XXV. Non tantùm verò nihil penè possessum tum fuit Romanis in toto Occidente, sed & jus omne deperdita recuperandi jam longo tempore exspiraverat. Benè scilicet apud Isocratem Archedemus Messenam repetentibus Thebanis dixit: *Possessiones sive privatas sive publicas præscriptione longi temporis firmatas, in patrimonio & dominio habendas, omnibus est persuasum.* Et verò hoc ipso juxta alia Jephtes injuriæ convincit Ammonitarum Regis, vindicantis

cantis sibi terras inter Arnonem & Jabocum ad Jordanum sitas, conatum: ceu legere est *cap. XI. Judic commate. 26.*

XXVI, Si Autem neque Provinciæ Occidentalis Imperij veteris amplius tùm in ditione fuerunt Romani Populi, imò si nec jus aliquod in illas provincias Populus habuit amplius; manifestum est, per Imperatorium titulum Carolo Magno neque possessionem neque jus aliquod in provincias illas aut esse concessum aut potuisse concedi. Igitur aut inani tum titulo est affectus Carolus, aut si quid accepit, illa nactus est quæ in Italia extra Langobardicum regnum erant, cum juribus occupandi ea quæ Constantinopolitanus Imperator possidebat. Cæterùm cum ea quæ Constantinopolitani possederunt jure possederint, in illa certè nihil juris Carolus potuit nancisci. Sed nec in ea Carolus quidquam sibi sumpsit; eòque laboravit, in fraternitatem & amicitiam assumi Cæsarum Constantinopolitanorum. Eam verò impetravit primùm quidem à Nicephoro *anno 810:* testibus *Annalib. Francic. & Adone*; iterum ab eodem *anno 810*, redditis Venetiis, quod iidem testantur Annales; tertiùm à Michaële Nicephori successore *anno 811:* & ultimò à Leone *anno 813*, iisdem testibus. Non arbitror extare hodiè fœderum & pactorum illorum literas. Nam quod Sigonius *l. 4.. de Regno Italiæ* scribit, in primo illo fœdere *nominatim expressum, ut Veneti inter utrumq; Imperium positi, liberi atq; immunes, & ab utroq; securè viverent*: id nescio an fide nitatur Antiquorum ejus seculi monumentorum Certè Annales Francici memorant Venetias à Pipino captas, redditas Nicephoro. Id certius; ex eo fœdere Calabriam & maritimas civitates Liburniæ Istriæ & Dalmatiæ, mansisse Orientali Imperio. Testatur enim Eginhartus, Carolum totam Italiam tenuisse, *ab Augusta Pratoria usque in Calabriam inferiorem; in qua Græcorum ac*

Beneventanorum constat esse confinia. Histriam quoq. Liburniam & Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus, quæ ob amicitiam & junctum cum eo fœdus Constantinopolitanum Imperatorem habere permisit. Firmum autem amicitiæ fœdus inter utrumque Imperatorem tandem coiisse, testatur idem Eginhartus. *Imperatores etiam Constantinopolitani,* inquiens, *Nicephorus Michaël & Leo ultro amicitiam & societatem ejus expetentes complures ad eum misere legatos. Cum quibus tamen propter susceptum à se Imperatoris nomen, & ob hoc eis, quasi qui Imperium eis eripere vellet, valdè suspectus, fœdus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cujuslibet scandali remaneret occasio. Erat enim semper Romanis & Græcis Francorum suspecta potentia.* Quò facit illud quod in Annalibus habetur, legatos Michaëlis Carolum dixisse *Imperatorem & βασιλέα.* Ne in Italiam quidem omnem ergò ob titulum Imperatoris jus fuit Carolo, tantùm abest, inde illi collatum jus in reliqua etiam Orientalis Imperii.

XXVII. Caeterum si ne illa quidem Italiæ hactenus Imperatoribus possessa omnia accepit Carolus, aut titulum nudum impetravit; aut verò potestatem aliquam in eas terras quæ extra Langobardorum regnum erant in Italiâ, hactenus verò fuerant quasi in Patrimonio Pontificis. Posterius sanè est verum. Erat enim jam ante quidem Carolus Patricius Romanus, adeòque jam tum fortè eo nomine habebat aliquid in ipsam Vrbem Romam juris, ast per Imperatoriam dignitatem longè plus consecutus est. Namque fuit Patricii nomen non nisi dignitatis titulus, à Constantino Magno institutus teste Zosimo *l. 2.* Quâ de re plura habentur *l. 12. Codic. Iustinian. tit. 3. l. 3.* In Carolo tamen videtur hoc nomine ipsa Exarchalis potestas significata. Nam & vivo patre audiit quidem Patricius, ut videre est in literis Stephani Papæ apud Baronium ad *annum 775*; Ipse tamen

men annos sui Patriciatus solet numerare ab eo quo devicit Desiderium, non autem ab anno 781: quod scribit Otto Frisingensis *l. 5. c. 28.* Et verò eo anno Romæ exceptus est ritibus Exarchorum aut Patriciorum Romanorum, ut disertè scribit Anastasius *in vitâ Hadriani.* Vt autem non Patricii jure, reverà tamen jam ante impetratam Imperatoriam dignitatem, Carolo in ipsam Vrbem Romam multum fuisse potestatis, vel ex iis liquet quæ habentur in Annalibus Francicis *ad annum 796. Roma Adriano defuncto Leo Pontificatum suscepit: & mox per legatos suos Claves Confessionis S. Petri ac Vexillum Romanæ Vrbis cum aliis muneribus Regni misit, rogavitq; ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui Populum Romanum ad suam fidem atq; subjectionem firmaret. Missus est ad hoc Engelbertus.* Recitat priora illa de missis clavibus & vexillo Baronius quoque; sed stomachabundus in Novatores, qui inde ausi sint colligere aliquam Caroli in urbem potestatem. Ipse autem veteratoris in modū illa de Romanis in fidem & subjectionem suscipiendis callidè omittit: nihil aliud addens, quàm missum Engelbertum ad donaria & Hunnici belli manubias offerendas. Constat verò etiam, Carolum nondum Imperatorem causam Leonis Papæ & conjuratorum agitasse *anno 800:* teste Anastasio & Auctore Annalium.

XXIIX. QVICQVID autem fit de potestate quam Patricius habuit Carolus: haud difficile est probatu, per Imperatorium titulum illi collatum jus omne in Vrbem, Pontificem, Exarchatum Ravennæ, & alia oppida quædam extra Langobardici regni fines posita, quæ nempè fuerant Cæsarū usque ad solemnem illam rebellionem, quâ Gregorio II Papâ sedente superstites Imperii Romani reliquiæ à Leone Isauro & sequutis Constantinopolitanis Cæsaribus defecerunt. Testatur id de Vrbe Roma ipse Bellarminus *l. 1. de Translat. Imper.*

Imper. Rom. t. 4. Liquet id ex adoratione, qua *more antiquorum Principum* recens coronatus Augustus à Leone Pontifice est adoratus. *Annal. Franc.* 801. Liquet ex sententiâ lata in eos qui Leonem Papam malè mulctaverant. *Iidem l. c.* Liquet ex subsequente *ordinatione Romanæ Vrbis & Pontificis. Iidem l. c.* Referendum eòdem, quod apud Eginhartum in Testamento Carolino, Metropolitanas inter urbes Regni ejus primo loco numerentur *Roma, Ravenna.* Hæc autem potestas Cæsarum mansit per plurima secula, donec tandem, post fatalem Regiæ majestatis casum in Henrico IV. per Gregorium VII cœpit novus ille Papalis Dominatus, omnibus hactenus seculis inauditus. Ex eò autem tempore prisca illa & vera Cæsarea potestas, in Vrbem, Pontificem, & oppida, quæ ratione proventuum quorundam in Patrimonio Petri, aut rectiùs Papæ, esse dicuntur, ita sensim est debilitata, ut hodie tantùm non sit intermortua.

XXIX. QVIN itaque Carolus hanc solùm potestatem titulo Imperatoris sit consequutus, & quin hæc pauca tantùm magnifico illo Augusti & Imperatoris Cæsarisque nomine tum quidem venerint, neque aliud tum pertinuerit ad Imperium Romanum Occidentale, nihil sanè est dubitandum. Videndum, an sequentibus temporibus revera plus accesserit Imperio illi Romano præter ista pauca Italiæ; & quidem an Populo Romano ejusque Cæsaribus Occidentalibus aliquid aut de novo fuerit partum, quod olim non habuerunt, aut eorum quæ dudum deperdita diximus recuperatum. Cæterùm si quid horum factum, aut vi occupatum oportuit, aut verò regiones quædam ultrò sese Romanam in ditionem dederunt Sanè nec in Hispania, nec in Galliâ, illâ quæ ad Rhodanum usque à Pyrenæis montibus tendit, nec in Pannoniâ, nec in Daciâ, nec in Britanniâ tale quidquam contigit. Neque enim

Hunga-

Hungaros, neque Francogallos, neque Hiſpanos & Gothos, neque Anglos Scotosq; , vel ultrò vel vi coactos, ſe & ſua Romano Imperio poſt Caroli Magni ætatem dedidiſſe, uſquam legere eſt. Multo minus verò id ipſum eſt factum à Septentrionalibus Populis, Danis, Svecis, Moſchis, Polonis, Lituanis aliisque. Hinc verò eſt ſole clarius, omnes haſce terras non tantùm non pertinere hodiè ad Imperium Romanum, ſed ne umbram quidem juris Romano Imperio in eas eſſe.

XXX. Fortaſſis tamen aliter ſe res habet de Italia Langobardicâ & Germanicâ. Non ſunt quidem illæ terræ poſt Caroli ætatem à Romano Populo victæ, adeòque jure belli nunc non poſſidentur: fortè tamen ſponte ſuâ ſeſe illis reliquiis antiquis ſive ſubjecerunt ſive ſociarunt in unum reipublicæ corpus. Neque verò inanis forte illa ſuſpicio eſt. Hodiè enim receptum eſt, illas terras omnes unius Imperii Romani nomine nuncupare: quin obtinuit illud ipſum jam ante annos plusquam quingentos. Summus quoque magiſtratus populorum illorum per multa ſecula non alio nomine quam Imperatoris Romani audivit: quod enim nunc adjicitur Germaniæ Regis titulus id nuperum eſt inventum, & vix ducentis annis auditum.

XXXI. Verùm enim vero, ſi quid tale unquam contigit, id aut ab ipſo Carolo Magno eſt factum aut ab ejus ſucceſſoribus. Carolum autem id egiſſe, falſiſſimum eſt. Certè non eo tempore id ille fecit quum Imperatorium titulum accepit. Non enim tale quid memorant Annales & monumenta alia ejus temporis, non tacitura certè rem tam magni momenti. Nec etiam potuit id fieri. Neque enim licuit Carolo diſponere quidquam de rebus Regni Francici, inconſultis Ordinibus, quod alibi oſtenditur. Tum autem temporis profectò non conſuluerat Carolus

G

lus Ordines Francicos. Inopinatò enim oblatus illi titulus est Cæsareus. Testatur Eginhartus, dicere solitum Carolum: *Se eo die quamvis præcipua solennitas esset, Ecclesiam non intraturum fuisse, si Pontificis consilium præscire potuisset.* Sed neque posteà hujusmodi quid ab eo factum memorant ullæ historiæ veteres. Contra verò in diplomatibus ejus & literis cernere est distinctos titulos Imperatoris & Regni Francici ac Langobardici. Privilegium Osnabrugensis Episcopatus apud Cranzium *libr.* 1. *Metropol. c.*2. Ita incipit. *Carolus Imperator Augustus Romanum gubernans Imperium, Dominus & Rex Francorum & Langobardorum, Frisiorum dominator & Saxonum.* Datum autem illud est *anno* 805. Testamento quoque Carolino, quod Pythœus edidit & Annalibus suis ad *annum* 806 inseruit Baronius, præfigitur: *Imperator Cæsar Carolus Rex Francorum &c. Romani tutor Imperii.* In altero quoque ejusdem Testamento, quo de mobilibus bonis disponitur apud Eginhartum, seorsim numerantur anni Regni Franciæ, Regni Italiæ, & Imperii. Carolus itaque Italiam & Germaniam ab Imperio nunquam non distinxit.

XXXII. SED & Ludovicus Pius Germaniam non minus atque Galliam, adeoque omnes saltim regiones transalpinas, ab Imperii Romani reverentia voluit esse liberas. Diviso sanè inter tres filios regno illius, omnes paris facti sunt auctoritatis, nequaquam autem aliqua in re Lothario, etsi ille Cæsareo honore esset insignitus, inferiores. De eâ divisione notatu digna sunt verba Tritthemii in Annalibus Francicis. *Partitio talis est: Regnum Francorum Germaniæ perpetuo per se habeat proprium Regem nulli penitus mortalium, ne Romano quidem Imperio subjectum, sed pristina Francorum consuetudine liberrimum. Regnum quoque Francorum Gallorum à nostro divisum, simili modo Regem, uti constitutio sonat*

nat, proprium habeat liberum, qui non minùs quam Rex Germaniæ liber sit & nulli omnino subjectus. Manifestum enim est, quod Franci ab origine semper fuerint liberrimi, & neque Romanis, neque alteri alicui certè unquam servierint, aut extiterint subjecti. Quin potius ipsi destruxerunt Romanorum Imperium sibique fecere subjectum. Et propterea Reges ambo in divisione Regni pristinam libertatem Francorum ubique alterũ alteri illæsam servare statuerunt. Porrò nec Italiam Langobardicam alius ipse Pius conditionis fecit. Etsi enim illam unà cùm Imperiali dignitate voluerit esse penes unum Lotharium, per accidens tamen ea tantum conjunxit, non autem quasi dederit Langobardicum Regnum Romano Imperio. Certè, id factum, nullibi legere est. Bene proinde Hugo Grotius *l. 2. de Jure belli ac pacis. c. 9. num.* 11. *Carolus Magnus ejusque successores jus Imperii, quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure Imperii in Romanos, ut novâ ex causâ quæsito, sollicitè distinxerunt.*

XXXIII. ET VERO sollicitè hæc observata fuerunt diu etiam post Ludovicum. Quum enim Lotharius filius ejus natu maximus propter primogenituræ & Cæsareæ dignitatis honorem sibi jus aliquod in fratres arrogaret, orto inde bello, victoque Lothario, libertatem suam fratres egregiè tutati sunt. Eâ de re in medio sunt verba Hincmari Archiepiscopi Rehmensis, viri ea ætate summæ auctoritatis *epist. 1. c. 4. ad Ludovicum Balbum. Qui cum Lothario erant: immiserunt illum in hoc, ut fratres suos exheredaret, & Regni primores, qui cum illis erant, annullaret, quoniam ipse primogenitus & nomine Imperatoris erat: illi autem qui erant cum Carolo & Ludovico dicebant, quod seniores illorum* (i. e. domini sui Carolus & Ludovicus) *Lotharii fratres erant, & sacramento Regnum inter illos divisum fuerat, & illi nec genere nec potestate inferiores erant, & ideò non se contra illos concederent*

derent. Latius omnia iſta narrat Nithardus *libris* 4. Ubi inter alia, poſt fatalem illam inter fratres pugnam,ſcribit miſſos à Lothario legatos ad Carolum & Ludovicum, qui nomine Lotharii dicerent : *Si vellent illi aliquid ſupra tertiam partem Regni, propter nomen Imperatoris quod illi Pater illorum conceſſerat, & propter dignitatem Imperii, quam avus Regno Francorum adjecerat, facerent ; ſin aliter, tertiam tantummodo partem totius ſibi concederent : regeretque quiſque illorum portionem Regni ſui prout melius poſſet, frueretur alter alterius ſubſidio & benevolentia.* Et verò poſterius placuit. Itaque Ludovico ceſſit Germania pleno jure & nullâ in re dependens ab Imperio Romano gubernanda, non minus atque Gallia Carolo. Non latuerunt hæc Baronium : itaque ad *annum* 848 Trithemium his verbis accuſat : *errat dum ait juſſu Lotharii conveniſſe* (Germaniæ Epiſcopos) *cum id factum per Ludovicum Regem eſſe in Regno ipſius non ſit dubium; nam nullam Lotharium facultatem habuiſſe diſponendi aliquid in Regno Germaniæ, ſpectante ad Ludovicum, certum eſt.*

XXXIV. Manſiſſe eandem libertatem Germanici Regni,ſuperſtite Carolina Regum familia, liquidum eſt. Plærique enim qui illi præfuerunt, cum Italiâ aut cum Imperio nihil habuerunt commercii. Diviſo enim poſt obitum Ludovici Germanici Regno, Carolus & Ludovicus & Carolomannus ſinguli ſuam Regni partem propriâ auctoritate tenuerunt, ut conſtat *ex hiſtoria Landgravior. Thuring.* c. 6. Arnolphus quoq; aliquamdiu Germaniā rexit, anteaquam Imperatoriam dignitatem conſequeretur. Poſt hunc verò neque Ludovicus neque Conradus vel Italiam vel Imperium habuit. Quo ſatis conſtat, ea certè tempeſtate, Germaniam non fuiſſe partem Imperii, nec adminiſtratam fuiſſe aucto-

ritate

ritate Cæsareâ, sed proprios sibi Reges habuisse, & liberam fuisse distinctamque ac sui juris rempublicam.

XXXV. Italiæ quidem Regnum qui tenuere, iidem ferè omnes & Imperatores fuerunt. Imò ea occasione post obitum Caroli Crassi, in Italia Pontifices deliberarunt de eligendo imposterum aliquo Italiæ Rege cum Imperatorio titulo. Quod testatur Carolus Sigonius *l. 5. de Regno Italiæ.* Fuere tamen tunc & Reges Italiæ sine titulo Imperatorio. Nec interea temporis constat factum aliquod decretum consensu Carolinæ familiæ, (penes quam jus erat hæreditarium in Regnum Langobardicum) de subjiciendo illo Regno Imperii Romani auctoritati & legibus. Itaque & Langobardicum Regnum eo tempore mansit liberum ab Imperii Romani potestate.

XXXVI. Extincta porrò Carolina familia Henricus Auceps ejusque filius Otto Magnus, ab anno 919 ad 962 Germaniæ Regnum cum Regno Lotharii tenuerunt, nullâ Cæsarea dignitate ornati, nullo etiam modo Imperium aliquod Romanum reverentes. Neque enim verum est, quod nonnulli evincere pertendunt: Henricum Aucupem fuisse Cæsarem. Quin alibi ostenditur, illum ne quidem jura habuisse ad occupandam Italiam aut Imperii dignitatem postulandam. Sanè nihil Italiæ illum possedisse, est certum. Etiam illa ergò ætate Germania non fuit habita Imperii Romani portio. Eodem autem tempore nunc Berengarius Dux Forojuliensis, mox Lambertus, iterum Ludovicus Burgundus, modò Rudolphus Burgundus, modò Hugo Arelatensis, ejusque filius Lotharius, nec non denique Berengarius Eporegiæ Marchio, ab Italiæ Optimatibus, inconsulto vel Populo vel Pontifice Romano, imo his nihil contra nitentibus, Italiæ Reges sunt Papiæ creati, in Regni Langobardici Metropolitana urbe. Et verò horum vix

proceres Italiæ, appropinquante jam Ottone; Adelberto filio Berengarii Regis dixisse: *Vellemus Domine, ut Papiam cum paucis pergas, & tuo genitori dicas, quatenus Langobardorum Regnum sub vestra ditione committat; quia nos minimè sub illius potestate ampliùs jam durabimus. Si vobis committit Regnum, nos totis viribus pugnabimus; sin autem, nos Italiæ Regnum extero Regi committemus.* Id ipsum autem cum Adelbertus non potuisset impetrare, proceres omnes Berengarium pariter & Adelbertum reliquisse. Addit autem ille scriptor: *Itaque Otto Rex sine impedimento in Italiam introivit, atque Italiæ Regnum obtinuit.* Luitprandus, qui itidem eo tempore vixit, in narratione legationis suæ Constantinopolitanæ, quam à Canisio editam inseruit Baronius decimo Annalium tomo *ad annum* 968, ita rem omnem narrat Nicephoro Imperatori: *Palàm est, quod Berengarius & Adelbertus sui milites* (i.e. Ottonis Vasalli) *effecti, Regnum Italicum sceptro aureo ex ejus manu susceperunt, & præsentibus servis suis qui nunc usque supersunt, jurejurando fidem promiserunt. Et quia hanc perfidè violarunt, justè illos quasi desertores sibique rebelles Regno privavit.* Tenuit ergo etiam Otto Langobardicum Regnum antequam Cæsarea jura esset consequutus, adeoque & Regnum illud Italiæ cum Imperii juribus nihil habuit commercii. Etsi verò sequente anno Otto Imperator sit creatus, etiam tunc tamen satis curatè distinxit Italicum illud Regnum à reliquis Imperii Romani quas Papa possidebat. Recitat Gratianus *cap. 33. dist. 63* Juramentum Ottonis Papæ Joanni præstitum, quod & Baronius habet *anno 960* (de cujus fide non est meum nunc disputare) Ibi disertè verò legitur: *cuicunque Regnum Italicum commisero, jurare faciam illum ut adjutor tui sit.* Habet idem Baronius anno 962 diploma, quo Otto creditur confirmasse Romanæ Ecclesiæ bona; ubi inter alia legitur: *insupèr offeri-*

tum errore constrictis. Si Germanico autem Regno & Italico mansit summum jus administrandi rempublicam suam sine Populi Romani consensu, non in unam profectò rempublicam hæc coierunt. Quot enim sunt summæ potestates; totidem sunt respublicæ; utut unum habeant Principem, aut arcto aliquo fœdere *συμμαχίας*, civitates illæ sint unitæ. Quale quid de civitatibus Helveticis Josias Simlerus & Bodinus, de Fœderatis Belgico-Germanicis provinciis optimè Hugo Grotius *in Apologetico suo cap.* I annotarunt. Cæterum non convenisse omnia illa in unam rempublicam, manifestum fit etiam diversis illis coronationibus Regum nostrorum. Corona enim indicium est & signum quodammodo reipublicæ. Seorsim autem primò accipitur corona Regni Germanici; ex antiqua quidem consuetudine, ut & lege Carolinâ quod nonnullis etsi falsò placet, Aquisgrani. Perperam sanè vulgò creditur, & nuncupatur illa Corona Cæsarea. Veteres utique rectiùs, (inter quos est & Fridericus I Cæsar *epistola ad Ottonem Frisingensem*) dixere illam Coronam *Regni Teutonici*. At Cæsaream coronam semper, & quidem jam per annos octingentos, solus Papa Romanus addidit. Quin & multi pôst Ottonem Papiæ quoque coronati sunt Reges Langobardorum; adeoque triplici corona, Germaniæ nempe Langobardiæ & Imperii Romani, insigniti. Accedit, quod nunquam quisquam post Carolum Magnum voluerit Cæsareum titulum usurpare ante acceptam Coronam illam Romanam, etsi jam esset Coronâ Germanici Regni honoratus: omnes enim ante sunt tantùm Reges dicti, etiam nunc non nisi Electi Cæsares audiunt, licet coronati sint Germaniæ aut Italiæ Reges. Adhoc, satis hodieque distinguunt ipsi Cæsares Regnum Germanicum ab Imperio Romano, cum *E*lectos se dicunt Imperatores *R*omanos, sed sibi simul addito titulo Regum Germaniæ; quod

nempe aliud sit esse Regem Germaniæ aliud Electum Cæsarem Romani Imperii.

XLI. Igitur unam profectò cum Imperio Romano rempublicam neque Germania hodie neque Langobardicum Regnum constituit. Tantùm verò abest, Germaniam & Langobardiam à Germanis domitam, sese Romano Imperio subjecisse, ut contrà potius illud olim Germaniæ sese dederit magnâ ex parte. Omnem enim Imperatoris eligendi potestatem Romani eorumque Pontifices in Germanos æternâ lege contulerunt: quo ipso jus Germanis dederunt, summum magistratum Romano Imperio creandi: quod est magnam majestatis partem alteri tribuere, sibi eripere. Id quando cœperit aliàs exponitur. Id certum verò est: moderatis adhuc Paparum rebus, & ante monstrum illud ambitionis Hildebrandum aut Gregorium VII Papam, magnam satis fuisse Cæsarum à Germanis electorum in Pontificem & Populum Romanum auctoritatem ac potentiam, & nihilominus tamen in Germanorum fuisse potestate, eam omnem dignitatem ac vim, electis ex suo arbitrio Regibus suis, in alienam rempublicam conferre. Quin manet hodieque, ut non solus Germanorum Rex audiat Cæsar, prisca auctoritate licet adempta. Quo patet; quasi surrogasse sibi potiùs Romanum Populum in sua jura Germaniam, quàm ut Germania sese illi Imperio subjecerit.

XLII. Haec autem omnia quum longè sint certissima, nihil est quur non apertè tandem pronunciemus; *neq; Germaniam neq; Langobardicum Italiæ Regnum verè partes esse Romani Imperii, sed Respublicas ab illo distinctas, adeoque nec Imperatorem, inquantum est Imperator, esse vel Germanici vel Langobardici Regni caput aut magistratum, sed quatenus idem simul Rex est.* Nec verò ex illo, quod jam multis seculis vulgò Germania quoque & Italia illa Langobardica Imperii;

peri Romani nomine audiat, sequiùs quid est colligere. Familiare enim est & receptum, si multæ respublicæ coëant in unum fœdus, ab una aliqua illarum omnibus commune nomen indere. Ita olim Achæorum respublica omnibus fœderatis nomen dedit, & Vrbs Romana omnibus sociis, hodiè fœderati omnes Helvetii ab uno pago Suiceri, fœderatæ item omnes Belgico-Germaniæ provinciæ vulgò Hollandiæ nomine usurpantur. Eadem verò ratione & Imperii Romani nomen sociis rebuspublicis esse inditum, vel hæc verba indicaverint Gotfridi Viterbiensis. Hic enim cum narrasset, Lotharium Imperatorem Regni sui tres in partes divisi partem unam, Italiam scilicet, cum Imperatorio nomine, majori natu filio tribuisse, addit: *vide ad quantum defectum Romanum Imperium devenerit, ut inter tres partes diviso Regno Francorum, tertia partis tertia pars esset Imperium*. Apud nonnullos scriptores, tempore Caroli Calvi, Gallia quoq; Imperii nomine audivit, exclusâ Germaniâ. Otto Frisingensis, cum egisset de divisione Regni Francici inter filios Ludovici Pii institutâ, ita loquitur. *l. 5. c. 35.* *Exhinc diviso Regno, Regna modò duo Orientale & Occidentale, (quorum alterum* (Orientale) *partem Ludovici & Lotharii, sedemque Regni Francorum Palatium Aquisgrani, ac Imperium Vrbis Roma habet: aliud verò* (Occidentale) *quod adhuc Francorum, eò quod istud Romanorum vocatur, appellatum, partem Caroli Calv. tenet) inveniuntur.* Vnde perspicere est, jam ætate Friderici Barbarossæ Germanicum & Langobardicum Regnum vocatum vulgò Regnum Romanorum, ità tamen, ut non lateret distinctio inter illa Regna & Imperium Vrbis Romæ.

XLIII IGITUR ex illo nomine Romani Imperii haud quidem licet colligere, Langobardicum & Germanicum Regnum pertinere reapse ad Imperium Romanum. Ne-

glexerunt autem diu & ipſimet Reges Germanici, Imperatorio titulo Regnorum Germaniæ & Italiæ memoriam adjicere; fortè quod mos ſeculi non ferret cumulum titulorum, nomen autem Cæſareum eâ ætate adeò haberetur magnificum, ut adjicere quidquam videretur indecens. Conſtat ſanè, eos nec adjeciſſe titulos Ducatuum & Comitatuum, quos tamen unà cum Regia & Imperatoria dignitate poſſidebant. Primus quantum videtur, Fridericus II præter Cæſareum nomen Siciliæ & Hieroſolymæ Regnum lum uſurpavit, Suevici tamen Ducatus mentione non adjecta. Eum imitatus centum & quinquaginta ferè annis pòſt Carolus IV, & Romanorum Imperator ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex voluit dici. Ejus filius Sigismundus & Imperator & Hungariæ & Bohemiæ Rex audivit. Fridericus III non multò pòſt adjecit cognomenta plurima, propter Ducatus, Comitatus & alias provincias ſibi ſubditas, Germanici licet Imperii feuda eſſent. Qui mos ab eo uſque tempore invaluit. Maximilianus porrò & Germaniæ Rex voluit dici: non tantum optimo jure ſed & utiliſſimo inſtituto. Secuti autem Maximilianum eâ in re ſunt Carolus V & omnes quotquot in hunc diem ab eâ ætate Germaniæ præfuerunt. Poſſet autem eodem jure & Italici (imò, ut alibi oſtenditur & Burgundici aut Arelatenſis) Regni, titulus uſurpari: quantùm ex ſuperioribus eſt manifeſtum. Nec verò id ipſum non eſſet magno cum reipublicæ bono conjunctum: quò unicuivis poſſit eò rectiùs conſtare tota reipublicæ natura. Certè intereſt rerumpublicarum conjunctarum, ad tuenda jura ſingularum, ut etiamſi unum principem acceperint, nomina priſca ne obliterentur.

XLIV. QVIN IGITUR quaſi ratum eſto ac conſtitutum: *Germanicum & Italicum Regnum reſpublicas eſſe diſtinctas ab eo quod verè Imperium Romanum eſt dicendum, nec Imperato-*

peratorem inquantum est Imperator vel Germaniam regere vel Langobardicum Regnum. Hinc verò ſequitur, graviſſimè illos hallucinari, qui Germaniam cenſent teneri legibus Juſtinianeis, aut Imperatori in Germaniam arrogant poteſtatem priſcorum Cæſarum in Imperium Romanum, eo nomine quod Germania ſit verè Imperium Romanum, & quod Imperator, quatenus eſt Imperator, Germaniæ præſit. Vtrumque ſanè eſſe longè falſiſſimum, jam oſtenſum eſt. Non attingam enim nunc quàm imbecillis ſit illa collectio, etiamſi utrumque verum eſſet quod ſumunt.

XIV. Non minus verò hinc liquet, quàm iniquè Papæ, Romani Imperij nomine abuſi, regimini Germaniæ ſeſe immiſcuerint, easq; perturbarint aliquot ante ſeculis: ut & quàm iniquè non adeò pridem Paulus IV voluerit ſuas in manus reſignari Romanum Imperium, Gregorius verò XV Electoralem dignitatem Bavaro collocatam confirmare. Habuit enim olim quidem Papa Romanus, unà cum alijs civibus Romanis, eligendi Cæſarem poteſtatem, (& verò elegit ille & Carolum Magnum ac pòſt Ottonem Magnum) ſed in electionem Regis Germaniæ nihil unquam habuit juris, jam Ottonum verò tempore etiam Cæſarum electionem in liberum Germaniæ procerum arbitrium tranſtulit. Qua de re alibi. Certè ut hodie etiam aliquid juris ſit Papæ in electionem Cæſaris (quod tamen eſt falſum.) eo tamen nomine non debuit ille ſui juris quoque facere electionem Regis Germaniæ & Italiæ.

XLVI. Porro & hoc conſentaneum eſt : ſi poteſtas Cæſarem creandi jure queat Germaniæ adimi, aut ſi illa nollet aliquem creare, eo ipſo tamen non amittere illam creandi Regis Germanici & Italici Regni facultatem. Ita, ſi licuiſſet Alexandro III Papæ Imperii Occidentalis dignitatem in Conſtantinopolitanos iterum transferre, quod

rogasse Emanuelem Constantinopolitanũ scribit Blondus *l. 5. decad. 2.* & Platina *in vita Alexandri III*, aut verò si Bonifacius IIX jure potuisset promissis stare (pollicitus autem erat se Imperii dignitatem in Gallos translaturum) non tamen ea-propter jure potuisset Germaniæ & Italiæ respublica à Germanis in alios transferri.

XLVII. DENIQUE & hoc sequitur: non esse, quur nonnulli adeò contendant, Imperii Romani dignitatem non esse à Romano Papa collatam, vel Carolo Magno vel Ottoni, eo argumento quod uterq; jam ante coronationem Germaniam ac Italiam possederit. Non enim est difficile probatu, factum id omninò esse à Papa & Populo Romano; sed quod collatum fuit, id verò si cum Germania & Italia Langobardica contendas penè esse nihil. Certè non est quur hac de causa sese jactitent Romani Pontifices, quasi sc. magno beneficio Germaniam affecerint, utpote quum, si rem ipsam videas, potiꝰ opinione collatio illa insigne quid habeat, quàm reapse. Verùm de toto hoc negotio non est hujus loci latiùs agitare.

XLIIX. QUUM AUTEM, nec Germania, nec Italia Langobardica subsit hodiè Imperatori, ut ille est Romanus Cæsar: ergo aut reliquum omne Italiæ illi isthoc nomine paret, aut aliquid ejus, aut verò nihil. Ostensum autem est supra: quum Carolus Magnus Imperii rerum est potitus, tum ex pacto Calabriam Inferiorem mansisse in ditione Imperii Orientalis, Venetorum quoque Urbem iisdem redditam, reliquum autem omne, utut pareret Pontifici, in Caroli ut Imperatoris supremam potestatem pervenisse. Fuit autem & Ottonis eadem propè conditio. Namque & tunc nihil reliquum relictum est Orientali Imperio præter Calabriam: Venetorum Urbs itidem tunc mansit libera: cætera verò omnia Imperii

perii veteris in Italiâ, tametsi essent in Pontificis manu, unâ tamen cum ipso Pontifice in Ottonis ut Cæsaris Imperium pervenerunt. Luitprandus, sive alius quis autor eorum, quæ à capite usque sexto sunt assuta *libro sexto Luitprandi*, scribit: Ottonem ab Johanne Papa unctionem suscepisse Imperii, addens: *jusjurandum verò ab eodem Papâ Joanne supra pretiosissimum corpus Petri atque ab omnibus civitatis proceribus, se nunquam Berengario atque Alberto auxiliaturos, accepit.* Otto Imperator *c. 10.* conqueritur: Joannum Papam esse *immemorem juramenti & fidelitatis quam sibi suprà corpus S. Petri promiserit.* Vnde claret Papam *fidelitatem* jurasse Imperatori Ottoni, quæ vox quàm habeat vim, ex more ejus ævi notum est. In diplomate Ottonis illius Joanni Pontifici dato, de bonis Episcopatus Romani, apud Baronium *ad annum 962.* disertè bona illa omnia donantur, sub hac conditione: *Salvâ in omnibus potestate Nostrâ & Filii Nostri, posterorumque Nostrorum.* Item ne quis Pontifex imposterum consecraretur (verba Cæsaris sunt) *priusquam talem in præsentiâ Missorum nostrorum, vel filii nostri seu universæ generalitatis, faciat promissionem pro omnium satisfactione atque futura conservatione, qualem Dominus & venerandus spiritualis pater noster Leo sponte fecisse dignoscitur.* Atqui Leo tertius Carolo Magno subjecit sese, pro ut olim Cæsaribus fuere subjecti Papæ, eòque Carolum statim adoravit: quod jam supra est dictum. In eodem porrò diplomate notandum illud est: conventum tunc esse, ut quotannis per Legatos Cæsari nuncietur; *qualem singuli Duces ac Judices populo justitiam faciant.* Si enim secius quid fiat quam oportet, tum verò Imperatorem per Legatos suos id emendaturum.

XLIX. Ex quibus profectò liquet, statim illo anno 962, Ottonem unâ cum Cæsareo titulo jura veterum Cæ-

rum

EXERCITATIO TERTIA

DE

VRBIBVS GERMANICIS

Habita XXI Decembris, Anno cIↄ Iↄc XLI.

RESPONDENTE

GERHARDO BODE

Hamburgensi.

THESIS I.

E Regni Germanici Vrbibus agere quoniam animus est, priùs in genere de Civitatum & Vrbium origine atque causis quædam præfari, fortè haud abs re fuerit: si modò quid Civitatis quid item Vrbis nomine indigitemus, paucis antè exposuerimus. Ita enim non tantùm præstantissimorum Philosophorum ductum sequemur, verùm etiam multò rectiùs in sequentibus progredi poterimus.

II. Est verò ἡ πόλις aut *Civitas*, juxta optimum & dicendi & sapiendi magistrum Aristotelem, nihil aliud quam societas liberorum hominum benè beatèque vivendi gratiâ constituta. Vrbs autem propriè mœnibus definitur aut loci alicujus munitione,

III. Esse autem inter hæc maximum discrimen, cùm per se manifestum est, tùm vel exinde patet; quod totum aliquem Ducatum aut provinciam liceat quidem appellare civitatem, (si nimirum iisdem legibus utatur)

 non

non tamen unam Vrbem. Absurdum etiam foret, Peloponnesum v. gr. aut Cimbricam Chersonesum, utraque licet mœnibus cincta esset, unam Vrbem dicere, siquidem diversæ in iis sitæ fuerint respublicæ.

IV. Quamquam verò hæc prima sit significatio vocabuli Civitatis, eâque ratione ab optimis Latinis antiquis scriptoribus usurpetur; sequentibus tamen seculis fere Vrbem cæpit notare & nihil aliud. Sic & Vrbis acceptio cœpit diffundi ad loca neutiquam munita: modò majorem ædium frequentiam conjunctam comprehenderent. Scilicet aut sparsim amplis spatiis locantur domus, aut sedibus conjunctis habitatur. Hoc verò fit, vel paucis, vel paulò pluribus, vel denique eâ multitudine coëuntibus domibus, quæ ad vitam sic satis benè degendam requiritur. Prior congregatio nobis ein Dorff / Latinis Vicus, nonnullis vulgò pagus audit. Altera, imo & Tertia, si mœnibus careat, nobis ein Flecken / sequioris ævi scriptoribus minùs Latinè Villa, nonnunquam & Vrbs dicitur. Sola tamen illa tertia eine Stadt appellatur, præcipuè si eadem sit mœnibus cincta, quod propriè classicis scriptoribus Latinis Vrbs est.

V. Sed quicquid sit, quia de nomine tantùm est illa quæstio, non est quod hic operose simus solliciti: sed nobis quidem *Civitas & Urbs* dicentur prout modò definivimus. Interim vocabulo Vrbis potissimum utemur, utpote quod omnium commodissime & structuram & ipsam hominum societatem denotat.

VI. Hisce præmissis nunc videndum: quænam causa primùm homines commoverit civilem aliquam societatem inire, & multis adeò legibus sese subjicere.

VII. Sunt autem hac de re diversæ diversorum sententiæ. Nonnulli quidem omnem Civitatem à tyrannico impe-

imperio initium sumsisse autumant; quasi nimirum primùm tyranni domitos à se populos in unum coëgerint. Alii contrà credunt, sponte homines in civitatem coiisse, metu tamen quasi coactos, scelere improborum hominum ubivis latè grassante.

IIX. A quibus tamen utrisque longè dissentit Aristoteles. Vult enim ille hominem naturâ, h. e. naturæ innato instinctu, ad civilem societatem ferri, adeoque naturâ esse animal πολιτικόν. Hominem namque etiam omni malorum metu absente, nihilominus naturâ civilem hanc societatem appetere.

IX. Videatur autem Aristotelis sententia præ aliis verisimilis, adeoq, ut in cæteris ita & fortasfis hac in re maximè sequenda. Nam primæ quidem illius & secundæ opinionis autores affirmare coguntur, quod si per Adami lapsum non in vitia defecisset humanum genus, nullam futuram fuisse Civitatem; contrà quàm tamen omninò res se habere videtur.

X. *Primò* enim certum est, homini naturâ quasi, ante lapsum etiam, inditum esse sermonem. Quorsum vero nisi societatis gratia? Quippe cum sermo instrumentum sit nulla alia de causa homini concessum, quàm ut ea quæ nocent sibi quæve prosunt, & per consequens quid justum sit ac injustum, eo significare possit; si autem nullus sit cum quo loquaris, ne quidem sermone tibi opus fuerit. Est autem homini sermo non tantùm de iis quæ ad domesticam, sed de omnibus etiam quæ qualicunque modo ad vitam feliciter degendam requiruntur. Quod si igitur naturâ homini datum est illud quod non tantùm requiritur ad societatem, verùm etiam non aliam ob caussam requiritur quàm ob societatem, manifestum utique dixerit, hominem naturâ quoq; ferri in societatem civilem:

 nisi

nisi frustra sermonis usum homini à natura esse concessum, dicere velis.

XI. *Secundo* certum est & illud: quod licet homines non essent lapsi, tamen quidam ad imperandum quidam ad parendum fuissent nati; utpote cum discrimen hoc naturale prorsus sit homini, uti præclare observatum est Aristoteli *lib. 1. Polit. c. 5.* Videmus enim naturâ fœminam quoad ingenii & judicii vires, non minùs ac ratione corporis, viro esse imbecilliorem. Videmus quoque naturâ inter jam adultos & pueros ut ætatis ita & ingenii discrimen vel maximum reperiri: habent enim pueri naturâ imperfectam consultandi vim, eòque est aliis opus à quibus manu ducantur, virtusque eorum perficiatur. Quòd sanè discrimen in hominibus etiam non lapsis animadvertere licuisset; quippe cum & ipsemet Salvator noster nullo licet peccato contaminatus, sapientiâ scribatur profecisse. Vt autem minùs prudens obsequatur prudentiorum consilio & monitis, id verò recta ratio suadere videtur. Hinc itaque patet: tametsi lapsus nullus primorum parentum intercessisset, futurum tamen fuisse ordinem quendam & distinctionem obsequentium & imperantium. Talis autem ordo citra societatem nequaquam potest constitui.

XII. Procul dubio autem etiam tunc, alii quidem omnia illa jussissent quæ ad vitam feliciter degendam postulantur; alii vero iis in omnibus illis obtemperassent. At ubi est societàs imperantium & obsequentium in omnibus vitæ negotiis quæ ad felicitatem requiruntur, ibi est civilis societas. Nihil enim aliud est Civitas quam talium hominum societas perfecta, benè vivendi gratiâ instituta.

XIII. *Tertio* & illud: constat quoniam ob mutuam

tuam operam & vitam feliciter degendam ad societates inter se ineundas naturâ homines ducuntur, licet lapsi non essent, multò certè magis ad civilem societatem eosdem propendisse. Quilibet enim, quoad fieri potest, benè & feliciter quàm potiùs miserè satagit vivere. Atqui id nemini rectiùs quam in civili societate viventi obtingere potest: utpote quæ omnium perfectissima est & totius ferè sufficientię summam in sese continet. Vnde rectè inquit Aristoteles 1. *Pol. c. 2. eum qui natura in societate vivere nequit aut extrema malitia esse aut homine potiorem.* Et sanè conjungi hominibus non posse ferarum est; at conjunctione non egere solius ferè est Dei.

XIV. Quanquam verò tam altè arcessenda merito fuerit origo civilis societatis, omnino tamen concedendum est: aliam longè futuram fuisse faciem reipublicæ; siquidem homines nullis sese peccatis contaminassent, quam nunc necessitate exigente passim solet institui. Multa enim nobis nunc deficiunt, & tranquillitatem vitæ plurimùm perturbant hominum scelera: Quibus omnibus occurrendum nunc est per varii generis artificia, arma, consilia, opes, si modò velimus tranquillè vivere; quorum tamen nullus fuisset usus, si homines in primogenia integritate vitæ perstitissent.

XV. Verùm hoc quidē coacti sunt homines variè se contra petulantium hominum injurias munire. Inde autem progressu temporis Vrbes sunt exortæ, in quibus jam non tantùm rerum ad vitam necessariarum incolis copia suppeteret, sed quarum etiam beneficio hostium injurias à se illi propulsare possent.

XVI. Caeterum quò ad res Germanicas transeamus, Vrbium nullas Germanorum populis ante mille

ſexcentos præter propter annos habitatas fuiſſe, antiquam memoriam repetentibus facilè *apparet.* *Enimverò* quæ de antiquiore Vrbium nonnullarum initio à quibuſdam memorantur, figmenta mera ſunt & inanes fabulæ; ut quorum fides nullis neque peregrinis neque domeſticis monumentis ſit ſubnixa. De ſuo ævo, hoc eſt, ætate Trajani, disertè Tacitus, cui res Germanicæ fuerunt compertiſſimæ: *Nullas Germanorum populis Vrbes habitari, ſatis notum eſt: ne pati quidem inter ſe junctas ſedes. Colunt diſcreti ac diverſi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.* Loquitur autem ille de Germaniâ magnâ. In eâ ſcilicet quæ parebat Romanis cis Rhenum Germaniâ Vrbes tum fuiſſe, ipſe non ſemel alibi prodiderat. Et verò hæc videtur eſſe cauſa, quare plæræque Vrbes Germaniæ vel à fluviis, vel à campis, vel etiam à ſylvis nomina pòſt acceperint. Id quod latè deducitur à Philippo Cluverio *Germania Antiqua l. 1. cap. 13.*

XVII. Nec tamen nos Cluverio facile in aliis adſentimur, quæ de antiqua Germanorum habitandi ratione ille memorat: quaſi nempe illum morem ſervaverint quem Tacitus Fennis adſcribit: utut promiſcuè Germanis ſimile quid tribuere Seneca videatur. Sunt autem verba Taciti de Fennis: *nullos iis penates; veſtitui pelles, cubile humum: nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc rediiſſe juvenes: hoc ſenum receptaculum fuiſſe: id beatius arbitratos quàm domibus illaborare.*

XIIX. Non enim hoc ad omnes Germanos trahendum, ſed Fennorum fuit proprium. Idem certè Tacitus Germanis omnibus non ædium uſum attribuit tantùm, ſed & uſitatam ſtruendi rationem narrat. Venedos idem inter Germanos potius referendos cenſet, quàm inter Sarmatas:

tas; *quia domos figunt, Sarmatis in plaustro viventibus*. Neq; ille Fennos audet Germanis accensere. Quin testatur, Fennis *miram fuisse feritatem, fœdam paupertatem*; quæ scil. omnia Germanis erant diversa. Vt proinde, quæ fusè & narrat & pingit de habitaculis Germanicis Cluverius, plus ficti habeant quàm veri.

XIX. Id verius & certius: priscos Germanos non tantùm hinc inde dispersos vixisse, sed & vicos inhabitasse. Expressè Tacitus: *VICOS locant non in nostrum* (Romanorum videlicet) *morem connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat; sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi*. Dudum ante Tacitum Cæsar *l. 4 de bello Gallico* scribit: Menapios ad utramque Rheni ripam *ædificia VICOSQVE habuisse*. Et verò Historici Romani passim vicos Germanorum memorant & domos, rudes licet & incultas.

XX. Sed VICOS quidem incoluerunt Germani prisci, Vrbes tamen nullo modo ferre potuerunt; quin potiùs ad exemplum Lacedæmoniorum pro mœnibus juventutem & vim suam reputarunt, magno sibi dedecori existimantes mœniis se valloque cingere. Vnde quoque Tencteri apud Tacitum *l. 4. Historiarum*, Vbiis quasi ignaviam exprobantes, sic inquiunt: *Vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint, postulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur: liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris; quomodo lucem noctemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit*. Quomodo scilicet Poloni hodieque ex antiquo more oppida munita non magni faciunt, nec eorum nisi exiguum habent numerum.

XXI. Neque verò Taciti fidem in dubium quis vocaverit

caverit opposito testimonio vel Julii Cæsaris vel Claudii Ptolemæi, quem paulò post Tacitum ætate Antonini constat Geographica sua conscripsisse. Enimverò Julius Cæsar & Suevis & Vbiis, utrique Transrhenano tum populo, sua oppida adscribit *comment. IV. Suevos postquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo concilio habito nuncios in omnes partes dimisisse, uti de opidis demigrarent: liberos, uxores, suaque omnia in sylvas deponerent.* Et comment.VI. *Vbiis imperat, ut pecora deducant, suaque omnia ex agris in oppida conferant.* Nec potest negari, Ptolemæum amplius nonaginta in magnâ Germaniâ recensere loca πόλεων nomine. Sed non est dubitandum, auctores illos per πόλεις aut *oppida* nil quicquam aliud quam vicos non munitos intellexisse. Etenim neque ἡ πόλις neque opidum proprie Vrbem significat aut locum munitum. Et quidem ejus naturæ fuisse tunc τὰς πόλεις Germanicas, vel unum Herodiani testimoniū evicerit *l.* 7 in historia rerum Maximini. Cum enim scripsisset: *vicosque omneis incendendos diripiendosque militibus concessit*: subjungit; *namque opida eorum* (τὰς πόλεις αὐτῶν) *atque ædificia omnia ignis depascitur.* Vti liqueat, Herodiano τὰς πόλεις hic esse idem atq; τὰς κώμας.

XXII. Pari verò ratione non est quod ex *burgi* appellatione, jam Ptolemæi ævo nonnullis locis adjecta, mœnia & fossas Germanis usurpata quis credat. Etenim est *burgus* quidem Romanis sequioris ævi *castellum parvulum*, ceu testatur Vegetius *l.* 4. *cap.* 10; at alia significatio obtinuit olim apud Germanos. Disertè enim Orosius *l.* 7. *cap.* 22. & Isidorus *l.* 9. *cap.* 2. de Burgundionum vocis origine disserentes: *crebra habitacula constituta burgos vulgò vocant.* Clarius Luitprandus *l.* 3 *c.* 12; *ipsi* (Germani scilicet) *domorum*

Et Otgarus Spirensis Episcopus & Luitprandus Cremonensis cum iisdem Romam ab imperatore diriguntur. Tunc ab omni plebe Romana Joannes eligitur. Imò ex eo usque tempore, omnes Pontifices Romani, aliique Archiepiscopi pariter & Episcopi, pedum Episcopale ab Imperatoribus acceperunt, donec rem omnem turbaret Gregorius VII. Id quod alibi ostenditur.

L. QVIN ITAQVE OTTO MAGNUS verè Cæsaream obtinuerit in Pontificem Populumque Romanum potestatem, non est dubitandum. Potest autem de successoribus ejusdem ad Henricum quartum usque, idem haud difficulter ostendi, si opus foret. Verùm id operosè agere fuerit fortè soli facem fœnerari. De Ottone III tamen quæ dicit Glaber Rodulphus non possumus prætermittere. *Contigit*, ait, *initio Imperii Ottonis, ut Sedes Apostolica Vrbis Romæ proprio viduaretur Pontifice.* (is erat Iohannes XV) *Ipse vero illicò Imperiali usus præcepto quenquam suum consanguineum* (Brunonem, pòst dictum Gregorium V) *elegit, atque ex more in Sede Apostolicâ sublimari mandavit.* Quum verò eodem tempore Crescentius Consul Principatum Vrbis sibi sumsisset, aliumque instituisset Pontificem, narrat idem atque ex eo Baronius *ad annum* 996: Ottonem & Urbem occupasse & Crescentium curasse præcipitari, Papæ autem à Crescentio electo & manus amputatas & aures abscissas & oculos erutos. Idem ille Otto Sylvestrum II Papam instituit, fatente Baronio *anno* 999. Idem Otto Sylvestro illi Papæ octo urbes Marchiæ Anconitanæ donavit. Refert illud Theodoricus de *Niem lib. de privileg. & jurib. Imperii.* Ipsum verò donationis diploma edidit primus Marquardus Freherus & insigni commentario illustravit. Pòst illud à Baronio *tomo 12. Annal. ad ann.* 1191 est insertum. Liquet verò inde, eo tempore magnum illud

tico poſceret : *nuncios ad Urbem ignorante Apoſtolico ab Imperatore non eſſe mittendos , cum omnis magiſtratus inibi S. Petri ſit cum univerſis Regalibus*, ſtatim hic reſpondit : *cum divina ordinatione ego Romanus Imperator & dicar & ſim , ſpeciem tantum dominantis effingo , & inane ubiq; porto nomen ac ſine re , ſi Vrbis Romæ de manu noſtra poteſtas fuerit excuſſa.*

LII. NON diſputabo nunc, an quadringentorum annorum poſſeſſione id quod initiò per vim & nefas pepererunt ſibi Pontifices nunc verè ſuum fecerint : præſertim cum tanto temporis ſpatio pauci Cæſarum id ipſum videantur in controverſiam vocaſſe. Id certum haud forte injuria videtur ; ſi tot annorum præſcriptione perierint noſtris Regibus & Cæſaribus , omnia vera illa & antiqua Cæſarum jura (quod tamen neutiquam admitti poteſt ,) non eſſe ampliùs , quur vanè jactent nonnulli neſcio quod Orbis aut Vrbis Romæ dominium : multò minùs fortaſſe nunc eſſe magnis ſumptibus & ingenti periculo in Italiam proficiſcendum Cæſaribus electis , quo à Romano Pontifice Cæſaream coronam conſequantur. Quin imò haud obſcurè hinc eſt deſpicere , cum Orientale Imperium Romanorum per Turcam pridem ſit deſtructum , nec Occidentalis quidquam penè ſuperſit apud Cæſares noſtros præter nomen Imperatorium , haud abs re fortaſſis poſſe affirmari , vel Imperium Romanum funditùs periiſſe , vel verò Papam Romanum reapſe frui nunc poteſtate Imperatoria , ſi demas licentiam titulum illum uſurpandi , aut in alium conferendi.

LIII. CAETERUM his quæ ultimò attulimus nonnulla poſſe objici videntur. *Primo* enim Sacris literis videtur prædictum , non interiturum Romanum Imperium ante ultimum diem. *Ex* Legibus quoque Juſtinianeis conſtat,

Imperatorem dominum esse orbis; certum verò est nostros Cæsares Justiniani esse successores; itaque & nostris illis in orbem quoque universum eadem hodie jura sunt. *Postremo* si Cæsares hodie reapse non nisi Imperatorium titulum habent, haud videtur eorum esse aliqua præ aliis Regibus dignitas ac prærogativa.

LIV. VERUM enimverò, quod *primo* quidem loco adducitur, promitti nempe in Sacris literis Imperio Romano æternitatem, id temerè probari non potest. Quomodo totum illud, de non nisi quatuor magnis futuris Monarchiis seu imperiis mundi, plus habet famæ quàm veri. Quippe quum olim in Asia jam ante Alexandrum tot numero floruerint amplissima imperia, Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Persarum, non autem duo tantùm quod vulgò creditur: Asia eadem post Romani Imperii interitum itidem habuerit, hodieque ex parte habeat, vastissima Regna Sarracenorum, Turcarum, Tatarorum, Persarum, & Sinensium. Europa verò viderit Francorum Regnum maximum iam ante adeptum Cæsareum nomen; etiam nunc verò ibi floreat vastaHispanorum potentia & Gallorum. Nec verò reperitur quid in Sacris literis, quod ad perpetuitatem Romani Imperii jure debeat trahi. Sive enim somnium Nabuchodonosaris videas; sive ipsius Danielis quod est *c. 7.* omnia illa vix attingunt Cæsarea tempora, ut optimè observant eruditiores: quod tamen hîc disputare alienum est. Quid, quod Apostolicæ literæ excidium non Romani Imperii tantùm, sed & ipsius Vrbis haud paulò ante finem mundi futurum, videntur prædicere? Antichristi certè tempora exceptura demum interitum Romani Imperii, communis omnium primæ ætatis Christianorum fuit sententia. De ipsius autem Vrbis Romæ extremo excidio accipienda videntur omnino illa quæ *c. 18. Apocalyps.* leguntur.

LV. Ad

LV. Ad *secundum* respondemus. Eo argumenti genere usos quidem perquam multos, à Lotharii Cæsaris usque temporibus ad nostram hanc ætatem, ex ordine eorum qui Romani Juris doctrinam professi sunt; quorum nonnullis pene persuasum est, omnia omninò illa competere hodieque Cæsaribus nostris quæ olim Justiniano imò Augusto Imperatori convenerunt. Verum hæc quidem doctrina apta est concitandis bellis, movendis tumultibus, evertendæ etiam nostræ reipublicæ. Si enim omnia ad illā faciem Augustæi ævi sunt componenda, non hæc tantum nostra Germania sed penè totus orbis erit commovendus. Est autem illa colligendi ratio frivola, ne quid dicam gravius. Nulla certè illi vis inest, nisi pro confesso & certo sumas: Populum Cæsaremque Romanum nihil potuisse jure amittere, aut verò Omne quod in Corpore illo Legum Romanarum reperitur id ex jure naturæ venire, adeoque æternæ esse veritatis. Quæ omnia longè sunt falsissima. Sanè cum jura illa plæraque valeant ex constituto, sintque positiva, uniuscujusque est liberæ reipublicæ ea hactenus vel rejicere vel admittere. Eòque nec rerumpublicarum controversiæ rectè ex illis possunt decidi: ut optimè post Ferdinandum Vasquium observavit summus vir Hugò Grot. *præf. ad libr. de jure belli ac pacis.* Stultum vero est, omnem, qui in nomen aut aliquo modo succedit in aliorum locum, eundem in jura etiam, quæ ante aliquot centum aut mille annos alii illi obtinuerunt, succedere. Non minus sanè hoc ineptum est quàm illud nonnullorum commentum: Carolo V jus fuisse ad occupandos Americanos, eò quod esset Imperator adeoque dominus orbis: quos doctè confutavit Franciscus Victoria *Relect. de Indis.* & Ferd. Vasquius *in Quæstionib. illust.* Sed benè est, quòd qui sese olim

Cæſarianarum partium propugnatoribus illis oppoſuerunt,ac Pontificem ſumpſerunt ſibi extollendum *ſuper omne quod dicitur Deus*, non minùs perperam ſeſe geſſerint. Nihil aliud ſcilicet adferentes,quàm ipſorum quorumdam Pontificum arrogantiſſima dicta , adeòque teſtimonium glorioſiſſimorum & ſuperbiſſimorum aliquot paucorum hominum in propria cauſſa.

LVI. *Tertii* ultimique argumenti rejicienda eſt ſequela. Enimverò non eſt Cæſari noſtro quidquam poteſtatis in liberas reſpublicas, ſed ratione αὐτονομίας etiam parva reſpublica libera , qualis eſt Rhaguſina ex. gr. non minus ſua habet plena majeſtatis jura quam aliqua magna : dignitas vero omnis non ex ſolis illis majeſtatis juribus eſt æſtimanda , ſed & alia multa ſunt quæ jubeant etiam inter pares ordinem aliquem ſervandum. Certum verò eſt, Carolum Magnum cum Francis quoquo verſum Imperium ſuum extendiſſe : in Germaniam ſcilicet & Galliam & Italiam & magnam Hiſpaniæ partem : fuiſſe autem Francos illos omnes natione & lingua Germanos,adeoque tum certè præcipuam Europæ vim penes Germanos fuiſſe. Certum verò & hoc eſt , à tempore Ottonis Magni non tantùm Cæſareo nomine, ſed & Imperii amplitudine Germanicum Regnum per complura ſecula longè antecelluiſſe, Hiſpaniam, Galliam, Britanniam, Daniam , Sueciam, Poloniam, Vngariam : utpote quæ comprehenderit omnem Germaniam , Galliæ magnam partem uſque ad Rhodanum,Regnumq; adeoArelatenſe,&Italiam univerſam. Denique certum eſt , ab annis ſeptingentis nullam rempublicam non ultrò ſemper Germaniæ Regibus ejuſq; Cæſaribus primum locum conceſſiſſe. Itaque quum dignitas hæc & προεδρία non tam à Cæſareo titulo , quàm ab ipſa amplitudine Imperii veniat, & verò Germanicum

Regnum

Regnum in quieta ejus honoris possessione hactenus fuerit, manifestum est, etiamsi hodiè tollatur omne Imperatorium & Imperii nomen, (quod summum fuerit nefas) jus tamen suum Germanico Regno permansurum integrum.

Corollaria.

I.

Imperator, etiam inquantum est Rex Germanorum, primarius est Princeps Christiani orbis.

II.

Regnum Germaniæ semper fuit electitium: etsi usque ad tempora Henrici IV semper ex parte habuerit aliquid hæreditarii.

III.

Regnum Germaniæ merè electitium fuit redditum, occasione tumultuum contra Henricum IV excitatorum.

IV.

Prior modus constituendi Regem, qui nempe aliquid admistum habet hæreditarii, Germa-

domorum congregationem quæ non clauditur, burgum vocant. Nisi ferè τὸ *non* sit delendum.

XXIII. Sed quid in re clarâ opus est verbis? Sanè nemo historicorum, qui expeditiones Romanas in Germaniam usque ad Seculum à nato Servatore quintum sat prolixe descripserunt, vel verbulo Vrbis alicujus per Germaniam magnam structæ meminerunt. Quin nec vicos aut ædificia aliter describunt ac Tacitus; ceu ex Herodiano est manifestum, Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 3* narrat: Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Selisonem, Nemetes, Vangiones & Moguntiacum civitates, Germanos Transrhenanos possedisse tunc quidē, non tamen ipsas Vrbes sed earum territoria inhabitasse. *Nam*, ait, *ipsa oppida ut circumdata retibus lustra declinant.*

XXIV. Quin igitur Magna Germania nullam habuerit Vrbem ante quintum seculum Christianum, non est dubitandum. Sequentibus usque ad seculum nonum temporibus paucę itidem vel prope nullæ extructæ sunt à Germanicis Populis, qui certe Germanico solo non egressi sunt. Neque verò in ullo bonæ fidei scriptore reperias mentionem ullius Vrbis tanto temporis spatio structæ, in immenso illo terrarum tractu, qui Danubio Rheno Bohemicâ & Thuringicâ sylva usque in Saxoniam aut Westphaliam definitur: si unum fortè exceperis Wurtzburgum, cujus in vita S. Kiliani fit mentio, ita tamen ut nescias Vrbsne tum fuerit an opidum aliquod nullis cinctum mœnibus.

XXV. De Thuringia autem proditur apud Gregorium Turonensem *lib 3. Hist. Franc. c. 4. & 7*, & Witikindum Corbejensem *Histor. Saxoniæ lib. 1*, Vrbem munitam Schidingam ad Unstrutum sitam à Saxonibus occupatam, quo tempore per Theodoricum Francorum Regem Thu-

ringiæ Regnum est destructum, h. e. circa annum 524. Sed præter hanc unam (cujus nunc etiam vestigia perierunt) urbs alia nulla memoratur.

XXVI. Nec in Frisia ullam Vrbem videntur invenisse Franci, quando Regnum ejus eversum est per Carolum Martellum, si unum excipias Trajectum ad Rhenum à Romanis extructum. Certè ejus ævi monumenta nullam memorant urbem à Francis occupatam. Venit autem eâ ætate Frisiæ nomine omnis maritima ora à Rheno ad Visurgim, adeoque & Hollandiam & Zelandiam tunc comprehendit.

XXVII. Id certissimum videtur; ætate Caroli Magni in omni Saxoniâ, i.e. Westphaliâ, Angariâ, omnique illo tractu qui est inter Visurgim Albim Melibocum montem & Salam amnem, imò nec trans Albim ad Eidoram usque, ubi nunc floret Holsteniæ Ducatus, nullam omninò urbem inventam esse. Cum enim ab Aimoino inque Annalibus Francicis aut Fuldensibus diligentissime narretur, quid quoquo anno in bello Saxonico gestum, quibusve modis libertatem suam Saxones defenderint, Vrbis tamen nullius vel levis fit mentio. At verò obsidere & occupare utique debuisset Vrbes Carolus, si quæ tum extitissent. Quid? quod soli Westphali legantur duobus sese castellis tum defendisse, Eresburgo & Sigeburgo. Sanè ne arx quidem ulla à Carolo inter Visurgim Salam & Albim aut trans Albim occupata memoratur. Quo colligere est, nullam tunc extitisse.

XXIIX. ENIMVERO & Vrbibus nonnullis & castellis Saxonicis longè altior origo à quibusdam adscribitur. Sed proculdubio habenda potius fides iis, qui illis quæ narrant vel interfuere vel non procul abfuere: adeoque ad quos incorruptior fama potuit pervenire. Is verò est auctor

Anna-

Annalium quos laudavimus, & porrò antiquus vitæ Carolinæ scriptor. Itaque nec Barderwicum verosimile est mœnibus tunc fuisse cinctum. Meminit enim ejus auctor Annalium *anno 795*; sed minimè ut Vrbis munitæ. Pœta Anonymus diserte *nobilem VICVM* indigitat. Siquidem constat ex iisdem Annalibus, tunc primò Hamburgi jacta fundamenta, castello contra Sclavos extructo nomine *Hudbecke* aut *Hubocke*. Testantur enim *anno 807*, ab exercitu Francico ad Albim constructum castellum: item *anno 808* castella duo ad Albim à Carolo condita adversum Sclavos. *Anno* autem *810*, disertè inquiunt: *Castellum nomine Hochbuchi Albi flumini contiguum, in quo Odo Legatus Imperatoris & Orientalium Saxonum erat præsidium, à VVilsis captum.* Hochbuchi esse Hamburgum, præter alios docet nos Albertus Stradensis *ad annum 811. Castelli* tantùm quoque nomine venit Hamburgum auctori Annalium *anno 845*. Mitto alios errores. Itidem autem vel ex eo liquet, nullam Vrbem inter Visurgim & Albim Saxonibus tunc habitatam, quoniam Carolus Episcopos & Bremæ & Verdæ constituit: quam utramq; Episcopalem Sedem mœnibus tum caruisse constat. Et tamen locis potissimis datos tunc Episcopos ex more & lege veteri Christianorum, nullum dubium est.

XXIX. Coeterum in exstruendis Vrbibus Germanicas gentes superaverunt Venedi, illi qui circa seculum Christianum sextum quicquid est inter Salam & Vistulam fluvios, mare etiam Suevicum vel Balthicum, usque in Holstenios Saxones, eâ tempestate habitatoribus Germanis vacuum, occupavere. Hos enim jam ætate Caroli Magni & Vrbes & castella coluisse, suaque habuisse ad Balthicum mare emporia, haud difficile est probatu ex Francicis Annalibus, omnium antiquissimo harum rerum

monumento. Memorant enim illi *anno 789*, *Dragavviti* Wilsorum trans Albim Vrbem: *anno 808*, Obotritorum etiam trans Albim quædam castella & Vrbem à Danis aut capta aut expugnata: *Rerich* item nobile emporium ad Oceanum vel potius mare Balthicum ab iisdem Danis destructum, *translatis inde negociatoribus*: *anno 809*, Smeldingorum quandam *Vrbem maximam* ab Obotritis captam. Hi verò populi Venedici omnes trans Albim vixerunt ad Varnum usque, ad mare Balthicum etiam & Cimbricam Chersonesum. Si vera quoque sunt quæ de *VVinetha* Vsedomi insulæ Vrbe, circa annum Christi 830, vel ab Heldungo Sueciæ Rege eversâ, vel marinis fluctibus haustâ, nonnullis (inter quos & Chytræus *Saxoniæ lib.* I.) narrantur, habuit jam tum & Pomeraniæ littus *Vrbem frequentiâ commerciorum, magnificentiâ, opibus & potentiâ florentissimam.* Forte jam tum & *Julinum* famosum emporium, & anno 1168 à Waldemaro I. Daniæ Rege dirutum, floruit.

XXX. Sed de Vrbibus illis Venedicis, ab ea quidem usque ætate, perobscura memoria superest. *Et* verò quæ tunc maximo in pretio fuere, sequenti tempestate unà cum ipsa gentis illius libertate dudum perierunt: quæ verò nunc potissimæ sunt famæ in omni illo trans Albim tractu, illæ aliquot post seculis demum sunt conditæ.

XXXI. Si verum itaque fatendum est, (exceptis pauculis illis Venedorum) trans Danubium quidem & Rhenum, ad usque seculum Christi nonum, nulla Vrbs Germanis est habitata. Sed *Cisrhenanæ* Germaniæ; ab eo usque tempore quo Gallia omnis per Julium Cæsarem in provinciam est redacta, alia semper fuit conditio. Partim enim in ipsa Gallica Rheni ripa, partim alibi passim, extructa sunt à Romanis castella plurima, conditæ quoque

que Vrbes, quæ paulatim in magnitudinem insignem excreverunt. De Druso Florus: *Drusus in tutelam provinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim: nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit.*

XXXII. Germanicæ autem originis populi tunc fuerunt, non illi tantum qui ad ripam proximè, sed & qui remotius ab illa, Belgicæ provinciæ partem coluerunt; quod præclare demonstravit Philippus Cluverius. Non est verò instituti mei enumerare heic omnia ea castella, omnesque Vrbes in utrâque Germaniæ provincia, superiore & inferiore, vel primâ ac secundâ, parteque Belgicæ, florentibus Romanorum rebus, ad usque seculum Christianum quintum extructa. Id operæ est pretium heic notasse; Metropolitanas Vrbes tum audivisse Belgicæ primæ quidem Augustam Trevirorum; Germaniæ primæ Moguntiacum; Germaniæ secundæ Coloniam Agrippinensem: quæ hodieque sedes præbent tribus primoribus Germanici Regni Archiepiscopis. Præter autem hasce tres Metropoles, libellus *Provinciarum Civitatumque Galliæ* ceberrimas Vrbes hasce recitat: Germaniæ quidem primæ, *civitatem Argentoratensium h. e. Strasburg: civitatem Nemetum, h. e. Spira: civitatem Vangionum h. e. VVormacia.* Germaniæ secundæ, *civitatem Tungr.* Utriusque autem Germaniæ potissima procul dubio Agrippina fuit, quod *Romana Colonia esse meruisset*, ut loquitur Tacitus. Eòq; & Ammianus *lib. 15.* vocat eam *Vrbem magni nominis*, ac *l. 16. Vrbem munitissimam*, Zosimus *lib. 1. Vrbem Rheno adjacentem maximam.*

XXXIII. Itaque jam ea tempestate habuerunt Germani Cisrehnani florentissimas Vrbes. Fuere autem jam tunc, cum alibi in Galliis, tum in Provincia etiam Maxi-

ma Sequanorum aliæ iis haud impares. Cis Danubium item celebri fama Vrbes floruerunt per Rhætiam, Vindeliciam, Noricum, & Pannoniam. Quæ cum sequentibus seculis in Alemannorum Bajoariorum aliorumque Germanicorum Populorum potestatem devenerint, & hodiè solis Germanis habitentur, Vrbium Germanicarum originem quærentibus nefas est latere. Eminuit autem tunc inter omnes cis Danubium in Vindelicis Augusta Colonia, non minùs clarâ hodie famâ, mutatis licet cultoribus.

XXXIV. Verum hæ florentissimæ Vrbes & munitissima castella, à Germanicis Populis, qui Rheno & Danubio transgresso in Galliam omnem, Pannoniam, Vindeliciam & Noricum sese effuderunt, aut vastata sunt aut penitus excisa, aut certè pessimis modis mulctata. De Galliæ excidio in medio est querela S. Hieronymi *epist.* 11. *Moguntiacum nobilis quondam civitas capta atque subversa est, & in Ecclesiâ multa hominum millia trucidata. Vangiones longâ obsidione deleti. Rhemorum Vrbs præpotens, Ambiani, Atrebates, Morini, Tornasius, Nemetes, Argentoratus translatus in Germaniam.* Attingit autem ille tantùm eam cladem, quam circa annum quadringentesimum à Vandalis & confœderatis Populis duce Caroco & Godegisilo passæ sunt Galliæ. Quam ludum jocumque dixeris præ illa tempestate, quam Attila cum omnibus ferè Scythicis Germanicisq; gentibus sibi sociatis Galliæ intulit. Et tamen de Caroco memoriæ proditum est ab Aimoino *lib.* 3. *cap.* 1: quærenti quomodo *magni* nomen consequi possit, respondisse matrem: *maximis Vrbibus & munitionibus destructis & incolis interfectis, neque enim posse eum pulcriores firmioresque Vrbes condere, eòque proxi-*

mum

mum esse, earum eversione belli gloriam ad posteros propagare. Quod ille consilium haud segniter sanè est exsequutus.

XXXV. Passæ autem hanc cladem ad Rhenum sunt potissimùm Maxima illa Sequanorum Provincia, inque eâ nobilissimæ Vrbes Vindonissa & Augusta Rauracorum, ut & Germania prima vel superior, hujusque Vrbs Argentoratus. Multò mitiùs Germaniam secundam & Belgicam primam alteramque Franci videntur tractasse: neque enim mœniis leguntur Vrbes nudasse: etsi incolarum magnâ parte trucidata, etiam ipsi solitudinem prope iis induxerint. Et sanè eâ de causa Belgicæ utriusque & Germaniæ primæ Vrbes post illam tempestatem primæ omnium videntur respirasse.

XXXVI. Quamvis verò devictis Alemannis, Burgundis, & Bajoariis, quicquid cis Rhenum & Danubium Germani occupaverant, in ditionem Francorum pervenerit, Merovingicâ tamen Regiâ Familiâ rerum potiente, paucæ Vrbium antiquarum valuerunt ex ruinis nonnihil resurgere; tantùm abest, ut pristinum splendorem recuperaverint, vel in majorem excreverint amplitudinem. Multo minùs novæ quædam Vrbes tunc sunt conditæ. Nihil sanè horum legas in ejus ævi monumentis. Benè Franciscus Guillimannus *lib. de episcop. Argentinens. cap. 3: In agriculturam, relicto deinceps bellandi ex parte studio, conversi Alemanni Francique VICOS incoluere; neque quas recuperaverant Vrbes vel munimenta instaurarunt, aut vero habitavere. Sive ne rursus illis, ut ante sæpius, ejicerentur à principio formidarint: aut vetere & ex Germania allata consuetudine manendi in aperto* Vix semel legere est: *Chilpericum Regem misisse ad Duces & Comites civitatum,* (Galliæ sc.) *ut muros componerent Vrbium, resque suas cùm uxoribus & liberis inter murorum munimenta concluderent, atque repugnarent*

gnarent viriliter, si necessitas exigeret. Frigidum certè mandatum caruit effectu; nec quis paulò nobilior temerè intra mœnia recessit.

XXXVII. Scilicet nihil tum fuit quod incrementum daret Vrbibus: non immunitas incolarum; non commercii frequentia; non inhabitatio denique illustrium hominum, quorum vita profusior attrahit opificum aliorumque ministrantium manum. Quæ omnia diu postea insequutis demum temporibus evenerunt. Igitur aut sine mœnibus inter rudera sua manserunt tunc illæ Cisrhenanæ & Cisdanubianæ Vrbes, aut verò si mœnia antiqua servarunt, incolis destitutæ magnas solitudines iis comprehenderunt.

XXXIXI Paulò melior fortuna videtur Vrbes respexisse sub Carolovingis. Omnes scilicet nobiliores Vrbes Episcopos tunc acceperunt, adeoque ædibus sacris & monachorum claustris passim ornatæ sunt. Mitigatus quoque imperii in cives pristinos rigor videtur, & pacatis magis Germaniæ rebus, sine dubio commerciis quoque locus major est apertus. Sed tamen & hanc fortunam unà cum Imperio Francorum, cis Danubium quidem Vngarorum, cis Rhenum verò Normannorum in mediam Germaniam fœdæ & crudelissimæ incursiones turbaverunt. Quam rem acerbissimis querelis ejus ævi scriptores persequuntur: ex quibus constat, plerasque tunc Vrbes iterum ferro & igne omne decus perdidisse.

XXXIX. SED Saxonicorum Cæsarum florente imperio, uti toti Germaniæ ita & Vrbibus nova lux affulsit. Eum verò statum antequam exponamus, fortè operæ fuerit pretium paucis exponere, quæ reipublicæ facies fuerit priscæ Germaniæ: quæ conditio Vrbium Provinciarumque, & antiquo Romanorum & subsequenti Francorum Imperiis floren-

florentibus. Hisce enim expositis, & Vrbium & Vicorum Germaniæ vetus quidem fortuna clarissimè elucescet, & quæ pòst invaluere longe rectiùs poterunt doceri.

XL. De Republica autem acturis ante omnia latere nequaquam oportet, aliud esse nosse integram aliquam Vrbem, aliud cognoscere rempublicam alicujus Vrbis. Quæ enim distinctio est inter cognitionem totius & notitiam partis principalis, ea quoque differentia est inter notitiam integræ alicujus Vrbis & cognitionem urbicæ reipublicæ. Nam omnis Civitas significat perfectam hominum societatem beatè vivendi gratiâ institutam; respublica autem ac πολιτεία est quasi anima ac ratio & forma illius societatis, & quidem potissimùm circa partem imperantem aliosque magistratus ac judicia.

XLI. Sanè qui integram aliquam Civitatem novit, idem non potest ignorare & statum seu formam illius societatis, hoc est, rempublicam; at verò qui rempublicam tantùm novit, non novit omnia quæ ad Civitatem istam pertinent. Quamplurima nempe ad eam requiruntur, quæ nequaquam reipublicæ nomine veniunt. Primùm enim omnis civitas constat multitudine hominum, constat etiam loco quodam, postulat deinde alimenta, postulat præterea & munimenta, aliaque quamplurima, utpote cum non unius tantùm commodi gratia sit instituta, sed omnem prorsus respiciat vitam. Vnde qui propositum sibi habet integræ alicujus civitatis naturam pernoscere, illi profectò ad omnia isthæc & similia est attendendum. At cum πολιτεία seu respublica denotet solùm constitutionem civilis alicujus societatis circa regimen ejus ac magistratus & judicia, manifestum est, qui horum sibi notitiam comparavit in aliqua civitate, illum ea quæ ad rempublicam

M

blicam istius Civitatis attinent omnia penitus habere explorata.

XLII. IN GERMANIAE igitur antiquam rempublicam inquirentibus, principiò notandum: majores nostros, propter ingenitam animorum ferocitatem non tantùm nullam communem habuisse rempublicam, sed ne junctas quidem sedes inter sese passos esse. Quod cùm ex aliis, tùm verò omnium optimè ex C. I Cæsare licet cognoscere. Ita enim ait ille VI. comment. libro: *Civitatibus maxima laus est, quam latissimis circum se vastatis finibus solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quenquam propè se audere consistere. Simul hoc se fore tutiores arbitrantur, repentinæ incursionis timore sublato.* Quapropter in Romanorum monumentis videmus, eos non cum vicinis tantùm gentibus, verùm etiam inter sese perpetua ferè bella gessisse. Et certè florentibus Romani Imperii rebus, nullus fuit populus magis ad bella natus, nullus Romanis plus negotii facessivit quàm Germanorum. Et Tacitus quidem *libro de moribus Germ. cap.* 37 Martium illum animum his verbis prodit: *Sexcentesimum & quadragesimum annum Vrbs nostra agebat, cum primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur. Tam diu Germania vincitur. Medio tàm longi avi spatio multa invicem damna. Non Samnes, non Pœni, non Hispania Galliave, ne Parthi quidem sæpius admonerè. Quippe Regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. &c.* Hæc ille: majora profectò dicturus, si Imperii Romani vires armis Germanicis fractas conspexisset.

XLIII VERUM enimvero tametsi non in unam rempublicam

publicam tot populi potuerint conſpirare, unius licet originis atque ejuſdem linguæ eſſent, ſingulis tamen non fuiſſe nullam reipublicæ formam, vero valdè eſt ſimile, imò ex antiquis quoque monumentis licet perſpicere. Sicuti enim in univerſum nulla ſocietas ſine legibus ſtare poteſt, ita quoque populos iſtos feroces, ut non abſque ſocietate, ſic nec abſq; legibus& ſaltē imagine quadam reipublicæ vivere potuiſſe, certiſſimum eſt; licet optimam quidem reipublicæ formam non habuerint, utpote qui rudes eſſent & veræ virtutis ignari.

XLIV. Quænam verò ea fuerit, & oſtendunt nobis clariſſime Romanorum ſcripta, & verò iis etiam tacentibus ingenium & mores ipſorum eandem abundè produnt. In tanta enim animorum ferocia & fortitudiue, quis dubitaverit ingens quoque fuiſſe libertatis ſtudium? Eſt quippe libertas finis quaſi fortitudinis, omniſque militaris rei & gloriæ mater vel nutrix. Et verò hanc ubique etiam à Romanis hoſtibus noſtris deprædicatam legimus; atque eo quidem magis, quo ægriore animo ereptam ſibi eandem per Cæſares dolebant. Sufficiat unius è multis Lucani teſtimonium adduxiſſe, qui *libro VII* ſic canit:

Libertas ultra Tanaim Rhenumque receſſit,
Et toties nobis jugulo quaſita negatur,
Germanum Scyticumque bonum.

At verò ubi libertatis cura maxima, ibi indubie non potuit non ſuapte ſponte prodire aliquid illius reipublicæ, quam popularem vel Democraticam vulgo appellitamus. Hæc enim ſeſe præ omnibus effert civium ſuorum libertate: adeò ut Libertatis vocabulum Regio & Oligarchico dominatui ab optimis ſcriptoribus plerumque ſoleat opponi, & multi juxta Philoſophum *6. Polit. cap. 2,* in ſola hac

la hac reipublicæ forma libertatem se consequi posse, arbitrentur.

XLV. Quamvis autem hæc ita sese habuerint, verisimile tamen per se statim fit, etiam silentibus imò amissis Romanorum monumentis: non potuisse meram aliquam Democratiam tunc temporis ullo in populo Germanico obtinere. Vbicunque enim populus rudis est, avidus tamen bellandi, sponte suâ statim abitur à pura Democratiæ forma, & nonnihil Aristocratici status suboritur: potestatem quamlibet majorem ipsamet necessitate solis nobilioribus adeoq; prudentioribus imponente. Itaque non potuit non commune olim fuisse omnibus Germaniæ civitatibus, reipublicæ formam non simplicem habere, sed ex Populari & Optimatum statu temperatam.

XLVI. In quibusdam verò etiam necessariò aliquid Regium, Laconicum tamen aut Æsymneticum, non potuit non commisceri. Neque enim bella administrari rectè nisi uno imperante possunt; Qui perpetuus sit necesse est, siquidem non multi fuerint paris prudentiæ, bellum tamen perpetuò trahendum sit.

XLVII. Ad hunc verò modum Germanicos populos rempublicam suam olim instituisse, multis testimoniis veterum scriptorum aliàs ostenditur. In ipsis autem Germanicis vicis ex parte penes nobiles, ex parte penes plebem ingenuam arbitrium fuisse reipublicæ, vel unus Tacitus nos docuerit. Disertè enim testatur, fuisse Germanis *Principes qui jura per Pagos Vicosque reddiderunt*. Hos autem fuisse nobili stirpe natos, idem prodit: *insignis*, inquiens, *nobilitas aut magna patrum merita Principis dignationem etiam adolescentulis assignant*. Juris itaque dicundi potestas in singulis Germaniæ Vicis penes unum aliquem fuit nobilem. Verùm ille solus quidem jus illud haud tenuit, sed

exipsa

ex ipsa plebe delecti nonnulli, omni judicio assessores sunt dati. Disertè iterum Tacitus: *centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.* Ingenuos autem hosce *comites* seu assessores fuisse, non servili aut libertino genere natos; itidem nos docet Tacitus: *Liberti* (inquit) *non multùm supra servos sunt: rarò aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt.*

XLIIX. Illis verò *principibus* nullum fuit jus, aut tributum aliquod suis indicendi aut leges statuendi: nullum item belli ac pacis arbitrium, nisi plebis consensu impetrato. Principum porrò illorum successio neque planè hæreditaria fuit, neque planè electitia, ætate quidem Taciti, sed ea quæ hodiè in Dania & Polonia est Regum. Constituti scilicet sunt in majoribus totius populi comitiis. Clare Tacitus: *eliguntur in iisdem conciliis & Principes.* Adeoque eligendi jus non fuit penes unius alicujus pagi incolas, sed apud Optimatum & Delectorum ex omni plebe concilium.

XLIX. Verum hæc alibi rectiùs docentur: id hoc loco adjiciendum solummodo est: *Principes* illos, quos appellat Tacitus, ab antiquissimis usque temporibus Germanice Graben dictos, utpote cum hæc vox judicem significet. Assessorum quoque illorum jam antiquitus receptum nomen Germanis est Schepen/ Schöppen / Schöpffen. Quo liquet: antiquissimis illis temporibus jurisdictionem in pagis & vicis fuisse penes *Graviones & Scabinos* aut delectos ex ingenuis: nusquam autem omnem eam commissam vel soli plebi, vel uni alicui quamvis præcipuæ nobilitatis.

L. Quæ jurisdictionis autem, eadem & meri mixtique imperii fuit ratio. Neque enim legas, vel delectos illos Scabinos sine Gravione, vel sine Scabinis Gravionem, in quenquam animadvertisse. Ita nec de summa reipublicæ quidquam constituere, vel plebi licuit soli, vel soli Gravioni: sed ad concilium, si quid majoris rei esset constituendum, etiam ex plebe delegati una cum Principibus convenerunt: quod expressis verbis docet Tacitus. Absq; dubio tamen, in omnibus hisce maxima vis & auctoritas Principum fuit. His enim inter sese de minoribus rebus consulere & statuere fas, etiam inconsultâ plebe; de majoribus negotiis προβουλία fuit; cujus quæ vis sit, notum prudentioribus. In jure dicundo etiam Scabini suis Gravionibus *consilium* solummodo & *auctoritatem* addiderunt: potissima autem potestas usq; adeò fuit Gravionum illorum, ut nullâ plebis facta mentione simpliciter dicat Cæsar comment. VI: *In pace nullus est communis magistratus: sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt.*

LI. Haec antiquissima reipublicæ in Germaniâ forma ut omnibus ejus populis placuit, ita & in hac Saxonia obtinuit ad usque ætatem Caroli Magni. Omnes enim pagi seu Govæ (ut semigermanicâ utar voce) habuerunt suos Comites, (quomodo Graviones cœperunt dici) qui jura dicerent cum delectis è populo aut Scabinis. Ita & in vicis omnibus, quorum pars Vrbium dignitatem pòst accepit, jurisdictio Comitum fuit, simulque merum ac mixtum imperium; ut tamen & in his locum aliquem suum plebs per delectos servaret. Cum autem tres in populos, adeoque totidem civitates, Saxonia divideretur, ne singulis quidem pacis tempore unus aliquis communis magistratus fuit; sed imminente bello, Comitum aliquis prout virtute

virtute fuit major, in sua gente Dux creatus est, *certis terminis exercitus congregandi potestate contentus*: quæ verba sunt Widekindi Saxonicorum scriptorum antiquissimi. Nec vero trium populorum communis aliquis Dux electus, *nisi universali bello ingruente. Quo peracto*, (iterum verba sunt Widekindi) *aequo jure ac lege, propriâ contentus potestate unusquisque vivebat.* Verùm hæc testimoniis ostendere alterius est instituti.

LII. IGITUR nulli tum vici, nulli pagi non sub Gravionibus fuerunt, illustri & antiquissima ortis prosapia. Nec tamen illis libera fuit aut infinita in plebem ingenuam potestas, sed in ipsius jurisdictionis partem ipsa etiam hæc venit. Tantùm abest, ut legum aut pacis belliq; arbitrium, ad solos Graviones pertinuerit. Hæc autem omnia uti in proclivi est demonstrare, ita fabulosa liquet esse quæ à nonnullis memorantur de ejus tempestatis republica. Quasi nempe Saxonia metropoles aliquot habuerit, atq; eas liberrimæ potestatis, nullique nobilium imperio subditas. Aut, quod alii narrant, omnem jurisdictionem, cum mero ac mixto imperio, item arbitrium belli & pacis, tantùm in Comitum vel unius Regis infinita potestate fuisse collocatum, plebi tantum obsequii gloriâ relictâ.

LIII. SED ab antiqua illa liberæ Germaniæ republica ad eos pergendum est, qui in Romanorum Imperium concesserunt. Cisrhenanis igitur Germanicis populis, postquam in Romanorum ditionem pervenerunt, haud est dubium parùm vel nihil pristinæ libertatis reliquum mansisse. Dura quippe provinciarum sub Romanis fuit conditio. Accipiebant enim ab iis magistratus suos & judices annuos, cum imperio & securibus: qui juxta mores & præscripta Romanorum eos vivere cogerent, propriis ipsorum legibus & institutis abrogatis: imò quo magis servitutem agno-

scas,

agnoscas, lingua non sua sed Romana uti oportuit. Civilis Batavus apud Tacitum *l 4. Historiar.* Treveris genti originæ Germanicæ, servitutem illam exprobans, sic infit: ***Vos autem Treveri, cæteraque servientium animæ, quod pretium effusi toties sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, & dominorum ingenia?*** Scilicet tria potissimũ fuerunt Romanæ servitutis tunc incommoda. Primum, quod cogerentur habito delectu eoq; sæpè iniquissimo, Romanis etiam inviti militare. Alterum, quod immanibus tributis per publicanos, i. e. harpyias & hirudines, attererentur. Tertium, quod herilem magistratum quotannis Româ acciperent; qui cum fascibus ac securi, abolitis patriis legibus, jus diceret. Nec verò dubium est, hanc fuisse conditionem penè totius Romanorum Germaniæ. Attamen Batavis in Rheni insula ad suam usque ætatem ***mansisse honorem & antiqua societatis insigne***, prodit Tacitus: ***viros tamen etiam Batavi & arma Imperio ministrarunt***, avarissimè interdum delectum exercentibus Romanis: quâ de re extat Civilis querela apud Tacitum *l. 4. Histor.*

LIV. Vrbium quoque, si non omnium, multarum tamen, & cis Rhenum & cis Danubium, haud paulò melior fuit felicitas. Namq; nonnullæ coloniarum, aliæ municipiorum jura acceperunt. Onuphrius Panvinius *l. 3. comment.* septem numerat colonias Galliæ Belgicæ: ***Agrippinam Vbiorum, Augustam Rauracorum, quæ hodie sit Basilea, Augustam Trevirorum, Augustam Vlpiam Trajanam, Coloniam equestrem, Coloniam Juhonum, Lutarburgium Tarbelliorum.*** Quæ omnes in Germaniâ Cisrhenanâ fuerunt, si unam excipias & alteram. Quanquam fortè nec Juhonum aliqua colonia fuerit, populi scilicet non cis sed Transrhenani, quod rectè ostendit Cluverius *lib. 3. Germ. antiq. c. 8.* Jam verò harum coloniarum Agrippinensem fuisse juris Italici, scribit

ſcribit Paulus *lib. in Luſit. §. 2. ff. de cenſib.* Idem porrò Onuphrius Colonias Rhetiæ quinque recenſet: *Auguſtam Quintanorum, Auguſtam Tiberii, hodie Reginoburg, Auguſtam Rhatorum, Coloniam Conſtantiam, Curiam:* Vindelicorum unam *Auguſtam Vindelicorum.* Taceo nunc Norici colonias: quam terram omnem hodiè incolunt Germani. Alias porrò nonnullas Vrbes fuiſſe Municipia, vel unum hoc teſtimonium Ammiani Marcellini oſtendit *lib. 15. Prima,* ait *Germania: ubi præter alia municipia Moguntiacus eſt, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratos, barbaricis cladibus nota*

LV. Conſtat verò, Colonias quidem reipublicæ ſuâ adminiſtratione effigem quandam Romanæ retuliſſe. *Nam ut Roma erat Populus & Senatus*, (verba ſunt Onuphrii) *ſic hi novos colonos in Decuriones & Plebem dividebant. Decuriones Senatus Plebs, Populi Romani imaginem referebat. Ex Decurionibus ſingulis annis duo vel quatuor viri creabantur juxta Coloniæ magnitudinem vel parvitatem, qui Duumviri vel Quadrumviri juri dicundo vocabantur. Hi Conſulum Romanorum ſpeciem repræſentabant. Creabatur inſuper Ædilis qui viarum & ædificiorum publicorum, item Quæſtor, qui ærarii publici curam habebat. Atque hi erant præcipui Coloniæ magiſtratus. In cæteris omnibus more legibus & inſtitutis Romanis vivebant.* Jus porrò Italicum quo Agrippina olim floruit, ſi communi credimus interpretationi, immunitatem tributorum dedit, ſi Cujacio *lib. 3. obſerv. cap. 35,* *levationem cenſitionis:* fecit autem porrò, *ut in reliquis eodem jure ſit ejus Colonia reſpublica, quo ipſa Italia, puta in traditionibus nexi, in uſucapionibus, in annali exceptione, & in jure capiendi.*

LVI. Municipiorum rationem Gellius nos docet *lib. 16. cap. 3. Municipes,* inquit, *ſunt cives Romani ex municipiis*

suo jure: & legibus suis utentes, muneris tantùm cum Populo Romano honorarii participes: à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ullà Populi Romani lege adstricti. Itaque verosimile fit, sicut Colonias Romanorum, ita Municipia illa Germanica Germanorum mores ritus & leges maximè observasse.

LVII. CAETERUM & alia dura multa passæ sunt omnes illæ Urbes: & illud præcipuè non potuit non esse acerbum, quod perpetuo præsidio militari tenerentur. Scilicet & Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ & Belgicæ primæ Metropoles sedem ac domicilium præbuerunt *Ducibus*; reliqua omnia *Præfectis militum*, cum validâ & numerosâ militum manu. Quæ res quomodo circa Arcadii & Honorii tempora sese habuerit, exponit optimè liber vetus, cui titulus *Notitia utriusque Imperii*, quem insigni commentario illustravit Guido Pancirollus. Quorum scrinia nolumus compilare. Adeò impotens verò tandem fuit Romanorum dominatus, ut omnis libertas sublata, omnia jura tandem confusa sint.

LIIX. Quò factum, ut provinciæ pertæsæ laborum & herilis dominatus Romanorum, externa novaq; imperia circumspicere cœperint: præ aliis verò Francos dominos desideraverint. Testatur id Gregorius Turonensis *lib. 2. cap. 23. Terror Francorum resonavit in his partibus, & omnes eos amore desiderabili cupiverunt regnare*: Item *cap. 36. Multi tunc ex Galliis Francos dominos summo desiderio cupiebant*. Nec verò Romanorum corruptissimos mores & ferè latrocinia quis satis mirabitur, tantùm si Salviani Massiliensis libros *de Divina gubernatione* eâ tempestate scriptos inspexerit. Et verò Franci, quorum teste in *vita Caroli Magni* Eginharto, *semper Romanis & Græcis fuerat suspecta potentia*, tandem etiam

etiam omni Romanos ditione exuerunt, magnamque Imperii illorum partem sibi subjecere.

LIX. VERUMTAMEN nec Franci subactos à sese populos multùm leviore freno quàm Romani continuerunt. Non enim verum est, quod *lib. de Origine Saxonum* scribit Reineccius: *Francos in Germanici nominis provinciis subactis imperio contentos, nulla alia re indigenis graves fuisse.* Est enim in promptu ostendere, Francos more Romanorum provinciis suis per Germaniam Galliam, Italiam, & gravia tributa imposuisse, & magistratus dedisse, qui ex ipsorum nutu penderent, alios ordinarios, alios extra ordinem delegatos, jus quoque militem legendi ex omni ingenuorum numero sibi sumpsisse. Quorum omnium potestas cum Regibus esset commissa, procedente tempore *regalium* vel *regaliarum* nova vox, aut nova certe vocis acceptio, hinc invaluit.

LX. Non est nostri instituti argumentum hoc pleniùs exponere: suffecerit nunc, adducere in medium Italicæ gentis propriam de jure illo Regio confessionem à Friderico I Cæsare iis expressam. Radevicus ejus ætatis scriptor *lib. 2. cap. 5* rem illam ita narrat: *Requisitique de hoc jure quid esset, adjudicaverunt Ducatus, Marchias, Comitatus, consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, omnemque utilitatem ex decursu fluminum provenientem: nec de terra tantùm, verùm etiam de suis propriis capitibus censum annui redditionem. Hisque omnibus in fiscum adnumeratis &c.* Guntherus *lib. 6.* de eodem negotio in hunc modum canit:

Ac primum Ligures super hoc à Rege rogati:
Vectigal prorsus, cudendæ jura monetæ,
Cumque molendinis telonia, flumina, pontes,
Id quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt,

LXII. Enim verò ipsi Franci, sive Orientales sive Occidentales abhis oneribus immunes, non eam Regibus suis servitutem debuerunt. Neque enim tributum aut censum penderunt, sed sola annua dona Regibus contulerunt, præter mulctæ partem. Servatâ scilicet pristinâ consuetudine, omnibus olim Germaniæ liberis populis usurpatâ. De quâ Tacitus: *Mos est civitatibus, ultrò ac viritim conferre Principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit.* Item: *Pars mulcta Regi vel Civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur.*

LXIII. De Saxonum sub Francis conditione, res videtur explicatu impeditior. Adamus Bremensis *cap. 9. Thuringi & Saxones, itemque catera qua juxta Rhenam sunt nationes, ex antiquo Francis tributaria leguntur. Quibus deinde à Regno eorum deficientibus, Papinus genitor Caroli bellum intulit.* Crantzius *l. 1. Saxon c. 31.* Clotharium Regem Francorum tributum annuum Saxonibus imposuisse scribit quingentorum boum, circa annum 572. Annales Francici *ad annum 758. Pipinus coëgit Saxones, ut promitterent se omnem voluntatem ejus facturos, singulis annis honoris causa ad generalem conventum equos trecentos pro munere daturos.* Sequutum deinde bellum illud atrox cum Carolo Magno: at tandem pax composita est. Leges pacis ita memorat Eginhartus: *Ea conditione à Rege proposita & ab illis subscripta, tractum per tot annos bellum constat esse finitum, ut abjecto dæmonum cultu, & rejectis patriis ceremoniis, Christianæ fidei atque religionis sacramenta perciperent; & Francis adunati VNVS cum eis populus efficerentur.* Quibus verbis videtur indicari, Saxones in pari cum Francis libertate relictos. Poëtaster, antiquus vitæ Ca-

rolinæ scriptor, paulò pleniùs rem exponit. Inter alia ita canit.

At vero censum *Francorum Regibus ullum*
Solvere, nec penitus deberent atque tributum
Cunctorum pariter statuit sententia concors:
Sed tantùm decimas *divina lege statutas*
Offerrent, ac Præsulibus parere studerent,
Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra
Quique fidem Domino placitam vitamque docerent.
Tum sub Judicibus *quos Rex imponeret ipsis,*
Legatisque *suis, permissis legibus uti*
Saxones patriis & libertatis honore.
Hoc sunt postremò sociati fœdere Francis,
Vt gens & populus fieret concorditer unus,
Ac semper Regi parens æqualiter *uni.*

Faciunt huc verba nonnulla, in tabulis, quibus Episcopatum Bremensem instituit Carolus Magnus. Servavit nobis eas Adamus Bremensis, & qui exscribere illum solet Albertus Stadensis, & post utrumque Crantzius. Disertè autem ait Carolus: *Saxones pristinæ libertati donatos & omni nobis debito censu solutos: pro amore illius, qui nobis victoriam contulit, ipsi tributarios addiximus. Videlicet ut qui nostræ potestatis jugum hactenus ferre detrectaverunt, victi jam Salvatori nostro Jesu Christo & sacerdotibus ejus, omnium suorum jumentorum & fructuum totiusque culturæ decimas & nutrituræ, divites ac pauperes, legaliter constricti persolvant.* Pertinet huc & illud antiqui scriptoris *de vitiis Romanorum Pontificum*, qui vulgò Luitprandus creditur, in vita Hadriani secundi: *Carolus omnes decimas*, ait, *in Saxonia constituerat ad regale servitium, & eas Rex dare potuit cui voluit.*

LXIV. Ex his verò constat, tametsi Saxones initio pende-

penderint tributum Francis, more aliarum gentium victarum, illo tamen onere à Carolo liberatos, pristinæque libertati hactenus fuisse restitutos, nisi quod decimas solvere tenerentur cultui divino. Constat porrò, magistratuũ collationẽ Regem sibi sumpsisse. Quod scilicet antea penes totius populi concilium aut plerumq; hereditarium fuit, id posterum Regio arbitratui est commissum. Fuit autẽ tunc duplex magistratus, alius nempe Ecclesiasticus in Episcopis circa sacra & cultum religiosum occupatus: alius civilis, uti vocant, isque vicissim vel status vel extra ordinem missus. Et status quidem *Judicum*, alter *Legatorum*. Quorum nominum illo quidem *Graviones*, qui tunc Latinum nomen ex more Romanæ reipublicæ acceperant *Comitum*; hoc verò significari eos qui aliàs Francis *Missi* audiunt, benè notat doctissimus Reineccius. Quæ jurisdictionis ratio in ipso Francorum libero populo fuit. Vt proinde rectè queat dici: concessisse Saxones in eandem cum Francis civitatem, æquali libertate gaudentes; eòque illorum conditionem longe meliorem mansisse quàm reliquarum provinciarum.

LXV. Si hic autem fuit status Saxoniæ sub Carolo, non potest non falsum esse quod legitur in Vita Ludovici Pii à P. Pithœo edita, utut eadem verba recitet Aimoinus *lib. 5. cap. 10.* *Quo etiam tempore Saxonibus atque Frisonibus jus paterna hæreditatis, quod sub patre* (Carolo M.) *ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoriâ clementiâ restituit. Quod alii liberalitati, alii imprudentiæ assignabant; eò quod hæ gentes naturali libertati assuefactæ talibus habenis deberent coërceri, ne scilicet effrenes in perduellionis procacitatem ferrentur. Imperator verò* (Ludovicus) *eò sibi arctius eos vinciri ratus, quo eis beneficia potiora largirentur, non est spe sua deceptus. Nam post hæc easdem gentes semper*

semper sibi devotissimas habuit. At jure paternæ hæreditatis soli servi carent: Saxones autem (saltim non omnes) nunquam sunt in servitutem redacti. Sed & Frisiis esse libertatem relictam, constat ex ordinibus Adelingorum ingenuorum litorum & servorum, qui eorum legibus antiquis disertè memorantur. Vt taceam, omnes Frisios ne quidem armis unquam victos à Francis, sed eos qui trans Flevum sunt sponte suâ post devictum Radbodum in Francorum ditionem concessisse; quod legitur in *vita S. Ludgeri*: certe Carolo vivo perfidiæ nunquam sunt notati. Quare si antiquæ famæ credendum, saltim rerum cum fide & virtute gestarum præmium avitam ex parte libertatem recuperarunt An Saxoniæ Frisiæq; Gravionibus concessa tunc iterum à Ludovico hæreditaria quasi successio, imperito scriptori minùs rectè intellecta fuit? Quicquid sit, ne illud quidem quod Widekindus scribit *lib.* 1: *S.* Viti patrocinio per Henricum & Ottonem Magnum, *Saxoniam ex serva factam liberam, & ex tributaria multarum gentium dominam*, ita accipiendum est, quasi Francis illa hactenus serviisset & fuisse tributaria. Ad Vngarorum enim & Normannorum dominatum illa sunt trahenda: à quo liberata est per Henricũ & Ottonem Saxonia, quam & aliis abundè opibus illi fecerunt affluere.

LXVI. Pari autem modo liquet, alienissimum esse à vero id quod alii narrant: in plebis Saxonicæ tunc potestate fuisse situm, *ex Adelingis*, aut præcipua nobilitate magistratum sibi creare siquem vellet, eamque libertatem etiam à Carolo relictam. Non enim legas, penes plebem, ipsis liberrimis Germaniæ rebus, hanc fuisse potestatem: jamq; audivimus, magistratuũ illorum inferiorum aut *Judicum* creationẽ suijuris fecisse Carolum. Ne nunc adducam, plebejæ illius electionis

ctionis in omnibus priscis monumentis nec volam reperiri nec vestigium.

LXVII. Enimverò non minus id dictu absonum est, atque illud quod de Hollandiæ Comitibus nonnulli viri insignes memorant, eos ab Ordinibus illius provinciæ primùm libera propriâque auctoritate creatos. Atqui constat Hollandiam & Selandiam exiguas tunc habitas Frisiæ portiones. Disertè Regino, Gotfridum Danorum Regem testatur, *anno 881* cum innumerabili multitudine equitum peditumque insidere cœpisse locum propè Mosam Haslou tunc dictum. Illi autem à Cæsare Carolo Crasso Ducatum Frisiæ concessum feudi jure possidendum statim sequente anno. Mox idem Scriptor *anno 885* ita loquitur: *Normanni qui in Chinheim & Denemarcam venerant adsentiente Gothofredo, Rhenum navigio ascendunt*. Est autem Chinheim pars Hollandici Comitatus, *Denemarca* autē nomine nihil fortasse intelligi potest præter Hollandiam atq; Selandiam, à Danis scilicet, novis incolis, nominibus tunc Danicis appellatas. Igitur tunc quidem certè Hollandia Selandiaque Ducem Gothofredum accepit à Francorum Rege. Ejusdem auctoritate Gothofredo successit fortè Eberhardus Saxo & huic frater Meginhardus *anno 898*, teste Reginone. Ex quo etiam videre est; Ducibus illis subjectos fuisse illius provinciæ Comites, ut Gothofredo Dano Gerolphum & Gardolphum, atq; Eberhardum Saxonem pòst à Walgario Gerolphi filio interfectum. Incidunt autem hæc tempora in extrema Francici imperii.

LXIIX. Sed de hisce obiter. Qui verò Provinciarum in universum, idem Vrbium Vicorumque florente Francorum imperio fuit status. Certè non in Codice Legum Francorum, non in aliis ejus ævi monumentis ob-

O servare

servare est, meliore tunc fuisse conditione Vrbes aut nobiliores Vicos præ aliis in agro viventibus. Primò enim incolæ Vrbium fisco regio penderunt vectigalia & tributa. Monetarum quoque cudendarum jus & molendinorum, telonia, portus, pontes atque similia omnia, non in Vrbibus minùs quàm alibi, per omnem Germaniam ad Regium Fiscum pertinuerunt. Neque verò horum quidquam in Vrbibus illis (Carolo certè Magno ejusque filio Ludovico imperantibus) temerè legas in subditorum aut nobilium aut plebeji ordinis fuisse peculio. Ex adverso perspicere est, sequutis demum seculis Regum largitionibus, in variorum potestatem hæc devenisse. His certè oneribus eâ ætate obnoxias fuisse Vrbes ad Rhenum & Danubium, passim docet Lehmannus horum peritissimus. Auctor etiam Chronici Coloniensis jam olim ex nescio quibus Prumiensis cœnobii annalibus annotavit *pag. 91* & *131*, à Clodovæi usque ætate ad Ottonem Magnum Agrippinenses tributum Regibus Francorum solvisse.

LXIX. Sacra porrò omnia jura administrata tunc fuisse per Episcopos, non in Vrbibus minùs quam alibi, nihil est notius. Sed & meri ac mixti imperii, quod vocant, vis penes *Comites* fuit aut *Missos* à Regibus constitutos. Gregorius Turonens. *lib. 6. historiar. Franc. cap. 22. Rex Chilpericus in civitatibus novos Comites ordinat, & cuncta sibi jubet Vrbium tributa deferri.* Idem disertè variorum Comitum Vrbibus Gallicis præfectorum meminit *lib. 9. cap. 5. lib. 5. cap. 48* alibiq;. In Capitulis Caroli Magni *lib. 2. cap. 25.* fit mentio Comitum Vesontii, Moguntiæ, Trevirorum, Coloniæ, aliorumque, qui unà cum Episcopis illorum locorum fungi debeant munere *Missorum* Regiorum. Per Comites autem & *Missos* illos jura tunc dicta populo, argumentis ostendere facillimum est. Scilicet

licet tametsi in omnibus pene Vrbibus Episcopi sederent, juris tamen dictio non illorum sed Comitum fuit & Missorum, qui regiâ auctoritate præerant. Neque verò inter Vrbium administrationem & agri, ratione jurisdictionis, in omnibus ejus ætatis monumentis quidquam est reperire discriminis.

LXX. QVUM verò præter Vrbes, vici villæq; tunc fuerint ut & Palatia Regia, horum feliciorem fuisse conditionem, nemini fiet facilè probabile. Cæterùm usque ad Saxonum etiam imperium paucissimi Vici per omnem Germaniam muniri cœperunt. Certè quæ potissimâ tunc fama fuit & auctoritate in Saxonibus Brema, ætate Caroli *Villa publica* audiit nomine, ut patet ex fragmentis tabularum Carolinarum apud Adamum Bremensem *cap.* 15; nec muro cingi cœpit ante Normannicam tempestatem, circa annum 990, eodem teste *cap.* 75. Etiam hanc verò non nisi diu pòst à Comitum potestate liberatam fuisse, infra patebit.

LXXI. Hac verò occasione non possumus non in eos animadvertere, qui Vrbium Saxonicarum nescio quam libertatem jam inde à Carolo Magno arcessere conantur. Manifesto autem eos errore implicari, haud difficile fortassis est probatu. Ajunt enim, Carolum Magnum quibusdam Saxoniæ Vrbibus statuam Rolandinam in signum libertatis dedisse: quod nimirum à Rulando jussu Caroli liberam judiciorum potestatem accepissent. Ast ex superioribus constat, tunc temporis nullam adhuc Vrbem præter Cisrhenanas in Germania fuisse. Certè nullius Inferioris Saxoniæ Vrbis in historia Caroli Magni fit mentio: quod tamen haud dubiè Scriptores, utpote rem notatu dignam, tam sicco pede non præteriissent. Imò duas tantum arces, ut suprà etiam est dictum, in Germania Transrhenana, & quidem in Westphalia, obsedisse legitur Carolus Magnus;

gnus. Quod si autem plures tunc temporis extructæ fuissent, non profectò ita occupare Saxoniam Carolus potuisset: quippe cum libertatis suæ Saxones fuerint tenacissimi. Quid? quod Eginhartus in *vita Caroli Magni* inter causas belli Saxonici etiam hanc referat, quod termini Francorum & Saxonum pene ubique in plano essent contigui, præter pauca loca, in quibus vel sylvæ majores, vel montium juga interjecta utrorumque agros certo limite distermiparent, eòque in iis cædes, rapinas & incendia fieri non cessasse.

LXXII. Taceo, Rolando duce Carolum in expugnandis Saxonibus usum, nullis priscis monumentis referri: & omninò stultum videri, ducis statuam erectam in occupatis Vrbibus à victore Rege. Quin imò Rulandi colossos demum post annum millesimum & quod excurrit erectos, nec non plærasq; Vrbes quæ illos ostendunt post tempora Caroli Magni primùm esse exstructas, monumenta historica pervolventi non potest esse obscurum. Denique, cum eæ Vrbes quæ tempore Caroli Magni ad Rhenum fuere florentissimæ nullam habuerint jurisdictionem, multò minùs obscuros quosdam in Saxonià Vicos libertatem accepisse, vero valde est simile. Quare cum tota hæc assertio fabulæ quàm veritati similior esse videatur, non est quod eam pluribus refutando operam ludamus. Interim si quid ea veritati habet consentaneum, videtur id rectissimè omnium à Goldasto *Tractatu de immunitat. & privileg. Reip. Magdeb.* hactenus non edito esse observatum: nimirum omnia quidem illa quæ de duce Rolando Caroli Magni ex sorore nepote commentantur historiographi, quasi ejus ope & consilio pleraq; in Saxonia Carolus gesserit, & quæ sunt hujus generis alia, esse merè fictitia & nullâ prorsus fide historicâ niti; *attamen certum*, inquit,

Rulandi

Rulandi nomen non esse proprium aliquod, sed appellativum, quasi dicas Rügeland; *compositum nimirum ex vocabulo* Rügen / *quod est veteri idiomate Germanico, causam suam proponere, & diligenter ponderatis cujusque litigantium partis argumentis sententiam pronunciare, & territorio seu destrictu. Vt ita statua Rolandina significet signum, per quod notatur, ibi esse forum publicum causarum, jurisdictionem, locum justitiæ, territorium, seu ut suo idiomate Germani vocarunt, Mallum publicum* ein Mahlstadt da man frey Käyserlich Gericht helt. Hæc ille. Cujus rei indicia adhuc hodieque in Vrbibus nonnullis licet animadvertere. Id scilicet certum, colossos illos constitutos in signum liberæ jurisdictionis, accedente fabula, à Carolo Magno illam esse profectam: præ rerum veterum imperitiâ haud distinguente vulgo libertatem à Carolo concessam ab ea quæ pòst demum nata est. Vt illa ætas fabulis obnoxia fuit. Crantzius *lib. 10. cap. 2.* narrat, Hamburgenses à Carolo IV Holsatiæ Comitibus parere jussos, *Rolandi statuam quam pro signo libertatis olim erectam habuerant dejecisse.* Visuntur autem hodie ejusmodi colossi alii & in Marchia Brandenburgica, alter Kinspergæ alter Prinslaviæ: ne quis solis Saxonicis Vrbibus eos tribuat.

LXXIII, IGITUR ut revertamur in viam, Francorum tempestate omnis Vrbs omnisque Vicus jura à Comitibus aut Legatis Regiis acceperunt. Et verò Duces si qui fuerunt Comitum illa potestate sunt usi. Neque enim nomen Ducis aut Comitis, ut hodie, alicujus familiæ sive dignitatis, sed officii olim nomen fuit: veluti nunc aliquem Marschallum aut Judicem provincialem appellitamus. Magnâ autem potestate Comites illi præditi fuere; quippe eum Imperatoris & Imperii nomine jus belli atque pacis habuerint, & flagitante necessitate in aciem cives eduxe-

rint, adeoque ipsum Imperatorem in Vrbibus repræsentarint. Negat quidem auctor *de Præfecturis*, eos olim habuisse aliquondo jus gubernandæ reip.; sed fortè fallitur: nam ipse Lehm. *l. 4 Chronic. Spirens.* cogitur id fateri. Sed & ratio est manifesta: cum enim olim Comites illi fuerint præcipui magistratus, omninò eosdem regimen aliquod habuisse necessum est: utpote cum id maxime propriè magistratum constituat, ut rectè dicit Aristoteles 4. *Pol. cap. 15.*

LXXIV. Nec tamen vel tum ab omni jurisdictione exclusa plebs fuit, sed ex suo ordine *Scabinos* judicio dedit septem aut plures. Quorum eligendorum jus penes Legatos Regios fuit, ex parte tamen & penes Populum cum Comite Nec electi sunt ad id munus, nisi soli meliores & in plebe potissimi. Eâ de re in medio hodièque sunt leges variæ ipsiusmet Caroli Magni & Ludovici Pii in Capitulis Ansegisi *lib. 3. cap. 33.* *Missi nostri Scabinos per singula loca eligant, & eorum nomina quando reversi fuerint, secum scripta deferant.* Cap. 56: *Vt Judices, Advocati, Scabini, quales meliores inveniri possunt & Deum timentes, constituantur ad sua ministeria exercenda. Cum Comite & Populo eligantur mansueti & boni.* Capit. Addit. l. V. c. 73: *Missi nostri, ubicunque malos Scabinos inveniunt, ejiciant, & cum electi fuerint jurare faciant, ut scienter injuste judicare non debeant.* Ibidem Cap. 74: *Vt in Comitatu hi, qui meliores & veraciores inveniri possunt, eligantur à Missis nostris, ad inquisitiones faciendas & rei veritatem dicendam, ut adjutores Comitum sint ad justitias faciendas.* Itèm Cap. 75: *Volumus, ut quicunque de Scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam vel inimicitiam injuste judicasse, ut per fidejussores missus ad præsentiam nostram veniat. De cetero omnibus Scabinis denuncietur, ne quis deinceps etiam justum judicium vendere præsumat.* Quæ tria ultima

ultima Capitula inserta quoque sunt Legi Langobardorum. *lib.* 2. *tit.* 41. Sed de Scabinis satis.

LXXV. QUONIAM autem omnis Civitas est societas quædam maxima, & verò præter hanc jurisdictionem etiam alia varia est civium communio, quæ sine rectore institui non potest, absque dubio omnibus Vrbibus jam tunc sui Burgimagistri fuerunt, dirigendis scilicet negotiis civilibus, minoris quantumvis momenti. Neque enim probabile fit, Consularis hujus regiminis originem Henrico quinto Cæsare primùm cœpisse. Ipsa enim societatis natura aliud exigit: eòq; videmus Vicis licet minimis ex antiqua consuetudine hodie suos esse Magistros. ATQUE Vrbium Germanicarum usque ad tempora Saxonum & Franconicorum Imperatorum ferè hæc fuit conditio.

LXXVI. Hisce verò constitutis nemini jam tum non liquet, etiam illa tempestate Vrbes fuisse admodum raras, earumque summam reipublicæ in Ducum Comitumque non nisi vicariâ fuisse potestate, arbitrio potissimo penes Reges constituto. Nec Episcopos tunc, ut alibi ita etiam in Vrbibus, ubi sedes suas locaverant, præter sacra curam civilium rerum habuisse. Nondum verò ullam tunc Vrbem libera populi potestate fuisse gubernatam. Vnde & id consectarium est, Tunc temporis ratione regiminis quidem nullum fuisse inter Vrbes discrimen, quasi nempe aliæ Imperiales aut Regiæ, aliæ Provinciales audiverint: utpote quum omnibus æquali ratione sui magistratus fuerint per Reges præfecti.

LXXVII. CAETERUM insequentibus temporibus omnia hæc magnam vicissitudinem passa sunt. Vici enim, villæ, castra, imò loca inculta hactenus, passim Vrbium dignitatem acceperunt, atque eâ quidem frequentiâ, ut Vrbium numero contendere hodiè Germania possit. cum omni-

omnibus regionibus quaquâ versum patet Europa. Inter quas nonnullæ & civium copiâ quam maximè abundant, naturâ atque arte penè insuperabiles, splendore ædium opibusque prorsus stupendæ. Respublica etiam immane quantum mutata parum retinet antiquæ consuetudinis, nec ipsa est uniusmodi, sed quam maximè varia. Quæ omnia quibus initiis quâve de causâ contigerint, nunc dicendum. Ac principiò quidem est differendum, quibus causis impulsi Germani tot Vrbes extruxerint, curve patentibus campis relictis contra morem avitum intra mœnia sese tanto numero abdiderint, nec non quid Vrbes ad eam opulentiam evexerit. Hisce præmissis autem ad rempublicam accedemus.

LXXIIX. IGITUR prisci Germani nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, & cibo simplice, lacte, caseo, agrestibus pomis, recenti ferâ contenti, vitam omnem in studiis rei militaris transegerunt. Eòque commodius tunc fuit discretis ac dispersis ædibus habitare, ut fons aliquis, ut campus, ut nemus maximo poterat usui esse, quod ita nihil possent suæ desiderare beatitati. Nec peregrinæ mercaturæ ergò tunc locus, vilia tantùm & obvia petentibus, & nullo opum honore; opificia verò penè omnia exularunt, luxuriæ scilicet & mollis vitæ instrumenta. At postquam vestis elegantior & lautior cibus & domus splendidior, mutatis Romanâ consuetudine moribus, paulatim cœpit allubescere, crevit necessariò artificum copia, & mercatura ad exteros extensa est. Hinc opum cupido, & rationes variæ excogitatæ faciendi nummi; unde tandem non elegans ampliùs vita sed luxuriosa in pretio. Eadem verò causa priscum quoq; habitandi modum non potuit non flectere. Mollior enim vita exigit in proximo plures qui aut operam præstent aut rem subministrent.

Idem

Idem quietis studium & mœniis jussit opida cingere, tutum & exiguo quantumvis muro securum adversus magnam etiam latrocinantium hostium vim refugium. Quæstui enim intentis & quieti deditis nihil magis adversum, quàm semper in armis, vel in excubiis stare, aut si quiescas, prædonum hostiumque lubidini fortunam omnem exponere.

LXXIX. Igitur à bellis ac raptibus in otium ac quietem conversis studiis; cur habitandi ratio à priscis moribus adeo promptâ Populi Principumque voluntate discesserit, nihil admiratione dignum habet. Isthæc autem mira animorum mutatio ferè cum abjecto dæmonum cultu cœpit: ad lenissimi Salvatoris exemplum mitigatâ nonnihil priscâ feritate. Cujus sanctæ quietis occasione, mox ad opum cupidinem & luxuriam præpropero quodam gradu transitum est. Quibus cum & Populus & Principes se dederent, pari studio Vrbibus exstruendis insudarunt; quod nec Principibus liceret splendidè vivere, nisi Vrbium opidorumque auxilio; nec Populo facile sit, aliter secure quæstum facere.

LXXX. Et numerum quidem Vrbium auxit indubie ingens Principum per Germaniam numerus, penè cum Regiâ potestate, post attritam Cæsarum majestatem, suis imperantium: ferè singulis familiis sibi Vrbes struentibus, accenso æmulationis studio, & cupidine quadam mollioris vitæ & simul Regii fastûs. Nec verò structæ tantùm sunt à Principibus Vrbes, sed ad eas inhabitandas multis propositis immunitatibus invitatus undiq; etiam est Populus. Vnde Plebi factâ per varia opificia & mercaturam ad opes perveniendi haud adeò difficili viâ, & ipsa relicto aratro in Vrbes immenso numero commigravit. Quæ res agris quidem solitudinem penè induxit; ut tamen & hoc ipso nonnusquam

 agre-

agrestium superstitum lucro haud parum accesserit, hisce scilicet paucis in plurium rura succedentibus.

LXXXI. Auxit verò hoc Plebis studium indubiè innumera libertorum copia, quæ post annum Christi nongentesimum succrevit, omnibus penè servis per universam Germaniam ex pietatis fervore emancipatis. Quibus cum proprii agri nihil, adeoque ruri quidem non nisi durissimo servitio victus poterat parari, cum in Vrbibus per opificia aliaque ministeria facilior esset vitæ tolerandæ ratio, quin & ad divitias pateret aditus, plærique illorum agris relictis Vrbes incolere cœperunt. Vnde Vrbibus magna accessit incolarum frequentia. Nec tamen Lehmanni sententiam *lib. 2. cap. 19* facimus nostram, quasi olim nulli ingenui vel mercaturæ se dederint vel opificiis. Præterquam enim quod idipsum nullo argumento, nullo testimonio hic probet, cui fiet verosimile, etiam pauperes ingenuos nulli tunc operam suam locasse, aut honestâ ratione fecisse quæstum?

LXXXII. CAETERUM causæ quidem ejus Vrbium per Germaniam copiæ, hæ ferè sunt. Primus autem præ aliis struendis iis operam dedit Henricus I Rex quem Aucupem nuncupant: verè Theseus Germanicus. Vt enim ille Athenienses, ita hic Saxones certè, si non & alios Germanos, ex agro in Vrbes compulit. Vrgentibus scilicet institutum Vngarorum immanibus irruptionibus, quò tutus daretur miseris receptus. Eam rem his verbis persequitur *rer. Saxonic. l. 1.* Widekindus Corbejensis: *Henricus Rex recepta pace ab Vngaris ad novem annos, quantâ prudentiâ vigilaverit in muniendâ patria, & in expugnando barbaras nationes, supra nostram est virtutem edicere. Et primùm quidem ex agrariis militibus nonum quemque eligens in Vrbibus habitare fecit, ut cæteris confamiliaribus suis octo habitacula*

tacula extrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet servaretque; cæteri verò octo seminarent & meterent, frugesque colligerent nono, & suis eas locis reconderent. Concilia & omnes conventus atque convivia in Vrbibus voluit celebrari. In quibus exstruendis die nocteque operam dabant, quatenus in pace discerent, quod contra hostes in necessitate facere debuissent. Villa aut nulla extra Vrbes fuere mœnia. Eadem de re Sigebertus Gemblacensis *ad annum 925: Rex Henricus agrarios milites recensens, ut octo eorum in agris, nonus verò in Vrbe moraretur, & octo in agris etiam nono laborarent, nonus verò in Vrbe tertiam partem omnium frugum illorum reservaret in ædibus à se ad hoc extructis, ut in bello nihil aliarum rerum deesset, Vrbesque rebus & vini plena essent.*

LXXXIII. Igitur ex Henrici instituto nonus quisque ingenuus in Vrbem concessit. Soli scilicet ingenui eâ tempestate militabant. Atque omnibus his victus ex agro allatus est, nullo suo rustico labore Quod ad robur Vrbium fecit plurimum. Sicut & illud juvit incrementum earum haud leviter, quod omnes conventus & convivia publica non nisi in Vrbibus sint celebrata. Hinc enim & quæstui Vrbium & dignitati consultum est. Extant hodieq; veteris ejus instituti nonnulla in Saxonicis Vrbibus vetustissimis indicia. Potioribus enim & antiquioribus civibus ab agro manent cognomenta, unde primùm in Vrbem commigrarunt. Nundinæ quoque publicæ haud alibi temere quàm in Vrbibus exercentur. Est & ubi hodieque nuptialia convivia non nisi in Vrbibus celebrent agrestes.

LXXXIV. Multas Vrbes nominatim recenset Dithmarus Mersburgensis *lib. 1.* ab Henrico exstructas, interque eas Misnam Quedelenburgum & Mersburgum. Patris verò exemplum secutus Otto, & ipse haud paucas condi-

dit, quarum præcipua Magdeburgum: Vicum tamen jam diu ante, nullis licet mœnibus, commerciis celebrem, ceu liquet ex *l. 2. capitular. Carolin.*

LXXXV. Non patitur institutum nostrum Vrbium omnium originem exponere: id omninò monendum, rarum per Germaniam & non nisi viliorum fuisse commerciorum usum, usque ad annum à nato Servatore præterpropter post millesimum centesimum. Vnde fortuna Vrbium in aperto est, ceu quæ mercaturæ magnam opum partem debeant. Hactenus scilicet paucæ peregrinæ merces & vix aliunde quàm ex Italiâ; Oceano omni piratica Normannorum infesto, & aliàs Germanicis navigiis penè ignoto. Et verò ipsum quoque Balthicum mare circa annum 1160, post excisos Venedos, Saxonibus novis accolis per commercia demum patuit. Quos tamen Venedorum, Danorum, Sueonum aliorumnuque, quibus jam antiquitùs major fuit in mari illo mercaturæ reique nauticæ usus: exemplum dubio procul incitavit.

LXXXVI. Enimverò jam supra audivimus, Caroli Magni ætate à Gothofredo Dano Rerich Sclavorum nobile emporium fuisse deletum. Adamus Bremensis, qui Henrico IV Cæsare vixit, cap. 208: *Ex portu Schlesvicensi naves emitti solent in Sclavoniam, vel in Suediam, vel ad Semland & usque in Graciam.* Venit autem illi Græciæ nomine Russia, ut Semlandiæ Prussia, ceu liquet ex *cap. 66.* Idem cap. 214: *Sconiam Dania insulam*, ait, *opulentam esse frugibus & mercibus divitem.* Cap. 218: *affirmant Dani longitudinem hujus Ponti* (Balthici) *sæpe à pluribus expertam, secundo flatu per mensem aliquos à Dania pervenisse in Ostrogard Russia.* Cap. 223: *Holms insula celeberrimus Dania portus, & fida statio navium qua à barbaris in Suecis am dirigi solent.* Idem cap. 227 narrat, à Prussis peti tunc solitas

folitas pelles pretiofas : nulla facta mentione fuccini ; quod merito mireris ; nifi illud eà ætate haud adeo magno in pretio fuerit. Idem porrò *cap.* 48, defcribens Birkam Oftrogothorum Vrbem, addit : *Ad quam ftationem, quæ tutiſsima eft in maritimis Sueoniæ regionibus : folent Danorum, Nordmannorum, Slavorum, atque Semborum aliique Scythiæ Populi pro diverfis commerciorum necesfitatibus folenniter convenire.* Cumprimis verò memoranda funt quæ de Julino emporio Venedico ille memorat cap. 66 ; *In Odera,* inquit, *oftio, qua Scythicas alluit paludes, nobilisfima Civitas Julinum, celeberrimam barbaris & Slavis qui in Civitate funt, præftat ftationem. Eft fanè maxima omnium quas Europa claudit Civitatum, quam incolunt Slavi cum aliis gentibus Græcis & barbaris. Nam & advenæ Saxones parem cohabitandi legem acceperunt, fi tamen Chriftianitatis titulum ibi commorantes mutaverint. Vrbs illa mercibus omnium feptentrionalium locuples, nihil non habet jucundi aut rari &c.* Iisdem verò porrò verbis Vinnetam Vrbem defcribit Helmoldus *lib.* 1. *c.* 2. *hiftor. Slavic.* ut folet ille Adamum exfcribere. Quare fortaffis non alia Vrbs eft Vinneta quæ nonnullis memoratur, à Julino ; corrupto fcilicet tantùm à librariis vocabulo. Quicquid verò hujus fit, fuit nobile illud emporium jam Helmoldi ætate à Danorum Rege funditus deftructum.

LXXXVIII. Ex omnibus autem hisce difcere eft : Septentrionalibus Populis maris Balthici accolis jam tunc feculo undecimo Chriftiano fatis magnum fuiffe mercaturæ reique nauticæ ufum, antequam in Venedorum fedes à Saxonibus eft penetratum. Sequente feculo acceffiffe videtur halecum ad Sconiam celebris & opulenta pifcatio. Hujus enim non meminit Adamus, qui diligenter fatis Danica eft perfecutus ; fed Arnoldus Lubecenfis, quem conftat

 initio

initio tertii decimi seculi floruisse, hinc maximas Daniæ divitias arcessit *lib. 8. c. 5*: *Dani*, inquit, *cum olim formam nautarum in vestitu habuissent propter navium consuetudinem, quia maritima inhabitant, nunc non solùm scharlatico vario grisio, sed etiam purpura & bysso induuntur. Omnibus enim divitiis abundant, propter piscationem quæ quotannis in Sconia exercetur: ad quam omnium circumquaque nationum negotiatores properantes, aurum & argentum & cætera quæque pretiosa illuc deferunt, & comparatis halecibus eorum, quæ illi gratis ex divina habent largitate, quasi pro vili quodam commercio sua optima, nonnunquam etiam se ipsos, naufragando relinquunt.* Eandem Sconiæ felicitatem more suo extollit Saxo Selandicus, gloriosus Danicarum rerum præco. Notatum veró est aliis, hanc halecum piscationem ex Sconia in Norvvegiæ & inde in Angliæ & Scotiæ littora, nescio qua occultâ, sive numinis vi, sive aliarum rerum vicissitudine, translatum.

LXXXIIX. Quamvis verò antiqua adeò sit ad Balthicum mare navigatio, non eadem tamen fortuna fuit Oceani littora habitantium. Enimverò jam multis antè seculis per Oceanum piraticâ nobiles fuerunt Chauci, qui post Saxonum nomine majorem sibi famam compararunt. Eos Germaniam inferiorem levibus navigiis incursasse, scribit Tacitus *lib.* II. *annal.* Saxonum Francorumque piraticam tertio quartoque seculo frequenter memorant Romanorum ejus ævi scripta: quæ nunc adducere nihil attinet. Sed hi piratæ Saxones cum Anglis videntur penè universi in Britanniam migrasse. Neque enim pòst illa rem nauticam Saxonum, eorum qui in Germania remanserunt, temerè quis laudari observaverit. Ne Franci quidem postea classe valuerunt. Tantùm de Carolo Magno Eginhartus: *Molitus est & classem contra Nordmannos, ædificatis ad hoc navibus juxta flumina, quæ*

na, quæ de Gallia & Germania septentrionalem influunt Oceanum. Annales Francici stationem suam habuisse classem hanc ad Bononiam Gallicam, ipsis navibus circa Gandam ad Scaldim constructis, testantur *ad annum 811.* Verùm post Carolum nullius extat Francicæ classis memoria Nortmannis aut aliis piratis oppositæ.

LXXXIX. Ne de Frisiorum quidem aut Batavorum nauticis per illa tempora studiis quidquam legas. Diu pòst tamen Henrico III Cæsare Frisios nonnullos instructo navigio Orcades Islandiamque lustrasse, quinimo in extrema septentrionis ad glaciale usque mare penetrasse, testis est Adamus Bremensis *cap. 247.* Hoc Frisiorum nomine Hollandos intelligi suspicatur Marcus Zuerius Boxhornius, *Apologia* quam *pro navigationibus Hollandorum* edidit: sed Frisios Orientales illos fuisse, rectiùs collegeris argumento ex ipsa Adami historiâ sumpto: quoniam nempe illi reduces statim Archiepiscopum Bremensem convenerint, & *Sancto VVillehado reversionis & salutis suæ hostias immolarint.* Hollandi enim aut Westfrisii Trajectinum potiùs Episcopum petiissent, votis S. Willebrordo solutis: utpote cum Willebrordus Hollandis & Westfrisiis, Willehadus Ostfrisiis patrocinari præcipuè creditus sit. Sed idem Boxhornius, simili mox errore, laudem insignis de Normannis partæ victoriæ, iisdem Orientalibus Frisiis ereptam Hollandis adscribit. Eam historiam fide Bononis Corbejensis recitat Adamus *cap. 33.* Appulisse scilicet Normannos ad Frisiæ quendam pagum in remotis ac mari magno vicinis locis situm, Nordvvide dictum: ibique præsente S. Remberto à Frisiis cæsa hostium decem millia trecentos septem. Quis verò crediderit Rembertum Bremensem Episcopum per diœcesin Traiectinam oberrasse, neglectâ credita sibi Provinciâ? Malâ fide autem pro *Norduvide* Boxhornius

Norduvik

Nordvvicum substituit: certè contra fidem exemplarium. Omnino autem significari *Nordam* Frisiorum Orientalium hodiè opidum, patet ex historia Archiepiscoporum Bremensium auctoris Anonymi, cura Erpoldi Lindenbrogii editâ: ubi in vita S. Remberti disertè legitur vox *Norden*, quem Bremensis dioeceseos pagum jam tunc fuisse, habetur in *scholiis antiquis ad Adamum*, portu verò insigni olim floruisse constat: quo cum careat Nordvvicum, Hollandiæ Vicus, appellendis navibus ineptum est.

XC. Sed hoc obiter. Id certum est, nullum hodiè superesse monumentum, quo constet, vel Frisios vel Hollandos eâ quidem tempestate ultra littora multùm excurrere vulgò solitos. Ne de Flandris quidem id legas. Adducit quidem Boxhornius pro Hollandicarum navigationum antiquitate expeditionem Gothofredi Bullionii in Palæstinam: ivisse enim Gothofredo comites Hollandos. Sed fugit illum, terrestri itinere in Palæstinam tunc itum, non classe. Multò minùs probavit Boxhornius, navigiis Hollandicis quenquam ad sacrum illud bellum tunc usum, sed ponit hoc ac sibi credi vult sine argumento. Piraticam tamen nonnullos tractus illius maritimi Germanos tunc per Oceanum exercuisse, constat ex auctore anonymo *Chronici Hierosolymitani*, cujus editionem R. Reineccio debemus, *l. 3. c. 14.* & Guilelmo Tyrio *l. 3. c. 23.* Vterque enim narrat, inopinatò classem piratarum duce Winemaro quodam in Palæstinam advenisse anno 1097, piratis ipsis è Flandriâ, Antvverpiâ, Frisiâ oriundis.

XCI. Caeterùm circa finem seculi illius Christiani undecimi, navigiis ultrò citroque circa Oceani littora commeantibus, jam maritima commercia passim cœperunt institui. Adamus Bremensis illâ ætate de *Ripa* Iutiæ ad Oceanum opido *cap. 208* ita scribit: *Civitas Ripa alio*

tangitur

tangitur alveo: qui ab Oceano influit, & per quam vela torquentur in Frisiam, vel in nostram Saxoniam, vel certè in Angliam. Unde constat Frisios, (quo nomine tunc dicti omnes etiam Flevi accolæ) Saxones, Jutas, littora tunc legere suetos, mercaturam mutuam exercuisse. De *Brema* idem Adamus *cap. 183* testatur, eam *à negotiatoribus ex omni parte terrarum mercibus frequentatam.* Non tamen eâ tempestate per Oresundam commerciorum gratiâ fortè est navigatum. Meminit enim ejus freti Adamus *cap. 214*, nulla autem facta mentione frequentis alicujus per illud navigiorum transitus: non omissurus indubiè rem tanti momenti, si fuisset in usu. Idem verò, omnia circa Jutiam piratis fuisse quàm maximè infesta *c. 208*: magam quoque piratarum copiam circa Lundinum Scandiæ Civitatem se continuisse *cap. 213*, testatur. Ut illa quidem tempestate per illud fretum liber transitus haud patuerit. Confirmatur idem eo, quod, si credimus Ubboni Emmio Frisicarum rerum longè doctissimo scriptori, primi Stauriæ Westfrisici opidi cives mare Balthicum ultra fretum illud Danorum lustrarint. Quam Urbem constat navium copiâ & commerciorum frequentiâ maximè floruisse seculo Christiano duodecimo.

XCII. Ergo ab anno post millesimum centesimo melior multò fortuna Urbibus Germanicis alluxit, republica etiam illarum in majorem libertatem assertâ, ceu pòst dicetur. Urbium ad Rhenum fortunam colligere est ex hisce verbis Othonis Frisingensis, breviter describentis res circa annum 1114 gestas, per Fridericum Sueviæ Ducem, in gratiam Henrici V Cæsaris. *Ipse*, inquit *lib. 1. cap. 52*, *Fridericus de Alemannia in Galliam transmisso Rheno se recipiens, totam provinciam à Basilea usque Moguntiam, ubi maxima vis Regni esse noscitur, ad suam inclinavit voluntatem.*

Qualis Moguntia tunc fuerit, latiùs idem narrat *cap.53.* In Saxonibus Bremæ potentiam indicant tres navales expeditiones, altera in Palæstinam (quæ à nonnullis perperam refertur in annum 1029) altera in Lusitaniam circa annum 1141, victoriâ ereptæ Sarracenis Vlyssiponæ nobilis; tertia iterum in Palæstinam circa annum 1199. Quo tempore Bremensium laudabili exemplo peregrinantium ægrorum suscepta cura, Teutonico equitum, qui appellatur; Ordini initium dedit. Ab iisdem navigatum tunc & per Oresundam in Livoniam: quin & coloniâ Bremensium civium eò traductâ, pactâque cum Livonis amicitiâ, & Riga Vrbs condi, & Christiana religio ab ejus terræ barbaris indigenis coli cœpit circa annum 1160.

XCIII. Eodem tempore Lubeca condita brevi & incolarum multitudine & commerciorum frequentiâ magnum incrementum sumpsit. Similiter & Wismaria, & Rostochium, & Stetinum, & Stralsundum, maritima ad Balthen opida; novis Saxonibus incolis acceptis, refloruerunt. Imò omnis trans Albim Sclavorum terra maritima, desolata penitus & incolis orbata, coloniis Hollandorum, Frisiorum, Flandorum cœpit excoli; Vrbibus multis aut reparatis aut noviter conditis, imposterum Germaniæ accensendis. Non minor verò fuit fortuna & ejus Saxoniæ, quæ cis Albim est & Visurgim. In Frisiis Stauriam polluisse classe & potentia navali, jam supra testimonio Vbbonis Emmii probavimus. In Hollandia Flardingum & Renesburgum celebri tunc famâ: quæ tamen ferè hoc ipso tempore haud leve damnum passæ sunt ab Henrico V Cæsare. Jam tunc & Flandria cœpit maritima commercia cum Anglis instituere. Quæ omnia Annalium testimoniis probare in promptu est.

XCIV. PROXIMO seculo Vrbium per Germaniam condi-

conditio haud parum solito etiam melior est reddita. Namque & numerus earum multùm crevit in omnibus penè regionibus,& maritima commercia aucta ferè in immensum. Et verò hoc tempore primùm Vrbes fœderibus institutis sese & sua contra prædones & hostes armis defendere inceperunt. Primæ videntur in societatem hujusmodi coiisse quæ Rhenum accolunt, anno 1255. Eo de fœdere in hæc verba loquitur Arnoldus Abbas Stadensis, qui tum vixit: *Quidam validus civis in Moguntia cœpit hortari concives suos, ut pro pace restauranda juramento se invicem constringerent. Consenserunt ei & aliæ civitates plurimæ. Vocarunt eum VVatbodonem. Non placuit res Principibus, nec militibus, sed neque prædonibus, & maximè his qui habebant assiduè manus pendulas ad rapinam: dicentes, esse sordidum mercatores habere super homines honoratos & nobiles dominatum.* Notatu digna quoque sunt, quæ Chronicon Augustanum vetus habet. *Interea VVilhelmo Rege Romano cum Comitissa Flandriæ & Frisonibus bellica agente negotia, Civitates Rheni, quasi destitutæ Regiâ defensione, vinculo societatis fortissimo adinvicem conjunguntur. Capitaneum eligunt: telonia ejusdem fluminis, quæ à pluribus fuerunt aggravata, removent: vicinos Principes & Comites suæ societati adhærere compellunt: undique in finibus suis pacem ordinantes optimam & hactenus inauditam. Cui superveniens primus Ludovicus, novus Palatinus Comes Rheni, fœdus laudabile societatis iniit cum Civitatibus supradictis. Ista autem pax more Lombardarum Civitatum inchoata, propter malitiam resistentium, non diu durat.* Fuere autem in fœdere illo Vrbes 41, ut & Principes aliquot, quorum nomina pòst Aventinum & Cuspinianum consignavit Lehmannus *l. 5. Chron. Spirensis cap. 92.*

XCV. IN eadem penè tempora incidit quoq; initium

fœderis ejus quod HANSACVM appellatur. Sanè Chytræus *lib. 23.* scribit: *De Hansicorum in exteris Regnis emporiorum initiis, ut & de ipsius etiam Hansicæ societatis certâ origine, quo anno Christi cœperit, & quando emporia singula occupârit, sæpè multùmque ex præcipuarum Vrbium Syndicis, Secretariis, & aliis sciscitatus sum; qui non modò de emporiorum origine certi nihil docebant, verùm etiam quo anno ipsorum Civitates in Hansæ societatem primùm receptæ essent, plerique non indicabant.* Credit tamen ille, cœpisse Societatem paulò ante tempora Friderici II, circa annum salutis CIↃCC, Eum sequitur ut in plerisque aliis Germanicarum rerum narrationibus, Thuanus *lib. 39*, verbis Chytræi non nisi leviter mutatis. In spissis suis quatuor centonibus Joannes Angelius nihil de fœderis origine certi prodit: ineptus autor, ut molliter dicam. Videtur tamen eam repetere interdum ab Henrici Leonis ævo. Scriptor Italicus *Thesauri Politici* sese originem fœderis certam nullo studio potuisse discere, fatetur: Henricum tamen Sudermannum Societatis consiliarium eam rejecisse in tempora vetustissima, quæ annum Christi millesimum ducentesimum longè antecedant. Sed cum Lubeca, illius Fœderis unà cum aliis Vandalicis, quæ appellantur, Vrbibus caput semper audierit, non potest profectò Societatis origo excurrere ultrà ipsa earum Vrbium primordia. Cœperunt verò illæ condi seculo illo duodecimo declinante. Quis porrò credat, fœdus illud coiisse, quo tempore Lubeca, Hamburgum, & reliqua penè omnis ora Balthica impotentem dominatum Danicum passa est? Excussum autem illud jugum est anno 1226. Neque legas in bellis pro libertate contra Woldemarum ejusque filios Ericum Abelem & Christophorum Daniæ Reges gestis, Vrbium ad

Balthim

Balthin sociis armis Lubecenses usos. Confectum autem id bellum fuit circa annum 1259.

XCVI. Itaq; post annum seculi Tertiidecimi sexagesimũ Fœdus illud demum coiit: pace scil. cum Danis pactâ, adeoq; magis magisque florentibus jam maritimis commerciis. Ipse Angelius *parte tertiâ* centonum suorum *cap.* 10, Vrbes Hansicas firmiorem societatem iniisse testatur *anno* 1270: tabulas verò Fœderis servari hodieque in archivis. Neque verò fidem meretur quod idem scribit *cap.* 15, visa sibi antiqua documenta privilegiorum *anno* 1194 Societati huic concessorum: aut quod alii narrant, ab Henrico III Angliæ Rege *anno* 1206 amplissimis privilegiis Societatem hanc ornatam. Namque Henricus III puer patri successit primùm *anno* 1217: Anno autem 1194 Vrbes Vandalicæ plæræque vix cœperant coli. Credimus tamen, ab Henrico III illo data quædam privilegia Societati, quoniam id ipsum testatur Polydorus Virgilius; at Henricus ille Regia est dignitate usus *ad annum* usque 1273. Confirmatur conjectura, quod Angelius producens excerpta ex Tabulis Norvvegicis, non potuerit laudare aliquid antiquius *anno* 1278. Sed nec in Compendio legum Fœderis, quod à Domanno confectum *Partis quartæ capiti* 11 inseruit Angelius, ulla legitur antiquior constitutio *anno* 1312. Vt fortassis illo demum tempore justum corpus coierit.

XCVII. CAETERUM scrupulosior hæc indagatio fortè haud convenit instituto nostro. In naturam autem scopumque cùm Moguntini illius tùm Hansici Fœderis inquirentibus, facilè ingens utriusque discrimen apparet. Illud enim pro salute publica ipsarum Vrbium est initum: exprimente id necessitate, quod eversâ tunc Cæsarum auctoritate omnia rapinis & potentiorum libidini paterent, adeoque nullum superesset remedium ex republica conservandis

rebus quàm factâ societate vim omnem prohibere. Etsi autem vix novennium duraverit fœdus illud,& in præsens tamen fuit utile & exemplo consuluit posteritati. Comperto enim semel societatis beneficio, insequentibus temporibus ejusmodi Vrbium fœdera, quoties necessitas visa exigere, plurima coierunt, in diversis locis diversa. Donec Maximiliano I Cæsare divisâ in Circulos, quos vocant, Germaniâ, iisque optimis legibus instructis, instituto item Cameræ judicio, tranquillitati publicæ nonnihil rectiùs consultum est. Omnia verò hæc *συμμαχίας* fœdera, uno Helvetiorum excepto, ad breve tempus, & pleraque intra paucas Vrbes stetere. Sed Suevicum mole & numero præ aliis eminuit. De quo rectè tamen *lib. 1 de republ. Helvet.* Josias Simlerus: *Avorum memoria*(inquit)*cum Friderico Augusto auctore & Principe, Suevicæ Vrbes fœdus fecissent, magna initiò apud omnes ejus fœderis fama fuit & opinio: verùm bello adversus Helvetios temerè suscepto, & infeliciter gesto, multum existimationi ejus decessit. Quam tamen pulso Duce VVirtembergico, & arcibus prædatorum totâ Suevia disjectis, recuperasse videbantur: nisi paulò pòst finito præscripto tempore fœderis, ita statim in diversum abiissent, ut quos ante hostium loco habuerant iis ut amicis, & veteribus amicis & fœderatis hostium penè loco usi fuissent. Ita hominum memoria fœdus illud cœpit & in nihilum abiit.* Helvetica verò Societas paucas quidem Vrbes comprehendit, verùm æternitate & robore planè sine exemplo est. Non enim ipsa illa antiquitati celebrata vel Achaicum vel Aetolicum Græcarum Vrbium fœdera cum Helvetico, sive potentiâ sive tempore, contendi merentur.

XCVIII. Alia verò natura est Fœderis HANSICI, si quidem primam ejus ætatem spectes. Contractum enim maxi-

maximè illud videtur, non nisi ob commercii maritimi libertatem in Regnis exteris. In eam sanè sententiam scribit disertis verbis David Chytræus, harum rerum maximè intelligens auctor *lib. 23. Saxon.* & qui hunc exscripsit Thuanus *lib. 39.* Sed & Albertus Crantzius non aliter de Fœderis hujus summâ loquitur: quem tamen ejus natura non potuit fugere. Ejus verba *lib. 9. Metropol cap.* 41. sunt: *Diu laborarunt: priusquam ad memoratam communionem iterum reponerentur, hoc est, ad usum privilegiorum in mercaturis.* Saxoniæ item *lib. 9. cap. 39: non sunt passæ (Civitates reliquæ) mercatores ejus Vrbis in emporiis versari. Hoc vocant Hansa ejicere & proscribere, cum illis privilegiorum usu & communione interdicitur.* Non aliter in Wandalia *lib. 9. cap. 7: Ex quo tempore denuò admissi sunt in communionem Hansæ, hoc est, ad participationem privilegiorum, quæ in quatuor emporiis, in Flandria, Brugis: in Anglia, Londonis: in Norvvegia, Bergis: in Russia, Novogardia: permissa sunt olim mercatoribus, ab retrò Principibus & terrarum gubernatoribus, universis ejus communionis participibus.* Confirmatur idem vel eò maximè, quod in Compendio illo constitutionum Hansiearum Domanniano nihil habeatur quod ad συμμαχίαν possit trahi. Ad hoc, cum pleræque hujus Societatis Vrbes Principibus variis sint subditæ, quis crediderit eorum consensu Vrbes subditas in sibi etiam formidabile fœdus coiisse; Constat verò, à Principibus nonnullis pro Vrbibus suis in jura Hansæ recipiendis intercessum. Sed nec cum bella varia sint gesta nonnullas hujus fœderis Vrbes inter & Principes Germanicos aliosque, tota Hansæ Societas ad se olim pertinere id credidit. Itaque nec observare in monumentis est historicis, in defensionem singularum Vrbium sumpta esse ab omnibus sociis arma, aut submissa auxilia. Sane suppetias sibi mutuas

tuas nonnunquam aliquæ hujus Fœderis tulerunt : at non ex Hansæ illo communi , sed novo & singulari pacto. Cujus generis & inter sese & cum aliis Hansæ non consociatis Principibus & opidis , alia aliis temporibus , & quidem non nisi momentanea , certisque annis definita inierunt. Formula tamen renovati Fœderis in conventu Hansico *anno 1579* proposita , caput habet περὶ συμμαχίας contra vim injustam : ceu liquet ex iis quæ narrat Chytræus *lib. 24 Chronici.* Disertè idem continet formula Fœderis *anno 1604* conscripta , quam post alios edidit Angelius sed barbarè de Germanico versam *part. 4. cap. 12.* Quanquam verò ita convenerit , vix tamen ullum communibus Societatis viribus bellum est gestum in unius earum Vrbis defensionem : & formula *anni 1604* pactum illud disertè annis duntaxat decem definivit,

XCIV. ERGÒ primam sanè originem Fœderi Hansico dedit studium conservandi maritimi commercii cum peregrinis , Norvvegis præcipuè , Danis , Suecis , Russis, Anglis. Hæ enim gentes cum ea tempestate importatis Germanicis mercibus , ingeniosâ magnam partem manu confectis , indigerent , contrà verò abundarent plurimis rebus in Germania desideratis , & tamen sive præ mercaturæ simul & nauticæ rei imperitia , sive quod lucri minùs cupidi periculum & labores navigantium detrectarent, ipsi conscensis navigiis ultrò citroque commercia maritima nulla vel rara instituerent : factum hinc est, ut ad solos Germanicos mercatores ac nautas omne hoc negotiandi genus devolveretur. Magno verò usui videntibus Exteris & sibi hæc commercia cedere, non dubitaverunt & vectigalium immunitatibus & aliis privilegiis ultrò Germanos invitare. Qui & ipsi certâ spe amplissimi lucri , non segniter hoc egerunt. Sed piratis infesto Oceano Marique

Balthi-

Balthico, & exteris illis concessa semel privilegia facilè mutantibus, ad tutum iter præstandum, simulque ut semel donata integra servarentur, fœdus necessarium fuit.

C. Ac primùm quidem Vandalicæ Vrbes, quæ appellantur, coiisse videntur. Manet hodièque illis, ac præcipuè Lübecæ, primarius in consessu locus, ut Fœderis auctoribus. Inde plures per Pomeraniam, Prussiam, Livoniam, Episcopatum Bremensem, Ducatum Brunsvico-Lüneburgensem, Westphaliam, Frisiam & vicinas regiones, accesserunt: assumptis in societatem multis etiam mediterranea colentibus, ut numerus ultra octoginta aliquando excreverit. Extendit numerum illum Angelius ad CIIX *parte 4. cap.* 16. sed indicem inspicienti facilè apparet, multas ab illo recensitas ne nomen quidem unquam Fœderi dedisse, alias ante aliquot centum annos illi renuntiasse. At in universum omnes in quatuor Diœceses aut Ordines divisæ sunt: totidem quasi metropolitanis opidis constitutis, Lubeca, Colonia, Brunsvico, & Dantisco. Omniũ principem tamen locum & auctoritatem Lubeca sortita est in originis memoriam. Proxima dignitas Agrippinensibus cessit: utpote quibus & jam ante hoc Hansicum, suum aliquod fœdus cum vicinis Vrbibus fuisset, adeoque unà cùm sociis in Hansicum corpus transierit. Etsi porrò in omnibus penè exteris regionibus sua Societati data sint privilegia & immunitates, quatuor tamen potissimum emporia peregrina constitura: Londinense in Anglis, Novogrodum aut Narva in Rüssia, Bergense in Norvvegia, & Brugense in Flandris, quod pòst Antvverpiam in Brabantinos est translatum.

CI. Verum hæc & alia hujus fœderis narrare non est instituti nostri. Adeò multas autem Vrbes in Societa-

tem accipere primi fœderis auctores sunt coacti, quod soli non sufficerent defendendis immunitatibus suis adversus vim & injuriam. Lucri verò exspectatio in adeò multis Societatis desiderium excitavit: quia soli scilicet Socii ad commerciorum hæc beneficia admittebantur. Quâ de causâ, consensu etiam Principum dominorumque contractum est fœdus, aliàs Principibus istis meritò suspectum: quia nempe & hi Vrbes suas omni commerciorum genere florentissimas esse cuperent. Id verò non minimam Germanici Imperii labem arguit, quod ingens adeò Societas coierit nulla auctoritate publica. Eo enim effectum, ut cum exteris Regnis & provinciis pacta contractus conventusq; sint initi, non publico Imperii nomine, sed privato subditarum aliquot Vrbium. Quod in benè constitutâ republica minimè profectò est tolerandum. Fuit autem & ipsis Sociis Vrbibus privatim id noxium: utpotè quæ publicâ Imperii auctoritate destitutæ, solæ excipere vim omnem exterorum populorum coactæ sint. Verùm quo tempore cœpit Societas, & aliquot pòst seculis, perturbatissima Imperii ratio, & attritâ Cæsarum dignitate, parum in republica præsidii fuit positum. Ut ergò plurimi alii errores tunc commissi, ita & hic recepto tunc more contigit. Aliàs haud fortè difficile fuisset, & toti Imperio & Vrbibus sociis consulere ab initio ad illum modum, quem in societatibus mercatorum Indicâ, Americanâ, Septentrionali, aliisque instituendis, Belgico Germani Ordines magna cum prudentiæ laude observaverunt.

CII. Quamvis verò hæc celeberrima ac nobilis Societas ipsis primis centum annis in Regibus Principibusque, quorum beneficjis nata erat, formidabilem potentiam excreverit, bella quoq; pro sibi concessis semel immunitatibus cum Danis Suecis Anglis aliisque populis

lis magna felicitate gesserit ; pòst annum tamen millesimum quingentesimum sensim cœpit deficere, ita ut anno prætèrpropter sexagesimo pòst, animam propè agere visa fuerit. Actum quidem deinceps anno 71 de instaurandâ Societate Hansicâ & renovando Civitatum fœdere, formula quoque pacti nova in conventu proposita anno 79, à paucis tamen in eam consensum est. Aliæ leges fœderis anno 1604 conscriptæ, nec minùs strenuè à nonnullis laboratum de Societate reparanda: sed post tot etiam labores magis magisque ad paucas Vrbes ingens illa olim Societas, magno sanè Vrbium damno contracta est.

CIII. In causas verò ejus decrementi inquirentibus non unæ videntur illæ occurrere. Præcipua fortè est, sociarum Vrbium magna inæqualitas; quæ ut omnium ferè seditionum mater est & causa, ita quoque omnes in universum societates solet dissolvere. Cum nempè parvæ Vrbes exiguum ex hoc fœdere fructum percipere se existimarent, pleraque ad se majoribus trahentibus, primùm ab his negligi Societas, mox & relinqui cœpit. Adhoc, ipsæ illæ exteræ gentes nauticis commerciis operam dare Hansicorum exemplo didicerunt, quibus tamen in Germaniâ non eæ immunitates concessæ. Hinc orta invidia & Societati sua libertas passim est erepta. Quæ alibi frustra iterum quæsita, alibi reparata quidem, non nisi sumptuosissimis tamen bellis susceptis. Vnde maximum ærarii damnum enatum, reliquantibus plærisque, etiam potentiam societatemque ipsam sensim labefactavit. Denique haud parùm detrimenti attulit quoque Hansicis Flandrorum & Hollandorum mercaturæ & rei nauticæ studium: quo illæ gentes ab anno usque millesimo ducentesimo, cumprimis autem post quingentesimum, floruerunt. Primò enim interce-

ptus monopolii fructus, mox præcipua nautici commercii vis ab Hansicis in Hollandos tandem transiit.

CIV. Sed de fœderibus Vrbium satis. Sine dubio autem magno & fœderatis Vrbibus ipsis, & toti Germaniæ commodo Fœdera illa fuerunt. Nam illis quidē συμμαχικοῖς & tranquillitatem publicam & libertatem popularem aliquot per secula debemus. Vt enim nonnunquam excesserint modum, si verum tamen fateri velimus, absque hoc remedio extrema servitus omnes dudum oppressisset: qualis sanè fuit aliquot centum annis Germaniæ ἀναρχία. Judicavit idem Caspar Peucerus magnæ doctrinæ & prudentiæ vir; itaque de Fœdere Moguntino, *lib.* 6. *Chron.* verba faciens ita loquitur: *Profuit hoc exemplum posteritati. Similibus enim consiliis deinceps & malis publicis obviam itum, & multorum audaciam ac molitiones repressas esse, constat. Nec aliter servari res communes possunt, publicis periculis augescentibus.* Sic magnam partem Hansicæ Societatis beneficio certum est ad eam opulentiam, eamque omnium rerum abundantiam, cùm Vrbes tùm & reliquam Germaniam pervenisse. Illa certè Septentrionis & Britanniæ Galliæve opes cum Germanis, & nostras cum illis vicissim communicavit. Unde copia rerum & lucri ingens magnitudo. Nec fœdere illo salvo in Germaniam moliri quidquam ausi sunt maritimi exteri populi. Ut securitatem etiam Germaniæ Hansico fœdere aliquot seculis stetisse, fatendum sit.

CV. Caeterum quibus præcipuè de causis septingentorum annorum spatio, & in hunc numerum & in illam fortunam Germaniæ Vrbes excreverint, penè jam dictum est. Vnum tamen addendum, de metallorum & salsorum fontium copia, quorum itidem plæraque hoc annorum intervallo aut inveniri aut excoli cœpta. Abundare

dare autem Germaniam hodiè præ aliis Europæ regionibus omnis generis ditissimis metallis ut & salis fontibus, notum in vulgus est. Illa verò & originem Urbibus plurimis dederunt, & immensam pecuniæ vim subministraverunt. Hinc autem pariter splendore & luxu nimium quantum crescente, opificum quoque variorum industria ad summam acuminis laudem penetravit.

CVI. CONSEQVENS est de Urbium republica disseramus. De illâ verò in universum ferè licet pronunciare: post Carolovingorum tempora juris dicundi, cum mero mixtoque imperio, magistratuum item constitutionem, nec non fisci jura, à Cæsaribus, partim prodigis largitionibus, partim venditione, partim aliis nescio quibus modis, in aliorum potestatem devenisse. Harum mutationum initium multi ab Ottonibus repetunt. Quod ex parte verum esse, ex parte non, ex iis quæ addemus patebit.

CVII. IGITUR Ottonibus auctoribus, in illis sanè Vrbibus quæ in possessionem cesserunt Episcopis & Archiepiscopis imò & Abbatiis nonnullis, penè per omnem Germaniam, admodum mutavit resp. Quum enim illam hactenus per Comites, Missos, Duces momentaneos administrari Reges curassent, Ottones eandem Episcopis suis concesserunt: falsâ ducti persuasione, id cùm ad præsentis vitæ felicitatem, tum ad æternæ beatitudinis præmia capessenda vel maximè pro futurum. Quasi verò non multò rectiùs aliis sacrorum animarumq., aliis verò civilium cura permitteretur: quos magistratus omninò distinguendos invicem esse, jam olim ostendit quoq; Aristot. *6. Polit. c. ult.* Planè sine exemplo autem fuit hæc Episcoporum civilis Vrbium cura. Cum enim ex veteri ævo recepto more, non aliam coërcitionis potestatem haberent quàm pœnitentiæ & excommuni-

 cationis,

cationis, nec aliud ipsorum munus esset, quàm hodie apud Protestantes est alicujus Superintendentis, paulatim adjecta quidem jurisdictio est in clericos eorum, quoad personas & bona: ita ut monachum vel clericum coram solo Episcopo accusare licuerit. Negatum tamen etiam sic fuit Episcopis judicio præsidere, aut bona sua administrare aliter quàm per constitutos Advocatos. Neque verò ferendus est Albertus Crantzius, qui jam à Carolo Magno omnem reip. curam in Saxonia Episcopis vult commissam. Repugnat enim cùm omnibus aliis antiquis monumentis, tùm sufficit illi refutando unum illud diploma Caroli Magni quo Episcopatum Bremensem instituit, quod & ipse in *Metropoli* ac *Saxonia* recitat, dudum autem historiæ suæ inseruerat Adamus Bremensis *c. 9.* & post hunc Albertus Stadensis. Ne nunc laudem formulam Episcopatibus demandandis usurpari vulgò tunc solitam, quæ habetur apud Marcolphum *1. & 3. edition. Lindenbrogianæ.*

CVIII. Primus autem Bruno à fratre Ottone Magno Ducatum Lotharingiæ accepit, atque ita simul jus gladii temporalis. Itaq; rem hactenus insolitam narrans Witichindus *l. 1.* excusandam sibi eam sumpsit exemplo Samuelis. Verba ipsius sunt: *Brunonem Pontificis summi ac Ducis magni vidimus officium gerentem. Ac ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, quum Samuelem sanctum & alios plures, sacerdotes pariter legamus & judices.* Auctor Chronici Belgici magni, eandem rem notatu dignam duxit: *Ante hac sua* (Brunonis) *tempora Archiepiscopi Colonienses, non judiciis gladii temporalis, sed tantummodo jurisdictione usi baculi pastoralis.* Sicut autem Brunoni fratri Lotharingiam, ita Wilhelmo filio, Moguntino Archiepiscopo, Thuringiam & Hassiam, aliis alia, tantùm non pleni dominii jure possidenda dedit. Quod latè ostendere hujus loci non est.

CIX. De

CIX. De Episcoporum autem novâ in Urbes potestate seorsim nonnihil est dicendum. Erant bona Episcoporum ut & Monasteriorum jam diu antè secularibus quæ appellantur judiciis exempta, singulari liberalitate Regum ita curante: adeòque omnibus Episcopalium & Monasticorum bonorum caussis dijudicandis, passim Advocati ac Defensores ita dicti à Regibus ipsis præficiebantur. Quod hîc probare non attinet. At omnia illa bona intra villarum, agrorum, sylvarum, servorum aliquot, ac similium aliarum paucarum rerum vilitatem consistebant. Ab Ottonibus verò Urbes, arces, Comitatus, imò integræ provinciæ, Episcopis & Monasteriis donari cœperunt. Benè enim Theodoricus de Niem: *Otto Primus omnibus penè cathedralibus Ecclesiis, in Italiâ, Galliâ, Germaniâ, Burgundiâ & Lotharingiâ constitutis, multas Civitates, Castra, Oppida, Villas, & multa alia dominia temporalia & jurisdictiones donavit, atque omnibus illis Ecclesiis propria insignia perpetuò deputavit. Archiepiscopos quoque & Episcopos Ducatibus & Comitatibus Baroniisque communivit, quibus nobiles & potentes vasallos subjecit: ut semper essent ad resistendum, & manu forti paganis & hæreticis in oportuno tempore fortuna.* Hactenus Niemus. Qui prudenter notavit *penè omnibus* Episcopis multa adeò largiter ab Ottone donata. Historiam enim ejus ævi accuratè scrutantibus liquet, ab Ottone nonnullis eorum nihil præter decimas datum: atq; ut plerique Episcopi castra, Urbes, & Comitatus sint à successoribus Ottonis nacti, aliquos tamen hodièque omnibus illis destitui. Istâ verò novâ largitione Regum multas passim Urbes in potestatem Episcoporum devenisse, certum est.

CX. Caeterum cum in Urbibus illis Cæsares, ut alibi hactenus, obtinuissent non tantum potestatem juris

dicundi

dicundi per Comites & Legatos, verùm etiam Fisci Regio ista & quidem varia fuissent jura, notatu cumprimis dignum est, in donandis Vrbibus non eandem semper rationem observatam: sed alibi jurisdictionem & omnia jura fisci, alibi solam illam, alibi partem etiam horum, Episcopis cessisse. Manifestum id faciunt Tabulæ donationum Regiarum ejus ævi, quas omnes heic adducere, alienum est: quædam earum verba paulò post in partem citabimus. Hinc verò liquet. perperam nonnullos, si hoc aut illud videant donatum, omnia reliqua etiam dono illo comprehensa autumant. Quomodo & illi falluntur, qui Episcopis omnibus aut plerisque Vrbes cathedrales eo statim tempore cessisse credunt, quo Vrbes ab iis nonnihil possideri cœperunt. Facilè enim ostensu est, a multis longo pòst demum tempore tale quid esse impetratum, à nonnullis nunquam, qui aliàs Vrbes haud paucas in possessionem acceperunt. Vt proinde in his omnibus ipsæ tabulæ donationum sint consulendæ.

CVI. Ita Chronicon Coloniense vetus vernaculû *p. 119* scribit: Vrbis Agrippinensis merum & mixtum imperium ante Brunonem penes Imperatorem fuisse. *Pag. 121*, hujus Brunonis beneficio liberatam Vrbem à tributo Regio in perpetuû. *Pag. 132* etsi falsò inquit: *Quo tempore Saxones sceptrum gerebant Cæsareum, Colonia Episcopali jurisdictioni subdita fuit.* An quid ulterius cesserit tunc Episcopis, haud liquet. Quid Episcopo Spirensi ab Ottone Magno in Vrbem Spiram concessum sit, omnium optimè patet ex diplomate Ottonis III, quo ille avitum donum confirmavit. Recitat illud integrum Lehmannus *lib. 4. Chronici cap 3.* Quædam ejus verba hujus argumenti ita sese habent: *Episcopus donavit ac concessit, ut nullus Dux sive Comes, vel nullus Publicus judex ex Judiciaria Potestate, aut aliqua cujuslibet*

libet Potestatis ignota persona, nisi solus Episcopus & Advocatus ipsius supra dicta Spirensis Ecclesia, ex jussione & concessione nostra deinceps potestatem habeat, pro quocunque negotio, vel pro aliqua re parva aut magna, placitum retinere, seu publicum judicium facere, intra Civitatem Spira seu Nemeta vocatam, aut in circuitu extra Civitatem, id est, in villa Spiræ, & in Marcha quæ eidem Vrbi adjacens est, aut aliquid per Regale bannum in usum nostri successorumque nostrorum exigere, neque aliquid de prædiis, vel de moneta, seu de telonio, vel ex ulla re in fiscum Regium transferre. &c. Ex quibus claret: judiciis Vrbis inposterum esse præfectum Episcopum & ejus Advocatum; proventus quoque ex prædiis, ex monetaria re, ex telonio aliisque, fisco Regio hactenus solitos solvi, post hac remissos. Num verò in totum remissi, an donati Episcopo fuerint, non liquet. Cæterùm Comitibus erepta cum sit jurisdictio Vrbis, facilè perspectu est, falli Lehmannum, quando *lib. 4. cap. 2.* Conradum II Imperatorem esse Spirensem dictum ab Vrbis præfectura, ætate itē adhuc Henrici V & Friderici I suos Vrbi Comites fuisse, docet. Spirenses enim Comites dicti sunt & illi, qui pago aut Gouæ Spirensi præfuerunt.

CXII. Simile verò quid ab Ottone Magno & Episcopo Mindensi datum. Literas Cæsareas servavit nobis auctor Chronici Mindensis. Quæ huc faciunt ita sonant. *Præcipientes ergò jubemus, ut nullus judex publicus* (i.e. Princeps aut Comes) *vel quilibet ex judiciaria potestate* (Scultetus vel Scabini) *in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones dicta Ecclesia quas nunc infra ditionem Regni nostri legibus possidet, vel quæ deinceps in jura ejus divina potestas voluerit augeri, ad causas audiendas, vel freda exigenda, mansiones vel paradas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesia francos liberos, & Ecclesiasticos litones,*

malman, vel servos cujuslibet conditionis, seu colonos, contra rationem distringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo nunquam tempore ingredi audeat; aut bannum sive heribannum, seu ea qua suprà memorata sunt, ab illis penitus exigere præsumat, &c. Item: *Insuper bannum nostrum & monetam teloniumque sive macellum publicum ibi construi licere, & quicquid ad potestatem nostram pertinere videbatur, eidem Ecclesiæ donavimus.* Quò patet, majori tunc dono affectum Mindensem Episcopum quàm Spirensem.

CXIII. Trahenda verò huc videntur & illa de Adaldago Episcopo Bremensi, coævo Ottonis Magni, apud Adamum c. 51: *Iste est qui nobis REMPVBLICAM restituit.* Item: *Adaldagus primò ut ingressus est Episcopatum, Bremam longo prius tempore Potestatibus ac Judiciaria manu oppressam, præcepto Regis absolvi, & instar reliquarum Vrbium, immunitate simulq; LIBERTATE fecit donari. Præcepta Regis hæc continentia præsto sunt, & alia.* Libertas scilicet habita tunc fuit, exemptum esse seculari, quod appellant, judicio, & Episcopi administrationi subesse. Multa scilicet indigna à *Comitibus* & *Missis* Regiis passus ante fuerat populus, ut fieri assolet, & ex ipsis Capitulis Carolinis non potest esse obscurum. In mitius itaque imperium relatus indubiè tunc populus, ubi Episcopis cœpit subjici, in libertatem se asseri existimavit. Et verò ejusmodi prorsus fuisse *libertatem* ab Adaldago partam, probant clarè ejusdem Adami verba *cap. 122* de Adelberto: *Et quoniam*, inquit, *magnus Pontifex vidit Ecclesiam, Episcopatumque suum, quem prædecessoris sui Adaldagi prudentia liberaverat, iniqua Ducum potentia iterum vexari, summo nisu reddere conatus est eandem Ecclesiam pristinæ LIBERTATI, ita ut nec Dux nec Comes, nec aliqua Judicialis persona, quampiam jurisdictionem*

dictionem aut potestatem in suo haberet Episcopatu. Tùm verò ex eodem Adamo constat, Adelberti ætate omni, hoc est usque *ad annum 1072*, Bremam Vrbem Episcopo paruisse. Nam & Bezolinum Episcopum muro Civitatem cinxisse c.103, & Adelberti jussu eadem mœnia diruta c. 121, ab ejusdem vero ministris impotenti dominatu oppidanos pressos c. 151, fusâ narratione persequitur.

CXIV. Lucem hæc accipiunt ex versiculis nonnullis Dithmari, barbaris illis quidem, in testimonium tamen adduci heic aptissimis, quoniam Wormatiæ Vrbis idem fatum exponant, & auctor planè hac ætate Henrici II vixerit, illustri genere & dignitate Episcopali conspicuus. Consensu scilicet Ottonis Ducis Wormatiensis oppidum erat concessum Episcopo.

Vrbs Vormacensis gaudet temporibus istis
LIBERTATE SVA, cujus manebat in umbra
Hactenus, atque Ducum fuerat sub lege suorum.
Burckhard Antistes lætatur & inter heriles
Ex animo proceres, quod non timet amplius hostes
Nunc ex contiguo, longè semotus ab illo.
Aula Ducis, Domini domus, est jam prædia Christi,
Et Judices varios Clerus nunc deprimit illos.
Hoc Rex Henricus fecit, pietate coruscus,
Hanc proprius solvens rebus, Christoque remittens.
Annuit ista pius Otto Dux, atque benignus
Munere Regali concessit abunde teneri.
Ex hoc lætantes sint semper quique fideles.

Idem Dithmarus de Ottonis II in Episcopatum Mersburgensem liberalitate *lib* 3 ita loquitur: *Pauperem adhuc Episcopatum Merseburgensem largiflua pietate respexit, & ejus provisori Gisilero, quia hunc multum dilexerat, Suencam Civitatem cum appertinentibus cunctis, ad servitutem Sancti*

Johannis Baptistæ tradidit , & quidquid Merseburgensis murus continet Vrbis , cum Judæis & mercatoribus, de moneta & foresto &c. permisit. Quò simul patet verum esse quod diximus , ab Ottone Primo non omnibus Episcopatibus amplas adeò divitias concessas , multò minùs omnes Episcopos ejus beneficio in Vrbes cathedrales suas jurisdictionem nactas esse.

CXV. Scilicet Wormacia Henrici II primùm benignitate cessit Episcopo. Ab eodem donatum esse Episcopo Argentinensi Strasburgum, scribit Guillimannus *lib. de Episcopis Argentinens. cap. 2.* Non probat tamen tabulis quas adfert, aliud Episcopo datum quam Monasterium S. Stephani :, in cujus ditione fuisse opidum , perperam disputat *cap.* 4. Et verò nec ipse negat, *Palatii Regii* nomine audiisse StrasburgumCarolinorum ætate : & paulò ante donationẽ illam Henrici Cæsaris, *caput Ducatus Alsatiæ* sub Hermanno Duce appellatur à Dithmaro *lib.* 5. Quibus temporibus paruisse Vrbem Monasterio, nemini temerè probabitur. Quin fortè fuit Vrbs in ditione Ducum usque ad familiæ illius interitum. Vrbes autem cathedrales multas in Episcoporum potestatem haud devenisse , constat exemplis Basileæ , Ratisbonæ , Augustæ Vindelicorum , Lubecæ, Suerini , Ratzeburgi, aliarumque : quarum rempublicam certum est nunquam in ditionem Episcoporum devenisse. Nempe,quæ Vrbes jam ante hac peculium quasi Ducum & Comitum potentiorum erant factæ,illarum paucissimæ sunt ab Episcopis occupatæ : utut reliquæ plæræq; nimia Regum liberalitate iis cesserint

CXVI. Caeterùm Episcopi ut hactenus in administratione aliorum bonorum , ita & in Vrbibus sunt usi Advocatis ; adeòque ex eo usque tempore in Vrbibus quarum jurisdictio Episcopis concessa , judiciis nomine Episcoporum

porum Advocati aut Thumbögte præfuerunt. Quibus & Scabinos aut Assessores ex populo eligendi aliquatenus fuit jus, utpote quum in Comitum locū successissent, quibus hoc olim competierat. Et sanè horum alibi major, alibi minor fuit potentia: prout nempe plus aut minus Regalium quæ appellantur concessisset in Episcoporum ditionem, quorum illi Advocati ministri erant. Hoc autem Advocati munus ab imprudentioribus nonnullis, certis familiis in feudi beneficium est collatum, iisque interdum magnæ potentiæ & dignitatis, adeoque Ducibus imò ipsis Cæsaribus. Quo effectum, ut multarum Vrbium jurisdictione Episcopi paulatim exciderint; pene æternâ lege alteri mancipatis juribus suis, aut in ministerium ascitis iis, qui & invitis suis dominis poterant imperare. Id quod multis ostendere, hujus argumenti non est, sed ejus quod de bonorum sacrorum administratione alibi pluribus est exsequendum.

CXVII. Quæ verò Episcoporum, eadem penè & Monasteriorum antiquorum, (quæ ferè omnia S. Benedicti vivendi regulam solent profiteri,) conditio est. Namque & his à Cæsaribus villæ Regiæ, Vrbes, & arces, alibi cum fisci juribus, alibi sine iis, donatæ. Consilio certè multò minus probando, quàm illo priore. Quid enim alienius esse debet ab hominibus ἀσκητικὴν professis & vitam contemplativam, quàm negotiis hujus seculi sanctum suum otiū impendere? Fuit autē & Abbatibus hisce opus Advocatis. Adeoq; & horum pleriq;, cum auctoritate & viribus Episcopis ipsis essent inferiores, præ potentia Advocatorum, aut longi temporis mora, suarum Vrbium jurisdictione exciderunt.

CXIIX. Porrò ut Episcopis & Monasteriis, ita & Comitibus ac Ducibus, partim pleno dominii jure, partim in feudum, eâdem Regum aut prodigalitate aut negli-

gentiâ , plurimæ Vrbes cum fisci Regii proventibus cesserunt.Vnde in earum rempub. eadem vis illis novis Dominis nata est quæ ante fuerat Cæsaribus:imò nonnusquam per vim major dominandi vis succrevit. Et verò huic præcipuè Cæsarum largitioni debetur ,quod plæræq; Vrbes antehac Regiæ, Ducibus,Comitibus , ratione jurisdictionis & fiscalium onerum hodièque serviant.

CXIX. Eò verò usque & largitionibus illis & negligentiâ Regum , maximè accedentibus immanibus illis turbis ab Henrici usque IV ævo , & paulatim magis magisq; imminutâ Regiâ vi & auctoritate , tandem est perventum , ut penè omnium Vrbium Germanicarum summa jurisdictio cum omnibus fisci juribus , privatorum Ducum, Comitum, Episcoporum , & Monasteriorum possessio hodie censeatur. Extorquente Regibus illa omnia nunc superstitione , nunc necessitate, nunc & apertâ vi. Quâ de re plenius disserere , alterius loci est. Id certum , paucas oppidò Vrbes hanc conditionem effugisse : puta fortè Aquisgranum , Francofurtum ad Mœnum , Goslariam, Northusam , Mülhusium , & si quæ sunt aliæ. Has enim solas in aliorum ditionem non pervenisse dixeris , in oppidanos ipsos translatâ postmodum à Cæsaribus summâ illâ vicaria jurisdictione cum multis aliis immunitatibus.

CXX. QUAMVIS verò plerarumque Vrbium respublica primis illis Germanici Imperii temporibus ad eum modum potentioribus Regni Ordinibus sit occupata ; in universum tamen omnium Vrbium conditionem speculantibus fortè pronunciare liceat , seculo duodecimo præter propter in majorem multò libertatem cœpisse eas exsurgere , initio tamen à paucis facto. Procedente verò tempore multæ ab Episcoporum , Ducum , Comitum, Monasteriorum, aliorumque, imperio ac potestate,vel prorsus,

ıs vel ex parte liberatæ ſunt, Inter has aliis tandem jus
ıffragii in Regni comitiis tributum, adjecto onere confe-
:ndi indictos publicè nummos in ærarium Regni, quas
mperiales vulgò appellamus; aliæ hac quidem dignitate
eſtituuntur, iis tamen immunitatibus gaudent, ut in mul-
is nonnullas prioris illius ordinis vincant, in paucis tan-
ùm Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, Monaſteriis & qua-
i ad ſolam eorum reverentiam adſtrictæ: aliæ addictiùs
ıuidem regnantur, etiam ipſæ tamen rempublicam habent
ıriſtino liberiorem.

CXXI. VERÙM hæc omnia quando & quomodo cœ-
ıerint, non una opinio eſt. Namque ante hosce centum
ınnos & quod excurrit, videtur multis fuiſſe perſuaſum: aut à
Carolo Magno aut ab Ottone III Cæſare Vrbes aliquas ſi-
ıgillatim Regni uſui eſſe adſcriptas, munere Cæſarum multis
mmunitatibus collatis, & tributo illo ſuffragandi jure. Poſte-
ius narrat inter alios ſcriptor vernaculꝰ Chronici Colonienſis
ıntiqui, vir cæteroquin haud indoctus & pro captu tempo-
ıis eximio judicio. Verùm ut omnia alia quæ ibi attexit
lle de inſtitutis ab eodem Ottone Electoribus, &
Regni Ordinum quadripartita ſerie, fabuloſa ſunt: ita
certum eſt, hujus Ottonianæ conſtitutionis in omnibus re-
ırò monumentis nec volam nec veſtigium reperiri. Non-
nullæ porrò Vrbium quas ille auctor ab Ottone nomina-
tim in hoc ordine vult locatas, tùnc temporis ne con-
ditæ quidem erant, ut Lubeca, Berna, Lüneburgum,
aliæ. Complures jam tunc potentioribus Ordinibus pare-
bant: aliæ nunquam ad dignitatem illam pervenerunt
quod de Antverpia, Göttinga, Lüneburgo & aliis qu
busdam extra controverſiam eſt. Caroli M. ævo omne
Vrbes in univerſum à Regiis præfectis fuiſſe adminiſtrata
ſupra oſtenſum: nulla verò earum ſuas ita res geſſit ut nun
fier.

fieri videmus, neque ab oneribus fisci Regii ad hunc nostrum morem fuit immunis. Alii quidem tempus quo cœpit hæc libertas, vel incertum putant vel varium, omnem tamen illam Cæsarum dono unicè referunt acceptam. Hos enim cùm Principib9 tùm Episcopis cumprimis, quod illorum vis nimium crevisset, seorsim Vrbium administrationem iterum eripuisse. Alii aliud causantur: plerosque tamen errare, haud difficile est ostensu.

CXXII. Et quidem tempus quod attinet, immunitates & privilegia aliis temporibus alias Vrbes seorsim impetrasse, certum est. Certum quoque, ne singulas quidem Vrbes libertatem suam aliter quam successu temporum consequutas. Origo tamen horum omnium ferè post annum CIϽC à quo scilicet tempore & numerus Vrbium & oppidanorum cùm frequentia tum opulentia ferè cœpit: ceu supra narratum. Minimè autem verum est, omnem libertatem à Cæsaribus esse, sed magna pars etiam ab Episcopis, Principibus, Comitibus, Abbatibus profluxit. Nec liberâ donatione omnia sunt impetrata; sed alia etiam emtione, alia permutatione, alia vi erepta primùm, subsequuto contractu quodam pòst æquiore titulo possideri cœperunt. Sed nec omnium Vrbium, etiam illarum quas liberas nunc dicimus & Imperiales, eadem est libertas, sed varia admodum, multis hodieque ab aliorum Ordinum Regni dominio haud absolutis.

CXXIII. HAEC omnia pro dignitate exsequi prolixius est, quàm ut à nobis nunc quidem præstari possit. Quasi in exemplum itaque pauca tantùm adducemus. *VVormatiam* supra diximus Henrici II munere Episcopo cessisse: at eadem Vrbs vectigalium solvendorum in compluribus Germaniæ locis onere liberata est ab Henrico IV: oneribus bidelli manus mortuæ aliisque servilibus, ab Henrico

rico V; exigua alia adjecit Fridericus Barbarossa, petente id Episcopo; quæ omnia legere est in tabulis Friderici apud Lehmannum *lib.* 4 *cap.* 22. Nec verosimile est, aliis privilegiis Vrbem tùnc quidē ornatam. *SPIRA Nemetum* Episcopo subdita facta per Ottones, ab Henrico V liberata est onere bidelli in bonis defunctorum oppidanorum, ut & ab aliis oneribus fiscalibus: ceu liquet ex tabulis quas recitat Lehmannus *lib.* 4 *cap.* 22. Confirmavit eadem nonnullis adjectis Fridericus I, quas tabulas recitat Lehman. *lib.* 5. *cap.* 64. Idem Henricus V concessit Spirensibus facultatem eligendi duodecim viros ex suo ordine reipublicæ administrandæ. Alia quædam indulsit auctoritate Henrici VI Philippus Suevus. Tabulæ extant apud eundem Lehmannum *cap.* 99. A sequutis Imperatoribus alia donata sunt, quæ heic recitare non attinet. Etsi verò hac ratione Cæsaribus faventibus Episcopi potestati multum decesserit, vel sic tamen mansit illi facultas constituendi judicium, & de cætero obsequium ac fidelitatem Episcopo ut Domino suo hodieque jurant oppidani. Quam rem latè narrat Lehmannus *l.* 4, *c.* 23. *& c.* 24. Nihilominus Spiram inter Imperiales primi esse ordinis constat.

CXXIV, *RATISBONAM* Regiam Vrbem appellat ætate Ottonis I Widekindus: eadem pòst cessit Ducibus, unde Norici Ducatus Metropolis audiit ætate Friderici I apud Ottonem Frisingens. *lib.* 2. *de gest. Frid. cap.* 28: at illa Vrbs subducta est Ducatui, quo tempore Henricus Leo exutus est omni in Bajoria potestate. Idem contigit *LYBECAE*, quam amplis privilegiis ornarat recenter tunc exstructam, teste Helmoldo, idem Leo. De quo legendus Aventinus, aliiq; *A Conrado ultimo Duce Suevia cives AVGVSTANI se suaq; in libertatem non parvo asseruerunt argento*: verba sunt Crusii *Annal pag.* 3. *lib.* 2. *cap.* 17. *Nunc verò utraque subjectione*

T *libe-*

liberati, imposterum ipsimet sibi ex suis municipibus ingenuis proprium Senatum eligere, & Civitatis Curatores, Duumvirosve (Magistros tunc civium dictos, Burgermeister/*Consules) & Praefectos Vrbis adhuc* Stadtpfleger *appellati solitos, liberè creare coeperunt, ex quorum consilio & industria totius reipublica sua gubernatio penderet; capitalia tamen judicia, maleficiorumque actiones, ut olim ita & posthac, penes Imperatoris vicarios manserunt.* Et verò ne hactenus quidem capitalium rerum praeturam illam potuerunt sibi impetrare: sed nunc penes Comites, nunc penes Duces, nunc penes alios fuit, quà invitis quà volentibus Augustanis. *VLMAM* Regiam olim villam Carolus Magnus donavit Monasterio Augiae, quod divitis audit cognomento: at *à Ludovico Bavaro* (verba iterum sunt Crusii) *impetraverunt Vlmenses, ut solverentur jugo Divitaugiensis Monasterii. Itaq. deinde ipsi sibi Senatum Consules & Tribunos plebis, potestate à Caesare acceptâ, fecerunt Anno circ. 1346. Ità se tunc ferè omninò in libertatem à Richenauensi Abbate vindicarunt. Adhuc tamen Monachis eos infestantibus Carolus postea eis privilegia Ludovici confirmavit. Nondum vexare desinentibus claustralibus, in Concilio Constantiensi & Basiliensi, tandem Fridericus III Vlmam omninò liberavit, cùm ea Monachis dedit grandem pecuniam. TIGVRI* fuere à Regibus Francorum duo Collegia sacra, virorum unum, alterum mulierum instituta. *Penes hac olim* (scribit Simlerus) *maxima ex parte imperium Vrbis fuit. Caeterùm in arce quae ad Lemagum edito loco sita olim fuit, Francicorum Regum praefecti habitabant, qui Collegiorum & Vrbis Advocati erant. Pòst sub Germanis Imperatoribus itidem praefecti dati sunt Vrbi & collegiis, non tamen qui in arce habitarent, nam hoc munus plerumque Principes viri habebant. Caeterum temporibus illis Vrbs nihilominus suum Consilium habebat virorum 36; è quibus duodecim quadrimestri tempore*

impera-

imperabant. Fuit autem penes illa Collegia jus cooptandi idoneos ex oppidanis in Consilium, donec Fridericus II concessit Vrbi liberam electionem hujus Consilii, & ipsa illa criminalium rerum prætura ad Vrbem transiit; circa annum 1336, si credimus Stumphii annalibus.

CXXV. Constat porrò, à Ducibus Zaringensibus *BERNAM, FRIBVRGVM*, & multa alia præclara oppida possessa: similiter in peculio Ducum Sueviæ innumeras arces & ingentem tunc tractum & complures Vrbes censitas. Vtraque autem familia seculo decimo tertio exspiravit, nec successores nacta est: adeoque ut omnia alia, ita & Vrbes illæ omnes proximè Cæsarum imperio cœperunt subjici, qui criminalium rerum præturam sibi servantes, aliorum munerum constitutionem libero oppidanorum arbitrio reliquerunt, confirmatis privilegiis & immunitatibus quas à Ducibus suis jam erant consequutæ.

CXXVI. Verùm hæc & alia narrare, singularis erit operæ. Vel ex his paucis tamen patet, non uno modo nec uno tempore, natam libertatem & immunitates Vrbium. Causa verò, cur Episcoporum præcipuè ut & Ducum nonnullorum vis in multis Vrbibus per Cæsares post annum CIↃC fuerit accisa, non alia est, quàm quod Saxonicorum Cæsarum nimiâ liberalitate, Franconici & SueviciReges senserint altiùs crevisse nonnullosOrdinum quàm visum expedireRegno; nec tamen aliam hi viam invenirent firmandæ Regiæ suæ dignitati, quàm Vrbes potentiores eorum imperio subducendo. Id quod effectu eo faciliustùm fuit, quò jam plurimùm auctis opidanorum divitiis, illi in libertatem prono admodum erant animo; ceu fieri assolet. Et verò ab eo usque tempore, præ rerum omnium abundantia, præsertim quum numero incolarum florerent, ad altiora nullæ non Vrbes adspirarunt, pristina

 tenui-

tenuitate minimè contentæ. Quam rem cumprimis juvit Ducatuum & Comitatuum in minutas particulas, pro multitudine eorum qui illustribus familiis nati erant, divisio; qui mos à seculo usque decimo tertio circiter invalescens, potentiam & Ducum & Comitum plurimùm debilitavit: ingravescente magis magisque malo, quod in turbis illis reipublicæ plerique bellum ex bello sererent: unde domi egestas. Ast interea crescente opulentiâ oppidanorum, Vrbibusque firmiore muro cinctis, contemta paulatim dominorum est impotentia, & imperium eorum detrectatum. Inde à pecuniæ egenis levi sæpe ære immunitatis & libertatis varia jura redempta, alibi & vi expressa sunt.

CXXVII. SED de hisce aliàs latius. Quò autem constet clariùs, quantum mutata sit reipublicæ urbicæ ratio quingentis hisce retrò proximis annis, ab illo statu qui Carolovingorum temporibus fuit in usu, age rem breviter oculo subjiciamus. *Primùm* nullæ tunc Vrbes in ullius Ducis aut Comitis aut Episcopi patrimonio fuerunt: hodie earum plæræque ab iis possidentur. *Secundò* jus constituendi Senatum & Consules, aut Judices vel Scabinos, penes Regem fuit ejusque præfectos, *Comites* inquam & *Missos*: nunc in plurimis Vrbibus penes ipsos cives hæc facultas, alibi Ducibus aut Comitibus aut Episcopis id competit, alibi partim his partim illis, Imperatori autem fortè nusquam. *Tertio* deliberationes & consultationes oppidanorum de rebus exiguis & vilibus tunc institutæ, rebus scilicet Vrbium admodùm accisis: nunc de bello & pace, de fœderibus, de legibus, aliisque negotiis momenti maximi. *Quarto* criminalium rerum judicium oppidanis nullis tùnc competiit: hodie idipsum plurimi nacti sunt. *Quinto* denique in Comitiis Regni ad suffragia ferenda rari tunc admissi

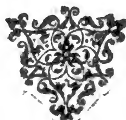
nissi oppidani, sed plerumq; oppidorum Comites: pòst verò etiam hoc jus haud paucis cessit.

CXXIIX. Quantum itaque mutata sit Vrbium conditio, in propatulo est. Igitur ratione reipublicæ quidem primaria hodie differentia Vrbium est, quod aliæ jus habeant suffragii in Comitiis Regni cum onere contribuendi in publicum Regni ærarium: aliæ hoc ipso careant. Prioris generis nonnullæ olim dictæ sunt *liberæ*, nonnullæ *Regni* vel *Imperiales*. Illis, quia aut nunquam aut non diu aliis quàm solis Cæsaribus paruissent, præ his quæ seriùs aliquantò in libertatem assertæ, dignitatis aliquam prærogativam sibi vindicantibus. Inter autem illas nonnullæ & magistratuum & judiciorum omnium plenam habent potestatem, nonnullæ in quibusdam quæ ad magistratuum constitutionem & judicia pertinent, hodieque vel à Cæsare ipso, vel ab Episcopis, Ducibus, Comitibus, Abbatibus dependent. Posterioris ordinis itidem quædam liberrimam habent facultatem magistratuum & judiciorum cùm civilium tùm criminalium: quædam neque magistratus neque judicia possunt instituere, nisi autoritate Principum: quædam denique medio sunt loco, diversæ tamen & ipsæ rationis.

CXXIX. Magistratum porrò quod attinet, facile probatu est, Carolinâ ætate Consules & Senatores ut & Scabinos, delectos esse non quidem à populo, ex populo tamen, & quidem munia hæc commissa solis primariis civibus, insigni genere natis; opificum institorum & operariorum plebe exclusâ, Neque legas ad consultationes vocatam plebem. Servatum hoc etiam pòst, ubi jam ipsa eligendi potestas Vrbibus erat concessa. Hinc antiquitùs in Germaniæ oppidis Oligarchiæ invaluerunt, & quidem omnis generis, ut illas optimè enumerat Aristoteles, unicus civi-

lis prudentiæ magister 4. *Polit. cap.* 5. Post annum tamen circiter CIↃCCC, penè ubivis exortâ seditione inter plebem & patricios, mutavit respublica, & Popularis status passim introductus est, ita ut hodiè vix una amplius & altera Oligarchia supersit.

CXXX. Quod procul dubio contigit haud aliâ de causâ, quàm quod eo tempore plebs & numero & opibus jam crevisset, suasque tribus passim & collegia haberet, Patricii verò haud satis observarent artes conservandæ Oligarchiæ. Ex eo autem pro Oligarchiis variæ passim vel Democratiæ vel Aristocratiæ vel Mixti status nati. Quorum omnium constitutiones, morbos, pericula, salutem, remedia exponere, fortassis operæ quidem esset pretium maximum; nos tamen hodie illa ne attingemus quidem, tam nobile argumentum in aliud tempus rejicientes.

EXER-

EXERCITATIO QVARTA

DE

DVCIBVS ET COMITIBVS

IMPERII GERMANICI

Habita V. Julii Anno cIↄ.Iↄ.CXLIII.

RESPONDENTE

GEORGIO ADAMO STRVVIO

Magdeburgense.

THESIS I.

Ntiquis Germaniæ temporibus Ducum officium atque dignitatem bellicam fuisse, docet nos Julius Cæsar *L. 3 de bell. Gall.* de Germanis ita scribens: *Cum bellum Civitas aut illatum defendit aut infert, magistratus qui ei bello præsint, ut vitæ necisque habeant potestatem, deliguntur.* Cui jungendus C. Cornelius Tacitus: *Reges*, inquiens, *ex nobilitate, DVCES ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exemplo potius quàm imperio: si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt* c. 7. de Mor. Germ.

II. Licet verò id, quod *d. l.* statim subjicit Cæsar: *in pace Germanis nullum communem esse magistratum*, de omnibus verum non sit: siquidem ex jam allegatis Taciti verbis constat, præter paucissimos, quibus unus heriliter imperavit (uti de Sujonibus notat Tacitus *de Mor. Germ. cap. 44.*) fuisse etiam populos, qui sibi Regem vel Principem ex nobilitate sumserunt, & sub ejus vixerunt impe-

tio, non tamen absoluto, sed ita, ut majestas plæraq; penes populum maneret. Quod patet ex eodem Tacito dicente, *Regem in Concilio audiri autoritate suadendi magis quàm imperandi.* Et de his dici potest idem, quod Aristoteles alicubi ait, priscis temporibus eundem populi eundemque exercitûs fuisse ducem. *5. Pol. 5.*

III. Plerique tamen populi ejusmodi communem magistratum pacis tempore, & simul perpetuum quasi belli ducem (uti de Lacedæmoniorum Regibus loquitur Aristot. *3. Pol. 14.*) non habuerunt, Unde Tacitus L. II. Annal. cap. 44 scribit: *Maroboduum Regis nomen invisum apud populares; Arminium pro libertate pugnantem favor, habebat.* Cum enim Germani libertatis famâ Græcis juxta ac Latinis monumentis maximè celebrentur, non potuit non ipsis merè Regium imperium esse invisum, Democratica autem reipublicæ administratio libertatem affectantibus gratissima uti constat est IV. *Pol. 4.*

IV. Hi itaque populi bellum suscepturi omninò necesse habuerunt unum aliquem, respectu habito ad bellicam virtutem, eligere totique exercitui præficere, quem proculdubio Heertog vel Heerzog dixere. Vide *Phil. Cluver. L. 1. ant. Germ. cap. 46.* Exemplum invenire licet apud Tacitum *L. 4 Histor. cap. 15* in Brinione Caninefate. Quippe cum Civilis Batavus rebellionem in Romanos Batavis suis persuasisset, tractis in belli societatem Caninefatibus ac Frisiis, *Brinio, stolida audacia Caninefas, claritate natalium insignis, quippe cujus pater multa hostilia ausus Cajanarum expeditionum ludibrium impunè spreverat; igitur ipse rebellis familia nomine placuit, impositusque scuto more gentis & sustinentium humeris vibratus, dux diligitur*, totius scilicet exercitûs, qui ex Batavis Caninefatibus ac Frisiis constabat. Ritum, quem in præficiendo Duce adhibuerunt,

runt, discimus ex proximè allatis verbis. Deligebatur nimirum dux à multitudine in Concilio; delectus scuto imponebatur, atque in sublime sustinentium humeris elevabatur, inque gyrum circumlatus dux belli decreti salutabatur. Quem eundem morem etiam in Regum constitutione à Germanis, ut & interdum à Romanis militibus Imperatorem declarantibus, adhibitum esse, testibus confirmat Cluverius *d. c.* 46.

V. Potestatem illorum ducum quod attinet, in eâ definiendâ discrepant Julius Cæsar & Tacitus. Ille *potestatem vitæ & necis* ipsis adscribit; hic verò allegatis *th.* 1. verbis hæc subjicit; *cæterum neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem, nisi Sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec ducis jussu; sed velut Deo imperante.* Verùm cum Tacito res Germanicæ magis perspectæ fuerint, potior ei meritò fides habenda; præsertim cum non verisimile sit, ejusmodi temporario duci plus Germanos tribuisse, quàm perpetuo belli duci sive Regi. Cujus quæ fuerit potestas ipse docet Cæsar L. v. *de Bell. Gall.* ubi refert orationem Ambiorigis Eburonum dimidiæ partis Regis, in quâ habetur: *id quod fecerit de oppugnatione castrorum non judicio aut voluntate suâ fecisse sed coactu Civitatis: suaque esse ejusmodi imperia, ut non minus haberet juris in se multitudo, quàm ipse in multitudinem.* Neque tamen hinc colligendum, omninò nihil potestatis fuisse ducibus. Parendum enim utique erat ipsorum imperatis, licet ipsi in inobedientes animadvertere non potuerint, nec soli de re alicujus momenti statuere. Vnde legimus apud Tacitum *L.* 2. *Annal. c.* 45: Inguiomerum cum manu clientum ad Maroboduum perfugisse, *non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni* (Arminio duci) *patruus senex parere dedignabatur.* At verò

V finio

finito bello hisce ducibus nullam competiisse potestatem satis apparet. Eosdem tamen inter nobiliores relatos & magno in honore fuisse, quis dubitet?

VI. Caeterum cum non duntaxat opus sit Civitati, si velit tueri libertatem, ut in eâ sint qui bella gerant, sed etiam quàm maximè necessarium sit, ut sint qui jus dicant, docente Aristotele 4 *Pol.* 4: hinc quoque à Germanis non tantùm bellicus magistratus constitutus est, sed & electi ex nobilitate qui jura per pagos vicosque redderent, quos ab antiquissimis temporibus Graben (quæ vox judicem significat, *gloss. spec. Sax. L. 3. art* 13. Ein Graff bedeut nach altem Sächsischen Deutschen ein Richter/ darumb haben diesen Nahmen viel unterschiedene Richter) dictos, sequior ætas nomine in Imperio Romano pòst Constantinum usitato *Comites*, Cæsar & Tacitus *Principes* appellant. Ita enim ille L. VI. de bell. Gall. *in pace nullus est communis magistratus, sed Principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt controversiasque minuunt.* Hujus verba sunt: *Eliguntur in iisdem Conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.* c. 12. de Mor. Germ. Item c, 11. *De minoribus rebus Principes consultant, de majoribus omnes: ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud Principes pratractentur.* De iisdem idem c. 13. ait: *insignis nobilitas aut magna patrum merita Principis dignationem & adolescentulis assignant.* Ex quibus monumentis apparet, à quibus & ex quibus electi, & quod eorum fuerit officium, ut & quæ potestas cum respectu totius reipublicæ, tum respectu vicorum vel pagorum, cui juris dicundi gratiâ præfecti erant.

VII. Respectu nempe totius reip. nobilium illorum magistratuum (der Graben) autoritas ferè in duobus consistebat.

bat, 1. quod haberent potestatem, ut soli de minoribus rebus consultarent, 2. quod possent de majoribus rebus προαναχρίνειν sive προβουλεύειν, quâ docet Aristoteles 4. *Pol.* 14. & 15. Respectu verò pagi & vici, cui præerat Princeps, competebat ipsi jurisdictio, mixtum & merum imperium (ut cum jure Romano loquamur) ita tamen ut quidam ex plebe delecti assessores jungerentur. Testatur hoc disertè Tacit. *d. c. 12. Centeni* (forte scrib. *Septeni*) *singulis ex plebe comites consilium simul & autoritas adsunt*. Ingenuos autem hosce comites seu Assessores fuisse, ex eodem Taciti libro colligere est, dum dicit: *Liberti non multùm supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, nunquam in Civitate: exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares Libertini libertatis argumentum sunt. c. 25.* Dicti illi Assessores, quos Tacitus *comites* vocat, Germanis jam olim fortè aut pòst Schepen/Schöppen/Schöpfen.

IIX. Hic Germaniæ status & administrandæ reipublicæ ratio, adeoque & Ducum, Principum, Comitumq; (ut quidem his nominibus Tacitus utitur) conditio & potestas apud Germanos CisRhenanos mansit, usque dum à Romanis victi, & in provincias redacti, iisque heriles magistratus præfecti sunt. Ita enim Hottomannus c. 3. Franco-Galliæ, *Tertia Provincialium servitus erat, ut ne legibus suis patriis uterentur, sed magistratus à Populo Romanô cum imperio & securibus mitteretur.* Sic apud Tacitum IV. *Histor. c. 55.* legimus ab Imperatore Vitellio ripæ Rheni præfectum fuisse Julium Tutorem. Suetonius in *Domitiano c. 6.* bellum civile motum scribit à L. Antonio superioris Germaniæ Præside.

IX. Sciendum verò hic, apud Romanos *Ducum Comitumque* nomen non eandem semper significationem

habuisse. Etenim *Ducis* quidem appellatio ei primùm tributa, qui exercitum ducebat: postea appellati Duces, qui provinciis præerant, præsertim limitaneis. Quorum officium fuit, præesse rei militari istis in ditionibus. Videatur Onuphrius Panvinius *L. 3. Comm. de Imp. Rom. 837.* Guido Pancirollus *in Not. Imp. part. 1. cap.* 139. & idem *Thesauro var. lect. L. 1. c. 5.* Id quod etiam obtinuit tempore Justiniani, sicut apparet ex Rescripto ejus ad Belisarium quod habetur *in l. 2. C. de offic præf. prat.* Vlterius deinde Ducum potestas non ad res militares solùm restricta, sed & ad juris dicundi potestatem extensa. *Comites* autem initiò apud Romanos nominabantur, qui socii sive adjuncti alicujus erant. Sic Papinianus Assessores judicum *comites* vocat in *l. 4. de off. Assess.* ut & Macerin. *l. 5. D. ad L. Jul. repet.* Qui ergo in contubernium Imperatoriæ Majestatis adsciti (uti adscivisse optimos quosque de Senatu Hadrianum, scribit Spartianus) etiam *Comites* appellati sunt, quorum operâ & Consiliis in bello & pace Imperatores usi. Cum deinde Constantinus Magnus plurimis ministeriis aulicis, nec non provinciis, partim ut militibus præessent, partim ut jus dicerent, quosdam præficeret, ejusmodi Comitibus ad istas præfecturas adhibitis, nomen ipsis *Comitum* mansit, & dignitas *Comitiva* dicta. Hinc passim occurrit mentio Comitis sacrarum largitionum, Comitis rerum privatarum, Comitis Archiatrorum. *Vid. Cassiodor. L. 6. var. c. 7. 8. 18.* Comitivæ Syracusanæ, Neapolitanæ, *Vid. Idem capp. poster. L. 6. Add. & L. 7.*

X. Superatâ itaque à Romanis Germaniâ CisRhenanâ, eam in plures provincias distribuerunt, iisque vel Duces, vel Comites, vel Duces & Comites præfecerunt. Ita legimus Ducem Germaniæ primæ, Ducem Moguntiacensem, Comitem Argentoratensem, Ducem Sequanicæ,

nicæ, Ducem Rhetiæ primæ & secundæ, Ducem Belgicæ secundæ &c. vid. *Notit. Imp.* & in eam Pancirol. *parte* 2. *cap.* 25. *& seqq.* Lehman. *L.* 1. *Chron. Spir. c.* 9. Ammianus Marcellinus *L.* 27. *ab initio* mentionem facit Cariettonis Comitis per utramque Germaniam: & sæpiùs idem suâ in historiâ Comites nominat, quos Romani constituissent.

XI. APUD Trans-Rhenanos Germanos diutiùs mansit antiqua reipublicæ facies: verùm Francis omnia sibi subjicientibus & illa mutata est. Certè apud Saxones veterem reipublicæ administrationem ad Francorum tempora durasse, disertè docet Witichindus *L.* 1. Verba ejus sunt: *A tribus enim Principibus totius gentis Ducatus administrabatur, certis terminis exercitus congregandi potestate contenti. Quos suis locis ac vocabulis novimus signatos, in Orientales scilicet populos, Angarios atque VVestvalos. Si autem universale bellum ingrueret, sorte eligebatur, cui omnes obedire oportuit, ad administrandum imminens bellum. Quo peracto, aquo jure ac lege, propriâ contentus potestate unusquisque vivebat.* Hæc ille. Unde obiter discere est, quàm fabulosa sint illa, quæ vulgò narrantur de Witechindi Regiâ in omnes Saxones potestate. Quanquam illa etiam hinc possint refelli, quod nullius Regis Saxonici in historiâ rerum Caroli Magni fiat mentio, & Witichindus solis Angrivariis dicatur præfuisse. Cæterum Franci, morem Romanorum secuti, omnes terras in provinciæ formam redegerunt, & interdū præcavendæ defectionis ab hostibus, nec non commodioris administrationis, gratiâ *Duces*, id est summos gubernatores nonnullis earum præfecerunt, quibus interdum Comites adjuncti; vel etiam Comitibus provincias sine Ducibus regendas concrediderunt. Confirmat hæc, quæ diximus, Beatus Rhenanus L. II. Germ. *In*

 hoc,

hoc, inquiens, *Romanos imitati sunt Franci Nam illi provinciarum rectores Duces appellabant*, *id quod ex libro magistratuum Romanorum satis liquet. Vnde formula Ducatus Rhætiarum apud Cassiodorum in Variis. Deligebant autem Ducem ex nobili familiâ. Sic Bojariis Agilolfingorum antiqua gens diu Duces dedit, ex quâ VVelphones prodiisse suspicor. Hoc autem privilegium habebat ea familia à priscis Francorum Regibus, ut si quis fidus Regno prudensque ex eâdem progenitus compertus fuisset, non aliunde quisquam ascisceretur in Ducem. Ergo primam dignationem sub Francis in Alemanniâ habebat Dux, proximam Comites.* Similiter Vadianus L. 1. de Colleg. Monasterior. in Germ. vet. *Franci Reges*, dicit, *Regnum suum Ducum maximè & Comitum operâ moderabantur: qui in illâ quidem ætate non suam seu propriam sed publicam Regni ditionem administrabant.*

XII. Duces igitur quod attinet, constat ex jam adductis Rhenani verbis, eos ex nobili familiâ optimeque de patriâ meritâ à Rege & Proceribus electos, ita tamen ut filius dignus parentis munere non facilè præteritus sit. Dignitatem hanc summam fuisse, non tamen aliam quàm alicujus magistratus, Vadiani verba docent. Provinciarum videlicet, quas gubernabant, plenum dominium apud Regem & populum mansit: ipsi solam administrationem & jurisdictionem quoad Ecclesiasticas & civiles causas habebant. Vti videre est ex legibus administrationi Ducis Bajoariæ præscriptis, quæ extant apud Aventin. *L. III. Annal.* & Lehman. Chron. Spirens. *L.* 2 *c*, *16.* Unde idem Vadianus *cit. loco.* *Illâ ætate*, inquit, *Duces & Comites non sui juris*, *sed Regum atque Imperatorum officiarii veluti atque ministri erant.* Fuit autem & horum Ducum, necessitate exigente, militiæ præesse. Sic enim

in

in LL. Alemannorum cap. 35. dicitur: *dum Dux utilitatem Regis potest facere, id est, exercitum gubernare, &c.*

XI. Sub his Ducibus aliquando erant Comites, h. e. inferiores judices, qui in Civitatibus ac pagis provinciarum & in Ecclesiasticis & civilibus jus dicebant. Lege Lehmannum *L. 2. c. 21. 22. 23.* Atque Comites etiam belli præsides erant, ut constat ex Paulo Diacono *L 5. c. 14.* dicente: *Is* (Alahis) *dum Dux esset in Tridentinâ Civitate, cum Comite Bajoariorum, quem illi Gravionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, conflixit, eumque mirificè superavit.*

XIII. Quamvis autem expressâ lege, teste Lehmanno *L. 2. c. 16*, cautum fuerit, ut *si quis Dux de provinciâ illâ, quam Rex ordinaverat, tam audax & contumax, aut levitate stimulatus seu protervus & elatus vel superbus atque rebellis fuerit, qui decretum Regis contempserit, donato dignitatis ipsius Ducatu careat: insuper spe superna contemplationis sciat se esse condemnatum & viam salutis amittat:* successu tamen temporis, autoritate & potentiâ Ducum crescente, nonnulli istorum Reges suos sprevêre, eosque tanquam superiores agnoscere noluerunt. Quod prudenter perspiciens Carolus Magnus, duos Francici Regni tum maximos Ducatus Bojoaricum & Aquitanicum sustulit, provinciis illis inter plurimos Comites distributis: magno Regiæ potestatis bono. Testatur hoc de Bajoarico Eginhardus in vitâ Caroli hisce verbis: *Thassilo Dux Bavariæ ad Regem evocatus, nec redire permissus, neque provintia, quam tenebat, ulterius praesse, sed Comitibus ad regendum commissa est.* Eodem modo & alios Ducatus in plures Comitatus transmutavit. Vide Lehman. *L. 2. c. 16.* Unde imperante stirpe Carolina, in historiâ Francica provinciarum guber-

gubernatores Comites seu Graviones plærumque appellantur, rarò Duces: & licet fortè ab historicorum aliquo quis Dux dicatur, idem tamen ejusdem provinciæ ab alio Comes vocatur.

XIV. Fuit verò tempestate Francorum, præsertim ætate Caroli Magni & sequenti, duplex magistratus, alius Ecclesiasticus, quem gerebant Episcopi circa sacra occupati, alius secularis: isque vel status & ordinarius *Judicum*, vel extra ordinem *Legatorum*. Illi dicebantur *Graviones*, qui tunc Latinum nomen ex more Romanæ reipublicæ acceperant *Comitum*. Duces si qui fuêre Comitum potestate usi sunt. Potestate autem magnâ hi fuêre præditi, vicariâ tamen tantùm, non propria. Consistebat ea in jure dicundo, & si necessitas efflagitaret, in ducendo cives in aciem. Fidem dictis faciunt quæ in Capitulis Caroli & Ludovici Impp. ab Ansegiso collectis habentur L. *3.* c. 25. *In Vesontio quæ est Diœcesis Bernoini Archiepiscopi Herminus Episcopus & Monogoldus Comes. In Moguntiâ, quæ est Diœcesis Heistulfi Archiepiscopi, idem Heistulphus Episcopus & Adalbertus Comes. In Coloniâ Hadaboldus Archiepiscopus & Ermundus Comes, &c.* Spectant huc, quæ scribit Marquardus Freherus in comment. de Lupoduno p. 12. *Erat tum temporis* (Pipini Carolique ævo) *Francorum ditio totaque Germania vetus in pagos tributa, singulisque pagis, quibus unus Comes præpositus, sua villa: inter quas præcipua Comitis domicilio cedebat, in qua sedem & aulam suam* (*quam Salam ipsi vocant*,) *tribunalque & auditorium* (*quod Mallum illis*) *haberet, ubi more majorum jus diceret, &c.*

XV. Officium horum Comitum patet ex iis, quæ ex diplomate quodam Caroli Magni adducit Heinricus Meibomius in *Vindiciis Billinganis*. *Quapropter in illa parte Saxoniæ*

Saxoniæ (Westvalia) *Trutmannum virum inlustrem ibidem Comitem ordinamus, ut resideat in curte ad campos, in mallo* (judicio) *publico ad universorum causas audiendas, vel recte judicia terminanda: isque Advocatum omnium Presbyterorum in totâ Saxoniâ fideliter agat, superque vicarios & Scabinos, quos sub se habet, diligenter inquirat & animadvertat, ita ut officia sua sedulo peragant.* Idem Comitibus inculcant Capitula Caroli & Ludovici, ex quibus quod habetur Lib. 2. c. 6. adscribemus: *Vobis verò Comitibus dicimus, vosque commonemus: quia ad vestrum ministerium maximè pertinet, ut reverentiam & honorem sanctæ Dei Ecclesiæ exhibeatis, & cum Episcopis vestris concorditer vivatis, & eis adjutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis, & ut vos ipsi in ministeriis vestris pacem & justitiam faciatis, & quæ nostra autoritas publicè fieri decernit in vestris ministeriis studiosè perficere studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem, ut memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet & justitiâ faciendâ vosmet ipsos coram Deo & hominibus tales exhibeatis, ut nostri veri adjutores & populi conservatores justè dici & vocari possitis. Illos quoque, qui temeritate & violentiâ in furtis & latrociniis sive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite. Etsi aliqua persona in aliquo vobis impedimento fuerit, quin ea quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat, ut nostra autoritate adjuti ministerium vestrum dignè adimplere possitis.* Addemus etiam ex Lib. V. c. 5. *volumus ut Comites, qui ad custodiendam maritimam deputati sunt, quicunque ex eis in suo ministerio residet, de justitiâ faciendâ se non excuset propter illam custodiam; sed ibi secum suos Scabinos habeat, sic ibi placitum teneat & justitiam faciat,*

ciat. Vide *Lib. 2. c. 23. 24. Lib. 3. c. 50. Leg. Bojoar. t. 2. Marculphi formul. 32. in Cod. LL. Antiq. Frid. Lindenbrogii.* His Comitibus fuerunt adjuncti *Scabini* sive Assessores, & quidem ex plebe electi, de quibus *Lib. 3 c. 39. Capit. Addit. t. 4. 73 74.* Legatorum seu Missorum officium clarè proponitur in Capitulis Carol. & Ludov. *Lib 2. c. 26.* his verbis: *Ad hoc à vobis Missi constituti, ut si quilibet Episcopus aut Comes ministerium suum propter quodlibet impedimentum implere non possit, ad eos recurrat: & cum eorum adjutorio ministerium suum adimpleat. Et si talis causa fuerit, quæ per eorum admonitionem emendari non possit, per eos ad nostram notitiam deferatur. Et si fortè Episcopus aut Comes aliquid negligentiùs in suo ministerio egerit, per istorum admonitionem corrigatur. Et omnis populus sciat ad hoc eos esse constitutos, ut quicunque per negligentiam aut incuriam vel impossibilitatem Comitis justitiam suam acquirere non poterit, ad eos primùm querelam suam possit deferre & per eorum auxilium justitiam acquirere, &c.* Add. *c. 27. 28. & Lib. 3. c. 39. 87.*

XVI. LICET autem nec eâ ætate Comitatus dignitas hereditaria fuerit, nihilominus tamen ferè filii Comitum non negligebantur, id quod attestatur Capitulum Caroli Calvi apud Miræum *in Annal. Belgic. A. 877. fol. 403.* quod ita habet: *Si Comes de Regno obierit cujus filius nobiscum, Filius noster ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares & propinquiores fuerunt, qui cum Ministerialibus ipsius Comitatus, & cum Episcopo in cujus Parochia fuerit ipse Comitatus, ipsum Comitatum provideant, sive regant, usque dum nobis renuncietur, ut filium illius, qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus &c.* Vide Christoph. Besoldum *Thes. pract. verb.* Graff.

XVII. Comites porrò alii Marggraben dicti à voce *March.*

March, limitem vel fines notante (vide Lindenbrog. glossar. *voc. Marcha*) qui finibus præfecti incursionibus hostium resistebant & simul ibi jus dicebant. Alii **Landgraben / Comites** provinciales. Alii **Pallensgraben /** Palatii Cæsaris aut Regis præfecti. De hisce Hincmarus. *Comes Palatii de omnibus secularibus causis vel judiciis suscipiendis curam instanter habebat ; ut nec seculares prius Dominum Regem absque ejus consultu inquietare necesse haberent , quousque ille pravideret , si necessitas esset , ut causa ante Regem meritò venire deberet.* Eginhardus de Carolo Magno. *Si Comes Palatii litem aliquam esse diceret , qua sine ejus jussu definiri non poterat , statim litigantes introducere jussit ; & veluti pro tribunali sedens , lite cognita sententiam dixit.* Alii **Burggraben** / arci cuidam præfecti. *Ita* (sunt verba Hugonis Grotii de ant. reipub. Batav. c. 5.) *VVassenariorum proavi ante Didericum Burggravii fuere , hoc est judices arcis ejus , qua in locum Vrbis Lugduni Batavorum à Normannis , ut credibile est , diruti , successerat , simulque agri adjacentis : quibus etiam vectigalia , velut amnis Rheni custodibus , solvebantur. Qua in hunc diem penes posteros eorum manent.*

XIIX. Ex his Ducum Comitumque originem , & usque ad sequiora tempora officium, satis constare opinor. Cùm autem adducti Historici tradant , Ducatus & Comitatus in Germaniâ ad Romanorum imitationem institutos, non adstipulari possumus Cluverio *Lib.* 1. *c.* 48. *Ant. Germ.* ita scribenti : *Romani olim , ut multa alia à Germanis mutuati , sic hos quoque militia titulos in suam disciplinam adsumserunt , prafectos provinciarum Ducum Comitumque adficientes vocabulis.*

XIX. Etsi verò Carolus Magnus aboleverit Ducatus; posteri tamen ejus , rebus Regni attenuatis , in Germaniâ Galliâ & Italiâ complures iterum instituerunt. Et quidem

ultimis Carolovingorum temporibus Germania, ut eam distinxeris à terris quas Venedi inhabitârunt, quinque habuit Ducatus: Bajoaricum, Suevicum, Francicum, Lotharingicum & Saxonicum. Quorum potentia tandem ea fuit, ut Duces hi de provinciis sibi proprio jure attribuendis cogitârint, liberè Regum instar regnaturi. Cum enim tempore Ludovici IV ultimi Regis ex Carolinâ stirpe, Hungari in Germaniam irruerent, scribit Luitprandus Libro 1, c. 6. *nonnullos Ducum Hungaris non solùm pugnam nôn intulisse, sed ut proximi caderent anhelâsse, ut dum proximi caderent soli ipsi liberiùs regnarent.* Et Sigebertus *A 914.* tradit, *contra Conradum Regem potentiores Regni Principes rebellionem meditatos esse: scilicet Arnoldum de Bajoriâ, Burckardum de Sueviâ, Everhardum de Franciâ, Gisilbertum de Lotharingiâ, & horum omnium praecellentiorem Henricum Ducem de Saxoniâ & Thuringiâ.* Addatur *d. Lib. 2. Luitprandus c, 7.* Vnde satis liquet, hanc in curam tunc incubuisse Duces, ut se subjectioni subtraherent & instar Regum provinciis praeessent. Primus Ducum maximè crevit Otto Dux Saxoniæ, qui etiam propterea à defuncto Ludovico electus in Regem. Quam dignitatem licet recusaverit, & ejus consilio Conradus Dux Francorum in Regem fuerit unctus, testatur tamen Witichindus libro 1, *penes Ottonem semper & ubiq; summum viguisse imperium.*

XX. Suscipiens Conradus Imperium rursus in ordinem redigere Duces intendit, & quia invisam Regno potestatem sibi arrogare cœperant, supprimere. Expressè hoc de Saxoniæ Duce confirmat Witichindus Lib. 1. hisce verbis: *Igitur patre patriæ & magno Duce Ottone defuncto, illustri & magnifico filio Henrico totius Saxoniæ ipse reliquit Ducatum, Rex autem Conradus cum sæpe expertus esset virtutem novi Ducis, veritus est ei tradere omnem potestatem patris. Quo*

factum

factum est, ut indignationem incurreret totius exercitus Saxonici. Ficte tamen pro laude & gloriâ optimi Ducis plura locutus, promisit se majora sibi daturum, & honore magno glorificaturum. Saxones verò hujusmodi simulationibus non attendebant, sed suadebant Duci suo, ut si honore paterno eum nollet sponte honorare, Rege invito quæ vellet obtinere posset. Rex autem videns vultum Saxonum erga se solito austeriorem, nec posse publico bello eorum Ducem conterere, suppetente illi fortium militum manu, exercitus quoque innumera multitudine, egit, ut quoquomodo interficeretur dolo, &c. Verum cum Conradus Henrici potestatem nullo modo infringere posset, periculosam tamen reipublicæ ejus ὑπεροχὴν videret, optimum existimans remedium huic malo afferri posse, si ipse Henricus sese mortuo Rex constitueretur, suasit fratri Everhardo, ut eo modo Francorum Regno consuleret. Id quod pluribus refert Witichindus. Rectè nimirum docet Aristoteles 5. Pol. 1. *Melius esse initio providere, ne istiusmodi fiant ὑπερέχοντες, quàm post existentibus illis remedium quærere:*

XXI. Ergo *primus*, eodem Witichindo dicente, *Henricus liberâ potestate regnavit in Saxoniâ.* Cui consonant quæ de statu Germaniæ sub Imperatoribus Saxonicis & iis qui hos secuti sunt scribit Rhenanus Libro II: *Primum sub veteribus Francis libera potestatis Dux fuit in Saxoniâ Henricus Ottonis pater, qui posteà Germanico Regno præfuit, ceu diximus. Idque eam ob causam, ut Sclavinos arceret: diligentiùs autem custodiuntur quæ propria sunt. Nec hoc jus cuiquam aliorum præsidum concessum est. At sub Saxonibus libertatem nacti sunt non solùm provinciarum gubernatores, sed & Civitates ipsæ. Nam ut quæque plus bonorum, quæ ad Regnum pertinebant, habuit, ita maturiùs & faciliùs ad libertatem pervenit. &c.*

XVII. Hâc itaque ratione illa Comitum Ducumque potestas, quæ olim temporalis & ministra erat, partim vi, partim emtione, partim profusâ Regum liberalitate, omnino mutavit, ita ut provinciis præsint jam Duces, non ut gubernatores, sed penè ut Reges: collatis in eos juribus, quæ solius olim Imperii erant atque Imperatoris. Quo enim tempore Duces administratores & rectores tantùm fuere provinciarum, non competebat ipsis autoritate propriâ jus vitæ & necis, non leges ferendi, non magistratus constituendi, non indicendi conventus, non fœdera faciendi potestas; minora quoque, ut vocant, Regalia, sub quibus viæ publicæ, flumina navigabilia & vectigalia comprehenduntur, imò omnis generis reditus provinciarum non ad rectores illos provinciarum, sed ad fiscum Regium pertinebant. Isthæc omnia præfectis illis αὐτοκρατορίας jure in provinciis concessa sunt, salvâ tamen semper Imperatoris superioritate. Vnde cum non omninò absolutam potestatem habeant, nec majestatem propriè eos habere dici potest. Vocari verò solet eorum potestas *jus superioritatis*, Landes Fürstliche Obrigkeit / Landes Hoheit und Herrligkeit.

XXIII. Ex his verò apparet, quantum potestatis virium & opum Imperatori decesserit, & quomodo provinc arũ resp. in Regiam paulatim mutaverit. Anteà nempe provinciæ pleræq; pleno jure totius Imperii erant; post illæ ad gubernatores eorũ venêre, & hinc major subditorum illorũ facta est potentia ipsius Regis viribus. Anteà fiscus Regius satis opulentus erat; postquam autem fiscalina bona ad alios translata, publica Regni egestas secuta, & nervus rerum gerendarum Regibus præcisus est. Quo ipso non potuit non prisca reipublicæ forma corrumpi, imò in multas partes dividi. Multis scilicet ad eam potentiam pervenientibus, ut cum in ordinem

ordinem à Cæſaribus cogi amplius non poſſent, domi Regna nova ſibi ſuiſque conderent. Quàm verò periculoſum ſit omni Civitati, ſi in eâ ſint, qui viribus, qui nobilitate, qui divitiis maximè excellant, præclarè docet civilis prudentiæ unicus doctor 4. *Polit.* 11. Hinc idem 3. *Polit.* 15, monet, Regem oportere vires habere tales, ut unoquoque ſeparatim & ſimul pluribus potentior ſit, populo tamen ſit impotentior. Quod fortè perpendens Conradus II Imperator Regalia quæ Ducibus conceſſerat, ipſis pòſt adimere conatus eſt, uti tradit autor *Chronici Colonienſis.*

XXIV. Iſti verò Ducum potentiæ maximum incrementum indubiè addidit, quod plures Ducatus vel Comitatus minùs circumſpectâ Regum liberalitate in unum corpus concreverint: quodq; eorundem Regum conceſſione Ducatus & Comitatus ad heredes tandem tranſierint. Etſi hoc quâ ætate factum ſit haud liceat definire. Pertinere huc diſtinctè nonnihil videntur, quæ habentur in Conſuetudinibus feudalibus Lib. 1 tit. 1: *Antiquiſſimo tempore ſic erat in dominorum poteſtate connexum, ut quando vellent poſſent auferre rem in feudum à ſe datam: poſteà verò eò ventum ut per annum tantùm firmitatem haberent: deinde ſtatutum eſt, ut uſque ad vitam fidelis produceretur: ſed cum hoc jure ſucceſſionis ad filios non pertineret, ſic progreſſum eſt, ut ad filios deveniret: in quem ſcilicet dominus hoc vellet beneficium confirmare: quod hodie ita ſtabilitum eſt, ut ad omnes æqualiter filios pertineat. Cum verò Conradus Romam proficiſceretur, petitum eſt à fidelibus, qui in ejus erant ſervitio, ut lege ab eo promulgata hoc etiam ad nepotes ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri ſine legitimo herede defuncto, vel filius in beneficio, quod patris fuit, ſuccedat, &c.*

XXV. Porrò Ottonum temporibus Ducales & Comitum poteſtates etiam Epiſcopis atq; Abbatibus cœperunt attribui,

bui, novo & hactenus inaudito exemplo. Adeoque ex eo tempore duplex cœpit ordo Ducum aut Principum: Secularium scil. & Ecclesiasticorum. Primus autem Bruno Episcopus Coloniensis constitutus, à fratre Ottone Magno Ducatum Lotharingiæ accepit. Quâ de re ita Witichindus: *Brunonem Pontificis summi ac Ducis magni vidimus officium gerentem. Ac ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, cum Samuelem sanctum & alios plures Sacerdotes pariter legamus fuisse & Judices.* Idem notat Autor Chron. Belgici: *Ante hæc sua* (Brunonis) *tempora Archiepiscopi Colonienses non judicio gladii temporalis sed tantummodo Jurisdictione usi sunt baculi pastoralis.* Vt & Theodoricus de Niem præclarus historicus: *Pene omnibus Cathedralibus Ecclesiis, in Italiâ Galliâ Germaniâ Burgundiâ & Lotharingia constitutis, multas civitates, castra, oppida, villas, & multa alia dominia temporalia, & jurisdictiones donavit* (loquitur de Ottone I) *& omnibus illis Ecclesiis propria insignia perpetuò deputavit. Archiepiscopos quoque & Episcopos Ducatibus & Comitatibus & Baroniis communivit, quibus nobiles & potentes vasallos subjecit, ut semper essent ad resistendum etiam manu forti paganis & hæreticis in opportuno tempore fortiores.*

XXVI. Atque hoc modo Ecclesiastica & Secularis potestas in unâ personâ jungi cœpit, Episcopis, perinde ac Principibus Secularibus, provinciis quibusdam investitis. Quo ipso potentia illorum nimium quantum crevit, ad religionis opinionem in populo rudi ac pio tantis viribus & armis accedentibus. Enimverò multis secutis temporibus illi Ecclesiastici Duces potentiâ præ aliis eminuerunt; neque ipsi Cæsares alios magis metuendos habuerunt. Vnum tamen ad compescendam tantam potentiam frenum superfuit Cæsaribus: libera nempe omnium Episcopatuum & Abbatiarum collatio, & quidem eò liberior,

quod

quod in cœlibe vitâ nulla illi Principum ordini legitima ſoboles naſceretur, cujus in Secularibus omninò habenda fuit ratio, maximè poſteaquam hi hæreditario jure magna illa Imperii feuda cœperunt poſſidere. Excuſſum autem & hoc frenum eſt Cæſarum manibus, Gregorii ſeptimi Papæ & ſucceſſorum ejus ſacrâ tyrannide: quo ipſo Cæſares dimidium Imperii perdidiſſe, prudenter & verè notavit Onuphrius Panvinius *in vita Georgii Septimi.*

XXVII. Occaſionem quoque Ducibus ad ſolvenda Regiæ autoritatis vincula dedit immatura Henrici IIII imperium adeuntis ætas, uti obſervavit Albertus Abbas Stadenſis; *Gubernaculo*, ajens, *Regni mulier cum puero magno Imperii præfuit detrimento. Indignantes enim Principes aut muliebri poteſtate conſtringi aut infantuli ditione regi, primò quidem conjuncti vindicarunt ſe in priſtinam libertatem, ut non ſervirent: deinde contentionem moverunt inter ſe, quis eorum videretur eſſe major; poſtremò armis audacter ſumtis Regem & dominum ſuum deponere moliti ſunt.* Laboravit Henricus quidem, recuperare pereuntem dignitatem: ſed neque ſatis omnia prudenter egiſſe dicitur, & intervenêre nonnulla fatali quadam adverſitate, quæ penitus ipſum tandem Regno atque omni plane autoritate exuerunt. Nec verò à prudentibus laudatur, quod ab Epiſcopis in ordinem redigendis reparandæ dignitatis initia voluerit facere. Quin nec id prudenter inceptum, quod cum Saxonicorum Principum potentiam, utpote ſibi præcipuè ſuſpectam, imminutam vellet; militari licentiâ irritari eos antè paſſus, mox uno illos impetu ad obſequium cogere, conatus ſit: cum tamen nec rebus ſatis firmis eſſet, & prætereà jam tum, cùm alios Principes, tùm inprimis Epiſcopos multis injuriis offendiſſet, adeoque in impietatis ac injuſtitiæ opinionem ſe conjeciſſet: quibus

Regiam vim affectanti nihil est perniciosiùs. Sapientissimè scilicet Aristoteles jubet: *Si alicujus potentia videatur dissolvenda, erit hoc sensim ac paulatim faciendum, nec universa simul auferenda; prateреà abstinendum ab omni injuriâ.*

XXIIX. QVANQVAM verò mirum in modum Ducum Comitumque potentia creverit, nonnullorum tamen sensim iterum est imminuta. Ejus autem rei non unam licet causam observare. Primam putamus neglectum ærarii & quod vitam luxuriosè & in socordiâ duxerint, prodigalitatis vitio quoque laborârint. Cum enim divitiæ sint instrumentum reipublicæ teste *Aristot.* 1. *Polit.* 8. necesse est, si illæ ærario inferri non curentur, & tamen luxuriosè vivatur, optimo conservandæ potentiæ organo deficiente, ipsam potentiam deficere. Imminuit deinde eandem, quod bella intempestiva & contentiones inter se moverint, sicuti testatur Albertus citatis verbis. Præterea maximè illis obfuit multorum bonorum feudalium in unum aliquem collatio, quâ subditos quosdam potentes & divitiis excellere suâ in republicâ effecerunt, quod quàm noxium sit jam antè ex Aristotele 4. *Polit.* 11. monuimus, ubi istos ὑβριστὰς καὶ μεγαλοπονηροὺς μᾶλλον fieri, neque imperium ferre posse nec scire, eleganter dicit. Hinc sane conspirationes nobilium in Principes; eandem fortunam Principibus ex nobilium suorum potentiâ experientibus, quam Reges ex Principum potentiâ consecuti sunt.

XXIX. Plurimùm porrò Ducum Comitumque vires exhausit Ducatuum & Comitatuum in minutas particulas pro multitudine, qui illustribus familiis nati erant, divisio. Hâc enim ratione bona, quæ unus possidebat, & maxima, quæ apud unum erat, potentia pluribus communicata non potuit non attenuari. Quod procul dubio attendens

dens Fridericus Imperator prohibuit Ducatum, Marchiam, Comitatum dividi, ut habetur in *L. 2. feud. tit.* 55. §. 1. Hinc pulchrè Oldradus de Ponte JCtus (qui floruit anno CIↃ CCC XX. *conf.* 257. *n.* 7.) *Avorum nostrorum memoria feuda dignitatum apud unum ex familiâ, præsertim seniorem, semper sarta tectaque conservata sunt; quia prudenter considerarunt, nihil esse tam magnum quod divisione parvum non fiat.* Vide etiam Andream Gailium *L. 2. obs. pract.* 153. *n.* 2.

XXX. Multùm denique potestatis Ducibus atque Comitibus decessit, cum seculo præter propter duodecimo Vrbes, quæ plæræque illis omnino ratione jurisdictionis & onerum fiscalium subjectæ fuerant, in libertatem majorem paulatim evectæ sunt. Auctis enim oppidanorum viribus & divitiis, atque inde ad libertatem, ut fieri solet, adspirantibus, ipsi Imperatores in id incubuêre, tanquam sublevandæ Regiæ dignitati admodum proficuum, ut Vrbes potentiores Episcoporum Ducum & Comitum Imperio subducerentur. Præterea crescente magis magisque Vrbium opulentiâ, Ducum verò & Comitum potentiâ decrescente, Vrbes Imperium eorum detrectare cœpêrunt; unde levi sæpe ære à Ducibus & Comitibus suis, qui illos in officio retinere non poterant, egregias immunitates redemerunt, partim etiam vi expresserunt. Atque hinc factum, ut plurimæ Vrbes vel omnino, ut Imperiales, vel ex parte, ut aliàs immunitatibus gaudentes, imperio Ducum Comitumque exemptæ sint, & reliquæ quoque Vrbes omnes liberiore republicâ nunc vivant. Id quod sanè Episcoporum Ducum atque Comitum potestatem maximè fregit. Accedit, quod & Comites se Ducum, quibus subjecti fuêre, gubernationi eâdem ferè ratione sub-

traxerint: atque adeò Comitum quidem potentia aliquo modo aucta, Ducum verò magis fuerit imminuta.

XXXI. Licet verò has ob causas potentiæ Ducum multùm decesserit, satis tamen magna ea semper mansit, non solùm respectu provinciarum subjectarum, quas eodem modo eâdemque ferè potestate regunt, quâ totum Regnum Imperator regit, ut dictum *th. 22:* verùm etiam respectu totius Imperii, cui unà cum Imperatore divisis majestatis juribus præsunt.

XXXII. Constat quidem, jam tempore Caroli Magni Duces Comitesque provinciarum Proceres etiam Regni fuisse, & licet totus populus ad curam reipublicæ admissus fuerit, atque jus suffragii habuerit, illis tamen plus autoritatis tributum. Liquet hoc ex iis, quæ ex Adelhardi (propinqui Caroli Magni) libello de Ordine Palatii refert Hincmarus Epist. 3. c. 29.: *Consuetudo tunc temporis trita erat ut non sæpius sed bis in anno placita duo tenerentur; unum quando ordinabatur status totius Regni ad anni vertentis spatium, quod ordinatum nullus eventus rerum nisi summa necessitas, quæ similiter toti Regno incumbebat, mutabat. In quo placito generalitas universorum Majorum tam Clericorum quam Laicorum conveniebant Seniores propter Consilium ordinandum: Minores propter idem Consilium suspiciendum & interdum pariter tractandum, & non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu vel sententiâ confirmandum.* Quod autem per *Seniores* intelligat Primores & per *Minores* plebem claret ex iis quæ habentur c. 35. *ejusd. ep.* Vbi disertè scribitur, *distinctis locis in Comitiis istis Seniores & Multitudinem resedisse.* Fuisse verò inter Primores illos Duces & Comites, videre est ex aliis monumentis. Sic apud Theganum Chorepiscopum Trevirensem *lib. de gest. Ludov. Imp. c. 6.* de Carolo Magno legitur, *Imperator*

perator cum intellexisset, appropinquare sibi diem obitus sui, vocavit Filium Ludovicum ad se cum omni exercitu. Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum eis Aquisgrani in Palatio, pacificè & honestè admonens, ut fidem erga filium ostenderent, interrogans omnes à maximo usque ad minimum si eis placuisset, ut nomen suum, id est, Imperatoris titulum, filio suo Ludovico tradidisset, illi omnes responderunt &c. Initium Legum Alemannicarum ita se habet: *Lex Alemannica, quæ temporibus Lotharii Regis cum Principibus suis id est 33. Episcopis, 34. Ducibus, 72. Comitibus & reliquo populo constituta est.*

XXXIII. Verùm mutatâ atque auctâ Ducum Comitumque potestate, majorem quoque eorum autoritatem in suffragiis de totius Imperii rebus ferendis factam esse, & quamvis populus non omnino exclusus fuerit ejus tamen autoritatem admodum exiguam extitisse, omninò dicendum videtur; præsertim plerisque Vrbibus Ducum Comitumq; liberæ potestati ab Imperatoribus subductis. Inde enim plurimis Vrbibus in libertatem exsurgentibus, autoritatem etiam earundem in suffragiis ferendis iterum crevisse, sequitur.

XXXIV. Caeterùm insignis quoad Ducum, atque Comitum, ut & totius Populi jura, quæ respectu totius Imperii habuere, mutatio contigit, cum electio Regis, quæ ab antiquis temporibus penes omnes Episcopos, Duces, Comites, ac universum Populum erat, ad septem Regni Proceres delata est. Hi enim paulatim alias etiam prærogativas præ reliquis Ducibus consequuti sunt. De hujus autem mutationis primordio maximum inter viros doctos est dissidium.

XXXV. Hoc quidem certum; jam antiquitus obtinuisse,

timuisse, ut quidam Primorum ea haberent munera, quæ hodie etiam Electoribus adscribuntur. Ita *Apocrisiarii*(aliàs *Archicancellarii*) sæpius facit mentionem Hincmarus & alii. Vide *Lehman. Libro* 2. *c.* 7. *De Archicamerario* in Annal. Franc. 828: *Ludovicus Imperator Bernhardum Comitem Barcinonæ Camerarium in Palatio suo constituit.* Marescalcus Comes stabuli dicitur Historicis. Regino *Libro* 2. *Carolus Magnus Burchardum Comitem stabuli, quem corruptè Constabulum appellamus, cum classe misit in Corsicam, ut eam à Mauris defenderet.* Arcipincernæ munus itidem invenire est in Annal. Franc. A. 781. *Electi ac directi sunt in legationem ad Tassilonem in Bajoariam de parte Regis Rudolphus Diaconus, atq. Eberhardus Magister Pincernarum.* Archidapifer Eginhardo in vita Caroli Magni vocatur *Præpositus Regiæ Mensæ.*

XXXVI. VERùM licet fortè hi ministeriales Regii (ut appellantur ab Hincmaro) honoratiore aliquo loco fuerint, electio tamen Imperatorum ipsis solis non competiit. A primâ enim Imperii Germanici constitutione semper fuit observatum, ut omnes Principes cum Populo Imperatorem eligerent. De Carolo Magno ita Eginhardus: *Carolus fratre defuncto consensu omnium Francorum Rex constituitur.* De ejus Filio Thegani Chorepiscopi verba idem testantur supra th. 23. allata. De Conrado Witichindus Libro I: *Regi Ludovico non erat filius, omnisque Populus Francorum atque Saxonum quærebat Ottoni diadema imponere Regni. Ipse verò quasi jam gravior recusabat Imperii onus, ejus tamen consultu Conradus quondam Dux Francorum ungitur in Regem.* De Henrico itidem Witichindus Libro I: *Everhardus (frater Conradi) congregatus Principibus & natu majoribus exercitus Francorum in loco, qui dicitur Fridisleri designavit eum Regem coram omni Populo*

Francorum

Francorum atque Saxonum. De Ottone I idem: *Defuncto patre patriæ & Regum maximo optimo Henrico, omnis Populus Francorum atque Saxonum jam olim designatum Regem à patre filium ejus Ottonem sibi elegit Regem.* Eodem modo electus fuit Otto II teste Reginone A. 961: *Rex Otto I in Italiam ire disponens, maximam suorum fidelium multitudinem VVormatiæ coadunavit. Ibi consensu & unanimitate Regni Procerum totiusque populi filius ejus Otto Rex eligitur.* Sic & Otto II, A. 983, Veronæ placitum habuit (ut scribit Dithmarus) ut filius ejus Otto III ab omnibus in Dominum eligeretur.

XXXVII. Hujus Ottonis III tempore ad septem tantùm Proceres devenisse jus eligendi, plerorumque est sententia. Sed quò minùs isti subscribi possit, obstant verissima & certa historiarum monumenta etiam post ejus ætatem non à solis septem electionem peractam apertè tradentia. Id de Ottonis III successore Henrico II testatur Dithmarus Libro 4. & 5. Sequentis Imperatoris Conradi II electionem fusè narrat Wippo his verbis: *Consedêre Principes populus frequentissimus adstabat. Archiepiscopus Moguntinensis, cujus sententia ante alios accipienda fuit, rogatus à Populo quid sibi videretur, abundanti corde, voce hilari laudavit & elegit majoris ætatis Cunonem suum in Dominum & Regem atque rectorem & defensorem patriæ. Hanc sententiam cæteri Archiepiscopi & reliqui sacrorum ordinum viri indubitanter sequebantur. Tunc singuli de singulis Regnis eadem verba electionis sæpissimè repetebant. Fit clamor Populi. Omnes unanimiter in Regis electione Principibus consentiebant, in illo persistebant, ipsum cunctis dominantibus nihil hæsitando proposuerunt.* Idem de Henrico III IV & V historicâ fide firmat Lehmannus *Libro 5. c. 27.*

XXXIIX. De Lothario II Otto Frising. Libro 1. de gest.

gest. Frider. c. 16. scribit : *Igitur Albertus, nam id juris, dum Regnum vacat, Moguntini Archiepiscopi ab antiquioribus esse traditur, Principes Regni in ipsâ Civitate Moguntinâ tempore autumnali convocat, malorumque à Duce Friderico sibi illatorum haud immemor, cum prædictus Dux ad Regnum à multis exposceretur, ipse Lotharium Ducem Saxonum in Regem à cunctis qui aderant Principibus eligi persuasit.* Idem c. 22 de Conrado III. *Defuncto Imperatore Lothario, ac in Monasterio Lutre, quod in ejus proprio fundo situm est, humato, Principes Regni apud Galliæ oppidum Confluentiam, ubi Mosella Rhenum influit, conveniunt, & de eligendo Principe consilium ineunt.. Igitur Conradus Friderici Ducis frater, ab omnibus qui aderant, exposcitur, ad Regnumque levatus in palatio Aquis coronatur.* De Friderico I Libro 2. c. 1 : *Decedente Conrado, in oppido Frans conefurt de tam immensâ transalpini Regni latitudine universum, mirum dictu, Principum robur, non sine quibusdam ex Italiâ Baronibus, tanquam in unum corpus adunari potuit. Ubi cum de eligendo Principe primates consultarent, (nam id juris Romani Imperii apex, videlicet non per sanguinis generationem descendere, sed per Principum electionem Reges creare, sibi tanquam ex singulari vindicat prærogativâ) tandem ab omnibus Fridericus Suevorum Dux, Friderici Ducis filius, petitur, cunctorumque favore in Regem sublimatur.* Eadem fuit ratio electionis Henrici VI Philippi III, Ottonis IV, Friderici II. Vide *Lehman. d. l. & Onuphr. Panvinium l. de Comitiis Imper.*

XXXIX. Notanda hic sunt cumprimis, quæ ætate Friderici II (qua etiam vixit) scribsit Albertus Abbas Stadensis in Chronico : *Papa Gregorius insolentias Imperatoris (Friderici II) contra Ecclesiam metuens, Principes super electione ulteriùs sollicitavit, sed nihil profecit : quia quidam*

Prin-

Principum ei rescripserunt, non esse sui juris Imperatorem substituere, sed tantùm electum à Principibus coronare. Electio enim ad istos dignoscitur pertinere. Ex prætaxatione Principum & consensu eligunt Imperatorem, Trevirensis, Moguntinus & Coloniensis. Palatinus eligit quia Dapifer est, Dux Saxoniæ quia Marschallus, & Marggravius de Brandenburg quia Camerarius. Rex Boëmiæ qui Pincerna est, non eligit, quia non est Teutonicus. Gemina sunt his verba Speculi Saxonici: An des Keysers Wahl/ sol der erste seyn der Bischoff von Mäyntz/ der ander der Bischoff von Trier/ und der dritte der Bischoff von Cöln. Unter den Leyenfürsten/ so ist der erste an der Wahl der Pfaltzgrafe beym Rhein des Reichs Truchses/ der ander der Hertzog von Sachsen des Reichs Marschalck/ der dritte der Marggraff von Brandenburg des Reichs Kämmer/ der vierdte der Schencke des Reichs/ das ist der König von Böhmen. Der hat keine Wahl/ darümb daß er nicht Deutsch ist.

XL. Ex hisce de electionibus Imperatorum allatis testimoniis, de septem Electorum origine hoc statuendum videtur: quod jus eligendi omnibus, etiam Populo, competens, primùm sibi solis Principes attribuerint (*vid. th. 38.*) pòst commodioris electionis gratiâ à toto Principum conventu quibusdam Primatibus fuerit demandatum, ut illi præconsultarent, quis eligendus: cui, si toti etiam conventui ita visum fuisset, Regnum est delatum. Hoc sane colligere est ex electione Friderici I ab Ottone Frisingensi th. 38. descriptâ, & ex verbis Alberti Abb. Stad. th. præced. adductis. Cum autem procul dubio illi qui Officia illustria Regiæ aulæ obivere aliis Principibus præcelluerint, hinc factum ut jus illud προβουλείας de eligendo Imperatore ad solos hos devenerit. Qui tandem, decrescente sensim aliorum autoritate, sibi solis omne eligendi jus, non convocatis omnibus

Principibus, arrogârunt. Atque ita consuetudine post Friderici II tempora plærumq; est observatum, usque dum expressâ sanctione illis Septemviris hoc jus cum multis præeminentiis à Carolo IV est attributum.

XLI. Haec de Ducum Comitumque origine, incremento, & varie mutatâ potentiâ atque autoritate, jam notâsse sufficiat. Hoc tamen addendum, quod, potestate Ducum Comitumque mirum in modum, uti superiùs expositum, crescente, eò ferè tandem res devenerit, ut vix quicquam superfuerit, quo omnia Germanici Regni membra continerentur, præter Turcicæ potentiæ & proscriptionis metum: donec Friderico III & Maximiliano Imperatoribus de arctiùs conjungendis & cohibendis Germaniæ Ordinibus sedulò actum fuit. Quem in finem in circulos Germania divisa, & supremum Cameræ, quod vocatur, judicium est institutum. Ea interim fuit plerorumque Ducum Comitumque, etiam singulos si spectes, potentia, atque in suos subditos tam æquum justumque imperium, ut aliquot seculis exteri quidem populi contra Germaniam nihil tentare fuerint ausi; ipsi subditi autem felicissimè sub illorum alis vixerint. Et verò utinam liceat eum in modum nobis diu vivere!

Ἐπιδόματα:

I. *Aristoteles* 1. Eth. 1. *Politicam dixit scientiam maximè principem* & ἀρχιτεκτονικήν. *Item* 1. Met. 1. *Sapientiam maxime principem esse & aliis præcipere, docet. Vtrumque verum.*

II Re-

II. Regnum non est simpliciter optimus reipublicæ status.

II. Non convenit Regnum omni populo.

IV. Regnum non convenit optimo populo.

V. Regnum παμβασιλικὸν *rarissimè utile est.*

VI. Reges qui sponte (id est non ex præscriptâ â subditis lege) acta sua nolunt esse rata, nisi aut ab optimatibus aut populo probentur, non semper partiuntur suam cum Optimatibus aut Populo potestatem Si namque hunc in modum sententia Regis rescindatur, non Optimates & Populus eam rescindunt, sed ipse Rex id quod sub conditione voluit, eâ non existente, non amplius sentit.

VII. Non semper obstat summo imperio, promittere aliqua subditis ad imperii rationem pertinentia, licet ad ea sine promisso non teneretur.

IIX. Non rectè dividitur majestas in realem & personalem.

IX. Non dari rempublicam mixtam, absurde negat Bodinus.

X. Quæ æqualitas in Societatibus observetur, rectissimè tradit Aristoteles l. 7 Eudem cap. 10, his disertis verbis: in Societatibus interdum æquale

 nume-

numero, interdum æquale proportione participant. Si æquale numero argentum illatum fuerit, secundùm æquale numero fit distributio; sin verò numero non æquale, secundum æquale proportione. *Quid autem ipsi sit æquale numero (ἴσον ἀριθμῷ) & quid æquale proportione (ἴσον λόγῳ) ipse explicat* 5. Pol 1. Duplex, *inquiens*, est æquale, unum numero, alterum κατ' ἀξίαν. Æquale numero dico, quod multitudine aut magnitudine idem est & æquale; æquale verò κατ' ἀξίαν, quod λόγῳ sive proportione &c.

EXER.

EXERCITATIO QVINTA

DE

SEPTEMVIRIS SEV ELECTORIBVS REGNI ET IMPERII GERMANORVM.

Habita VII Septembris Anno cIↃ.IↃ.CXLIV.

RESPONDENTE

HENRICO VVILHELMO Pape.

THESIS I.

Respublica Romana ab initio Reges, mox Consules, Tribunos, Dictatores, aliosque magistratus habuit; donec variis agitatam seditionibus, post gravissimas Marii & Syllæ digladiationes, Cajus Julius Cæsar devicto Pompejo, sub nomine Dictatoris, unius iterum potestati subjecit. Ejus ex sorore nepos filiusque adoptivus Octavianus, patris interfectoribus cæterisque inimicis devictis, cœptum à patre opus feliciùs pertexuit, fessamque rempublicam omnem sub titulo Principis in suam potestatem redegit. Estq; deinceps iis artibus ab eo stabilitus Principatus, ut immotus posteà steterit. Ei post longam felicissimamque dominationem defuncto successit Tiberius, Tiberio Cajus, uterque ex adoptatione. Cæterùm interfecto ob horrenda scelera Cajo, cum qui jure hæreditario succederet non esset, rerum omnium ad Senatum Populumque Romanum videbatur rediisse summa, iisque omni jure licere quem vellent sibi præficere. Verùm ea fulti-

militum potentia, ut inconsulto Senatu hoc sibi juris sumpserint. *Dio Cassius lib. 60. Cajo mortuo Consules, dimissis in omnes partes Vrbis custodibus, Senatum in Capitolium vocarunt. Ibi sententiis discrepatum; cum alii Populo summam reipublicæ restituendam; alii unum Principem eligendum censerent, atque hi rursus alius alii principatum deferret. Ita re infecta reliquum diei & nox tota absumpta est. Interim milites quidam, rapinæ causa Palatium ingressi, Claudium (qui propterea quia cum Cajo agebat tum ultima metuens se abdiderat) in obscuro angulo occultatum invenientes, primùm protraxerunt: alium quendam esse, ac secum habere aliquid absconditum rati: mox cognitum Imperatorem salutaverunt, ac in castra deduxerunt. Ibi omnium consensu militum ei, orto nimirum Imperatorio genere ac bono viro, Imperium est tributum. Consules cum aliquandiu missis Tribunis plebis ei edixissent, ne Principatum caperet, sed sub Populi Senatusque & Legum potestate esset: postquam à suis etiam militibus deseri se viderunt, ipsi quoque assensi sunt & Imperium ei decreverunt.*

II. Aliquoties tamen Senatus, idque, quantum ex Romana historia colligere licet, ter tantum, ausus est ante militum suffragia creare Imperatores. Et hac ratione electi sunt occiso Domitiano Nerva: contra Maximinum Thracem Cœlius Balbinus & Pupienus: interfecto Aureliano Tacitus.

III. Sed ex prædecessorum voluntate & jure, quasi hæreditario Imperium adepti sunt plures, quos omnes hic recensere nimis longum foret. Plærosque collegit Onuphrius Panvinius *libro de Comitiis Imperialib. cap. 1.*

IV. Ex his ergo constat, variam fuisse Imperatorum Romanorum successionem. Cujus constituendæ potestatem cum modo hi modo illi ad se raperent, non potuit

tuit non ea res sæpiùs ingentes dare motus. Idque factum esse docent historiæ. Sanè si etiam cæteris omnibus exclusis, penes solos milites (quemadmodum quoq; fuit ut plurimum) fuisset electio, res turbis carere non potuisset. Quippe cùm exercitus essent plurimi, iique magnis à se invicem locorum intervallis disjuncti, omnes tamen idem in creando Imperatore jus sibi vindicarent; non potuit non contingere ut plures simul eligerentur. Quibus deinde tamdiu inter se digladiandum fuit, donec unus eorum, cæteris non sine ingenti reipublicæ clade eversis, solus rerum potiretur.

V. Constat quoque & illud, pessimam tunc fuisse reipub. Romanæ conditionem; utpote in qua omnia ferè penes milites, eosque mercenarios & maximam partem barbaros, quibus de jure nihil in republica debebatur, fuerint. Et verò horũ tanta fuit protervia, ut vel minima, vel nulla demum de causa, solâ vel voluptate vel avaritiâ stimulati, dominos mutaverint. Qua de re egregiè differit Erasmus *Præfatione in Tranquillum ad Duces Saxoniæ.* Quin eò demum processere hi milites malitiæ, ut Imperiũ palàm venale propoſuerint, pluraque pollicenti dederint; ut auctor est Herodianus. Quare etiam non est quod miremur, adeò tunc cecidisse rempublicam Romanam, ut vix veteris gloriæ vestigia restarent. Sanè Regnum in se divisum stare non posse, & Sacræ literæ & ipsa recta ratio loquuntur.

VI. Sed ad rem redeamus. Translato Imperii robore Constantinopolim à Constantino, duo quasi cœperunt esse Imperia: Occidentis alterum, cujus Metropolis Roma, Orientis alterum, cujus Metropolis Constantinopolis. Regebantur autem hæc Imperia modò à pluribus, modò ab uno; quippe ea lege divisa erant, ut sibi mutuo Imperatores succederent. Circa ipsam autem succedendi rationẽ nihil mu-

ratum

ratum est; donec victo & tonso ab Herulis & Gothis Augustulo, desiit Imperium Occidentis. Tum enim (forte quod recuperatio vires ipsorum excederet) quievere Imperatores, ac Gothi securè Italiam possedere. Et hi tamen tandem, nescio qua de causa moto à Justiniano bello, per Narsetem & Bellisarium omninò victi sunt. Fuit autem haud diuturnum & hoc gaudium; nam offenso Narsete, & ab eo vocatis ex Pannonia Langobardis, quæ acquisiverant plæraq; iterum Romani amiserunt. Ea tamen quæ retinuere, in quibus & ipsa Vrbs Roma fuit, deinceps ab Exarcho, quem Ravennam Imperatores Constantinopoli mittebant, gubernata sunt. Cæterum crescentibus quotidie Langobardorum rebus, hæ quoq; vires adeo decrevere ut vix quicquam in Italiâ Romanis auxilii reliquum fuerit.

VII. Porrò imperante Constantinopoli Leone Isauro exarsit gravissima de sacro imaginũ cultu in Orientali Imperio controversia, quæ adeò accendit animos, ut tandẽ à Pontifice Romano Gregorio II anathemate percuteretur Imperator, eiq; vectigalia quæ hactenꝰ Imperio pendebantur in Italia negarentur. Quin & Imperatorem creare voluerunt qui in Italia erant exercitus: imò omnis Italia, nisi Pontifex id prohibuisset, uti constat ex Paulo Warnefrido *Histor. Langobard. lib. 5. c. 44.* & Anastasio in *vitâ Gregorii II.* Mansit tamen aliqua Constantinopolitanis Imperatoribus auctoritas: nam & omnem Provinciam Italiæ literas supplices pro erigendis imaginibus Constantinopolim misisse, & Papam, misso Constantinopolim legato, rogasse Imperatorem, veniret in Italiam & Romam atq; Italiam liberaret à Langobardis, auctor est idem Anastasius *in Vitis Gregorii II & Zacharia.*

IIX. Premebant intereà destitutos Græcorum auxiliis Romanos crebris irruptionibus Langobardi, confugere

gere igitur ad Francorum opes longè lateque tunc per Occidentem florentes; qui moti Pontificum quorum ob religionem magna apud omnes erat auctoritas, precibus, sæpius auxilio præsto fuere, & Langobardis modò tantùm auctoritate suâ, modò vi in ordinem redactis, non Romam liberarunt, sed & possessionibus opulentissimis Romanam ditaverunt Ecclesiam. Vnde factum, ut Pontifex Romanus, qui jam antè tanquam maximus Ecclesiæ Christianæ Antistes, summo à Christianis prosequebatur honore, his auctus præsidiis, paulatim majus sumpserit incrementum; donec ad id excrevit ejus potentia fastigium, ut nulla unquam major Christianæ Ecclesiæ tyrannis incubuerit. Verùm hæc aliò pertinent.

IV. SED liberati crebris Francorum auxiliis Romani, Carolum, jam devicto Langobardorum Regno victoriis clarum, Patricium sibi adscivere. Fuit autem jam tempore superiorum Imperatorum magna Patriciorum dignitas, utpote quos Patres Imperatoriæ Majestatis vocat Justinianus §. 2. *I. quibus modis jus patr. potest solv.* Horum jam ferè obsoleta auctoritas tunc, deficientibus Imperatorum rebus, videtur revixisse. Quodnam autem eorum fuerit officium, videre est ex glossa antiqua *in c. Adrianus 63. distinct. Patricius.* Ait illa: *Pater Papa in temporalibus fuit, sicut in spiritualibus Papa ejus pater, quia ipsi, ut Patres filiis, reipublica providebant.*

X. Postmodum verò Pontifex Populusque Romanus, sive ut majorem referrent pro collatis in se beneficiis gratiam, sive ut tutiores ab hostium incursibus essent, sive etiam ut vetus sibi iterum adsciscerent Imperii decus, Carolum jam Francorum Langobardorumque Regem, Patriciumque & Principem Romanum, nihil tale cogitantem

 ipsis

ipsis feriis Natalitiis Anno post natum Servatorem DCCC imposito diademate Imperatorem salutarunt.

XI. Et hæc est celebris illa Romani Imperii à Græcis ad Francos translatio. Quæ cujus auctoritate facta sit multis hactenus scriptis acerrimè agitatum est, aliis omnia, aliis nihil in hac causa Papæ deferentibus. Id autem negandum non videtur: haud exiguas fuisse Pontificis, utpote præcipui reipublicæ Romanæ membri, in hac translatione partes. At qui omnia ei adscribunt, magnam injuriam inferunt Romanis: quos nullo modo tunc fuisse Pontificibus subditos, sed libero usos in declarando Imperatore Carolo suffragiis, satis constat ex veteribus monumentis. Id solidè probavit Clarissimus Dominus Præses *in Tract. de Rom. Imp.* Vnde simul, quid eâ translatione ad Carolum devolutum sit, abundè hauriri potest. Certè ipse Anastasius, diligens dignitatis Pontificiæ assertor, ab *OMNIBVS* electum esse Carolum, fatetur *in Vitâ Leonis*. Et Pius II. (ante Æneas Sylvius) priusquam ad culmen pontificale eveheretur, quid senserit, patet ex libro ejus de *Ortu Romani Imperii*, quando ita ait: *Populus ille Romanus, qui suo sanguine paraverat Imperium, Carolum Magnum primò Patricium, pòst Augustum, concurrente Pontificis consensu, salutavit.*

XII. Translata est autem procul dubio Imperatoria dignitas ad Carolum eo modo quo illā tenuerant hactenus Imperatores Constantinopolitani. Quia nempe in eorum jura successit utique Carolus. Fuit verò illorum dignitas hæreditaria, quare & talem translatam esse in Carolum nulli dubitamus: quicquid dixerint Pontificum patroni, qui etiam imposterum Imperialem dignitatem à Papa dependisse statuunt. Vsus igitur suo est jure Carolus, quando non consulto Papa Imperialis nominis consortem sibi fecit filium

lium Ludovicum, testibus Annalibus Francicis. Vsus eo est & Ludovicus, dum primogenitum filium Lotharium sine consensu Pontificis *nominis atq; Imperii consortem* fecit. Certè ita translata tunc fuit in Francos Imperii Romani dignitas, ut non nisi penes Francorum Reges illa imposterum foret. Vbi notandum accuratè, diversam esse Regni Francorum & Langobardorum ab Imperio Romano dignitatem: utpote quum verè tunc temporis solâ Romanæ Vrbis & nonnullarum Italiæ regionum significatione amplum illud nomen Imperii Romani steterit. Hinc ex isto tempore penes Francos quidem solos fuit Imperatoris constitutio in Occidente, non minùs atque apud illos fuit Regem sibi creare: interim non omnis Rex Francorum statim & Imperatoriam nactus est dignitatem.

XIII. Gente Germanus fuit Carolus; adeoque modo gentibus Germanicis jam olim, teste Tacito, usitato, quo hodièque Poloni & Dani utuntur, ipsos quoq; Francos usos esse, rectè docent Hottomann9 *FrancoGall. c.* 6 & Lehman. *Chron. Spirens. lib. 2. cap. 3.* ab omni populo, habitâ tamen nobilitatis & nativitatis ratione, Rex Francorum electus est. Eginhardus: *Obiit Pipinus superstitibus liberis, Carolo & Carolomanno, ad quos successio Regni divino nutu pervenerat. Franci siquidem facto solenniter generali conventu ambos sibi Reges constituunt.* Idem Eginhardus. *Carolus autem, fratre defuncto, consensu omnium Rex Francorum constituitur.*

XIV. Sed hic iterum litem movent Pontificiæ auctoritatis adsertores. Etsi enim hanc Caroli successionem in dubium vocare nequeant, asserunt tamen, Pipinum Caroli Patrem, adeoque & ipsum Carolum, à Papa Regnum Francorum habere. Verùm ex ipsa tantùm rei narratione quantoperè fallantur apparebit. Torpebant nempe nimio otio

Francorum Reges gentis Meroveæ, omniaque Regni negotia Palatii Comites administrabant; solum nomen & cultus Regius Regibus supererat. Quare Pipinus & ipse Palatii Comes in id tandem cœpit incumbere, ut se Regiis occupatum negotiis, Regiâ quoque dignitate ornarent Franci. Res hæc ardua meliorem habitum est sortitura exitum, si conscientiæ quietandæ causâ res deferretur ad Pontificem. Missi Legati promptum invenêre Pontificem. Ex his quæ Pontificis fuerint partes, quilibet sanus facilè perspicit. Aliud enim est Regem creare, aliud creandi consilium dare, aut declarare suo testimonio quid Populo liceat in Rege creando. Aliud jus creandi habere, aliud jus consilii dandi. Quanquam consilii in hujusmodi rebus dandi jus nemo habet nisi à quo petitur. Vide Sigon. Alb. Stadens. Hottoman. *Franco Gall. cap. 15.* Lupoldus de Bapenberg. *in Tractat. de jur. Regn. & Imper.* ait: *Zacharias deposuit Regem Francorum: expone, id est, deponendum consuluit & consensit.*

XV. Videamus nunc de Successoribus Caroli Magni. Et filium quidem Ludovicum à Patre etiam vivente in Societatem Regni assumptum suprà jam diximus. Clara sunt Eginhardi verba. *Cumque jam morbo & senectute premeretur Carolus, advocatum ad se Ludovicum Aquitaniæ Regem, qui solus filiorum Hildegardis supererat, congregatis solenniter de toto Regno Francorum primoribus, cunctorum consilio, consortem sibi totius Regni & Imperialis nominis hæredem constituit: impositoque capiti ejus diademate Imperatorem & Augustum jussit appellari.* In quibus duo hæc inprimis notanda. Primò quod Francorum *consensu* constituerit Regem filium Ludovicum Carolus. Deinde, quod interveniente eorundem consensu Imperatorem eum appellaverit; nullâ Papæ, nullâ Populi Romani factâ mentione.

tione. Vnde colligere licet, fuisse hanc Caroli sententiam: dignitatem Imperialem à se acquisitam esse etiam in patrimonio Francorum, adeoque licere illis ut Regem Francorum secundùm antiquam consuetudinem ita, & Imperatorem creare.

XVI. Ludovicus itidem vivus consortem Imperii assumpsit filium Lotharium. Annales Franc. *ad annum 817. Generalem Populi sui conventum Aquisgrani habuit more solito: in quo filium suum primogenitum Lotharium coronavit, & nominis atque Imperii sui socium constituit: cæteros Reges appellatos, unum Aquitaniæ, alterum Bajoariæ præfecit.* Fratres tamen hac non contenti divisione, post obitum Patris grande sibi invicem bellum moverunt. Donec tandem his conditionibus inter ipsos convenit, ut Lotharius nomen Imperatorium, Italiam, Provinciam & Lotharingiam haberet, Carolus Regna Occidentalia à Britannico Oceano usque ad Mosam, Ludovicus Regna Orientalia, omnem scilicet Germaniam usque ad Rhenum, & aliquas trans Rhenum civitates. *Regino. Sigebert.* Eadem postea in familiâ Carolinâ obtinuit succedendi ratio, ut interveniente Francorum consensu Regna inter liberos dividerentur: ita tamen ut omnia manerent libera, & nullus in alterum aliquid sibi juris vindicare posset. Quæ singula hic commemorare fortè non est opus, sufficiat insigniora attulisse exempla. Illud hîc omittendum non est, habita hujus divisionis ratione, neminem posteà Carolinorum Imperatorem se dixisse, qui non ipse Italiæ & Vrbis Romæ dominus esset. Lehm. *lib. 2. c. 46.*

XVII. Vsque adeò autem defecit crebris his divisionibus Regnum Carolovingorum, ut tempore Arnulphi pars Italiæ Regem sibi elegerit Berengarium, pars Widonem Ducem Spoletanum Imperatorem creare ausa sit. Victus

 tamen

tamen ab Arnulpho est Wido, & Arnolphus Romæ à Formoso Papa Imperator coronatus.

XVIII. Verùm extinctâ in Germania Carolinâ familiâ, liberrimâ Francorum Saxonumque electione Regnum Germaniæ, aut, ut tunc vocari solitum, Regnum Francorum Orientale, delatum est Ottoni Saxoni. Recusavit autem ille ob senium illud onus, ejusque consilio electus est Conradus Dux Francorum Orientalium; qui tamen ex stirpe Carolina descendisse à quibusdam perhibetur. Witikindus Corbejensis: *Regi Ludovico non erat filius, omnisque Populus Francorum atque Saxonum quærebat Ottoni diadema imponere Regni. Ipse vero, quia jam gravior, recusabat onus Imperii, ejus tamen consulto Conradus quondam Dux Francorum eligitur in Regem.* Post cujus obitum liberrimâ iterum electione, & Conradi jam in agone agentis consilio, ad idem Regnum evectus est Henricus filius Ottonis Auceps posteà dictus. Luitprandus *lib.* 7 *c.* 7 testatur, in hæc verba morti jam vicinum Conradum allocutum esse proceres: *Henricum Saxonum & Thuringorum Ducem prudentissimum Regem eligite, Dominum constituite. Is enim est & scientiâ pollens, & justa severitatis censura abundans. Cui ut obediatis, non tantum consulo sed & oro:* De Ottone primo clara sunt verba Witekindi *lib.* 1. sub finem, *Henricus Rex cum se gravari jam morbo sensisset, convocato omni populo designavit filium suum Ottonem Regem.*

XIX. Neglexerat Henricus Rex Italiam solâ contentus Germaniâ; & ne quidem invitatus à Papa nomen Imperatorium voluerat recipere, Viterbiensi teste. Verùm Otto, & Italiam & Vrbem Romam, quam nonnulli ex Populo Romano jam in suam potestatem redegerant, suæ subjecit rursum potestati, Imperatorq; omnium consensu dictus, omnem

omnem dignitatem Imperatoriam ad Germanos transtulit. Quemadmodum id egregiè demonstrat Clariss. Dn. Præses *Tract. de Imperat. Rom. cap. 10.* Et inde factum, ut qui deinceps Germaniæ Reges creati sunt, simul & jura Imperatoria sint adepti, utut Imperatorio nomine ante coronationem Pontificiam sæpius abstinuerint. Adeoque una ex eo tempore fuit & Regis Germaniæ & Imperatoris Romani constitutio; utpote quum hæ dignitates ex eo indissolubili vinculo cohæserint, ut tandem ipsa quoque Germania & in Italia Regnum Langobardicum vulgò appellatione Imperii Romani cœperint usurpari.

XX. Fuit autem is, quem hactenus explicavimus, in Germaniæ Regno succedendi modus in usu ad Henricum usque IV. Qui cùm eodem modo adhuc puer adeptus esset Imperium, optimam hanc & hactenus maximo Germaniæ bono frequentatam succedendi rationem turbavit Papa Gregorius VII. Spernebant pueri Imperium Proceres: & forte ipse jam adultior, non ita ut debebat administrabat Regnum. Visus ergò oblatâ occasione homo superbissimus, & quem soli sui Dictatus ad omnem posteritatem damnabunt, rebellantes jam Principes instigat, Imperatorem anathemate ferit, & quod ante auditum erat nunquam, Regno dejici mandat. Parent rebelles Imperatori Principes, & Rudolphum Suevum eligunt, factaq; tunc est constitutio quam Scriptor belli Saxonici refert hisce verbis. *Hoc sibi communi consensu probatum Romani Pontificis auctoritate est corroboratum: ut Regia potestas nulli per hereditatem cederet, sed filius Regis, etiamsi valdè dignus esset, per electionem spontaneam non per successionis lineam proveniret. Si verò non esset dignus Regis filius, vel si eum nollet Populus, quem Regem facere vellet in potestate haberet Populus.*

XXI. Licet verò à rebellibus tantùm Imperii Principibus

pibus lata fuerit hæc constitutio, fractâ tamen majestate Imperiali, & degenerante Imperio deinceps per aliquod tempus in anarchiam ferè, hereditaria deinde successio planè sublata est. Quæ res quàm ingentes dederit turbas loquuntur omnes illius ævi historiæ. Etenim cum saluberrimo instituto non exigua haberetur sanguinis ratio, hoc unico quasi repagulo quo feroces Principum cohiberentur animi remoto, & effrenem nacti Proceres potestatem, non potuere non maximis omnia miscere motibus. Dum enim quisque sibi, ut digniori potentiori aut opulentiori, primas quoque in republica arrogare contendit, electi sunt eodem tempore interdum plures, qui inter se commissi totam ferè Germaniam everterunt. Accessit ingens illa Pontificum improbitas, qui, quoniam Gregorio satis benè successerat, ferociores redditi, omnia deinceps susque deque habere; & modò in hunc modò in illum gladio suo spirituali furere, nunquam non desiere, dummodò sibi suæque consulerent ambitioni. Quâ in re quàm benè secuti sint exempla Servatoris & Petri, quorum Vicarii & Successores haberi volunt, judicent boni quique.

XXII. VIDIMUS hactenus, successionem Imperii partim fuisse hæreditariam partim electitiam. Videndum demum, penes quos illa electio tunc fuerit, & penes quos nunc sit. Factam autem fuisse ab omnibus vel ex iis quæ supra attulimus testimoniis, satis constat: in quibus subinde, omnium Principum, totius denique Populi fit mentio. Idque de Principibus Episcopis & Nobilibus nemo fortè negaverit. De Civitatibus id negat Bellarminus *lib. 2. de Translat. Imperii.* Refutatur verò & multis & præclaris testimoniis à Lehmanno *Chron. Spirens. lib. 5. cap. 17.* Certè vel ex electione Henrici II constat, rem aliter se habere. Etenim cum is Sigfridum Archiepiscopum Co-

lonjensem

loniensem rogasset, ut se in consequendo Imperio juvaret, respondit ille: *Quò melior & major pars Populi se inclinaverit libenter se assensurum*, teste Dithmaro *l. 4.* Populum autem includere etiam Civitates, vel ipsa recta ratio docet. Quin & Radevicus *de reb. gest. Friderici lib. 2*, ubi cæteri Scriptores voce Populi utuntur, expresse dicit, *Consules Civitatumque judices.* Hodiè cæteris omnibus exclusis tantùm Septem Principes: Tres Ecclesiastici, Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Coloniensis, Archiepiscopus Trevirensis: Quatuor Seculares, Rex Bohemiæ, Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brandeburgensis Imperatorem eligunt. Dicunturque à numero Septemviri, ab officio Electores, Germanicè Chur-fürsten, aut significantiùs vetere Saxonico idiotismo Kör-fürsten. Id verò quando cœperit, nunc est investigandum.

XXIII. Communis ferè & constans per duo secula & quod excurrit, ab anno videlicet 1240 ad annum circiter 1500 fuit opinio, Ottonem III Imperatorem & Gregorium V Pontificem Romanum septem Electores instituisse. In eo tantùm discrepant auctores, quod quidam, ut alia omnia, ita & hanc Electorum constitutionem adscribant Pontifici, quidam verò id negent. Acriter inprimis causam Pontificis defendunt Hostiensis *in cap. Venerabilem de elect.* Platina *in Vita Gregorii V.* Molina *Tr. 2. disp. 24. de Just. & Jur.* & contra Illyricum acerrimè Bellarminus *libro 3. de Translat. Imp. cap. 4. & seqq.* Nec adeo pridem Electori Bavaro idem persuadere est conatus Michaël Lonigus in *Consilio ad Gregorium XV* de adhortando Bavariæ Duce ad petendam dignitatis Electoralis confirmationem à Pontifice. Primus autem receptam hanc sententiam publicè edito elegantissimo libello, quem inscripsit *de Comitiis Imperatoriis*, oppugnavit Onuphrius Panvi-

nius Veronensis, Frater Eremita Augustinianus; cùm tamen ejus falsitatem, etsi leviter tantùm, jam antè perstrinxisset Joannes Aventinus, in Annalibus Bajoaricis, ut testatur ipse Onuphrius *d. lib. cap. 6.* Nos pro ratione instituti paucis rem explicare conabimur. Plura enim peti possunt ex Onuphrio *d. lib. cap. 6.* Lehmanno *Chron. Spirens. lib. 5. cap. 17.* Arnisæo *de Rep. cap. 6.* Quorum duo hi posteriores etiam Bellarmini argumenta singulatim refellunt.

XXIV. CERTUM autem omninò est, non exstare ullam sive Ottonis sive Gregorii de Electorum institutione constitutionem. Neque ulla hactenus à quoquam in lucem producta est: neque verò produci potuit. Illud quoque dubio caret, neminem scriptorum ab Ottonis ætate ad Fridericum usque II, per ducentos quadraginta & quod excurrit annos, hujus constitutionis aut ipsorum Electorum aliquam saltem facere mentionem. Certè Gratianus, qui circa annum Christi MCLI Decreta Constitutiones & Statuta Pontificum in ordinē quendā redegit, ne verbo quidē hujꝰ constitutionis meminit. Exstat quoq; hodieq; in Basilica Divi Petri elogium sepulchrale Gregorii V Papæ, in quo omnia præclarè ab ipso gesta enumerantur, hujus tamen constitutionis nulla fit mentio. Probabile autem non est, rem tanti momenti in hoc monumento desiderari, & ab omnibus ejus ævi scriptoribus silentio esse præteritam.

XXV. Primum omnium qui Electorum faciat mentionem esse Martinum Polonum, ait ipse Baronius *ad annum 996 num. 70.* Vixit autem Polonus circa tempora Friderici II, adeoq; 250 circiter annis post Ottonem. Quare illi quidem fidem adhibere non poterimus in iis rebus quæ ante ipsius tempora gestæ sunt, cum sit destitutus aliorum testimo-

testimoniis. Quin nec ipse Polonus constitutionis alicujus meminit, nec tempore Ottonis cœpisse Electores dicit. Hoc tantùm affirmat, post Ottonis tempora cœpisse Officiales Imperii eligere: quod & nos quodammodo largimur. Verba ejus sunt. *Et licet tres isti Ottones per successionem generis regnaverint, tamen posteà fuit institutum, ut per Officiales Imperii Imperator eligeretur, qui sunt septem &c.*

XXVI. Sed & evidenter probari potest, etiam post Ottonem tertium ad Fridericum II usque, Imperatores non tantum septem illorum, sed aliorum etiam Principum, suffragiis electos esse. De Henrico II, qui successit Ottoni III, ita Otto Frising. *lib. 6. cap. Anno ab incarnatione Domini M I mortuo sine harede Ottone III, Henricus, patre Hezilone, natione Noricus, ejusdemque gentis Dux, ab omnibus Regni proceribus electus, LXXXVII ab Augusto creatur.* De Conrado successore Henrici idem Frising. *d. lib. cap. 8. Anno ab Incarnatione MXXV, defuncto sine filiis Henrico, Conradus natione Francus, consilio antecessoris sui, cujus tamen dum adhuc viveret gratiâ carebat, ab omnibus electus, LXXXVIII ab Augusto Regnum sortitur.* Verùm omnia scriptorum testimonia paucis his pagellis adducere non licet: videri ea possunt apud Onuphr. *dict. lib. de Comitiis Imper. cap. 6.* Breviter tamen, quid de sequentibus etiam Imperatoribus habeant scriptores, enumerabimus, secuti in eo ipsummet Bellarminum, dum summam demonstrationum Onuphrii recitat *lib. 3. de Translat. Imp. cap. 2.* De Henrico III, filio Conradi, qui patre vivente in Comitiis electus est, nemo scriptorum affirmat eum ab Electoribus fuisse creatum: quin rebellis tum fuit Bohemiæ Dux, tantum abest ut hunc Imperatorem elegerit. Henricum IV electum ab Episcopis & Principibus Germaniæ, scribit Abbas Urspergensis in Chronico anni 1053. Henricum V ab

omnibus electum esse, testatur idem Vrspergensis in Chronico anni 1106. Lotharium electum fuisse ab Archiepiscopis duobus, Episcopis octo, Abbatibus multis, & eminentioribus aulæ Regalis primatibus, scribit Continuator Sigeberti in Chronico anni 1126. Conradum III electum à multis Principibus, non vocato etiam Saxone & vacante sede Moguntinâ, scribit Otto Frisingensis *lib. 7. cap. 22.* Fridericum I ab *omnibus* totius Germaniæ Principibus electum fuisse, scribit idem Frisingensis *lib. 2. de reb. gest. Frideric. cap.* 1. Philippum à Suevis, Bavaris, Saxonibus: Ottonem IV, à Coloniensibus, Argentinensibus aliisque nonnullis electum, testis est Abbas Vrspergensis *in Chronico.* De electione verò ipsius Friderici II, ita loquitur idem Vrspergensis. *Anno Domini MCCXX Otto excommunicatus denunciatur. Tunc Principes Alemanniæ, Rex videlicet Bohemiæ (qui paulo antè ex Duce assumptus fuerat ab Henrico IV ad Regnum) Dux Austriæ, Dux Bavariæ, Landgrafius Thuringiæ & alii complures convenientes, Fridericum Regem Siciliæ elegerunt. Cui etiam olim, cum adhuc in cunis esset, juraverant fidelitatem.*

XXVII. Ex his ergo clarè patet, ad Fridericum II usque plærosque Principes, non solos Septemviros elegisse Imperatorem. Neque verò id negat, neque etiam negare potest, Bellarminus. Quin gravia hæc esse argumenta, & à viris prudentibus non contemnenda, spontè fatetur. Quare eò demum redit ejus sententia, ut latam quidem hanc constitutionem tempore Ottonis III à Pontifice dicat, verùm ante Friderici tempora in usum, quibusdam ex partibus, non fuisse deductam. Varias autem fingit hujus constitutionis partes: quas nos hic, ut fictitias, non recensebimus. Ipsa enim constitutio cùm in rerum natura

natura non sit, neque unquam fuerit, liberum Bellarmino fuit visum quidvis fingere.

XXIIX. In eo anxius laborat Bellarminus maximè, ut Electorum constitutionem soli Pontifici adscribat: licet quo tempore aut à quo Pontifice id factum sit, ipse dubitare videatur. Non disputabimus nunc, an tale quid in Pontificem cadere possit jure divino; quippe id magis ad Theologorum Scholas pertinet, & egregiè actum est à multis. Ne quidem id nunc attingemus: nihil tale jure humano competere Pontifici, utpote qui Imperatoribus subjectus fuerit & jure esse debeat. Id quod solidè demonstravit Clariss. Dn. Præses *in Exercitatione de Imperatore Romano*. Argumenta Bellarmini quæ habet *lib. 3. cap. 3.* paucis videbimus. Et primo quidem nititur testimonio Pontificum ipsorum *in cap. Venerabilem extr. de elect. & Decreti Concilii Viennensis quod extat in Clementina, Romani Principes: de jurejur.* Verum præterquàm quod multa falsa hæc contineant, sunt duntaxat domestica testimonia, quibus adhibere fidem stolidum foret. Testimonia autem scriptorum Germanorum, quæ producit, juniora sunt, quàm ut illis in hac causa credere tuto liceat. Et jam antè diximus, communem hunc tandem fuisse errorem, primumq; ab Onuphrio refutatum. Sed nec omnes id quod vult Bellarminus loquuntur. Nam Jordanus ad Carolum Magnum principium electionis, non verò ad Pontificem refert. Et Nauclerus diversas tantùm de hac re opiniones recenset. Magnum sententiæ suæ robur ponere videtur Bellarminus in *Instrumento Electorum* ad Nicolaum III misso. At verò illud à tribus tantùm subscriptum esse, ex Goldasto respondet Arnisæus *de Rep. cap. 6.* Et quis miretur: vigente maximè Pontificis dominatu, tale quid, à Clericis inprimis & aliis qui Pontificias partes tuebantur,

 tur,

tur profectum esse? accedente præsertim cùm superstitione tùm Juris Pontificii, quod tum maximè ubique vigebat, auctoritate. Et verò quum Regni Germanici dispositionem nullo prætextu Pontifices ad se possint trahere, imò multi eorum apertè sint fassi nihil illud ad se pertinere, quomodo Pontifex potuit præscribere Germanis rationem eligendi Regis? Nec est quòd dicas, Imperii Romani, prout illud est aliquid à Regno Germanico distinctum, curam Pontificii esse juris. Fac enim ita esse: postquàm tamen semel convenisset ut is esset Imperator quem Germani constituissent Regem, circa modum eligendi Regem & per consequens Imperatorem, nihil ille decernere potuit. Bene verò est, quod licet inter Principes pro superiorum temporum conditione habuerint Papæ suos adulatores, non defuerint tamen Germaniæ sui etiam libertatis defensores. Quantoperè sanè Fridericus I & plærique Imperii Principes restiterint Pontifici, videre est ex rescripto publico, quod factum est Bisontii & extat apud Lehmannum Chron. Spirens. *lib.* 5 *cap.* 68. Ludovicus quoque Bavarus masculè conatibus Papæ se opposuit: quæ res haud parvas dedit in Germaniâ turbas. Et verò hic inter ipsos Monachos invenit defensores, Wilhelmum Occam, Johannem de Gandavo, Marsilium Patavinum, & alios complures. Vtque vetera taceam, quàm egregiè gloriosissimus Imperaror Ferdinandus I contra Pontificem, volentem irritam facere ipsius electionem, quod resignatio Imperii à Carolo V non in ipsius sed Electorum manus facta esset, Imperii decus defendit? Vide Seldium in seinem Bedencken.

XXIX. SED redeamus unde digressi sumus. Ottoni IV, coætaneo Friderici II, nonnulli quoque Electorum constitutionem adscribunt, factam scilicet in Comitiis

Fran-

Francofurtensibus. Sed respondet illis Goldastus ipse qui constitutionem hanc ediderat. *Pace illorum liceat fateri quod res est. Imposuerat mihi Marquardus Freherus, qui illud decretum sua manu exscriptum, sub nomine Ottonis IV ad me transmisit; ego porro aliis, communicando & in Constitutiones Imperiales referendo, sine dolo tamen & fraude. Comperi enim posteà, illud decretum non esse Ottonis IV, sed à Johanne Baptista Egnatio in vita Ottonis IV confictum, probabilius quidem juxta veterum opinionem quàm verius.*

XXX. Friderico denique II multi etiam magni nominis viri constitutionem Electorum adscribunt. Et sanè fatendum est, post ejus tempora magis magisque ad pauciores redactam esse eligendi potestatem. Sed nec huic opinioni accedere nobis licet. Etenim hæc quoque constitutio à nemine unquam mortalium visa est: neque credibile est, tot Principes unâ aliquâ motos constitutione tanto suo juri statim cessisse. Quod autem Abbas Tritthemius Wilhelmum Hollandum Friderici coætaneum ab Electoribus electum scribit, illi quia verisimile est, nos haud refragabimur: nisi tamen secundùm mores sui ævi & ipse loquatur. Fortassis enim non incommodè hic locus explicari ità possit, quòd jam tum magnam in electione obtinuerint ii Principes qui hodie Electores dicuntur, auctoritatem; quod negari non potest. Clara sunt hac de re verba Epkonis à Repkau in Speculo Saxonico art. 57. *In Principis electione primus erit Episcopus Moguntinus, secundus Trevirensis, tertius Coloniensis. Primus inter illustres Regni Palatinus Rheni qui est Dapifer, secundus Dux Saxoniæ Marschallus, tertius Marchio Brandeburgensis Camerarius. Rex Bohemiæ Pincerna est, qui non eligit quia non est nostra nationis. Præter istos succedit etiam electio omnium Principum Imperii tam Clericorum quam Laicorum,*

eorum. Non quòd sicuti prædicti secundum eorum placitum eligere debeant, sed quem omnes illustres eligunt, eundem præ cæteris in Regem nominabunt. Eandemque sententiam confirmat Abbas Stadensis ad annum 140: *Papa Gregorius*, inquit, *insolentias metuens Imperatorias contra Ecclesiam, Principes Germaniæ super electione alterius sollicitavit, & nihil profecit. Quia quidam Principes rescripserunt, non esse sui juris Imperatorem constituere.* Addit deinde: *Ex prætaxatione Principum & consensu eligunt Imperatorem Trevirensis, Moguntinus, & Coloniensis: & de Secularibus eligit Palatinus quia Dapifer est, Dux Saxoniæ quia Marschallus, & Marggravius de Brandenburg quia Camerarius, Rex Bohemiæ quia Pincerna est non eligit, quia non est Teutonicus.* Vbi nota quod dicat: ratione Officiorum illorum jus eligendi esse penes Principes. Vnde colligimus, non parvam quoq; occasionem, adipiscendæ tantæ potestatis præbuisse hæc Officia jam tum stata & hereditaria, de quibus infra *th* 47, plura.

XXXI. Manifestum autem est ex hisce omnibus, jam horum Scriptorum tempore (vixerunt autem circa ætatem Friderici II) aliquam præ cæteris eorum Principum, qui hodiè Electores audiunt, in eligendo potestatem fuisse: attamen non tantam quæ reliquos omnino excluderet. Vnde concludimus: cum Friderico II mortuo perturbatissimus esset Germaniæ status, & durante interregno multorum annorum rempublicam ferè nemo curaret, cæteris vel ob imbecillitatem vel ob negligentiam jura sua non satis tuentibus, (ut sanè ex illo tempore Ordinum pauci habuerunt curam totius Imperii, donec Maximilianus I instituit illam in Circulos divisionem & Cameram Spirensem,) hos ut potentiores sibi solis id juris sumpsisse. Confirmat hoc etiam Aurea Bulla, quando statim *l. 1.* ad laudabilem *consuetudinem* provocat. Et in eadem nobiscum

biscum sententia sunt Onuphrius *de Comitiis Imperat. cap.* 6. Arnisæus *de Rep. cap.* 6. Carpzov. *de Leg. Reg. Germ. c.* 11. *sect*, 1.

XXXII. Confirmata autem est hæc jam moribus introducta consuetudo, solenni & firmâ lege: & quidem optimo consilio, quod intersit reipublicæ quàm maximè, ut summum ipsius regimen firmiter sit constitutum: à Carolo IV. Quam legem Auream Bullam vocamus: eâque tota eligendi ratio & omnis Electorum potestas continetur. Et verò ex eo demum Septemviri illi Electorium titulum suo nomini adjecerunt, crevitque illorum dignitas maximè. Nos ex Aureâ illâ Bullâ, quæ ad nostrum institutum facere videbuntur, paucis excerpemus.

XXXIII. Et primò quidem, quomodo deferatur Electoralis dignitas videbimus. Vbi observandum, Electores *vi & virtute Regni & Principatuum suorum* hoc juris adipisci *A. B. tit. 7.* Quod ita intelligendum est, ut, si Archiepiscopi Archiepiscopatus suos, Rex Bohemiæ Bohemiam, Palatinus Palatinatum, Elector Saxoniæ Electoralem Ducatum Saxoniæ, Brandenburgicus Electoralem suam terram legitimè acquisierint, eligendi quoque jus obtineant. Quare non simpliciter personæ, sed quatenus ea terram Electoralem possidet, hæc cohæret dignitas. Porrò Ecclesiastici quidem Electores, ut alii Germaniæ Episcopi, vel electione vel collatione instituuntur. Electio fit communi vel plurium Capitularium suffragio. In subsidium verò electionis introducta est Postulatio, ut eum quem eligere non licet, postulare liceat: petitque per eam Capitulum à superiore, ut eum sibi præficiat quem eligere non licebat. Collatio fit ab Imperatore & Pontifice, si fortè emerserit aliqua in eligendo difficultas. Et ita quidem hodiè obtinet. Olim Apostoli, & hinc Po-

pulus cum Clero Episcopos eligebant. Verùm pòst Imperatores & Reges amplexi fidem Christianam paulatim hoc sibi sumpserunt. Cumprimis postquam Episcopi invidendis opibus cœperunt eminere & ad reipublicæ consilia admoveri. Prudenter existimantes Cæsares Regesque, suâ multùm interesse, quibusnam tanta potestas tantæque facultates concrederentur. Simul etiam, ut esset unde benè meritis possent tribuere beneficium. Hinc valdè conqueritur Baronius ad annum DLIX: à Regibus esse præsumptum jus præficiendi Ecclesiis pastoribus destitutis Episcopos, hoc seculo, cum in Occidente, tum in Oriente. Viguit autem ea consuetudo in Germania quoque usque ad Gregorium VII: qui hac etiam de causa litem Henrico IV movit. Res variis agitata bellis eò tandem devenit, ut Henricus V juri suo cedere coactus sit. Vbi dimidium majestatis eum perdidisse, rectè judicat Onuphrius Panvinius. Ex ea transactione ad Pontificem devoluta est confirmatio Archiepiscoporum Episcoporumq; per baculum: ad Imperatorē collatio bonorum temporalium per sceptrum, reverâ in speciem magis, quàm ut arbitrio Cæsaris multùm hac in re manserit reliquum. Posteà tamen omnia ferè ad se traxerunt Pontifices, coactique Episcopi Germani multis aureorum millibus pallium, quod vocant, redimere: donec iterum eâ de re inter Nicolaum V & Fridericum III transactum est: quæ pacta hodieque in Curia Romana vocantur *Concordata nationis Germanicæ cum Curia Romanâ.* Secundùm ea sola ferè electio obtinet, nisi quòd emergentibus quibusdam difficultatibus aliquando liceat Imperatori & Pontifici Episcopum constituere.

XXXIV. Et hæc de Ecclesiasticis. Seculares vel successione, vel nudâ Imperatoris collatione hanc dignitatem consequuntur. Successione: quamdiu aliquis ex familia

milia sexus masculini Laicus legitimè natus superest. Succedit autem semper filius primogenitus Laicus: quem quia lex simpliciter vocat, ille non tam beneficio patris quàm auctoritate legis hanc dignitatem consequitur. Vnde quoque spem certam & invariabilem habet, quæ ei neque testamento neque pactis patris adimi potest. Privatæ enim dispositioni non ampliùs subjacet, quod à lege determinatum est: cùm aliàs spes illa quam habent filii in hæreditate parentum variabilis sit, & tota ex futuro eventu dependeat *arg. l. 1. §. 21. ff. de collat. bon.* Excipimus hîc Regem Bohemiæ, quem & ipsa Aurea Bulla excipit *d. tit. 7.* De cujus successione acerrimè cùm armis fit his temporibus disceptatum, litem illam nostram non facimus.

XXXV. Juri quidem naturali maximè consentaneum videtur, ut omnes liberi in æquales succedant partes: quod etiam Iuri Romano civili convenit, ita tamen ut filii non excludant nepotes § *cùm filius &* §. *ult. I. de hæreditat. quæ ab intestat. & l. 2. 3. 4. C. de suis & legitim.* Sed cùm fieri nequeat, ut Regni dignitatem ac vim tueri exiguæ Regni partes possint, omni ferè ævo à cultioribus gentibus receptum est, ut unus tantùm succederet. Et sanè licet Regnum fuerit pars vera hæreditatis, (quod tamen non est ubivis, certè in Germaniâ nonnisi ex parte est) eâ tamen est naturâ, ut divisionem quamvis non patiatur sine sui destructione. Cæterùm unus ille successor quis esse debeat, non omnes conveniunt. Primogenitum tamen seu natu majorem plures & cultiores sibi præficiendum putasse, vel ex eo constat, quòd Herodotus *lib. 7* hoc omnium populorum commune jus appellet. Hodiè quoque in plerisque Regnis primogenitus succedit: at modus succedendi secundùm leges cujusque Re-

gni variat. Et verò si id naturale est quod plerumque est convenientius, indubiè primogenitorum hoc jus quàm maximè est naturæ consentaneum. Nostris Electoribus quem modum succedendi lex præscribat, videbimus.

XXXVI. Nominat lex primo loco primogenitum ejusque filium; iis autem non existentibus secundogenitum verbis expressis, & deinceps ejus filium. Est autem certa JCti *decisio in l. cum ita §. in fidei commisso ff. de legat. 2.* quod primò nominati primò quoque sint vocati. Primùm à loco hîc nominatur primogenitus, hinc ejus filius; inde secundò genitus: sub hac tamen conditione, si sine liberis decesserit primogenitus: cujus conditionis ea vis est, ut existentibus quibuscunque primogeniti legitimis masculis hæredibus, excludatur secundogenitus. De tertiogenito non ita sunt expressa verba *A. Bullæ*: omninò tamen existimandum est, quod disposuit lex in Ordine succedendi qui est inter secundogenitum & primogenitum, idem eam velle in Ordine succedendi, qui est inter tertiogenitum & secundo genitum. Eadem enim utrobique militat ratio; & uti se habet ad primogenitum secundogenitus, ita procul dubio se habere debet tertiogenitus ad secundogenitum. Et verò dum secundogeniti filium lex vocat, omninò excludit tertiogenitum, nisi & ille sine liberis decedat: quæ conditio in prioribus adjecta erat. Vnde decidi potest quæstio, an tertiogenitus excludat secundò geniti filium & nepotes? Et vim inferunt textui qui tertiogenitum præferunt: etenim de filio expressa sunt verba textus: pro nepotibus quoque ratio legis & circumstantiæ præcedentes militant. Nec juvat, quod primogenituram non tempore nativitatis sed successionis acquiri dicas. Etenim id contrariatur juri primogenituræ, quod ipso acquiritur momento quo quis in lucem editur.

Vnde

Vnde jus instantaneum & momentaneum à JCtis dicitur. Vide Molin. *de Hispan. primogen. lib. 3. cap. 6. n. 59.* Engelbrecht. *Tract. de Successione in Electorat.* qui totam hanc materiam fusè persequitur. Magnific. Dn. Lampadium. *Tract. de Constitut. Imperii Romano-Germanici. cap. 4.* Idque apertè etiam lex nostra probat, quando filium primogeniti, cujus pater Elector nunquam fuerat, ad successionem vocat, qui admitti non posset si tempus delatæ successionis spectaretur.

XXXVII. Confirmat hanc nostram de successione Electorum sententiam Capit. Metens. ibi: *Primogenitus filius succedat in iis, sibique soli jus & dominium competat.* Bulla Francofurtensis domus Saxonicæ, ibi: *Sancimus quòd post dicti VVenceslai Saxoniæ moderni & Lüneburgensis Ducis obitum, primogenitus filius ipsius, & post ejus obitum senior filius, ex ordine geniture semper senior succedat. Si verò primogenitus Ducis VVenceslai decesserit, masculini sexus Laicus duntaxat legitimis hæredibus non relictis, & tunc secundogenitus &c.* Ejusdem esse tenoris Bullam Palatinam à Sigismundo sub anno 1414 datam, testatur Engelbrechtus *d. Tract.*

XXXIIX. Eadem erit agnatorum successio. Nam respectu primi acquirentis descendentium numero censentur. Quare agnatos ex secundogenito agnatos ex tertiogenito secundùm mentem A. B. excludere, non dubitamus asserere. Non enim simpliciter gradus aut ætatis prærogativa ponitur, sed in ordine genituræ, & quatenus quis primò nominatus est. *Engelbrech. d. Tract.*

XXXIX. Collatione Imperatoris, & quidem solius, dignitas Electoralis acquiritur, si Principatus Electoralis quacunque de causa vacet. *A. B. tit. 6.*

XL. Electoribus minorennibus tutores & administratores

factum non fuerit hactenus, aliquoties tamen ejusmodi comitia, Chur-fürsten Tage/ habita fuerunt.

XLII. Communia etiam sunt Electoribus, privilegia quæ iis tribuuntur passim in A. B: quorum tamen non pauca aliis quoque Principibus hodie competunt. Sunt autem ferè hæc. Quòd auri & argenti fodinas, atque mineras stanni cupri plumbi ferri & alterius cujuscunque generis metalli ac salis, tam inventas quam inveniendas inposterum quibuscunque temporibus, jure & legitimè possidere possint cum omnibus juribus, nullo prorsus excepto, prout possunt seu consueverunt legitimè possideri. *A. B. tit. 9.* II. Quòd liceat illis Iudæos recipere. III. Telonia olim statuta & indicta percipere *A. B. tit. 9.* IV. Cudere monetam auream & argenteam *A. B. tit.* 10. V. Quòd possint à quibuscunque Principibus, Magnatibus, Comitibus ac aliis personis, quascunque terras, castra, possessiones sive bona emere, aut in obligationem recipere, sub talium rerum, castrorum, possessionum, prædiorum seu bonorum conditione consueta, ut videlicet propria recipiantur vel comparentur ut propria, libera velut libera, & ea quæ dependent in feudum similiter emantur in feudum, seu comparata taliter teneantur. *A. B. tit. 10.* VI. Quòd Electorum subditi ad cujuscunque actoris instantiam, extra territorium terminos ac limites eorum, ad quodcunque aliud tribunal trahi seu vocari non debeant. *A. B. tit.* 11. VII. Quòd privilegia aliis statibus aut personis ab Imperatore concessa & concedenda, non debeant aut possint libertatibus ijurisdictionibus juribus & honoribus Electorum derogare. *A. B tit. 13.* IIX. Quod, cum feudalia sua sive Regalia ab Imperatore recipiunt, ad dandum vel solvenvendum aliquid nulli penitùs sint adstricti. *A. B. tit. 29.*

Con-

Consecuti sunt & olim singuli Electores privilegia quædam seorsim, quæ omnia hîc recensere non libet; neque verò facilè nisi ex Archivis cujusque Electoris haberi possunt.

XLIII. NVNC singulos videamus. Ecclesiastici ArchiCancellarii vocantur. Quod quidem officium antiquum est; constat enim Carolum Magnum Cancellarios suos habuisse, qui Apocrisiarii dicti sunt: eosque Episcopos Germanos. Vide Lehman. *Chron. Spirens. cap. 7. lib. 2.* Quando verò ad certos hos Archiepiscopatus restricta sit hæc dignitas, non ita constat. Illud certum est, in Aurea Bulla eas esse confirmatas. ArchiEpiscopus itaque Moguntinus, qui primus est Electorum, est ArchiCancellarius per Germaniam. Ei præ cæteris hoc proprium est; quòd vacante Imperio literis patentibus significare tenetur Coëlectoribus suis ut à die in literis expressa intra tres menses continuos ad eligendum Imperatorem Francofurtum ad Mœnum conveniant, aut Legatos suos mittant *A. B. tit. 2.* In ipsa etiam electione vota inquirit, ultimoque loco à Coëlectoribus rogatus mentem suam aperit *A. B. tit. 4.* Trevirensis ArchiCancellarius est per Galliam & Regnum Arelatense: quibus nominibus non integra Gallia, sed quicquid ejus ad Regnum Burgundicum pertinuit, quod seculo XI Germaniæ jungi cœpit, intelligitur. Ei in electione primum competit suffragium *A. B. tit. 4.* Archiepiscopus Coloniensis Archicancellarius audit per Italiam, hoc est per Regnum Langobardorum & reliquias veteris Imperii Romani. Ei votum secundum tribuitur *A. B. tit. 4.* Præterea intra suam diœcesin primum, Regni scilicet Germanorum, imponit diadema *d. c. 4.*

XLIV. Inter Seculares Electores primus est Rex Bohemiæ, cùm sit Princeps coronatus & unctus. *A. B. tit. 4. lib. 7.* Cui licet votum in electione denegent Speculum

Saxo-

Saxonicum & Abbas Stadensis: Aurea tamen Bulla ei expressis verbis tertium votum tribuit *tit.* 4. Vnde liquet, à more seculi decimi tertii esse discessum. Est prætereà Pincerna Imperialis, & tenetur Imperatori primum porrigere poculum in celebratione Curiæ Imperialis, non tamen redimitus coronâ Regali, nisi id liberâ voluntate facere velit. *A. B. tit.* 4. *& tit.* 27.

XLV. Secundum locum obtinet Comes Palatinus Rheni. Qui hac præ cæteris fruitur prærogativâ, quòd vacante Imperio in partibus Rheni & Sueviæ provisor sit Imperii; cum potestate judicia exercendi, idoneos ad beneficia Ecclesiastica præsentandi, colligendi reditus & proventus Imperii, investiendi de feudis, ut & juramenta fidelitatis vice & nomine sacri Imperii recipiendi. Quæ tamen per Cæsarem Romanum posteà electum, suo tempore omnia innovari, & de novo juramenta Cæsari ipsi præstari debebunt. Feuda Principum duntaxat excepta sunt, & alia quæ Fahnlehn vulgò appellantur: quorum investitura & collatio soli Imperatori vel Regi Romanorum specialiter reservata est. Ipsi præterea Palatino omne genus alienationis seu obligationis est interdictum. Votum in electione habet quintum, & in celebratione Curiæ Imperialis Archidapiferi fungitur officio. *A. B. tit.* 27. Illud quoque ipsi soli competit, quòd Imperator super causis, quibus impetitus fuerit, coram eo, sed in ipsa Imperiali curia, debeat respondere. *A. B. tit.* 5. Præterea in solenni processione gestat pomum Imperiale *A. B. tit.* 22.

XLVI. Tertius inter Seculares Electores Dux Saxoniæ est. Cui, vacante Imperio, idem jus quod Comiti Palatino in partibus Rheni & Sueviæ competere diximus, in locis ubi Saxonica jura servantur, concessum est. *A. B. dict. tit.* 5. Quæ sanctionis Aureæ verba paulò post ta-

men lites alicubi moverunt, ex quo jurium Saxonicorum loco invaluerunt Romana. Votum in electione habet quintum. In Curiâ Imperiali Archi-Mareschalli fungitur officio *A. B. tit.* 5. præfertque Imperatori gladium evaginatum. *A. B. tit.* 26.

XLVII. Comes Palatinus Rheni & Dux Saxoniæ, uti diximus, vacante Imperatorio munere, negotia Imperii per Germaniam administrant. Ubi iterum nobis obloquuntur Pontificiæ dignitatis nonnulli nimii adsertores. Nam ut alia omnia, ita vacante Imperiali munere (quod totum ad Pontificē pertinere dicunt), ipsum quoq; Vicariatus officio fungi volunt. Verùm hæc satis ex illis quæ supra diximus refelli possunt. Nos expressam habemus legem: eaque aliquoties in usum traducta est: quare equidem nihil illos moramur. Nec verò vel in ea quæ sunt verè veteris Imperii Romani ad Germanos delapsa, vel in reliqua Italiæ ad Regnum Langobardiæ pertinentia, in quæ maximè Vicariatus jura sibi arrogat Papa, unquam legas à Germaniæ aut Italiæ Ordinibus ejusmodi jus Papis esse concessum. Non potuit autem Papa nisi ex concessione illud accipere, utpote cum Langobardicum certè Regnum Papæ nulla ex parte fuerit subjectum. Ex adverso per Italiam VVenceslaus Vicarium perpetuum constituit Ducem Mediolanensem, si credimus Cardinali Tuscho; si aliis, Dux Sabaudiæ ex Cæsarum constitutione hoc jure gaudet.

XLIIX. Ultimus Electorum est Marchio Brandenburgensis. Ei votum competit sextum *A. B. tit.* 4. Fungitur in Curiâ munere Archicamerarii, Imperatorique aquam porrigit. *A. B. tit.* 27 & in processione sceptrum præfert. *tit.* 22. *&* 26.

XLIX. COMMUNE omnibus hisce Electoribus Secularibus esse, quòd quilibet eorum peculiare aliquod in Curia

ria Imperiali obtineat officium, jam diximus. Ea officia quando hæreditaria esse cœperint iis familiis, penes quas nunc sunt, non adeò manifestum est. Tempore Francorum talia officia fuisse in usu, demonstrat Lehmannus *Chron. Spirens. lib. 2. aliquot. capitib.* Sequentibus quoque temporibus ad ejusmodi officia Imperatores Principibus Germaniæ usos esse, ex Witichindo patet in historiâ coronationis Ottonis Magni: *lib. 2. de reb. gest. Saxon. atq; Otton.* Ait enim. *Divinâ deinde laude dictâ sacrificioque solenniter celebrato, descendebat Rex ad palatium, & accedens ad mensam marmoream Regio apparatu ornatam, resedit cum Pontificibus & omni Populo: Duces verò ministrabant. Lotharingiorum Dux Giselbertus, ad cujus potestatem locus ille pertinebat, omnia procurabat: Everhardus mensæ praerat: Hermannus Franco pincernis, Arnulfus equestri ordini & eligendis locandisque castris, praerat.* Fuit autem Everhardus Sueviæ, Arnulfus Bavariæ Dux. Nulla verò fit mentio earum familiarum quæ hodiè hisce præsunt officiis. Necesse itaque est, post ea demum tempora ad has esse devoluta. Affirmar Freherus *cap. 15. l. 1. Orig. Palatin,* Henricum II. Episcopo Bambergensi dedisse hoc privilegium, ut ab eo acciperentur hæc officia: quod si verum est, fortassis tunc quoque temporis ad has familias delata fuerit hæc dignitas. Quicquid sit, non est dubitandum: quum hujusmodi aulica officia sint præ aliis splendida, ex quo in certas familias illa collata sunt, etiam illas familias præ aliis cœpisse dignitate eminere, adeoq; has præcipuè Curiæ Imperialis administrationē sibi meritò sumpsisse. Unde non potuerunt non, vacante Cæsareâ dignitate, cùm reipublicæ tùm inprimis novæ electionis vim quoq; ad se potissimùm trahere. Habet porrò Officialium illorum quilibet substitutum suum. Archipincerna Vicepincernam de Limburg; Archidapifer

 Magi-

Magistrum coquinæ de Nordenberg : Archimarschallus Vicemareschallum de Papenheim : Archicamerarius Vicecamerarium de Falkenstein : quibus etiam ea, quibus ministrârunt in Curiâ Electores, instrumenta argentea, unâ cum equis quibus insederunt, lege cedunt. *A. B. tit. 20*, Et cùm Princeps aliquis præter Electores, aut non munitus singulari privilegio recipit feudum ab Imperatore, de sexaginta tribus, quas tenetur solvere, marchis quilibet Officialium illorum substitutus accipit marchas decem. *A. B. tit. 29*.

L. Postremò dignitas Electoralis regulariter morte naturali finitur. Aliis de causis quomodo Elector excidere Electoratu possit, in A. B. non est expressum. Est autem verisimile, iisdem ex causis Electoratu quem cadere, ex quibus Principatu privatur. Quippe dignitates & terras Electorales indivisibili cohærere nodo suprà demonstravimus. Exemplum habemus in Johanne Friderico Saxonico Electore, qui violatæ pacis & perduellionis à Carolo V condemnatus, ditione simul & dignitate Electorali excidit. Idem contigit nostrâ memoriâ Friderico Palatino, qui eorundem criminum factus reus, omni ditione & dignitate Electorali privatus est. Et hæc sunt quæ hac vice de Electoribus eorumque origine ex historiis & Aurea Bulla excerpere visum fuit.

LI. ANTEQVAM autem hinc abeamus, observandum ducimus: moribus veteris Germaniæ valdè videri commodam fuisse illam ex hæreditaria successione & liberâ electione mistam constituendorum Regum rationem. Prorsus videlicet libera electio non convenisset populo feroci & bellicoso, sed turbas plurimas dedisset. Merè autem hæreditariâ successione facilè ad ignavos aut malos devolvi imperium potuisset: quod illa ætate in rudi populo & militiæ dedi-

dedito summè fuisset noxium. Etiam hoc nomine ergo Gregorio VII & aliis Papis est quòd haud immerito diras precetur Germania: qui Populum & Principes à tam salutari instituto, cujusque ab antiquissimis temporibus in Germanicis gentibus usus fuerat, ad novam eligendi non libertatem sed licentiam vocaverunt. Certè inter causas imminuti Regni Germanici hæc licentia una est potissimarum: quod multis ostendi posset si foret hujus instituti. Ex parte quidem correctum hoc malum est eligendi potestate ad Septem adeòq; paucos Principes contractâ: minores enim dissensiones ex eo habuit electio. Regiæ tamen potestatis dissolutioni & casui, quod alterum est electionis malum, cautum non fuit. Benè scilicet ille apud Barclajum *Argenid. lib. 2. Ipsi Aquilii diverso è genere lecti quàm sapè majestatis sua vires hu proditas curis fregerunt! Inter hos ille, cujus sanctiones aureas dicunt, ut filio Regnum pararet, quo pretio suffragatores emit? Quo deinde sceptri incommodo, cùm solvendo non esset, publica iis vectigalia concessit? Qua primùm pignoris nomine occupata, mox isti imbecillitate vel errore regnantium in hæreditarium verterunt.* Certè optimo contigit Germaniæ, quòd ducentis jam annis ampliùs placuerit Electoribus, ex parte illam cognaticam successionem veterem rursus observare. Hoc sanè nisi fuisset factum ne umbra quidem reipublicæ jam fortassis superesset: utut & ita miserè (proh dolor!) sit collapsa, in partesq; quodammodo nunc dissiliat.

EXERCITATIO SEXTA.

DE

JVDICIIS REIPVBLICÆ GERMANICÆ.

Habita X. Aprilis Anno cIↃ. IↃ.c. XLVII.

RESPONDENTE

CHRISTOPHORO VLRICO von Burgstorff

Equite Marchiaco.

THESIS I.

Voniam omnis Civitas, vel quod idem nobis eſt, Societas civilis obtinendæ vitæ felicis ergo, ſive illa verè talis ſit, ſive per errorem eſſe talis cenſeatur, ſolet inſtitui; omnis autem ejuſmodi vita multis indiget, manifeſtum eſt, multa quoque ad id, ut Civitas quælibet propoſito ſuo convenienter ſeſe habeat, deſiderari. Neque verò non etiam variis opus eſt, ut quæ Civitas vel copiis ſit locuples, vel imperio ampla, vel luxu & otio abundet; quales vulgo, per errorem tamen, feliciſſimæ omnium exiſtimantur. Inter illa verò antecellunt indubiè, quæ ad [illegible]ublicæ cujuslibet regimen atque adminiſtrationem p[illegible]ent; utpote quum hoc quaſi anima ſit Civitatis, r[illegible]quis corporis vice fungentibus. Regiminis autem cujuſque ratio & forma potiſſimùm quidem in parte illa, quam penes rei ſumma eſt atque majeſtas, quadamtenus tamen & in Magiſtratibus & Iudiciis, collocatur. Hæc etenim tria ſi benè aut ſecus ſeſe habeant, ipſa quoque Civitas

Civitas felix eſt vel infelix ; prout etiam aliter atque aliter diſpoſita ſunt , forma reipublicæ alia atque alia exoritur. Hinc perſpicuum eſt , ut alterius alicujus , ità & Germanicæ reipublicæ notitiam exactam exoptanti, in multa & varia eſſe quidem inquirendum (cujuſmodi inter alia ſunt & locus ipſe , & hominum indoles , numerus, robur & opes porrò omnis generis , & vivendi modus) præcipuè tamen operam collocandam in illorum, quæ diximus, trium diligentiore perſcrutatione.

II. Cæterùm quomodo per Germaniam legumlatio, belli pacis fœderumque arbitrium , pœnarum præmiorumve in cives præcipuos collatio (quæ omnia primæ illius & præcipuæ partis circa reipublicæ ſummam occupatæ munia ſunt) vel hactenus ſeſe habuerit, vel etiamnum ſeſe habeat ; Magiſtratuum porrò quæ ſemper fuerit ratio uſque huc, id docere alterius eſt operæ. Nunc tantum in Judicia inquirere animus eſt : eorum formam conſtitutionemque , argumento ab antiquiſſimâ memoriâ in hæc uſque tempora perducto, expoſituri. Hoc ipſum verò quàm commodiſſimè præſtiterimus, ſi doceamus, cùm circa quæ fuerint occupata Judicia , tùm Judices ipſi à quibus ex quibus & quomodo fuerint conſtituti. Hæc ſanè prout ſeſe habeant, multum refert ad regiminis publici ipſam formam & naturam. Si enim ab unius alicujus liberrimo arbitratu judiciorum pendeat conſtitutio, μοναρχικὸν hoc eſt, aut etiam τυραννικὸν. Si paucis id datum eſt , & quidem vel ditiſſimis vel optimis, ἀριστοκρατικὸν aut ὀλιγαρχικόν τι hoc ſapit. Si penes omnes tale quid ſtet , eſt hoc δημοκρατικόν. Similiter ſi judices eligantur ex omnibus promiſcuè , Democraticum hoc eſt inſtitutum ; ſi ex paucis ditiſſimis, ὀλιγαρχικὸν ; ſi ex paucis optimis, ἀριστοκρατικόν τι refert. Porrò & electio quæ forte inſtituitur Democratica magis eſt ; quæ ſuffra-

suffragio autem fit, plerunque Aristocratiam arguit aut ὀλιγαρχίαν. Quæ omnia jamdudum Aristoteles nos docuit, cùm alibi, tùm in nunquam satis laudati operis *Politici libro* 4. *cap.* 16.

III. Et verò ex iis, quæ dicturi sumus, liquidò apparebit, ut publici regiminis, ità & Iudiciorum per Germaniam variis temporibus aliam atque aliam fuisse formam naturamque; nunc in hanc nunc in illam reipublicæ speciem Iudiciis ipsis propendentibus; & quidem interdum cum usu reipublicæ, interdum cum damno. Planè, ut tota regiminis ratio nunc noxia est, nunc in publicum commoda. Ceu ante autem diximus, non duntaxat, quemadmodum hoc tempore habeat sese in Germania Iudiciorum ratio, docebimus, sed etiam qumodo illa sese habuerit ab omni retrò ætate; quousque scilicet rerum Germanicarum memoria excurrit. Quasque adeo ex illis usque antiquissimis temporibus passa sint mutationes Germanica Judicia. Ad ultimum verò subjungemus nonnihil & de eo, quis modus Statui Imperii Germanici hodierno, in ordinandis saltim supremis ejus Judiciis, possit videri quàm maximè commodus.

IV. IGITUR Judiciorum Germanicæ reipublicæ rationem omnem ab antiquissimâ usque memoriâ deducturi, faciemus initium ab illa ætate, quâ primùm Romanis Germani innotescere, atque illorum industriâ res Germanicæ literis mandari, incœperunt. Neque enim altius licet ordiri, deficientibus cùm genti Germanicæ propriis, tùm aliorum peregrinorum ad res tamen nostras attendentium monumentis. Incidit autem illa ætas in tempora Julii Cæsaris & Cornelii Taciti; qui penè soli cùm nos juvare hac in re possint, eorum quoque scripta præ aliis merentur hic consuli. Etsi enim perpauca illi aliique ejus ætatis Romani scriptores, quæ huc faciant, ad posteritatem memoraverint, tamen

etiam

etiam illa scire operæ est pretium, præsertim quoniam ita quàm maximè fiat perspicuum, quænam instituta ab antiquissimis temporibus ad nos usque sint propagata, & qua de causâ in quammultis à prisca judiciorum ratione sit discessum.

V. Antiquissimam verò illam Germanicarum rerum memoriam consulentibus duo cumprimis licet observare quæ ad nostrum quoque negocium spectant. *Alterum* est: Germanicos populos, utut unius fuerint originis & linguæ prope ejusdem, imò unam Germaniam fermè omnes habitaverint, proximâ mutuò vicinitate juncti, attamen in unam rempublicam omnes nunquam, sed plærosque, & quidem solis Septemtrionalibus trans Balthicum sive Suevicum mare habitantibus exclusis, non autem nisi admodum serò, & quidem parum ante hosce octingentos annos, felicibus Francorum armis, coaluisse. *Alterum*: etiam sic tamen singulis populis suas semper fuisse respublicas, & quidem non multùm (si formam regiminis spectes) inter sese diversas; παμβασιλείαν scilicet nullam, omnes verò propemodum populares, non quidem omninò, magna tamen ex parte. Quod ipsum vel ex unico Taciti *de Moribus Germanorum* libello facillimum est discere. Hinc verò consequens statim est, *primum*, eâ quidem ætate non fuisse toti Germaniæ unum aliquod commune judicium, utpote quæ unam tunc rempublicam non obtinuerit: *Secundo*, singulis populis judicia sua haud defuisse, quum nulla societas absq; judiciis vel brevissimo tempore possit consistere: *Tertio*, ut totius reipublicæ ita nec judiciorum magnam tunc fuisse in Germaniæ populis diversitatem, & proculdubio observatam illam formam judicum quidem constituendorum qui statui ex populari & aristocratico commixto maxime est idoneus.

VI. Cæsar *lib. 6 de bello Gallico* narrat, aliam belli tempore aliam in pace fuisse judiciorum rationem. *Cum bellum*, inquit, *civitas aut illatum defendit aut infert, Magistratus, qui ei bello præsint, ut vitæ necisque habeant potestatem, deliguntur: in pace nullus communis est magistratus, sed Principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt.* Sanè omnibus penè his populis in usu, aliam foris ac belli aliam domi pacisq; tempore judiciorum formam constituere. Et verò exigit hoc ipsum diversus ille vivendi modus. Vnde procul dubio usitatum idem apud veteres Germanos. Porrò in id quod Cæsar ait, *in pace nullum fuisse communem magistratum*, consentiunt & alii scriptores, qui res Germanicas memoriæ prodiderunt; modò accipias verba illa de uno homine, qui toti republicæ præfuerit, qualis est Rex aliquis propriè sic dictus. Namque alibi totum concilium gentis meritò dixeris communem fuisse magistratum; alibi etiam Reges præfuere, verùm ut Tacitus loquitur *non infinita aut libera potestate*, quod verè demum est Regium.

VII. Illud autem, quod scribit Cæsar, bellico isti magistratui *vitæ & necis concessam potestatem*, prorsus est adversum Taciti narrationibus. *Duces*, ait ille, (hi autem sunt magistratus bellicj Cæsaris) *exemplo potius quam imperio; si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, administratione præsunt. Cæterùm neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem nisi Sacerdotibus permissum; non quasi in pœnam nec ducis jussu, sed velut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt.* Videntur autem cum Tacito facere potiùs quàm cum Cæsare etiam quæ ab aliis scriptoribus memorantur. Vnde liquet: aut Cæsarem minus comperta tunc nostra habuisse, aut paulò post ejus ætatem

tatem imminutam fuisse ducum potestatem libertatis popularis incremento.

IIX. Dixeris autem ex Tacito, controversias militares finitas demùm post prælium in Concilio populi. Cum enim scripsisset : *Licet apud Concilium accusare quoque & discrimen capitis intendere* ; addidit : *Distinctio pœnarum ex delicto : Proditores & transfugas arboribus suspendunt, ignavos & imbelles & corpore infames, cano ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero convicti multantur ; pars multa Regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur.* Proditio sane, transfugium, ignavia, delicta sunt bello maximè propria ; & videntur hæc punita potissimùm in Concilio. Quamquam enim & alibi, cumprimis minoris ordinis hominum delicta hujusmodi, disceptata ac judicata fuisse minime negaverim : tamen si quid Primores deliquerunt, id tunc potissimum in Conciliis judicio definitum fuisse, vel est ex eo colligere, quod idem mos fuerit Francici Regni tempestate, ut ex iis quæ infra adducemus erit manifestum.

IX. Henricus Meibomius V. C. *Irmensula Saxonica cap.* 4. in hæc verba loquitur de Sacerdotibus Irmensulæ Eresbergensibus. *Iidem quoties præliandum erat, statuam sui deastri columna detractam in aciem ferre, & à pugnâ captivos, quique ex suis segniter rem gessissent, vinctos verberatosque pœnis afficere solebant. Cujus rei meminit vetus cantilena, in qua regis cujusdam Saxonici filius, propter infelix prælium Sacerdoti se mactandum tradi, miserabilibus conqueritur modis.* Adjungit verò quidem versiculos aliquot Meibomius, sed inde haud est colligere judicio Sacerdotum illum qui in victimam erat mactandus, damnatum esse.

Dubito etiam, num possit veracibus historiis ostendi, ullo in populo Germanico eam animadvertendi potestatem Sacerdotali ordini olim fuisse aliquando concessam, non accedente populi consensu. Neque enim id Tacitus dicit; etsi affirmet, in bello Sacerdotibus permissum fuisse, non verberare tantùm & vincire sed etiam animadvertere. Cæsar sanè *lib. 6* magnam narrat Druidum fuisse apud Gallos autoritatem; verùm & apud eos *sacrificiis interdicere* pœnam gravissimam inquit fuisse, & Germanos *neque Druides habuisse qui rebus divinis præsint, neque studuisse sacrificiis*, in modum scil. Gallorum. Ecquis ergo crediderit, supplicio quem afficiendi autoritatē apud Germanicum Sacerdotes fuisse? Fatendum tamen est, coërcendi aliquam vim iis fuisse in bello, ut in ipso quoq; Concilio, quod clarè Tacitus refert.

X. Quocunque autem modo habuerint sese ætate illâ belli tempore judicia, quid in pace obtinuerit facilius est definitu. Cæsar indicat, *regionibus & pagis principes præfuisse, eosque inter suos dixisse jus, & minuisse controversias.* Sunt autem regionum & pagorum Principes fortè iidem; utpote quum pagus significet regionem. Sanè Tacitus qui res Germanicas propiùs cognitas habuit, agnovit quidem & ipse *Principes*, non alios tamen quàm *qui jura per pagos vicosq; reddebant.* Vt proinde tum alii quidem fuerint pagorum alii vicorum Principes & judices, præter hos autem nulli. Omnes verò illos ex nobilium fuisse ordine, liquet vel ex eo, quod hisce Principibus datos *ex plebe* comites idem Tacitus testetur; ut & *insignem nobilitatem* Principis dignationem etiam adolescentulis assignasse; quod item alibi quoque ab ipsomet Tacito *Principes plebi* opponantur.

XI. Ex eodem interim Tacito etiam hoc discimus, Judices istos ad dignitatem eam pervenisse per electionem, & quidem Concilii. In quo cum & nobilitas & plebs habuerit locum, adeòque cum penes illud Concilium summa tunc fuerit reipublicæ autoritas, manifestum fit, non factione quadam plebis aut populi singulorum pagorum, nec cæcâ sorte, sed totius reipublicæ autoritate Principes illos judices electos esse. Disertè Tacitus: *Eliguntur in iisdem Conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.* Etiam ita tamen nonnunquam factum esse, ut ad defunctorum liberos dignitas parentum rediérit, non est quod dubitemus. Præsertim quia Tacito teste, *magna patrum merita* jam tunc *etiam adolescentulis Principis dignationem assignaverint.* Est autem talis Judicum constitutio inter Aristocratica instituta. Namque ipsa electio per meliores instituta Aristocraticum quid sapit: multò magis, si electio fiat non ex omnibus promiscuè sed ex paucis itidem optimatibus.

XII. Quamvis verò penes hosce ex primaria nobilitate electos fuerint tunc præcipuæ citra dubium partes Judiciorum: etiam ex plebe tamen nonnullos iis datos Assessores, itidem ex Tacito discimus. *Centeni* (ait) *singulis Principibus ex plebe comites, consilium simul & autoritas, adsunt.* Quilibet itaque pagus centenos ex plebe habuit (nisi forte legendum sit *certi* aut *septeni*, qui numerus passim fuit etiam pòst Scabinorum) qui in judiciis aliisq; pagi cujuslibet negotiis publicis Principi fuere in consilium pariter & autoritatem. Fuerint ne autem ab ipso Principe an verò à plebe in id tunc selecti, cum nemo ejus temporis notaverit, dictu fortè ἄδηλον est. Tantùm non abest à verisimilitudine, parituam ea in se opé-

ram fuisse utriusque; quoniam Francorum quoque ætate simile quid fuit observatum.

XIII. Illud nequaquam videtur in dubitationem vocandum, quod plebeji illi comites sive Assessores non servilis, sed ne quidem libertini fuerint sanguinis, qualibet in civitate liberâ Germaniæ. Clare enim Tacitus: *Liberti non multùm supra servos sunt, rarò aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Et verò etiam posteris seculis nusquam non fuit observatum, ut in plebejorum illum Assessorum ordinem non nisi primores plebis sint adsciti. Quidni igitur ita solitum fuerit florente plebis libertate? Sed notandum, etiam hoc institutum adsciscendi ex plebe judiciorum Assessores, ad leges esse veræ ἀριστοκρατίας. Veræ inquam; non ejus, quæ cum sit oligarchia ex solis nobilibus constans, speciem mentitur & nomen falsò solet accipere Aristocratiæ. Enimverò magna semper etiam plebis antiquis temporibus erat auctoritas, utut prima fuerit dignitas Edelingorum; cujusmodi hodieque sunt, qui veteri Ducum Comitumque prosapiâ sunt geniti.

XIV. Porrò hi Judices an simpliciter omnes controversias potuerint decidere annon, numve ab illis provocatum interdum fuerit, neque Cæsar neque Tacitus, neque alius ævi illius quisquam memoravit. Verisimile tamen est; solas quæ inter singulos pagorum incolas intercesserunt lites finiri ab illis potuisse, quæ autem ortæ fuerunt aut inter ipsos Principes diversorum pagorum, aut inter Principem & populum universum unius pagi, ad Comitia totius populi tunc pertinuisse. Patet hoc ex parte ex ipso Cæsare & Tacito. Ille enim scribit: *Principes*

regio-

regionum atque vicorum inter suos jus dixisse. Tacitus verò, *Principes jura per pagos vicosque reddidisse.* Quibus verbis haud obscurè definitur, lites non alias ad Principem delatas, quàm privatorum quorumlibet civium. Res ipsa verò idem etiam illis tacentibus edocet. Neque enim Principibus absolutum fuit jus in suos, ut nulla intercedere potuerit inter Principem & plebem lis, quæ judicio fuerit componenda; neque uni Principum in alterum fuit jus, nec tamen semper inter illos controversiæ potuerunt caveri. Necessariò itaque etiam tunc majus fuit aliquod judicium, ubi illæ majoris momenti lites fuerint decisæ. Et sanè verosimile est, factum illud in Conciliis populi. Hic enim convocatus potissimam habuit totius reipubl. auctoritatem. Enimverò hoc ipsum etiamnum ætate Francici imperii obtinuisse, mox demonstrabitur. Quanto magis igitur valuerit isthac tempestate, quando majori liberate populus omnis fruebatur? Audivimus vero jam tum paulò ante dicentem Tacitum: *Licet apud Concilium accusare quoque & discrimen capitis intendere.* Quod de majoris momenti negotiis accipiendum esse, jam tum diximus. Num per appellationem à judicio Principis Assessorumque ejus potuerint caussæ ad Concilia itidem devolvi, aut num aliquis locus tunc fuerit appellationi, quoniam haud perinde liquet, nec fas est inanibus conjecturis indulgere, in medio relinquimus.

XV. Hoc non difficili ratiocinatione licet colligere: fieri vix potuisse, imò non potuisse, ut omnibus judiciis ipsemet Princeps interfuerit. Cùm quod integræ regionis aut integri pagi unus tantum fuerit Princeps, hujusmodi autem terræ tractus sat amplis limitibus constiterit: Tum, quod in eâ hominum multitudine non potuerint

rint non indies variæ enasci controversiæ præsentibus judiciis minuendæ. Verosimile igitur fit, jam tum singulorum pagorum Principes vicariis hîc alibi usos. Quomodo sequentibus seculis semper mos tulit præponere judiciis *Scultetum* quem appellant, qui Principis vice curaret Judicia. Procul dubio autem etiam tunc pedanei quidam fuere judices, quales nunc in agris supersunt passim per Germaniam.

XVI. An lucri quidquam Principes reliquique Judices ex judiciis tunc ceperint, præter mulctæ partem, nusquam memoratur. De mulcta videtur constare ex Tacito: *Sed & levioribus delictis, pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero convicti multantur: pars mulctæ regi vel civitati* (ubi nempe nullus Rex fuit, ut in plerisque tunc Germaniæ populis) *pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur.* Non præfractè tamen negaverim, Tacitum maximè loqui hic de judiciis publicis Comitiorum, non autem singulorum pagorum: utpote quum dicat, mulctam cessisse non Principi, sed Regi, aut toti Civitati, h. e. toti reipublicæ, quod de omni mulctâ haud temerè pronunciaveris. Sed etiam in singulis pagis fortasse partem mulctæ aliquam Rex aut Respublica accepit in nonnullis delictis; quod sanè in Francorum regno solere, infra patebit. Heribannum vocare mos vetus fuit. Cui verò fiat verosimile, nihil mulctæ etiam Principi & reliquis Judicibus in laborum solatium datum esse?

XVII. Porrò simplici ratione processum in judiciis tunc esse, vetant nos dubitare simplices tùm mores populi: neque legum multitudine, neque malitia advocatorum, neque lucri cupidine, lites protelante. Argumento est, quod ipsæ etiam gravissimæ inimicitiæ citò

tùm

rum fuerint compositæ : quantò magis ergò controversiæ aliæ ! Testatur id disertè Tacitus : *Nec implacabiles durant inimicitiæ : luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus.* Qui more suo prudentissime addit : *utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ juxta libertatem.* Et sanè libertati nihil æquè est noxium litium diuturnitate, maximè si illæ inter primores sint & factiosos. Inde enim intestina commotio & publici boni neglectus : in tumultus imò bella civilia tandem erumpens malum. Eâ de causâ proculdubio factum, ut, cum Romano more Quintilius Varus cepisset in Cheruscis judicia instituere, statim illi conjurarint : ac interempto Varo tribusque legionibus cæsis, præcipuè in causarum patronos sævierint. Rem ita narrat L. Annæus Florus l. 4. cap. 12. *Nihil illa cæde per paludes perque silvas cruentius : nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in causarum patronos. Aliis oculos aliis manus amputabant : unius os sutum, recisa priùs linguâ : quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vipera, sibilare desiste.*

XIIX. Iidem præterea mores populi haud obscuro sunt indicio, lites isthac tempestate per fuisse raras. Tota enim gens *non astuta non callida fuit* : adhæc affectavit aperire secreta pectoris, consultationibus omnibus etiam majoris momenti plærumque inter convivia institutis, tamquam nullo magis tempore ad simplices cogitationes pateat animus. Jam fide nulli tunc mortalium ante Germanos ; quod in publico theatro Romæ meritò clamaverunt Frisiorum legati. Matrimonia olim severa. Imò nulla morum pars magis in universâ gente laudari meruit. Paucissima in tàm numerosa gente adulteria

Heredes successoresque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Aurum & argentum apud paucos aliquo in pretio: pecorum numero gavisi sunt: eæque solæ & gratissimæ opes fuerunt. Proximis Romanorum commercia aliqua instituentibus, interiores populi simpliciùs & antiquiùs permutatione mercium sunt usi. Quidam securi adversus fata, rem difficillimam assecuti sunt, ut illis nec voto quidem opus fuerit. *In universum plus in Germania boni mores valuere, quàm alibi bonæ leges.* Quæ omnia penè ipsissima* sunt Cornelii Taciti verba. Iis autem moribus atque illis institutis in mores translatis, raras admodum lites & compositu faciles habere locum, nemo paulò prudentior ignorat.

XIX. ATQUE HAEC quidem ratio fuit judiciorum Germaniæ veteris, anteaquam in Francorum imperium tota transivit. Etsi enim nonnullis gentibus Reges fuerint; tamen nomen id potius fuit, quam verè regia potestas. Hinc Tacitus, cum Frisiorum, Minorum nempe & Majorum (ut tùm divisum fuisse populum ex libro de *Moribus Germanorum* constat) duos Reges memorasset *lib.* 13. *Annal.* statim addit: *inquantum Germani regnantur.* Disertè idem: *Nec Regibus libera & infinita potestas.* Item de Concilio: *mox Rex vel Princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate.* Item: *Trans Lygios Gothones regnantur, paulò jam addictiùs quam cætera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Etiam in Regnis itaque non alia fuit quàm alibi forma judiciorum: & in his quoque Principes eorumque ex plebe Assessores per pagos & vicos jus dixerunt; nisi quod fortassis in constituendis illis Principis, vel unius Regis, vel hujus unà cum Concilio

mao

major aliqua auctoritas fuerit. Fortè etiam licuerit ea ætate Regibus in sententiarum à Principibus latarum æquitatem advertere. Hæc enim omnia sub Francorum imperio obtinuerunt.

XX. Haud negaverim tamen, in quibusdam populis ab illâ antiquâ ratione fortassis deniq; recessum esse; ut solet longo temporis tractu mutari respublica. Nec tamen id certò licet affirmare, quum monumenta nulla suppetant unde discas. Meibomius enim *t. de Irmensula c. 4.* narrat quidem, pagorum Saxonicorum præsides, aut Gravios, ut & Judices pedaneos per agros, à collegio Sacerdotum Eresbergensi ultimis reipublicæ Saxonum illius liberæ temporibus, ante Caroli Magni ætatem, fuisse constitutos. Sed nescio an hac in re famæ nullis ejus tempestatis scriptis subnixæ fidem tutò liceat commodare. Et verò ex iis, quæ Beda Witikindus Corbeiensis & Francici Annales memorant, liquet: Saxoniæ tres populos, Ostfalos Westphalos & Angarios, tunc temporis, antiquissimo Germanico more, per Concilium rempublicam suam administrasse, belli tempore uno aliquo in ducem electo, qui pace restituta pari iterum fuerit cum reliquis conditione. Certè in scriptis illius ævi de Saxonum republicâ nihil legas, quod à majorum institutis vel leviter abeat.

XXI. Verum de hisce plusquam satis. Quomodo autem Francorum magno illo in regno, quod præter Italiam Galliam eximiamque Hispaniæ partem, totam quoque Germaniam comprehendit, judicia sese habuerint, majus est precium operæ enarrare: præsertim quoniam Caroli demum Magni auspiciis in unum corpus coalitâ Germaniâ Cisbalthicâ, initia ejus vastæ reipub. cujus laciniæ etiamnum superant, incœperunt. Et verò tantùm docebimus,

Ff 2

bimus, quæ facies fuerit judiciorum ipsa illa Carolinâ ætate, Merovvingorum regum tempora non attingentes. Vt autem brevibus rem omnem comprehendamus: videntur illa tempestate judiciis præfuisse, partim Concilium Ordinum omnium, partim Rex ipse, partim à Regibus constituti varii Duces & Graviones seu (ut mos tulit, Romanorum sequioris ævi titulos usurpare) Comites cum Scabinis assessoribus, partim Episcopi, partim denique Legati, vel ut tum loquebantur Missi Regii. De negotiis porrò maximis ipsorum Regum, ut & Principum aut primariæ nobilitatis, soli Concilio fas fuit judicare, non Regi sine Concilio: de sacris aut sacrarum vel rerum vel personarum causis minoribus judicium fuit penes Episcopos, Legatos Regios, & Regem ipsum: de aliis Duces, Comites, Legati Regii, extra aulam, in aula Rex ipse & Archicapellanus in sacris, Comes Palatii in profanis, judicaverunt. Porrò Regum ipsorum & Ducum constituendorum potestas, præcipuâ ex parte Concilii fuit: Episcopos, Comites, Legatos creare ad regiam pertinuit dignitatem, ut Scabinorum electio ad Missos & plebem. Quæ cuncta accuratè scire omninò oportet illum, cui de Iudiciis Germanicis istius ævi docere animus est.

XXII. Possunt autem hæc omnia, cùm plurimis historiis tùm aliis monumentis haud difficulter ostendi. Et quidẽ Regiæ familiæ vel inter sese, vel cum aliis intercedentes causas, in Concilio tantùm fuisse definitas, luculenter patet ex iis quæ notavit Franciscus Hotomannus *Francogal. lia. c. 11. & 15.* Historiæ Caroli Magni & Liudovici Pii exempla multa suppeditant. Post Ludovici illius obitum controversiâ ortâ inter filios, non semel in Concilio illa agitata est. De Carolo Calvo cum legatis Lotharii fratris

agente

agente ita Nithardus : *In conventum quod communi consensu statuerant venire se velle, mandavit, ut si communem utilitatem uti promiserat statuere vellet, sibi placere: sin aliter, de regno quod Deus paterque suus suorum consensu illi dederat, consilio suorum fidelium in omnibus, secundum Dei voluntatem, parere sese innotuit.* Ipsos Reges Concilii judicio usque adeo fuisse etiam tunc subjectos, ut reipublicæ perperam administratæ causâ, Regia potuerint dignitate exui, testimonio est exemplum Ludovici Pii & Caroli Crassi, quorum ille anno 838, hic anno 887 Concilii autoritate regno pulsi sunt. Etsi multa minùs proba tùnc accesserint. Quale quid ex Merowvingis jam ante passi erant Childerici tres, unus Theodoricus, unus Chilpericus, ut alios taceam.

XXIII. Porrò primorum populi (quales tunc fuere Duces, Episcopi & Comitum præcipui) causam aliquam magnam extra Concilium in judicium esse vocatam, nullo ejus ævi exemplo licet demonstrare. Ex adverso, cum ex: gr: Brunechildis Regina multorum capitalium criminum rea esset, negotio ad Concilium delato, Regem ita loquutum refert Aimoinus l. 4. c. 1. *Vos dulcissimi commilitones & præminentes Franciæ primores, decernite cui subjaceat supplicio tanti obnoxia sceleris.* Ado: *In præsentia Regis judicantibus Francis, indomitis equis religata discinditur.* Tassilonis quoque Bajoariæ Ducis causa in Conventu publico fuit dijudicata anno 788. *Noxa convictus* (ajunt Annales Francici) *uno omnium assensu ut læsæ majestatis reus capitali sententia damnatus est. Sed clementia Regis licet morti addictum liberare curavit.* Rheginol l. 2. *Cùm omnes capitalem sententiam proclamarent, Rex misericordia motus eò quod consanguineus ejus esset, obtinuit ab ipsis Dei & suis fidelibus* (i. e. regni Ordinibus) *ne moreretur.* Anno 818.

Ff 3 con-

conjurationis adversus Cæsarem Ludovicum Pium initæ auctores primariæ nobilitatis, cumque iis Bernhardum Italiæ regem, *judicio Francorum capitali sententia condemnatos: Episcopos* ejusdem conjurationis complices *synodali decreto depositos fuisse*, scribunt Annales Francici. Theganus in vita Ludovici Cæsaris de eodem hoc negocio: *Bernhardum hactenus Regem ejusque fautores, cum in supradicto scelere deberent puniri, suppressa tristiori sententia luminibus orbari* (Cæsar) *consensit; licet multis obnitentibus & animadverti in eos tota severitate legali cupientibus. Episcopos porrò hac immanitate constrictos ab Episcopis reliquis depositos monasteriis mancipavit.* Ad eundem modum anno 829 in rebelles pronunciata fuit sententia in Concilio; ut anno 28 de Concilii sententia Dux Forojuliensis ignaviæ & injuriæ convictus, Ducatu fuerat pulsus. Non alibi damnati sunt Erneftus aliique Comites perduellionis rei anno 861, ætate Ludovici secundi Germanici Regis: aut Erchingerus & Bartholdus Comites fractæ pacis publicæ rei, anno 916 Conrado ultimo Francici sanguinis rege. De quo Ekhardus: *Consilio dehinc habito primò Colloquium publicum Moguntiæ, postea generale edixit Concilium: ubi tribus illis lege abjuratis & proscriptis, prædiisque eorum in fiscum redactis, majestatis rei capita damnata sunt.*

XXIV. Ex quibus testimoniis utique manifestum est, causas Principum, saltem illas quæ rempublicam attinent & commune civitatis bonum, haud alibi quàm in Concilio decisas fuisse. Non enim verum est quod scribit Thrithemius *lib. de orig. Francor.* anno 742: *In singulis provinciis aut Duces aut Comites rempublicam sub potestate Francorum administrabant, Regum nutu amobiles.* De aliis tamen omnibus minoris momenti Principum controversiis,

verſiis, haud temerè dixerim, tantum illas in Concilio publico deciſas fuiſſe. Videntur enim illæ Regis ejusque Miſſorum judicio tunc commiſſæ. Pertinet huc Caroli Magni lex l. 3. c. 77 apud Anſegiſum: *Vt Epiſcopi Abbates Comites & Potentiores quique, ſi cauſam inter ſe habuerint ac ſe pacificare noluerint, ad noſtram jubeantur venire præſentiam: neque illorum contentio alicubi dijudicetur, ne propter hoc pauperum & minus potentium juſtitia remaneant. Neque ullus Comes Palatii noſtri potentiorum cauſas ſine noſtra juſſione finire præſumat, ſed tantùm ad pauperum & minus potentum juſtitias faciendas ſibi ſciat eſſe vacandum.* Scilicet obtinebat tum illa univerſalis regula quæ conficit capitulum 243 l. 5. *Major à minore non poteſt judicari.* Itaque Principum lites ſeu contentiones ad judicium Regium pertinuerunt. Quibus tamen decidendis Reges Concilii ſæpè autoritate uſos, liquet ex Hincmari *Epiſt. ad Reg. Ludovic. de regni Francici ſtatu.* Aliqua ex parte verò Comites, Epiſcopos, Abbates, judicio Miſſorum regiorum fuiſſe etiam obſtrictos, docet c. 66. lib. 4. *Vbicunque Miſſi aut Epiſcopum, aut Abbatem, aut alium quemlibet quocunque honore præditum invenerint, qui juſtitiam facere vel noluit vel prohibuit, de ipſius rebus vivant, quamdiu in eo loco juſtitias facere debent.* Item l. 4. c. 183. *Si Comes in ſuo miniſterio juſtitias non fecerit, Miſſis noſtris de ſua caſa vel de ſuis xeniis ſerviat, uſque dum juſtitia ibi facta fuerint. Et ſi Vaſſus noſter juſtitias non fecerit, tunc & Comes & Miſſus noſter ad ipſius caſam redeant, & de ſuo curent quousque juſtitias faciant.*

XXV. Alia prorſus ratio fuit litium & controverſiarum minorum aut inter minoris ſortis homines exortarum. Vt enim de profanis primùm dicamus; in ſingulis quidem pagis ordinarii harum litium judices fuere, qui

Graviones aut ex more Romano Comites sunt dicti, unà cum Assessoribus. More nimirum ab antiquissimis usque temporibus servato, in pagos quos Gouas dicebant etiam tum dividebatur Germania, & unicuique pago aliquis ex primariâ nobilitate Gravio præficiebatur litibus finiendis. Officium Comitis aut Gravionis optimè referunt literæ Caroli Magni, quas ex archivo Tremoniæ urbis recitat in *Vindiciis Billinganis* Henricus Meibomius. *Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinamus, ut resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda. Isque advocatum omnium Presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, superque Vicarios & Scabinos, quos sub se habet, diligenter inquirat & animadvertat, ita ut officia sua sedulò peragant.* Formulam aliam Comitatuum aut Ducatuum committendorum habet Marculphus *num. 32.* Insigniter hanc rem illustrat admonitio Ludovici Cæsaris ad Comites pro utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, quam *cap. 6. l.* 2 habet Ansegisus; ut alia nunc testimonia non laudemus. Constitutos autem hosce Comites fuisse à solis Regibus, cùm ipsæ illæ, quas modò adduxi formulæ probant, tum ex historiæ Francicæ monumentis passim sole elucet clariùs. Hinc inter conditiones, in quas superatos à sese Saxones accepit Carolus, legas à Rege præpositos iri Iudices h. e. Graviones; qui nempe antehac Concilii populi autoritate constituebantur. Poëtaster Saxo vitæ Carolinæ ad Arnolphum Cæsarem scriptor:

Tum sub Judicibus *quos Rex imponeret ipsis*
Legatisque suis *permissi legibus uti*
Saxones patriis, & libertatis honore.

XXVI. Assessores Comitum quinam elegerint & quales debuerint esse eligendi, constat item ex Capitulis Anse-

Ansegisi. ubi l. 3. cap 33. ita legitur: *Missi nostri Scabinos* (hi verò sunt illi assessores) *per singula loca eligant, & eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant* cap. 56. *ut Iudices, Advocati, Scabinos, quales meliores inveniri possunt, & Deum timentes, constituant ad sua ministeria exercenda. Cum Comite & populo eligantur mansueti & boni.* Capit. Addit. IV. cap. 73. *Missi nostri ubicunque malos Scabinos inveniunt ejiciant, & totius populi consensu in locum eorum bonos eligant, & cum electi fuerint jurare faciant, ut scienter injustè judicare non debeant.* Ibidem cap. 74. *Vt in omni Comitatu hi, qui meliores & veraciores inveniri possunt, eligantur à Missis nostris, ad inquisitiones faciendas & rei veritatem dicendam, ut adjutores Comitum sint ad justitias faciendas.* Ex quibus omnibus patet, hos esse illos Scabinos, quos Tacitus olim narraverat Principibus qui per pagos vicosq; jus dicebant ex plebe comites fuisse datos, adeoque fuisse homines ingenuos & ex plebe optimos. Huc sanè spectat & illud C. 47. l. 3 de homine ad mortem damnato cui post tamen donata sit vita, *ne ille inter Scabinos ad legem judicandam teneatur.* Numerum horum definire non licet. Septem tamen fuisse, dixeris ex Capit 40 l. 3. *Vt nullus ad placitum banniatur, nisi qui causam suam quarit, aut si alter ei quarere debet: exceptis Scabineis septem qui ad omnia placita esse debent.* Quomodo illi unà cum Comite sententias dixerint, liquet ex chartâ vetere Alemannica apud Golastum t. 2. n. 99: *Interrogavit ipse Comes illos Scabinos, quid illi de hac causâ judicare voluissent.* Alibi legas: *Ante illustrem virum Hildegarium Comitem seu judices quos scabineos vocant, venerunt &c. Tunc ipsi Scabinei unanimiter judicarunt.* Hinc Glossarium vetus: *Scabini, auditores Comitum.*

XXVII. Porro cum govæ seu pagi plerumque satis

 late

late paterent, neque adeò cuivis Gravioni (præsertim cum illi & alia reipublicæ negotia incumberent; sæpe etiam vel valetudine vel negotiis rei familiaris detineretur) licuerit judiciis interesse, hinc jam tum Comitum vicarios institutos, qui judiciis Comitum vice præessent, nullum est dubium. Hi imò videntur dicti Schulthesii aut Schuldesii Schulten / Schultzen. Frequens sanè mentio harum vocum est in antiquis legibus Germanicis. In diplomate Ottonis Imperatoris apud Baronium *tom. 9. p. 5.* disertè officium horum exprimitur: *Nullus Marchio, Comes, aut vicecomes Sculdesius, vel quilibet ex judiciaria potestate.* Paulus Warnefridus *Histor. Longobardor. l. 6. c. 24* ait: *Rector loci quem Sculteis vocant.* Secutis sanè temporibus præturæ ejusmodi vicariam Comitum potestatem designarunt per omnem Germaniam: quod imprimis ex Speculo Iuris Saxonici manifestum est.

XXVIII. Fuit autem penes hoc judicium tam criminalium quàm civilium actionum dijudicatio; Id quod liquet ex præcepto remissionis (ut olim loquebantur) sive concessionis quod fecit Ludovicus Imperator Hispanis. *Ipsi pro majoribus causis, sicut sunt homicidia, raptus, incendia, depradationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invasiones; & undecunque à vicino suo criminaliter fuerint accusati, & ad placitum venire jussi, ad Comitis sui Mallum omnimodis venire non recusent.* Item ex cap. 48. l. 3. *Si alicui post judicium Scabineorum fuerit orta controversia.* item cap. 50. *Vt Comes qui latronem in forbannum miserit* (i. e. proscripserit) *vicinis suis & aliis Comitibus notum fecerit, illum latronem à sese esse forbannitum, ut illi eum non recipiant.* Vbi notandum *Mallum* tunc dici solitum locum judicii publici: qui cum antiquo more sub dio esset, tectum illi addi voluit Carolus Magnus *l. 3. capitulo 57.* Neque enim passus est Carolus

solus in atriis Ecclesiarum judicia exerceri: quod malo more alicubi cœperat insolescere, ut constat ex *cap. 60. l. 3. Additionum.*

XXIX. Operæ fortè fuerit pretium nonnulla heic Capitula recitare ex Capitulari Ansegisi, unde ratio judiciorum illorum, de quibus jam agimus, illustratur. Capitul. l. 3. c. 53: *Nullus Missus noster neque Comes neque Scabinus, cujuslibet justitiam dilatare præsumat, si statim adimpleta esse potuerit secundùm certitudinem: neque præmia pro hoc à quolibet homine per aliquod ingenium malum præsumat accipere.* Cap. 3. tit. 2: *Judex partem suam accipiat de causa quam judicat, de septem solidis tremissem, de novem solidis unum. De omni compositione semper novem partes accipiat dùm rectum judicat.* Cap. 5. t. 4. *Judex si acceptâ pecuniâ malè judicaverit, damnum datum cogitur in duplum solvere & quadraginta solidos in fisco.* Capit. l. v. 251: *Injustum judicium & definitio injusta, Regio metu vel jussu judicibus ordinata, non valeat.* L. 4. c. 39. *Primitus ad placita eorum, orphanorum, viduarum nec non pauperum causæ deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum justitia à judicibus dilatetur. Comes illos adjuvet, dando eis talem hominem, qui rationem eorum teneat & pro eis loquatur.* Sunt autem patroni illi causarũ dicti tunc advocati, plærumq; caussidici & clamatores. De quibus itidem multa sunt Capitula. Vt l. 2. cap. 114: *Si Advocatus in causa suscepta iniquâ cupiditate fuerit repertus, à conventu honestorum & à judiciorum communione separetur.* Item: *si quis hominem in judicio injustè, contra alium altercantem adjuvare per malum ingenium præsumserit, atque inde coràm judicibus vel Comitibus incusatus fuerit, & negare non potest, quindecim solidis culpabilis judicetur.* L. 3 c. 7: *Declamatoribus vel Caussidicis, qui nec judicio Scabinorum acquiescere, nec blasphe-*

mare volunt , antiqua consuetudo observetar , id est ut in custodia recludantur donec unum è duobus faciant. Et si ad Palatium pro hac reclamaverint & literas detulerint , non quidem eis credatur , nec tamen in carcere ponantur , sed cum custodia & cum ipsis literis pariter ad Palatium nostrum remittantur , ut ibi discutiantur sicut dignum est. In quibus postremis verbis quid sit *blasphemare*, præclarè docet clarissimus Lindenbrogius in doctissimo Glossario.

XXX. Præter hæc Judicia fuerunt tunc temporis & IVDICIA SACRA. *Primum* enim in vitam & mores Christianorum civium usq; adeo licuit advertere sacerdotibus, ut sontes potuerint cum aliis canonicis pœnis tùm etiam excommunicatione plectere. Habuit autem tunc excommunicatio effectum longè maximum. Hinc Capitulum 42 l. 5. *Vt sciatis qualis sit modus istius excommunicationis: in Ecclesiam non debet intrare , nec cum ullo Christiano cibum vel potum sumere , nec ejus munera quisquam accipere debet , nec ei osculum porrigere , nec ei oratione se jungere , nec salutare , antequam ab Episcopo suo sit reconciliatus.* Capitul. 130. l. 6 *Si quis à communione Sacerdotali fuerit auctoritate suspensus , hunc non solum à Clericorum , sed etiam à totius populi colloquio atque convivio placuit excludi , donec resipiscens ad sanitatem redire festinet.* In hanc duram pœnam verò incurrit non tantùm ipse excommunicatus , sed qui contra legem cum illo quid habebat commune. Disertè id decernitur *Capitulo 42 l. 5.* ante laudato. Si quis noluit sententiæ illi Excommunicatoriæ parere , de illo idem Capitulum : *Quod si aliquis ista omnia contempserit , & Episcopus hoc minimè emendare potuerit, Regis judicio exilio condemnetur.* Pari autem modo qui refragabantur pænitentiam à sacerdotibus indictam sustinere , eorum bona à Comite aut Misso regio Episcopis

copis

copis tradebantur donec resipiscerent: ut habet *Capit.* 330 *l.* 7. vel verò in carcerem à Comite protrudebantur. *Quod si porro Comes* (verba sunt Capituli) *vel quis minister hoc adimplere distulerit, canonicè ab Episcopo vel à suo ministro excommunicetur, & usque dum hac pleniter adimpleat semper communione Catholicorum careat, usque dum ipsi Episcopo humaniùs erga eum aliquid agere placuerit. Si verò ipse Comes, aut de prædictis causis aut de ipsa excommunicatione, inobediens aut negligens apparuit, honore Comitatus pariter & communione careat, usque dum ambo in nostram præsentiam veniant, ut nos illum Episcopali auctoritate atque Imperiali motu ita corrigamus, ut cæteri timorem habeant, ut deinceps talia committere nullatenus audeant.* Ab ejusmodi porrò sententiâ Excommunicatoriâ non fuit provocatio admissa alia quam ad Metropolitanum Episcopum. Hinc Capitulum 42 l. 5. *Quod si aliquis reclamaverit quod injustè sit excommunicatus, licentiam habet ad Metropolitanum Episcopum venire, ut ibidem secundùm canonicam institutionem judicetur; & interim suam excommunicatonem custodiat.* Tam late verò patebat hoc Iudicium sacrum, ut nihil ferè non criminũ illuc sensim traheretur. Quod ex multis Capitularium locis percipere est. Seorsim de perfidis Capitulum 141 l. 6. ita decernit: *Ne judices quicquam de perfidorum excessibus extrà sacerdotum conhibentiam judicare præsumant.* Quæ omnia potestatem sacerdotalem supra modum & morem Germanicarum gentium auxerunt. Etsi enim jam alibi interdum idem effectus Excõmunicationis dudum obtinuisset, ceu liquet ex *Epist.* 58 *Synesii*, qua excommunicatur Andronicus Pentapolitanus præses, tamen non passim hactenus is rigor invaluerat, certè apud Germanicas gentes tale quid fuerat insolitum.

XXXI. *Secundò* concessa quoque Episcopis est omnis

in Clericos & Monachos jurisdictio. Capitul. 39. l. 5. *Ut omnes presbyteri diaconi & subdiaconi sub potestate Episcopi maneant.* Cap. 25 ejusdem libri: *Monachos per unamquamque civitatem aut regionem subjectos esse Episcopo suo, & quietem diligere, & intentos esse tantummodò jejuniis & orationi, in locis quibus renunciaverint seculo permanentes.* Clariùs huc facit Capitulum CCXXVII. l. V. *Sancitum est, ut nullus Episcopum aut sacerdotem vel clericum apud judices publicos accusare præsumat, sed apud Episcopos.* Item Capitulum CII. l. VII. *Clericus cujuslibet gradus sine Pontificis sui permissu nullum ad seculare judicium præsumat adtrahere, nec laico quemlibet clericum in seculari judicio liceat accusare: cùm etiam privatorum Christianorum causas Apostolus ad Ecclesias deferri atque ibidem terminari præcipiat.* Item Capitul. CCCLXIX. *Ut clerici qui judices seculares appetunt, excommunicentur.* Item alibi. *Nemo audeat clericum aut monachum aut sanctimonialem fæminam ad civile judicium accusare, sed ad Episcopum; & ipse ex lege vel canonibus consentaneam & justam sententiam proferat. Si quis hanc constitutionem violaverit; in magistratu positus X libris auri pœna multabitur: Si executor est in catenis Ecclesiarum recludatur pœnas luiturus, & officium perdat.* Item: *volumus primò, ut neque Abbates, neque Presbyteri & Diaconi & subdiaconi, neque quilibet de clero, de personis suis ad publica vel secularia judicia trahant, sed à suis Episcopis adjudicati justitias faciant. Si autem de possessionibus suis, seu Ecclesiasticis seu propriis, clamor ad judicem venerit, mittat judex clamantem cum misso suo ad Episcopum, ut faciat eum jus per Advocatum accipere.* Facit huc illud Flodoardi ex epistolis Hincmari: *Quia de Presbytero & Ecclesia ad Episcopum & Synodum definitio pertineat, non ad Mallum vel civilium judicum dispositionem.*

XXXII.

XXXII. Vt autem Episcopus fuit judex constitutus omnium ejusmodi negotiorum, ita ipsius Episcopi causa in Synodo vel apud Metropolitanum agitata fuit. Eam in rem cùm alia sunt Capitula tùm præcipuè CCXXXIV l. XII. *Nullus Episcopus extra suam provinciam ad judicium evocetur, sed vocato eo canonicè in loco omnibus congruo, tempore synodali, ab omnibus comprovincialibus Episcopis audiatur, qui concordem super eum canonicamque proferre debent sententiam. Quia si hoc minoribus tam clericis quam laicis concessum est, quanto magis de Episcopis servare convenit? Nam si ipse Metropolitanum aut judices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud Primatem diœceseos, aut apud Romanæ sedis Pontificem judicetur.* Vbi notandum *Primo*, aliud secundum leges tum fuisse Metropolitanum & aliud Primatem. Qua de re legendum Capit. CCCXLI & CCCLX libri septimi. *Secundo* id cumprimis observandum, datam Episcopis pariter & actoribus aliis provocandi ad Papam licentiam. Quod ipsum confirmat Capitulum CCXXXV ejusdem libri: *Placuit, ut si Episcopus accusatus appellaverit ad Romanum pontificem, id statuendum quod ipse censuerit.* Et CCXL. *Quod si adversus provinciæ Metropolitanum Episcopus vel clericus habuerit querelam, petat Primatem diœceseos & apud ipsum judicetur, aut apud Sedem Apostolicam.* Item Cap. CCCXLIX. *Si forte (quod non optamus) aliquem Episcoporum contra proprium Metropolitanum, vel contra alios quoque contingat aliquid habere causæ, decrevimus, ut ab hoc Sedis Apostolicæ judicium is qui petere festinat, licentiam habeat. Quod scitis canonum antiquorum patrum institutione permissum.* Nec non Capit CCCXXIII. *Vt judicatus Episcopus ad Apostolicam sedem, si voluerit, appellet. Ex concilio Sardicensi tit. V. Quod si appellaverit, in cathedra ipsius alter non ordinetur.* Observandum autem iterum est, talem provo-

provocationem ad Papam extra diœcesin reorum, antiquis canonibus minimè esse consentaneam. Vetustissimi enim canones, etiam Nicæni ipsi, volunt, ut causæ quæque in suis provinciis & diœcesibus finiantur: nec Sardicensis canon permittit appellationem in posterum ad omnes etiam futuros Episcopos Romanos, sed ad solum Iulium Papam qui tum vivebat. Vt taceam, canones illius Concilii Sardicensis primis & melioribus temporibus parùm vel nihil habuisse auctoritatis in multis etiam Occidentalis Ecclesiæ diœcesibus, ceu liquet ex certamine Paparum cum Episcopis Africanis. Ipsa Gallia videtur ante tempora hæc Carolina iis caruisse: ut quæ antehac fuerit usa proprio libro Canonum, non autem illo Romano Dionysii Exigui, qui Caroli demum ætate in Galliam penetravit, ceu rectè observatum cùm aliis tùm Iacobo Leschassferio *l. de libertatib. Ecclesiæ Gallicanæ.* Neque verò temerè legas, in Gallia obtinuisse antehac appellationes ad Romanum Papam, nisi semel fortè iterumq; & reclamantibus multùm Episcopis. Cum post hæc Hincmarus Laudunensis illuc provocasset, opposuit novæ isti rei Rhemensis Hincmarus & morem priscum & veteres canones Gallicanos. Et sanè primus Dionysius videtur in Codicem canonum, in universa Ecclesia occidentali pòst receptum, hosce Sardicenses transtulisse. Hinc ait Præfatione: *Et ne quid præterea notitiæ vestræ videar velle subtrahere, statuta quoque Sardicensis Concilii atque Africani, quæ Latinè sunt edita, suis à nobis numeris cernuntur esse distincta.* Quod ipsum pòst & Græci non improbarunt, ut liquet ex *canone 2 synodi quinisextæ Trullanæ*: quod nempe sua satis de auctoritate sibi cautum putarent, Constantinopolitanâ sede per Chalcedonenses Patres Romanæ æquatâ, nec minus hæc atque illa ad summum Ecclesiæ regi-

gimen improbis conatibus tunc adspiraret. Cæterùm hæc obiter. Quantumvis verò certum sit, in illo Concilio demum jacta esse fundamenta Papalis in omnem Ecclesiam qui longè post demum enatus est dominatus: imò ejusmodi Canones omnes, tanquam leges merè positivæ & sæpe tantùm ad Statum reipublicæ Romanæ veteris accommodatæ, meritò non debuissent attendi mutatâ dudum republicâ Romanâ, adeoque licet nihil bonæ rationis subfuerit; hoc tamen initio Papalem monarchiam in regimen Ecclesiasticum nostræ quoque Germaniæ traductam esse, non est quod dubitemus.

XXXIII. Etsi autem novo exemplo cœperit tum provocatio Episcoporum ad Papam à judicio suspecti Metropolitani, tamen si in synodo causa eorum jam fuisset acta & regiâ auctoritate decisa, non licuit provocare. Ausus enim quidem id fuit Hincmarus Laudunensis Episcopus, neque minùs avidè id arreptum ab Hadriano secundo Papa circa annum 871, idque prætextu confictarum Epistolarum Papalium, quæ tum temporis quasi ab Isidoro collectæ prodierunt Moguntiaco in lucem, eòque non veritus Papa est à Carolo Calvo poscere, ut Hincmarum illum sisteret Romano judicio. Verum acerrimè restiterunt hisce conatibus non tantum Episcopi illius ævi, sed & ipse Rex Carolus. Ex cujus Epistola ad Papam quædam heic recitare operæ fuerit pretium. *Sed valde mirati sumus, ut Rex corrector iniquorum & districtor reorum, ac secundum leges Ecclesiasticas ac mundanas ultor criminum, reum legaliter & regulariter pro excessibus suis damnatum, suâ fretum potentia Romam dirigat, maxime autem illum qui & ante depositionem, contra custodiam publicam & contra quietem moliri, in tribus synodis extitit deprehensus.* Item: *Unde sicut vobis rescripsimus, & nunc iterum vobis scribere non piguit,*

sed exigente causa necessarium est; quia Reges Francorum ex regio genere nati, non Episcoporum vicedomini, sed terræ domini hactenus fuimus computati. Et ut Leo ac Romana synodus scripsit: *Reges & Imperatores, quos terris divina potentia præcepit præesse, jus distinguendorum negotiorum Episcopis sanctis juxta divalia constituta permiserunt, non verò Episcoporum villici exstiterunt.* Quæ omnia longè sunt verissima: namque & ubi valuit Sardicensis Canon haud licuit à regio judicio ad Papam appellare: utut simile quid insolito exemplo ausum aliquando Athanasium videri possit. Regno præterea Francorum durante, non minùs jurejurando Regibus devincti erant Episcopi atq; subditorum alii. Ipsemet Laudunensis Hincmarus *libro purificationis* quem synodo obtulit, ita scribsit: *Ego Laudunensis, à modo & deinceps Domino Seniori meo Carolo Regi sic fidelis & obediens secundùm meum ministerium ero, sicut homo suo Seniori & Episcopus piè victuro suo Regi esse debet.* Vt taceam, illâ ætate Papas ipsosmet judicio Cæsareo obtemperare coactos esse. Observandum præterea etiam atque etiam est: seculo decimo, cum iterum Remensis Episcopus Synodi judicio damnatus Arnolphus ad Papam provocasset, Epistolarum Isidorianarum obtentu; nec liqueret satis Episcopis Gallicanis fraus circa eas commissa, in Synodo Remensi ad Canones Africanos tanquam ad normam Regiminis Ecclesiastici Episcopos respexisse: ceu liquet ex Actis illius Synodi ab ipsomet Gerberto pòst Sylvestro secundo Papa descriptis. Frustra autem laboraverunt etiam Gallicani Episcopi, eòque paulò post non minùs atque Germani nostri jugum Romanum subire sunt coacti.

XXXIV. *Tertium* munus Episcopalis sacri judicii fuit decisio quarumvis litium ad id perlatarum. In eam rem facit

cit Capitulum CCLXXXI libri sexti apud Benedictum Levitam: *Volumus atque præcipimus, ut omnes ditioni nostræ Deo auxiliante subjecti, tam Romani quàm Franci, Alemani, Bajovarii, Saxones, Thuringii, Fresones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, VVascones, Boneventani, Gothi, Hispani, cæterique nobis subjecti omnes, licet quocunque videantur vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam quam ex XVI Theodosii Imperatoris libro, capitulo videlicet XII, ad interrogata Ablavii Ducis illi & omnibus rescriptam, sumpsimus, & inter nostra Capitula pro lege tenendam, consultu omnium fidelium nostrorum, tam clericorum quam & laicorum, posuimus, lege cunctis perpetua tenendam. Id est. Quicunque litem habens, sive possessor sive petitor fuerit, vel, in initio litis, vel decursis temporum curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cum jam cœperit promi sententia, judicium elegerit sacrosancta legis antistitis, illicò sine aliqua dubitatione, etiamsi alia pars refragatur, ad Episcoporum judicium cum sermone litigantium dirigatur. Multa enim quæ in judicio captiosa præscriptionis vincula promi non patiuntur, investigat & promit sacrosancta religionis auctoritas. Omnes itaq; causæ, quæ vel Prætorio jure vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmantur. Nec liceat ulterius retractari negotium, quod Episcoporum sententia deciderit.* Hactenus Capitulum Carolinum. Manifestum verò est, cum tam multa & varia fuerint Episcopali Judicio commissa, longè hoc judicio Comitum præstitisse, cum multitudine negotiorum, tum auctoritate & dignitate. Nullo autem reipubl. bono vel certè perexiguo multa horum ita esse constituta, docuit eventus: Episcopis quammultis in tyrannos propè degenerantibus, & dum alienis incumbunt curis sui quod erat mu-

neris negligentibus, summo Ecclesiæ Germanicæ damno. Quod latiùs exponere non est hujus loci.

XXXV. Proximi post sacra illa Iudicia ordinis eadem tempestate fuere judicia DE BONIS SACRIS cùm Episcoporum & Monasteriorum, tùm singularium etiam minorum ecclesiarum. Neque enim harum rerum judicium fuit penes ipsos Clericos aut Monachos, sed alios singulatim à Regibus in id constitutos, qui Vicedomini Advocati aut Kasten-Vögte audiebant. Quamvis enim horum curatio etiam ad multa alia pertineret, tamen nostri instituti non est, reliqua nunc tangere. Advocatorum verò fuisse judicare de Abbatum, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum & reliqui minoris ordinis cleri controversis bonis, clarè liquet ex verbis Capitular. th. 31. adductis: *Si autem de possessionibus suis, seu Ecclesiasticis seu propriis, clamor ad judicem* (secularem scil.) *venerit, mittat judex clamantem cum Misso suo ad Episcopum, ut faciat eum justitiam per Advocatum accipere.* Capitular. l. 3. c. 11. *De Vicedominis, vicariis & centenariis pravis, ut tollantur: & tales eligantur, quales & sciant & velint justè causas discernere & terminare.* De Episcopalibus bonis eadem fuit ratio. Hinc libro v. capit. 234. legitur: *Hoc statuimus; ubicunque Episcopi substantiam habuerint, Advocatum habeant in ipso Comitatu, qui absque tarditate justitiam faciat & suspiciat.* Igitur tametsi causæ personales Cleri omnes non nisi ad Cleri judicium pertinuerint, bonorum tamen sacrorum prorsus alia fuit conditio, utpote, quum horum etiam omnis administratio optimo consilio Advocatis (hominibus utique non ex Clero) fuerit commissa. Vnde Hincmarus ep. 7. c. 31. *Decretum est, ut Episcopi universique sacerdotes habeant Advocatos; quia Episcopi universique sacerdotes ad solam*

laudem

laudem Dei bonorumque operum actionem constituuntur. Debet ergo unusquisque eorum, tam pro Ecclesiasticis quam etiam propriis suis actionibus, habere Advocatum non male suspectum, sed bonæ opinionis, ne dum humana lucra attendunt æterna præmia perdant.

XXXVI. QUAMVIS autem ea quam proximè narravimus fuerit ratio judiciorum statorum per omnem Germaniam de caussis minoribus, illa tamen eadem negotia non ita fuere hisce Iudiciis astricta, ut nullus fuerit locus relictus provocationi ad Regem tanquam judicem supremum. Imo superfuit ejuscemodi provocatio quantũ videtur, altera ad Missos aut legatos regios, altera ad ipsum Regis Palatium. Non quasi in qualibet caussa tale quid licuerit, sed in nonnullis, & quidem cum Comites Episcopi Abbates & alii officio suo minùs rectè fungerentur. Hinc verè Vadianus *l. de collegiis & monaster. Germaniæ veteribus*: *Ad Missos provocare adversus Comitum vel negligentiam vel illatam injuriam, etiam plebi licebat: actione hinc data concessaque, qui se neglectum fraudatumve aut iniquiùs à Comite tractatum quæreretur.* Et vero Missis illis inquirendi potestas in omnes mores eorum qui populi rectores erant constituti, committitur multis verbis *l. Capitul.* 28. Seorsim ut in Episcoporum & Comitum vitam inquirant, injungitur *l. 2. Capit.* 12. Nec verò tantùm inquisitio illa Missis fuit commissa, sed ex parte etiam animadvertendi in sontes potestas. Huc sane faciunt illa l 4. c. 66. *Vbicunque Missi aut Episcopum, aut Abbatem, aut alium quemlibet quocunque honore præditum invenerint, qui justitiam facere vel noluit vel prohibuit, de ipsius rebus vivant; quamdiu in eo loco justitias facere debent.* Nec non illa l. 5. c 183: *Si Comes in suo ministerio justitias non fecerit: Missus nostris de sua casa vel de*

suis xeniis serviat, usque dum justitiæ ibi factæ fuerint. Et si Vassus noster justitias non fecerit, tunc & Comes & Missus noster ad ipsius casam sedeant, & de suo current, quousque justitias faciant. Nec verò à Iudicio Missi regii cuiquam Comitum, Abbatum, Episcoporum licuit abesse. Vt diserte cavetur l. 4. cap. 17. *Vt omnis Episcopus Abbas & Comes, exceptâ infirmitate vel nostra jussione, nullam excusationem habeant, quin ad placitum Missorum nostrorum veniat, aut talem vicarium suum mittat, qui in omni causa pro illo reddere rationem possit.* Hinc porrò non licuit Misso judicium instituere eo loci, ubi Comes reipub. caussa aberat, quod decernitur *l.* 4. *Capit.* 68. ut nec moram ducere, ubi Comes benè fuerat officio functus.

XXXVII. Libet addere in majorem hujus rei lucem. *Capitulum* 26. *l.* 2. de Missorum officio. *Primò, ut conventum in locis duobus aut tribus congregent, ubi omnes ad eorũ legationem pertinentes convenire possint; & omnibus generaliter notum faciant, qualis sit eorum legatio. Scilicet ad hoc esse se à nobis Missos constitutos, ut si quilibet Episcopus aut Comes ministerium suum propter quodlibet impedimentum implere non possit, ad eos recurrat; & cum eorum adjutorio ministerium suum adimpleat. Et si talis causa fuerit, quæ per eorum admonitionem emendari non possit, ea ad nostram notitiam deferatur. Et si fortè Episcopus aut Comes aliquid negligentiùs in suo ministerio egerit, per istorum admonitionem corrigatur. Et omnis populus sciat, ad hoc eos esse constitutos, ut quicunque per negligentiam, aut incuriam vel impossibilitatem Comitis, justitiam suam acquirere non potuerit, ad nos primùm querelam suam possit deferre, & per eorum auxilium justitiam acquirere; & quando aliquis ad nos necessitatis causa reclamaverit, ad eos possimus*

mit-

relatorum querelas ad definiendum remittere. Ipsi verò Missi non sine certissima causa vel necessitate huc illucque discurrant, nisi forte quando tale aliquid in cujuslibet ministerio, ad legationem suam pertinente, ortum esse cognoverint, quod eorum præsentiâ indigeat, & sine illorum consilio vel adjutorio emendari non possit. Inde tamen debent esse soliciti, ut propter illorum negligentiam nihil in sua legatione incorrectum remaneat: sed ubi certam & veram necessitatem cognoverint, nostram jussionem adimplere non negligant. Operæ etiam fuerit pretium hîc legere *Capitulum* 85. *l.* 3. de tempore judiciorum à Missis illis instituendorum: *Volumus ut propter justitias, quæ usque modo de parte Comitum remanserunt, quatuor tantum mensibus in anno Missi nostri legationes suas exerceant: id est, in hieme, Ianuario; in verno, Aprili; in æstate, Iulio; in Autumno, Octobri. Cæteris vero mensibus unusquisq; Comitum placitum suum habeat, & justitias faciat. Missi autem nostri quater in uno mense, & in quatuor locis habeant placita sua cum illis Comitibus; quibus congruum fuerit, ut ad eum locum possint convenire.* Denique cum publico sumptu Regii illi Missi vixerint, dignum quoque lectu est Capitulum 74. *l.* 4. ut pateat simul illius ævi frugalitas. *De dispensa Missorum nostrorum, qualiter unicuique, id est præter conjugem ac domum ejus custodiendam, juxta suam qualitatem dandum vel accipiendum sit. Videlicet* Episcopo *panes* XL. *friscingæ* III. *de potu modii tres, porcellus unus, pulli tres, ova* XV. *annona ad caballos modii quatuor. Abbati, Comiti, atq; Ministeriali nostro unicuique dentur quotidiè panes triginta, friscingæ duæ, de potu modii duo, porcellus, unus, pulli tres, ova* XV, *annona ad caballos modii tres. Vasallo nostro panes* X *&* VII, *friscinga una, porcellus unus, de potu modius unus, pulli duo, ova decem, annona ad caballos modii duo.* XXXIX.

XXXIIX. In ipsomet Regio palatio itidem fuere causæ judicatæ, & quidem partim per ipsum Regem, partim per Comitem Palatii. De illo judicio agit additio l. 4. Capitula. *Hoc Missi nostri notum faciant Comitibus & Populo, quod nos in omni hebdomade unum diem ad caussas audiendas & judicandas sedere volumus.* Videntur autem ad Regem delatæ causæ potissimùm per appellationem, nec eam quamlibet. Id enim aperte fuit constitutum: *Populo autem dicatur, ut caveat de aliis caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut Missi nostri aut Comites eis justitias facere noluerint.* Item: *Si aliquis voluerit dicere, quod justè ei non judicetur, tunc in præsentiam nostram veniat: aliter vero non præsumat in præsentiam nostram venire pro alterius justitia dilatanda.* Præter hæc tamen ad Regis ipsius judicium pertinuerunt omnes causæ minores, inter Episcopos Abbates Comites & potentiores quosq; controversæ; ut supra *thes. 24* jam tum demonstravimus. De Carolo Magno Eginhardus in vita: *Cum calcearetur & amiciretur non tantùm Comites admittebat, verùm etiamsi Comes Palatii litem aliquam esse diceret, quæ sine ejus jussu definiri non posset, statim litigantes introduci jussit, & veluti pro tribunali sederet lite cognitâ sententiam dixit.*

XXXIX. Ad Comitem Palatii videntur delatæ duorum generum causæ: aliæ quæ alibi decidi non potuerunt per provocationem partium litigantium: aliæ circa ipsum Palatium regium, aut in aula ipsamet enatæ. Memoratu digna sunt de officio Comitis illius verba Hincmari Remensis Archiepiscopi, hominis ut dignitate summi, ita rerum regni Francici suo ævo peritissimi. Habentur autem illa cap. 19. 21. epistolæ ad Ludovicum Balbum Regem. *Comes Palatii de omnibus secularibus caussis vel judi-*

judiciis suscipiendis curam instanter habebat, ut nec seculares prius Dominum Regem absque ejus consulto inquietare necesse haberent, quousque ille provideret, si necessitas esset, ut causa ante Regem meritò venire deberet. Capit. 21. *Comitis autem Palatii, inter cætera penè innumerabilia, in hoc maxime solicitudo erat, ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium Palatium aggrediebantur, justè & rationabiliter determinaret, seu perversè judicata ad æquitatis tramitem reduceret; ut & coram Deo propter justitiam, & coram hominibus propter legum observationem, cunctis placeret.* Audivimus verò jam tum supra *Thes. 24* Capitulum Caroli Magni, quo prohibetur Comes Palatii potentiorum caussas nisi mandato Regio decidere: *tantum* (inquit) *ad pauperum & minus potentum justitias faciendas sibi sciat esse vacandum.*

XL. IN HUNC MODUM fuere constituta omnia Iudicia tum alibi quà patebat regnum Francorum, tum etiam per Germaniam; quo tempore floruit maximè illa respublica sub Carolo Magno & Ludovico Pio. Omnia perinde ita observata fuisse etiam nepotum ætate, haud dixerim. Fuit enim tandem turbulenta admodum respublica, per intestinos motus & Normannorum incursiones: sensimq; dignitas Regia plurimùm decrevit, maximè post creatos Duces quasi hæreditarios. Cæterùm eo quo diximus modo legibus & consuetudinibus publicis judicia tunc fuisse instituta, certum est. Sunt qui ab eodem Carolo deducant & Iudicium illud VVestphalicum quod *vetitum* nuncupat ÆneasSylvius *l. de statu Europæ c. 29.* aliis occultum aliis Vemicum judicium appellatur. Quanquam verò haud negem, trecentis ab hinc annis ita creditum esse, tamen dubitare me jubet de famæ fide silentium omnium non Carolini tantùm ævi, sed & multorum

pòst seculorum; utpote quum nemo ante Æn. Sylvium illum de hoc judicio istiusmodi quidquam memoraverit, verosimile autem non sit interea temporis tale quid dictum à nemine illorum qui minima maxima solent narrare. Ad hoc ea fuit judicii illius iniquitas & barbaries, ut à Carolo, Rege, & prudente & pio, illud esse institutum, prorsus abhorreat à fide. Nec verò insolens fuit avorum ævo, in Carolum auctorem referre constituta etiam novissima. Quale autem fuerit illud Iudicii genus narrant post Aeneam Sylvium, Felix Faber *Histor. Suevorum l. 1. c. 7*, sed adductis verbis Sylvii, VVernerus Rolevinkius *Saxoniæ antiquæ p. 2. c. 6*, Ioannes Aventinus *l. 4. Annal. ad annum* 794, Crancius *Saxoniæ l. 2. c. 21*, Letznerus *de vita Caroli Magni cap.* 15. addens, ejus judicii usum superfuisse in provincia VVolpensi Ducatus Brunsuicensis, adhuc ætate Erici senioris Ducis, hunc autem ex consilio Iustini Gobleri ICti omne illud abolevisse. Non est nostrum ejus formam recensere, aut barbariem hoc loco multis perstringere. Aliàs fortè hoc agemus.

XLI. CONSIDERANTIBVS autem omnem illam judiciorum constitutionem haud difficile liquet, optimè illam convenisse & populi moribus & integro reipublicæ statui. Non enim in Regno legitimo, & ubi reipublicæ summa non debet esse penes unum Regem plebs autem ingenue ac liberaliter habenda est, meliorem judiciorum rationem possis inire. Qui enim rectiùs caveris Optimatium libertati, quàm si caussæ, illorum famam vitam dignitatem & maxima bona attinentes, non nisi in Optimatium concilio decidantur? Quomodo plebi meliùs consulueris, quàm si & illi liceat ex suo ordine judiciorum assessores dare, & à judicum iniquis sententiis appellatio ad Legatos Regios & Regem ipsum in promptu sit? Quomodo denique cum

opti-

Optimatium & populi libertate accuratiùs temperaveris Regiam potestatem, quàm si maximarum litium judicia ipsimet Regi ex parte committantur? Si videlicet ille possit per se & suos Legatos in totius regni judicia advertere: si potissimi judices ipsius auctoritate constituantur, nulli porrò admittantur nisi de ipsius consensu? Liquet porro ex iis quæ adduximus, controversias obortas non in longum protelatas, sed obtinuisse tunc processum simplicem, facilem, & brevi tempore circumscriptum. Est autem & hoc maximè in reipublicæ commodum. Quàm utilis præterea fuit litium paucitas! cùm singuli ex plebe intelligere possent leges, secundùm quas esset vivendum, nec processus simplex pateretur litium diuturnitatem, & causidicorum malitiæ non pateret forum. Vnum tamen illud meritò reprehendas, quod lege permissum denique sit, causas Episcoporum ad Papam extra diœcesin Germaniæ deferre. Quantumvis enim initiò idipsum non summe nocuerit, quamdiu nēpe Papa ipse eundem cum Germania Regem reverenter coleret: tamen damnosum fuit reipublicæ, extra regni limites judicem aliquem admittere, quiq; posset non esse subditus Germaniç regi, qualis utiq; fuit Papa statim ab obitu Ludovici Pii; quo tempore & Germania fuit distincta à republica Romani Imperii & Papa monarchiam suam cæpit struere, evilescente Francici Regni autoritate.

LXII. QVEMADMODVM post tempora Francorum aliquot proximis seculis habuerint sese Germaniæ Iudicia, difficilius explicatu est, eò quod nullæ extent, vel certe paucissimæ, leges temporibus illis in republ. latæ quæ id ipsum significent, historici quoque ejus ævi reipubl. omnis imperiti & negligentes paucissima memoraverint quæ huc faciant. Etiam sic tamen revocare pereuntem memo-

tiam Iudiciorum, fortassis fuerit operæ pretium. Initium verò faciemus de causis Regum ipsorummet, utpote qui & ipsi moribus antiquis jurisdictioni alicui ratione regiminis fuerint subjecti. Inde dicemus de judicio causarum majorum pertinentium ad Principes seculares quos vocant. Pòst de judiciis Episcoporum differemus, utpote qui etiam ipsi Principibus in republ. nostra accensentur. Adjecturi denique de judiciis magis plebeiarum rerum nonnulla. Quibus perspectis demum licebit decernere, quàm benè quàm malè judiciorum omnium ratio sese habeat, & quomodo vitiis, si quæ sint, possimus mederi.

XLIII. Regum igitur causæ pertinentes ad reipubl. administrationem, ut olim ita pòst agitatæ sunt frequenter in Comitiis Regni. Ita Henricus IV Cæsar malè administratæ reipubl. aliquoties in Comitiis postulatus fuit, auctoritateque eorundem Regia dignitate exutus. Accidit idem & Ottoni IV, & Friderico II. Non enim jam disputo, sint ne in horum causis ex jure aut æquo omnia gesta: Comitiorum auctoritatem etiam tunc in tanti momenti negotiis observatam esse, satis est si jam attendamus.

XLIV Duo tamen acciderunt nonnunquam multùm à priscis moribus dissidentia. *Alterum* est quod Concilii omnium Ordinum illa vis ad solos Electores transire cœperit post evectam multùm novo more Septemvirorum dignitatem à Carolo IV. Hoc jure equidem V Venceslaus Cæsar fere tantùm ex Electorum sententia depositus fuit, & pòst in Septemviralibus Comitiis pene solis de causis istis regiis fuit actum. *Alterum* quod Papa Romanus cœperit non tantum arrogare sibi ceu aliquis feudi dominus, ast etiam tanquam vicedeus orbis Christiani, jurisdictionem in Cæsares & Reges Germaniæ, imò etiam

illos

illos immorigeros communicatione sacra in tantùm excludere, ut omnes cives & Ordines juramento fidelitatis solverentur. Sane (ut de sacra potentia quam Papa sibi arrogat priùs dicamus) etiam Carolina ætate est creditum, quod excommunicatio interdum habeat effectum civilem aliquem, ratione socialis vitæ: verùm nemo illud quidem ad Reges excommunicatos pertinere censuit. Vt nunc taceam, in Reges excommunicationis fulmen vibrare planè fuisse factum insolens. Certè cum fama esset, Papam Gregorium IV, qui sese rebellium partibus addiderat, excommunicaturum Ludovicum Pium Cæsarem, vox hæc fuit vulgaris Episcoporum Galliæ & Germaniæ: *Si Papa venit excommunicaturus, excommunicatus discedet, quia aliter se habet antiquorum auctoritas canonum*, ut est *in vita Ludovici*. In Lotharium Regni Lotharingici Regem adulterii causâ Nicolaus I itidem excommunicationem intendit, sed minæ effectu caruerunt. Carolum Calvum occupantem regnum Lotharii ex Ordinum tamen sententia, per Episcopos Regni illius voluit excommunicari Papa Hadrianus II: ipsemet fulmen illud fortè non fuit ausus jaculari: nec tamen de alio effectu civili quidquam memorat, quàm ut sese abstineant à convictu & societate familiari Regis. Frustra enim est Bellarminus *l. contra Barclaium c 4.* quando hunc collocat inter eos qui Gregorio VII paria fecerunt, subditis sacramento solutis; quanquam prælusisse haud negaverim. Quid autem responsum sit à Rege atque Ordinibus cùm aliis tùm Episcopis, patet ex epistola Hincmari Rhemensis Archiepiscopi, adeoque inter Episcopos illos tum primi, ad Papam. *Nunquam* (scribit ille dictum à Rege) *hujusmodi praceptionem ab illa Sede ulli decessorum meorum missam fuisse, etiam si inter Reges non tantùm sacramentis confederatos, sed inter patrem ac filios ac*

inter fratres, prælia ac seditiones eorum temporibus fuisse noscantur. Item. *Nec etiam ab hæreticorum vel schismaticorum sive tyrannicorum Imperatorum ac Regum, quales fuerunt Constantius Arianus ac Apostata Iulianus & Maximus tyrannus, præsentiâ & salutatione sive collocutione, Sedis Apostolicæ Pontifices vel alii magnæ auctoritatis atq; sanctitatis Episcopi, cum locus & ratio & causa exegit, se subtraxisse leguntur.* Item: *Et dicunt* (Ordines scilic.) *secularem scripturam dicere, quia omne regnum seculi hujus bellis quæritur, victoriis propagatur, & non Apostolici vel Episcoporum excommunicationibus obtinetur.* Item. *Petite dominum Apostolicum, ut quia Rex & Episcopus simul esse non potest, & sui antecessores Ecclesiasticum ordinem, quod suum est, & non rempublicam, quod Regum est, disposuerunt, non præcipiat nobis habere Regem, qui nos in sic longinquis partibus adjuvare non possit contra subitaneos & frequentes paganorum impetus; & nos Francos non jubeat servire, cui nolumus servire; quia istud jugum sui antecessores nostris antecessoribus non imposuerunt, & nos illud portare non possumus, qui scriptum esse in sanctis libris audimus, ut pro libertate & hæreditate nostrâ usque ad mortem certare debeamus. Et, si aliquis Episcopus aliquem Christianum contra legem excommunicat, sibi potestatem ligandi tollit. Et, nulli vitam æternam potest tollere, si sua peccata illi eam non tollunt. Et, non convenit ulli Episcopo dicere, in Christianum, qui non est incorrigibilis, quod non propter propria crimina, sed pro terreno regno alicui tollendo vel acquirendo, nomine Christianitatis debeat privari, cumq; diabolo collocari, quem Christus sua morte & suo sanguine de potestate diaboli venit redimere, & Christianos pro fratribus suis animas suas docuit ponere. Propterea si dominus Apostolicus vult pacem quærere, sic pacem quærat ut rixam non moveat: quia nos non credimus,*

mus, ut aliter ad regnum Dei pervenire non possimus, si illum quem ipse commendat terrenum Regem non habuerimus. Plura ex epistola Hincmari adducere non vacat: & verò tota meretur hac de re diligenter legi.

XLV. Post hæc de Regibus excommunicandis in Papali Curia videtur altum silentium fuisse usq; ad Gregorium VII, aut Hildebrandum, illum terrarum orbis titionem. Hic primus omnium non dubitavit Cæsarem Henricum Quartum, cujus erat subditus, civilium delictorum nomine & Romam ad dicendam coràm sese causam evocare, & non comparentem statim excommunicare, simulque subditos sacramento juratæ fidelitatis exsolvere, perduelles denique ad novum regem sibi creandum omnibus modis impellere. Quorum nihil omnibus retrò seculis in Christiano orbe auditum est. Benè enim Otho Frisingensis *l. 6. c. 35. Lego & relego Romanorum Regum & Imperatorum gesta, & nusquam invenio, quenquam ante hunc Henricum à Romano Pontifice excommunicatum & regno privatum.* Benè item Onuphrius Panvinius *l 4. de varia creatione Romanorum Pontificum*, quem edidit Iesuita Gretzerus, facinus illud Hildebrandi appellat, *rem ante ea secula inauditam: nam* (inquit) *fabulas, quæ de Arcadio Anastasio & Leone Iconomacho circumferuntur, non moror.* Eodem tamen modo detonarũt etiam alii Hildebrandini successores in Henricum V, Fridericum I, Philippum II, Ottonem IV, Fridericum II, & Ludovicum IV.

XLVI. Quamvis autem omnibus illis Papis non perinde omnia ex voto successerint, inquitatem sententiæ atque impietatem prudentioribus quibusque & æqui studiosis, superstitionis sipario nonnihil sublato, animadvertentibus; attamen certum est, nunquam defuisse qui Papalia illa fulmina tamquam cælo profecta venerarentur.

certum

Certum est etiam, non tam in dubium vocatum numquid tale possit Papa, quàm utrum justis de causis diram ejusmodi sententiam in hunc aut illum tulerit. Pauci sanè cum Waltramo Naumburgensi, cum Sigeberto, cum Marsilio Patavino, & Ianduno & Ockamo, ipsammet illam Papæ potestatem injuriæ postulaverunt. Autor Speculi Saxonici limitat quidem illam, ut tamen non tollat. *Papa* (inquit) *non potest nec aliquis alius Dominum Imperatorem excommunicare postquam consecratus est & unctus, nisi solùm in tribus casibus: si dubius sit in fide, si repudiet uxorem suam legitimam, si destruat Ecclesiam.* Nec alia fortassis fuit sententia multorũ aliorum, etiam illorum qui visi sunt maximè facere pro dignitate Regia. Abbas Tritthemius nihil aliud quàm hoc ausus dicere in *Chron. monasterii Hirsaugiensis ad anum 1106. Scholastici certant & adhuc subjudice lis est, utrum Papa possit Imperatorem deponere.* Quo tamen manifestum fit, non accensitam tunctemporis catholicæ fidei articulis doctrinam Hildebrandinam, verùm citra hæresios infamiam adversam sententiam solere tum defendi. A Lutheri ætate jam ultra centum annos ab omnibus Protestantibus damnatus est Hildebrandismus, & asserta reipubl. libertas: neque dubito etiam in numero illorum qui Protestantium partibus non accesserunt (ut in Gallia Italia & alibi est factum) satis multos hactenus sensisse & etiamnum sentire paria. Pauci tamen Germanorum publico scripto docere id ausi fuerunt. Ex adverso, quasi regnum aliquod occuparunt inter illos Lojolæ socii; quibus nihil videtur prius quàm Hildebrandismum propagare, adversariis atheorum hæreticorum & politicorum titulo traductis. Vt itaque respublica nostra inter hasce opiniones etiam nunc fluctuet.

XLVII. Non tantùm autem jure illo suo sacro verùm etiam

etiam quod Cæsar sit Papæ Vasallus, & omnia quæ Imperii Romani titulo veniunt feudum sint Papale, jurisdictionem arrogant sibi Pontifices in Cæsares nostros & omnem rempublicam. Auditum autem primò omnium tale quidquam fuit Friderico I Cæsare. Nisi malis ad Lotharii Saxonis tempora originem referre: quod tum primò pictum ejusmodi quid sit in reipubl. ignominiam, subscriptis illis versiculis:

Rex venit ante fores, jurans prius Urbis honores:
Mox homo fit Papæ, sumit quo dante coronam.

Verùm Fridericus quidem aliam Papę Adriano confessionem extorsit: in Decretum tamen Gratiani *distinct.* 63 irrepsit illo ipso tempore nescio quod juramentum Ottonis Magni *Tibi domino*, quod Glossa appellat *juramentum fidelitatis*. Paulò pòst Innocentii III Capitulum *Venerabilem* scriptum est. Quo dicitur: *quod jus & auctoritas examinandi personam electam in Regem Romanorum & promovendam ad Imperium, ad Papam spectat, qui eum inungit consecrat & coronat.* Primo fortassis Henrico VII expressis verbis objectum est, quasi præstiterit *juramentum fidelitatis*: quod cum ille masculè negaret, prodiit illa Clementina unica *de jurejurando*, reipubl. Germanicæ perquam ignominiosa. Longe majori importunitate ejusmodi quid ausus est adversus Ludovicum IV Ioannes XXII Pontifex: cui tamen fortiter tota respubl. restitit. Et sanè si verum est quod dicit Papa, necessariò consequeretur, Imperium in feudis Papalibus esse numerandum, & Papam habere in Cæsarem & rempubl. jus, tamquam in suos Vasallos. Verum enimverò alibi iniquitas illius Papalis conatus latè ostenditur. Utque verum sit, Imperium Romanum propriè ita dictum feudum esse Papale, non tamen eapropter Papis devinctum ita fuerit vel Italicum regnum vel Germania, utpotequæ sint

liberæ respublicæ ab Imperio Romano prorsus distinctæ. Adeoque hoc quidem nomine nihil habuerit juris Papa in Germaniæ regnum, de cujus Iudiciis nunc agimus. Hinc in Cæsarum nostrorum excommunicationibus Papæ ipsi non hoc suum feudale jus solent urgere, sed illam quam divinitus sibi credi volunt collatam omnipotentiam: quam etiā ante sibi adscripserunt quàm de dominio feudali in Cæsares quidquam mutierint. Neq; enim verum est, quod contendit Grotius, ex hoc illam esse natam: ut ex jam ante dictis manifestum est. Quicquid autem sit, Cæsarum nemo Vasallum sese agnovit Papæ; jam à Maximiliani II ætate nemo vel obedientiæ sacramento sese voluit Papis obstringere ad modum aliorum Regum, frustra contranitente Pontificia curia. Interim tamen negari nequit, in mediâ Germania haberi & coli hodièque à multis codicem legum Papalium, non expunctis illis quæ in ignominiam reipublicæ summâ cum injuriâ perscripta esse diximus.

II. XLIIX. Verum quemadmodum habere paulatim sese cæperit & nunc adeo sese habeat jurisdictio in ipsum Regem, satis est dictum; consequens est de PRINCIPUM laicorum caussis agere. Videtur autem in illis judiciis aliquid mansisse per omnia secuta secula quidem usque ad institutam Cameram Cæsaream Spirensem pristini moris, aliquid verò mutatum. Mansit scilicet illud, quod ejusmodi controversiæ nunquam fuerint permissæ unius Regis judicio, sed semper earum dijudicandarum potestas fuerit simul penes Ordines. Patet autem hoc triplici modo. *Primò* quod nullis monumentis memoretur adversi aliquid unquam accidisse. *Secundò*, quod in historiis nostris, quæ paulo clarius controversias hujusmodi narrant, semper memoretur id observatum esse quod nos diximus. *Tertio*, quod supersint in omnium seculorum scriptis

ptis testimonia, quæ demonstrant hoc ipsum non tantum itatum observatum, sed etiam inter leges publicas fuisse habitum.

XLIX. Prius unicuivis apparebit excutienti scripta ejus ævi. Alterum satis est, si nonnullis duntaxat exemplis nunc demonstremus. Cum Eberhardus magnæ auctoritatis Comes pacem publicam intestinis bellis fregisset, ab Ottone Magno Cæsare non nisi in Regni Comitiis & accusatus & damnatus fuit, teste Witichindo l. 2. Henricus III Cæsar Conradum Bavariæ Ducem itidem in Comitiis Merseburgensibus *quorundam Principum judicio* Ducali dignitate exuit, ut scribit Hermannus Contractus in Chronico anno 1052. Hujus filius Henricus IV Ottonis Bavariæ Ducis læsæ majestatis rei causam itidem non nisi in Comitiis regni agitavit. Lambertus Schafnaburgensis scribit, Ottonem jam citatum respondisse, paratum sese coràm venire, & conditione quam *Principes regni* æquam judicassent, crimen cujus insimulatus fuerat refellere. Ejusdem verba sunt: *Rex Principes Saxoniæ sententiam super eo rogavit, qui eum tamquam manifesti criminis deprehensum reum majestatis judicaverunt.* Aventinus l. 5. Annal. narrat, in Goslariensibus illis Comitiis Henricum Cæsarem primò legem Salicam de conjurationibus in Regem jussisse recitari, universos inde Principes jurisjurandi sui admonuisse, sententiamque de Ottone rogasse. *Omnes* (inquit) *in sententiam legis pedibus iverunt: factum est Senatus consultum: Otto hostis judicatus & proscriptus.* Eodem Cæsare quum Principes Saxoniæ rebellassent, scribit Lambertus, missos ab illis legatos ad Cæsarem: *Se juxta Jurisdictionem omnium Regni Principum de omni injuria qua se Rex læsum diceret, paratos ad votum satisfacere, & omnia, salva modo vitâ & libertate, libenter passuros.* His

 porrò

porro responsum à Cæsare: *Se nec eis nec cuiquam justam satisfactionem de culpa proponenti veniam negaturum: de tanto autem tamque atroci negocio præcipitanter sententiam ferre nec velle nec debere, donec Principes Regni in unum convenirent: in quorum communem ignominiam læsa Regiæ majestatis injuria redundaret, & quorum tàm virtute bellum transigendum quàm consilio pax reparanda esset.* Eodem tempore scripsit ad Archiepiscopum Moguntinum Magdeburgensis, adducere sese voluisse Principes quos Cæsar credebat sibi inimicos: *quatenus* (inquit) *Vestro aliorumque Principum judicio vel in crimine deprehensi justo supplicio subjacerent, vel innocentes inventi Vobis intercedentibus gratiam ejus reciperent.* Item: *Domino nostro legationem sicut humiles servi sæpe facimus; supplicantes, ut nos in crimine deprehensos judicio Principum palam damnaret, vel sine crimine repertos gratia sua securitate donaret.* Addit Lambertus: in Comitiis regni consensisse in hoc omnes regni Principes, de usurpato in republ. hoc novo & multis retrò seculis inaudito facinore non aliter Regi vel reipubl. posse satis fieri, quam ut se absque ulla exceptione dedant. Huic vero Senatusconsulto Saxones obtemperasse. Contigerunt autem hæc seculo undecimo. Duodecimo sequente seculo ab Henrico V Cæsare proscriptus est Dux Lotharingiæ: factum autem in frequenti *Principum conventu*, *judicio Optimatum & Consilii decreto*, ut loquitur Vrspergensis. Conrado III Rege proscriptus est & Henricus Superbus, verùm *in frequenti senatu*, *& sententia edicloque Principum*, ut ait Aventinus l. 6. Henrici Leonis caussam quoque non nisi in Comitiis Regni agitatam à Friderico I Cæsare, nec nisi de communi Principum sententia illum esse proscriptum, locupletissimè testantur omnes ejus rei historiæ. Idem Henricus supplex cur à Cæsare non potueris

tuerit in integrum restitui, causam diserte hanc adducit Arnoldus Lubecensis *l. 2. c. 29*: *Non absque consensu Principum Imperator restituere illum poterat, quem omnium consensu ditionibus suis privârat*. Non multò ante ejusdem Henrici Leonis controversiam cum vitrico Henrico Bavaro, de Ducatu Bavariæ, Fridericus Cæsar decidit non nisi in Comitiis Regni & ex decreto Principum: ut narrat Otto Frisingensis *de gestis Friderici l. 2. cap. 10* & post hunc ab aliis omnibus traditur. Tertio decimo seculo ab Ottone IV Cæsare proscriptus est Otto Withelsbachius cum aliis complicibus; verùm & *hoc ad voluntatem omnium* & in Comitiis regni factum, scribit Arnoldus. Hujus successor Fridericus II Cæsar damnavit filium: at non nisi *ex sententia septuaginta Principum* in Comitiis, teste Aventino l. 7 Annal. Eodem Cæsare in Italia absente, Ottonem Bavariæ Ducem majestatis læsæ reum Principes Imperii statuerunt, teste *eod. l. c.* Ubi notandum, quæ hactenus narravimus illa accidisse maximè apud nos florentibus Regum rebus. Multo minùs ergò ab eo discessum fractâ Cæsarum auctoritate, post longum illud & perniciosum interregnum. Negotium Ottocari Bohemiæ Regis non uni Rudolpho Cæsari sed simùl & *Principum senatui permissum est*, scribente Gerhardo de Roo *l. 2. hist. Austriaca*. Idem Cæsar, Austriam aliasque provincias repetente Bavaro, *Senatu Imperii convocato retulit quid fieri placeret de hisce provinciis*: ex Senatusconsulto & Consilii decreto igitur Austriam ac Stiriam filiis suis, Carnos Liburnos Istros Tirolis Principi concessit, teste Aventino *l. 7*. Adolphus Cæsar anno 1296 Noricorum Ducis filios proscripsit, sed *in Concilio atq; ex sententia Principum*, Aventino teste. Seculo decimo quarto Henricus VII contra Bohemum promulgavit decretum, itidem ex sen-

ligaturo respondit in hæc verba ipse Cæsar Fridericus III: Wir wollen die Sache mit sampt unsern und des Reichs Chursürsten und andern Fürsten für uns nehmen / und euch zu beyderseits mit der Freundschafft oder mit dem Rechten entscheiden.

L. Ex hisce omnibus utique manifestò liquet, verum esse quod diximus: saltem ad Maximiliani tempora controversias Principum in Parium Principum concilio, coram Rege aut Cæsare vel agitatas vel decisas vulgò esse. Vt vel hac de caussa non liceat dubitare, lege publica id ita fuisse constitutum. Possunt tamen illius legis & alia indicia adferri in medium. Ottonis Frisingensis de Vngarorum Rege *l.* 1. de gestis Friderici I *c.* 31 hæc verba sunt: *Quod si aliquis ex Comitum ordine Regem velin modico offenderit, vel etiam de hoc quandoq; non juste infamatus fuerit, quilibet infimæ conditionis lixa à curia missus eum licet satellitibus suis stipatum solus comprehendit, in vinculis ponit, ad diversa tormentorum genera trahit. Nulla sententia a Principe, sicut apud nos moris est, per Pares suos exposcitur, sed sola voluntas Principis apud omnes pro ratione habetur.* Ergo Ottone teste Cæsar tunc sententiam non tulit de Comitibus & Ducibus, nisi de consensu Parium h. e de consensu Ducum & Comitum: hi soli enim Ducibus & Comitibus sunt Pares. Et verò hoc obtinuit tum temporis in omnibus negotiis saltim feudalibus; qua de re omnino legenda constitutio Conradi Imperatoris *l.* 5. *feud. Langobard.* In Friderici II Cæsaris constitutione anno 1236 in Comitiis Regni frequentissimis lata hæc verba leguntur *c.* 24. Daß der Hoffrichter soll die Leute richten die ihm klagen von allen Leuten / ohne Fürsten und andere hohe Leute / wo es gehet an ihrem Leibe/oder an ihr Recht / oder an ihr Erbe oder an ihr Ehre/ daß wollen wir selber richten. Eadem verba habentur

in

in constitutione Rudolphi I lata anno 1287, quæ legitur apud Lehmannum *l. V Chronici Spirens. c. 108.* Alberti I apud Goldastum *p. 2.* Reichssatz. *p. 2.* Vnde liquet, seculo decimo tertio, etiam scriptâ lege Regia, à judicandis Principum causis Palatinum aulæ Cæsareæ judicium fuisse seclusum, & ad ipsummet Cæsarem hasce causas delatas esse. Quamquam autem verba legis nullam mentionem faciant Ordinum, sed solius Cæsaris; non tamen hos quis credat exclusos, utpote quum judiciorum ratio revocata tunc sit ad morem priscum, qui qualis fuerit, audivimus. Anno 1408 in tabulis pacti inter Ioannem & Ludovicum Bavaros inquit Ioannes: Daß sein Vater bey uns rechtens nicht bekommen mög umb sein väterlich erbe oder durch andere sprüche / dann durch den Römischen König und vor den Fürsten / da solche Sachen billig für gehören. Ejusdem seculi anno septimo decimo obortâ lite inter Ludovicum & Henricum Palatinos, quorum ille causam suam volebat judicio Ecclesiastico decidi, re cum Principibus communicatâ, testatur Cæsar Sigismundus sic esse pronunciatum. Hierauff war nach unserer Frage von den Fürsten allen einhelliglich zum Rechten gesprochen. Nach dem und wir hier in Teutschen Landen zum rechten sessen / als ein Römischer König / und Hertzog Ludowig und Hertzog Heinrich vorgenante beide Teutsche Fürsten weren und zum Reich gehörende / und die Sache Teutsch und umb des Reichs Lehne were / die in Teutscheu Landen gelegen weren / und wir ihnen beyderseits ein Teutsch Recht mit Teutschen Fürsten besetzet hetten / und beyde Theil mit Teutschen Fürsprechen fürgestanden / und ihre Sache nach Teutschen Rechtens gewonheit fürgeleget hetten / So sprechen sie zum Rechten / Was jeglicher Theil fürlegen wolte / es were Brieffe worte oder andere redliche Kundschafften / daß in Teutschen und nach Teutschen Rechtens gewonheit

wonheit durch seinen Fürsprecher thun und fürlegen solte. Cum Ericus Lavvenburgicus Fridericum Misnensem super Electorali dignitate in judicium ad Concilium Basiliense trahere niteretur, idem Sigismundus Cæsar in hæc verba publicè est protestatus coràm Imperii Ordinibus anno 1334. *Cum Principatus officium ac jus supradicta à nobis ac Imperio nostro in feudum immediatè descendat, ac secundùm juris Communis dispositionem, nec non usum morem stilum & consuetudinem Sacri Romani Imperii, feudalis contentio per Dominum feudi ac Pares curiæ terminanda sit; liquet, hanc quæstionem, si qua prætendi poterit, ad nostram & Illustrium Archiprincipum nostrorum Sacri Romani Imperii Electorum pertinere notionem.* Item: *Nos eidem Erico semper ultroneos præbuimus justitiæ complementum ministrare legitime: quod aliter expediri nequit, nisi Parium nostræ Curiæ arbitrio, respectu feudi memorati. Quos utique Pares, legitime requisiti, prompti sumus, more Imperialis Majestatis intra fines Alemanniæ vocare, ubi de causis & quæstionibus Principum Alemanniæ ex stilo Imperii nos convenit judicare.* Item: *Quam insuper protestationem sacræ Basiliensi Synodo intimare curabimus, ac ipsam requirere, quatenus causam ipsam à se penitus abdicet, & ad forum nostrum remittat, more stilo & consuetudine Imperii nostri & Parium Curiæ nostræ terminandam.* Hujus post Albertum successor Fridericus III Henrico Bavaro, opinanti sese citatum ad judicium aulicum vulgare, respondit anno *1448*: So ist doch unser meinung nicht gewesen / und noch unsere meinung nicht / das solch Rechte in unserm Kammergericht / das wir mit den Personen/wan Fürsten und umb Sachen die unser und des Reichs Fürsten Ehre Leib oder Leben nicht betreffen / besetzen / zwischen euch sol oder solte außgetragen werden.

pes procul essent ab ingenio rabulario, & ipsimet præsentes causas suas per procuratores proponerent, & judiciis unà cum Cæsare præsiderent. Et verò infinitis penè exemplis demonstrare est, gravissimas Principum controversias, uno altero aut tertio conventu judiciali, intra breve temporis spatium decisas esse. Cum voluptate & summo commodo quis legat in hujus rei accuratam notitiam, saltem Henrici Septimi contra Henricum Bohemiæ regem anno 1313, & Caroli Quarti in causâ Ruperti Palatini anno 1353 editum decretum. Quorum utrumque extat apud Goldastum *p. 2. Reichsatzung p. 29. & 42*: Sigismundi item sententiam alteram Constantiæ anno 1417, alteram Norimbergæ latam anno 1413, apud auctorem *Informationis in negocio Donavverdensi.*

LIII. ET HÆC quidem remanserunt usque ad Maximilianum. In nonnullis tamen judicia illa à priscis moribus multùm recessere. *Primum* enim cùm *familiæ* I integræ aliquot Principum, tùm Principum alii nonnulli, arbitraria sibi cæperunt judicia constituere, non attentâ Regum sententia: quæ hodieque **Austrege** / aut **gewilkürte Austrege** nuncupantur. Origo rei in obscuro est. Fortassis tamen meritò illam retuleris in longum illud interregnum seculi decimitertii & ultimos Friderici II Cæsaris annos. Namque omni illo tempore nulla fuerunt judicia publica, neque potuerunt non intereà controversiæ inter Principes oriri. Sed & post interregnum usque ad Maximilianum ea fuit Cæsarum imbecillitas, ut Principum multi ab eorum judiciis causas suspendere noluerint. Rara quoque ex eo fuerunt Regni Comitia; sæpè etiam satis diu Cæsarea dignitas penes quem esset incertum fuit: contendentibus inter sese de illa dignitate haud paucis ante Carolinam Bullam. Ut proinde tam turbulen-

to reipubl. statu etiam inviti coacti fuerint nonnulli Principes alia sibi judicia quærere. Certe hisce temporibus inductæ sunt & Vrbes multæ in similia judicia conjurare, ut pòst dicemus. Nequaquam sane audiendi sunt, qui ejusmodi judicia Maximiliano demum auctori adscribunt. Etsi enim ille novam aliquam formam judiciis illis dederit primus, quæ nunc magis in usu est: disertè tamen in Constitutione Camerali anno 1495 scribitur: Welche sonderlich gewillkürte rechtliche Austrege gegen einander haben / die sollen sich laut derselben gegen einander gebrauchen.

II. LIV. Adhuc magis ab ætatis Carolinæ moribus in eo recessum est, quod plurimæ Principum controversiæ & caussæ sensim non tam judiciis illis, quâm armis & bellis fuerint agitatæ: judicatum quoque pauci solverint nisi vi & armis reipublicæ coacti. Cœpit autem utrumq; statim ex quo Germanicæ provinciæ fuere Ducibus commissæ, cumprimis ex quo Comitatus & Ducatus tantùm non merè hæreditarii sunt facti. Ex eo enim munimenta & arces in Germania plurimæ à singulis Principibus Comitibus & aliis exstrui cæperunt, & domi aucta est singulorum potentia, usque adeo, ut viribus suis freti æqua judicia ampliùs vix admitterent. Cumprimis verò id invaluit, post labefactatam per Hildebrandum Regiam potestatem; multò magis verò ab ætate Friderici II Cæsaris: cum quo Regia auctoritas tantùm non tota concidit. Loquuntur sanè Historiæ Germanicæ jam à multis seculis penè nihil aliud quàm bella civilia Principum, firmo argumento contemtæ judiciorum auctoritatis.

III. LV. Non minùs *Tertiò* illud quoq; novum est, quod velut in Reges ac Cæsares nostros ita & in Principes Seculares, profanorum negociorum causâ, jurisdictionem aliquam Papæ cæperint exercere. Sensim id ortum est, postquam

quam Hildebrando auctore in immensum anctoritas Papalis excrevit. Ex eo enim in Principes illos non minus atque in Cæsares excommunicationis fulmen ob causas prorsus iniquas, ut & effectus antehac inauditos, translatum est. Præterea verò & aliis occultis artibus tractæ sunt Principum causæ ad forum Papale: quarum jam meminit Fridericus II. Cæsar in epistola ad Proceres & Populum Galliæ, quam suis pro patre Gulielmo *Vindiciis contra Bellarminum* inseruit Ioannes Barclaius *in epilogo*. Recensens enim illas injurias quibus sese & alios Principes atque Reges credebat Cæsar iniquè affectos, mox addit. *Quodque quæstione sive dissensione, inter dominos & vasallos seu inter duos nobiles & vicinos invicem contendentes, prout assolet, emergente, prædicti summi Pontifices, ad petitionem unius partis tantummodo, partes suas temporaliter interponunt, volendo ipsos invitos in se compromittere, vel aliter ad concordiam coercere: & alligando se fidelibus contra dominos, uni de partibus supradictis, quod non prius pacem cum aliis faciant, quam alligatos sibi ponant in pace: recipiendo similiter promissionem de non faciendo pacem cum dominis à vasallis. Item in eo, quod prædicti summi Pontifices, in præjudicium jurisdictionis & honoris Regum & Principum prædictorum, ad petitionem Clericorum, seu Laicorum, cognitionem causarum de rebus temporalibus, possessionibus, feudalibus seu burgensaticis, in Ecclesiastico foro tractandas recipiunt & committunt.* Hæc Cæsar. Duraffe vero illas artes illamve iniquitatem etiam ad Maximiliani Cæsaris ævum, adeoque per multa secula, manifestum fit ex Gravaminibus Secularium Principum Carolo V Cæsare in Comitiis Noribergensibus Adriano Papæ transmissis. Nonnunquam tamen ejusmodi quid factum est ipsorummet quoq; Principum culpa, verentium nempe ne in Cæsareo judicio causa

 saue-

pales conatus, non facile quidem illi desierunt, (sicut pertinax est Curiæ illius improbitas) hodiè tamen fortassis illos constat ferè è medio sublatos esse. Quæ reipublicæ felicitas Protestantibus unice, vel certe potissimum, ferenda est accepta. Nam quod etiam antehac factum diximus, Maximilianus quidem haud temerè permisit, Principum Laicorum causas ad judicium Curiæ Romanæ trahi, quemadmodum liquet etiam ex Rescripto ad Ordines Imperii anno 1505. Cujus verba sunt: Wir geben euch zuvernehmen / daß wir den Probst Dechant und Capittel des Thum-Stiffts zu Trier gebetten haben / die Rechtsfertigung / damit sie dem Edlen Unsern und des Reichs lieben Getreuen Philips Graven zu Firneburg zu Rom fürgenommen / abzustellen / und sich gebührlichen Rechtens vor uns oder unser und des heiligen Reichs Cammer-Richtern / als seinen ordentlichen Gericht begnügen zu lassen: Ex querelis tamen aut Gravaminibus, ut vocant, Principum Laicorum Germaniæ, ex Comitiis Noribergensibus Curiæ Papali transmissorum anno 1522, manifestum est, quantum ausi fuerint hac in re etiam tunc Pontifices. Omninò merentur legi Gravamina (ceu appellantur) nonum, decimum, undecimum & duodecimum. Nec verò desiit isthæc iniquitas, antequam Laici Principes Protestantes ut in aliis ita & in hisce negotiis Papali tyrannidi colla tandem subduxerunt. Quorum cum numerus sit per Germaniam major nec levis potentia, fortassis ex eo jam & reliqui Protestantium partibus haud adscripti, vel ab ipsa Papali Curia cæperunt mitiùs haberi atque æquiùs, aut verò ipsimet illi Principes libertati suæ aliorum exemplo rectiùs caverunt.

LIIX. Magno etiam Germaniæ bono factum secundò est, ut sublata Principum illâ χειροδίκῃ, ab eo usque tempore controversiæ legitimis Judiciis passim commissæ

sunt.

sint. Quamvis enim inveteratum malum, publicâ reipublicæ imbecillitate, atque singulorum Ordinum domi constituto robore subnixum, non ex voto potuerit eradicari, attamen & rectiùs quàm antehac aliquot seculis, in Judicia est à Principibus consensum; & per bonas quoq; leges bellicis illis motibus obviam itum est. Causam, qua impulsi multi Principum ferociæ pristinæ nonnihil remiserunt, fortassis haud immeritò dixeris Vrbium Germanicarum vires, ut æmulas Principibus ita suppares illa quidem Maximiliani tempestate. Non etiam semper belligerantibus pro exspectatione fructus cedebat, quod à nummis minus valerent, & munimenta potissima in potestate essent oppidanorum, valdè pro incremento libertatis suæ laborantium. Ad hoc non potuit non prudentiores & æquiores quosque Principum tædium capere tot bellorum civilium, quibus per aliquot centum annos miserè Germania omnis hîc alibi eversa est. Flexi etiam indubiè ad humaniora hæc instituta Principum animi haud leviter fuerunt, per Romani atque Canonici Juris peritos, qui à Maximiliani ætate consiliis Reipublicæ passim per Germaniam sunt admoti: in aulis Principum antea regnantibus penè solis illiteratis ac militaris ordinis hominibus. Vt solet respublica sese habere ad ingenium regentium.

III LIX. *Tertiùm* id quoque plane novo more cœpit, quod ipsimet Principes, aut Cæsar ipsemet, non amplius jam vacent dijudicandis controversiis suis, ut antehac: sed omnem hanc curam in Romanarum legum peritos, plebeii licet generis, ministros suos soleant reiicere. Cui rei mos patrius ab omni retrò ævo hactenus observatus plurimùm adversatur. Non potuit verò non hoc obtinere, ex quo pro legibus majorum Romanæ atque Pontificiæ in Germania

mania invaluerunt: quod ab ætate usque Maximiliani quàm maximè cœpit. Neque vero effici temerè poterit ut Principes ipsi Romanum & Canonicum jus addiscant? quæ hujus doctrinæ est prolixitas, & plerumq; aulicæ educationis indulgentia. Vt taceam ingeniorum quæ nonnunquam est ruditatem. Imò & alia studia, ad quæ cum Principes omnino debeant institui præripitur tempus addiscendo Juri Romano impendendum. Igitur ex quo non potuit in Principibus esse Juris peritia, ex eo coacti quoque iidem sunt judicia etiam maxima aliis committere. Secùs quàm antehac solitum; cum leges & consuetudines patrias nemo paulò intelligentior ignoraret, & pleraque ex æquo & bono componerentur.

LX. Huic rei consequens est *Quarta* mutatio circa diuturnitatem litium. Namque multùm profectò lites illæ Principum solito factæ sunt diuturniores, ex quo per alios, & coram aliis, quàm qui sunt sui ordinis, litigare cœperunt. Quod ipsum ex parte accidit quasi necessitate quadam, partim vi novarum legum, partim denique malitia causidicorum. Fieri enim non potest, ut qui ministerio funguntur possint perinde atque Principes ipsimet finire controversias: quippe quibus circumscripta variis modis sit agendi potestas, quæ in Principum litigantium ipsorummet liberrimo fuerat arbitratu. Illud quoque ferè est ingenium aulæ, ut qui cupiditati subservit dominantium primo loco sit, certè sit acceptior illo qui æqua consulit & moderata. Hinc quasi adiguntur interdū ministri tamquam vi quadam, ne gratiâ excidant, ut non tam quę sunt justa suadeant ac velint, quàm illa quæ placent quamvis improbis dominorum affectibus. Atqui æquitatis & moderationis viâ interclusâ necessum est justo longiùs lites protrahi. Porrò unà cum Legibus Romanis, simul etiam IV

ea in foro procedendi ratio, quæ Papali Curiæ laudatur, opinionem accepit in Germania eximiæ prudentiæ pariter & æquitatis: eòq; ut ad alias, ita etiam ad Principum controversias ceptam illam admoveri, non est mirum. Est autem illa prolixa admodum, & plurimùm à priscâ tot seculis receptâ simplicitate diversa. Iam verò constat quoque cùm aliunde tùm ex querelis Ordinum Imperii publicis, jam tum seculo quintodecimo effusis, eo tempore quo leges Romanæ ceperunt pedem in Germaniam inferre, artis rabulariæ quoque sparsam in mores nostros sementem, uberrimâ fruge brevi divitem, ut ne caveri quidem potuerit quin & in Principum lites frequenter dispergerent sese pessimæ radicis surculi. Enimvero nonnunquam à sola illâ arte, ut vulgi alias, ita & Principum controversias maximas penè in infinitum protractas esse, nemo Germanicarum rerum peritior negaverit.

V LXI. *Quinta* mutatio contigit circa arbitraria judicia, quæ à nonnullis Principum fuisse constituta suprà diximus. Est autem illa non unius modi. Quum enim antehac non nisi apud paucos fortassis illa obtinuissent, nec tam auctoritate reipublicæ quam ex Principum quorundam privato instituto; quando Maximiliano Cæsare nova judiciorum ratio instituebatur, & Principes quidem judicabant suâ interesse ne arbitraria judicia perirent, Cæsar verò restitutam nonnihil vellet suam quam in summis illis causis dijudicandis obtinuerat quondam auctoritatem, placuit, ut omnes Principum causæ, siquidem reus ita velit, coràm arbitrariis judicibus à Cæsare in id confirmatis agerentur: datâ tamen veniâ appellandi à sententiâ ad summum Iudicium quod appellant Camerale. Itaque & leges multæ sunt conscriptæ de judiciis illis arbitrariis, quæ semigermanica voce vulgò Austregæ nuncupantur. Neque

enim

enim Principes primarii & illi quos Comites aut Barones dicimus, eandem usurpant rationem Austregarum. Imò alia illa est atque alia, prout actor est aut summi aut medii aut infimi ordinis aliquis. Qua de re legenda *Ordinatio Cameræ parte 2. tit. 2. & seqq.* ne alia nunc laudem in testimonium Comitiorum decreta.

LXII. Quamvis autem hoc modo possint videri Principes more antiquo experiri coram sui ordinis judicibus, reapse tamen nihil tale fit; idque quandoquidem illi qui arbitrarii judices sunt lecti solent delegare judicium suis ministris. Porrò etsi initiò omnes omnino Principum causæ ad Austregas sint delatæ, postea tamen placuit coram hoc judicio non experiri circa omnes controversias, sed pleraque negotia statim ad Cameram referre. Enumerantur illæ parte secundâ Ordinationis Cameralis hoc ordine: Causæ fractæ pacis, causæ fiscales, causæ de constitutione religiosa, litigiosæ possessionis, pignorationum, mandatorum sine clausula, relaxationis ad effectum agendi, legis diffamari, denegatæ vel protractæ justitiæ, appellationum denique omnes causæ hactenus coràm Austregis non agitari solitæ. Quo ipso liquet, Austregis pauca negotia relicta esse. Notandum præterea, definitum esse legibus, ut judicium Austregæ intra semestre aut annale tempus finiatur; quo spacio (ut nunc sunt mores) lites paulò majoris momenti non possunt, certè non solent, expediri. Itaque etiam hoc modo fit, ut judicium illud exiguum usum habeat. Accedit ulterius, magnis sumptibus judicium illud constare ob munera in ministros judicantium Principum ex more conferenda. Vt adeò in universum expendens Austregarum judicium vix possis aliter judicare, quam vel nihil vel admodum parum illud reipubl. hodiè prodesse. Et verò falsum est quod nonnulli ajunt, insti-

ftitutum hoc Iudicium, quo etiam Principes habeant in suis negotiis multas instantias forenses, quoniam pleraq; negotia etiam lege publicâ illi judicio sunt subducta.

VI LXIII. Hinc *Sextò* etiam hoc jam est novo more introductum, ut, tametsi Principes in prima instantia coram Austregis experiantur, ferè nunquam ibi componantur controversiæ, sed cum aliàs, tùm per appellationem ad Cameram Spirensem aut etiam ad Iudicium Aulicum Cæsaris trahantur. Quod sanè multum abit â pristinis moribus. Neque enim legas temerè, controversiam aliquam Principum ab arbitrariis judiciis illis translatam olim fuisse ad judicium Cæsareum. Multò minùs legas, talem quamdã controversiam agitatam coram illo Cæsaris judicio, quod Assessores habet, qui non tantum sunt Principes Germanici, sed sæpè tantùm plebeii generis, imò ne quidem Principum auctoritate constituti, quales tamen sunt Assessores quidã Cameræ Spirensis. Observandum prætereâ est; quod legibus publicis & consensu omnium Ordinum sit quidem constitutum, illud de Principum causis vel statim in prima instantia vel per provocationem ad Iudicium Camerale deferendis; sed de iisdem Aulico Cæsaris tribunali committendis, nunquam quicquam in Comitiis lege esse decretum. Vt itaque hoc posterius niti tantum consuetudine quadam, possit videri. Et sanè multùm hac de re tanquam minùs legibus consentaneâ, conquesti sunt cùm alii, tùm omnes illi qui in fœdus Correspondentiæ, quod appellarunt, fuere Vniti.

VII LXIV. Nova quoque *Septimò* est illa, quam leges definiunt latas sententias exequendi ratio, si partes nolint iis ultrò obtemperare. Actum de eâ primò omnium est in Coloniensibus Comitiis anno superioris seculi duodecimo, & pòst in sequentibus multis. Visum verò est expedire,

si, in

ß, in decem Circulos distributa Germaniâ, cuilibet exequendi illa auctoritas deferatur. Huc faciunt Comitiorum Coloniensium anno 1512 habitorum paragraphus: Und ob jemand: Wormatiensium anni 21. §. Ob aber zu frischer That Anni 22 So zu frischer That, &c. Hinc in singulis Circulis leges postea latæ sunt de modo executionum; quæ num perinde omnes reipublicæ expediant haud abs re fortassis quis dubitet. Cæterùm neque adferre huc licet illas, neque heic sub examen vocare, ob multitudinem & varietatem. Quamvis verò hæc ita sint definita, attamen legibus illis sese non teneri Cæsarum nonnulli sunt professi. Igitur jam anno 1607 Rudolphus Cæsar rescribi fecit: Daß ihre Mayestät weder an des Reichs Executions-Ordnung oder Krais-Verfassung / noch sonsten dahin gebunden seyn / daß zu Exequirung der Kayserl. Urtheil sonsten kein Mittel vorgenommen werden möge / dann allein mit des jenigen Kreiß-Obristen zuthun / darunter die condemnirte gesessen / sondern sie hätten zu Erhaltung Rechtens auch wol auff andere weiß in allweg zu schliessen. Idem Cæsar proscriptionem Donavverdensis urbis non per Suevici Circuli Ordines, sed per Bavariæ Ducem executioni mandavit. Ex adverso tamen, hoc tanquam injuriosum reipublicæ & iniquum multi Principum proclamaverunt. An verò hæc res sit hactenus composita satis, dubito. Vt proinde in tam magni momenti negotio videatur respublica etiamnunc fluctuare.

LXV. Præ aliis deniq; maximi ponderis est mutatio *Octava*: quod nempe Cæsares à centum jam annis cœperint de Principum feudalibus bonis maximis, imo vitâ & omni fortunâ interdum decernere, non tantùm non audita aliorum Principum ut Parium Curiæ sententiâ, sed ne quidem in judicio aliquo per Principum delegatos constituto. Sic Carolus VIII

rolus V Joannem Fridericum Saxonem & Philippum Landgravium proscripsit, illum captum etiam capitis damnavit. Idem anno 1543 solus decidit litem inter Landgravium & Nassaviæ Comitem de Cattorum quadã ditione: quæ sententia tamen pòst est rescissa. Vtque exempla similia nòn extent, Cæsare Ferdinando I & Maximiliano II, Rudolphus tamen in turbis Argentoratensibus annò 1602 intentavit proscriptionis fulmen Christiano Holsatiæ Duci Argentoratensis Episcopatus Vicedecano: inq; causa Juliacensi aliis Principibus potissimi ordinis idem est minitatus; causam illam, quæ vertebatur circa Ducatus hosce & multos Comitatus, ad sui unius judicium trahens. Neque verò non etiam à Principibus quibusdam est hoc probatum. Etsi enim Vniti, qui appellabantur, ad priscam consuetudinem provocarent, agnovit tamen hoc solitarium summum Cæsaris judicium Christianus II Elector: agnoverunt qui Pragæ aderant anno 1610 Principes Germanici magnæ auctoritatis, nisi quod consultum crederent, ut Cæsar removendæ duntaxat invidiæ ergò etiam Principes aliquot in consilium vocaret. Neq; Cæsar admisit Principes judicii Pares nisi hac additâ expressâ cautelâ: Daß sich sonsten auff diesem solchen Fall niemand zuberuffen/oder solches in *consequentiam* zu ziehen habe. Porrò etiam anno 1613 in ipsis Comitiis Ratisbonensibus rejecta fuit Hassi Cassellensis adversus Hassum Darmstadensem petitio de Principibus judicio assessoribus dandis in controversia de Marpurgensi ditione, litis contestatione partibus injuncta coràm uno Cæsare: ut & solus Cæsar Ferdinandus II tulit sententiam 1623 Kalendis Aprilis. Jam ante illum in negotio de Grubenhagensi ditione solus Matthias pronunciaverat: & ipse Ferdinandus anno 1622 tulerat sententiam in causa heredum Edovvardi Fortunati contra Georgium Fride-

Fridericum Marchionem Badensem, rejecta appellatione quam is à Cæsare malè informato ad eundem melius informandum & ad Imperii Ordines opposuerat. Ab eodem porrò felicis memoriæ Cæsare Ferdinando solo multos Principes proscriptos & omnibus fortunis suis exutos esse, aliis vicissim in gratiam itidem solo ipsius nutu receptis, notum in vulgus est. Nec tamen ab Ordinibus Imperii querelas temerè audias fusas esse violatæ hoc ipso suæ libertatis. Vt proindè judicia illa jam quidem sint tantum non παιβασιλικὰ, quæ antè Aristocraticum regimen sapiebant. Quo Aristocratico modo etiamnum sese habēt judicia de capite & omnibus fortunis Nobilium Ordinum in Dania ac Polonia, ut quæ ad sola Comitia pertineant: sicut ad Principum causas judicandas in Anglia etiam, imò & in Gallia, Pares Curiæ adhuc adhibentur. Publicâ Ordinum omnium lege mutatum esse pristinum morem nescio an liceat affirmare. Nam quod *parte 2 Ordinat. Cameral. tit. 7.* scribitur, Cæsari reservatum judicium lite orta de Principatibus, id possit accipi ex usu veteris formulæ: Eodem enim modo loquuti jam olim sunt Cæsares, nec tamen umquam exclusi fuere à judiciis illis Pares curię h.e. Principes ipsi. Quasi nempe nihil aliud significetur, quàm ad judicium Aulicum aut Camerale, constitutum ex personis infra dignitatem Principum positis, non pertinere lites de Principatibus, sed ad Cæsarem ac Curiæ Pares. Quemadmodum illa verba jam interpretati sumus th. 50. Sanè alias caussas introducti novi illius moris reddere, fortassis haud fuerit in difficili.

LXVI. Verùm de judiciis Principum secularium sa tis. Judicia attinentia EPISCOPORVM ac Metropolitanorum caussas personales, plurimùm quoque à Carolinis institutis discesserunt. Scilicet prætextu Sardicensis Canonis caussas III

tam-

ejusmodi tantum non omnes singulari artificio ad sese traxerunt Romani Papæ, summâ cum injuriâ & totius Ecclesiæ pariter & singulatim Metropolitanorum : utpotè qui tandem ferè ab omnibus hujusmodi Iudiciis fuerint seclusi : non sine Episcoporum etiam aliorumque litigantium maximo incommodo, quod procul extra provinciam, & quidem Romæ, coacti sint litigare sumptibus maximis, in foro cùm calumniis perquàm obnoxio, tum ferè ad quævis vendibili. Neque verò non tantùm nullam quamvis iniquissimam appellationem rejecerunt Papæ, sed & citra appellationem, & præter Episcoporum ipsorummet voluntatem, sui judicii fecere causas Episcopales, easque novo exemplo Romam pertraxerunt. Cœperunt autem hæc quasi per gradus. Namque in Synodis etiam auctoritate Regia decisas causas unà cum partibus Romam evocavit jam Nicolaus Primus, Hildebrandinæ ille tyrannidis quasi metator. Cum Romam venissent quàm iniquo sint judicio circumventi Guntherus & Theodogutho Episcopi Belgici, liquet ex comeorum querela quam post Aventinum & Flacium etiam Baronius ex Annalibus Francicis Pithœanis refert. Observatu tamen dignum est : illorum causam Romæ quidem fuisse agitatam, non tamen nisi coactâ Synodo : secùs quam opus esse postea Dictavit Hildebrandus. Nicolai successor Hadrianus secundus Hincmari Laudunensis causam, evocato actore & reo, Romæ itidem voluit definire ; verùm Carolo Calvo Regi & Belgii Episcopis etjam hoc insolens tùnc est visum idq; meritò Quoniam scilicet hactenus obtinuerat, more Sardicensibus quoq; patribus probato, ut causa quadam per appellationem ad Papam fortè devolutâ, illa nonnisi in provincia, in qua erat nata, per Episcopos & Papales Vicarios decideretur. Inter Hildebrandi porrò Dictatus est : *Quod majores causæ cujuscunque*

Eccles

Ecclesiæ ad illum referri debeant. Eſt autem illud ſequenti tempeſtate ſtrenuè obſervatum. Atque ita penè omnes illæ de quibus agimus Epiſcoporum cauſæ, Metropolitanorum & Provincialium Synodorum judiciis ſubductæ ſunt. In iisdem eſt Dictatibus: *Quod Papa ſolus poſſit Epiſcopos deponere & reconciliare.* Quo itidem omnibus Synodalibus & Regiis Epiſcoporum damnationibus detrahitur. Quod ipſum adhuc magis fit apertè in Dictatu illo: *Quod abſq; Synodali conventu poſſit Papa Epiſcopos deponere & reconciliare.* Sed hac de re paulò pòſt clariùs.

LXVII. Præterea, ut alii Clerici ita Epiſcopi atque Archiepiſcopi ſubducti juriſdictioni reipublicæ, in unius fermè Papæ imperium conceſſerunt. Princeps omnem Regiam poteſtatem à ſuis cervicibus removit Hildebrandus aut Gregorius ſeptimus Papa, & quidem ita ut pariter reliquum clerum, contra morem antiquum, ſubtraheret Laicorum imperio, quo ſibi tamen eos ſubjiceret. *Huic enim* (verba ſunt Onuphrii Panvinii) *cum omnes Latina Eccleſia tum præcipuè Romana acceptum referre debet, quod libera ſit, & ab Imperatorum manu eruta.* Ex eo ſanè auditæ demum illæ voces ſunt: Clericos omni juriſdictioni Laicorum eſſe exemptos, & quidem jure divino. Quod uſq; adeò arriſit ſequioris ævi hominibus cōpluribus, ut ex eo tempore pauciſſimi libertatem Clericorum tulerint acceptam Principum benignitati. Ita quoque apertè in Canones Eccleſiaſticos translatum eſt, ut Bellarminus, qui humano juri primùm adſcripſerat illam libertatem, pòſt mutatâ ſententiâ auctoritate illorum Canonum commotus conceſſerit in partes adverſas, uti videre eſt *l. de Clericis edit. Veneta* 1599 & in iis quæ adverſus Joannem Marſilium Paulum Servitam aliosque Venetos Theologos diſputavit. Paucis pòſt Hildebrandum annis in Concilio Vrbanus Papa (teſte Florentio Wigornienſe *in Chronico anno 1121*)

 eos

eos anathemate percutiens, qui pro impetrandis Ecclesiasticis honoribus Laicorum fiunt homines aut vasalli; dixit: *Nimis execrabile videri, ut manus qua in tantam eminentiam excreverant, ut (quod nulli angelorum concessum) Deum cuncta creantem suo signaculo creent, & eundem ipsum pro redemptione & salute totius mundi summi Dei Patris obtutui offerant, in hanc ignominiam detrudantur, ut ancilla fiant earum manuum, qua die ac nocte obscanis contactibus inquinantur, sive rapina ac injusta sanguinum effusioni addicta commaculantur.* Quæ verba sunt profectò in Reges ac Principes summè injuriosa; simul verò ostendunt, quàm putidis argumentis imperium Principum Papæ & Episcopi tunc detrectaverint.

LXIIX. Quamvis verò ea sit Papæ mens & multorum aliorum, non statim tamen ab Hildebrando idipsum reipublicæ est persuasum. Narrat enim Otto Frisingensis *l.* 1. *de reb. Friderici c.* 62, dissidentibus Trajectinis de Episcopi electione, Regem Conradum, ex Frisingensis & Misnensis Episcoporum sententia, rem omnem judicandam suscepisse, parte autem alterâ provocante à Cæsare ad Papam, illam majestatis læsæ damnatam; imò Trajectenses hac de causa grandi pecuniâ esse mulctatos, tradit idem Otto *l.* 2. *c.* 4. Ejusdem de Friderico I hæc verba sunt l. 2. c. 9. *Rex in proximo Pascha, Babenberg coronam gestans, duos Cardinales, videlicet Bernardum Presbyterum, & Gregorium Diaconum, ad depositionem quorundam Episcoporum ab Apostolica Sede destinatos, secum habuit. Proximam dehinc Pentecosten Vormatia ferians, Henricum Moguntina Sedis Archiepiscopum, virum pro distractione Ecclesia sua frequenter correptum nec correctum, per eosdem Cardinales deposuit, ac Arnaldum Cancellarium suum, per quorundam ex clero & populo, qui illuc venerant, electionem ei* Burchar-

subrogavit. Iidem etiam Cardinales permissu Principis Burchardum Eistetensem senio gravem, de inutilitate causantes, itidem submovêre. Dumque post hac in Magdeburgensem & quosdam alios sententiam ferre cogitarent, à Principe inhibiti & ad propria redire jussi sunt. Hæc Otto. Idem porrò Fridericus Cardinalem alium Româ missum Magdeburgensis negotii causâ, repulit, ut legitur *c. 10.* Quin & Vlricum Halberstadensem Episcopum, quod tributum sibi in Italiam exercitum ducenti non persolvisset. Hartvvicum quoque Bremensem, qui jussus Cæsarem in Italiam subsequi id neglexerat, majestatis damnavit in conventu Procerum, prædiis eorum in fiscum Imperialem relatis, teste Ottone *cap. 12.* Contentionem quoque Cleri Coloniensis auditis partibus finivit, ut idem Otto narrat *c. 31. & 32.* Ex hisce sanè manifestum est, non ex sententia Dictatuum Hildebrandinorum Cæsares statim omne de Episcopis judicium Papæ permisisse; sed quemadmodum eorum institutionem, ita & depositionem Cæsarii ex parte juris existimasse. Adeoque ut Metropolitanorum Synodalia judicia quidem non habuerint amplius locum, non in unius tamen Papæ jurisdictionem Episcopi tum quidem transierant. Veruntamen videtur non multò pòst etiam hac parte prævaluisse tyrannidem Papalem; præsertim posteaquàm Fridericus II Cæsar, adolescens adhuc & constitutus sub tutela Honorii Papæ, inductus à tutore, constitutionem, *de libertate clericorum* promulgavit, simulque in Germaniam Jus Decretale Pontificium malum pedem intulit. Etsi enim multa ex voto non successerint Clero per Germaniam, & Fridericus ipsemet jam adultior licentiam clero concessam rursum circumciderit (quo nomine inter alia anathemate Cæsarem ferire non dubitaverunt Papæ) non tamen post Fridericum illum secundum quisquam Episcoporum à

 Cæsare

Cæsare & Ordinibus dignitate motus fortassis est, cum ex adverso satis multi id passi sint tantùm vi sententiæ Papalis. Vix legas, ex eo tempore quenquam Episcoporum, secularis causæ ergò, ante Maximilianum in Germaniæ judiciis conventum esse; tantum abest ut id factum sit sacri delicti nomine: cum tamen olim Carolus Magnus ipsemet Felicis & Elipandi causam fecerit in præsentiâ suâ Francofurti per Synodum definiri.

LXIX. Post Maximilianum avum Carolus Quintus prisca reipublicæ jura feliciùs cœpit vindicare. Namq; & de causis ipsam religionem attinentibus multa pro re natâ constituit, ægrè licet ferentibus Papis, imò Cæsarem graviter objurgantibus; cujusmodi increpatoria epistola Pauli III in medio versatur. Cum etiam Joannes Episcopus Hildesheimensis, contra leges pacis publicæ, impetum fecisset in Brunsuicenses Duces, proscriptus est à Cæsare anno 1521 ex decreto Ordinum Imperii, & Brunsuicensibus Ducibus bona Episcopo erepta in feudum sunt concessa. Cum porrò Papæ judicio causam hanc submisisset Episcopus, & Romæ spolii damnati essent Duces anno 1540 per Paulum III, sententiam illam tamen Papalem minimè admisit Cæsar, licet aliquoties ab ipsomet Papa rogatus, sed tandem Cameræ Spirensi anno 1548 rem omnem ex sententia Ordinum remisit. Per Atrebatensem quid Episcopo Hildesheimensi, restitutionem ex auctoritate Papalis sententiæ petenti, anno 1547 respònderi jusserit, memoratu dignum est testem ipsum Episcopum audire: *Quod Sacra Cæsarea Majestas, posteaquam ex relatione ipsius, & aliorum dominorum Doctorum, Consiliariorum suæ Majestatis, unanimi voto & sententia, cognovisset & intellexisset, quod Papalis sententia restitutoria mea maximè in hoc fundata esset, quod Bannum Imperiale Camerale contra Ioannem Episcopum Hildensemensem prædecessorem*

ceſſorem meum per Majeſtatem ſuam latum, invalidum eſſe cognoviſſet, vigore tamen cujus, auctoritate ſua Majeſtatis, Duces Brunſuicenſes prædicti bona Eccleſia Hildenſemenſis invaſiſſent & illa occupaſſent; quod non ſpectaret neq; pertineret ad ſummum Pontificem Paulum & Sedem Apoſtolicam ſuper validitate & invaliditate banni ſui Imperialis diſputare, neque de illo cognoſcere haberet. Et idcirco ex defectu juriſdictionis ſententia reſtitutoria Papalis, etiam Conſiſtorialis prædicta, nihili & nullius momenti eſſet, Majeſtas ſua illum non ad unum pilum æſtimaret, neque pluris uno pilo haberet ac faceret. Eadem verba ſæpiùs leguntur repetita in Publico Inſtrumento, uti vocant, Epiſcopi rogatu à tabellione tunc conſcripto. Idem porrò Carolus Cæſar Hermannum Archiepiſcopum Colonienſem anno 1545, novantem nonnulla circa religionem receptam, citavit ad dicendam coràm ſeſe cauſam, interim ne quid moveat jubens utque id quod erat motum in priſtinum reſtitueret: poſtea non exſpectatâ Papæ ſententiâ eundem loco etiam movit, etſi tamen Papæ quoque conſenſus tandem acceſſerit. Vnde manifeſtum eſt, Carolum exiſtimaſſe, etiam in merè Eccleſiaſticis negociis ſuo Imperio Epiſcopos ſubjectos eſſe. Notum prætereà eſt, injectas eſſe manus à Ferdinando II Cæſare cùm in Cardinalem Cleſelium Vindabonenſem Epiſcopum tum in Archiepiſcopum Trevirenſem: quale facinus anathemate ſolet ferire Curiæ Papalis Bulla Cœnæ dominicæ. Verum enimverò haud facilè tamen dixeris, eandem eſſe hodienum ſententiam etiam illis Proceribus Germaniæ qui Romanam religionem tuentur; quod clerici nempè noſtri non ſint exemti amplius in perſonalibus cauſis à foro Cæſaris & reipublicæ. Enimvero ejus partis Theologi pariter & Iuris Canonici Doctores ab ipſo jure divino libertatem iſtam atque exemtionem vulgò derivant, idque propalam & ore & ſcriptis

 defen-

defendunt. Qui aliud verò ſentiant illi qui ſunt ex horum ludis profecti? Ad hoc non dubitavit Camera Spirenſis anno 1629 ſententiam olim à Carolo V in Epiſcopum Hildesheimenſem latam(quantū videtur) iſthoc uno nomine reſcindere, quod Cæſar Epiſcopum non potuerit proſcribere, eòque pronunciavit pro ſententia Papali. Quo utique fit manifeſtum, etiam ex illius maximi tribunalis mente Cæſari non competere in Epiſcopos juriſdictionem. Cæterùm prorſus alia, & planè vetera illa, de reipublicæ auctoritate etiam in Clerum placent, imò mordicùs propugnantur, ab Ordinibus Proteſtantium partis. Vt proinde in tanti momenti negotio videatur reſpublica quaſi in ancipiti hactenùs collocata.

LXX. Notum præterea eſt, Seculo tertio decimo præcipuè invectam eſſe auctoritate Pontificiâ, unà cum Decretis novis Papalibus, in Eccleſiam Chriſtianam impeditam illam & perplexam procedendi in foro rationem, quæ poſt fermè, ubicunque & Romanum Jus receptum eſt, in omnia etiam ſecularia fora ſeſe penetravit. Non eſt inſtituti noſtri inquitatem illius ex merito deſcribere: præſertim quum nemini non liqueat, illam omnibus actoribus maximè adverſam, reis nimium plerumque favere, cum tamen judicia debeant ex æquo utriq; parti eſſe utilia; tum facile etiam ſit obſervatu, ne quidem in reorum gratiam inſtitutum eſſe illum Proceſſum, utut iſthâc ſpecie ſoleat commendari, ſed forte quo Judiciis ex multitudine & diuturnitate litium creſcat auctoritas pariter & inſigne lucrum, adeoque vel maximè ita omnia conſtituta eſſe, ut Curia Romana omne genus litium ad ſe trahere & homines auro poſſet emungere. Cujusmodicunque verò illa ſit procedendi ratio, jam à Seculo tertiodecimo in fora & negotia Epiſcopalia certè inſinuavit ſeſe. Quod ipſum quanto Germaniæ malo factum ſit, ſatis eſt ex unico Con-

rad

radi Urspergensis testimonio perdiscere, qui ipso illo tempore vixit. Cum enim narrasset, Ottonem Quartum electum esse Regem adversus Philippum, in hæc verba prorumpit: *Facta est hac abusio, ut fieret quasi portentum multarum abusionum, qua subsecuta sunt in terris. Vix enim remansit aliquis Episcopatus, sive dignitas Ecclesiastica, vel etiam Parochialis Ecclesia, qua non fieret litigiosa, ut Romam deduceretur ipsa causa, sed non manu vacuâ. Gaude mater nostra Roma, quoniam aperiuntur catarrhacta thesaurorum in terra, ut ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Latare super iniquitate filiorum hominum, quoniam in recompensationem tantorum malorum datur tibi precium. Jocundare super adjutrice tua discordia, quia erupit de puteo infernalis abyssi, ut accumulentur tibi multa pecuniarum pramia. Habes quod semper sitisti. Decanta canticum, quia per malitiam hominum, non per tuam religionem, orbem vicisti. Ad te trahit homines, non ipsorum devotio, aut pura conscientia, sed scelerum multiplicium perpetratio, & litium decisio precio comparata.*

LXXI. Anteaquam ab Episcopis abeamus, nonnihil etiam de JUDICIIS EPISCOPALIUM BONORUM adjiciendum est. Illa olim non nisi ad Laicorum Advocatorum & porrò Regium forum pertinuisse, ex iis quæ *n.* 35 attulimus est manifestum. Etiam proximis seculis subducta esse bona illa judiciis ordinariis Principum & Comitum, liquidò patet, cum aliundè tum ex tabulis privilegiorum Regiorum Episcopis concessorum; quales ab Ottonibus, Henricis, aliisque Cæsaribus editæ, etiamnum supersunt satis multæ. Attamen etiam sic omnia bona manserunt in Advocatorum curâ, utut longè amplissima illa fuerint, paucis exceptis, & quidem usque ad Fridericum secundum. Paucis inquam exceptis. Videtur enim jam tum Ottonum ætate Ducum dignitas & potentia non-

Idus Septembr. anno Domini 1253. Ex eo sanè plerique Episcopi excussis suis Advocatis ipsi cœperunt secularia quoque judicia & administrationem bonorum suorum exercere. Quod ipsum quantum malorum & Ecclesiæ & Reipublicæ Germanicæ attulerit, non est hujus loci exponere.

LXXII. Pleraque porrò bona Episcoporum oneribus publicis, haut secus atque alia laicorum, fuisse usque ad Friderici II ætatem per omnem Germaniam obnoxia, & hactenus ignoratam divinam scilicet illam clericalium divitiarum a præstationibus reipublicæ immunitatem, probatu facillimum est. Quare ad illud sanè usque tempus nemo etiam dubitavit, controversias de Episcopalibus bonis ad laicorum Advocatorum vel Regium forum pertinere. Non enim temerè reperias exemplum aliquod contrarii conatus, nisi quod Curia Romana post Hildebrandum mussitare talia cœperit. Usque adeò profectò id verum est, ut Fridericus I, Secundi avus, frustrâ conquerente Papa Adriano, ab ipsiusmet Papæ bonis per Italiam publica tributa reipublicæ non poposcerit tantùm, sed etiam exhiberi sibi fecerit. Qua de re omninò legendus Radevicus *l. quarto de Rebus gest. Friderici cap.* 34. Ubi Bambergensis Episcopus scribit, à Papæ Nunciis Cæsari propositum inter alia: *de dominicalibus Apostolici fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ coronæ.* Postea quam verò Fridericus II seductus levavit istis oneribus Clericorum bona, non multò pòst laboratum est cùm ab Episcopis & reliquo Clero tùm à Papa Romano, & quidem summâ operâ laboratum, ut omnia bona foro etiam laico totius reipublicæ eximerentur. Neque verò Fridericus quidquam aliud quam hoc tantùm dixerat, quod insertum est titulo *Codicis Justinianei libr. 1 tertio de Episcopis & Cleri-*

eu l. 33. Quod ipsum nihil aliud est quàm confirmatio Imperialium & Canonicarum sanctionum, quæ exemtionem à Judicio summo reipublicæ non admittunt. Adeoque præter mentem Imperatoris illius nimis prolata est interpretatio. Ne quidem videtur ille voluisse simpliciter ab omnibus oneribus exemta Clericorum bona, sed tantùm ab iis quæ Principes aut Oppidani laici ex more illis tunc imponebant. Ita enim sonant verba *l. 2* ejusdem tituli: *Item nulla communitas, vel persona publica vel privata, collectas vel exactiones, angarias vel parangarias, Ecclesiis, vel aliis piis locis,* Ecclesiasticis *personis, imponere, aut invadere Ecclesiastica bona præsumant.* Exigente autem reipubl. usu non desiit ipsemet feudalibus & patrimonialibus Clericorum bonis onera hactenus sueta imponere. Eòque Gregorio IX ipsum accusanti, *De talliis & exactionibus, quod contra formam pacis ab Ecclesiis & Monasteriis extorquerentur*, respondit teste Matthæo Parisiensi: *Tallia & collectiones Clericis & personis* Ecclesiasticis, *non pro Ecclesiasticis rebus, sed pro feudalibus & patrimonialibus imponuntur, secundum quod est jus commune, & obtinet ubique per orbem.* Quâ de re aliàs latiùs.

LXXIII. Quamvis verò ad hunc modum ab antiquissimis Ecclesiæ temporibꝰ habuerint sese bona ut aliorum Clericorum ita & Episcopalia, à Friderici tamen ætate cœperunt illa trahi, à Papa cumprimis & Episcopis, ad solius Ecclesiastici, adeoque Papalis fori, jurisdictionem. In eam sententiam sanè non unus extat Canon Pontificii Iuris post Fridericũ latus. Multi quoque Canonistæ eandem sententiam mordicùs defendunt. Non desunt tamen, nec defuerunt unquam, doctores, qui pro seculari jurisdictione salvā in feudalia bona Episcoporum acriter certaverunt. Nonnulli quoque Imperatorum partes suas ivere ũt defensum satis graviter. Apud Goldastmu

daſtum tomo II. Conſt. Imperial. p. 86. & 87. extat reſcriptum Ludovici IV ad Magiſtrum & Fratres Ordinis Teutonici: *ne fideles Imperii coram alio judicio Eccleſiaſtico vel Seculari, quam Imperiali, ratione bonorum ab Imperatore collatorum, reſpondeant.* Friderici III Cæſaris literæ quibus anno 1476 interdixit Halberſtadienſi Epiſcopo appellatione ad Papam, à ſententiâ Cæſareâ latâ de pago Detfort, ſunt in medio productæ in opere cui titulus: Jn ſachen Braunſchweig *contra* Hildesheim *remiſſionis* Außführliche *Relation* und Bericht *pag. 350.* Eòque ferè nunc obtinet in Germania, ut ſolus Imperator ratione bonorum feudalium & regalium juriſdictionem in Epiſcopos exerceat; ſi pacem publicam violaverint eos etiam condemnet, teſte Gailio *l. I. de pace publica cap. 1. n. 13. c. 8. n. 8*: provocetur etiam à ſententia Archiepiſcopi vel Epiſcopi non ad Pontificem ſed ad Cameram, eodem teſte *l. 1. obſerv. 30. n. 1. & 2.* De illa reipublicæ juriſdictione in regalia & bona temporalia Epiſcoporum, quædam & in leges publicas *Ordinat. Cameral. p. 2. tit. 7* recepta ſunt. Multum tamen vereor (ne quid diſſimulem) ut juriſdictioni Cæſareæ ſatis vel hâc ratione ſit cautum.

LXXIV. In hunc modum ſeſe Epiſcoporum habet forum. MONACHI (ut de iis hic aliquid addamus) etſi omnes Carolino ævo fuerint proximè quo ad perſonalia ſub Epiſcoporum cujuſcunque diæceſeos juriſdictione Eccleſiaſticâ, ſequentibus tamen ſeculis etiam hac in re multiplex facta eſt mutatio. Etenim & antiquorum Monaſteriorum nonnulla auctoritate Papali Epiſcoporum juriſdictioni ſunt ſubducta ſolique Papæ ſubdita: & novi Mendicantium monachorum Ordines, circa ſeculum tertium decimum ut & ſequente tempeſtate inſtituti, liberi prorſus ab omni Epiſcopali juriſdictione, adeoque ſuis

proxime Provincialibus & Generalibus demumque reapse uni Pontifici subjecti. Nec verò laicorum aliquam in se potestatem id genus hominum, in personalibus quidem caussis, dudum voluit agnoscere. Quamvis enim Protestantium Principes, si quos alunt, in numero eos habeant reliquorum subditorum: inter alios tamen omnes idem minimè observatur, licet haut dixerim nusquam observari. Vt proindè ne hæc quidem jurisdictionis ratio certa sit & uniusmodi per Germaniam, haud levi profectò reipublicæ malo, in tantâ utriusque sexus τὴν ἀσκησιν profitentium atq; otiosorum hominum multitudine.

LXXV. Bona Monachalia jurisdictionem suam non minùs atque Episcopalia mutaverunt. Illa jam tùm circa initia sua, Carolinâ regnante familiâ, subducta esse ordinariis judiciis Comitum & Principum, & commissa Advocatis, liquidò apparet ex ipsis antiquissimis tabulis fundationum quas appellant. Cæterùm sequentibus temporibus, Advocatorum judiciis monastica cumplura bona sunt erepta, partim vi per Pontifices Romanos, partim grandi ære dato aut simili aliquo contractu. De priore exstat querela Principum Germaniæ inter Centum Gravamina *n 13*: *Insuper & hoc moliuntur summi Pontifices, monasteria aliquot eximendo, ut ab Episcoporum, eorum scilicet Ordinariis, ac Defensorum Protectorumque aliorum jurisdictione ità exemti, reddantur immunes, immediateque subjaceant Sedi Apostolicæ. Quæ res non tantùm prædictis ipsorum Ordinariis ac Defensoribus sed & toti Romano Imperio cedit in jacturam, tùnc quandò collatio pecuniaria pro Imperii necessitate viritim Imperii Statibus indicitur. Ita enim fit, ut ipsi per se ab oneribus publicis exemti immunitate sua gaudeant, &c.* De posteriori præclarè disserit Ioachimus Vadianus *l. 2. de Collegiis & Monaster. fol 103*.

Seorsim

Seorsim de monasterio VValkenritthensi notat Henricus Eckstormius in *Chronico p.* 81 Ottonem IV Cæsarem resignatam sibi à Comite Hohnsteinensi Advocatiam in villâ Rhodâ cum omni jure Monasterio contulisse, *p. item* 91: *Pro Advocatia quam Comites Hohnstenii ab Imperio in feudo habebant Monasterium ipsis numeravit* 36 *argenti marcas.* Quamvis autem multa Monasteria liberam nacta sint in opes suas jurisdictionem, multa tamen sub Advocatis suis relicta; bona quoque non nisi paucorum ab oneribus publicis immunitatem acceperunt. Eoque hodiè per Germaniam jurisdictionis ratio in monasteriorum sive personas sive bona varia est: alibi nempe multum ex veteri more, alibi multum ex recenti trahens. Quin ipsa suprema jurisdictio in controversiis bonorum cænobiticorum hodieque alicubi ad Papas trahitur, utut Cæsares obnitantur.

LXXVI. Clericos alios quod attinet, manserunt illi quidem usq; ad Protestantium tempora sub Episcoporum & Archiepiscoporum jurisdictione, neque nisi post cognitam Sententiam judici seculari, ob commissa crimina gladio forte puniendi, sunt traditi, idq; more sanè dudum recepto: acciderunt tamen quæ ipsis penè impunitatē peccandi dedere. Qua de re itidem graviter conquesti sunt Principes Germaniæ in Gravaminibus *num* 31. *Quicunque*, ajunt, *Ecclesiasticos recipit Ordines majores seu minores, per hoc omnium pœnarum magistratuum secularium, utcunque magna perpetret maleficia, immunis esse contendit. Neque hoc ita ordinati temerè præsumunt; quod ab Ecclesiasticis summæ conditionis Statibus in peccandi hac licentiâ manu teneantur.* Causas pessimi moris cum alias adducunt tum hasce: *Ut in peccatis maleficiisque perpetrandis magis adhuc foveantur, præter omnem æquitatis rationem, aliquatenus*

 intem-

interdictum est Archiepiscopis & Episcopis, ne malefactores hos publicè criminali judicio reos agere possint, nisi prius degradatos. Id quod tantis sumtibus, tantaque pompa celebrari oportet, ut propterea perquam rarissimè uncti illi malefactores meritâ plectantur pœna. Ad hæc adstringuntur obligunturque Episcopi per sua Capitula, ut personas in sacris Ordinibus, quod dicitur, constitutas, secundum Canonica etiam jura, pœnis utcunque levibus punire affligereque non audeant. Quæ res tota eò spectat, ut ex disparitate hac inter laicos ac Ecclesiasticos, simultates dissidia atque odia plusquam Vatiniana orian- tur. Verùm hæc omnia per Protestantes quidem, inq; illorum terris, multùm mutaverunt. Etenim Clerici illorum hodiè in causis personalibus subditi sunt foro Consistoriali iis ab Ordinibus Protestantibus quamvis Laicis passim constituto, in aliis autem plerumque sortiuntur forum commune laicorum: Pontifici aut Episcopis nullo amplius in illos jure permisso.

LXXVII. Porrò etiam quæ in Laicos Sacro Ordini jam olim competiit sancta jurisdictio, multum degeneravit à pristino more. Quum enim olim secundùm germanos antiquæ Ecclesiæ Canones causæ illæ spirituales laicorum, in singulis provinciis per Sacerdotes & Episcopos vel Archiepiscopos deciderentur, pòst plurimæ earum ex suis regionibus Romam sunt tractæ. Hinc Excommunicationum & Interdictorum fulmina Papalia Germaniæ non minus quàm aliis Regnis per sua facta familiaria. Disertim multas controversias, unde nimirum plus lucri vel auctoritatis captari poterat, Episcopali Judicio subductas suo foro Papæ reservarunt. Adhoc hæreticæ pravitatis Inquisitione, uti vocant, in Dominicanos monachos translatâ, rem

maxi-

maximi momenti itidem Episcoporum judicio Papæ subtraxerunt. Nova etiam sunt & à prisco more aliena de quibus conqueruntur Principes Gravamine 34: *Romæ cæterisque in locis per Archiepiscopos ac Episcopos, aut certè eorum Ecclesiasticos judices, multi Christianorum ob causas prophanas, ob pecunia denique ac turpis quæstus amorem, excommunicantur: multorumque, sed eorum in fide infirmorum, conscientia per hoc aggravantur, & in desparationem pertrahuntur: ac denique ob pecunia lucrivè tantulum, aut alioquin res minimi precii, ad internecionem usque animæ corporis honoris, contra divina humanaque jura perducuntur.* Quamvis enim non propter solum hæreseos crimen, quod Principes videantur voluisse, Excommunicatione usa sit prisca & primitiva Ecclesia, sed ob morum quoque deplorata vitia, non tamen illam admisit ad levia facta aut dubii juris. Nova etiam sunt quæ Gravamine tricesimo quarto veniunt in querelam: *Et illud in plerisque sæpinscule evenit, quod vicini excommunicatorum decem & eo amplius, quos tamen causa nihil omnino contingit, cum ipso principali excommunicationis pœna agravantur; & non ob aliud, quam ut Officiales, Ecclesiastici scilicet judices, faciliùs citiùsque pro libidine sua miseram plebeculam depeculentur, ac pro suo libitu eorum abutantur simplicitate, ipsosque principales, ad quascunque etiam iniquas acceptandas transactiones, per hoc compellant adigantque. Nam etiamsi excommunicatus ipse, unà cum uxore liberisque suis, per intolerabile hoc & iniquissimum banni onus, in exilium ire cogatur, quod hac in re nullus sit Officialibus modus neque finis, neque ulla facultatum ratio: tamen nullus est hominibus illis respectus, num industria datave adhoc operâ, & percontemtum, an necessitate ita impellente, vel casu potius, vicini cohabitatores*

bitatores cum excommunicato ipso participârint commercium ve habuerint: aut sufficiensne hac fuerit concivibus causa, quare excommunicatum meritò solum vertere jussisse debuerant. Horum pensi habetur nullum. Prorsus nova etiam sunt de quibus *Gravamen tricesimum sextum* ait: *Præterea, quum Sacerdos aut alioqui Ecclesiastica persona casu occiditur, tum nedum occisor excommunicatur, sed & totum oppidum aut totus pagus iniquissimè interdicitur. Quod interdictum eò usque durat, tamque diu interrupta pendent publica Christianorum officia, quousque vel occisor, vel tota incolarum ejus loci communitas, fecerint homicidii compensationem, homicidiumque expiarint: non considerato eo, dederitne occasionem, ut se gesserit, probè vel nequiter versatus fuerit occisus sacerdos vel alius Ecclesistico Ordini asscriptus, licet jura Canonica ipsa in quibusdam casibus modum negotio præscribant. Prægravanturque itaq; ex delicto unius centum alii nihil tale commeriti: nedum contra communem æquitatem, sed & contra omnia divina & humana jura.*

LXXIIX. Præter morem etiam veterem Ecclesiasticæ disciplinæ, pœnarum omnium sacrarumque satisfactionum Indulgentia cœpit nummis venire: cum omnis pietatis summâ corruptelâ. Ex adverso excommunicationes ob culpas in Sacrum Ordinem fortè commissas sicut factæ sunt frequentiores ita & effectus earum est exasperatus; ita ut excommunicato nihil relictum sit civilis fortunæ. Etsi enim in Saxonici Juris Speculum recepta sit hæc propositio: *Excommunicatio neminem debilitat in jure terra seu feudi, nisi sequatur regularis proscriptio*: tamen à Gregorio XI id inter hæreticas est sententias relatum. Exasperata similiter multùm est pœna eorum qui hæretici habiti sunt. Vivicomburio enim cœpit in illos animadverti;

verti: quod omni retrò ævo in Occidentali Ecclesia nunquam auditum fuerat vel visum. Ubi major fuit illorum numerus, crux in illos (uti tum loqui mos tulit) fuit prædicata, & quasi communi gentium conspiratione in illos omnes, tanquam extrema commeritos, ferro & flamma, nullo sexus nullo ætatis discrimine, sævitum.

LXXIX. Hæc omnia, etiamnum hodiè, vera & recta esse, judicant tantum non cuncti quotquot sunt Pontificiæ partis. Certè qui inter eos sunt doctores ità sentiunt: saltem ità docent. Cæterùm nihil horum non improbant Protestantes; eòq; omnia hæc abrogaverunt. Nec tamen vel illi omni ex parte conveniunt cum disciplinâ Ecclesiasticâ Carolino ævo usitata: qualis enim illa fuerit petere est cum aliunde, tum ex Rabani Mauri Pœnitentium libello. In Protestantium verò Ecclesiis longè est mitior & laxior disciplina; quanquam nec apud illos omnes eadem sit ubique ratio.

LXXX. VENIMVS ad causas merè seculares, easdemque inter seculares personas popularis duntaxat ordinis controversas. Patet autem ex supra dictis, illas, Francorum durante Carolino Imperio, nunc in Episcopali audientia, nunc in seculari foro agitatas & decisas esse. Quemadmodum enim Theodosii legem omnibus vasti sui imperii Francorum subditis communem esse voluerit Carolus, ostendimus *n. 34.* Sequentibus verò seculis usque adeo placuit Episcopis judicandi hoc munus, quod olim optimo cuique grave onus videbatur, ut multis technis fimbrias suas hic dilatare sint conati. Neque verò quod *l. 3. art. 37 Speculi Juris Saxonici* significatur, causas hasce omnes ad seculare forum tantùm pertinere, idq; ex Friderici I Cæsaris constitutione ut innuit ad illum IV.

locum Glossa, ita obtinuit. Plurimæ querelæ de iniquitate Episcoporum eorumque Officialium, quâ laicorum causas contra fas & æquum ad forum suum pertrahere sunt soliti, prolixe adeò recitantur in Gravaminibus Principum *num.* 56. 57. 58. 59. 60. 62. 63. 64. 70. 71. 72. 73. ut hoc loco omnia illa recitari non possint. Ingessit verò & in harum causarum judicia sese Papalis Curia quàm maximè. Unde conqueruntur Principes Gravamine nono: *Pontifices Romanos ad petitionem personarum Ecclesiasticarum laicos non rarò in causis profanis, puta hereditatum aut pignorum, & in prima quidem instantia, coràm se Romam citare ac in jus vocare.* Item Gravamine decimo: *Cum Roma quispiam etiam laicus interposito juramento asserit, se non sperare justitiam apud judicem competentem in Germania, protinus ad tale juramentum admittitur, ac citatio ei contra partem adversam decernitur. Sicque processus à judice Ordinario ex Germania Romam, nec judice interpellato, nec parte adversa monita, protrahitur: inde juramenti prætexto nec fori declinatio nec ulla admittitur probatio, etiamsi planè doceri possit actorem illum pejerasse.* Addunt Gravamine undecimo: *Est & aliud judicum Papalium genus, quos Conservatores vulgò vocant. Eos Episcopi cæterique Ecclesiæ Principes ex Primatibus vel Abbatibus Diœcesis à Sede Apostolica in hoc impetrare solent, ut coram his omnes illorum causæ & lites, quas instituere cogitant, dirimantur, voceturque per hos in jus personæ seculares, nobiles & plebeii, in causis omnino profanis; licet actoribus justitia per ordinarium tribunal nunquam fuerit denegata. Quod si vocati in jus ire recusaverint, ii contra jus ac fas excommunicatione feriuntur.* Item Gravamine duodecimo: *Sanctitas Pontificia ad Ecclesiasticarum personarum petitionem judices delegatos & commissarios, tanquam*

Ecclesi-

Ecclesiasticos judices per Germaniam concedere solet, ut impetrantes de hinc laicos, cujuscunque etiam dignitatis vel praeminentiae, coram ita delegatis in causis profanis judicio conveniri possint. In hunc modum conquesti sunt ante hos centum annos & quod excurrit Principes & Ordines Seculares Germaniæ; cumque emendationis nulla spes affulgeret, Protestantes quidem projectâ omni & Pontificis Romani & Episcoporum in se & suos jurisdictione, etiam hisce in reipublicæ detrimentum exortis vitiis finem imposuerunt. An eum aliis meliùs hodie agatur, haut facile dixero. Etenim certum est, etiam ipsi Spirensi judicio hodieque isthoc modo molestiam facessere & Episcoporum Officiales,& Pontificios cùm Conservatores tum Nuncios & Legatos. Vt proinde ne hoc quidem satis constanter in republica Germanica nunc sit constitutum.

LXXXI. Dictum porro jam supra fuit *th. 70* in fora Episcopalia traductum esse illum perplexum procedendi in judiciis modum jam seculo tertio decimo. Cum tam multa autem cœperint esse Ecclesiastici fori, quantum omnia ex eo tempore litibus perstrepuerint manifestum est. Principes Gravamine octogesimo conquesti sunt, plerosque inopiâ laborantes, judicialium expensarum variorumque laborum & sumptuum formidine ad iniquas transactiones compelli. *Neque hoc* (inquiunt, *silentio praeteriri potest, quod Ecclesiastici Judices & Officiales miseros ac simplices laicos, multoties ad illicitas, iniquas, sibique penitus nocivas transactiones adigunt. Nam si quando eos in Ius vocant, magna patronorum, rabularum forensium, scribarum, caeterorumque quorum opera in judiciario strepitu uti necessum habent, catervâ, nullo aere conducta, sed gratuito conquisita, sti*

pati adstant, ac pauperibus illis prophanis, egestate pressis, id hominum genus non nisi magno conducendum est. Quod ubi fortuna reique familiaris tenuitas denegat; ni penitus causa etiam justissima decidere velint, transactionem seu compositionem utcumque iniquam inire coguntur. Conqueruntur verò iidem sequenti Gravamine, quod in multis Ecclesiasticorum Consistoriis non alii litigantium partium patroni & advocati admittantur, quàm qui tribunali illi sunt obnoxii. Item Gravamine sexagesimo quinto & sexto: *quod reformationes suorum judiciorum Episcopi nec observent, neque executione debitâ tueantur.*

LXXXII. Cæterum de sacro caussarum secularium foro satis. Non leves verò mutationes passum quoque est forum ipsum SECULARE populi controversiis illis judicandis institutum. Etenim (ut ab infimis judicibus ad summos pergamus) multis in Germania locis *Scabini* vix alibi quam in urbibus reperiuntur, eorum autoritate per agros deleta. Alibi tamen etiam per agros antiquissimus ille ordo superest, ut in Hollandia & ex parte etiam hic per Saxoniam. Scabini porrò alibi à Comite, aut eo qui Comitis pollet munere, ex populo pro arbitratu eliguntur hodie: alibi constituuntur nulla Comitis accedente auctoritate: alibi deniq; & à populo & à Comite simul eliguntur, plurimis scilicet nominibus Comiti oblatis, unde quem velit ille in hunc ordinem adsciscere optione Comiti relicta. Quorum postremum antiquo mori maximè affine est & plebeiam dignitatem cum Comitis auctoritate sic satis egregiè temperat. Primum μοναρχικὸν quid sapit, antiqua populi libertate perditâ. Secundum merè δημοκρατικὸν aut ἀριστοκρατικὸν est. Obtinet autem illud alicubi eo,

quia

quia populus hoc jus eligendi à Comitibus sive precе, sive precio, sive vi, sive qua alia permutatione acceperit. Est autem illud itidem diversæ rationis: alibi enim penes Consules & Senatores oppidorum, Scabinos cooptandi jus est. Qua de re pretium operæ fuerit videre sententias Magdeburgensis Scabinatus *l. 1. c. 1. dist. 1. & 2.* ut & de aliis ad Scabinos pertinentibus *c. 2. integr.*

LXXXIII. *Comitum* quoque aut Gravionum ratio multùm ab antiquò recessit, sive numerum videas sive modum constituendi. Etenim olim quot pagos aut goüas totidem Comites vel Graviones numeravit Germania. Post autem cœperunt multi Comitatus uni committi. Dati porrò illorum quammulti Episcopis & Abbatibus nonnullis: plurimi Ducibus ac Principibus cesserunt: paucissimi remanserunt penes illos qui Comitum titulo hodieque gaudent. Enimvero non Episcopis vel Abbatibus, non Ducibus, non Principibus, jurisdictio ulla in populum aut plebem secularis cum mero mixtoque imperio competit, priscam originem si spectemus, nisi inquantum iidem Comitum vel Gravionum pollent potestate. Et sanè jam olim ætate Caroli hua fuit moris, alicui in Ducem electo duodecim Comitum potentiam simul concedere, in auctoritatem indubiè majorem: quod alias Duci quatenus tali non nisi bellicum imperium competeret. Hinc Annales Francici veteres & Aimoini continuator *l. 4. c. 6.* scribunt de Pipino: *Domum reversus Grifonem more Ducum XII Comitatibus donavit.* Et in ejusdem Aimoini continuatione *li. 5. cap. 11.* de Ludovico: *Baldrico Duci Forojuliensi, dum objiceretur & probatum esset, ejus ignaviâ & incuriâ vastatam à barbaris regionem nostram, pulsus est*

Ducatu & interquatuor Comitatus est ejusdem potestas divisa. Vt quidem hunc locum emendavit P. Pithœus *l. Adversarior. cap.* 8. cum vulgo legatur *inter quatuor.* Porro nonnulli Comitatus, per incuriam aulæ Regiæ inter bella Germanica, nemini dati sunt; eòque omnis illa vis aut à plebe est occupata ut in Frisico olim populo, aut ab aliis sine ulla auctoritate publicâ proprii est juris facta.

LXXXIV. Porro olim quidem Comitum dignitas non videtur fuisse hereditaria sed ex arbitrio dependens penè unius Regis: at pòst, paucissimis exceptis, facti fuere Comitatus hereditarii partim simpliciter partim feudali jure: nonnulli & in populi patrimonium transierunt, ceu apud Frisios olim factum est. Plurimi præterea ex eo non amplius à Rege sed ab Episcopis, Abbatibus, Ducibus & Principibus proximè in feudum concessi sunt. Multum autem reipublicæ interest, quo hæc quidem modo sese habeant. Verè Regium statum arguit, si omnes illi potissimi judices populi à Rege ipso constituantur. Vaius etiam Regis autoritas servari salva rectiùs poterit, si multi sint Comites, quàm si pauci Ducum Principum Episcoporumque multos Comitatus simul teneant. Facilè enim accidit, ut horum potentia reipublicæ regiæ noceat & statum novum inducat, imo in ἀναρχίαν tandem rempublicam conjiciat.

LXXXV. Adhæc olim singulas gouas singulos habuisse Comites constat. Postea verò cœperunt multi in una eademque gouâ Comitis, non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere. Namque & Reges vel Cæsares, & Principes, & Duces, & Episcopi, & Abbates, & Comites ipsi, particulas gouarum suarum aliis atque aliis urbibus, aut populi nobilioribus familiis, imo & plebeis

ßcis tradiderunt; partim simpliciter venditione, partim pignore, partim feudi jure, partim dono, partim variis modis. Autor Speculi Saxonici *l. 3. art. 64* illas translationes accusat iniquitatis: *Si Comes vel Advocatus partem Comitatus vel Advocationis alteri contulerit, id contra jus censetur attentatum, nec desuper infeudatus Bannum habebit Regale.* Non male; videntur enim maximè omnium hæc accidisse post auctoritatem Regiam collapsam, à seculo usque tertio decimo. Certè ante hoc tempus nulla Vrbs Germaniæ tale aliquod jus habuit, quod quidem hactenus innotuerit. Vbi notandum: non omnes inferioris ordinis qui merum mixtumque imperium tenent, ipso Comitivo jure illud tenere, sed penes multos tantùm esse jus Comitis Vicariale aut Sculteriæ, eòque ab illorum sententiis dari provocationem ad Comitem, vel illum qui Comitis valet potestate: quo ipso utriusque juris patet differentia.

LXXXVI. Ex Speculi Saxonici præterea *l. 1. art. 55* discere est, deficiente Comite, aut eo qui Comitis est loco ordinario, arbitrarios judices electos esse Gogravios dictos. Verba Speculi sunt: *Omne jus Seculare ab arbitrio initiatum est. Ideoque nullus judex esse poterit, nisi qui adhoc eligitur, vel infeudatur. Eveniat autem evidens furtum violentiave, cum quâ perpetrans fuerit comprehensus, ad hoc licite Gogravius eligatur, qui ad minus ab incolis trium villarum seu prædiorum istius judicatus eligatur, & hoc si judex ordinarius non habetur.* De tali Gogravio pergit loqui articulus 56: *In Gogravionatu de jure non erit feudum, neque successio, quia de libero rusticorum consistit arbitrio Gogravium eligere ad præsens factum, vel ad tempus præsignatum. Conferat autem Dominus alicui hoc officium, Dominus ei & suis filiis tenere collationem*

tionem, & ad jura feudi obligatur, nisi liberâ rusticorum electione elidatur. Fuit autem horum Gograviorum potestas penè momentanea & die unico naturali circumscripta. Vnde Articul. 57. *Si fur vel raptor infra diem naturalem non condemnetur, ulterius eum Gogravius non judicabit, sed ad infeudati judicis spectat jurisdictionem. Ista de Gograviis, qui ad violentiam in continenti judicandam eliguntur, sunt promulgata.* Cœpit autem & aliud Gograviorum genus in usu esse, judicandis nimirum non tantum subitis violentis criminibus, sed aliis etiam. Quare addit Articulus 58: *Qui verò in tempus eligitur spaciosum, ille Gogravius à Marchione vel à Comite infeudatur: & sic coram eo deliberatum rusticorum arbitrium procedit; & licite in crastinas violentias judicabit. Quando Comes judicium sui Gogravii ingressus fuerit, per hoc judicium Gogravii evacuatur.*

LXXXVII. Constat porrò ex iis quæ supra attulimus, Carolinis temporibus à Comitum sententiis provocationem fuisse licitam ad *Missum Regium*, huic etiam auctoritatem fuisse animadvertendi in ipsum Comitem. At Auctor Speculi Saxonici *l. 1. art. 59* ita loquitur: *Non poterit ullus Comes, qui sub Regali banno cognoscit, legitimum habere sine suo Sculteto judicium; cui ante omnia se ipsum debet præbere judicandum. Et ideo ab ipso primam, si congruum judicandi tempus fuerit, sententiam postulabit, & postmodum eundem interroget, si ei tumultus & disciplinata in judicio liceat prohibere. Quæ dum ab illo fuerint pronunciata, unusquisque de eo quod eum movet, mediante ferendario, suam interponat actionem.* Et idem volunt verba *l. 3. art. 52.* *Sine Præfecto Judex* (i.e. sine Sculteto Comes) *legitimum habere judicium non potest, coram quo si accusetur, se juri debebit exhibere. Quia Præfectus*

fectus Judicis judex est suorum delictorum, sicut Palantz-gravius Imperatoris judex existit, & Burggravius Marchionis. Verùm obtinuerintne hæc aliquando nec ne, merito dubites: neque enim auctori illi tutò credideris usque adeo alia multa inepta & falsa asserenti. Vt ut autem aliquando fuerit in usu, hodie tamen nihil horum observatur.

LXXXIIX. Cæterum monumenta veteris reipublicæ accurate expendentibus facilè apparet, Missorum illorum Regiorum qui in Comitum aliorumque negotia auctoritate Regiâ quotannis inquisiverunt vix levem memoriam superfuisse jam Ottonum ætate, nullam sequente omni tempestate. Vt proinde jàm ab illo usque tempore hac in re magnam jacturam fecerit auctoritas Regia. Neque enim non cuivis liquet, quantum ad Regum auctoritatem servandam momenti attulerit Missorum illa annua legatio. Videtur autem omne illud Missorum jus absorptum fuisse saltem in plerisque locis summâ illa Ducali potestate; quæ tum adhuc obtinuit. Observandum enim est, ultimis Carolinæ familiæ temporibus quatuor per Germaniam in quatuor præcipuis populis fuisse Ducatus: Saxoniæ, Bavariæ, Sueviæ & Lotharingiæ, cum amplissimâ imo tantum non Regiâ in integros illos populos potestate. Videtur sanè, omnes Comites illarum provinciarum suis Ducibus tunc fuisse subjectos. Quàm ampla certè quondam fuerit Bavarici Ducis potentia, manifestum est ex iis quæ Auctor libelli von den Alten Reichs Vögteyen notavit *p.* 6. 7. *&* 8. *item lit. E. F. G.* Quin itaque hi Missorum Regiorum vim obtinuerint in Comites, non est dubitandum.

LXXXIX. Saxonicorum Cæsarum & sequentium ævo eadem auctoritas videtur Ducibus quadantenus ite-

rum subducta (prout & in multis aliis circumcisa est illorum antiquissimorum Ducatuum potentia) & saltem ex parte translata in *Palatinos Comites*, sed feudi legibus constitutos. Neque enim ante hæc tempora usquam legas memoratos ejusmodi Palatinos Comites. Quippe qui plurimum fuerunt diversi a Comitibus Palatii quorum supra facta est mentio *Thesi* 39. Enimvero primum Palatinum Comitem Bajoarico longe amplissimo quondam Ducatui præfecerat Arnolphus Imperator. Etiam postea ab Ottone Magno, relegato in Sueviam Everhardo Duce, quod ferociùs sibi restitisset, Palatinos Bavariæ Comites esse constitutos, notum est ex Bajoaricis historicis. De tali autem Palatino Comite ita scribit Aventinus l. 4. *Is vicem Cæsaris præsidendo Senatui Principali fungebatur, fidem Imperatoris implorantibus aderat, jusque reddebat, fiscum Augusti, prædia Salica, reditus regios procurabat, Cæsareum censum exigebat. Nihil citra ejus auctoritatem Duci aut decernere aut statuere licebat. Si Senatus consultum Reguli* (i. e. Ducis) *displicebat, intercedebat ad Cæsaremque referebat.* Habuit & Saxonia Palatinos suos Comites de quibus egregia quædam in unum congessit Reinerus Reineccius *in appendice VVitichindi*. De Sueviæ Palatinis res est obscurior. Qui memorantur tamen Palatini Tybingenses & Habspurgenses huc referendi omnino sunt. Franconiæ Palatinus videtur esse is qui alias Palatinus Rheni hodieque nuncupatur: utraque enim Rheni ripa ad Franciam pertinet orientalem. Burgundiæ quoque Palatinos memorat Wolfgangus Lazius *in Austria*.

XC. Conatus est de hisce Palatinis Comitibus nonnihil dicere etiam Auctor Speculi Saxonici *l* 3. *art*. 53. *Quælibet provincia Teutonica terra suum habebat Palantzgravionatum,*

natum : Saxonia, Bavaria, Francenia & Suevia, Quæ antequam à Romanis superabantur, regna fuerunt, à quibus ipsa in Ducatus nomina fuerunt permutata. Attamen illustres in vasallos, & vexillorum feuda obtinuerunt: quæ ipsis per Imperium jam sunt subtracta. Quæ verba videntur significare quasi Palantzgravionatus illi jam ante Romanorum in Germaniâ imperium fuerint in usu, certè quod à Romanis fuerint instituti. Et vero Glossa Germanica posteriore sensu verba accipit; unde addit: Dieser Nahme Pfaltzgraff / ist zusammen gesetzt vom Welschen und Deutschen / denn im Welschen bedeutet ein pfalant einen bezwungenen Herrn / oder ein bezwungen Reich / und ein Graff bedeutet ein Richter / nach dem alten Sächsischen. Sunt autem omnia hæc commenta anilia. Falsissimum enim est, Saxoniam unquam esse domitam à Romanis aut regiam habuisse rempublicam. Falsissimum item, Bajovarios nostros à Romanis superatos, utpote qui pulsis Romanis Vindeliciam & Noricum occuparint. Par ratio est Francorum & Alemanorum. Iam ante quoque monitum est, horum Comitum Palatinorum per provincias constitutorum nullam reperiri memoriam ante tempora Saxonicorum Cæsarum. Omnium ineptissimum est glossema illud: verbum *Palant* denotare Italis provinciam subjugatam. Suo more autem plane inceptit ille Glossator in enumerandis quoque Germaniæ Palatinis. Primum Ducem Saxoniæ esse Palatinum Saxoniæ: Secundum Bavariæ Ducem esse Comitem Palatinum Rheni: tertium Palatinum Marchionem Brandeburgensem: Franciæ Palatinum esse Archiepiscopum Moguntinum: Sueviæ Palatinum Archiepiscopum Trevirensem; Palatinum Gronoviensem Archiepiscopum Coloniensem. Risu sane hæc digniora sunt quam confutatione. Etenim Saxoniæ Dux quod Palatinâ illâ gau-

deat dignitate per accidens contigit, ut post liquebit: & Palatinatus Rheni à Palatinatu Bavariæ prorsus fuit semper distinctus, etsi hodie dignitas illa sit penes familiam Ducum Bavariæ. Brandeburgensem Marchionem obtinere aliquem Comitatum Palatinum nusquam legitur in editis quidem monumentis. Nusquam item hoc legitur de Archiepiscopatu Moguntino. Quid Archiepiscopo etiam Trevirensi cum Suevia rei est? Nec temere quid reperias de Archiepiscopi Coloniensis Palatinatu Gronoviensi, cum Grona sit juris Brunsuicensis. Fabulæ igitur sunt: quibus omnes Saxonici & Suevici Juris libri sunt refertissimi. Plus veri habet quod legitur art. 62. l. 3. Speculi: *Quinque civitates, quæ Palantia dicuntur in Saxonia inveniuntur, in quibus Rex legitimis debeat curiis præsidere. Prima dicitur Grona, VVerlitz secunda, quæ modò in Goslariam translata est, VValhausen tertia, Alstede quarta, quinta Mersburg nuncupatur.* At vero hæc oppida non pertinuerunt ad negocium Comitum Palatinorum: sed fuere olim Palatia Regia, qualia multa passim habuit Germania. Quæ verò his nominibus denotentur exposuit Meibomius *Irminsula.* 13.

XCI. Cæterum Comitatus illi Palatini dudum in Ducum potestatem transierunt. Etenim jam tum Duces Saxoniæ Ascaniensis familiæ in feudum acceperunt Saxoniæ Palatinatum. In tabulis etiam quibus Sigismundus Cæsar Friderico Marchioni Misniæ Ducatum Saxoniæ contulit apud Petr. Albinum *tit.* 16. Meißnisch Land Chronick. *p.* 213. diserta fit mentio der Pfaltz zu Sachssen/ Item: des Pfaltz Hauses und Stadt Alstede. Bavariæ quoque Palatinus Comitatus expiravit, à Ducibus Bavariæ nescio quo vicedominatu in ejus locum substituto, teste auctore von den Reichs-Vogteyn. Interierunt etiam Palatini Comitatus

mitatus Sueviæ si qui fuerunt. Unus superest Comitatus Palatinus Rheni, verùm omni illo jure antiquo dudum privatus. Et vero ne Ducibus quidem ratione Palatini Comitatus hodie quidquam juris est extra proprias terras. Quod equidem factum reor, per potentiam novorum pòst exortorum Ducatuum, Episcopatuum, Urbium, aliorumque, nec non per amplissima singulis Ordinibus collata Cæsarum privilegia. In universum certè omnia lustrantibus facilè apparet, nihil fortassis hodiè superesse quod illi Missorum regiorum antiquissimo & reipublicæ tunc utilissimo officio respondeat.

XCII. *Si* tamen verum fuerit quòd nonnulli ajunt: à Conrado Imperatore anno 1147 institutum esse Rotvvilense dicasterium, amplissimo terrarum tractu illi subdito, quò liceat & appellare à sententiis alibi pronunciatis, & nonullas causas in prima etiam (uti loquuntur) instantiâ deferre: fatendum omnino fuerit Missorum regiorum illam auctoritatem quadamtenus à Cæsare isto huc translatam. Neque enim alia huic judicio potestas est: utpote quum liceat etiam ab hoc appellare ulterius ad Cæsarem vel ejus judicium summum, planè ut olim data fuit provocatio à Missis ad Regem. *Sed* quantum illi historiæ de institutione primâ Judicii Rotvvilensis sit tribuendum judicent aliàs alii. Neque verò est ignotum, quàm multa ejusmodi soleant in Cæsares auctores falsò referri. Sed & Judicium Magdeburgense non minùs latè olim patuit, nec minore fuit auctoritate: & tamen arbitrario duntaxat populorum consilio, absque ulla Cæsaris auctoritate, fuit institutum, utut & multi vulgò auctorem ejus jactent Ottonem Cæsarem. Ut autem olim cœperit illud Rotvvilense Judicium nulla publica auctoritate, hodie tamen omnino jus dicit auctoritate Cæsarea.

Eòque merentur legi Ordinationes & Reformationes ejus apud Goldastum *tomo* 1. Reichs Satzungen *p. 6. & seqq. p. 206. & tom 2. p. 266.* cumprimis autem illa quæ integro libro hujus argumenti habet Paulus Matthias VVehnerus.

XCIII. Non dubitandum verò est, *Missorum* illorum veterum Regiorum, simulque & ordinarii Ducis, defectum effecisse tandem, à seculo XIII, in terris illis quæ olim Sueviæ Ducum imperio paruerunt, uti Urbes complures compromiserint in judicia quædam. Quemadmodum à Principibus quoque factum esse *n.* 55. docuimus Non enim fuit ad manum qui controversias Senatus populique Vrbium, aut primorũ in Vrbibus civium, decideret, quod nihil etiam in Cæsaribus tum præsidii esset. Quapropter ne in bellum lites exardescerent opus fuit novis Judiciis compromissoriis. Ita Noriberga judices cæpit agnoscere Windesheimum & VVeissenburgum oppida: Reutlinga Ulmam, Eslingam, Gemundam Suevicam: Schvvinfurtum suum Advocatum Regium sed qui adjungere sibi debeat aliquot Scabinos Noribergenses & Rotenburgenses: Dunckelspiela Ammannum Vrbis & Scabinos petitos Nordlinga, Rotenburgo ad Tuberam, Halla Suevica, & VVerta Suevica: Halla Suevica Regium suum Sculteum, itidem tamen adjunctis Scabinis ex tribus proximis urbibus. Quæ omnia narrant cùm alii tùm Petrus Friderus *l. 1. Process. Camer. sub finem.* Secutæ autem hoc exemplum sunt & aliæ urbes liberæ. Namque & Argentina judices primæ instantiæ agnoscit Basileam VVormatiam & Ulmam, Ratisbona Augustam Vindelicorum Noribergam & Ulmam.

XCIV. Cum ad eandem pene libertatem pervenissent Saxonicarum Urbium nonnullæ seculo XIV, ipsæ quoque

que similem ob causam in judicia quædam compromiserunt. Eòque factum, ut Venedici soli præstantissimæ quæque Vrbes Lybecam hodieque provocent à sententiis suorum magistratuum. Accessisse tamen & illud crediderim, quod illæ urbes leges & statuta Lybecâ tanquam à matrice sua acceperint: ut proinde in dubio hinc jus petere æquum sit creditum. Et verò hac potissimum ratione inductæ olim Polonicæ, Bohemicæ, Marchiæ Misnensis & Lusacenses urbes complures, provocarunt ad Magdeburgi & Hallarum Saxonicarum amplissima quondam in id instituta tribunalia. Quod ipsum ergo, mutatis in plerisque locis legibus antiquis, & accedente Regum exterorum interdicto, hodiè pene omne desiit.

XCV. Sed de judiciis quæ in locum judiciorum à Missis olim exercitorum successerunt, satis est dictum. Facile autem apparet id quod ante diximus, hac in re multum detrimenti auctoritatem Regiam accepisse. De ipso AVLICO JVDICIO REGIO vel CÆSARIO quædam addenda. Speculum Juris Suevici *part. 1. c. 13.* ita loquitur: Jn welche Stadt der König kömpt die in dem Reich lieget / das ist und diewcil er darin lieget; die Metz der Zoll und das Gericht ist sein / Er sol auch alles das richten das in der Stadt und in dem Lande zu richten ist / ohne das begehret ist zu richten das sollen die Richter richten / voraus die das beginnen haben zurichten. Quorum verborum non ea tamen mens est, quasi Rex teneatur omnes controversias illas judicare, sed quod possit decidere. Quapropter cautiùs loquitur Speculum Juris Saxonici *l. 3. art. 60. In quacunque civitate Imperii Rex devenerit, ibi Telonia et vacabunt & Moneta. Et in omni territorio quò se transfert, sibi judicia vacant, ut possit cognoscere de omni causa in judicio non incepta nec determinata. Et in adventu Principis*

cipis omnes detenti ad faciendum cum eis justitiam sunt Regi prastandi, quanto citius post regis postulationem id duci poterit ad effectum, & in ipsius prasentia vincendi sunt, aut (ut juris est) dimittendi, postquam Rex eos aut ipsius nuncii ad justitiam in audientia detentoris, aut in castro vel fundo ubi detenti sunt, postulaverit. Pramissa si denegentur, & hoc per nuncios poterit comprobari, statim qui eos tenent & detinuerint, & castra in quibus detinentur, proscriptioni Imperii includentur. Faciunt eòdem verba illa *l. 1. art. 58. Quando Comes judicium sui Gogravii ingressus fuerit, per hoc judicium Gogravii evacuatur. Et sic Comitis judicium eliditur, si Rex ejus ingressus fuerit Comitatum, ubi Rex & Comes ambo sunt actioni prasentiales. Sic etiam omnes judices in Regis prasentia, si actio ipsam non attigerit, suspenduntur.* Hæc duo illa Specula. Quæ si locuta sunt ex more sui ævi, manifestum est priscum Jus Regium, ætate Francorum usitatum, hac quidem in re adhuc superfuisse circa initium seculi quarti decimi. Hoc tamen vel asserere vel negare equidem haud ausim. Quicquid sit; ab illo usque tempore jus hoc magna ex parte omninò evanuit.

XCVI. Id præterea certum videtur: provocationes ad Regem fuisse omni etiam illo tempore licitas, & quidem in rebus quamvis levioribus. Cæterum pòst illa privilegiis de non appellando multis hoc modis restrictum est. Etenim jam ante Cameralis Judicii originem reperire est, aliis indultam immunitatem appellandi de certâ aliquâ pecuniæ summâ, aliis simpliciter vel non nisi quando præsens adfuerit Rex. Sic Lehmannus *l. 5 Chron. Spirens. c. 116. & c. 125* recitat privilegium Spirensibus datum à Rudolpho I & Adolpho Nassovio de non vocandis Spirensibus in Judicium Cæsareum extra urbem suam, nisi

nisi quando sit denegata justitia. Carolus IV. *Aurea sua bulla tit.* 8 Regi Bohemiæ illimitatam judicandi facultatem attribuit, aut potius confirmat: *t.* 11 aliquantò restrictiorem auctoritatem (liberam enim reliquit provocationem si justitia denegetur) etiam reliquis sex Electoribus concedit. Id tamen neque à Palatino neq; à Brandenburgico observatum esse, vulgò narratur. Attamen per Rudolphum Cæsarem Secundum Serenissimo quidem Electori Brandenburgico iterum hoc est confirmatum, eoque nunc vicissim in usum rediit. Valent verò eâdem auctoritate & Archiduces Austriæ. Inter alias enim eminentissimas immunitates illi etiam hoc numerant: Daß von ihnen an einen Römischen Käyser oder König / noch an des Reichs Cammergerichte / oder andere Gerichte / nicht appelliret supplicirer noch revidiret werden kan. Item daß sie mit keiner Sachen schüldig sein für dem Reich zustehen / sie wollen dann gerne. Præter hos verò penè nulli non Ordinum data sunt sua quædam, magis tamen minusque restricta, de non appellando privilegia. Quorum multa recenset Friderus *l.* 1. *de Process. in Appendice*, multa ex eo tempore à variis demùm impetrata sunt.

XCVII. Quamvis autem olim permissa promiscuè omnibus fuerit provocatio ad Judicium Regium, raro tamen, ante quidem seculum quartum decimum, fuisse illuc causas adductas, facillimum cognitu est ex Aulici illius Judicii ipsa constitutione. Etenim eâ de re ita cautum est Friderico Secundo Cæsare anno 1236 *artic.* 24. Wir setzen auch / daß des Reichs Hoff habe einen Hoffrichter / der ein freyer Mann sey / der auch im dem Ampt zum wenigsten ein Jahr sol bleiben / der sol alle Tage zu Gericht sitzen / ohn den Sontag und die heiligen Tage / und sol die Leute richten die ihm klagen von allen Leuten / ohne Fürsten und

andere hohe Leute / wann es gehet an ihren Leib oder an ihr Erbe / oder an ihre Ehre / das wollen wir selber richten. Eadem verba repetuntur in Edicto Rudolphi I apud Lehmannum l. v. cap. cviii: ut & in Edicto Alberti I apud Goldastum part. ii Reichsatz. p. 27. Ubi *cap. 13 art. 5.* additur: Der Richter sol auch haben einen sonderlichen Schreiber der da beschreiben sol alle die in die acht kommen / und die Sache drumb sie drein kommen seyn. Ad illum actuarium pertinent & sequentes Articuli ad cap. usq; xl. Hinc verò liquet, Judicium aulicum Imperatoris toto illo seculo decimo tertio unum duntaxat habuisse judicem & unum actuarium vel scribam. Non aliam fuisse illius Judicii rationem seculo etiam decimo quarto, abunde liquet ex illius ævi monumentis.

XCIIX. Cæterum decimo quinto seculo appellationes illæ cœperunt esse longè frequentissimæ. Causa autem hujus rei nulla fuit alia, quàm quod eo tempore præter antiquum morem litibus tota pene Germania cœperit abundare. Cujus mali causam multos Ordinum in Doctores Juris Romani tum retulisse, eòque illos ab omnibus judiciis & consiliis voluisse abigere, ipsum quoque Jus Romanum Germaniâ omni statuisse ejiciendum, manifestum est ex iis tabulis Reformationis quas habet Goldastus *p. I.* Reichsatz. *p. 166.* Et verò negari nequit, pene illo ipso tempore quo in Germania cœpit aliquis Romani juris usus, simul magnam litium sementem in fora nostra sparsam esse. Idque ipsum satis fuit accuratè ab Ordinibus tunc observatum. Ast non quod illi putabant, sed in causa fuit partim simul tum introducta procedendi in foro ratio, Pontificiæ curiæ probata, longa illa ac morosa; partim malorum rabularum malitiæ perversique ingenii partibus apertus tum amplissimus

plissimus campus calumniarum ac sycophantiarum. Scilicet antehac procedendi illa ratio jam tunc dudum unâ cum Pontificio Jure pedem aliquem intulerat in Germaniam: ast obtinuerat tantùm in foro Ecclesiastico, alibi ejus non nisi parùm ex eodem fonte jam manaverat, quantum hodieque videre est ex Speculis Juris Saxonici & Suevici. Attamen ut plurimùm simplex observatus fuit processus in foris secularibus. Satis fuerit de ipsiusmet urbis Spirensis judiciis audire testimonium Lehmanni *l. 4. Chron. cap. 21.* Was den Proceß in Rechtsachen anlanget / wiewol man vor Gericht und Raht in Rechtsachen gar langsamb den Brauch der Protocollen angefangen / so ist aus denselben / fast vor 200 Jahren beschriebenen / zu vermercken / daß von alters ein kurtzer Proces in allen Bürgerlichen irrungen gehalten / und schwere Sachen in zweyen oder dreyen Gerichts-Tagen auffs lengst erledigt worden. Es befindet sich aus einen Protocoll / darin mehr als tausend Urtheil eines Rahts / sampt der Parteyen klagen und alten Handlung / so vor Gericht und Raht fürkemmen / nicht alleine in Sachen der Bürgerschafft zu Speyer / sondern auch vieler Adelichen Personen auffm Lande / der benachbarten Städte Flecken und Dorffschafften / so Entschiedt und Urtheil vorm Raht zu Speyer vielfältig gesuchet / daß die Partheyen nuhr mündlich / und gar nicht in Schrifften / ihre Sachen entweder selbst oder durch eines Rahts verordnete und beeydigte fursprechen / nach Gestalt der Sachen / entweder vor Gericht / so sie dahin gehörig / oder vor dem Raht fürgetragen / der Kläger seine Klage kurtz ohne weitleufftigkeit doch zur Notürfft angebracht / der beklagte darauff seine einrede fürgewendet / der Kläger hinwieder repliciret, und der beklagte dupliciret, darneben jeder Theil sein beweisthumb mit lebendiger Kundschafft oder in schrifften dargethan. Hæc Lehmannus.

 XCIX.

XCIX. Quum præter alia itaque mutata fuerit procedendi ratio in multis Germaniæ foris, non potuit non seges litium succrescere, atque adeo appellationum ad Judicium Cæsareum majori solito copia nasci. Et verò ea appellationum insolita multitudo permovit Cæsarem Ordinesque, de stato quodam & novo, hactenus Germaniæ haud usitato, summo tribunali constituendo. Non enim simpliciter verum est, quod vulgò fertur, originem ortam ex eo, quod Judicium Regium unâ cum Cæsare ambulatorium esset. Ab antiquissimis enim temporibus illud semper fuerat vagum, (nisi quod judicium Missorum Regiorum fuerit quodammodo stabile) nec tamen hactenus ulla necessitas exegerat locum aliquem illius judicii statum. At verò accedente illâ litium copiâ, utique necessarium fuit constans tribunal instituere. Multum hac de re deliberatum primò fuit Maximiliano Cæsare anno post millesimum quadringentesim quinto nonagesimo. Spira verò Nemetum denique in hunc perpetuum usum consecrata est in Comitiis Augustanis anno post millesimum quingentesimum tricesimo. Constat nunc amplissimus ille consessus Judice Cameræ Comitivæ aut Baronalis dignitatis, & quadraginta uno assessoribus, iisque partim Romanis partim Augustanis fidei dogmatibus addictis. Constituuntur autem hi partim ab Imperatore, partim ab Electoribus, partim denique à reliquis Ordinibus, prout hi in Circulos divisi sunt. Proceditur autem in causis judicandis non summariè ut olim, sed tractu longiore illo. Quamvis verò non liceat appellare à sententiis hujus tribunalis, nec causas huc delatas aliò avocare, si tamen culpæ dolive arguatur Camera, petitâ intra justum tempus Revisione aut Syndicatu, ad Cameræ Visitatorum Judicium recurritur,

tur, suspensâ interim executione sententiæ in Cameræ tribunali pronunciatæ. Quo patet, simpliciter summam judicandi auctoritatem non penes Ordinarios tribunalis illius judices sed ejus Visitatores esse constitutam. Cæterùm Revisiones ejusmodi dudum penè nullæ haberi potuerunt, ob contentiones inter Ordines Catholicos & Evangelicos exortas. Illis nempe in Visitatorum numerum non admittentibus eos, quibus lege publicâ jus hoc datum fuit. Quam lentè porrò causæ in foro isthoc decidantur, docent querelæ publicæ Ordinum omnium. Inter Gravamina Evangelicorum Osnabrugæ non adeo pridem hæc disertis sunt verbis proposita: Daß es mit der *Administration* der Justiß zu Speyer dermassen langsahm und verzüglich zugehet / daß die Gerichtliche Proceß bey eines Menschen ja offtermals Kindes und Kindes Kinder gantzen Lebenzeiten kaum zu ihrem endlichen beschluß / zu geschweigen Urtheil und *Execution* mehr gelangen können / und also der *finis justitia, ut jus suum cuique tribuatur*, so gar dabey nicht erreichet wird / das vielmehr *contrario plane effectu* andern bedrängten *sub prætextu juris* daß ihrige *calumniose* auffgehalten wird: Ja sie noch dazu was sie anderweit übrig haben dabey auffwenden und auffsetzen müssen. De multitudine causarum ibidem adhuc hærentium memoratu digna sunt eorundem Evangelicorum Ordinum verba in iisdem *Gravaminibus*. Die Schuld solcher *immortalis litium diuturnitatis* ist nicht so wohl denen *litigantibus*, *eorundem advocatis seu procuratoribus*, noch *Dominis Iudicibus & Assessoribus*, viel weiniger *prudentissimis legibus & sanctionibus*, *etiam procedendi forma modoque PER SE*, als vornemlich *immensa causarum multitudini* zu zuschreiben: Welche bereits auff viel tausend zum Theil geschlossene / zum Theil noch obschwebende Händel dermassen

erwachsen / das gleich wie bereit mit derselbigen alleinigen erörterungen / die Herrn Assessores / auch in völliger anzahl länger dann ein gantzes *seculum* zu schaffen haben würden; das im Fall noch immer zu noch newe Sachen dazu kommen solten / sich selbige gar in *infinitum* auffhäuffen / und keine andere Mittel oder Hoffnung mehr zu der meisten / oder zumahln jungerer / Händel *expedition* und erledigung übrig verbleiben / und also in *effectu* derselben *campana sine pistillo* sein / und mehr den bösen und schuldigen zu mißbrauch / als denen bedrengten und unschüldigen zu gute kommen würde. Hæc illi. Quæ omnia quantum absint ab illo antiquo judiciorum statu, nemini non est manifestum.

C. Præter hoc vero summum judicium Alterum quoque sive natum fuit, sive mansit superstes, in ipsamet aula Cæsaris, quod vulgò der Reichs Hoffrat nuncupatur. Cujus leges & ordinem primò Ferdinandus Cæsar anno superioris seculi decimi sexti quadragesimo nono promulgavit, auxit Cæsar Maxilianus II anno ejusdem seculi nonagesimo sexto, plane novavit hujus seculi quartodecimo anno Matthias Imperator. Solius verò hactenus Cæsaris fuit illi amplissimo Judicio Senatores dare. Quamvis autem ante hoc ferale Germaniæ bellum, à Correspondentibus Ordinibus hujus Judicii auctoritas acriter fuerit aliquamdiu oppugnata, tunc tamen etiam à plurimis Ordinibus fuit admissa: nunc sanè à nemine fortassis in dubium ampliùs vocatur. Certè & in Transactione Pragensi confirmatum hoc Judicium est, & hodiè neque Osnabrugis neq; Monasterii eâ de re disputatur. Tantùm id malè habet Evangelicos, quod in Judicii hujus Senatum hodie soli fere Pontificii cooptentur. Horum enim quammulti cum odio prosequantur omnes Evangelicos, iniquis inter-

interdum sententiis illos prægravare feruntur. Verè itaque & hoc Judicium summo est per Germaniam loco, nullaque parte minus Spirensi Camera. Quin majorem potiùs huic attribueris auctoritatem quam Spirensi illi, quod illius decreta Revisioni subjaceant, hujus omnia plerumque hactenus fuerint ἀνυπεύθυνα.

CI. HÆC fere est summa Judiciorum Germaniæ, ab antiquissimis retrò temporibus ad nostrum usque ævum deducta. Brevibus restat ut exponamus, qua ratione fortassis nonnihil in melius vitia quædam, quæ nunc passim superesse monuimus, queant emendari. Ante omnia ergo ponendum *primò* quasi extra controversiam: ad id, ut respublica aliqua pleno fruatur majestatis jure necessariò requiri, ut sola habeat in potestate suâ omnia Judicia illa sine quibus integrè administrari non potest. Nec enim illa respublica, quæ exteris aliorum judiciis tenetur, sive quoad omnia, sive in multis negotiis, verè libera est & sui juris. Quod si ergo Germanica respublica vere libera aliqua est respublica, profectò ejus membra aliorum judiciis nequaquam debent esse obnoxia. Ponendum *secundo* etiam hoc est: cuilibet reipublicæ liberæ competere plenum in suos cives judicium: eoque à judicio reipublicæ neminem civium posse esse immunem; qui autem est immunis illum ampliùs in civium numero saltim hactenus non esse. *Tertiò* ponendum: multum referre ad statum reipublicæ, penes quem sit potestas dandi judicis negotiis saltim potissimorum Ordinum: itaque prout debeat esse respublica etiam Germanica, Monarchica an Aristocratica an Mixta, ita etiam hoc jus oportere ut sese aliter atque aliter habeat. V.

CII. Hinc manifestum est, ignominiosum esse reipublicæ Germanicæ id quod sibi arrogans Papæ Romani im-

ni imperium in Cæsares & Reges Germaniæ: adeoque manibus pedibusque, quod ajunt, procul à cervicibus reipublicæ meritò hoc propellendum esse. Ex re igitur fuerit, non tantùm ipsis Hildebrandinis conatibus, si quando fortassis recruduerint, omnem reipublicæ potentiam opponere, verùm ne doctrinam quidem illam momento ullo perferre ac pati. Ad exemplum scilicet Gallicani Regni, quod hæresios illius damnum cum vetere Germanicâ expertum, libros istius argumenti manu carnificis è medio tollit. Nec verò est quod blandiamur nobis exemplo Hispaniæ, cujus Rex securè doctrinam illam tolerat. Multùm enim utramque inter rempublicam, spectatâ regentium potentiâ, interest. Fortè autem & Hispania aliquando securitatis suæ luet pœnas. Sixtus sane V, animosus Papa, nihil ipsius Philippi II potentiam veritus, parùm abfuit quin & in illum vibraret sacrum fulmen. Et verò quid expectare nos jubeat Curia Romana vel ex eo liqueat, quod non adeo pridem ipsum Hildebrandum divorum ordinibus inseruerit. Certè, ut excommunicandi vim Papæ relinquamus, neutiquam tolerandum tamen fuerit, quod idem solvere subditos queat fidelitatis sacramento, aut aliis muneribus civilibus quidquam impedimenti parere. Multò minùs toleranda est propudiosa illa doctrina, de singulari dominio Papæ in Cæsares tanquam Vasallos suos. Sanè ut ex re suâ esse judicavit Hispanus, Baronii adversus Siculam Monarchiam disputationem omnibus suis terris arcere; ita consultum fuerit, ex ipso etiam Pontificii Juris Corpore canones & constitutiones Papales Germaniæ ignominiosos auctoritate publica tollere, vel saltim eos damnare.

CIII. Similiter non permittenda ampliùs Papæ est jurisdictio in Episcopos aut Clerum reliquum, multò

minus

minùs in alios & bona publica Imperii. Etiam hoc enim pugnat cum αὐτοκρατορείᾳ reipublicæ Germanicæ; ut taceam quàm sit noxium, causas ex Germania Romam trahi. Et verò satis commode omnia poterunt revocari ad instituta veterum Canonum, de quibus jam tum supra aliquid innuimus. Cumque Episcopi nostri & Abbatum multi simul Principes agant, profectò cognitio de eorum vita, moribus, & in universum de civilibus ac criminalibus eorum causis, ad rempublicam Germaniæ omnino pertinet. Alioquin enim respublica non habeat jurisdictionem in suos cives. Quo nihil est absurdius. Ipse Bellarminus *l. contra Guil. Barclajum p. 585. editionis Coloniensis* concedit, jus fuisse Carolo V proscribendi Hermannum Archiepiscopum Coloniensem, quod esset Princeps Germaniæ. Ne merè Ecclesiasticæ quidem causæ extra omne reipublicæ judicium debent esse. Sanè exemplo præiverunt hac in re suo, non tantum Cæsares Romani prisci, qui à Constantino Magno floruerunt, sed ipse etiam Carolus Magnus & Ludovicus, ceu ex historiis notissimum est. Certe quod Galliæ in Clerum suum licet, id utique licet etiam reipublicæ Germanicæ. Numerat autem illa delicta quædam gravia, *privilegiata* dicta, (cum tamen rectiùs deberent dici *communia*; ut etiam censet Millctotus) quorum cognitio & judicium pertinet ad magistratus seculares. In universum sanè nihil est ulli reipublicæ magis adversum, quam si non tantum vivant in civitate, sed etiam bonis publicis imò maximis gaudeant, qui reipublicæ legibus & judiciis non tenentur.

CIV. Porro si respublica quidem Germanica non debet esse παμβασιλική, sed in partem majestatis veniunt Ordines Regni, manifestum est, causas Ordinum, quæ quidem vitam & dignitatem vel bona potissima attinent, de-

 cden-

cidendas esse non in alio judicio quam quod ipsi quoque Ordines instituerunt. Itaq; aut antiquus & ab omnibus retrò seculis usitatus mos, Principum causas Regis & Parium judicio committendi, fuerit observandus, aut verò tribunal aliquod in hunc usum, communi reipublicæ auctoritate, instituendum. Communi, inquam. Neque enim temerè permittendum, tantæ ut causæ vel citra Regis vel citra Ordinum mentem & sententiam judicentur: utpote quum ad reipublicæ summam pertineant, summa autem isthæc penes illos conjunctim sit, nisi fallimur. Fortasse verò apprimè etiam in rem fuerit, si omnes illæ controciversiæ quàm citissime finiantur, atque adeo in eorum judicisp rocessus obtineat quàm simplicissimus, & qualis ante hos ducentos annos semper in usu fuit. Animorum enim distractionem pariunt lites: nihil autem in omni republica perniciosius, quam si Principes & Optimates inter sese studiis collidantur; quæ vox est omnium sapientum & magno (proh dolor!) Germaniæ malo comprobata. Et verò sollito majus periculum est à controversiis Ordinum si respublica sit liberior. Aureum sanè assertum est Taciti: *periculosiores sunt inimicitiæ juxta libertatem.* Ad hæc cum executio istiusmodi sententiarum prudenti consilio Circulis singulis sit commissa; fortassis haut abs re fuerit, si pecunia & apparatus bellicus singulis Circulis fuerit ad manus, cùm ad alium reipublicæ usum, tùm ad cogendos illos qui viribus suis freti latis justè sententiis obtemperare detrectant. An non porro loca municiora refractariorum, aut alia eorundem bona, per vim occupata, publico usui totius Circuli servare præstet, quam diruere aut uni alterique privatos in usus concedere, judicent prudentiores.

CV. Haud obscurum præterea est, longè fore utilissimum Ecclesiæ, si Episcopi & Abbates solis sacris vacantes, secula-

secularem jurisdictionem Cæsari & judicibus secularibus ultrò permittant. Quemadmodum in Gallia anno 1320 Philippo Pulchro Regi eam concessit Clerus Gallicanus. Sed hoc optari fortassis licet quidem, non sperari tamen: quoniam à multis jam seculis aliter obtinuit, nec tenetur quis jure quæsito cedere.

CVI. Illud vero omnino par est & justum, ut Judicia omnia ita sint instituta, ne cuiquam partium sint gravia. Eoque cum (eheu) religionis dissidium in odium mutuum plurimos traxerit, quo magis æqualiter omnibus jus dicatur, omnino iis locis ubi utriusque religionis sociis litigandum venit, Assessores judiciis dandi sunt utriusq; itidem religionis. Multò maxime ergò id, oportet ut obtineat in summis Germaniæ tribunalibus. Certe id nisi fiat, tametsi judices optime etiam functi fuerint officio suo, nunquam tamen deerit malè suspicandi causa; quæ est perpetuum discordiæ fomentum.

CVII. Omnino deniq; danda est etiam atque etiam opera, ut litium hæc multitudo & diuturnitas, quæ haud multò minùs perdit Germaniam atque vis militaris, emendetur. Quod ipsum fortassis poterit fieri, si in temere litigantes omnes, & seorsim in litium iniquos patronos, gravissimis pœnis animadvertatur: si judicibus nihil ex partium sportulis aut muneribus sit exspectandum, sed cogantur illi suis ex publico stipendiis esse contenti: si processus judicarius ad priscam simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania, quæq; in omnium veterum rerumpublicarum optimarum foris, in suis Hebræorum ab ipso Deo, fuit probata, si non omni ex parte, saltim potiore reducatur: si postremò, quæcunq; in controversiam trahi solent, singulis in locis, legibus plebi etiam quoad fieri potest perspicuis definiantur. Certè quamdiu omnia hæc in Germania sunt observata litibus

 nus-

nusquam laboratum fuit. Iniquum porrò fuerit, in id ut judices locupletentur & crescant auctoritate, lites protelare: cum judicia non ad horum sed ad totius populi commodum debeant institui in omni republica quæ non spectat solam dominantium utilitatem.

CVIII. Num in remedium liceat laudare Privilegia quæ vocant de non appellando, meritò fortè dubitaveris: quoniam eo ipso & plebis libertati & summæ reipublicæ auctoritati perinde fortasſis detrahitur. Attamen nisi illa quæ modò diximus, observentur, juvare illa privilegia ad litium citiorem finem, fatendum est. Quod si profectò haud placuerit iis remediis quæ laudavimus uti, omnino vel appellationes ad fora Regni summa præcidere magis magisque ex re fuerit, vel verò in singulis Circulis summa tribunalia publicâ Imperii auctoritate sunt constituenda. Non enim hisce moribus duo quæ nunc sunt tribunalia publica litibus finiendis sufficiunt, sed numerus illorum augendus fuerit Gallici Regni exemplo.

EXER-

EXERCITATIO SEPTIMA

DE

CONSTITVTIONE EPISCOPORVM GERMANIÆ.

HABITA XXVI MAII ANNI ꝯIↄ IↄC XLVII.

RESPONDENTE

HENRICO JVLIO Blume

HANNOVERANO.

DE Germaniæ Episcoporum constitutione, quemadmodum ab initio usque habuerit sese, utque sit in hunc statum deventum; præterea, num, qui nunc obtinet mos, Reipublicæ sit atque Ecclesiæ utilis, nec ne; & si non est utilis, quænam ratio potiùs sit observanda: agere consilium est. Verùm id antequam aggrediamur, fortassis fuerit pretium operæ, nonnulla de Christianæ religionis in Germaniâ primordiis præmittere.

II. Incertum autem omninò est, quando primum Germanicæ gentes Christianâ fide imbui cœperint. Iam Apostolorum ætate perlatum ad eas Evangelium, sunt quæ fidem facere videantur. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, inquit enim de Apostolis D. Paulus, ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ Rom. x.
πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Et verò in Æthiopiam 18.
& Indiam, quas inter extremas fermè Africæ & Asiæ provincias quis numeraverit, pervenisse Apostolos, cùm veteres memorant, tum quod Maliaporæ hodie-

num visitur S. Thomæ sepulchrum, fidem fortè fecerit. Fortè inquam: non enim certo asseveraverim: quia alii id negant perquam probabili narratione, Thomam illum cui Indi isti Christianam religionem debent, fuisse sequioris aliquem ævi Nestorii sententiis infectum. Quicquid autem hujus quidem fuerit, quum Apostoli tam longinquas, & procul à finibus Romani Imperii dissitas gentes adierint, Germanicas, saltim illas quæ Romanis fuerunt subditæ nec ab Italia ita longe remotæ, ab iis præteritas, haud videtur verisimile. Theodoretus sanè *libro nono de Curationibus Græcarum affectionum*, inter gentes ab Apostolis conversas Germanos quoque & Britannos numerat. Is verò, qui, sub Dorothei Tyri Episcopi nomine, Synopsin de vitis Apostolorum & septuaginta discipulorum commentus est, Apostolum quoque nominat, qui Germaniam adierit: Thomam enim ait *Germanis, Hircanis, Bactris & Magis prædicasse.* Cæterùm nihil horum probando instituto satis est. Nam sacris quoque scriptoribus αὐξήσεις ex vulgari loquendi consuetudine haustæ satis frequentes sunt, ut proinde πᾶσα γῆ hîc non nisi potiorem cultioremque tunc terræ portionem fortè significet. Et vero in extrema etiam Americæ penetrasse Apostolos probari non potest; debeant autem etiam huc pervenisse, nisi αὔξησις admittenda sit. Porrò cum ex Actis Apostolicis constet, Apostolos à S. Spiritu nonnunquam iis locis, ubi degebant, prohibitos esse prædicare Evangelium, quidni fieri potuerit, ut in minùs remotas terras non ierint? Certè omnis illa Evangelii prædicatio, singulari Dei consilio & ex singulari gratia fuit instituta; gratiæ autem divinæ mensuram scire non est nostrum. Theodoretus præterea non est idoneus testis rerum quæ tot ante seculis sunt gestæ; certe non est cur illi uni

Vid. Baron. ad an. 44

tutò

tutò fidem adhibeas. Adhæc liber ille, qui Dorothei nomine circumfertur, ex fabulis & mendaciis fere totus est consutus; tum etiam sine dubio Caramannis ibi legendum fuerit, non Germanis. Nullum Apostolorum quoque Germanis Evangelium prædicasse, quis dixerit fortassis eo argumento, quoniam in Occidente sola Romana Ecclesia cathedra audit Apostolica. Non est autem firma hæc etiam collectio. Audit enim fortassis ita sola Roma; quia nusquam alibi in Occidente Apostolorum aliquis ἐπισκοπὴν Ecclesiæ gessit, quod à S. Petro Romæ esse factum vetus & dudum recepta per orbem traditio est. Cujus fundamentum fortè est in ipsâ S. Petri Epistolâ Babylone i. e. Romæ scriptâ, ubi sese συμπρεσβύτερον vocat, quod est ex more loquendi tum usitato coëpiscopus, quo nomine alius quisquam Apostolorum sese haud appellavit. Cæterùm Apostolorum ne aliquis docuerit nostros Germanos necne, in dubio potius relinquendum est; quum nihil supperat, quo id certò vel affirmare vel refellere in promptu sit.

III. Majori verisimilitudine dixeris, saltem viros Apostolicos in nonnullas Germaniæ provincias penetrasse. Et verò si rerum Germanicarum scriptoribus, ac vulgatæ famæ fides aliqua habenda est, non pauci eorum in Germaniam pervenerunt. Eucharium utique Valerium & Maternum, Petri quondam discipulos, Trevirorum Ubiorum & Tungrorum primos doctores & Episcopos facit Marianus Scotus. Eadem fere de iis tradit Albertus Stadensis. Laureaci quoque, quod est in Austriâ oppidum ad Anasum fluvium, Marcus, cujus Paulus in Epistola ad Philemonem & Timotheum meminit, & Augustæ Vindelicorum Lucius, & ipse Pauli σύνεργος (quem Lucium quendam Britanniæ Regem nobis fingit Sigismundus lib. x. æt. 6. Anno 47.

mundus Monachus in *Chronico Augustano*) Vindeliciæ & Norici gentibus Christi fidem tradidisse, Aventino dicuntur. Mediomatrices Clementem patruum Clementis Episcopi Romani, Leuci Mansuetum primos suæ salutis auspices dicunt. Vindonissæ Sequanorum urbis Beatum quendam Petri discipulum ex Britannia reducem; Episcopum fuisse, tradit Franciscus Guillimannus. Sunt qui Crescentem quem Paulus in Galatiam scribit abiisse, Moguntinæ Ecclesiæ primum autorem profitentur. Quod videri possit verisimile, quoniam ille Eusebio memoretur à Paulo in Galliam missus, Galliæ autem olim accensita sit Germania saltem transRhenana. Sed quis tutò hisce narrationibus fidem habeat? Nam & Eusebii illud testimonium profectò nihil de Moguntiaco probat. Cui verò ignota sunt inscita otiosorum Monachorum figmenta! in quibus tamen colligendis præ cœteris studiosus fuisse videtur autor Magni Chronici Belgici Canonicus Regularis S. Augustini, sui seculi morem secutus. Certè utut illa nobis manifestæ falsitatis facilè arguere non liceat, fidem tamen iis omnino adhibere temerarium fuerit. Vti enim rerum civilium, quæ hisce temporibus in Germania acciderunt, tenuis admodum in q; Romanorum tantùm scriptis superest memoria: ita Ecclesiasticarum rerum longe superest tenuior, vel nulla potius. Si qua verò superat, à fabulis haud multum abesse videtur. Forte sanè licuerit asseverare, illa quæ de hisce tradunt Germaniæ scriptores, & catalogos Episcoporum quos texunt, paris esse autoritatis, cujus est illa series antiquissimorum Regum Germaniæ à Tuiscone usque non interrupto ordine contexta, vel quæ de origine gentium Germanicarum inscitè ut plurimùm & ineptè tradunt antiqui, uti Paulus Diaconus de Longobardis, & ille totus

lib. II. cap. I. in Helvetiacis. [margin]

totus ex mendaciis compositus Hunibaldus de Francis; cujus figmentorum (quod obiter fas sit memorare) Philippus Cluverius doctissimus vir Trithemium autorem immeritò facit, cum eadem penè fabularum portenta apud complures antiquorum, Sigebertum Gemblacensem, Epitomatorem Gregorii Turonensis, aliosque, magno consensu, etsi non eo ordine nec tanto verborum apparatu, inveniantur. *Germ. Antiq. l. 1. c. 3.*

IV. Hæc quidem igitur incerta sunt omnia, quibusque tutò fidem non habeas. Indubitati tamen testes sunt rerum Ecclesiæ veterum Irenæus & Tertullianus. Vterque autem Germanicarum Ecclesiarum meminit. Ille quoque simplicem & orthodoxam Germanicarum gentium fidem commendat. Vt proinde nullum sit dubium, jam tum seculo secundo Catholicis Ecclesiis Germaniam, saltem illam quæ juris fuit Romani, patuisse. Quod verò attinet, quæ de Gereone ejusque sociis, actis Afræ virginis, & cæteris martyribus, quos Rictiovarus Galliarum præfectus immani crudelitate Augustæ Trevirorum mactaverit, in Martyrum actis & Sanctorum vitis habentur, non libet ea huc adferre. Qui illa scire volet, Martyrologia, Helinandum, Augustana Velseri, & Baronium consulat. Multò minus narrabimus de Vrsula & undecim mille virginibus Agrippinenses gerras: quoniam illæ seculo demùm duodecimo cœperunt confingi, jamq; illarum puduit Romanos ipsos Martyrologii correctores, qui ergo pro *undecim mille virginibus* substituerunt *Vrsulam cum sociis*. Enimvero compertum est, illam partem Historiæ Ecclesiasticæ, si quam aliam, maximè fabulosam esse. Qua de re legere ipsummet Baronium *cap. 1. & 3. prolegomenorum ad Martyrologium Romanum*, fuerit haud absque pretio operæ. Vt igitur narrandi talia satius fuerit labore supersedere. Ma- *Lib. 1. adv. her. c. 3. Adv. Iudeos c. 7. Tom. 3. Ann. ad annum 297 & 303.*

 jorem

jorem longè fidem merentur acta quædam Conciliorum, quæ hodie adhuc supersunt. Ex iis autem constat, fuisse in Germania seculo quarto haud incelebres Ecclesias, saltim Coloniæ Agrippinæ & Augustæ Trevirorum. Vtriusque enim civitatis Episcopos interfuisse concilio primo Arelatensi, à Constantino M. anno CCCXIV coacto, manifestum est ex subscriptione Episcoporum Concilii Arelatensis secundi quæ huc referri debet. Vterque sane Agricius Trevirensis & Maternus Coloniensis ad Silvestrum Papam Romanum de iis quæ in Synodo isthac sunt acta perscripsit; quam Epistolam ex Petri Pithoei biblio-
Anno theca depromptam recitat Baronius. Præter hos autem,
314. etiam Nemetes, Vangiones, Argentinenses, sive Tribocos, Mediomatrices, Ambianos, Rauracos, & Tungros, Episcopos habuisse, acta Concilii Provincialis Coloniensis, à quo Euphrates, vel ut aliquibus dicitur, Offiacta, Episcopus Coloniensis ob hæresin Arianam anno CCCXLVI Episcopatu pulsus est, docent. Non enim, usque adeo interpolata illa esse, ut nullam omnino me-
Anno reantur fidem, argumenta Baronii evincunt. Sed quid
346. multis opus? Fuisse hoc quidem tempore in Germania saltim Romanorum, neque paucas neque obscuras Ecclesias, ex hujus ætatis scriptoribus sic satis apertè liquet. Vel Hilarii Pictaviensis Episcopi ad Coepiscopos Germaniæ primæ & secundæ Epistola hujus rei fidem fecerit; ut nihil nunc de Synodo Augustæ Trevirorum contra Priscillianistas imperante Maximo Antecæsare habitâ, nihil de Episcopis Germaniæ, qui Sardicensi Concilio interfuerunt, nihil denique de Trevirensibus, Tungrensibus, Coloniensibus, & Moguntinis Episcopis, quorum apud Athanasium, Hieronymum, aliosque haud infrequens mentio, nunc dicam. Hæc enim omnia, si confe-

ras,

ras, fuisse tunc in illa saltim Germaniâ sic satis florentes numero pietate & orthodoxa fide Ecclesias, docent.

V. Verùm hasit fortassis cultus hic omnis religionis Christianæ in solâ Germaniâ primâ & secundâ, Romani Imperii provinciis; Belgicâ item utrâque; Vindeliciâ quoque & Norico, quæ etsi hodie Germaniæ accenseantur, eâ tamen ætate Germaniæ nomine, quod ab Illyricis gentibus habitarentur, non veniebant. Vt Rhenus ac Danubius, tunc quidem temporis, velut Romani Imperii in Germaniâ limes, sic & Christianæ religionis fortè fuerit. TransRhenanam Germaniam, quæ & Magna olim est dicta, expertem adhuc veræ fidei fuisse, verosimilius est. Non enim quicquam moror, quod de Ægisto & Mariano ejus Diacono ex Henrico Hervordiensi, VVernero Rolevinckio, & Alberto Crantzio tradit doctiss. Meibomius in Historia urbis Bardevici. Commentum enim id indubie est; perinde ut illud omne, quod de summâ illius urbis antiquitate fingitur, cum vix ante Henricum Aucupem ulla conslet fuisse in Saxoniâ oppida mœnibus quidem cincta. In Magnâ igitur Germaniâ, vel illâ ætate vel ante eam, Christiana sacra fuisse recepta, nullis fide dignis testimoniis probare est. Nec tamen, quosdam ex vicinis Rheno gentibus hujus etiam Germaniæ Christianam fidem institutos, vero est absimile. Integros autem populos ad eam adductos, non videtur; idque quoniam gentes omnes Germanicas, quæ Romani Imperii provincias pòst occupaverunt Transrhenanâ ac TransDanubiana Germaniâ relicta, idolorũ cultui addictas fuisse, constet. Egressa autem finibus suis est innumerabilis vis Germanicorum populorum seculo quarto & quinto, & totum Occidentem Romanum quasi inundavit. Primi verò ex iis Gothi, cùm Ostrogothi tum Westrogothi, Christiana sacra susceperunt: sed cum in do-

ctores Arianos incidissent, ipsi quoque eâ labe infecti Imperium Occidentis fidemq; orthodoxam multum afflixerunt. Superest hodieq; illa quâ usi sunt Novi Testementi versio, quæ fortassis Vlphilæ debetur illorum Episcopo. Eadem vero fuit Vandalorum infelicitas. Proximi ab his Burgundiones Christo nomen dederunt, inde Heruli, Suevi Hispaniæ, Franci Galliæ incolæ, Langobardi Italici, ut & Saxones illi qui in Angliam transierunt. Idque felicius. Nacti scilicet magistros Catholicæ fidei addictos, quum jam ipsi consuetudine cum gentibus cultis facti essent cultiores, Christianum cœperunt profiteri nomen.

VI. Sed de hisce populis, cum extra Germaniam vixerint, plura addere operæ pretium fortè non fuerit. In ipsâ verò illâ Germaniâ adeo non fuit propagata Christiana religio, ut etiam alibi propemodum mole barbararum gentium fuerit oppressa. Quam sanè ab iis cladem Germaniæ & Gallicæ propriè sic vocatæ Ecclesiæ jam illo tempore sint passæ, vel Hieronymus nos docuerit. Fuit vero ea levis præ illâ, quam sub Attila acceperunt. Profligatâ sanè tunc Christianâ fide, cis Rhenum quoque tam altas idololatria egit radices, ut de eâ suo adhuc tempore conqueratur in Epistolis Bonifacius. Trans Rhenum quicquid gentium erat, idolis adhuc ferè omne tunc serviebat. Sed & hæ denique à viris piis edoctæ Christiana sacra susceperunt. Noricum & Vindeliciam Germanicæ jam gentes insederant. Hos igitur Severinus verâ fide imbuit. Boii Rupertum habent Francorum antè apostolum: Helvetii Gallum: Suevi Columbanum: Franci orientales Kilianum. Thuringorum quoque pars bona nomen Christo jam seculo octavo dederat. Nondum omnis tamen profligatus tunc fuit paganismus. Multum enim ejus adhuc seculo isthoc octavo reliquum erat: cui tamen tollendo egregiam sane navavit operam Bonifacius Moguntinus Archiepiscopus, homo Anglus. Vti enim Scoti

Ep. XI.

ante

ante in barbaris gentibus erudiendis assidui fuerant, ita hac ætate Angli eandem instituerunt viam. Latè tum patebat Frisiorum nomen in omni Oceani Germanici littore. Ad eos ergo a Pagana religione ad Christianam convertendos missi complures ab Egberto Eboracensi Archiepiscopo. Inter eos autem VVilibrordus Trajecti sedem fixit, Svidbertus primus Verdensis Ecclesiæ Episcopus fuisse dicitur, & Saxonum Frisiorumq; Apostolus appellatur. Alii alibi prædicarunt. Fertur Svidberti vita quasi descripta à Marcellino, qui unà cum ipso ex Britannia venerit, dicata Gregorio Trajectensi Episcopo; ex qua sane liquet, Svidbertum Westphalos Bructuarios & Saxonas adiisse. Quin imo si Marcellino illi fides, Brunsuicum etiam venerit. Ita enim ait, *Suidbertus venit in grandem vicum dictum Brunswik, ibique convertit multos*, & dein Satrapæ in Brunsuick meminit. Verùm hoc quidem, perinde atq; illud quod de Hollandia ibi habetur & similia complura (quod etiam advertit Vorburgius) est a mala manu: constat enim, Brunsuici nomen esse à Brunone Saxonum Duce, primo conditore, satis diu pòst Carolum. Sed tamen etiam ante Carolum illum Magnum quosdam Saxonum Christo nomen dedisse, nolim equidem diffiteri. Cap. 17. Cap. 18.

VII. Quicquid autem alii illi demum præstiterint, maxima tamen propagatæ & restauratæ per Germaniam Christianæ religionis gloria penes Carolum Imperatorem & Bonifacium manet. Hic sanè quiquid erat inter Rhenum & Visurgim populorum, inprimis Frisios, Christianam fidem docuit; qui verò eorum (erant autem non pauci) Christiana sacra jam ante receperant, hos confirmavit, iisque disciplinam legesque Ecclesiasticas sanxit. Bene an secùs omni ex parte sese gesserit, nunc non disputabimus. Quas sane Epistolas ejus edidit Serrarius, illæ satis pro-

 duunt

dunt, hominem multa superstitione & ruditate laboravisse, Zelo tamen imbutum pietatis promovendæ. At verò Carolus Magnus etiam ultra Visurgim habitantes populos Germanicos, horum saltim principes Saxones, simul perdomitos, ad salutarem fidem, quoad fieri tunc potuit, adduxit. Apprime huc faciunt, quæ Adamus Bremensis libro primo Historiæ Ecclesiasticæ tradit, & iisdem verbis repetit Albertus Stadensis in historia ad annum 755. *Primus omnium*, inquit, *qui Australes Germaniæ partes idolorum cultui deditas ad cognitionem doctrinæ ac Christianæ religionis adduxit, VVinifridus erat, natione Anglus, verus Christi Philosophus, cui postea cognomentum ex virtute erat Bonifacius. Et quamvis alii scriptorum, vel Gallum in Alemanniâ, vel Hemerannum in Bajoariâ, sive Kilianum in Franconiâ, seu certè VVillebrordum in Frisiâ priores verbum Dei asserant prædicasse, hic tamen omnes alios, uti Paulus Apostolus, studio & labore prædicationis antevertit. Ipse enim, ut in gestis suis legitur, Apostolica Sedis autoritate fultus, legationem ad gentes suscepit, Teutonumq; apud populos, (apud quos nunc & summa Imperii Romani & divini cultus reverentia viget ac floret) Ecclesias doctrinâ virtutibusq; illustravit. Quorum etiam provincias ac Episcopatus distribuens, seorsim Francos cis Rhenum, Hassones, ac Thuringos, qui Saxonum confines sunt, primitivo quodam laboris sui fructu Christo & Ecclesiæ copulavit.* Thuringis & Hassis, haud malè fortassis & illos addas, quos Gregorius III Papa in Epistola ad universos optimates & populum provinciarum Germaniæ commemorat; Bortharos, Nistresos, VVedresios, Sudvodos, & Graffeldos. His enim idem Bonifacius præfuit; utut, qui populi hisce nominibus veniant, nemo temere nunc intelligat, nisi quod verosimile sit, indigitari singulares populos Wetteraviæ aliosque Hassorum nunc communiore voce appellatos.

VIII.

VIII. Etsi vero Bonifacii & Caroli Magni Imp. operâ & studio ingens ad Christianam religionem Germanicarum gentium accessio facta fuerit, ampla tamen adhuc Germaniæ pars idolis serviebat. Vt proinde justo jactantius loquatur Baronius, quando *Tomo nono*, *in anno* 731 ait: Germanos Ecclesiæ Romanæ, à qua Bonifacius prædicare Evangelium missus sit, quicquid novatores obstrepant, leges, disciplinam, vitam cultiorem, & veram de Deo notitiam debere. Etenim jam anteaquam adiisset Romam Bonifacius, Frisiam, illi genti prædicaturus, adierat, teste Wilibaldo *cap.* 4: non etiam primum præconem egit Evangelii Bonifacius, tot jam gentibus conversis: neque rem omnem ille confecit, bona & latiore Germaniæ parte densis adhuc tenebris tum circumsepta. Hanc nimirum Venedicæ seu Slavicæ Venedorum gentes ex Sarmatia olim transgressæ pridem insederant, & sub diversis nominibus VVilizorum, Soraborum, Obotritorum, Kissinorum, Hevilorum, Circipanorum, aliisque compluribus (quæ satis accuratè persequitur Adamus Bremensis *libro secundo*) quicquid ferè ad Albim, Viadrum, & Vistulam provinciarum erat tenebant. Ab his autem avita sacra tantâ contentione & pertinaciâ sunt defensa, ut genti ipsi excidio illa ferme fuerit. Belligeratum nempe cum iis est per quatuor secula, prius quam vinci possent, ut in recepta religione Christiana armis sibi imposita acquiescerent. Finem utiq; bello imposuit denique, fortissimus Saxonum Princeps Henricus Leo; regulo Pribislao sæpius victo & Obotritorum gente tantum non penitus deleta. Historiam omnem Venedicarum gentium, quæue initia & qui progressus apud eas religionis Christianæ fuerint, accurate satis persequuntur Arnoldus Lybecensis, & Helmoldus Butzoviensis Canonicus. Mihi in re satis comperta diuti-

diutiùs jam immorari, & distinctè, à quibus & quo tempore singulæ gentes conversæ, perscribere vetat propositum. De initiis ergò Christianæ religionis in provinciis Germaniæ hæc pro instituti ratione nunc sufficiant.

IX. CVM VERO constitutio Episcoporum Ecclesiarum Germaniæ, à primis initiis Christianæ religionis in Germania, repetenda mihi sit; an ab eo usque tempore, quo primum gentes quædam Christianam fidem amplexæ sunt, fuerint quidam Episcopi in Germania etiam, inquirendum nunc fuerit. Nec enim ulla Episcopi cujuspiam Germaniæ apud veteres, ante quartum quidem seculum, mentio fit. Cum tamen ceu antedictum, prisci scriptores Ecclesiarum Germanicarum meminerint, Episcopos iis præfuisse, nobis quidem nullum dubium esse nunc potest. Cæterum hic statim initiò est observandum, prima Ecclesiæ ætate *communi Presbyterorum consilio Ecclesias gubernatas* esse, qui promiscuè omnes & Episcopi & Prebyteri audierunt. Bene sanè probat S. Hieronymus *Comm. in Epist. ad Titum* I. 5. illam *æqualiter inter plures Ecclesiæ curam divisam*, testimoniis variis ex Epistolis Pauli, Petri, & Apostolorum Actibus petitis. Etiam tum nihilominus Presbyterorum illa singula collegia unum aliquem suorum tanquam caput agnoverunt. Ad exemplum nempe Synagogarum Iudaicarum, quarum quælibet itidem suum habuit ἀρχισυνάγωγον. Non verò negavit S. Hieronimus, hoc ipsomet initio ita obtinuisse, sed illud esse novum pronunciavit, quod unus ille ita sit cœteris superpositus, ut ad illum OMNIS *Ecclesiæ* cura pertineret, aut quod *ad unum* OMNIS SOLLICITVDO *sit delata*. Et sanè id seriùs cœpit, utut alibi tamen magis alibi minus serò; idq; prout schismata magis minusque ursérunt, in quorum videlicet remedium cœpit passim Ecclesiarum

arum regimen magis minuſque μοναρχικόν. Cæterum id quod diximus,ſemper in ſingulis ferè Eccleſiis unum aliquem Presbyterorum primo fuiſſe loco, qui κατ' ἐξοχὴν deinde Epiſcopus eſt dictus, id ſi veterum conſulamus monumenta, adeò videtur eſſe manifeſtum, ut vix cuiquam dubium eſſe debeat. Vt ſanè taceamus teſtimonia Ignatii & Polycarpi, quinam primi præcipuarum urbium Imperii Romani ipſa Apoſtolorum ætate Epiſcopi fuerint, hodie adhuc ex ſcriptoribus Eccleſiaſticis conſtat. Quanquam videatur interdum in urbibus maximis, ut Romæ & Antiochiæ, forte & Alexandriæ, licet id neget Epiphanius, curam illam ſummam nonnihil fuiſſe diviſam in plures uno: quo etiam factum ſit ut in recenſione primorum nominum Epiſcopalium ſcriptores haut conveniant. Veteris utiq; Romæ Antiſtitum complures ſunt ipſa prima Eccleſiæ ætate qui catalogum texant. Nova porrò Roma ſuos quoque Epiſcopos ab Apoſtolorum aliquo continua ſerie arceſſit. Antiochenæ, Alexandrinæ, Hieroſolymitanæ, Smyrnenſis, Epheſinæ, aliarumque urbium primos Epiſcopos Apoſtolis partim coævos, partim eorum ætati proximos recenſent Euſebius, aliique. *A S. Timotheo uſque nunc XXVII Epiſcopi facti, omnes in Epheſo ordinati ſunt*, dictum eſt in ipſa Chalcedonenſi Synodo. Non potuiſſent autem ejuſmodi catalogi conſcribi, niſi ſemper unus aliquis præ aliis Presbyteris eminuiſſet. Cum hac autem Hierarchiæ Eccleſiaſticæ ratione, per univerſam Eccleſiam receptâ, conveniſſe & gubernationem Eccleſiarum Germanicarum, non temere quiſquam negaverit. *Act. XI.*

X. FVISSE igitur alicubi in Germania, prima ſtatim ætate, Eccleſias quaſdam, & illas paulatim auctas, quales item fuerint, eas porro ab Epiſcopis, ut in toto Chriſtiano orbe, ſic & in Germaniâ fuiſſe adminiſtratas, ſatis quidem

 liquet.

liquet. Proximum verò jam est, quomodo Episcopi in Germania constituti, à quibus electi, an à Populo & Clero simul, an à Principe solo, an ab his omnibus simul, an denique à Clero solo, ut videamus. Sermo autem nobis est de constitutione Episcoporum in urbibus vel provinciis, in quibus jàm Clerus aliquis fuit & plebs quæ summo numini servit. Nam si ad gentem veri numinis adhuc expertem, aut ad exiguum numerum hominum Episcopus quispiam mittatur, res longè aliter etiamnum se habet. Nec enim plebis tum nec Principis etiam consensu opus est, cùm id omne sæpè invitis iis initiò quidem possit institui, & hactenus nunquam non in orbe terrarum fuerit instituta. Non etiam interest, à quo Evangelium prædicaturus mittatur: an ab Episcopo Romano, (quem, missis doctoribus Episcopis, Germaniæ nonnullis populis convertendis aliquandò operam dedisse, non diffitemur) aut ab alio aliquo Episcopo, an verò à Principum aliquo. Cura enim illa propagandæ Christianæ fidei per barbaros & idolorum cultui deditos populos, soli Romano Pontifici, (ut quibusdam hieromonarchicis placet), neutiquam propria est: sed cum aliis Episcopis, imò cum omnibus Christianis cujuscunque fuerint ordinis, etiam laicis (utpote cum fideles omnes sine discrimine ipsemet S. Petrus dignatus sit nomine *Sacerdotii sancti ac Regalis Sacerdotii*) & nunc adhuc communis est, & olim quoque semper communis fuit.

XI. Quæ igitur in Ecclesiis jam constitutis Episcoporum instituendorum ratio olim obtinuerit, dicendum saltim paucis hîc nobis est. Videtur autem illam in primitivâ Ecclesia non ubivis fuisse eandem. Disertè enim S. Hieronymus *Epist. LXXXV ad Evagrium: Alexandriæ à Marco Evangelista usque ad Heraclam & Dionysium Episcopos PRESBITERI semper unum EXSE ELECTUM in excelsiore gradu col-*

du collocatum Episcopum nominabant. Ambrosius, sive quis alius antiquus autor, fortassis Hilarius Diaconus Damasi Romani Episcopi, *Comm. in Epist. ad Ephes. cap.* 4. scribit: obtinuisse initio, ut recedente uno Presbyterorum sequens ei in locum Episcopi succederet. *Sed* (addit) *quia cœperunt sequentes Presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, & prospiciente CONCILIO, ut non ordo sed meritum crearet Episcopum, MVLTORVM SACERDOTVM JVDICIO constitutum.* Verùm illa successio per ordinem non videtur ubivis obtinuisse; Alexandriæ certè semper eligi solitos Episcopos, modò dicentem Hieronymum audivimus. Quid? quod alterius illius successionis vestigia forte nusquam hodiè liceat reperire: nisi fortassis *l. Cleric. Cod. de Episcop. & Cler.* tale quid significetur. Sanè S. Clemens Romanus *Ep. ad Corinthios* ipsam electionem Episcoporum, si non omnium saltim Romanæ suæ & Corinthiacæ, videtur ad Apostolica instituta referre. *Apostoli nostri*, inquit, *per Jesum Christum Dominum nostrum cognoverunt, contentionem de nomine Episcopatus oborituram, atque ob hanc causam perfectâ præscientiâ præditi, constituerunt prædictos, ac descriptas deinceps ministrorum officiorumque vices reliquerunt, ut in defunctorum locum alii VIRI PROBATI* (δεδοκιμασμένοι) *succedere, & illorum munera exsequi possent.* Constitutos itaque ab illis, vel deinceps ab aliis viris eximiis (ἐλλογίμων) *cum consensu VNIVERSAE ECCLESIAE* ait. Non diffiteor tamen, Clementi non de solis Episcopis propriè dictis, sed simpliciter de omnibus in universum etiam Presbyteris sermonem esse, qui nempe tunc constituti sunt à Clero cum consensu universæ Ecclesiæ. Quicquid sit; electio, quæ fieret à Clero pariter & Populo, usque adeo toti Ecclesiæ placuit postmodum, ut divinæ & Apostolicæ eam

traditioni (etsi perperam, si quidem *traditionis* voce intelligas legem universalem & immutabilem,) adscribat sanctissimus martyr Cyprianus. Nota sunt ejus verba, nec opus est hic recitari. Merentur cumprimis legi, quæ de receptâ hâc consuetudine habet ipsemet Dionysius Petavius *libro primo de Hierarchiâ Ecclesiastica*, quem Tomo tertio dogmatum Theologicorum inseruit. *Episcopi*, inquit, *Cleri ac Populi suffragiis eligi solebant. Traditionem divinam & Apostolicam observationem vocat Cyprianus Epist. LXIIX.* Et post: *Sunt non pauca exempla moris ejusdem in primis Ecclesiæ temporibus; qui inde deinceps legemq; transiit. Nam ut ab Episcopis, aut unà etiam à clero eligerentur Episcopi, recepta per omnes* Ecclesias *canonum decreta sanxerunt. Ut autem in iis renunciandis laicorum insuper suffragia locum haberent, in Occidente potissimùm lex & consuetudo tenuit.* Allatis deinde nonnullis Pontificum & Conciliorum de hâc ipsâ re Canonibus & decretis addit: *Sed innumera sunt hujusmodi decreta de eligendis à Populo Episcopis Occidentalium Ecclesiarum.* Hæc inquam Petavii merentur hic recitari; tantùm ut appareat vis veritatis. Quam Bellarminus aliique nonnulli è Jesuiticæ sodalitatis præcipuis obscurare, imò tollere è medio annisi sunt; quasi nempe istiusmodi popularis electio tantùm ex conniventiâ Papæ Romani, & quidem ad breve tempus duntaxat, fuerit tolerata.

XII. Rectè autem etiam illud sese habet, quod Orientis provincias non excludat Petavius, etsi in Occidente potissimum receptam eam consuetudinem & decretis firmatam tradat. In toto enim orbe Christiano (si paucas quasdam Ecclesias, & in his fortè Alexandrinam, ubi aliter paullò obtinuisse videtur, electione scilicet ibi factâ à Presbyteris solis sive sacerdotibus, ceu paulò ante Hieronymi & Ambrosii testimoniis docuimus, excipias) fuit ea consuetu-

suetudo. Complura quæ huc faciunt ex antiquorum Patrum monumentis, Conciliorum decretis, Pontificum Romanorum Epistolis, & variis demum rebus in Ecclesiâ gestis, collegit eruditissimus Spalatensium antistes Marcus Antonius de Dominis, quibus plura alia addi possunt. Luculentum admodum electi à Populo & Clero Episcopi in vico etiam Ægypti Palæbisca, exemplsi habet *Epistolâ LXVII* Synesius Cyrenes Episcopus. Tam disertè enim & accuratè de totâ hàc re ad Theophilum Alexandrinum omnia perscribit, ut ipse Petavius existimet, nusquam posse inveniri expressius vestigium moris antiqui in creandis Episcopis, & popularia ad id comitia celebrandi. Digna etiam cumprimis lectu sunt, quæ de sua ad Episcopatum Constantinopolitanum electione per Populum non minùs quam Clerum facta, narrat illo carmine quo vitam suam descripsit Gregorius Nazianzenus. Iure igitur mirari licet, quid Cardinali Bellarmino in mentem venerit, ut quibus potest argumentis populo sua jura ereptum eat, & illam, quam asseruimus consuetudinem, nec diuturnam fuisse nec in Ecclesiâ universâ receptam, contendat, cum omnis antiqua historia ipsi adversetur. Quod enim decreta quapiam attinet, Nicenæ primæ, Laodicenæ, & Constantinopolitanæ quartæ Synodorum, quibus aliter constitutum videtur, vel ipse Petavius docet, dubitari posse an ex illis canonibus, si quis diligenter eorum verba perpendat, satis probari possit, Populo jus illud fuisse tunc ereptum. Et verò illis Canonibus neutiquam id factum esse, vel inde constat, quod multis pòst seculis semper plebis ratio fuerit habita in constitutione Episcoporum. Secus quam obtinuisset, si lege omnino fuisset vetitum universali. Imo verò nihil aliud iis quidem cano-

Lib. III. c. 3 et & 4 c. 11. Vide & Blondell. de jure plebis. Edit. Parisi. anno 1629.

Tom. II. lib. I. de Cler. c. 7.

Can. IV. Can. XIII Can. 28.

nibus improbatur, quam electionis illud jus quod alicubi soli sibi popularis turba arrogabat excluso etiam Clero.

XIII. Quin igitur ad Populum & Clerum, ab initio usque Ecclesiæ, jus pertinuerit aliquod Episcopum eligendi, nullum debet esse dubium. Id sane omne, quod sibi in Episcoporum electionibus Populus & Clerus usurparunt, sola conniventiâ Pontificum Romanorum, ad quos constitutio omnis Episcoporum jure divino pertineat, factum esse, inaudita profectò & omni antiquitati ignota est Cardinalis Bellarmini assertio, lubricis illis superstructa fundamentis, quibus tota Pontificia majestas innititur. Reges quidem & Principes Episcoporum electiones ad se quoque pertinere arbitrati deinceps sunt: Pontifices verò tale quid aggredi, meliori sanè Ecclesiæ ætate, nunquam sunt conati, utique aliter acturi, si id ad se jure divino pertinere credidissent. Non ab illo autem more etiam in Gallia esse discessum, non tantùm ex universali illa consuetudine est cognitum, sed etiam singulatim cum ex Martini Turonensis electione apud Severum Sulpitium *in vita ejus*, tum etiam ex iis, quæ Cœlestinus Papa ad omnes Galliæ, & Leo M. ad Viennensis provinciæ Episcopos rescribunt, apertissime liquet. Si autem universaliter hoc ita obtinuit primis Ecclesiæ seculis, & seorsim per Galliam est idem observatum, indubiè eligendi hæc ratio valuit etiam in Germania prima & secunda, in Maxima item Sequanorum provincia, nec non Belgica prima; quæ quatuor provinciæ ex septemdecim diœceseos Gallicanæ integræ pòst ad Germanicum Regnum nostrum cœperunt pertinere. Par ratio indubie quoq; fuit electionis Episcoporum per Pannoniam, Vindeliciam, Noricum, & Rhætiam, quæ itidem hodie potissimâ ex parte Germanici sunt juris.

Cap.7.E-pist.87.

XIV. QVINAM itaque tùm elegerint Episcopos, satis con-

constat. Non difficile autem est dictu etiam, *ex quibus* fuerint electi Episcopi & *quomodo*. Etenim jam tum diximus, alicubi initiò factam successionem observato ordine ætatis in presbyterio, Alexandriæ item presbyteros ex suo collegio optimum elegisse. Vnde liquet, multis in locis non alios in Episcopalem ordinem esse relatos, quàm qui jam tum iis in locis Presbyterii munere erant functi. Alibi tamen etiam aliunde acciri solitos, compluribus exemplis constat ex Ecclesiasticis monumentis. Sed & interdum etiam neophytos creari solitos Episcopos, liquet ex *Canone 2 Nicæni Concilii*; quo nempe est vetitum, ne quid deinceps tale fiat. Est tamen ne hoc quidem pòst semper accuratè observatū, quod vel solius Ambrosii & Synesii nos doceant historiæ. *Modus* porrò constituendi itidem non unus olim fuit. Etenim jamtum est auditum, passim olim observatam successionem ex ordine Catalogi Presbyteralis: Alexandriæ contra à S. Marco usque electionem habuisse locum, & placuisse tandem hunc modum toti terrarum orbi Christiano. Annon verò simul etiam sors alicubi fuerit adhibita (quomodo factum in electione Apòstoli Matthiæ, & familiare aliàs fuit Iudaico populo, ex antiquissima consuetudine divinitus approbatâ) meritò dubites. Sanè S. *Cyprianus Ep. XL & LV* agnoscit in Episcopi constitutione seorsim divinum judicium, seorsim populi suffragium, seorsim Clericorum consensum. Illud autem *divinum judicium* fortasse sors fuit. In eum sanè sensum de sorte non semel loquitur Sacra scriptura. Clemens Alexandrinus de Ioanne Apostolo ita scribit: κλήρῳ ἐκλήρωσε τῶν ὑπὸ πνεύματος σημαινομένων. Sed & Barcinonense Concilium *Can. 3.* diu pòst, sorte fieri debere electionem, constituit.

XV. Præter hæc verò, ab initio usque Ecclesiæ, Episcopale munus fuit omnibus, ritu aliquo externo, quasi obsignatum per manus impositionem, quæ pòst dici cœpit ORDINATIO. In hunc sanè modum ipse S. Paulus imposuit

Timo-

Timotheo manus, 2. *Timoth*. 1. 6 More nimirum ab Hebræis derivato, qui manus imponebant iis pro quibus Deum precabantur. Verùm illam quoque Ordinationem non videntur olim iidem peregisse. Etenim quod solis Episcopis id commissum, serius videtur cœpisse, & ne quidem ubivis. Sanè S. Hieronymus Epistola ad Evagrium inquiens, *quid facit excepta Ordinatione Episcopus, quod Presbyter non facit*? videtur innuere quasi Ordinatio soli competat Episcopo propriè dicto. Cæterùm simpliciter quidem omnis Ordinatio, etiam Presbyterorum, ne quidem Hieronymi ævo unius Episcopi fuit. In Africa enim & Ægypto etiam Presbyteri unà manus imposuerunt, teste ipsomet Hugone Grotio *pag.* 139 *Discussionis Apologetici Rivetiani*. Liquet autem illud ex disertis verbis *Can.* 3. *Concilii Carthaginiensis quarti*. Non affirmat porrò Hieronymus, ipso statim Apostolorum ævo id inter Episcopum & reliquos Presbyteros fuisse discriminis. Imò non fuisse, meritò colligas ex eo, quod Apostoli alioquin discrimine quodam facto Episcopum & Presbyteros officii sui admonuissent, si jam tum muneribus fuissent distincti. Sed & S. Hieronymus, illam Episcopi eminentiam super reliquum Clerum post Apostolorum ævum cœpisse demum, significat. Simpliciter idem sic loquitur. *Alexandriæ à Marco Evangelista usque ad Heraclam & Dionysium Episcopos PRESBYTERI semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominabant. Quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent*. Consensus itaque aliorum Episcoporum, eorumque χειροτονία, ibi sanè videtur non fuisse usitata. Certe Timotheo, cum est constitutus Episcopus Ephesinus, non à solo Paulo, sed etiam à reliquis presbyteris impositas manus, haut vanè colligere est ex *cap*. 4 *Epist.* 1. *ad Tim. verbis*: μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. Nec tamen ignoro, alio sensu hæc verba acce-

accepisse & Heronymum & Hilarium Diaconum. Sanè ab Apostolis ipsis esse institutum, ut Episcopus à duobus aut tribus Episcopis, aut ut presbyter ab uno Episcopo ordinetur, ut & diaconus, ac reliqui clerici, (quæ hodie inter Canones Apostolorum primo loco leguntur) procul est a vero. Multò magis falsum est, hoc institutum æterni esse divini juris, ut quod secus fit divino sit ordini adversum, aut quod is qui contradicit, anathema mereatur. Quin merito dixeris, eos qui id docent non minus schismati aut hæresi velificari, atq; olim Aërius, qui æqualitatem Presbyterorum & Episcoporum ab eodem jure accersivit. A Pontificiis id doceri, mirum sane est, quia in Germanis quidem nostris apud illos Episcopi ipsi non nisi rarissimè Presbyteros ordinant, si modo unquam, omni hoc munere vicariis, aliorum locorum Episcópis titularibus, commisso. Ut nunc taceam, ipsummet Vazquez docere, simplicem sacerdotem ordinare posse si id habeat in commissis.

XVI. Cæterùm seculo tertio etiam vicinorum Episcoporum consensum, in Africâ quidem & Româ, accessisse ad Episcoporum ordinationes, ex multis locis operum Cypriani manifestum sane est. Post Cypriani autem tempora videntur demum instituti Metropolitani. Non enim hos Africa agnovit Cypriano vivo, ideoque nulla apud hunc autorem Metropolitanorum fit mentio, sed ex adverso gravis illius vox passim extat: *quemlibet Episcopum rationem sui actus Domino redditurum, nec ab alio judicari posse, ut nec ipse alium judicat.* Quæ directè oppugnant jura Metropolitanorum. Enimvero ex quo Metropolitani cœperunt, his præcipuè τὸ κῦρος τῶν γινομένων fuit creditum, ut habet *canon IV Nicenus.* Certè non licuit ex eo tempore, χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου Episcopum ordinare, ut habet ejusdem magni Concilii *canon VII*, & Antio-

cheni non multò junioris *canon XIX*. Neque verò in Concilio Niceno isthoc Patriarchatus sunt constituti, aut hac in re facta aliqua mutatio; quod vulgo creditur. Sed in singulis provinciis summa regiminis Ecclesiastici solis Metropolitanis permissa est. Tantùm per illud magnum Concilium, exemplo Romani, Alexandrino Episcopo prærogativa quædam quemadmodum antiquo more erat introducta, fuit confirmata; nempe ut Alexandrinus unus per Ægyptum Lybiam & Pentapolin, adeoque per tres magnas provincias Diœceseos Ægypti, metropolitana jura exerceat, quia Romanus eadem obtinebat per *suburbicarias* Ecclesias, ut quidem Ruffinus interpretatur mentem canonis. Audiit verò isthac Ruffini ætate *Suburbicarium*, quicquid intra centesimum ab Vrbe lapidem continebatur. Cujusmodi erat ea Tusciæ & Piceni pars quæ in antiquis ævi illius monumentis dici solet *suburbicaria*, distinctim scilicet ab altera parte *annonaria*, Latium item integrum quod Campaniæ nomen acceperat, & Valeria: ceu rectè docuit Salmasius, contra Sirmondum in Epistola pariter & Eucharistico, alibique. Nec enim diversum licet firmiter colligere, sive ex epistola Celestini Papæ ad Apuliæ & Calabriæ Episcopos, quasi illa significet, tunc temporis etiam ibi à Romana sede Episcopos fuisse ordinatos: sive ex eo, quod teste apud Baronium anno 1057. Vaticanâ vetere Notitiâ, sexaginta novem Episcopi in synodos Romanas olim coierint. Post illud enim denique ævum potuit extendi illa Romani Episcopi ulterior sollicitudo Ecclesiarum: quæ Nicæni Concilii ætate in solis Suburbicariis fuerat occupata. Quod si tamen cui Sirmondo aliisq; placet assentiri, ac Suburbicariarum Eccles. & provinciarum nomine intelligere omnia illa quibus isthac tempestate præsidebat Vicarius Vrbis Romæ, nolo cum eo nunc contendere. Ejusmodi provincias autem

recenses-

recenset Notitia Imperii Occidentalis *cap. XLIIX* numero decem: 1 Campaniam, 2 Tusciam & Vmbriam, 3 Picenum suburbicarium, 4 Siciliam, 5 Apuliam & Calabriam, 6 Brutium & Lucaniam, 7 Samnium, 8 Sardiniam, 9 Corsicam, 10 *V*aleriam. Nolo inquam. super hac re cum quopiam contendere. Longè verò alias dederunt nonnulli interpretationes verborum Ruffini & neutiquam tolerandas. Enimvero Baronius & Bellarminus non dubitaverunt *suburbicarias Ecclesias* interpretari Ecclesias totius orbis, Perronius & alii quammulti Ecclesias Occidentalis Imperii. Hæ sane interpretationes nimium quantum discedunt ab omni etiam verisimilitudine. *Primò* enim caret exemplo, *suburbicarium* appellare totum mundum aut totum Occidentale Imperium. Nemo quisquam ita loquutus unquam fuit. Solum porrò Occidentem sic appellari, planè assertu ridiculum est, quia quo jure Occidens eodem & Oriens Romæ fuerit suburbicaria. *Secundò* jus ordinandi Episcopos, quo de agitur Canone sexto Niceno tanquam à Romano Episcopo exercito, isthac tempestate non tantum non per omnem orbem sed non etiam per Occidentale Imperium vel arrogaverat sibi Romanorum Paparum quisquam, tantum abest ut reapse exercuisset. Vsq; enim adeo hoc certum est, ut ipsismet Metropolitanis Romá pallium mitti in Francorum regno denique seculo octavo cœperit. Quod aliàs docebitur. *Tertiò*, nunquam Papæ provocaverunt ad Canonem sextum Nicenum, ut jus *sollicitudinis* omnium sive totius mundi sive Occidentalis Imperii Ecclesiarum sibi assererent adversus oppugnatores. Certissimo autem id indicio est, illas amplas Canonis istius interpretationes, non venisse illis in mentem. Haud neglecturi scilicet fuissent à tanto Concilio factam sui juris confirmationem. *Quarto*, intra Occidentalis Imperii limites

non profecto jam olim Romana jurisdictio voluit contineri: utpote cum seculo quinto jam cœperit institui Vicariatus Thessalonicensis extra Occidentale Imperium, in Illyrici scilicet Orientalis diœcesi Macedonia. Id quod seorsim valet contra Perronium & qui illum sequuntur. Mitto alia, quia hæc disputatio ab instituto nostro est aliena. Ast super Urbicariis, sive illis Provinciis quæ Vicario Urbis Romæ paruerunt, adeoq; & illarum provinciarum omnium Ecclesiis, non est animus contendere. Fortassis enim, Ruffinus discrimen *Urbicarii* & *Suburbicarii* non accurate observavit. Meretur tamen annotari, ad synodum quæ anno 498 habita est a Symmacho Papa de electione Papali, non nisi septuaginta tres Episcopos convocatos cum longè plures fuerint intra Vicariatum Urbis Romæ. Sed hæc obiter.

XVII. Concilio Oecumenico secundo per Imperii Orientalis quinque diœceses, (in septem autem illud non adeo pridem diviserat Constantinus sive Magnus Theodosius) instituti sunt supra Metropolitanos, etiam Primates, vel ut loquitur Canon Concilii secundus οἱ ὑπὲρ διοίκησιν ἐπίσκοποι & quidem in singulis (Thracica & Ægypti Diœcesibus exceptis) duo vel tres, ut docet *Socrates lib. V. cap. 8.* Quæ iterum post mutavere. Ita in Concilio Chalcedonensi *canone XXII*, Episcopo Constantinopolitano (cui una Thracica, ut Alexandrino una integra Ægypti diœcesis hactenus subfuerat) datæ sunt Diœceses tres, Thracicæ adjunctis Asianâ & Ponticâ cum suis Primatibus sive Exarchis: Antiocheno etiam ad sese per vim rapiente diœcesin, (exceptâ parte aliquâ Hierosolymitano primùm in Concilio Chalcedonensi, plenius autem in Concilio quinto attributa,) Orientis, & enim in Concilio jam Niceno illi commissam fuisse, iniquè & contra diserta Canonis verba respondit per epistolam quæ superat, Alexandro Antiocheno Innocentius id nominis primus Roma-

Romanus. Hac ſanè ratione devenit quinque diœceſium Orientalis Romani Imperii Eccleſiarum ſummum regimen ad Patriarchas quatuor: quorum primario Conſtantinopolitano tres, Antiocheno una, Alexandrino item una diœceſis, Hieroſolymitano tantum exigua pars diœceſeos Orientis, regendæ obtigerunt. Eo ipſo autem ſimul factum, ut non tantùm χειροτονία ipſorummet Metropolitanorum ad Patriarchas quatuor illos Orientalis Imperii dictarum quinque diœceſium devenerit, ſed nec Epiſcopi à Metropolitanis ampliùs potuerint ibi ordinari citra Patriarcharum conſenſum. Adeoque tota fere regiminis Eccleſiaſtici priſca forma plurimùm ibi quidem mutata eſt.

XIIX Quantumvis verò in iis quas dixi quinque Diœceſibus hoc ita iſthac tempeſtate contigerit, non tamen eandem mutationem paſſæ ſunt duæ reliquæ Orientalis Imperii diœceſes, Macedonia inquam & Dacia. Non enim & illæ acceperunt tunc temporis proprios Patriarchas, nec cuiquam illorum quatuor fuerunt ſubjectæ. Vt proindè in illis quidem duabus Diœceſibus manſerit integra Metropolitanorum Epiſcoporumq; aliorum vetus auctoritas & conſuetudo. Multò minùs Occidentalis Imperii ulli Diœceſi Concilium aliquod Oecumenicum Patriarcham aliquem dedit. Nec vero id jus, quo tum temporis utebatur Romanus Papa, quidquam fuit aliud quam Metropolitanum, inq; ſolis Eccleſiis Suburbicariis. Extra illas Patriarchale nihil vel exercuit Papa, vel ſibi tum arrogavit. Quod autem in ſolis illis quinque diœceſibus Orientalis Imperii, non autem alibi fuerint conſtituti Exarchi aut Patriarchæ, contigit fortè ideo, quia illa loca cumprimis tunc laboraverunt ſchiſmatibus; in quorum nempe remedium ſuperiores illæ dignitates ſunt conſtitutæ. Solet quidem vulgò credi, Papæ etiam datum jus Patriarchale & quidem in uni-

versum Occidentale Imperium, auctoritate Concilii Niceni. Et verò Græci quoq; Canonum doctores solent in hoc ipsum laudare Canonem septimum Concilii illius: solentque proinde illi, non minus atque factum etiam fuit ab ipso Iustiniano Imperatore, Romanum Papam Patriarchis accensere. Verum enimverò, ceu jam thesi antecedente diximus, in Canone istoc Niceno nihil tale reperitur. Nec Papæ Romani ipsimet unquam olim in argumentum sui prætensi juris canonem sextum Nicenum produxerunt, sed Sardicenses illos canones qui agunt de appellando Iulio Papa, quibus Nicenum nomen fraudulenter dederunt: non etiam sese Patriarchas appellaverunt, vel illa quæ quatuor iis quos diximus Patriarchis competierunt in suis diœcesibus jura, reapse olim extra Suburbicarias Ecclesias exercuerunt. Enim verò Papæ demum post Concilium Sardicæ habitum, nec nisi jurisdictionem aliquam duntaxat, in universam Ecclesiam sibi sensim cœperunt arrogare, autoritate nempe illorum Canonum provocationis jus sibi deberi prætendentes. Quod tamen in iis Ecclesiis Orientalis Imperii quæ suos Patriarchas acceperant minùs successit: præsertim æqualem Romanæ, imo hac majorem, sibi potestatem vindicante Constantinopolitano, autoritate Chalcedonensis Concilii. In Diœcæsi autem Macedoniæ, liberâ scilicet à Patriarchatu, (Dacia enim per Scythicarum gentium irruptiones tota fere iam perierat) plus Papæ potuerunt, Vicariis nempe in appellationibus constitutis Thessalonicæ alibiq;. Nec enim Thessalonicensis ille vicariatus in Occidentali Imperio sed Orientali, & quidem primò omnium a Damaso Papa, si credendum Epistolæ Nicolai I ad Michaelem Imperatorem, est institutus. Id quod obtentum fuisse iis artibus, quibus voluerunt Africanis Ecclesiis tunc Papæ transmarinas appellationes persuadere, hoc est prætextu Sardi-

tu: Sardicensium Canonum mutatorum in nomen. Nicænum (id quod videtur jam tunc factum ab Innocentio primo Papa in epistola ad Victricium Rothomagensem) haud sanè potest vero absimile videri illi, qui expenderit pervicaciam infrunitam in Africano negotio adhibitam. Enimvero jus divinum circa seculi quinti finem denique prætendi cœpit, quantum ex priscis licet monumentis colligere. Nec verò id dissimulavit ipsemet Gelasius Papa, scribens in Commonitorio ad Faustum Magistrum de Sardicensibus Canonibus: *ipsi sunt Canones qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus Sedis examen voluere deferri:* Simili modo autem indubie in Occidentales Imperii dioeceses ac provincias cœperunt Papæ tunc grassari: sed conatus suffiaminavit temporum injuria; quià nimirum fere Imperii illius Occidentalis omnia, ne ipsa quidem Italia excepta, in Germanicorum populorum ditionem pervenerunt, & spissa hinc incumbente barbarie, etiam Conciliorum veterum canones memoria fere hominum exciderunt. Nec verò observare est posthæc ibi a Papis quidquam fere quæsitum esse obtentu Canonum illorum Sardicensium, jam in Africa nempe illorum fracta vi: sed jure potius suæ in Cathedram Petri successionis, idque cumprimis demum post Isidorianam Epistolarum Pontificalium confictarum editionem, quæ facta est seculo Christiano nono. Id pro dignitate persequi nunc non patitur institutum. Dignissimum autem observatione est, ingesisse Papas sese tunc quidem tantùm in jurisdictionem Ecclesiarum, obortis controversiis; circa constitutionem autem Episcoporum, si omnia essent quieta aut nulla esset facta appellatio ad Papam, Metropolitanis prisca jura mansisse illibata. Et verò in omnibus provinciis omnium Diæcesium, Imperii etiam Occidentalis, fuerunt à Niceno usq; Concilio Metropolitani: adeoque cum omnis Gallia (quæ sola ad res nostras nonnihil facit) tum fuerit divi-

sa in

sa in provincias septemdecim teste Notitia, totidem quoque Metropoles habuit olim, & totidem Metropolitanos Episcopos. Vnde verosimile etiam fit, jam tum olim Moguntiacensem Germaniæ primæ, Agrippinensem Germaniæ secundæ, Trevirensem Belgicæ primæ, Velontionensem Maximæ Sequanorum fuisse Metropolitanos: sicut urbes istæ quatuor illarum provinciarum fuere olim Metropoles. Num vero non & tota dioecesis Gallicana ipsa aliquando constituerit sibi Patriarcham, meritò dubites; quum constet in seculi sexti historiis frequenter occurrere Patriarchas Lugdunenses. Quo nomine Metropolitanos tantùm provinciæ Lugdunensis primæ appellatos esse, haud temere cui persuadeant Baronius aliiq;. Etsi enim videatur multum dissentire & Salmasius in *Eucharistico l. 2. c. 4.* docet tamen, Patriarcham illum sedisse quidem in Lugdunensi prima, ast & reliquis Lugdunensibus provinciis præfuisse, imò totius Galliæ fuisse Primatem.

XIX. Verum illa de Ordinatione Episcopali, ut & ex quibus ac quomodo olim sint electi Episcopi primi, nihil faciunt ad nostrum hunc locum, utpote, cum propositum nobis sit docere duntaxat, a quibusnam omni tempore Episcopi Germaniæ sint constituti. Vt igitur in viam redeatur, non equidē dubitamus, prioribus tribus seculis tantùm per Clerum & Populum, ut alios ità & Germaniæ Episcopos esse electos. Observandum autem est, ex quo Imperatores Romani Christo nomen dederunt, hîc alibi nonnunquam factum esse, ut ipsimet illi Episcopos Ecclesiis darent, approbante illud qui tum vivebant Episcoporum collegio. Sic enim Liberius Papa à Constantino Episcopatum Romanum accepit. Sic in ipso Oecumenico Concilio Secundo Constantinopolitano, vacante illius urbis Episcopatu, Theodosius junior *præcepit SACERDOTIBVS in*

char-

chartâ scribere nomina eorum quos dignos crederent, qui ordinarentur; sibi autem unius electionem servavit; nominibus pòst omnium perlectis elegit Nectarium senatorii ordinis virum. Similiter post obitum Sisinnii Valentinianus & Theodosius junior statuerunt, *neminem ex Ecclesiâ istâ Constantinopolitana ad pontificium promovere, propter eos qui rebus novis studebant, cum pars Philippum pars Proclum eligi cuperet: placuit igitur ipsis, advenam Antiochia advocari.* Theodosius idem junior Maximo Episcopo defuncto, *jussit eos qui aderant Episcopos, ut Proclum in Cathedra collocarent.* Mediolani etiam post mortem Auxentii Imperatorem rogaverunt Episcopi, ut ipse eligeret. Populo itaq; Ambrosium postulante, Valentinianus Imperator *jussit ipsum ordinari.* Fortassis igitur etiam in Germaniâ nonnunquam istiusmodi quid tum est factum, utpote cum Imperatores, teste Gelasio Pontifice *Epist. XI* plurimum fuerint Augustæ Trevirorum commorati. Quoniam tamen nihil hujus memoriæ est traditum, non est nostrum id temere affirmare.

XX. Observandum porro est, à seculo quarto usque invaluisse paulatim per omnem Christianum orbem, ut qui reipublicæ summâ cum autoritate præerant, non paterentur temere quem ad Episcopalem dignitatem promoveri, nisi accedente suo consensu. Quod procul dubio factum, quoniam Episcoporum in populo summa autoritas, adeoq; ἡ δημαγωγία quædā in ipsorum est manibus, simulque illi multis opibus tantùm non ubivis jam pridem circumfluxerunt. Accessit indubie & hoc, quod religio percellere huc illuc animos possit quammaximè, quodq; excōmunicationis validum sit ad vitam quoq; civilem in omnē partem momentum, soleat den.q; populus sese componere ad bonos malosque mores eorum qui sacris præfecti sunt. Hinc sane interest, si quod aliud, cujuslibet reipublicæ,

ne qui tales constituantur, nisi de quorum probitate reipub. satis est cautum. Haud potest temere quempiam fugere, quam sint variæ dissidentesque sententiæ de jure summarum potestatum civilium circa Episcoporum electionem. Notissimum scilicet in vulgus etiam est, Romanos Papas, jam à Gregorii septimi temporibus, ut jura sacrorum omnia, ita & hoc Civilibus potestatibus denegare: sicubi autem illæ hoc obtineant, id suo unius indultu & privilegio quodam fieri, contendere. Non ignotum porrò, saltim plærosque Clerici Ordinis Pontificiis sacris addictos, etsi soli Papæ nolint omnia tribuere, sed sibi quoque partem eorum arrogent, attamen Civilibus Potestatibus, eo obtentu quod sint Laici, nihil item relinquere. Eorum porrò qui Romanam Ecclesiam deseruerunt, nonnulli itidem jus omne circa electiones, etiam presbyterorum, Regentibus abjudicant, & soli vindicant clero & populo: quasi scilicet ita sit constitutum ab Apostolis. Non desunt ex adverso, qui ἁπλῶς juris Regii omnem omnino electionem Episcoporum esse arbitrantur: in qua classe fuit quondam & magni ille nominis Iurisconsultus Hispanus Ferdinandus Vasquius *l. 2. controvers. cap. 52.* Non est hujus instituti nostri hanc controversiam agitare. Nullam verò harum sententiarum credimus veritati esse consentaneam. Iure divino scilicet nihil hac de re est constitutum, adeoq; hactenus nec datum nec negatum quidquam Regibus, multò minùs Papæ Romano hujus aliquid est concessum. Nec populo est datum quidquam jure immutabili Apostolico. Regibus autem non omne quidem eligendi jus vi Regiæ competit potestatis, omninò autem illi competit consensionis & confirmationis plena potestas, & ita quidem ut absque illâ salva esse respublica nequeat. Quod postremum vel ex iis quas adduximus est rationibus adeò mani-

manifestum, ut nunc quidem haud sit necessum illi argumento amplius immorari. Non opus verò est etiam multis ostendere, id quod initio thes. diximus. Statim nempe a seculo quarto, qui Christiana sacra Cæsares professi sunt, electionem Episcoporum saltim citra consensum suum, si res exigeret, non passi sunt institui. Pro exemplo nunc quidem suffecerit attendere ad illa, quæ Philostorgius narrat *l. 2. c. 11.* de confirmatione electionis Athanasii, postquam illam populus per literas indicasset, facta à Constantino Magno; ut & quæ idem habet *l. 9. cap. 8.* de electione Demophili, ejusque Cæsarea confirmatione in Episcopum Constantinopolitanum. Ita verò & aliàs fuisse observatum, cumpluribus licet etiam aliis exemplis demonstrare. Cæsarum porrò per Italiam extinctâ auctoritate, cum Odoacer Herulorum Rex ibi rerum potiretur, ejus primarius minister Basilius Patritius lata lege vetuit, ne Papa eligeretur, nisi consentiente Principe. Est verò illud Romæ accuratè perdiu observatum. Quapropter cum Pelagius secundus electus esset, non impetratâ Imperatoris approbatione, missus Constantinopolim est Gregorius tunc Archidiaconus, ut id excusaret; eo obtentu, quòd obsessâ per Longobardos urbe Imperator Constantinopoli non potuerit adiri. Neque verò jure hoc cesserunt in confirmandis Papis Romanis Constantinopoli commorantes Cæsares, ante Constantinum IV. Qua de re pluribus agit ipse Baronius *tomo VIII Annalium*, *Anno DXC.* Mereatur vero & illa legi, quæ *ad vitam Pelagii* a Platina descriptam annotavit Onuphrius Panvinius: confessionem item Gretzeri de Imperatorum Constantinopolitanorum sequioris etiam ævi potestate circa Episcoporum electionem, in *Notis ad Cantacuzenum l. 2. pag. 283.*

XXI. In omni hoc negocio autem Germanicarum gentium Reges exemplum illud Romanorum Imperatorum sunt secuti. Ex quo enim illi Christianam sunt fidem amplexi, modò hic modò alibi, pro suo arbitrio, Episcopos Ecclesiis dare, aut à Clero & Populo antiquo ritu electos confirmare, sui juris existimaverunt. In Hispania à Gothorum Regibus hoc jus, nemine reclamante, fuisse exercitum, cùm ex monumentis Hispanicis constat, tùm ex eo, quod Concilio Toletano duodecimo, Salutis anno sexcentesimo octogesimo primo, est constitutum, liquidò apparet. Eoque ipse Mariana *l. 6. c. 17.* ait: *ad Regem jus creandi tota illa ditione Episcopos, pervetusto Hispaniæ more, spectasse.* Ipse Canon Toletanus indicat, factum hactenus, ut *tractu terrarum fuerit impedita celeritas nunciorum, ne potuerit Regi defuncti Præsulis obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari, eòque in quibusdam civitatibus decedentibus Episcopis diu differri ordinationem successoris.* Verum Hispaniæ ut & Britanniæ aliarumq; regionum, etsi â Germanicis gentibus occupatarum, res ad nos fortassis haud pertinent. Attamen & Francorum Reges, cum ad eos Galliarum & Germaniæ imperium pervenisset, usi statim sunt hoc jure, & quidem usq; adeo frequenter, ut ferè ab eorum nutu cuncti Episcopatus pependerint. Hinc
Lib. 10. Clodovæus ipse Dinifium in Turonensem Episcopum elegit, ut est apud Gregorium Turonensem. Qui & alibi O-
Lib. 3. masium post Dinifium mandato Clodomeri Episcopum Turonensem dictum, & Nicetium Regis Childeberti & pleno populi suffragio in Episcopum electum, demum etjam Quintianum Arvernorum Episcopum Theodorico Re-
Lib. 3. ge consentiente constitutum, tradit. Nonnulla quæ huc faciant exempla ex Turonensi affert Lehmannus in *Chronico Spirensi*; omnia verò in unum collegit fasciculum

Tho-

Thomas Bilsonus VVintoniensis in Angliâ Episcopus libro, quem scripsit *de perpetuâ Ecclesiæ gubernatione.* Sunt verò præter Turonensem alii quoque scriptores, qui idem confirmant. Exstat apud Surium vita Sulpitii Bituricensis Episcopi, qui Austregisilo successit, ex quâ cognosci potest, quàm necessarius habitus Regis in constitutione Episcoporum fuerit consensus. E populo alii alium, ut solet fieri, nominarant, pars etiam quædam insanioris vulgi primoribus nonnullis consenserat in cujusdam Simoniacam electionem, Regisque consensum, magnâ vi auri oblatâ, ad id impetrari posse, spes fuerat; Rex tamen Gunthramnus re rectius perpensâ, repudiato Simoniaco, Sulpitium voluit esse Episcopum: ita, Gregorio Turonensi teste, eos qui Simoniacis artibus Episcopatus ambiebant affatus: *Non est principatus nostri consuetudo sacerdotium venundare sub pretio: sed nec vestrum, eum præmiis comparare, ne & nos turpis lucri infamia notemur, & vos mago Simoni comparemini.* Ne solo *Principis imperio* quis constituatur Episcopus, cautum quidem fuit anno Christi quingentesimo quinquagesimo septimo in Concilio Parisiensi tertio; sed major illâ Concilii definitione tantum non plærumque fuit habita Regum auctoritas. Quid sanè circa electionem in Palatio Regio tunc quasi ordinariè fuerit observatum, liquet ex formulis Marculphi, quibus Episcopi in Palatio designati fuerunt Metropolitanis consecraturis oblati. Lib. 3. c. 41.

XXII. Invaluit verò longe magis illa consuetudo, ut ii essent Episcopi, quorum electionem Francorum Reges, quibus tum Germania quoque Cisrhenana & pars Transrhenanæ parebat, suo suffragio confirmassent. Eam in rem constitutus est in Concilio Aurelianensi quarto, Christi anno quingentesimo quadragesimo nono, ille Ca-

non. *Ut nulli Episcopatum præmiis, aut comparatione liceat adipisci. Sed cum voluntate Regis, juxta electionem Cleri ac plebis, sicut in antiquis canonibus tenetur scriptum &c.* Historiæ porrò horum temporum testantur, à Regum arbitrio Episcoporum constitutionem, saltim magnam partem, dependisse. Theophilus Rainaudus Iesuita *in Indiculo sanctorum Lugdunensium* de Ennemundo tradit, eum voluntate Regis Clodovæi II in Episcopum Lugdunensem esse electum. Idem ex Angrano de Lamberti Lugdunensis Episcopi, qui sedit anno DCLXX electione ita loquitur: *Defuncto S. Genesio, Præsule urbis Lugdunensis, illico pius Rex Theodoricus & inclytus Princeps Pipinus cum proceribus palatii salubre agentes concilium, divinâ utique providente jussione, in præfatâ urbe, cum unanimi ejusdem regionis populi voto, ejusdem urbis eum constituerunt antistitem.* Quantum conjicere licet, id quoque sibi interdum videntur usurpasse Francorum Reges, ut ipsi nondum prævià facta electione cleri & populi Episcopos nominarent, quos tamen dein liberè clerus & populus reciperet. Sed id forte rariùs factum. Consensu autem Regio omnino nunquam non opus fuit. Hinc Modoaldus Trevirensis Episcopus constitutus est, *volente Rege, Pipino duce, Clero & populo,* ut *in vita* ejus Stephanus Leodiensis Abbas tradit. Is, qui Pauli Episcopi Virdunensis vitam descripsit, uti ea exstat apud Surium die VIII Februarii, autor est, Regem misisse Paulum, eumque invitasse, ut in aulam veniret: *electum eum esse à Palatinis, clero & populo, ut Virdunensis Episcopus esset, se quoque illorum votis & sententiæ assentiri.* Idem de Ansberto Rhothomagensi Episcopo narrat in ejus vita capite XV Angradus monachus, eum eligentibus civibus metropoleos Rhotomagensis, *cum unanimi voto sanctorum sacerdotum, Regis & Principum,* electum esse

Cap. III. *Cap.* V. *apud Surium die IX. Februarii*

Rho-

Rhotomagensem Episcopum. Avitus Avernorum Episcopus, cum Bonitum sibi successorem dari vellet, Regis consensum flagitat. Aurelianenses verò cives, cum Eucherium Episcopum elegissent, proxima illis cura fuit, de Regis suffragio impetrando: *Mittunt* igitur *ad Carolum Martellum Francorum Principem legatos, qui ejus pedibus advoluti suppliciter petierunt, ut Episcopum illis concederet Eucherium.* Verba hæc sunt ejus, qui historiam vitæ Eucherii reliquit apud Surium die xxx Ianuarii. Digna denique sunt, quæ hic legantur verba VValthrami Naumburgensis ex libro, quem scripsit de investiturâ Episcoporum. *Longè ante decretum Adriani Papæ, ejusque successorum, Reges, qui erant uncti, & Majores domus, investituras Episcoporum fecerunt; scilicet Dagobertus, Sigibertus, Theodoricus, Hildricus, Pipinus filius Begge Major domus, Theodebertus. Ab his inthronisati sunt Remaclius, Amandus, Audomarus, Anspertus, Eligius, Lampertus, aliique sanctissimi præsules, cum Reges isti in moribus suis satis fuerint notabiles.* Hæc verò tam apertè, quanta fuerit Regum Francorum in constituendis Episcopis autoritas, docent, ut nemo iis refragari possit. Quin imò non tacet ipse Baronius, quæ fuerit circa hæc tempora in Episcoporum electionibus Principum ratio habita: *Sanè à regibus est præsumtum*, inquit Tomo VII Annalium ad annum 559, *jus præficiendi Ecclesiis pastoribus destitutis Episcopos hoc seculo, tum in Occidente, tum in Oriente.* Præsumtum jus vocat ille quidem verbo asperiori: quod, si tamen illud intra limites cohibeatur, optimo jure Regibus competere, ex parte jamtum liquet, & rursum deinde probabitur.

Ap. Surium die xv. Jan.

Cap. III.

XXIII. Fortassis tamen quidam Ecclesiastici proceres in Galliis initiò non satis æquo animo tulerunt illam, quam sibi Reges usurpabant, potestatem. Patres enim Conci-

liii

lii Avernensis, inter quos etiam fuere Nicetius Treverorum, Domitianus Tungrorum, Desideratus Virdunensium, Superius Aventicorum in Helvetiâ Episcopi, huc videntur respexisse, cum Canone secundo sancierunt; qui Episcopatum desideret, electione clericorum vel civium, & consensu metropolitani provinciæ debere ordinari, non verò patrocinia potentum adhibenda. Acrius Patres in Concilio Parisiensi, anno DLIX habito, in eam consuetudinem, quâ vel invitis civibus beneficio Regis Episcopatus quidam obtinere se posse sperabant, invehuntur Canone VIII. Quædam ejus jam tum adduximus, est autem dignus ut integer hic adscribatur: *Quia in aliquibus rebus*, inquiunt, *consuetudo prisca negligitur, ac decreta canonum violantur, placuit, ut juxta antiquam consuetudinem canonum decreta serventur. Nullus civibus ordinetur Episcopus, nisi quem populi & clericorum electio plenissimâ quæsierit voluntate. Non PRINCIPIS IMPERIO, neq; per quamlibet conditionem, contra Metropolitani voluntatem & Episcoporum comprovincialium ingeratur. Quod si per ORDINATIONEM REGIAM honoris istius culmen pervadere aliquis nimiâ temeritate præsumserit, à comprovincialibus loci ipsius Episcopis recipi nullatenus mereatur, quem indebite assumtum agnoscunt. Si quis de comprovincialibus recipere eum contra interdicta præsumserit, sit à fratribus omnibus segregatus, & ab ipsorum omnium charitate remotus.* Ita statuerunt Episcopi in Concilio illo Parisiensi coacti. Id verò duntaxat velle hos Episcopos liquet: non esse concedendum, ut Reges soli pro arbitrio atq; autoritate tantum regiâ, vel invitis civibus, constituant Episcopos. Id enim creditum scilicet est: neminem invitis civibus, quibus ipse præesse debeat, posse justum esse Episcopum. Qui igitur saltim hoc statutum Ecclesiasticũ pervertere ausi sunt, eos jure quodam meritoq; Cõcilium Parisiense per-

perstrinxi. Consuetudinem verò illam, quæ tum in Galliis obtinebat, ut confirmationem factæ electionis vel Episcopi ipsi electi vel cives peterent à Rege, nullo verbo improbarunt. Quin paulò ante Episcopi Gallicani in Synodo Aurelianensi quintâ, Childeberto regnante, anno seculi quinti LII decreverũt quidem; neminem debere Episcopatus per præmia, aut ope potentium personarum inclinatis civium animis aucupari, addidere tamen, *sed voluntate Regis juxta electionem Cleri ac plebis*. Cujus canonis jam tum itidem meminimus. Habemus igitur jam primorũ Regum Francorum jura exemplis confirmata, & Synodi decretis stabilita. Sed illa jura, uti in Gallia exercuisse Reges constat, sic quoque in Germania, quantacunque ejus pars iis parebat, itidem ab illis haud fuisse neglecta, extra omne dubium esse debet. *Can. x. & ix.*

XXI. Ex Galliis autem petenda fuere exempla, quia ob defectum scriptorum, quomodo tum se res in Germania habuerit, non satis constat. Non est verò quod quis arbitretur, aliter tum in Germaniâ atque alibi in Regno Francorum obtinuisse. Nihil enim est quod suadeat, minorem sibi priscos Francorum Reges in Germanos usurpasse potestatem, quam in ipsos Francos Galliæ incolas: præsertim cum multas in Germaniâ Ecclesias desolatas & destructas Reges Francorũ restaurarint; qua in re primas Dagobertum ejusque filium Sigebertum tenuisse ferunt. Nec verò etiam locorum intervalla impedire potuerunt, quo minùs Ecclesiarum in Germania curam agerent. Austrasiæ enim Regnum, cujus Germania pars maxima erat, suos sæpe ex Francorum regiâ familiâ proprios habuit reges. Childebertus quoque & Dagobertus in ipsâ Germaniâ sedem fixerunt, ille quidem Stratisburgi, quod est Argentoratus, hic verò Kircheimi non procul ab Argentorato.

Quin Athanasius & Basinus Spirenses Episcopi à Dagoberto & Carolo Martello constituti memorantur Lehmanno. Vt jam eos præteream, quos à Francorum Regibus Constantiæ, Argentorati, VVormatiæ & Moguntiæ Episcopos constitutos Bruschius tradit. Minus enim fateor, accuratè ut alia ita & ea quæ ad Episcoporum electiones faciunt, persequitur, quod intuenti manifestum est.

Lib. III. *cap.* 13. & 21.

XXV. In Bavariâ verò, quæ tunc proprios habebat Reges aut Regiæ auctoritatis Duces, interdum à Rege aut Duce, interdum à populo Episcopos delectos, Leges Bajovvariorum, cum aliàs editę tum quæ sunt Codici Legum antiquarũ Friderici Lindenbrogii insertæ, indicant. Ita enim legitur cap. XII. lit I. *Si quis Episcopum, quem constituit Rex, vel Populus sibi elegit Pontificem, occiderit, solvat eum Regi vel Plebi, aut parentibus, secundum hoc edictum.* Hæc utiq; aperta sunt. Bonifacius ipse à Principibus sive Majoribus Domus Pipino & Carolomanno Moguntinus jussus est esse Archiepiscopus. Is, qui ejus vitam descripsit, apud Surium die quinto Iunii, manifestè ait: *Gervilione deposito S. Bonifacius à Carolomanno & Pipino fratre ejus Moguntina Sedi præficitur.* Dein cum *infirmitate corporis prægravatus Synodalia Conciliorum conventicula*, (verba sunt VVilibaldi *in vita ejus cap. x.*) *per omnia adire non posset*, idem ille Bonifacius, *consultu atque consilio gloriosi Regis Pipini Lullum sibi successorem constituit.* Zacharias Pontifex ipse Epistolâ CXLII, Bonifacio scribit: *quod tibi successorem constituere petiisti, ut te vivente in tuo loco eligatur Episcopus, hoc nulla ratione concedi patimur, quia contra omnem Ecclesiasticam regulam, vel instituta patrum esse, monstratur.* Quid verò sibi volunt illa verba, quod *petiisti tibi successorem*, si hæc ad Pipinum, à quo petierat, non sunt referenda? Superest verò adhuc Epistola Bonifacii ad Fulradum presbyterum apud Baro-

Baronium *tomo* IX *Annalium*, ad annum 855, quæ est in codice Epistolarum Bonifacii XCII, quâ rogat Fulradum, ut Pipinum adeat, eumque suo nomine roget, ut, si clementiæ ipsius placeat, Moguntiæ *Lullum in ministerium populorum & Ecclesiarum componere & constituere faciat prædicatorem & doctorem presbyterorum & populorum*. Cum desiderium impetrasset Bonifacius, gratias egit Pipino per Epistolam, quæ est inter epistolas Bonifacii CIV. Hæc enim huc omninò referenda est; ut liquet, si quis VVilibaldi verba antè allata cum hâc Epistolâ conferat. Sed & aliàs Bonifacius hanc Regum potestatem agnovit. Cum enim Bavariam omnem in quatuor diœceses divideret, & singulis præficeret Episcopum; *Odilone Duce consentiente* id esse factum, tradit VVilibaldus *capite* IX.

XXVI. CONSENSV igitur Principum tunc fuisse opus, non est dubitandum. Pontificis autem Romani approbatione non fuisse tum opus, non est quod dubitemus, quoniam nullum ejus indicium levissimum in omnibus istius ævi monumentis liceat observare. Tantùm in novis Episcopatibus constituendis, possit videri eo tempore Pontifices Romanos autoritatem suam cœpisse miscere. Bonifacius nempe contendit per literas à Zacharia Pontifice, ut, quas in VVirtzburg Buraburg & Erpfesfurt Episcopales sedes constituerat, Apostolicæ Sedis autoritate confirmaret; ejus quoque petitioni assensum haud difficulter præbuit Zacharias, & rata habuit quæ constituerat Bonifacius. Sed cum Bonifacius novo, & quidem insolito more, Romanæ Sedis Legatus fuerit, illique planè nova quadam ratione addictissimus, ab ejus factis argumentum sueti tùm & recepti moris, quasi nempe constitutio novorum Episcopatuum omnium etiam hactenus fuisset solius potestatis Papalis, haud satis rectè ducas, & jus aliis quod

Epist. CXXXII.

Ep. CXIII.

quod Pontificis Romani arcessas. In Moguntinæ sanè Metropoleos nova constitutione, quod sibi Principes Carolomannus & Pipinus consensum aliquem Romani Pontificis impetrandum censuerint, ut est in vitâ Bonifacii, ea res longe aliter se habet. Jampridem scilicet usu venerat per Galliam, ut Metropolitani in celebratione sacrorum, ad majorem muneris sui splendorem, uterentur sacri vestimenti aliquo genere quod Pallium appellaverunt: unde in Concilio Matisconensi decretum fuit anno quingentesimo octogesimo primo, ne Archiepiscoporum quisquam præsumeret Missam celebrare sine Pallio. Verùm illa Pallia unusquisq; illorũ sibi hucusq; confici curaverat. At verò Bonifacii persuasione, anno septingentesimo quadragesimo secundo, Galliæ Metropolitani consenserant, imposterum Pallia sua à Romanorum Paparum manu accipere, non autem, ceu hactenus sueverat, propria sese auctoritate iis inducere. Epistolâ centesimâ quintâ ita loquitur de hoc negocio ipse Bonifacius: *Decrevimus in nostro Synodali conventu, & confessi sumus fidem Catholicam & unitatem & subjectionem Romanæ Ecclesiæ fine tenus servare, Sancto Petro & Vicario ejus velle subjici, Metropolitanis Pallia ab illa Sede quærere, & per omnia præcepta S. Petri Canonicè sequi.* Potuit autem hoc Metropolitanis Galliæ ea tempestate non difficulter persuaderi, quia per totos octoginta annos Gallia caruisset Archiepiscopis, & curante Bonifacio tunc recenter per Carolomannum & Pipinum nonnulli fuissent quasi de novo restituti. Ex eo igitur tempore munus Metropolitanum à Romanæ Sedis cõsensu insolitâ hactenus ratione cœpit quadamtenus dependere: ac proinde ad Moguntinum Metropolitanum constituendum, hac ipsâ de caussâ inducti sunt illi Francorum Principes à Zacharia Papa consensum expetere

petere, quod alioquin non fuisset necessarium. Et verò ad id ut Bonifacius ille constitueretur Episcopus, consensus Zachariæ Papæ non fuit postulatus, neque ad id illo fuit opus. Sed & ipsa illa Pallii concessio nihil aliud tum fuit quam amica quædam approbatio, non autem ullius sacræ jurisdictionis largitio. Indicant hoc verba ipsius Zachariæ Epistola cxxxviii. ad Bonifacium scriptæ: *De eo, quod suggesfisti, quod elegerunt unam civitatem omnes Francorum proceres, pertingentem usque ad paganorum fines, & in partes Germanicarum gentium, ubi anteà prædicasti, quatenus ibi Sedem metropolitanam perpetuò habere debeas, & inde cæteros Episcopos instrueres ad viam rectitudinis, & post tui successores perpetuo jure possideant: hoc, quod decreverunt, nos læto suscipimus animo, eo, quod ex Dei nutu factum est.* En, quàm nihil aliud agit Zacharias, quam quod decretum Francorum laudet & probet. Qui à Carolo Magno & Ludovico Pio sunt in Saxonia alibique instituti Episcopatus, non auctoritate Papali cœpisse, indicant Diplomata institutionum. Quicquid autem sit de noviter instituendis Episcopatibus, in Episcoporum certe electionibus, Principum ab ipso Clodovæo usque maxima, Pontificum autem Romanorum usque ad Gregorium septimum nulla, velsi casus aliquis incidisset, non adeo magna, habita est ratio, præterquam, quod Metropolitani pallia à Romano Pontifice recipere tandem cœpissent.

XVXII. VT VERO AD PRINCIPVM, de quo sermo est, consensum redeamus: Baronius, quo Pontificiam majestatem asserat, (quæ ingens sane detrimentum pateretur, si Regibus & summis Principibus Regio jure illud quod sibi in electionibus Episcoporum usurparunt competit) conatur nobis persuadere, jus illud Regibus

 proma-

promanasse à concessione Pontificia. Affert in eam rem verba Lupi Feraniensis in Galliâ Abbatis, (qui diu Fuldæ sub Rabani disciplina vixit, teste Christophoro Brovvero *in Antiquitatibus Fuldensibus*,) *ex epistola ejus LXXXI* ad
Lib. 1. c. x. Amulum Lugdunensem Archiepiscopum. Baronius verò de eâ re ita loquitur *Tom. 9. Annalium, ad annum 752. Illud non ignorandum, concessam fuisse à Zacharia Romano Pontifice Pipino Regi Francorum nominationem, quam vocant, seu postulationem Episcoporum pro Ecclesiis vacantibus in Regno suo. Vt intelligas, cum legis, à Regibus Ecclesiis esse datos Episcopos, totum id factum non jure proprio, (quod nullum penitus in Ecclesiasticis rebus Reges habent,) sed concessione Apostolica Sedis. Vnde erubescant mentientes Politici novatores, cum Ecclesias subjiciunt Regibus.* Vnde verò cæteri Reges Francorum id jus habuerant, si id demum est Pipino concessum? Silent enim de Papali concessione documenta veterum, nec Baronius tale quid producit. Vnde reliqui atque adeò & Hispaniæ ac Britanniæ, Reges, habuerunt, qui idem usurparunt? Non etiam Lupi verba id indicant, quod vult Baronius. Liquidum scilicet est, Lupi verbis agi de solâ illâ Episcoporum electione, quæ fiebat in *Palatio Regio* inconsulto Populo & Clero. Quam Lupi etiam ætate, atque adeo Rege Carolo Calvo, quibusdam planè fuisse visam iniquam, docet nos libellus Flori Diaconi Lugdunensis Ecclesiæ, isthoc tempore conscriptus. Itaque apparet, Pipinum quoque fuisse dubium, num id esset licitum piumque. Zachariam autem Papam consensisse, spectata *temporum illorum acerbitate*, quæ nempe curam rerum Ecclesiæ Populi animis excusserat. Et verò in Synodo Liptinensi, quam indubiè respicit Lupus, nihil tale de Episcoporum electione fuit constitutum, quale Baronius venditat. Certè credidisse Pipinum, in manu Pon-

mi Pontificis situm esse tale aliquod jus sibi largiri, atque eo animo Zachariæ assensum flagitasse, nec Lupi verba indicant, neque etiam aliunde constat. Utique, cum Pipinus adhuc Major domus esset & Princeps Francorum, aliam ipsi mentem fuisse, patet. Ita enim Childericus & Pipinus in Comitiis Suessionensibus anni DCCXLIV loquuntur: *idcirco constituimus per consilium Sacerdotum & Optimatum nostrorum, & ordinavimus per civitates legitimos Episcopos, & constituimus super eos Archiepiscopos Abel & Ardobertum.* Recitat hoc decretum Goldastus *tomo tertio Constitutionum Imperialium.* Carolomannus quoq;, Pipini frater, in Synodo, (cujus acta in librum quintum Capitularis transtulit Benedictus Levita,) ita Regio more loquitur. *Ego*, inquit ipse Carolomannus, *Dux & Princeps Francorum synodum congregavi. Et per consilium sacerdotum & optimatum meorum ordinavimus per civitates Episcopos, & constituimus super eos Archiepiscopum Bonifacium, missum sancti Petri.* Nulla hic consensus à Pontifice aliquando impetrandi suspicio mota est. Suâ autoritate & Episcopos & Metropolitanos esse constitutos, uterque & Pipinus & Carolomannus diserte loquuntur.

XXVII. HOC LOCO autem mirari licet, cur Baronius concessionem Pipino à Zacharia factam tam multis urgeat, in celebre verò illud & πολυθρύλλητον Hadriani I privilegium, uti communiter vocant, quo is Carolo adhuc Patricio electionem Romani Pontificis & Episcoporum investituras concessit, plenus irarum insurgat. Concessit nempe, ex sententia ipsiusmet Baronii, Zacharias Pipino, nominationem Episcoporum; hæc verò, si rem ipsam videas, non multum ab investiturâ differt, utpote quæ vel consensus est in personam à clero & plebe electam,

ctam, atque ita aliquid nominatione minus, vel est clero & plebe inconsulta à Rege cujuspiam ordinandi facta Metropolitano nominatio, quem, si Metropolitanus dignum illo munere judicet, Episcopum hic ordinet & consecret. Ipsa sane à clero & plebe facta electio, nihil aliud reapse est, quam simplex certæ personæ nominatio. Cum igitur idem fermè sit, nominationem Episcoporum, atque investituras Episcoporum concedere, causa nulla erat, cur Baronius tantâ quidem vehementia in Sigebertum Gemblacensem declamaret. Sed indubiè bilem Baronio movit, quod Decreto isthoc Romani Pontificis cōstituendi potestas Carolo fuerit cōcessa. Adversatur id sane Pōtificiæ majestati, quam sibi extollendam sumserat. Quicquid tamen obnitatur, constat huic Adriani Decreto sua autoritas. Vindicarunt à falsi crimine Sigebertum cum Marcus Antonius de Dominis *lib. VI. de Rep. ecclesiast. cap.* 7. tum verò prolixissimè ὁ πολυμαθέστατος Goldastus *in Rationali ad Constitutiones Imperiales*, nec non in *Replicatione cap. 13.* ut & ante triennium Clarissimus Præses *scripto, quod de Germanorum Imperio Romano edidit cap. VI.* Vix quisquam certè ante Baronium ausus est, illos Canones apud Gratianum, qui eodem loco eos suo Decreto inseruit, falsi postulare. Bellarminus ipse ut legitimos adduxit *Libr. II de Rom. Pont c. 29. & lib. 1. de Cleric. c. IX & li. 1. de Translat Imperii c. XIII.* Monitus tamen deinde, retractavit cum in Recognitone suorum operum, tum libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, quod eos pro legitimis habuisset: atq; vel falsos esse vel certè dubiæ fidei. Caput autem Baronianæ accusationis est: nec Anastasium Bibliothecarium penè σύγχρονον & rerum Romanarum callentissimum, nec quenquam alium ante Sigebertum, meminisse hujus Decreti. Utrumque verò falsum est. Expressa enim ejus mentio

tio

tio exſtat in oratione Gregorii VI Papæ apud VVilhelmum Malmesburienſem, *lib. II de geſtis Reg. Anglor. cap. XIII*: obſcurior in Eutropii Langobardi libro, quem de ſtatu Romanorum ſub Græcis & Francis Ottonum ævo conſcripſit. Quod de Paulo Diacono & VValthrâmo objicitur, id infirmum adeò eſt, ut non egeat reſponſione. Anaſtaſium verò hanc narrationem non prætermiſſe, ex ipſomet Onuphrio Panvinio diſcimus. Is enim aperte, deſumtum hoc eſſe à Gratiano ex Anaſtaſij *hiſtoriâ eccleſiaſticâ* tradit: neque etiam aliter credi inſcriptio capituli apud Gratianum patitur. Invictum verò argumentum eſt, quod Platina, qui indubie optimo & incorrupto Anaſtaſij codice uſus eſt, hanc conſtitutionem Hadriani in Anaſtaſij hiſtoriâ legerit. Verba enim ejus ſunt in Paſchali primo: *Idem Bibliothecarius ſcribit, Ludovicum liberam eligendorum Epiſcoporum poteſtatem Paſchali dediſſe, cum antea eâ quoque in re Imperatores conſulerentur: quam poteſtatem ab Hadriano Pontifice Carolo conceſſam, idem autor refert.* Platinæ igitur ætate in Anaſtaſio quoque hanc Hadriani conſtitutionem repertam eſſe, ſatis conſtat.

XXIIX. Quid? quod ipſa experientia Sigeberto ſuffragetur. Summa enim utique ex eo tempore fuit in eligendis Romanis Pontificibus Imperatorum autoritas. Id quod & Marcus Antonius de Dominis & Ampliſſimus Præſes in ſcripto *de Germanorum Imperio Romano* multis adſtruxerunt. *Lib. IV. cap. II.* Integrum ſane manſit Cæſari & illud jus, donec Carolus Calvus à Joanne Papa conſecratus Imperator, ut alia quammulta Cæſarum jura ita & hoc per ſummam imprudentiam prodegit. Ex eo enim fateor, aliquandiu circa Paparum electiones nulla fuit Carolovingicorum Cæſarum Regumque auctoritas. Eòque cum iſthac

tempestate libellum suum de Electione Episcoporum conscripserit Florus Diaconus Lugdunensis, non est mirum, ad Paparum sine Principum assensu factas creationes, eum provocasse. Cæterùm paris atque Adriani auctoritatis est altera illa Leonis VIII, quem Otto Magnus Imperator pulso Johanne XII homine monstroso Papam creaverat, constitutio, quâ idem Leo iste Ottoni, quod ante Hadrianus Carolo, concessit. Recitat vero eam, ut & alteram Hadriani, Gratianus *Dist. LXIII.* levitatis ideo à Baronio & Bellarmino pariter notatus. Etiam quidem hanc quoque contendit Baronius *Tom. X Annalium, anno 964*, sed irrito conatu. Non sane causa est ulla, cur hujus Decreti fidem quisquam elevet, si Hadrianeum illud firmo stat talo. Sed illud quidem paulò ante assertum, & Sigebertus ab imposturæ crimine, quod ipsi impegerat Baronius, vindicatus est. Tria verò, quod utramq; cum Hadriani tum Leonis VIII constitutionem attinet, disquisitione aliquâ indigent. Dicendum enim *primò* an Adrianus Carolo & Leo Ottoni potestatem dederint liberè investiendi Episcopos omnium Provinciarum, Regno Francorum & dein Germanorum subjectarum, an verò solius Patrimonij Divi Petri, an Italiæ totius, an in his omnibus locis simul. *Deinde*, ad quascunque demum provincias illud decretum pertineat, an utraque constitutio dici concessio & privilegium possit. Et *tertio* denique dicendum fuerit, an Carolus Magnus ejusque successores investituras Episcoporum exercuerint, an verò iis renunciaverint, quod ait Baronius.

XXIX. Vix quisquam verò est, cum veterum tum recentiorum, qui non utramque hanc constitutionem de confirmatione juris antiqui, quo Francorum Reges in constituendis Episcopis usi diu fuerant, vel de concessio-

cessione potestatis investiendi Episcopos per omnes omnino provincias Francorum & post Germanorum Regibus parentes, interpretatus sit. Sigebertus Gemblacensis ipse de Henrico V disertè ait: *Rex uti volens autoritate & consuetudine, & autoralibus privilegiis Imperatorum, qui à Carolo Magno, qui post de regibus Francorum imperavit Romanis, jamq; per trecentos & eo amplius annos imperaverant sub LXIII Apostolicis, dabat licitè Episcopatus & Abbatias per annulum & virgam.* VValthramus quoque non in aliâ fuit sententiâ. Ubi enim de Carolo M. ipsi sermo, ait, Pontificem Romanum *de investiendis Episcopis per Reges antiquam consuetudinem confirmasse.* Idem sensisse videntur, quotquot harum constitutionum meminerunt, quos magno numero testes adducit in Rationali Goldastus. Idem senserunt Matthæus Parisiensis & Nauclerus; uterque enim Sigeberti Gemblacensis verba transcripsit. Quin Imperatores ipsi pro jure investiendi Episcopos ad hæc privilegia provocarunt. Absurdi verè sunt, nec refutatione aliquâ digni Canonistæ; qui ineptiunt, esse hâc constitutione concessum Carolo investire Episcopos & in Franciâ & in Hispaniâ, quia unus est Imperator, atque ita ad vulgares illas nugas de Imperatore mundi domino delabuntur. Nec multò meliùs sentiunt, qui Hispanis quoque investituras Episcoporum in persona Caroli à Pontifice tributas putant, quos refellit Didacus Covarruvias *Tom. 1. Part.* II *Relect. c. possessor mal. fid.* §. *10.* & ex eo Henningus Arnisæus *lib.* II. *de Jure majestatis cap. VI.* Eorum sententia, qui utramq; Pontificis constitutionem juris antiqui confirmationem dicunt, minùs est improbabilis. Stat enim pro eâ omnium pene veterum recentiorumque autoritas. Neque verò ideò ab eâ recedendum, quod Pontifex concede-

Lib. VI. cap. 7. n. 125. re Carolo Galliæ & Germaniæ Episcoporum investituras non potuerit, cum jam ante Carolus more majorum jure Regio Episcopos investiverit. Fortè enim cessat illa ratio, si dicas cum Marco Antonio de Dominis: esse illas constitutiones, *proprii Principum juris naturalis recognitiones admissiones & probationes; cum remotione obstaculi injusti, per prohibitiones perperam & indebitè positi: & declarationes, posse jam Principes suo jure uti, & se, quantum in ipsis sit, nolle illud impedire*: vel cum Duareno, *lib.* 3. *de sacris Ecclesiæ minist. cap.* 11: *esse illas hominum ultrò bonam fidem agnoscentium confessiones.*

XXX. Sed salvâ aliorum autoritate ac sententia, novum hoc investituræ jus, ab Adriano & Leone VIII Papis Carolo & Ottoni delatum, omnino ad solos Episcopos provinciarum Italiæ illarum in quas jus aliquod hactenus fuerat Imperatoribus Constantinopolitanis eorumque Exarchis, non ad reliquos Germaniæ Galliæque, imo nec ipsius Italiæ, Episcopos pertinuisse, potiùs est statuendum. Goldastus quidem *in suo-Rationali* ad Italiam totam extendit hanc constitutionem, sed etiam hoc minus rectè. Argumenta utique, quæ affert, rem non conficiunt. Immo, quibus ille rationibus ductus negat, Decretum Hadriani de Galliæ, Germaniæ, Aquitaniæ, aliarumque provinciarum Episcopis accipiendum, eædem pro magnâ Italiæ parte militant. Verba Goldasti sunt: *Populus Romanus aut Pontifex dare non potuit, quod non habuit*: Et post: *Carolus non à Populo Romano nec à Pontifice jus illud in patriis regnis accepit, sed ab antecessoribus legitimâ successione hæreditavit: non etiam in Regnis à se devictis, putâ Aquitaniâ Wasconiâ, Hispaniâ, quæ victoris lege non jure donationis administravit, patriisq; regnis adjunxit.* In Langobar-

gobardorum scilicet regnum, quod magnam Italiæ partem tunc occupabat, jus itidem nullum pridem fuerat Cæsaribus aut Exarchis aut Pontifici Romano. Ipsi potiùs Langobardorum Reges, captâ Ravennâ & Exarchatu sublato, quæ Exarchis fuerat in Romam Papam & Exarchatus Episcopos potestas, ad se transiisse existimarunt. Carolus autem Regnum Langobardicum armis obtinuit, & in devicti Desiderii jura successit. Cum igitur Langobardorum quoque Reges, more tum Principibus summis usitato, Episcopos constituerint, id jus Carolum ab Adriano obtinere opus non fuit. Cæterùm obtinebant tum Pontifices Romani partim injusta usurpatione, partim verò Regum Francorum, Pipini maximè, dono, non solùm Vrbem Romam & Ducatum Romanum, sed & aliàs nec incelebres nec numero paucas Italiæ provincias & civitates. In has autem Carolus, Patritius primum à Populo & Pontifice Romano deinde Imperator dictus, summum est adeptus imperium; quod reliquum erat Italiæ Regni Langobardici nomine tenuit, ut ait quoq; Sigonius *libro IV de Regno Italiæ.* Cum ergo Adrianus Papa Carolum Patritium, & Leo VIII Ottonem Augustum & Imperatorem agnoscerent, quibus summa jam majestas in Urbem Romam & illas provincias, quas Principum dono Romana Ecclesia possidebat, cum Patritii & Imperatoris nomine erat collata, jure arbitrati sunt, æquum esse, ut more per totum Occidentem imò Christianum orbem à seculis aliquot recepto, Caroli quoque & Ottonis suffragio electiones Pontificis Romani, & Episcoporum per singulas provincias Pontifici jam aliquo modo subditas, confirmarentur.

XXXI. *Carolus verò*, inquit Marsilius Patavinus in

 tractatu

tractatu de Translatione Imperii cap. 8, *Prima concessione, potestatem videlicet Romanum Pontificem ordinandi, non fuit usus. ----- De secundâ vero concessione, videlicet Episcoporum installatione, se aliquoties intromisit, ut ex ipsius gestis in plerisque locis apparet.* Si ad manus essent Hadriani Pontificis literæ, quas ad Carolum aliosque dedit, fortassis certiora afferri possent. Editæ enim quidem illæ sunt à Gretzero, sed ejus voluminis exemplo omni nunc destituimur. Habuit verò easdem & Matthias Flacius Illyricus, cum octavam centuriam Historiæ Ecclesiasticæ compilaret, Baronius verò seriò doluit eas deperditas, cum Bibliotheca Vaticana illas ante possedisset. Recitavit tamen ille argumenta illarum, quæ reliqua nobis sunt. Ex his argumentum Epistolæ trigesimæ nonæ tale est: *Carolum mendacii arguit & objurgat, quod Ravennam ad electionem novi Pontificis legatos suos direxerit.* Paulò pluribus verbis recitat idem argumentum Flacius, cum ait: *Adrianus in Epistolâ ad Carolum negat, legatos ejus electioni Ravennatis Episcopi unquam interfuisse, & asserit, Ravennates semper ab Apostolica sede Archiepiscopos petere.* Quocunque autem modo hæc res se habeat, constat hinc: Carolum in constituendo Episcopo Ravennatium, qui Pontifici parebant, sui quoque rationem haberi voluisse. Reliquum tamen aliquid & Adriano in constituendis Episcopis fuisse videtur. Ita enim in Epistolâ, cujus particula in tractatu Flacii de Episcoporum electione exstat, ad Carolum scribit: *Quia nunquam nos in ullâ electione nobis subjecta ingessimus, nec ingerere habemus; sic neque vestram Excellentiam optamus in talia recumbere: sed qualis à clero & plebe cunctoq; populo electus canonicè fuerit, si nihil sit quod sacro obsistat ordini, solita traditione ordinamus.* Hæc si de jure Metropo-

Tomo IX. anno 795.

Cent. VIII. cap. 7.

tropolitico intelligenda non sunt, omnino ostendunt, Pontificem quoque Episcoporum quorundam electiones Exarchali quasi jure confirmasse. Cæterum hæc rectiùs poterunt intelligi inspectis ipsismet illis Pontificum Epistolis a Gretzero editis: præsertim quia à nonnullis laudatur cumprimis in hac causâ Epistola Septuagesima prima Gretzerianæ illius editionis. Sed fortassis, Platinæ si fidendum, Ludovicum Pium concessioni Adriani de investiturâ Episcoporum renunciasse, dicendum fuerit. Verba ejus paulo antè allata hîc iterum adscribo: *Idem Bibliothecarius scribit, Ludovicum liberam eligendorum Episcoporum potestatem Paschali dedisse, cum antea ex quoq; in re Imperatores consulerentur.* Non exstant etiàmnum hæc in Anastasii historiâ de vitis Pontificum, tamen â Platina ex Historiâ Ecclesiasticâ Anastasii descripta videntur. Facile verò hinc colligere est: si vera sunt quæ Platina narrat, de ipsismet Papis, aut saltim de Episcopis illarum duntaxat provinciarum, quæ Pontifici ex dono liberali Pipini & Caroli parebant, ea accipienda esse; quorum nempe Episcoporum investituram Carolo ab Hadriano concessam diximus. Is sanè imprudens fuerit, qui Ludovicum Pium, optimum utiq; Imperatorem, tam prodigum suæ majestatis fuisse dicere ausit, ut omnium in Germaniâ, Gallia, & Italiâ Episcoporum eligendorum potestatem Paschali permitteret. At vero tota etiam illa Platinæ narratio haut satis certâ fide nititur, si verba ipsius de constituendis inconsulto etiam Imperatore Episcopis accipienda sint: ut possit cui videri. Leo enim quartus, qui septem à Ludovici obitu annis cathedram Romanam adeptus est, in Reatinâ civitate Episcopum ordinare ausus non est, antequam Imperatorem consuluisset. Reate tamen Romanæ subjecta erat metropoli. Conservavit

vavit nobis verba Leonis Gratianus *Dist. 36. cap. Reatina*, quod hic quoque legi meretur. Ita enim Leo quartus ad Lotharium & Ludovicum Augustos scribit: *Reatina Ecclesia, quæ per tot temporum spatia pastoralibus destituta curis consistit, dignum est ut brachio amplitudinis vestræ sublevetur, ac gubernationis tegmine protegatur. Vnde salutationis alloquio præmisso, vestram mansuetudinem deprecamur, quatenus Colono humili diacono eandem Ecclesiam ad regendum concedere dignemini, ut vestrâ licentiâ acceptâ ibidem eum Deo adiuvante consecrare valeamus Episcopum. Sin autem in prædicta Ecclesia nolueritis ut præficiatur Episcopus, Tusculanam Ecclesiam, quæ viduata existit, illi vestra Serenitas dignetur concedere, ut consecratus à nostro Præsulatu Deo omnipotenti vestroq; Imperio grates peragere valeat.* Quid apertiùs his pro jure Principum tunc superstite afferri possit? Licentiam enim utiq; Colonum consecrandi, ab Imperatoribus petit Pontifex; rogatque ne improbent electionem factam. Hinc adeo evenit, ut Glossator notaverit: *consensum Principis requirendum electione celebratâ, nisi aliud suadeat scandalum vel præscripta consuetudo.* Hoc verò est, quod Leo IV Augustis promiserat, servaturum se illibata jura Imperalia. Faciunt huc etiam sequentia duo Capitula apud Gratianum, quippe quæ nostram sententiam apertissimè confirment. Leo enim Ritæ Comitissæ scribit; dixisse Imperatorem, debere Colonum Episcopum Reatinum consecrari. Stephanus verò Papa in simili negotio, Reatinæ Ecclesiæ priscam esse consuetudinem dixit, ut *Imperiali primum perceptâ licentiâ, & Imperatoriâ directâ Epistolâ*, Episcopus consecretur. Hæc sane tam apertè pro Principum illius ævi jure faciunt, ut ea etiam doctissimus Carnutensium Episcopus Ivo, *Epistola LX*

ad

ad Archiepiscopum Lugdunensem Romanæ Sedis Legatum pro investituris afferat. Autor incertus, qui apud Christophorum Brovverum in ejus *Sideribus* translationem Epiphanii Ticinensis Episcopi Hildensheimium ab Ottvvino Episcopo factam descripsit, ita de Ottone M. ait: *Otto Ecclesias per Italiam & Tusciam, priorum Principum sævitia ac insolentia neglectas & desolatas, canonice reformavit, inque antiquum statum restituit.* Si autem in Ecclesias per Italiam & *Tusciam* suâ autoritate usus est Imperator, in Ecclesias omnes Pontifici Romano ex liberalitate Pipiniana subjectas, idem eum jus exercuisse, verum vel certè vero simile est.

XXXII. Eadem autem utriusque constitutionis Hadriani & Leonis ratio est. Utraque nimirum consensu Populi Romani & in Synodo facta est, quod tale quid à solo Pontifice decerni non posset. Leo ipse dicit, se ad exemplum Hadriani hanc constitutionem promulgare. Quantum igitur Carolus Hadriano, tantum quoque Leo Ottoni imò plus etiam concessit. Ex Leonis autem Decreto rectiùs adhuc colligi posse videtur, quid illis verbis velit; cum inquit, *concedere se facultatem Sedis Apostolicæ Pontificem ordinandi, ac per hoc Archiepiscopos, seu Episcopos, ut ipsi ab eo investituram accipiant & consecrationem unde debent.* Suspendit nimirum Leo investituras Episcoporum à potestate eligendi Pontificem; quæ cum solis Imperatoribus fuerit concessa, quo jure ausi fuerunt Germaniæ reges, priùs quam Imperatoriâ gauderent majestate, investire Episcopos? Quo jure cœteri in orbe Christiano Reges, quorum in electione Pontificum nulla habebatur ratio? Reliquum igitur est, de solis Provinciis Romano Pontifici subjectis hæc esse accipienda; in quas nempe imperium summum,

mum,

mum, adèoque etiam Episcoporum investitura, cum nomine Imperatorio conferebatur: nisi quod tamen eos Episcopatus exceperit Leo; *quos Imperator Pontificibus & Archiepiscopis concesserat.* Nec verò hisce obstat, quod Gregorius VII, & potestatem quam sibi in Romano Pontifice eligendo deberi asserebant Imperatores, & Episcoporum investituras eodem tempore oppugnaverit. Nunquam enim is eo argumento est usus: conjunctam esse investituram Episcoporum cum potestate eligendi Pontificem, quâ negatâ fas quoque non sit Imperatori investire Episcopos; sed jura omnia Ecclesiastica, antiquosque Canones violari & perverti clamavit, si cuiquam Principi personas Deo sacratas constituere permitteretur. Quo argumento non electionem solius Romani Pontificis Imperatori, sed omnes omnino Episcoporum investituras omnibus totius Occidentis Episcopatuum, imo totius orbis, Regibus extorquere conatus est.

XXXIII. HISCE EXPEDITIS, in promtu simul jam est pronunciare, quid de eo judicari debeat; an rectè, jus investituræ demum ab Adriano & Leone VIII, Carolo Patritio & Ottoni Augusto esse concessum, dici possit. Si nempe liberè Populus Romanus: (cujus membrum præcipuum erat Urbis Romæ Episcopus,) Carolum & Ottonem Magnos, sibi Principes Patritios & Imperatores adscivit, si liberè Imperium omne in eos transtulit, atque ita in potestatem eorum concessit, utiq; rectè utraque constitutio *Privilegii & Concessionis* nomine dicitur. Adepti scilicet sunt Carolus atque Otto id quod antea non habuerant, quodque in Populi Romani potestate situm fuerat, antequam in Principem transferretur. Rectè inquam jus illud investituræ concessum Carolo & Ottoni dicitur; non quidem, ut superior inferiori;

viori, aut omninò æqualis prorsus æquali quicquam concedit, sed uti liber populus, qui quenquam in Regem vel Principem sibi adsciscit, ei summum imperium deferre, & in sese jura Regia concedere dicitur. Sicuti verò in Regnis, maximè iis quæ sunt electitia, solet per capitulationes, ut vocant, certis limitibus Regia potestas circumscribi; ita quoque Populus Romanus potuisset sibi liberam sui Pontificis electionem & constitutionem retinere. Sed eam quoque potestatem in Principem transferre Populo illi Romano visum fuit. Marsilius Patavinus hac etiam de re prudenter sic loquitur in *Defensore pacis Parte II. cap. 24. Sedis Apostolicæ Pontificem instituere, pertinet ad Romani Principis & populi potestatem. A quo populo non excluditur, sed includitur clerus, cum sit pars illius. Quam quidem potestatem seu autoritatem, si transferre voluerunt in Principem, aut simpliciter, aut cum determinatione legali, eam Princeps Romanus licitè sumsit; nec ab ipso per Decretalem, sive Legem cujusquam Romani Pontificis, absque decreto populi potuit licitè revocari.* Creditum nimirum eâ ætate nemini non fuit, ei, penes quem est τὸ κῦρον in republicâ, fas esse constituere Episcopos: igitur eadem ratio movit fortassis Populum Romanum, ut Carolo & Ottoni *jus eligendi Pontificem ac ordinandi Apostolicam Sedem*, ut ait Hadrianus, permitteret. Luculentum ejus rei exemplum recenset in *suâ Metropoli* Albertus Crantzius. *Eo tempore* (inquit, quo scilicet Haroldus ab Ottone victus Regnum ab Ottone suscepit) *Dania cismarina, quæ Iutia est, in tres divisa Episcopatus, Hamburgensi Archiepiscopatui operâ Metropolitani subjicitur. Servantur in Ecclesiâ Bremensi literæ Regiæ, quæ signant, testanturque, Regem Ottonem in sua ditione Regnum tenuisse Danicum adeo, ut etiam illi Episcopos pro arbitrio donaverit, quod illa ætas re-*

 gibus

gibus permisit. Recitant eadem Adamus Bremēsis & Albertus Stadēsis in Chronico, ex quibus descripsit Crantzius. Quid autem his clariùs dici poterat? Otto Imperator ut regnum Danicum sibi ostenderet subjectum, & penes se supremam esse majestatem, Episcopatus regni Daniæ contulit. Quid autem vetat, quo minùs cum Crantzio profiteri liceat? Romanos Pontifices in suâ ditione Imperium Romano-Germanicum adeò tenuisse, ut etiam illi Episcopos pro arbitrio donaverint. Olim sanè res longè aliter se habebat. Adeo enim hoc sibi proprium Reges Germaniæ existimarūt, ut etiam suis quibusdam Principibus constituendorum in suâ provinciâ Episcoporum potestatem concesserint. Henricum sane primum id nominis Germaniæ Regum id concessisse Arnulfo Bavariæ Duci, ex Alberto Stadensi discimus. *Henricus Rex*, inquit, *Arnulfo Bavariæ Duci concessit, ut Pontifices Bavariæ suæ potestati in dignitatum concessionibus subjacerent*. Sed hæc res satis liquida est, quicquid etiam hieromonarchici obstrepant.

XXXIV. Constat iam igitur, fuisse jus investituræ Imperatoribus Romano-Germanicis non solùm in Vrbe Româ, & Provinciis Romano præsuli subditis, ex concessione Pontificum & Populi Romani: sed etiam in Italia reliquâ & omni Germaniâ, non quidem ex Pontificum concessione, sed jure Regio. Cui Iuri id ita intimè fuit tunc conjunctum, ut omnes omninò, qui Regiâ potestate populis præerant, illâ ætate jus Episcopalis investituræ usurparent. Quomodo in Saxonicis Ecclesiis Carolovingici pro arbitrio constituerint Episcopos, ex Crantzii Metropoli discere est. Furiolanæ in Italia urbis, quam Forum Iuliense vocant, Episcopo decedenti, dignum successorem substituisse Carolum, tradit Notkerus Balbulus *de gestis Caroli M. libr. II. cap. 37.* Ludovicum Pium

Pium orant Patres Synodi Aquisgranensis, *ut deinceps in bonis pastoribus rectoribusque in Ecclesiis Dei constituendis magnum studium atque solertissimam adhibeat curam.* Disertiùs adhuc Crantzius de Ludovico Pio ait: *Imperator tunc inprimis ad constituendos Episcopos erat implorandus*; & *libro II cap.* 21 iterum de Ludovici Pii ætate ait: *Ea tempestate erat magna Regum super Ecclesiis dispositio, nam vacantibus dabant ipsi Pontifices, quos à Papa confirmari poscebant.* Hinc cum Imperatori maximè suam deberent dignitatem Episcopi, graviter Theganus Trevirensis Chorepiscopus *in vita Ludovici Pii* ingratum illum Ebbonem Rhemensem Archiepiscopum, ejusque complices, qui optimum Imperatorem ab Imperio dejectum iverant, increpavit: *O qualem remunerationem reddidisti ei? Vestivit te purpura & Pallio, & tu induisti eum cilicio. Ille te pertraxit ad culmen pontificale immeritum: Tu eum falso judicio voluisti expellere à solio Patrum suorum.* Cæterum, in omnibus suis Regnis magnâ autoritate circa constitutiones Episcoporum Francicos Reges usos fuisse, sole jam meridiano clariùs patet. Vocem ipsam *investituræ* postremò quod attinet, illa Germanicis gentibus perantiqua est, ut frustra etiam in eo sit Baronius, cum vocem illam Adriani ævo ignotam fuisse ait: *Legant & scrutentur autores omnes*, ait quidem, *qui Caroli temporibus aliquid scripserunt, si alicubi penes eorum aliquem invenerint nomen investituræ, vel usum ejus per annuli collationem, ut tradunt, & baculi.* Exstat verò ea (quod videtur excidisse Baronio præ affectu animi quo laboravit scribens contra Adriani Decretum, cum indubie legisset) in Codice Legum Visigothicarum & Langobardicarum, in Capitulari item Caroli Magni & Ludovici Pii. Vsos quoque hâc voce Monachos S. Galli in antiquis Chartis, sub

in Metropoli lib. 1. cap. 30.

Tom. IX. Annal. ad ann.

Carolo Magno & aliis præter propter Imperatoribus scriptis, quæ *tomo secundo rerum Alamannicarum* sunt insertæ, rectè monuit Goldastus. Vsurpata porrò ea vox est & in Feudorum concessione, & in quacunque aliâ bonorum alienatione ac translatione etiam ad Ecclesias. Liquet sane id ex libro secundo Legum Langobardicarum titulo XIIX, lege VII. Lindenbrogio *Vestitura est feudi confirmatio, testibus adhibitis facta, & vestire est confirmare.* Translata igitur hæc vox ad ratihabitionem electorum Episcoporum, quos Rex vel Imperator *vestiat*, id est, factam electionem suo suffragio vel consensu confirmet.

XXXV. Fuit autem Vestitura illa olim facta, tradito baculo & annulo in manus Episcopi; quo defuncto, baculum & annulum remitti in aulam à primoribus Ecclesiæ illius moris fuit. Illud porrò tribuisse investituram certum est, ne quenquam fas esset, etsi à Clero & Populo unanimi voto electum, priùs ordinari & consecrari, quàm de consensu Imperatoris vel Regis constaret hunc debere esse Episcopum. Consensus nempe illius index fuit baculus & annulus Episcopo traditus. Quem ritum antiquum non esse culpabilem utique, certe non usque adeò noxium, ut propterea totum Christianum orbem ab illo pacis publicæ turbatore Hildebrando concuti necessum fuerit, ita planum est, ut neminem aliter sensurum, quem studium partium aliovorsum non rapuerit, existimem. An verò ille ritus à Caroli Magni ætate demum, an verò ab ulterioribus adhuc annis obtinuerit, res non omninò liquida videatur. Negat sanè Baronius vel Caroli ætate usitatum id fuisse. Etsi verò, *nihil referat, sive verbo sive præcepto, sive baculo, sive alia re, quam in manu te-*

nu te-

au tenuerit, investiat aut inthronizet Rex & Imperator Episcopum, (sunt hæc verba VValtrami ex *libro de investitura Episcoporum*) certum tamen est, Caroli quoque & Ludovici Pii ætate hanc obtinuisse consuetudinem: quia Ludovicum Iuniorem Regem Germaniæ Pii filium, hunc in Episcopis investiendis ritum usurpasse constat. Et hujus quidem testem do Albertum Stadensem in anno DCCCLXV. *Rembertus Bremensis Archiepiscopus pallium pontificale suscepit à Papa Nicolao, ferulam pastoralem à Cæsare Lothevvico.* Transcripserat autem hæc ex Adami Bremensis *cap.* 25. qui eadem verba acceperat ex vita Remberti. Crantzius cum de eodem Remberto ageret, in Metropoli lib. II. cap. 2. *ferulam pastoralem*, interpretatur *investituram feudalem*, & *lib.* II. *cap.* 19. ait fuisse id tum *signum infeudationis.* Idem Albertus Stadensis in anno CCMDXXXIIX. *Adalgarius ferulam pastoralem suscepit ab Arnolfo Rege, Pallium pontificale â Stephano Papa.* Et in anno CMIX. *Hogerus pallium suscepit à Sergio Papa, ferulam à Rege Lothevvico.* Quæ itidem ex Adamo Bremensi transcripta sunt. Ritus igitur ille ferulâ pastorali investiendi Episcopos omnem; antiquus fuit, atq; ipsa etiam Caroli ætate usitatus. Imo verò pridem ante fuisse in usu Regibus Francorum, liquet ex historia vitæ Romani Rotomagensium Episcopi, qui, Iurero annotante, vixit circa annum Christi sexcentesimum vicesimum tertium. Ita enim illa loquitur. *Fit inter Palatinos Proceres de viro sancto communis assensio, qui omnes unanimiter Regi consulunt, ne grex Christi suo fraudaretur desiderio, sed divina protinus ad effectum ducatur electio. Quo Rex gratulatus consilio, convocatis tam Episcopis quam Abbatibus, baculum illi contulit Pastoralem.* Id fortassis incertum est, an jus investituræ

stituræ aliud quid etiam Imperatoribus tribuerit, præter consensum ad constitutionem Episcopi necessarium. Quin enim potuerint electum à clero & populo Episcopum rejicere alio constituto, quin etiam inconsultâ interdum plebe aut clero Episcopos dixerint, dubium non est. Verisimile autem & pedi pastoralis collatione modò hoc modò illud fuisse significatum.

XXXVI. QVANTVM ERGO ex Carolovingici temporis rebus gestis colligitur, ad eum fermè modum, ætate Caroli Magni & Ludovici Pii ejusque successorum, Episcoporum Germaniæ electio, communiter quidem & ordinariè se habuisse videtur. Defuncto Episcopo, Clero & populo illius urbis, vel si Metropolis esset, Clero Populo & provinciæ Episcopis, permissa fuit libera Episcopi electio, vel nominatio Nominatus autem consecrari à Metropolitano non ante potuit, quàm Regis vel Imperatoris accessisset consensus. Quo impetrato, (haud difficiles verò in eo fuisse pios illos Imperatores, docent historiæ) ubi investitus esset Episcopus electus, & juramentum præstitisset (id enim quoque necessarium erat,) nihil quicquam amplius, præter consecrationem à Metropolitano vel Episcopis vicinis faciendam, desiderabatur. Omnem istam ævi illius consuetudinem luculentissimè prodidit libellus *de Episcoporum promotionibus* perquam vetustus, quem *Appendici Tomi secundi Conciliorum Galliæ pag. 633.* inseruit Iacobus Sirmondus, quia & ipsas refert formulas tunc usitatas quæ alibi nusquam reperiuntur. Certè hunc unum libellum ad morem ævi illius intelligendum consuluisse penè suffecerit, saltim erit utilissimũ. Quod seorsim verò attinet id quod diximus, ita se rem habuisse, ut à clero & plebe primũ nominaretur Episcopus, & ex libello isthoc ex antiquis ejus ætatis monumentis cõstat. Cujusmodi & illud

est de

est de Remberto Bremensi Episcopo apud Adamū Bremensem c. 27. *Rembertus à clero simul & populo electus est*. Etsi enim sint qui plebis putant nullam esse rationem tunc habitam, tamen oppidò falluntur. Probatum id satis dedit Matthias Flacius Illyricus non solùm in *Catalogo testium veritatis*, & *Centuriis Ecclesiasticis*, sed etiam singulari scripto, quo ostendit, electionem Episcoporum non ad Ecclesiasticos solum, sed & ad laicos pertinere, eoque hoc electionis jure inde usque à Christi tempore per annos MCCC liberè usos. Alios nunc commemorare, & eorum scrinia compilare non libet. Rectè verò id adstruxit Flacius, allatis compluribus testimoniis & exemplis (etsi ea non satis distinctè & ferè sine ordine proponat) ductoque à consuetudine diuturnâ Ecclesiæ sic satis egregio argumento. Sanè cum Bellarminus dextrè refellere illud non posset, maluit criminari Flacium, quàm nihil dicere. Præterea autem dubitare eâ de re nos vetant Caroli & Ludovici Pii notissimæ illæ constitutiones, quæ liberam Clero & Populo permittunt electionem. Leguntur illæ in Decreto Gratiani *Dist*.LXIII & in Capitulari *Lib*. I. *Tit*. 84. & *Lib*. VII. *Tit*. 73. *Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari*. Quin non solum Clero & Populo optimos illos Imperatores liberam permisisse nominationem Episcoporum, sed etiam *Monachis ex se ipsis sibi eligendi Abbates licentiam dedisse*, ex *lib*. I. *Capit. tit*. 86. discimus. Quanquam non in omnibus Monasteriis id ex eo statim cœperit obtinere. Adrianus quoque primus Papa in Epistolâ ad Carolum Magnum, quàm sit Cleri & Plebis in constitutione Episcopi consensus necessarius, rectè agnoscit. *Apostolicâ*, inquit, *providimus autoritate, ut canones in decretis eorum consistant, & quando à nobis ordinantur*, (Episcopi) *eli-*

tanâ consuetudine proclametur : *Plebs & Clerus Ecclesiæ illius simul consistens, elegerunt sibi Episcopum*. Olitana consuetudo Adriano est consuetudo antiqua, inolita, ut olitani canones, antiqui canones. Ita olitana tempora dixit Anastasius *in Paschali primo*, *&* olitanâ consuetudine in Francorum regno Reges ex genere prodire, dicit Carolus Calvus in libello proclamatorio adversus VVenilonem apud Baron. *Tom. x. anno 859* : voce scilicet quasi ab *olim* derivatâ. Non enim (ut perperam Flacius opinatur) Concilii cujuspiam id nomen est. Ad electionem verò Episcopi non clerus & plebs sola illius civitatis quæ præcipuè esset futura Episcopi sedes, concurrebat, sed ex tota quoque provincia conveniebant. Disertè propterea Hincmarus in *Epistolâ ad Hadebertum Silvanectensem Episcopum*, quem electioni Beluacensis Episcopi volebat interesse, scribit : *Electio non tantum à civitatis clericis erit agenda, verùm de omnibus monasteriis ipsius Parochiæ, & de rusticarum Parochiarum presbyteris occurrant vicarii, commorantium secum concordia vota ferentes, sed & laici nobiles ac cives adesse debebunt. Quoniam ab omnibus debet eligi, cui debet ab omnibus obediri.* Si studia sanè omnium & vota, secundum formam electionis à Metropolitano transmissam in quemquam convenissent, *decretum Canonicum fieri, ac sigillatim omnium manibus roborari oportebat*, ut idem Hincmarus in Epistolâ ad Hedenulphum Laudunensem Episcopum, & alterâ ad Clerum & plebem Beluacensis Ecclesiæ loquitur. Recitat tale decretum cleri ordinis & plebis civitatis Metropolitanę ad provinciæ illius Episcopos Flacius *in Catalogo testium veritatis*; & aliud Cleri ac plebis Redonensis in Aremoricâ Ecclesiæ, *ad universalis Ecclesiæ sacrosanctos patres*,

præ-

præcipueque illius diæcesis præsules, habet Baronius *Tom. X. anno DCCCLXVI.* Misso dein hoc Cleri & Plebis canonico decreto ad Metropolitanum, si dignus illo munere haberetur electus, ab eo ordinabatur. Prius tamen seriò & diligenter de iis, quæ ad Episcopi officium pertinent, fuit admonitus, præmissâque fidei aliquâ professione, & præstito Metropolitano juramento, sic ab eodem est consecratus. Talem fidei professionem recitat anno DCCCLXVI Baronius, factam ab electo Episcopo Redonensi. Aliam professionem fidei, cum formulâ juramenti Hincmaro Metropolitano ab Adelberto Morinensis Ecclesiæ Episcopo electo præstiti, inseruit suo Catalogo Flacius. Demum ordinatus, cum testimonio ordinationis, & instructione aliquâ quomodo se deinceps in hoc Ecclesiastico officio gerere oporteret, dimittebatur. Vti id ex Hincmari *Epistolâ ad Clerum Ordinem & Plebem Ecclesiæ Tornacensis* aperte constat.

XXXVII. Etsi verò ex hisce manifestò liqueat, concessam clero & populo liberam electionem, nequaquam tamen cum Baronio licet progredi, ut excludere penitus Regiam autoritatem ab Episcoporum institutionibus ausis. Qui enim id asserere voluerit, in dubium eum vocare necesse est omnia antiquorum monumenta, quæ consensu Regis vel Imperatoris in Episcopo constituendo opus fuisse, liquidò docent. Et verò etiam tum quando liberam electionem permiserunt optimi Reges & Imperatores, nequaquam jus suum omne abdicasse putandi sunt. Absolutas donationes, violentas obtrusiones, & si quâ aliâ ratione libertas Ecclesiastica graviter læditur, prohibuerunt quidem Carolus M. Ludovicus Pius, ut & ejus filius Carolus Calvus Rex Galliæ & demum Imperator, in *Concilio Suessionensi cap. XII*, cujus Concilii capitula reci-

Tomo IX. anno 814.

rat Baronius *Tom. x. anno* 853. De expresso tamen in personam jam electam consensu Regum non postulando, altum, ubique est silentium. Nihil sane est, quod in hanc rem quisquam Hildebrandinorum producere possit : etsi eorum id est perpetuum studium, ut Pontifici omnia tribuant, Principibus nihil non derogent, eorumque jura, quacunque demum ratione id licet, imminutum eant. Nec verò etiam Florus scriptor seculi noni declinantis, cujus fragmentum aliquod *in appendice ad tomum XII* affert Baronius, tradit ἁπλῶς, non esse necessarium Regis & Principum in electionem Episcoporum consensum. Non enim ait, simpliciter supervacaneam esse Regii tunc agii autoritatem, ibi etiam ubi id consuetudine receptum erat : non clamat auferendum id jus Regibus. Tantum negat, consensum Principum semper in electione Episcoporum necessarium esse, & quidem ita ut absque eo si sit, nullus possit esse Episcopus, & ordinatio quoque irrita sit. Id quod nemo fortassis negaverit : licet prout jam ab aliquot seculis habuerunt se passim terrarum res Episcopales, consensus Regius saltim sit utilissimus, imò plærumque conservandæ reipublicæ necessarius.

XXXIIX. Id quod dixi verò, hanc olim fuisse communem & ordinariam rationem electionis Episcoporum, ut electio nominati à clero & plebe à Rege confirmaretur, longè esse certissimum, confirmant omnium gentium Europæarum Christianarum à quampluribus seculis repetitæ perpetuæ historiæ. Multas jam tum adduximus, itaque satis fortassè fuerit iis unum alterumque hîc addere ex numero infinito. Johannes Octavus, Pontifex Romanus succensuit Ariperto Episcopo Ebrodunensi, quod ordinare noluerit eum, quem Venciensi Episcopo mortuo, clerus & populus civitatis elegerat, & Carolus Impera-

pera-

perator suo firmârat consensu. Clerus & plebs Redonensis impensè in decreto canonico gratias Deo agit, quod Rex Carolus tam promptè factæ postulationi consensisset. Sed quid opus est tot testimoniis majorem rei jam manifestæ lucem fœnerari velle? Id tantùm necessariò monendum; post Carolum & Ludovicum Pium nonnihil videri posse mutasse eam consuetudinē. Permissa enim quidem fuit canonica electio clero & populo; ante tamen, quam eligere quenquam clerus populusque auderet, ipsa illa permissio à Rege fuit supplicibus literis impetranda. Exstat hâc de re Epistola Hincmari ad Carolum Regem, lectu digna, quam præter alios recitat quoque ipsemet Baronius *Tom. IX. anno 814.* Facit quoque huc apprime illud, quod Luitpertus Episcopus ad Clerum & populum Coloniensem apud Reginonem lib. II. ait: *Si electionem nobis à Rege concessam despicitis, in arbitrio & potestate Regis est, quem nobis velit dare Episcopum.* Quod verò de *Visitatore* ait Hincmarus in Epistolâ ad Regem Carolum, res ita sese habet. Defuncto Episcopo mitti solitus fuit ab Imperatore vel Rege, qui clerum & populum admoneret, ut remoto privato studio uno eodemque consensu talem sibi expeterent sacerdotem, qui tanto ministerio dignus esset, ne à venerandis canonibus respui posset. Idem ille formam electionis, qualiter & qualem eligere deberent, publicè proposuit, ne quisquam ignorantiæ excusatione uti posset. Atque is *canonicus Visitator* fuit dictus. Verba hæc sunt maximè Hincmari ex Epistolâ ad Hadebertum Silvanectensem Episcopum: quem monet, ut in Ecclesiâ Beluacensi suo orbatâ Episcopo, *Visitatoris* officium suscipiat. Respexerunt huc quoque Episcopi, qui anno

Baron. Tom. X. anno 866.

 DCCCLV

DCCCLV, Lothario imperante Synodum in urbe Valentina celebrarunt, cum canone VII sanxere. *Si quando alicujus civitatis Episcopus vocatione Domini decesserit, à gloriosissimo Principe supplicando postuletur, ut canonicam electionem Clero & populo ipsius civitatis permittere dignetur.*

XXXIX. Ex quibus liquidò apparet, si quando permissa est canonica electio, eam ipsam permissionem à Rege impetrari oportuisse. Interdum verò longius adhuc Reges processerunt, ut nimirum ipsi nec Cleri nec Plebis suffragio ante requisito, constituerent Episcopos. Quod tamen non communiter sed potius extraordinariè factum dixerim: neutiquam quoque tunc temporis tanquam vitio factum fuit creditum. Patres utique Concilii Valentini, si quiquam alii, hi certè rectè de totâ hâc re & sentiunt & loquuntur. *Si à servitio*, inquiunt, *pii Principis nostri aliquis clericorum venerit, ut alicui civitati præponatur Episcopus; timore casto sollicitè examinetur.* Si non fuerit repertus idoneus, & Rex noluerit acquiescere, tunc *Metropolitanus adeat clementiam Imperialem, & ipse cum Episcopis, quibus valuerit modis adeat, ut Ecclesiam Dei gloriosus Imperator digno honoret ministro.* Digna utique hæc vox & majestate regiâ & humilitate Episcopali; testis etiam, quàm omnia à voluntate Imperatoris in electione Episcoporum tum dependerint. Luculentum verò hujus rei exemplum suppeditat nobis Carolus Calvus, Ludovici Pii filius, qui in magno Concilio Tullensi, habito anno DCCCLIX (cujus acta exstant apud Baronium *Tomo X anno* 859) adversus VVenilonem Senonensem Archiepiscopum, qui ab eo ad Ludovicum fratrem Germaniæ Regem defecerat, libellum proclamatorium Synodo tradidit, in quo ita Carolus loquitur.

Cum

Cum Metropolis Senonum vacaret, *eam juxta consuetudinem prædecessorum meorum Regum VVeniloni, tum clerico meo in capella mihi servienti, quia more liberi clerici se mihi commendaverat, & fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum Episcoporum ipsius Metropolis, ad gubernandum commisi, & apud Episcopos, quantum in me quidem fuit, ut eum ibidem Archiepiscopum ordinarent, obtinui.* In eodem Caroli libello legitur, Episcopatum Bajocensem, cum vacaret, Tortoldo, intercedente VVenilone, à Ludovico Rege donatum. Sed hoc fortassis rariùs factum, nec sine omni cleri & plebis consensu, si non expresso, saltem tacito; cum rectè in eum Clerus & Populus consensisse dici possit, quem ipsi nemine reclamante & contradicente constitui patiuntur. An verò non is consensus metu & reverentiâ Regis fictus & simulatus sæpè fuerit, nec asserere ego ausim, neque negare. Illud dicere non dubitaverim, potuisse accidere, ut abuterentur suâ potestate Reges, vel invitis Episcopos obtrudendo, vel minus idoneos eligendo. Vt fortassis eâ de caussa Nicolao primo Papæ justa causa aliqua fuerit objurgandi Lotharium, quod, si quis ad Episcopatum provehendus sit, non nisi faventem sibi eligi patiatur: ut est apud Gratianum *Epist. LXIII.* Fortassis, inquam; Nicolao enim illius Papæ animus erga Lotharium in quam multis fuit sic satis iniquus. Nihilominus tamen obtinuit illa consuetudo, ut Imperator interdum, non permissâ canonicâ electione, ex aulâ Episcopos mitteret; in quibus tamen recipiendis nullam fuisse reliquam Clero & Plebi libertatem, asserere non equidem ausim, cum ex antiquis libris Pontificalibus & Agendis aliud constet. Non ausos verò interdum ne Principis incurrerent offensam, liberè quid sentirent & vellent exponere, nemo facilè dubitaverit: ille

tamen

tamen tacitus consensus pro expresso haberi potest, præsertim cum sæpius acciderit, ut Clerus & Populus misso in aulam legato ab Imperatore mitti sibi Episcopum postularent.

XL. Hinc adeò etiam factum est, ut interdum Episcopi dum adhuc viverent, Imperatoris consensum implorarint de certo quopiam successore constituendo. Quod tamen sine prævio cleri & populi suffragio factum, itidem vix verisimile est. Ita verò nihil tum fuerit quidquam, quod in eo negotio reprehendas, cum hujusmodi Episcoporum constitutiones (etsi videantur alicùbi improbari) facile tamen Valerii, Augustini, Eradii, Episcoporum Hipponensium, & Severi Milevitani Episcopi exemplo defendantur. Albertus Stadensis ad annum DCCCLXXXVII ait de Remberto Bremensi Episcopo: *Hic apud gloriosissimos principes Lothevvicum & filios ejus hoc obtinuit, ut insignis Adalgarius illi in electione successor confirmaretur.* Vdalricus quoque Augustanus Episcopus, nepoti suo Adalberoni spem futuræ in Episcopatu successionis impetraverat, ut autor vitæ Vdalrici tradit; ob quod tamen studium in nepotem, vidisse per somnium Vdalricum purgatoriis se pœnis addici, idem scriptor quidem narrat, sed fabulæ similius est. *Adalbero verò Episcopatum, quem ipsi donaturum Imperator spospenderat*, (his verbis utitur, qui vitam ejus descripsit,) *adeptus est.* Imo, si quando accidisset, eum, quem clerus & populus elegerat, non acceptum esse Regi, in arbitrio ipsius erat, hoc rejecto, alium Episcopum dicere. Ita Carolum Galliæ Regem Hilduino, quem Clerus & populus Tungrensis Episcopum elegerat, & Metropolitanus jam ordinarat, rejecto,
Tomo x. Richarium constituisse Episcopum, tradit ex Frodoardo
anno 922 ipse Baronius. Luculentum verò hujus rei exemplum habemus

mus apud Adamum Bremensem *lib.* I. *Historia Ecclesiastica*, & Albertum Stadensem in anno DCCCXV, ex quibus transcripsit Albertus Cranzius *lib. III. Metrop. cap. V. Cum Reginvvardus*, inquit, *in fata concessisset, & Ledradus Bremensis Chori prapositus à Clero & Populo surrogeretur, mittitur solenni more ad Regem Conradum; pontificalem ferulam, hoc est, regalia temporalis dominii jura, ab illo accepturus. Neq; enim potuit Rex aliud quam temporale committere. In familia autem suâ Ledradus electus duxit Vni capellanum suum. Et cum in conspectum Regis prodiret electus, non longè aberat Vni, dominum suum insecutus. Rex electionis ordinem perspiciens, cum illâ tempestate arbitrium constituendorum Pontificum maximè sibi Reges vendicarent, ferulam quam manu tenuit, praterito Ledrado, à tergo adstanti tradidit Vnni capellano, eum Ecclesia pontificem designans.* Et paulo post: *Potissimam ejus ad hominem causam hanc accepimus, quod Rex contemserit Populi & Cleri electionem sine suo nutu factam, & ideo electum prateriit & alium sufficit.* Ex stimarunt igitur Imperatores & Reges Germaniæ, non esse iniquum electiones rescindi, si eæ sine suo suffragio factæ, vel si electum non satis illo munere dignum invenissent. Inde Otto Magnus Imperator edixit, ut salva semper maneret in hisce negotiis Imperatoris autoritas. *Fratres*, inquit apud Goldastum Tomo III Constit. imperialium, *quibus à nostra, aut antecessorum nostrorum liberalitate concessum est, habeant licentiam eligendi pastorem inter se, qualemcunque voluerint: ita tamen, si talis inter eos inveniatur, qui vitâ & moribus probatus habeatur; salvâ in omnibus dispositione nostrâ Imperiali.* Ex his sic satis constare potest, quæ fuerit illâ ætate, imperantibus Caroli posteris, in Germaniâ eligendorum

Episcoporum ratio, quid communiter obtinuerit, quid interdum præter receptam consuetudinem factum sit, quid denique clero & populo, quid Imperatori in Præsulum electione licuerit. AN deinceps quoque, usque ad Henricum IV Regem Germaniæ & tertium Imperatorem Romanum, perinde se res habuerit, & si aliter tunc est observatum, cui parti plus accesserit, an Clero & Populo, an verò Imperatori, dicendum nunc est.

XLI. Penes Clerum verò Populumq; & penes Imperatorem ajo fuisse tunc etiam omnem eligendorum Episcoporum potestatem. Exclusus autem omnino, ut prioribus seculis, ita hac quoque ætate fuit Pontifex Romanus. Imperatoris, ut summa erat dignitas ita maxima quoq; autoritas. Imperatoribus enim quidem integrum fuit in provinciis quoq;, quas Pontifices Principū dono possidebant, Episcopos constituere, ut ex ipsius Gregorii VII Epistolis patet: ipsi Pontifici verò, ubivis locorum si quando vellet quenquam esse Episcopum, orandus primum fuit Imperator, & ejus consensus impetrandus. Exemplo sit Leo IX Papa, Leucorum antea Episcopus. Is enim cum suum Primicerium Odonem successorem in Leucorum sede elegisset, scripsit hâc de re ad Imperatorem, *& ad eum sibi subrogandum proprium direxit ad Imperialem Majestatem legatum*, ut VVibertus Archidiaconus in vitâ hujus Leonis IX cap. VIII autor est. Neque verò obstat, quod Nicolaus Primus apud Gratianum Distinct. LXIII Lothario Imp. scribit: *Apostolica autoritate sub divini judicii obtestatione injungimus tibi, ut in Treverensi Vrbe & in Agrippina Coloniâ nullum eligi patiaris, antequam relatum super hoc nostro Apostolatui sit.* Nihil inquam hoc obstat. Diris enim devovérat Nicolaus Guntharium & Theutgaudum, illum Coloniensem hunc Treveren-

verensem Archiepiscopos, propter approbatos cum Waldrada pellice Imperatoris amores. Noluit igitur fortassis ideo quenquam in horum locum subrogari, quod ipse nondum satis constituisset, quid de iis fieri deberet. Sed & cum hic Nicolaus, si quisquam alius, fuerit evehendæ Romanæ Sedis studiosissimus, (quod vel ex illâ, quæ ipsi cum Hincmaro Rhemensi intercessit controversia, constat) non fortassis magnopere curandum est, quid ille scribat. Verè nimirum Curia Parisiensis in Defensione pro libertate Ecclesiæ Gallicanæ adversus Romanam aulam ait: *Ex quo primum orta est in orbe Ecclesia, usque ad tempora Sancti Ludovici, nusquam reperies, Pontifices Romanos in Ecclesias & beneficia, quæ electiva dicuntur, ullum jus sibi vindicasse, aut eligere volentes ullatenus impediisse, quo minus libertate electionis fruerentur.* FUIT igitur sine ullo dubio omnis constituendi Episcopos potestas penes Clerum Populum & Imperatorem. At quomodo illa inter eos fuerint divisa, dicendum nunc est. Neque enim communiter tota fuit penes Clerum & Populum, vel tota penes Imperatorem, sed partim penes illos, partim penes hunc; ita tamen, ut sine consensu Imperatoris Episcopum eligi nunquam liceret, sine suffragio autem cleri & plebis non rarò Imperator Episcopos constitueret, atque ita totam illam potestatem interdum usurparet. Id sanè crebrius tunc est factum, quàm illo temporis intervallo, quo Carolina familia imperium obtinuit. Inprimis autem hac suâ potestate Conradum II Henricum III & Henricum IV usos esse, constat. Neque nos negaverimus, interdum illâ suâ libertate fuisse minus recte & cum dispendio Ecclesiæ usos.

XLII. Actum verò agam, si multis probare mi-

tar, quod hac ætate pro arbitrio maximè Imperatorum Episcopi sint constituti. Vel enim illud unum indicio est, quod ipsimet Pontifices Romani, quotquot illam Sedem à Leone VIII usque ad Gregorium VII tenuerunt, vel ab ipsis Imperatoribus (non expetitis Cleri & Populo Romani suffragiis) constituti sint, vel à Clero & Populi quidem electi, consensu tamen Imperatorum dein confirmati fuerint. Pluribus hoc ostendit harum rerum peritissimus Onuphrius Panvinius *in vitâ Gregorii VII.* Cum igitur Imperatores tantâ autoritate ipsimet Romanæ Ecclesiæ Pontifices dederint, in promtu est judicare, quomodo in Germaniâ cum Episcoporum electionibus comparatum fuerit. *Tulerunt hæc tempora sub Henricis,* (ait Crantzius *in Metrop. lib. IV. cap.* 31.) *ut Episcopi & Abbates à Regibus investirentur.* Quod tamen *volentibus & cupientibus summis Pontificibus esse* actum, idem lib. III Metrop. cap. XXXIII tradit. Verba ejus, etsi pluscula sint, integra tamen adscribo. *Cæpit tum ea res frequentari apud Imperatores,* (loquitur autem de Ottonis primi ætate,) *ut darent investituram Episcopis & regalia, postquam Leo VIII omne patrimonium Imperii per Italiam restituit Imperio, in personâ dicti Ottonis primi —— Ea tum volentibus & cupientibus summis Pontificibus per Imperatores gerebantur. Secuta sunt tempora, quibus per orbem Christianum maxima fuere mala diuturnis temporibus, dum Imperatores quod diu tenuerunt, dimittere noluerunt, & summi Pontifices non paterentur Episcopos de manu laicâ suorum Episcopatuum investituram suscipere. Inde duo Henrici Imperatores IV & V, duo Friderici I & II, quartus Otto, longa certamina habuerunt cum contemporaneis sibi summis Pontificibus.* Hæc Crant-

Cranzius sic satis rectè. Reverentia autem erga Imperatorē, quæ animos omnium insederat, fecit, ne vel Pontifices, vel Episcopi ipsi quicquam contra hanc Imperatorum inolitam potestatem moliri ausi sint. Docet id Gobelinus Persona in Cosmodromio Æt. VI. cap. LI. *Rhetarius*, inquit, *Paderbornensis Episcopus, anno Pontificatus sui tertio impetravit Ecclesiæ Paterbornensi à Sede Apostolicâ privilegium, quod filii ipsius Ecclesiæ possint inter se eligere Episcopum, sicut & ante eü erat concessum. Quo tamen post mortem ejus usi non sunt, ob reverentiam Imperatoris.* Vix tamen crediderim; Imperatores eo tempore hujusmodi privilegia liberarū electionnm rata fuisse habituros; cum ipsi existimarint, ab Imperatoriâ majestate hæc privilegia esse impetranda & largienda, quod compluribus adstrui poterat testimoniis, si id necessum esset. Cum autem in Principum arbitrio omnis fere Episcoporum constitutio sita fuerit, mirum utique non est, si quis eorum modum nonnunquam excesserit, si quid Simoniacæ labis interdum irrepserit, & indignis quandoque tam ardua officia fuerint commissa. Exprobrat, & justè quidem, Franciscus Duarenus Ecclesiasticis, cum penes eos adhuc esset Episcoporum electio, quòd nullâ veterum canonum habitâ ratione indignissimos quosque promoverint. Non igitur mirandum, si in aulâ etiam interdum secus quid factum sit quàm oportebat. Peccasse eâ in re parentem suum Conradum II, fassus est ipsemet Henricus III Imperator apud Glabrum Rudolphum, si tamen illi fas est credere. *Et pater meus*, inquit, *de cujus animâ valde pertimesco, damnabilem avaritiam in vitâ nimis exercuit.* Addit Rudolphus Glaber; *omnia ministeria Ecclesiastica ita eo tempore habita venalia, quasi in foro seculari mercimonia.* Henricus tamen, qui & Niger dictus, omnem quidem Simoniam,

Lib. I. c. 6.

Lib. V.

quam fortassis parens haud vitaverat, procul à se esse voluit, (ita enim in Synodo est locutus: *Sicut mihi Dominus coronam Imperii solâ miseratione suâ gratis dedit, ita & ego, quod ad religionem ejus pertinet, gratis impendam*,) quod tamen jus in Pontificis Romani & Episcoporum electionibus majores per aliquot jam secula propugnarant, magno animo sibi vindicavit. Et quidem, quomodo Apostolicam Sedem ordinârit, ut Hadriani verbis utar, breviter memorat Lambertus Schafnaburgensis. *Anno MXLVII*, inquit, *Henricus Imperator tribus depositis Papis Suitgerum substituit. Anno insequenti & MXLIX alios dedit Romanis Papas, prioribus mortuis. Anno MLIII mortuo Leone IX Papam creavit Einstadensem Episcopum.* Episcoporum verò constitutionem adeo sibi propriam esse voluit, ut, cum Mutinensibus apud Goldastum *Tom. III Const. Imper.* quicquid petierant concessisset, Episcopi tamen mutationem, aut alio modo quàm per Imperatoris manum subrogationem, ut ipse loquitur, fieri non fuerit passus.

XLIII. Hæc Henricus Niger, Henrici quarti parens. Henricum verò etiam Claudum Imperatorem, qui & Pius & sanctus dicitur, iisque floruit virtutibus & tantâ eminuit sanctitate, ut denique cum Kunegunde uxore in divorum numerum relatus fuerit, (uti id multis tradit Baronius,) illum inquam tam pium & sanctum principem, majorum itidem institisse vestigiis certissimum est. Exstat sane apud Christophorum Brovverum in *Sideribus Germaniæ* Vita Meinvverci, Paderbornensis Episcopi, digna utique lectu, vel ideò, quod ille autor accuratè describat artes Meinvverci, quibus ad ditandam Eclesiam suam bona complura Henrico extorsit, idque tantâ interdum pertinaciâ, ut Imperator aliquando in

do in hæc proruperit verba : *Tu odium Dei omniumq; sanctorum ejus habeas, qui me bonis concessis cum detrimento Regni spoliare non cessas.* Electio autem Meinvverci ita fuit tunc peracta. *Mortuo Episcopo Paterbornensi*, inquit scriptor ille anonymus, *mittit ad Henricum II viduata Ecclesia: qui cum Episcopis & Principibus qui aderant elegit Meinvvercum. Qui cum advenisset, sumtâ chirothecâ ait ad eum Rex, Accipe. Interrogans autem Meinvvercus quid acciperet? respondit Imperator, Episcopatum Patherbornensis Ecclesiæ.* Breviter Gobelinus Persona Cosmodromii Æt. VI cap. LII *Meinvvertus à Rege Henrico Episcopatum per chirothecæ traditionem suscepit.* Quomodo verò liberius Episcopum constituere quisquam potuit? Videtur enim Imperatorem propemodum ceu munus aliquod Episcopatum Meinvverco donasse. Quin imo Simoniaci propè criminis reum postulare Imperatorem illum videtur Albertus Stadensis in anno MXIII. Vindicat eum tamen Albertus Crantzius in Metrop. lib. IV cap I. Aperta verò Imperatoris ipsius sententia est, cùm apud Goldastum Tom. III Const. Imperalium ait: *Confirmamus eorum locorum fratribus, quam jure regio habent, licentiam eligendi inter se pastorem dignum & idoneum; salva tamen Regis sive Imperatoris consensu.* Hanc licentiam, cum Clerus Magdeburgensis non impetrasset ab Imperatore, & nihilominus è suo numero quemquam elegisset, movit eum officio Imperator. Rem narro verbis Crantzii. *Giselero Magdeburgensi Archiepiscopo mortuo, fratres, jure ut putabant Ecclesiæ, elegerant ex suis quendam VValdradum repugnantem, & ut poterat reclamantem. Imperator sui esse juris putans Ecclesiis providere, absolvit invitum, & reposuit Cancellarium suum*

Cap. XIX.

lib. IV. cap. 3.

suum Dagonem, quem alii Tagmonem vocant. Si igitur grande nefas est, Episcopos ab Imperatoribus constitui; si indignum facinus est Episcopos suis Principibus sacramentum dicere; si id, inquam, tam indignum scelus est, ut ideo totum Christianum orbem concuti, Imperatores & Reges diris devoveri, regno pelli, absolvi à juramento subditos, tantum deniq; humani sanguinis fundi necessum fuerit, cur eo audaciæ processit Eugenius Papa, ut Henricum Secundum Imperatorem, quem Episcopos liberrimè constituisse, elegisse, & investiisse manifestissimum erat, in divorum tamen numerum referre, & illâ ἀποθεώσει mactare ausus fuerit? Aut enim improbo ausu Hildebrandus, Paschalis, Callistus, Innocentius, & Alexander tantos cierunt motus, aut imperitè admodum in canonizatione Henrici II, optimi alias laudatissimique Imperatoris, versatus est Eugenius Papa. Par enim culpa in Henrico II quæ in Henrico IV & V. Utrum verò dixeris, magni criminis Pontifices reos agis. Quin ipsum Pontificem Leonem IV itidem divorum numero adscriptum, vidimus orantem Imperatorem, ut in Ecclesiâ Reatinâ Colonum, quem ipse elegerat, Episcopum esse permitteret.

XLIV. Interea tamen, dum ita satis libere hi etiam Germanici post Ottonem Imperatores Episcopos constituerunt, nihil Populo & Clero in Episcoporum electionibus reliquum non fuit. Reniti nimirum etiam tunc interdum potuere, cum se vidissent prægravari; uti id Ludovicus Pius sanxerat. Quin imò nonnunquam permissa est quædam Canonicis electio. Ita Popponi primo Episcopo Herbipolensi, hæc insignia concessa privilegia esse ab Ottone M. tradit Bruschius: *ut inposterum Herbipolensium Canonicorum senatui libera esset potestas, decedente ali-*

quo

quo antistite alium è sui capituli canonicis eligendi. Parem gratiam monasteriis Filiensi & Gemblacensi ab Imperatoribus factam, tradunt Fertrada Sanctimonialis *in vitâ Adelheidis primæ Abbatissæ Filiensis*, & Sigebertus *in vitâ Guiberti monasterii Gemblacensis fundatoris, apud Surium V Febr. & XXIII Maij.* In Heriberti Coloniensis Archiepiscopi electione, qui Ottone III imperante præfuit, distracta fuere studia Cleri & Populi, *quòd VVezelinum aliquem Clerus elegisset, non probante Populo.* Verba hæc sunt Ruperti Tuitiensis, qui vitam hujus Heriberti nobis reliquit. Adalbertum II Pragensem Episcopum, à Boleslao & Populo electum, ab Ottone II confirmatum, & à VVilligiso Archiepiscopo Moguntino inunctum, autor vitæ hujus Adalberti *apud Surium die XXIII Aprilis* tradit. Bruno quoque Leucorum Episcopus, qui Romanæ dein Ecclesiæ præfuit, à Clero & Populo electus est. *Eligitur*, inquit VVibertus Archidiaconus in ejus vitâ, *à Clero & Populo Episcopus Leucorum, scribente Clero & Populo ad Imperatorem Conradum, ut Brunonem sibi Episcopum permittat.* Is Bruno autem cum deinde ab Henrico III Imperatore, Leonis IX nomine assumto, constitutus esset Romanæ urbis Episcopus, non malè omnino de totâ hac re & sensisse videtur & locutus. Appono verba Wiberti, qui ejus vitam descripsit, ex libro II cap. 2. *Interea apud Vangionum urbem, ante præsentiam gloriosi Henrici II Romanorum Augusti, fit Pontificum reliquorumque Procerum non modicus conventus. Inter quos etiam hic Christo dignus præsul convocatur. Et repente, illo tale nihil suspicante, ad onus Apostolici honoris suscipiendum eligitur à cunctis. Cum recusaret, ad obedientiæ completionem monetur. Cum autem non posset effugere Impe-*

Apud Surium die 16. Febr.

 riale

XLVI. Duplici autem potiſſimum nomine omnem illam Principum poteſtatem facile defendas. *Primo* quod ſummi ſint Principes, penes quos eſt ſuprema poteſtas adminiſtrandi rempublicam, tum *ſecundo* quod patroni ſint præcipui Eccleſiarum. Principis nempe hæc prima debet eſſe cura, ut reſpublica ſit tranquilla & beata. Hunc finem autem ut aſſequatur, immane quantum in rebuspublicis & Regnis Chriſtianis in Epiſcoporum conſtitutione ſitum eſt. Ut ſane populus rectè ſuum officium faciat, utque ſit virtutum & religionis amans, multùm intereſt quales ſint Epiſcopi. Ne talibus igitur regenda committatur Eccleſia, quorum exemplo ſubditi fiant deteriores, Principis propria curatio eſt. Id verò quomodo præſtabit, niſi in Epiſcoporum electione Principis quoque potior aliqua ratio habeatur? Dein cum reſpublica ſalva eſſe non poſſit, quæ inteſtinis motibus & ſeditionibus agitatur, ad eas verò vel excitandas vel reprimendas plurimùm in Epiſcopis ſitum ſit, opera utiq; Principi eſt danda, ut tales conſtituantur, qui ſint pacis & concordiæ amantes, imò potisſimùm qui indigenæ ſint aut in regno educati, legibusque reipublicæ aſſueti, vel ſaltim tales omnino qui præſentem ſtatum conſervatum velint. Si qui ſanè aliter ſe habeant, eos ad dignitates nullas eſſe evehendos, ipſe etiam olim prudenter monuit Ariſtoteles. Epiſcopos verò ejus eſſe in republica autoritatis, ut ſi velint, tantum non quidvis poſſint, præſertim ſi in opinione ſint populi, quis ignorat? Etiam Germania hoc noſtra teſtari poteſt, & pleraque alia Regna. Plena etiam ſunt hiſce veterum monumenta. Quas turbas ſanè in Angliâ dederint exſtranei Epiſcopi, per proviſiones Papales Epiſcopatus adepti, Anglicani ſcriptores loquuntur.

Huic accedit, quod à solo Clero & Populo electus hisce omnia soleat ferre accepta; Regi, si ejus consensum accedere opus non sit, nihil horum. Nec igitur tunc est amor in Regem, nec observantia tanta, quanta esse solet, si beneficium ab ipso Rege datum agnoscat; quod tamen fieri reipublicæ plurimùm interest. Amor sane & observantia in Regem si absint, magna patet ad tumultus ciendos & res novas moliendas quasi invitatio: præsertim si non desint occasio & vires. Quorum utrumque non desiderabatur, cum Reges Francorum atq; Imperatores à se Episcopos constitui voluerunt.

XLVII. His utiq; satis probatur, saltem non malè egisse Principes, quod constituendorum Episcoporum curam ad se pertinere putaverint. Prudenter idcircò Duarenus, & Ecclesiæ & Reipublicæ sic præclarè consuli statuit. *Illud unum*, (inquit libro primo de Sacris Ecclesiæ beneficiis ac ministeriis cap. VI.) *verè ingenueque dico, nihil Reipublicæ Ecclesiæque Gallicæ mihi videri utilius, quàm autoritate Regis Pastores præfici Ecclesiis. Si à Pontifice Romano obtinere possint Episcopi, ut ordinatio, inquisitio, ac confirmatio secundum veteres canones, libera ipsis reliquatur, modo ipsi officii sui meminisse velint.* Verum id, quod in votis habet Duarenus, id ante Gregorium VII in Germaniâ obtinuit. Princeps enim nominabat Episcopos: Metropolitano; si indigni essent illo officio, rejicere eos integrum erat. Sed parum adhuc pro asserendo Francorum & Germanorum Principum in Episcoporum electionibus jure dixi. Bona temporalia à Regibus & Imperatoribus collata nullum admittunt dubium, quin summâ æquitate nitantur illæ Principum investituræ. Possidebant nimirum jam tunc Episcopi non prædia solùm & villas, sed oppida quoque, splendidas urbes, arces,

muni-

munimenta, integros Comitatus, Principatus, & Ducatus. Vnus *Otto primus Imperator penè omnibus Ecclesiis cathedralibus in Italia, Gallia, Germaniâ, Burgundia, & Lotharingia, multas civitates, castra, oppida, villas, & multa alia dominia temporalia jura & jurisdictiones donavit. Archiepiscopos quoq; & Episcopos Ducatibus, Baroniis, & Comitatibus communivit: quibus nobiles & potentes vasallos subjecit, ut semper essent parati ad resistendum paganis*, quæ verba sunt Theodorici de Niem scriptoris non è vulgo. Quis igitur tam fuerit impudens, qui negare ausit, interesse plurimùm reipublicæ, quibus committantur integræ provinciæ regendæ, & à quo illi constituantur? Nolo nunc id commemorare, quòd jamtum quando penes Francos adhuc Imperium erat, Episcopi ad comitia & conventus publicos admissi, in commune de rebus rempublicam concernentibus consultaverint; & sæpe ex nobilissimis potentissimisque familiis orti, perque omnem vitam in Palatio educati, ad gubernandam Ecclesiam transierint. Convenisse verò, Francis etiam primâ Merovingicâ familiâ Regum imperante, ad comitia Episcopos, (quid enim deinceps actum sit, notius est, quàm ut nunc id repeti opus sit,) vel ex Gunthramni constitutione apud Goldastum *Tomo I Const. Imp.* liquet. Sigebertus Gemblacensis in vita Regis Sigeberti cap. IV ait: *Dagobertus Rex, anno Regni sui XI Metas adiit, ibiq; Procerum & Pontificum conventum adesse jussit, eorumq; consilio & consensu filium suum Sigebertum in regnum Austrasiorum sublimavit.* Angradus in vitâ Ansberti Episcopi Rhotomagensis cap. XV ait: eum ordinatum esse Rhotomagi *ab Archiepiscopo Lugdunensi, & aliis Sanctis Præsulibus, qui ad generale placitum ibi cum Principibus* convenerant. Nobilissimas verò & præpotentes familias ad Ecclesiasticam hanc dignitatem adspirasse,

 vel

vel illustris ille Arnolphus Metensis Episcopus, è cujus familiâ Carolus Magnus ortum trahit, exemplo nobis fuerit. Vt nihil nunc dicam de illâ querelâ Procerum apud Theganum *in vitâ Ludovici Pii*, plebejos quoq; ad Episcopatus promoveri, indignantium. Cum igitur tot bona possiderent Episcopi, cum ad Comitia imo in bella irent, Regesque suo consensu & suffragio eligerent, rectè utique & jure Francorum Reges Episcopos nullos sine suo consensu constitui voluerunt, Hæc verò omnia longè magis contra Papas militaverunt, ubi Imperium ad Germanos devenit. Tunc enim Episcopi bonis temporalibus ita sunt aucti, ut longè justissimas Principes habuerint caussas, ob quas jus investiendi Episcopos usurparent.

XLIIX. Neque tamen solo illo nomine Reges Francorum & Imperatores Episcopos constituere potuerunt, sed eo etiam, quod Patroni essent Ecclesiarum. Multa hâc de re afferre hujus loci non est. Vel communi illo versiculo:

Patronum faciunt, dos, ædificatio, fundus,

uti libet. Tres, videlicet sunt juris patronatûs causæ, vel, ut alii volunt, quatuor. Fundatio, Dotatio, Ditatio, & Reædificatio. Quæ omnes, quibus rectiùs quàm summis in republicâ Principibus conveniunt? Quid ergo mali, quod Principes sibi illam sumserint potestatem, ut Episcopos elegerint? Olim, fateor, res longè aliter se habebat. Rara nempe ante Constantinum Magnum Ecclesiis bona; immobilia certè rara, quod videtur probabilius. Episcopi & Clerus omnis ex largis fidelium oblationibus vivebant. Cum igitur omnes Episcopum sustentarent, justum quoque vel hac de caussâ erat, illum ab omnibus eligi. Francorum autem Regum ætate, cum pleraque à Rege obtinuissent Episcopi, ab eo etiam illos constitui, itidem eadem de caussâ

ssa

fit haud iniquum fuit. Sic ex. gr. Clodovæus Rex tantum terræ dedit Rhemensi Ecclesiæ, quantum Remigius, dum Clodovæus somno meridiano indulgeret, circuire posset, si vera est fabula. Amplum utiq; hoc fuit donum. Quod si non causa aliqua juris patronatus est, quæ tum dotatio futura? Cæteri quoque Francorum Reges jam isthac primâ Merovingorum tempestate, liberales admodum in ditandis Ecclesiis fuere; & quidem usque adeo, ut Childebertus graviter de damno, quod inde Regno erat enatum, conquestus sit Stephani Leodiensis Abbatis in *historiâ vitæ Modoaldi Treverensis* Episcopi verba digna omnino sunt, quæ adscribantur. Ita verò ait: *Quantum religionis, potentiæ & honoris Reges Francorum à Pipino usque ad Carolum contulerunt Galliæ Ecclesiis, testantur libri sanctorum, decreta Patrum continentes, quos ipsi in Synodis suâ coroboraverunt autoritate. Testantur & Ecclesiæ, quas cum diversis Regiis ornamentis tum etiam prædiis & regalibus suis, castris scilicet, & comitatibus, telonius, monetis, & bannis, cum jure civitatum concessis, magnifice extulerunt. Inde est, quod nusquam gentium æqualis potentiæ Pontifices inveniri queant, vel quod parum à Regio comitatu & opulentia differant. Quos certè beatos dicerem, si pro hac potentia sanctiùs viverent.* Vel solo igitur patronatus illius jure rectè sibi Principes constitutionem Episcoporum asserere potuerunt. Leopoldus à Babenberg Episcopus Bambergensis *lib. de Zelo vet. princip. German* c. 8. disertè ait: Henrici V *præcedessores & Reges non tam virtute dicti privilegii, quam ex hoc quod erant ut plurimum patroni seu datores Ecclesiarum cathedralium, & majorum Monasteriorum Germaniæ investituras Episcopatuum & Abbatiarum in ipsis Germaniæ partibus, usq; ad tempora ejusdem Henrici facere consueverunt.* Provocavit autem jam olim quoque adhoc jus Patronatus Edovvardus Cap. x. v.

vvardus Angliæ Rex in constitutione quam recitat Goldastus *Tom.* III *Const. Imper.* Neque verò cuiquam rejiculum hoc argumentum videri debet; cum id eruditissimi acutissimique totius Hispaniæ Juris interpretes Ferdinandus Vasquez, & Didacus Covarruvias Segobiensis Episcopus, ille quidem *Controv. Illustr. Parte* I *Lib.* I. *cap.* XXII. hic verò *Tom.* I. *Part.* II. *Rel. ct. c. Possess. mal. fid.* §. X. tanti faciant, ut vel hoc solo nomine jus Hispaniarum Regi asserant, quo fretus omnes totius Regni Episcopos constituere possit. Episcopi Segobiensis verba sunt: *Ex hoc infertur, Catholicos Hispaniarum reges, etiamsi nullum privilegium à Pontificibus Romanis habuerint ad præsentationem Episcoporum, qui Ecclesiis cathedralibus præsint, posse jure optimo, ut Ecclesiarum patronos, jus illud ex præscriptione obtinere, licet Ecclesia quarum patroni sunt collegiales vel cathedrales existant. Hoc enim corollarium deducitur ab his, quæ proxime probata fuere: siquidem Hispaniarum Reges Patronatus jus obtinent in Ecclesiis cathedralibus, cum eas erexerint, construxerint, & amplis patrimoniis dotaverint. Quod satis constat ex veterum Historicorum monumentis. Imò & jure communi Reges sunt Patroni majorum Ecclesiarum sui Principatus.* Et post: *Regis interest nosse, qui sint, qui Ecclesias intra ejus provinciam sunt administraturi.* Hæc Didacus Covarruvias: qui & latiùs illa deducit, & plures ejusdem sententiæ laudat.

XLIX. Quin jure igitur summo suffulta fuerit Regum Imperatorumqs in constituendis Episcopis priscum & longo usu roboratum jus, non profecto prudens aliquis & æquus poterit vocare in dubium. Reapse igitur eo ipso non levi ex parte stetisse Regiam in republica Imperii autoritatem, manifestum quoque est. Proindeque quando ab Hildebrando Papa ejusque successoribus

hoc

hoc jus Imperatoribus fuit ereptum, vim autoritatemque Imperatoriam esse confractam, itidem patet. Merentur hic legi, quæ de momento ejus, quod ab Hildebrando Papa motum est certaminis, ipsemet Onuphrius Panvinius in *historia vitæ Gregorii VII*, quam Jacobus Gretzerus Jesuita primus typis fecit publicari, ingenuè & prudenter tradidit posteritati, quantumvis possint videri nonnihil prolixiora. Sunt autem eximii illius viri hæc verba *fol. 262. Gretzerianæ editionis*, cum paulò ante decreta Hildebrandina recitavisset. *His decretis in duobus potissimùm Majestas & Romani Imperii dignitas evertebatur, & quod longè pejus erat, ea fundamenta jaciebantur, quibus Romani Imperii potestas omnino labefactaretur. Erat tunc consuetudo, ut ex omnibus orbis Latini partibus infinita propè hominum diversarum conditionum millia Aulam Imperialem frequentarent. In his aderant diversarum congregationum Monachi, Doctores, Viri literati, Nobiles & ignobiles; qui omnes eo confluebant spe ducti, ut ab Imperatore sacerdotia consequi possent, quemadmodum nunc usus est in Romana curia. Imperator enim non solùm Episcopatus omnes & Abbatias, minoraque omnia sacerdotia, ut prabendas, canonicatus, præpositur as, Decanatus & hujusmodi conferebat, sed etiam Romanum ipsum Pontificem designabat. Si igitur Gregorii decretis locus esset, illico consequebatur, ut omnis hæc Aula Imperialis majestas obsolesceret, spe consequendi à Cæsare Sacerdotia sublata, quæ jam per electionem tradenda essent, nullo amplius Imperatoris interventu nec præterea à tot diversarum nationum illustribus doctrinâ & nobilitate viris frequentari contingeret Aula Imperialis. Altera vero causa, qua Imperator valde urgebatur, quia multo majoris momenti existimabatur, erat: quod si Cæsar Prælato-*

 rum

tum investituras (ita enim Collationem appellabant) amitteret , maiorem Imperii sui meliorem fortioremque partem deperderet , & maximarum calamitatum seminarium Imperio faceret. Nam , quando privilegia Carolo Magno & Othoni Primo Augustis ab Apostolica Sede de Prælatorum investituris concessa fuere , Ecclesiæ & Episcopatus tunc pauperes tenues & sine tot redititibus erant : postquam vero iuris Imperii facta eorundem Prælatorum electio , tum Cæsares quemadmodum cæteri Principes seculares qui de religione bene mereri volebant , sine Imperii tamen præiudicio , cæperunt Episcopcs & Abbates ob religionem,tanquam potiora Imperii membra,præ cæteris laicis Principibus honorare , profana ditione & ingentibus opibus honestare , arces oppida urbes Ducatus Provincias pedagia telonea vectigalia portoria , & multa alia , quæ Imperii propria erant Episcopatibus concedere, quæ vel ex fisci propriis bonis , quæ ad Imperium pertinebant , vel ex alienis feudis erant. Nam Laicis Principibus sine legitimo hærede mortuis , eorum provincias , quæ beneficiario iure ad Imperium pertinebant , non aliis amplius Laicis Regulis sed Episcopis concedebant. Atq; hac ratione omnes Episcopatus & Abbatias Italiæ Galliarum & Germaniæ, imo totius orbis Latini , & denique ipsum Pontificem Romanum , ex pauperibus ditissimos & maximos Principes fecerant. Ex eis scilicet opibus , quæ antè Imperii iuris erant, in nulla re Imperialia propterea iura minui existimantes: quippe quod certi essent , eos omnes Prælatos à se designandos fore , & non nisi iussu suo & voluntate Sacerdotia ipsa obtenturos. Gregorius igitur suis decretis dimidium Imperii Cæsari tollebat. Nam Episcopi nulla ratione adduci poterant, ut , quæ ab Imperatoribus antiquis obtinuerant , dimit-

tere,

tere, ea Imperatori restituere vellent, cum ex sua eruendi essent potestate, id enim Cæsar ipse quærebat. Nec Imperator id agere poterat, ut Episcopi Imperio restituerent quæ ab Imperatoribus, non ut Episcopi, sed ut Imperialia membra obtinuerant. Si igitur Prælatorum designatio ab Imperatore auferebatur; & Prælati retinerent beneficia, & alia, quæ Imperii ante fuerant, dimidium Imperii omnino ab Imperatore tollebatur. Accedit, quod maximè Cæsarem angebat, quod si Episcopi Germaniæ & Italiæ, cum ab Imperatore electi & investiti essent vix in officio contineri poterant, ne contra ipsum varias & frequentes rebelliones molirentur, quid deinceps facturi essent, si omnino ex Imperatoris potestate eruti & liberati essent, & in cujusvis Ecclesiæ Capituli vel Collegii potestate esset, nobilissimi & potentissimi Episcopatus Antistitem quempiam Imperatori hostem accerrimum eligere, qui maxima Imperii ruinæ causa deinde esset. Hæ igitur caussæ sunt, quæ Cæsarem & cæteros Laicos Principes quam maximè adversus Pontificem commoverunt. Imperii enim vel omninò tollendi, vel in perpetuum stabiliendi causa tunc maximè tractabatur. Cæsar enim Imperii jura, & ea quidem summa omninò tueri; Papa verò Ecclesiæ libertatem, nulla Imperialis excidii ratione habita, asserere volebat, indignum esse clamitans, à manu Laica Sacerdotes creari: quanquam id per trecentos fere annos à Caroli Magni tempore sub sexaginta & eo amplius Romanis Pontificibus usurpatum esset. Maximè igitur Imperatori laborandum erat, ne hæc decreta starent, si Imperii jura imò Imperium ipsum salvum esse vellet, quod ejusmodi Papalibus edictis procul dubio dissipandum esse existimabat. Hæc omnia doctissimus Panvinius. Accedat iis sententia Pauli Æmilii, magno judicio pollentis Francicarum rerum scriptoris. Hic enim, ubi jus constituendi Episco-

ter Alexander absq; mandato & assensu Domini mei Regis recepisti Papatum? à longis namque temporibus à Regibus hoc absq. dubio est obtentum. Et incipiens à Patritiis Romanorum & Imperatoribus, nominavit eos, per quorum mandatum & assensum plurimi Romanorum Pontifices in Sedem Apostolicam habuerunt ingressum. Hildebrandus cum Episcopis Cardinalibus eidem Coloniensi sic responderunt. Firmissime tene & nullatenus dubites quod in electione Romanorum Pontificum, juxta sanctorum Patrum Canonicas sanctiones, Regibus penitus nihil est concessum sive permissum. Et deductis in medium pluribus sanctorum Patrum decretis, & præcipuè illo Nicolai capitulo, in quo centum & tredecim Episcopi subscripserunt, post multas & varias altercationes, ita irrevocabiliter & sufficienter eidem Coloniensi satisfecerunt, quod ex tunc rationabiliter non habuit resistendi occasionem. Si vera hæc sunt, (quod jam non disputabimus, etsi alia ejus ævi monumenta, qualia sunt a Petro etiam Damiano tunc conscripta, non per omnia consentiant) fucum profectò Hildebrandus Annoni fecit canonibus laudatis. Illi scilicet non nisi merè sunt positivæ & arbitrariæ conditionis, atq; adeo nihil habent immutabile & æterni juris: adhoc nusquam detrahunt longa jam consuetudine receptis & reipublicæ necessariis Regum Constitutionibus. At verò isthoc ab Hildebrando jacto fundamento, non potuit non cæteris quoque Regibus & Principibus omnis in Episcopis eligendis adimi potestas. Quòd enim jus Imperatoris in Pontifice Romano eligendo, hoc omnium cæterorum Regum & Principum in ditionum suarum Episcopis erat eligendis. Hildebrando igitur auspice, consensu Imperatoris non ante impetrato electus est hic Alexander, iram vero Henrici, eodem consultore usus, facilè item elusit. Nimirum tunc bellum in Saxonia atrox erat Henrico cum

Saxonum gente: quæ sæpius licet victa, bellum tamen redintegrabat, nec inter tot adversa animum despondebat. Cum armis ergo non possent Saxones quicquam adversus invictum Imperatorem, aliâ cum viâ aggressi sunt. Miserunt nempe ad Alexandrum Papam legatos, Imperatoremque Simoniæ reum postularunt. Henricus igitur impulsore Hildebrando, ab Alexandro Papa Romam reus fuit citatus. Mortuo interea Alexandro succeslit Hildebrandus: & licet ipse etiam sine prævio Imperatoris consensu à Clero & Populo Romano electus fuisset, tamen missis literis ad excusandam suam sine Regis consensu factam electionem, Henrici gratiam sibi ita impetravit, ut Regius consensus satis promtè accesserit. Id quod pluribus Lambertus Schafnaburgensis persequitur.

LI. Primis verò quatuor Pontificatus sui annis, si Annalibus Baronii fides est, nihil quidquam Gregorius de investituris Episcoporum Regibus ac Principibus auferendis sanxit. Acerbè quidem in Simoniacos cum Reges tum Episcopos invectus, ad causam quoque dicendam multos Romam citavit, sed intra hosce terminos omnis ejus conatus tunc quidem stetit. Vtinam perstitisset! At verò anno quinto in nervum erupit ambitio Hildebrandina, publico decreto omnibus laicalibus investituris proscriptis. Callidè scilicet in omni hoc negotio sese gessit Hildebrandus, Initio enim hoc egit, ne statim offenderet Regem, rebus adhuc minùs firmatis. Mox declamatinibus in Simoniacos pietatis sibi opinionem conciliavit. Simul verò prætextu canonum Cleri & Populi favorem sibi peperit, iis nempe quasi ad pileum vocatis. Illis autem jam allectis in suas partes, tandem apertè magis Regia jura invasit: præsertim videns, Regem bellis & rebellione subditorum haud leviter implicitum. Enimverò jam tum mul-

multos Galliæ & Germaniæ Episcopos diris devoverat Gregorius, multos officio moverat, Henricum ipsum Regem, protinus ut excommunicatus fuerat (quod priora secula nunquam viderant) ipse desertum pene ab omnibus, mox intra Canusiana mœnia triduanum supplicem, demum etiam ad pedes postratum habuerat. Id animum addidisse ambitioso homini non est dubium: ut ex tam prosperâ fortunâ, tam promtis ad omnia obsequia Episcoporum animis, eventum auguratus; aggressus fuerit *constanti animo*, (libet hic gloriantis Baronii verbis uti) *invictoque planè ac Sacerdotali robore controversiam, cujus causâ sciret omnes se passurum Christianos Principes adversarios.* Anno 1077.

Datum igitur Hugoni Diensi Episcopo, Legato Papali in Gallias, in mandatis, ut de investituris laicalibus abolendis in concilio Lingonensi decretum promulgaret. Gregorius ipse anno insequenti ita sanxit: *Quoniam investituras Ecclesiarum contra statuta sanctorum Patrum, à laicis personis in multis partibus cognovimus fieri, & ex eo plurimas perturbationes in Ecclesiâ oriri, ex quibus Christiana religio conculcatur; decernimus, ut nullus clericorum investituram Episcopatus, vel Abbatiæ, vel Ecclesiæ, de manu Imperatoris vel Regis, vel alicujus laicæ personæ, viri vel fœminæ, suscipiat. Quod si præsumserit, cognoscat investituram illam Apostolicâ autoritate irritam esse, & se usque ad condignam satisfactionem excommunicationi subjacere.* Baron. anno 1078.

Idem Decretum verbis longè asperioribus in aliâ Synodo duobus pòst annis iterum repetiit, & hanc electionis formam deinceps tenendam & observandam præscripsit: *Quoties defuncto pastore alicujus Ecclesiæ, alius ei est canonicè subrogandus, instantiâ Visitatoris Episcopi, qui ei ab Apostolicâ vel Metropolitanâ sede directus est, Clerus & Populus, remotâ omni seculari ambitione timore atque* Baron. anno 1080.

gratiâ,

gratiâ, Apostolicæ Sedis vel Metropolitani sui consensu, pastorem sibi secundum Deum eligat. Electionis verò potestas omnis in deliberatione Sedis Apostolicæ, sive Metropolitani sui consistat. Hæc sunt Hildebrandi decreta, de Principum investituris lata. Hinc classicum turbarum, hinc incendii initium, quo totus ferme Occidens conflagravit. Hæc illa decreta, quibus, ipso Onuphrio Panvinio, quem paulo ante audivimus prolixius loquentem, dice non tantum Imperator Henricus IV, sed omnes Reges Latini & Occidentales petiti, Episcopi item & universus Clerus Galliæ Germaniæ & Italiæ; *Majestas quoque & dignitas imperii Romani eversa, quodque longè plus, ea fundamenta jacta sunt quibus illius potestas omnino labefactaretur.* Visum igitur fuit, sursum deorsum omnia ferre, ima summis cœlum terræ miscere. Quicquid erat flagitiosorum hominum impunè grassari permissum Pontifex in Pontificem, Imperator in Imperatorem Episcopi in Episcopos, filii in parentes, subditi denique in suum legitimum Principem insurrexerunt: solutique ea, quæ animos hactenus insederat, religione, in eum profano Papæ indultu grassati sunt, quem Deus & sors nascendi imo illi ipsi Imperii Ordines Principem & Regem suum constituerant.

LII. Nullâne vero aliâ ratione Simoniacum crimen ex Christiano orbe profligari, & libertas Ecclesiis restitui nisi per tot populorum strages potuit? Henricum non semper recto tramite incessisse, haut negaverim. Cur non fuit monitus, ut in viam rediret, ut investituras piè rectè atque ordine conferret, abususque earum tolleret? Sed monitus fuit non statim tamen obtemperavit, quod ait Baronius. Esto factum. Num igitur Pontificem eò progredi fas fuit, ut commoto toto Occidente non solùm investiturarum jure Principes omnes & Imperatorem exueret,

veret, sed etiam diris Henricum devoveret, indignumq; Imperio, indignum Regno, imo vitâ ipsâ pronunciaret. Henricus tamen ipse non semper in culpa fuit. Lubrica enim fuit quidem ipsius adolescentia, cum consultoribus uteretur Adalberto Bremensi Archiepiscopo & VVernero Comite, hominibus, ut tradunt scriptores, non optimæ notæ imo improbis. *Ab his*, inquit Lambertus Schafnaburgensis, *quicquid Ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum est, emebatur.* Quam prudenter autem aliàs ipse ille Imperator in beneficiis Ecclesiasticis conferendis se gesserit, vel id exemplo esse potest, quod idem Lambertus, (cui tantum tribuunt Baronius & Bellarminus) de electione Fuldensis Abbatis, integrè & incorruptâ fide, increpitis qui illam Abbatiam vel gratiâ vel muneribus obtinere se posse speraverant, ab Henrico factâ memorat. Ne sanè quis electum Abbatem monachis obtrusum putet, ita ait: *Primus ipse Imperator hunc Abbatem elegit, deinde cæteros, tam monachos quam milites, ut in electionem ejus consentiant, obnixe efflagitavit* Nec alium utique in Episcopis constituendis se præbuit. Id docent voces ipsæ Imperatoris, bonæ conscientiæ indices, cum Imperio & ornamentis Imperialibus exueretur. Rem gestam Helmodi verbis ex *l* 1. *Chronici Sclavorum cap.* 32 repetitis narrabo: *Missi à Principibus venerunt ad Regem, qui tunc forte consistebat in corte Regia Hilligelsheim, Moguntinus, Coloniensis, Wormatienses, & pertulerunt ad eum mandatum ex ore Principum, dicentes: Fac nobis reddi coronam, annulum, & purpuram, cæteraque ad investituram Imperialem pertinentia filio tuo deferenda. Illo percunctante dejectionis suæ culpam; responderunt dicentes: Quid quæris ea, quæ optime nosti? Meministi qualiter universæ Ecclesiæ tui causâ maximo schismatis errore multis jam an-*

 nis la-

nis laboraverit, qualiter Episcopatus, Abbatias, praterea omnia Ecclesia regimina fecerit venalia, nec fuit in constituendis Episcopis ulla legitima electionum facultas sed sola pecunia ratio. Pro iis & aliis causis sanxit autoritas Apostolica, favitq; Principum unanimitas, te non solum Regno verum etiam communione Ecclesiastica privandum. Quo contra Rex ait: Dicitis quia Spirituales dignitates precario vendiderimus. Vestra quidem potestas est tale nobis crimen impingere. Dic ergo tu Moguntine, dic adjuratus per nomen aeterni Dei, quid exegimus aut recepimus a te, quando te Moguntia praefecimus? Tu quoque Coloniensis, per fidem te constamur, quid nobis dedisti pro Sede, cui nostrâ munificentiâ praesides. Illis fatentibus, nihil pecuniae hujus rei gratia aut oblatum, aut acceptum; Rex ait, Gloria Deo, quia vel in hac parte fideles inventi sumus. Certe dignitates ea duae praestantissima sunt & magnum quaestum Camerae nostra referre poterant. Porrò Dominus Wormatiensis qualiter â nobis susceptus, ad quod promotus, si pietate vel quaestus erga ipsum usi fuerimus, nec vos nec ipsum latet. Condignam ergo beneficiis nostris rependitis gratiam. Hæc omnia Helmoldus. Ex quibus sole clarius est, per calumniam Henrico illi Imperatori imputatum esse, quasi ille omnes Episcopales dignitates pretio accepto vendiderit. Non sanè est quod moremur convicia Stephani Halberstadensis Episcopi, qui non sine contentione, ut ait Crantzius, Episcopatum adeptus erat, quæ ille plenâ manu in Epistola ad VValthiramum congessit. Licet eam dignam judicarint Baronius & Bellarminus, ut ille quidem *Tom. XI Annal. ad annum 1090* totam, hic verò *Lib. I. de Translat. Imper. cap. II* partem ejus recitaret. Cæteros ævi illius scriptores quod attinet, illi quoque cùm multum Pontificis gratiæ tribuunt, tùm non tam Simoniam quam alia vitia, & ipsum jus Regiũ constituendi Episcopos in Henrico per imperitiam insectati sunt. Quin imò si Pennonis;

Met. l. 5. cap. 20.

nis Cardinalis libello, quem isthac ipsa tempestate de vitâ & rebus gestis Hildebrandi conscripsit, credimus, Henricus Imperator si quos nosset Simoniacos Episcopos, eos officio movit. Hildebrandus verò, ait Benno, *expulsos à Rege Simoniacos relocabat; & quos Regi infestos reddiderat, eos sibi familiari amicitiâ reconciliabat; & multis & magnis juramentis sibi vinctos & obnoxios efficiens, præ aliis exaltabat.*

LIII. Operæ pretium erit, cum curâ observare artes Hildebrandi. *H*oc nempe ille agebat, ut Imperii majestatem imminueret, & Romanam sedem eveheret. *H*uc faciunt monstrosi illi dictatus. Dum Simoniam evertere se simulat, Imperii majestatem destruere parabat. Neque vero compendiosiùs rem tantam aggredi poterat. Ecclesiastica enim bona maximam jam tunc Imperii partem constituebant: quorum ergo collationem si extorsisset Imperatori, non diffidebat, obtinere se posse Monarchiam quam meditabatur. Quantum sanè Imperatoris decedebat autoritati, tantum accedebat Pontificiæ; cui evehendæ hæc tragœdia agebatur. Nullo igitur Principum ajebat opus esse consensu, in beneficiorum Ecclesiasticorum collatione. Si quis secùs quidquam ausus esset, hunc pronunciabat Simoniacum. Vt, si illius judicio esset standum, Simoniacos fuisse necesse sit, non solùm alios complures Pontifices, sed & ipsum Alexandrum II, cujus lateri Gregorius semper adhæsit. Is sane Anshelmum in Germaniam misit, ut ei Lucensem Episcopatum, cujus collatio penes Henricum Imperatorem erat, impetraret. Quod verò ipsum investiendi per per virgam & annulum ritum attinet, parùm is utique ad rem facit. Non sane dubitandum, haud fuisse difficiles futuros Imperatores in omittendo hoc investiendi ritu, si

Baronius Tom XI Anno 1073.

de eo duntaxat abrogando contentio aliqua fuisset, jure ipso constituendi & eligendi Episcopos Imperatoribus relicto. VValthramus, accerrimus aliàs Henrici defensor, apertè: *Nihil refert sive verbo, sive præcepto, sive baculo, sive aliâ re, quam in manu tenuerit, investiat aut inthronizet Rex & Imperator Episcopatum.* Et pòst: *Sed congruum magis est per baculum.* In eandem sententiam Romanæ Sedi addictissimus Ivo Epistolâ ad Lugdunensem Archiepiscopum: *Vrbanus Papa Reges tantùm à corporali investiturâ excludit, (quantum intelleximus) non ab electione, inquantum sunt caput populi, vel à concessione. Quamvis octava synodus solùm prohibeat eos interesse electioni, non concessioni. Quæ concessio, sive fiat manu, sive nutu, sive linguâ, quid refert?* Hæc Ivo, æquus sæpe in hâc controversia, quando partium studium eum non transversum agit, judex. Quod verò Ivo de solâ corporali investiturâ ab Urbano prohibitâ ait, haud verisimile est. Cùm enim in laicalibus investituris prohibendis iisdem usus fuerit quibus Gregorius VII verbis, mitiori eum fuisse animo procul est a vero. Quin ipso Hildebrando videtur fuisse asperior; condito nempe decreto, nequis Ecclesiasticorum Principi suo sacramentum diceret, cujusmodi quid à Gregorio VII statutum fuisse non constat. Quicquid hujus sit, utique id liquet jam, causam nullam fuisse Hildebrando, cur tantas in Imperio turbas daret. Primus verò is fuit, qui eâ contentione investituras abrogatum ivit. Nam quod Marsilius Patavinus in *Defensore Pacis Part. II. c. XXIV*, à Simplicio, qui circa quintum seculum Sedi Romanæ præfuit, tradit, decretum esse, *Nullum clericum investituram à Laico debere suscipere*, vel (ut Platinæ verbis utar) *nullum clericum possessionem beneficii a laico debere regnoscere*, id fidem vix meretur. In Pontificali sanè Anastasii nihil hu-

In Simpl.

jus re

jus reperias. Sed & certum est, illhac ipsa ætate Simplicii, latam ab Odoacro Rege legem de Pontifice Romano non constituendo haud impetrato ante Regum consensu, Simplicio ipso assentiente. Vt illud Platinæ vel sit falsum, vel ad electiones Episcopales non pertineat. Quod attinet verò iniqua illa Gregorii septimi Papæ decreta, illa repetierunt & confirmarunt Victor III in Concilio Beneventano: Vrbanus II in Synodo Melfitana can. IIX, & generali Claromontanâ can. XV. & XVI: Paschalis II in Synodo Pictaviensi, præsentibus Legatis Sedis Romanæ, & demum Trecensi cui Paschalis ipse præfuit. *Baron. Anno 1087. Anno 1090. Ann. 1095*

LIV. INTER tot verò certamina, quicquid decerneret Pontifex, perstitit Henricus senior in suâ sententiâ. Quinimo Rudolphus etiam Sueviæ Dux, & Hermannus, electi contra Henricum Imperatorem à nonnullis Principibus, instinctu Hildebrandi, Germaniæ Reges, illo quoque Regio jure usi sunt, ut patet ex Crantzii *Metrop. lib V. cap. XVI & XXIII.* Paschalis autem secundus, cum filium Henrici IV Henricum V haud occultè in Patrem concitasset, patre tandem Regno & vitâ exuto, sperávit obtinere ab illo se posse quod aliis erat negatum. Sed præter opinionem graviorem sensit Henricum illum filium quàm quisquam aliorum Imperatorum fuit. Res nulli non penè veterum historicorum est memorata. Henricus videlicet ille quintus cum facile perspiceret, non posse salvum esse Imperium, si Pontifex obtineret quod improbè decreverat: aut cedere Episcopos & Abbates Regalibus bonis volebat, aut liberam lib. constituendorum Episcoporum potestatem, privilegiis Papalibus Carolo Imperatori concessam, & multorum seculorum usu perpetuo in omni Christiano orbe statuminatam permitti. Id se velle Imperator Paschali, cum is in Concilio Trecensi esset, renunciarat *Baronius Tom. XII anno 1106. Ann. 1107 & Crantz. Met. l. 5. cap. 33.*

Ggg 3 per

per legatos. Pontifex verò, quoniam investituras, quas paulò ante ipse in Synodo isthac decreto abrogarat, concedere Imperatori neque vellet, neq; fortè etiam, ut tueretur existimationem suam vel vero quod in errorem prolapsus nefas id crederet, posset, ita cum Henrico V Sutriæ demum paciscitur, ut Vrspergensis Abbas ex Davide Scoto Episcopo Bancornensi, qui Henrici Romanam expeditionem jussu ejus descripserat, ad annum MCXI tradit: *Inter Legatos*, inquit, *Apostolicos & Missos Regios convenit: promtum esse Papam ad consecrationem & omnem Regis honorem & voluntatem, si tamen ipse sibimet annueret libertatem Ecclesiarum, laicam ab illis prohibens investituram, recipiendo nihilominus ab Ecclesiis Ducatus, Marchias, Comitatus, Advocatias, monetas, telonia, cæterorumque regalium quæ possident summam. Præbuit Rex assensum, sed eo pacto, quatenus hæc transmutatio firmâ & authenticâ ratione, consilio quoque vel concordia totius Ecclesiæ, ac Regni Principum assensu, stabiliretur. Quod etiam vix aut nullo modo fieri posse credebatur.* Hæc Vrspergensis. Pleniùs pacta illa conventa recitat Goldastus *in Constitutionibus Imperialibus, & Rationali*, ut & Baronius *Tom. XII anno M CX, & M CXI.* Numerat verò Petrus Diaconus vetus scriptor, habetque ipsa formula conventionis apud Dodechinum, inter Regalia hæc quoque: *Vectigalia, Mercata, Centurionum jura, curtes Imperii cum pertinentiis suis, militiam Imperii & castra.* Lectâ verò hâc conventione coram Episcopis & Abbatibus, qui Romæ tunc aderant, cùm Italicis tùm Germanicis, ut & aliis qui in epistola Imperatoria audiunt *Ecclesiæ filii*, (ubi innotuisset, Ecclesiasticos dimissis Regalibus, decimis & oblationibus debere contentos esse) magnâ indignatione Clerus omnis Paschali sese opposuit. Non potest omne hoc negocium rectiùs accipi fortassis quàm

quam ex Dodechino, utpote qui inseruerit anno 1510 ipsius et Henrici Regis Epistolam, quâ omnia isthæc narrantur, Romæ tunc scriptam. Et verò, quod haud immeritò mireris, ne quidem Sigebertus hujus rei fecit mentionem. Sicut nec à Dodechino est narratum, illam conventionem factam esse irritam, quia ab omnibus scilicet fuit improbata, imò nec ipsi probata Henrico Regi ceu liquet ex ejus Epistolâ. Hoc itaque modo cum pax haud processisset, nec tamen Rex jure Regio cedere, nec Papa investituras concedere Regibus vellet, abductus est Papa ab Imperatoris exercitu cum plurimis Cardinalibus captivus. Cujus trimestris captivitatis molestiâ victus, tandem Henrico V. potestatem constituendorum Episcoporum concessit, & pactum illud juramentis firmavit. Conventiones illas pacis, idque decretum de Ecclesiasticorum investituris, historici pauci adeoque nec Platina memorant: attamen recitat Goldastus *in Rationali*, & Baronius *Anno M CXI*. Non hic autem illa adscribi opus est. Omninò autem ex re erit hoc loco legere, quæ de isthoc omni negocio narravit Gotfridus Viterbiensis *Panthei parte decimaseptima*: ut & quæ de Paschalis Papæ concessione sigillatim tradidit Sigebertus *anno IV.* Nec enim illa, quæ narrat de ultimo hoc VVilhelmus Malmesburiensis *l. 1. de rebi gestis Anglorum*, licet addere propter prolixitatem, etsi sint lectu longè dignissima. Gotfridi verba hæc sunt. *Imperatore Romam tendente, Papa cum eo tali pactione convenerat, ut Imperator Episcoporum investituras dimitteret, Papa autem e converso Imperatori omnia Episcoporum regalia relaxaret. Hæc pactio sacramentis & obsidibus inter Papam & Imperatorem asseritur firmata fuisse. Quam dum renitentibus Episcopis Papa adimplere non posset, quum per omnia innocens esset, tanquam reus custodia est mani-*

mancipatus. *Hujus factionis consiliator praecipuus dicitur fuisse Albertus, tunc temporis Cancellarius, qui postea fuit Archiepiscopus Moguntinus. Papâ aliquandiu capto & detento, Imperator à civibus revocatur, & Episcoporum investituras, id est, annulum & baculum, à Papa recipiens, ipsum Papam & cives Romanos muneribus reconciliare curavit: & à Papa coronatus, favorem & nomen Imperiale sortitur; anno ab Incarnatione Domini M CXI, anno verò regni ejus, ex quo pater regalia sibi resignaverat, sexto.* Hæc Gotfridus breviter. Jam subjungemus & verba Sigeberti, de pacto illo quod inter Paschalem Papam & Henricum Imperatorem sacramento est ratihabitum. *In reconciliatione autem quæ facta est inter Imperatorem & Papam, (nam ipsum Papam cum Episcopis & Cardinalibus ceperat) die Pascha Henrico in Imperatorem coronato, post lectum Evangelium, tradidit ei Papa ante altare Apostolorum Petri & Pauli, in oculis omnium Principum, privilegium de investitura Episcopatuum vel Abbatiarum, tam per annulum quam per virgam. Scilicet ut Regni ejus Episcopis vel Abbatibus liberè præter violentiam & Simoniam electis investituram virga & annuli conferat; post investitionem verò canonicè consecrationem accipiat ab Episcopo, ad quem pertinuerit. Confirmatio pacis inter Apostolicum & Imperatorem, dum in celebratione Missæ traderet ei corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi: Domine Imperator, hoc corpus Domini, natum ex Maria Virgine, passum in cruce pro nobis (sicut Sancta & Apostolica tenet Ecclesia) damus tibi in confirmationem veræ pacis inter me & te. Datum est idibus Aprilis, indictione quarta.*

LV. Quod attinet porrò primam illam transactionem, nihil profectò illa habuit verè iniquum. Ultrò sanè utique omnem regalium bonorum renunciationem ipsemet Paschalis Papa proposuit promisitque Imperatori. Imperator

rator eam non postulavit sed contrà tunc etiam omnia antehac concessa Regalia denuò dedit, ceu liquet ex ejus Epist. á apud Dodechinum. Quod verò tunc Romæ præsentes Episcopi illam Paschalis sententiam ausi fuerunt *hæresin* appellare, (quod legitur itidem in Epistolâ isthac Imperatoriâ,) id profectò arguit, homines illos vel actos fuisse in furorem, vel quid sit *hæresis* omninò ignorasse. An fidei Christianæ adversatur: si statuas, bona quædam reddenda esse reipublicæ à quâ antehac donata erant, & quidem reddi illa oportere si exigat ipsius etiam Ecclesiæ salus? At verò unum hoc voluerat Paschalis Papa. Inter fidei dogmata igitur, si illi Episcopi sint audiendi, numerandum fuerit: Bona sacris personis data non licere publicis usibus vicissim concedere. Fuerit autem hoc quidem novum Evangelium, imò hæreticum dogma fuerit. Haud multò minore verò insania eodem tempore *hæretica* proclamata fuit sententia eorum, qui affirmabant, non esse iniquum Episcopos à laicis investiri: qui proinde & alteram illam à Paschali factam concessionem *hæresios* nota infamaverunt. Prætextui enim etiam hisce nihil fuit aliud, quàm Laicos velle per investituram Ordinationis sacramentum conferre: quæ atrox profectò est calumnia. Videtur autem ita calumniatus etiam Goffridus Vindocinensis Abbas & Cardinalis. Cujus verba nunc tamen adscribere non libet, quia pridem ejus sententiam excussit vir eximius M. Antonius de Dominis. Apertè verò ita statuerunt Patres etiam Conciliorum Lateranensis & Viennensis, anno MCXII habitorum. Illi quidem, cum ajunt: *Id quod in privilegio continebatur, quod electus Canonice a Clero & Populo, a nemine consecretur, nisi prius à Rege investiatur, id est contra Sp. S. & Canonicam institutionem.* Hi verò, cum sanxerunt: *Investitu-*

ram Episcopatuum & Abbatiarum, & omnium Ecclesiasticarum rerum de manu Laica, S.R.E. autoritatem sequentes, hæresin esse judicamus. Hæc Conciliares illi Patres. At si ipsas investituras Laicas simpliciter spectatas hæreticas putaverunt, oppidò utiq; falsi sunt. Si cum opinione conferendi Ordinis sacramentum esse conjunctas crediderint; producantur sodes Henricianorum, ita appellabantur, dicta, producantur exempla quæ id probent. Ivo ipse, qui hac ætate vivebat, illam sententiam Epistolâ ad Iohannem Archiepiscopum Lugdunensem, quam recitat quoq; Baronius *Tom.* XII *anno MCXI*, refellit. Et *Epist. LX* apertè: *Reges nihil spirituale*, (loquitur autem de investituris) *se dare intendunt; sed tantum aut votis potentium annuere, aut villas Ecclesiasticas & alia bona exteriora, quæ de munificentiâ Regum obtinent Ecclesiæ, ipsis electis concedere.* Color calumniæ non alius fortè fuit, quam quod vulgata tunc esset hæc loquendi formula, Imperatorem præsumere potestatem in Spiritualibus, cum is tamen nominaret solum Episcopos. Ita sanè etiam Crantzius ait: *Ea potissima dissidii causa fuit inter Regnum & Sacerdotium, quod in Spiritualibus præsumeret potestatem Imperator: quæ pro temporum necessitate permissa erat Patri suo, sed eam nunc Papa suo jure vindicabat.* Auxit fortè hunc fucum, quòd non semper libera ante consecrationem Episcopi vitæ morumque examinatio permissa videretur. Id enim haud obscure colligas ex iis, quæ de Ottonis Constantiensis Episcopi constitutione memorat Lambertus Schafnaburgensis. Sed non est, quod furorem illorum hominum heic multis exagitemus. Quantus sanè illorum furor fuerit vel inde pateat, quod Viennense Concilium, ex Germanicis Episcopis conflatum, per Guidonem Archiepiscopum non dubitaverit hisce verbis uti ad ipsum

Pascha-

Paschalem Papam: *Si verò, quod minime credimus, aliam viam aggredi cœperitis, & nostras assertiones paternas roborare nolueritis, propitius sit vobis Deus, quia nos a vestra subjectione & obedientia repelletis.*

LVI. Hisce diuturnis autem motibus Henricum Quintum pactis quibusdam cum Paschale initis finem imponere voluisse, paulò ante dictum. Ea verò pacta Paschalis altero statim anno in Concilio Lateranensi, contrà datam fidem, quam sumto corpore & sanguine Domini sanxerat, impie spernens, rescidit, & Imperatorem anathemate percussit. Ejus exemplum secutus Callistus II, priorum Pontificum decreta in Concilio Rhemensi anno MCXX & excommunicationem repetiit; cum monitus à Pontifice Imperator, ut renunciaret investituris, respondisset: *Nihil in his se pratermissurum, quod sui juris esset, suorumque sibi contulit antiqua consuetudo progenitorum.* Tandem tamen Imperator, victus, non tam Pontificum, quam Principum Imperii multorum pertinaciâ, excitatis nempe contra illum in Germania alibiq; gravissimis Principum rebellionibus, per Papalia aliquot fulmina & Episcoporum diras (de quibus post alios legi etiam meretur Helmoldus *l. 1. Chron. Slavor. cap. 40*) cessit anno MCXXII in Comitiis Wormatiensibus Regio jure constituendi Episcopos, quod per tot annos summo labore & constantia non solum parens ipsius sed & ipse propugnaverat. Integrum Diploma Cæsareum præter alios recitat in Notis ad Hedæ Vitrajectinam Historiam pag. 154 Arnoldus Buchelius. Quæ ad hoc negotium pertinent verba ibi ita sonant. *Ego Henricus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, pro amore Dei & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ & domini Papæ Calixti, & pro remedio animæ meæ, dimitto Deo & SS. Dei Apostolis Petro & Paulo Sanctæq; Catholicæ Ecclesiæ*

Baron anno 1115.

omnem investituram per annulum & baculum; concedo in omnibus Ecclesiis, quæ in Regno vel Imperio meo sunt, canonicam fieri electionem & liberam consecrationem.

LVII Vt autem constet, quid reliquum Imperatori manserit, apponam quoq; verba Calixti Pontificis. *Concedo*, inquit ille, *electiones Episcoporum & Abbatum Teutonici Regni, qui ad Regnum pertinent, in præsentiâ tuâ* Imperatoris *fieri absq, Simoniâ & aliqua violentiâ: ut si quæ inter partes discordia emerserit, Metropolitani & Provincialium consilio vel judicio, saniori parti assensum & auxilium prabeas. Electus autem Regalia per sceptrum à te recipiat.* Addit Otho Frisingensis, id quoque cautum esse: *ne electi, tam Cisalpini quàm Transalpini, prius ordinentur Episcopi, quàm Regalia de manu ejus per sceptrum suscipiant.* Mireris iterum meritò, à Platina in vita Callixti II Papæ tantæ rei nullam esse mentionem factam. Non tacuit tamen illam in Additionibus suis Onuphrius Panvinius. Cujus hæc sunt verba: *Sub Callisto II inter Imperium & Sacerdotium insignis illa pax & concordia facta est: anno plus minus, quinquagesimo, ex quo inter Gregorium VII & Henricum IIII discordia ingens ob Sacerdotiorũ collationem excitata fuerat. In qua Episcoporum & Abbatum electiones, quæ ad Imperatorem & Reges hactenus pertinuerant, Clero & Monachis restitutæ sunt.* Ex iis autem quæ diximus patet, factum deniq; arcano Dei consilio, ut quò novum Papale imperium exsurgeret in Ecclesiæ servitutem, infelice admodum fine diuturni illi motus deniq; finiti fuerint. Non enim accedere possumus Marco Antonio de Dominis, qui in eâ est sententiâ, quòd parum Calixtus II hisce pactis cum Henrico V initis obtinuerit. Aliud sane docent res illius temporis gestæ. Non ausi enim sunt ex eo tempore Imperatores eos quos vellent Episcopos constituere. Electio omnis

Lib. 7. c. 16.

Li. 6. c. 7.

omnis fuit, initiò quidem, penes solum Clerum & Populum. Nullo præterea opus Imperatoris fuit consensu. Recessit ex aulâ omnis illa beneficia Ecclesiastica expectantium turba. Adeoq; sicuti Imperatores magnam suæ potestatis jam antehac fecerant jacturam, tot Comitatibus & Ducatibus Imperii, vel pure hæreditariis factis, vel in feudum hæreditarium datis, ita non minor hæc jactura fuit, jure constituendorum Episcoporum abdicato. Omnes utique sapientiores agnoscunt, magnam hoc ipso Imperatorem & autoritatis suæ & roboris Imperii fecisse jacturam. Imò Onuphrium Panvinium & Paulum Æmylium, dimidium potestatis Cæsareæ amissum fuisse censentes, jam audivimus.

LIIX Observatu autem dignum est, etiam Henrici quinti successores, non omnino vel sic statim acquievisse. Lotharius sanè Saxo Imperator, Henrici V proximus in Imperio successor, cum tantam jacturam æquo animo ferre non posset, etsi religiosus esset Princeps & Romanæ sedis si quisquam alius, observantissimus (quo nomine eum plurimùm commendat Baronius) Episcoporum tamen investituras sibi restitui, ab Innocentio Papa Leodii importune institit: ut tradit ex Bernhardo Bonæ vallis Baronius Anno MCXXXI. Paulò aliter Otto Frisingensis lib. VII cap. XIIX. *Exposuit Lotharius modeste, inquit, tum Regnum amore Ecclesiarum attenuatum, investituram Episcoporum quanto sibi dispendio remiserit.* Neque verò satis constat, quid futurum fuisset, si optimo illi Imperatori diuturnior vita contigisset; *utpote cujus virtute & industriâ*, ut Otto Frisingensis scribit, *nisi morte praventus fuisset, corona Imperii ad pristinam dignitatem reduci potuisset.* Qualem se enim præstiterit in negotio Cassinensis Abbatis, cum jura Imperii infringere moliretur Innocentius, tradunt ex Petri Diaconi Chronico Cassinensi Baronius *Anno MCXXXVII.*

 Chri-

Christophorus Lehmannus *in Chronico Spirensi*, & Goldastus *tomo III Constit. Imperial.* In hæc utique, cum reluctarentur Innocentius & Cardinales, qui præsentes cum eo erant, prorupit verba: *Si me meâ spe frustratum esse vultis, protestor hodie, schisma inter me & Pontificem futurum, & promitto ex obsequentissimo infestissimum fore inimicum.* Lotharii successor Conradus in diplomate ac privilegio Vltrajectino Episcopatui anno 1145 concesso, quod recitat VVilhelmus Heda pag. *164*, non dubitavit ita loqui: *Ius eligendi & instituendi Episcopum in ipsa Ecclesia ad Reges Romanos & Imperatores pertinere dinoscitur, & ab antecessoribus nostris Regibus & Imperatoribus usq; ad nostra tempora est devolutum & deductum.* Hæc verba autem satis apertè forsitan significant, etiam tunc veterum Regum jura Vltrajecti hactenus sibi constitisse. Nolo aliis similibus adferendis nunc immorari.

LIX. AB EO AUTEM TEMPORE Electio Episcoporum Imperii, saltim plærorumq; & aliquantisper, penes Clerum & populum fuit: quemadmodum scilicet inter Henricum V & Calixtum Papam convenerat. Canonici enim, vel Capitulares Ecclesiarū Cathedralium (qui injustè Clericis ac censiti, autoritatis maximæ, jam á tempore Ottonis II, teste Trithemio, abjectâ regulari vitâ, splendidè vivebant) electionem sibi pòst demùm vindicare cœperunt: idq; haud dubiè conniven- *In Chron. Hirsaug. anno 977.* te Pontifice, imo præeunte Romæ exemplo Cardinalium, quod Papa è re suâ esse existimaverit, in hominum paucorum & inbellium sibiq; obnoxiorum manu omnem eligendi potestatem sitam esse. Verum id quando & quare cœperit, paulo pòst patebit. Quis fructus autem ad rempublicam & Ecclesiam redierit, ademto Imperatoribus, eo quod tot seculis obtinuerant, jure, paucis doceat nos Crantzius in *Metropoli lib. VI cap. XII. Mageburgensis Ecclesia*, inquit,

quit, *ad initium Regni Lotharii tumultuabatur super Episcopis: Tres enim de e'us Pontificatu contenderunt. Adeo intumuerunt Canonici jam liberam electionem nacti: Sperabat sibi quisq; & amicis, & infinita ambitione contenderant pro Episcopatu.* Hæc Crantzius. Apertum quoque ex eo tempore Pontificibus est ostium, jura Ecclesiarum omnia invadendi. Imperatorum verò ex eo non sanè magna superfuit potestas: nisi quid suâ autoritate apud Populum & Clerum, poterant autem eâ tum quidem temporis alicubi plusculum, perfecissent. Neque enim Imperatoris seu petitioni seu commendationi refragari semper licebat. Etsi in fraudem cum Calixto initi pacti (si verum fas est fateri) reapse id cederet. Gobelinus Persona *in Cosmodromio Æt. VI cap. LX.* nobis suppeditat hujus rei exemplum. *Friderico,* inquit, *Archiepiscopo Coloniensi in Lombardia defuncto, Imperator promovit Reinoldum Cancellarium suum ad Episcopatum Coloniensem, quoniam scripsit Ecclesiæ pro eo: & sic ad preces ejus electus est.* Operam tamen maturè dederunt Pontifices, ne Imperatorum in hac re autoritas nimis iterum invalesceret. Quod igitur Otto Halberstadensis *Episcopus pro Ecclesiâ Lothario esset blanditus,* (sunt hæc verba Crantzii.) *à summo Pontifice Honorio deponitur;* tamen in Concilio Leodiensi, interveniente Lothario, ab Innocentio restitutus est. Addit Crantzius. *Metropol. l. 6. cap. xi.* *Fervebat tum nova constitutio super Ecclesiis de manu Laicâ non recipiendis, factâ compositione inter Calixtum & Henricum Imperatorem: & quoniam res nova fuit, sancienda erat inflictione pœnæ, ut horrerent contemtores & in viam redirent.*

LX. Reliquum autem fortè adhuc erat Imperatoribus, ex conventione etiam cum Calixto initâ, ut dissensione ortâ is Episcopus esset cui Imperator accessisset.

Otto

Otto Frisingensis disertè. *Tradit Curia, & ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico V de investitur. Episcoporum decisa fuit inter Regnum & Sacerdotium controversia, sibi concessum autumat, obeuntibus Episcopis, si forte in eligendo partes fiant, Principis arbitrii esse Episcopum, quem voluerit, ex Primatum suorum consilio ponere; nec electum aliquem antè consecrandum, quàm ab ipsius manu Regalia per sceptrum suscipiat.* Legi eadem de re merentur quæ canit Guntherus *l.* I. *Ligurini v.*504 *seqq.* Res ipsa autem patet facile, si accuratè dijudicentur, quæ jam tum allata sunt n. 56 verba pacti inter Henricum & Papam initi. Et verò Lotharius scissa propter Episcopi electionem Magdeburgensi Ecclesiâ, Episcopum ei dedit Norbertum, ut Crantzius in *Metrop. lib. VI cap* XII & Trithemius *in Chronico Hirsaugiensi Anno MCXXVII* tradunt. Eandem viam instituit Conradus III, cum Trajectensis Ecclesia in partes distracta esset, ut Otto Frisingensis testis est. Luculentum verò admodum hujus suæ autoritatis exemplum initio statim imperii præbuit Fridericus *I. Cum enim in Ecclesia Magdeburgensi*, verba sunt Ottonis Frisingensis, *alii ejusdem Ecclesiæ Præpositum Gerardum, alii Decanum eligerent, divisis hinc inde personis Regem adhuc in Saxoniâ morantem adire disponunt. Quos dum multis modis ad unitatem & vinculum pacis Princeps reducere satageret, ac proficere non valeret, alteri parti, i.e. Decano cum suis, persuasit, ut Gutemannum Zicensem Episcopum, virum adhuc juvenem sed nobilem eligerent, eiq; accersito Regalia ejusdem Ecclesiæ concessit.* Nonnihil aliter hanc rem narrat Guntherus l. I. s. vers. 562 ita canens.

Tertius invitis datus est à Principe pastor,
Tandem exsufflato qui poscebatur utroq;.

Eugenius Papa quidem hanc electionem ægrè admodum tulit: non tam ideò autem, quod Principis autoritate

De Gest. Frid. l. 2. cap. 6.

Lib. 1. c. 6. 3 & 63.

Lib. 2 c. 6.

ritate facta, sed quod translationes Episcoporum divinæ legis oraculo vetitas esse (etsi falsò) diceret. Vt constat ex ejus literis, quas suæ historiæ idem Frisingensis inseruit. Lib. c. 8. Nihilominus tamen obtinuit Fridericus quod volebat. Missis enim ad Anastasium cum Guicmanno nunciis, *non solùm facti sui ratihabitionem, sed etiam pallium obtinere eum fecit; non sine quorundam scandalo, qui ne unquam id fieret, immobiliter fixum Romanos tenere, à proprio ipsorum ore audierant.* Lib. 2. c. 10. Eâdem autoritate Fridericus Imp. dein sæpiùs dissidia Ecclesiarum, scissis in contraria studiis, sopivit. Exempla suppeditant Otto Frisingensis *lib. II cap. xxxi*, Albertus Stadensis *Anno MCLXIIX*, Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi Anno MCLVII, & MCLXII.* Baronius quoque ipse *anno MCXXCV* ex Arnoldo Lubecensi narrat: Cum duo in Ecclesiâ Treverensi essent electi, Volcmarus & Rudolphus, Imperator audiens, *quid factum fuerat*, (sunt hæc verba Arnoldi,) *propter dissensionem electionis investituram dedit Rudolpho.* Volcmarus provocavit ad Pontificem, nec is ei defuit, sed irrito conatu, quum Imp. quicquid demum moliretur Pontifex in sententiâ persisteret. Gotfridus quoque Monachus S. Pantaleonis notavit *pag. 240*: Fridericum illum Imperatorem dedisse *arbitrio suo* Moguntinis Episcopos, primò Conradum deinde Christianum. Hoc mortuo, Conradum anno 1181 ab Imperatore recepisse Episcopatum, memorat *pag. 249*. Ibidem narrat anno 1184, dissidio in electione Treverensis Episcopi orto, alteri favisse Imperatorem; ut &, qua vi jura sua invito Papa qui alteri favebat defenderit Imperator anno 86, 87, & sequentibus aliquot. Idem *pag. 245* testatur, anno 73 Monasteriensi Episcopo defuncto Fridericum Imperatorem alium substituisse. Quid? quod cum dissidentibus in electione Romani Pontificis Cardinalibus, à quibusdam Octavianus, Victor postea dictus, ab

alius Rolandus, qui & Alexander III, electi essent, sui quoque officii esse ratus Imperator consulere Ecclesiæ, illum in Synodo Ticinensi Romanum Pontificem, hujus electionem nullam pronunciavit. Quæ pluribus memorant Radevicus *libro secundo*, & præter illum complures alii. Etiam Henricum VI Imperatorem Friderici I filium jus Regium quod supererat strenue defendisse, liquet ex iis quæ narrat Gotfridus monachus S. Pantaleonis de rebus gestis anno 92. 93. & 94. Post illa tamen tempora haud legere est Imperatorum quenquam circa vetera illa Regum jura recuperanda vel aliquantillum fuisse conatum.

LXI. In iis scilicet, quæ Electionem Episcoporum Germaniæ attinent, non videtur Imperatoribus cum Romanis Pontificibus fuisse amplius ulla controversia. Nam quod Hadrianus IV apud Naucierum & Baronium ita per literas Fridericum primum affatus est: *Quid dicam de fidelitate B. Petro & nobis à te promissâ & juratâ, quomodo eam observes, cum ab iis qui dii sunt, & filii excelsi omnes, Episcopis videlicet, homagium requiris, fidelitatem exigis, & manus eorum sacratas manibus tuis innectis*: ea de solis Italiæ Episcopis fortassis accipienda. Liquere illud videtur ex postulatis Imperatori à Pontifice propositis, quorum tertium est: *Episcopos Italiæ solùm sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere Domino Imperatori.* De solis igitur Episcopis Italiæ, quorum hominium ipsimet affectabant Pontifices, locutus fuit Hadrianus. Etenim Vrbanus quidem Papa jam olim, & universim quidem, in Claromontano Concilio sanxerat: *Ne Episcopus vel sacerdos Regi vel alicui laico in manibus ligiam fidelitatem faceret.* Sed insolens decretum nemo hactenus admiserat. Adrianus

drianus autem, ne finis ullus litium esset, iterum his iniquis postulatis magnanimum Principem, & cui jam aliquoties ante bilem moverat, aggressus est. Id autem postulare ausus fuit, quod & naturali obligationi, & perpetuæ complurium seculorum, ex quo nempe feudalia Regni bona Episcopis fuerant concessa, consuetudini penitus erat adversum. Neque enim solùm in Germaniâ & Galliâ perpetuâ consuetudine erat receptum, ut Episcopi suis Regibus homagium præstarent, sed in ipsâ etiam Italiâ. Baronius ipse juramentum, quo Episcopi & Comites Italiæ Carolo Calvo Imperatori se obstrinxerunt, inseruit *Tomo XI, Anno DCCCLXXVI.* Prudenter igitur respondit Fridericus Imperator: *Episcoporum Italiæ ego quidem non affecto hominium; si tamen & eos de nostris regalibus nihil delectat habere. Qui si gratanter audierint à Romano Præsule: Quid tibi & Regi? Consequenter quoque eos ab Imperatore non pigeat audire: Quid tibi & possessioni?*

LXII. Quomodo verò in universum se hâc ætate habuerit Germaniæ Episcoporum constitutio, non aliunde quis meliùs cognoscat, quàm ex ipsius Imperatoris verbis, & quidem sopito jam, quod ipsi fuerat cum Alexandro III, certamine. Vrbanus nempe III, cui iterum cum Imperatore propter decimas, advocatiam Ecclesiarum, & alia quædam graves intercesserunt inimicitiæ, cum iniquum esse diceret, defuncto Episcopo quopiam, bona ejus mobilia & proventus illius anni mortualis ab Imperatoribus auferri, consuluit hâc de re Fridericus Philippum Coloniensem Episcopum, & ita fuit locutus, ut tradit Arnoldus Lubecensis in Chronicis Sclavorum lib. III, cap. XVII: *In veritate compertum habemus*, inquit Imperator, *quod prædecessores nostri, antiqui Imperatores,*

hoc juris habuerunt, ut defunctis Episcopis, investituram pontificalem sine alicujus prajudicio probatis personis liberrimè locaverint. Sed quia hoc ipsorum voluntate mutatum invenimus, ratum habemus. Hanc verò minimam scintillam juris nostri, quam invenimus, nequaquam mutari permittimus. Sufficiat vobis electio Episcoporum , *quam vos canonicè fieri dicitis. Sciatis tamen quia, dum pro voluntate* Imperatoris *ista dispensarentur, plures justi sunt inventi sacerdotes, quàm hoc tempore, dum per electionem inthronizantur. Ipsi enim secundum vitæ meritum sacerdotes investiebant, nunc autem per electionem, non secundum Deum sed secundum favorem eliguntur.* Hæc Fridericus, strenuus jurium Imperii defensor. Vbi obiter meretur adverti, jus illud Regium circà bona decedentium Episcoporum & Abbatum, qui dum viverent feuda Imperialia possederant, mansisse integrum, donec Otto IV & Fridericus II hoc etiam jus pietate ducti cesserunt: at verò Papas Romanos *Spolia* ista (ut ipsi appellabant) ab Vrbano V ad Concilium usq; Basileense tanquam vultures sibi rapere non dubitavisse. Quam rem etiam hoc loco nonnihil prosequeremur, nisi alienior esset, & nisi versaretur in medio hujus argumenti libellus singularis Henrici Meibomii.

LXIII. Vt autem ad Fridericum Primum Imperatorem redeamus, verè Otto Frisingensis scripsit : *Principis authoritatem non solùm in secularibus, sed & in Ecclesiasticis negotiis plurimùm crevisse*, ubi, quæ Imperatori fuerat cum Eugenio Papa de Guicmanno Madeburgensi electo Archiepiscopo controversia ex voto cecidisset. Dabant nimirum operam Clerus & Populus, ut eum Episcopum eligerent, quem Principi gratum esse scirent. Hinc fortè est, quod Cranzius ait, Imperatorem Godschalco de Mimigardevordensi Ecclesiâ providisse. Fortè inquam: paulò enim ante audivimus eadem cum

Lib. 2. c. 10.

Metrop. l. 7 cap. 21.

Crant-

Crantzio narrantem & Gotfridum Pantalionis monachum. Sed & idem Crantzius ita ἁπλῶς loquitur cap. XII. *Valuit tum maximè controversia inter Sacerdotium & Regnum, quod Episcopatibus provideret Fridericus, jus patrium revocaret. Pontifex proximis pactis, & divino juri pariter & humano inhærebat: esse indignum, Principem laicum disponere de rebus Ecclesiasticis.* Sed hæc, si ex allatis paulò antè Friderici verbis judicium ferendum est, non habeantur omnino certa, nisi quid in schismate fortasse secus factum sit. Quo fervente, confirmavit quoque Imperator, si Goldasto fides, consuetudines Regias Angliæ regni, in conventu Clarendoniensi sancitas, quas recitant Goldastus *Tomo ult. Const. Imper.* & Baronius *Anno MCLXIV.* Harum consuetudinum XII est: *Cum vacaverit Archiepiscopatus, vel Episcopatus, vel Abbatia, vel Prioratus de dominio Regis, debet esse in manu ejus, & inde percipiat omnes reditus & exitus sicut dominicos. Et cum ventum fuerit ad consulendum Ecclesia, debet Dominus Rex mandare potiores personas Ecclesiæ, & in cappella debet fieri electio assensu Regis & consilio personarum Regni, quas ad hoc faciendum vocaverit. Et ibidem faciet electus homagium & fidelitatem Regi, sicut ligio domino suo, de vita & membris, & honore suo terreno, salvo Ordine suo, priusquam sit consecratus.* Sed hæc fortassis, ceu jam tum diximus, prout cuique libuerit, habeantur minùs certa.

LXIV Id admiratione dignum, Henricum Leonem Saxonum Ducem, quo nemo quisquam ejus ordinis fuit tunc potentior, jus investituræ in sui territorii Episcopatibus usurpare ausum, quod non licebat Imperatori in Imperio. Id verò apertè ex Alberto Stadensi, Helmoldo Butzoviensi & Alberto Crantzio liquet. *Vocatis*, inquit Albertus Stadensis Anno MCLXIII *Episcopis, Geroldo Aldenburgen-*

burgense, *Evermodo Racisburgense*, *Bernone Magnopolitano*, (has enim Ecclesias Henricus Leo vel fundarat, vel certè dotarat,) *locutus est eis, ut ab ipso reciperent suas dignitates, & fecerunt*, teste Alberto Stadense. *Henricus Leo facile tum impetravit ab Episcopis*, ait Crantzius, *quos constituit, ut ab eo paterentur se investiri, quippe, qui nihil omnino nisi de illius manibus habebant.* VVicelinus quoque Aldenburgensis Episcopus, diu reluctatus, tandem *fecit invitus quod sciebat non licere*, ait idem Cranzius. Quo VVicelino mortuo, cum Geroldum substituisset Henricus Leo, nec eum Bremensis Archiepiscopus consecrare vellet, quia *quasi per Ducem & Ducissam electus erat*, inquit Abbas Stadensis; Romam eum secum duxit, & perfecit, ut ab Adriano IV, etsi is quoque id, præmonitus à Bremensi, initiò renuisset, consecraretur. Quin tanta fuit, teste Helmoldo, in electione illorum Episcoporum Henrici Leonis autoritas, ut, Geroldo mortuo, Ecclesia aliquandiu vacaverit, quod Ducis, qui in Italiâ militabat, expectaretur sententia. VERUM de hisce fortasse plus satis a nobis est dictum. Enimverò vel ita omnibus jam patet, quomodo hoc etiam tempore electio Episcoporum se habuerit, & qua ratione etiam jura illa Regia, quæ reliqua supererant, generosi illi cum Imperator tum Dux propugnaverint.

Metrop. lib. v. cap. 2. v 8

LXV. Deinceps autem in peius omnia ruere cœperunt. Accisa planè est Imperatorum autoritas: ademtum populo jus suffragii in electionibus Episcopalibus: libertas Ecclesiarum Pontificum tyrannide recenter enata oppressa est. Sic jura omnia pro arbitrio Papæ serviunt. Quot decretis priores Pontifices sanxerant ut Episcopus à Clero & populo eligatur! Honorius III tamen, quia ipsi id non amplius videretur consultum, rescidit illa decreta, & *corrup-*

corruptelam vocare ausus fuit. Vt Ecclesiarum libertatem assererent, ab Imperatoribus & Regibus ut ajebant, oppressam, totus Occidens commovendus fuerat, multæque hominum mactandæ myriades. Nunc ipsi in jura prisca & vera Ecclesiarum involant; libertatem omnem Ecclesiis eripiunt; adeo, ut vix quisquam paulò prudentior & cùm republicæ tùm Ecclesiæ salutis studiosior sit, qui non in illam Curiæ Romanæ intolerabilem tyrannidem invehatur. Occasionem autem bonam præbuerunt turbandis ita omnibus, feralia Germaniæ Principum dissidia, distractis in Imperatorum electione studiis plerumq; enata, & sedulâ curâ à Papis alta & fota. Observavit id jam olim etiam Vrspergensis Abbas, memoravitq; ubi de contentionibus Philippi & Ottonis IV agit. Sub Friderico II, cum quo Imperatoria majestas tantùm non tota concidit, Ecclesiarum jura invadere solito etiam inverecundiùs haud erubuerunt Pontifices. Non enim solùm, si qua dissensio orta esset, in Curiâ Romanâ caussam agi voluerunt, sed etiam inconsultis iis, penes quos eligendi erat potestas, obtrudere Ecclesiis Episcopos audere cæperunt. Consecratio porrò & Confirmatio penes Metropolitanos hactenus quidem fuerat, at verò & eam Metropolitanis illam ereptum sibiq; assertum deinceps iverunt. Crantzius Provisionum & Reservationum Papalium acerrimus hostis, earum initium in hæc fere tempora refert. *Raceburgensis Ecclesia*, inquit, *vacabat, & se ingerebat non electus à fratribus, Lambertus quidam Hamburgensis & Bremensis canonicus, qui Ecclesiam alienigena à summo Pontifice ad se nihil pertinentem impetravit. Vide in quantum licentiæ tum processit, post Imperatorum destitutionem, Romana Ecclesia, ut se inciperet intromittere de Ecclesiis vacantibus. Solebant Imperatores de Ro-*

manâ

mana aliquando disponere Ecclesiâ: perventum est eò, ut de solis Germaniæ Ecclesiis & Abbatiis disponerent, idq; extortum est manibus eorum tempore Henrici V Imperatoris. Tum Ecclesiis provenit libera electio. In eam quoq; Papa manus iniecit per hac tempora: & crevit illa facultas in immensum. Vt satis sit per Germaniam res tolerabilis, sed in Franciâ & Angliâ immoderata. Cæterum etiam ipse Fridericus II Imperator non satis sibi videtur ab his Pontificum molitionibus cavisse; latâ nempe initio imperii, (ad imitationem tamen aliqua ex parte Ottonis IV) illâ Aureâ bullâ de libertate Ecclesiasticâ, quâ non solum jure suo, quod antiquâ consuetudine in bona decedentium prælatorum, & vacantium Ecclesiarum, (quod tamen vel solo Annatarum nomine facilè defendas) Imperatores habebant, cessit, id quod facturum sese jam promiserat Otto, sed etiam appellationes ad Sedem Apostolicam liberè fieri, & electiones prælatorum *Canonicè* institui permisit: *quatenus is viduata præficiatur Ecclesiæ, quem totum Capitulum vel major & sanior ipsius pars duxerit eligendum.* Operæ fuerit pretium legere, quæ de illâ totâ Friderici II Constitutione disputavit Goldastus *Replicationis pro Imperio cap.* 37. Vt autem nos maneamus in argumento nostro de electione Episcoporum; in hac Friderici constitutione *Canonica electio* dicta est, quæ fit â Capitulo; cùm priorum Pontificum ætate non alia esset Canonica electio, quàm quæ fiebat â Clero & Plebe, cujus decretum inde *canonicum* dictum. Alia itaq; hac ætate *canonica electio* cœpit, quàm fuit olim. Quod patebit quàm clarissime, si quis eam quæ hac ætate cum illâ, quæ paucis quidem sed accuratè describitur in Concilio Suessionensi apud S. Medardum habito, quando de Hincmari Rhemensis Archiepiscopi canonicâ electione & ordinatione lis esset, conferat.

LXVI For-

LXV. FORTE haud abs re fuerit si de novo isthoc *Canonicæ electionis* genere nonnihil accuratius quædam doceantur. Postulat imò id res ipsa: quandoquidem ab aliquot seculis hæc sola electionis ratio habita fuit legitima & justa. Initiò igitur quemadmodum cœperit, deinceps an republicæ & Ecclesiæ institutis aut usibus sit commoda, inquiremus. Primum quod attinet, videtur illa electionis Episcopalis forma apud nos cœpisse exemplo electionis Papalis. Et verò cum Romæ vel Imperator hactenus, vel Clerus & Populus omnis, Papas elegissent, primùm Populus ab electionibus Papalibus arceri cœpit. Eam rem ita memoravit ad Innocentium II Platinæ Onuphrius *in Additionibus*, cum narrasset quemadmodum Papâ istoc sedente per Populi tumultum Romæ novum regimen fuisset institutum. *In quibus controversiis Populus Romanus, quod Pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primùm a Pontificiis comitiis exclusus est., & ad solos Cardinales Pontificis electio paulatim, Cleri etiam primoribus omninò exclusis vel in Cardinalium collegio cooptatis, reducta. Primus porrò sine ullo Populi interventu Papa creatus est, mortuo Innocentio secundo, Cœlestinus secundus.* Platina tamen Cœlestinum hunc *omnium consensu creatum esse*, scripserat. Post Populum verò, etiam Clerum Alexandro III Pontifice remotum esse, hisce verbis idem Onuphrius narrat. *Ex cujus rei* (schismatis nempe) *occasione, Clero omni & Populo a Pontificia electione exclusis, ea ad Cardinales solos tunc primum reducta est: lexq. salutaris de duobus tertiis suffragiorum Cardinalium, ad evitanda imposterum schismata, ab Alexandro isto tertio in Concilio generali Lateranensi facta est anno Domini MCLXXIX. Juxta cujus constitutionis formam, scrutinii ratione Lucius Papa III primus creatus est, ut ex ejusdem Pontificis diplomate, quod apud me est, liquet.* Sunt

qui referant, quos inter est & Salmasius, jam ante Cœlestinum a solis Cardinalibus creatum fuisse Gelasium Secundum. Et verò si Platinam videamus ità factum videtur. Etenim de Paschali II. Gelasii proximo antecessore dixerat quidem, illum, *expectante populo, eligente clero, collaudante Cardinalium senatu, Pontificium munus suscepisse.* Nihil autem tale narravit de Gelasio isthoc, sed hunc a Cardinalibus omnibus, in monasterio ad Palladium congregatis, uno omnium consensu Pontificem creatum esse. Sed cum narret idem, a Fregepanibus mox tumultum esse excitatum: quo sopito, comitante Clero Populoq; Romano Pontificem in Lateranum esse ductum, ibiq; de more coronatum, fortassis hoc tantùm voluit, initiò a Cardinalibus solis creatum Gelasium, mox autem Cleri quoq; & Populi consensum accessisse. Quicquid verò Platina voluerit, potest utiq; securè Onuphrio, ut harum rerum peritissimo & curiosissimo indagatori, fides haberi. Verùm ad Romanum illum morem videtur, post illam ab Henrico V Imperatore quidem juris cessionem, paulatim in Germania quoq; ad solos Capitulares Canonicos cathedralium Ecclesiarum eligendi Episcopos facultatem pervenisse. Reperitur in historia Episcoporum Vltrajectinorum Wilhelmi Hedæ, constitutio Conradi III. Imperatoris, facta anno 1151, qua jus eligendi Episcopum hactenus Regibus competens concedit solis & nullis aliis: *Præposito Decano ac Capitulo Ecclesiæ Trajectensis, & Præposito Decano & Capitulo Ecclesiæ S. Bonifacii ejusdem loci, conjunctis.* Quam constitutionem confirmavit Eugenius Papa tertius anno Pontificatus primo. Alibi tamen tunc temporis longe aliud obtinuisse, & nobiliores quoq; laicos ad electionem admissos, docere nos potest vel unum illud de Coloniensi Archiepiscopo, Brunone III, Henrico VI. Imperitante, quod narratur in Chronico Coloniense *fol.* 178. Et verò

Colo-

Coloniæ ne quidē seculo tertio decimo finiente, Laicos fuisse omninò exclusos, docet illud, quod de Wigboldi Archiepiscopi electione, quæ contigit anno 1298, hisce verbis idem illud Coloniense Chronicon testatur. He was vor Domdechen zo Cöllen, ind war gekoren zo Nuiß an das Bischofdom/allermeist van den Edlen ind van der Ritterschafft des Stiffts van Cöllen. Idem ex historiis aliorum Germaniæ Episcopatuum nunc demonstrare facillimum fuerit, nisi nulla necessitas probationem exigeret. At verò circa ipsa Seculi tertiidecimi initia Honorium III Papam ignominiosis verbis Populum ubivis ab electionibus conatum abigere, liquet ex *cap.* 56. sive *Messana*, *Decretalium tit. de electione & electi potestate.* Nec enim dubitavit scribere: *perpetuo probibemus ne per Laicos cum Canonicis Pontificis fiat electio. Quæ si forte præsumpta fuerit, nullam obtineat firmitatem. Non obstante contraria consuetudine, quæ dici debet potius corruptela.* Eodem planè tempore Imperator Fridericus id nominis Secundus, quem Honorius ille Papa contra Ottonem IV legitimum Imperatorem Coronâ Imperiali insigniuerat, constitutione edita de libertatibus Ecclesiarum, jussit uti Capitulares sive omnes sive saltim pars eorum sanior Episcoporum eligendorum habeant potestatem. Quod indubiè factum est, ut reliqua omnia, instinctu, imo ex præscripto Papæ. Quia illo ipso momento, quo coronatus ab Honorio isthoc tertio fuit Fridericus II, hæc de *libertate Ecclesiarum* constitutio, Friderico illi, Papali quasi autoritate, quo coronæ fieret compos contra Ottonem quartum, Imperii jurium & commodorum plane adhuc ignaro, fuit extorta. Fortassis autem tunc quidem temporis illa Friderici constitutio, ambiguo scilicet adhuc ejus Imperio, in exiguo fuit habita pondere. Longè major autem indu-

hic accessit vis, postquam Honorii III capitulum singulare: *Messana*, promulgatis Decretalibus ex Cathedra tunc temporis omnibus tremendâ, Gregorius Nonus Papa legem perpetuam & communem esse jussit, titulo *de Electione & Electi potestate*: præsertim quia pridem ad solos Cardinales Romani Papæ electio jam esset translata. Ne tamen tunc quidem statim hoc ita fuisse stricte observatum passim terrarum, per utiq; est verosimile. Fuerunt enim tunc tempora turbarum & tumultuum plena, nec ubivis statim innotuit illa Pontificia constitutio. Perinde atq; Imperatoria lex iisdem de causis non fuit illico recepta in plenam observantiam. Et verò liquidò id patet ex iis quæ de Wigboldi Coloniensis Archiepiscopi electione paulò ante narravimus. Verò simile sane est, novum illud eligendi jus Capitularium Cathedralium Collegii, in omni Germaniâ quidem, in usum deniq; seculo quartodecimo pervenisse.

LXVI. Quod si spectemus porro illius electionis justitiam, utiq; manifestissimum est, toto cœlo illam differre ab iis electionibus, quæ antiquis Canonibus fuerunt approbatæ: ac proinde neutiquam mereri *Canonicam* appellari, quasi antiquis Canonibus sit conveniens. Demonstravimus scilicet, olim etiam Populum fuisse more & lege Ecclesiæ ad electionem admissum, tantùm non ubivis. Et tamen hodiè Decretales Paparum non dubitant Populi illud jus *corruptela* convitio proscindere. Præter Populum porrò omnis Clerus ubiq; solitus fuit eligere. Hoc novo autem ritu etiã verus Clerus omnis ab electione semotus est. Vt enim Cathedrales Canonicos dixeris Clericorum classi adscribendos; non tamen nisi exigua pars illi fuerint sacri ordinis: atq; ita electio fuerit penes minorẽ Cleri partem. Quod antiquis canonibus adversatur. Cathedrales autem illos

illos reapse esse clericos, inquantum quidem sunt Canonici Cathedrales, procul est à vero. Utique semetipsos appellant *seculares Canonicos*: adeoq; profitentur, se Clericos non esse. Nec enim *secularis* est clericus. Cum olim porrò Ecclesia varios ordines numeraverit Cleri, Cathedrales isti ad nullam eorum classem pertinent. Audiunt, fateor, eorum nonnulli, Presbyteri, Diaconi, Cantores: sæpe autem non nisi inani titulo. Quod usque adeò in Germania inolevit, ut pridem quamplures Archiepiscopi etiam & Episcopi fuerint cognominati, qui nec Presbyterii munere fungi potuerunt, omnibus quos vocant sacris ordinibus destituti. Si porrò unus alterque Cathedralium Patrum clericus fuerit, per accidens hoc contingit, non quatenus sunt Canonici Cathedrales. Eoque quod à collegio ejusmodi agitur, à Clericorum collegio non proficiscitur in quantum sunt Clerici. Quid? quoniam non observant illi amplius regulas aut canones vivendi antiquos, nè quidem veri sunt Canonici. Id quod itidem ipsi confitentur cognomento Canonicorum *irregularium*, hoc est Canonicorum sine Canone: quod reapse simul est in adjecto contradictio, ut cum Logicorum scholis loquamur. Imo verò, ne quidem si illi canonicam veterem observarent vivendi rationem, essentq; adeo Canonici, uti vocant, Regulares, verè tamen Clerici nondum essent. Nec enim vel Monachi verè sunt Clerici. Verè inquam. Ideoq; in primitiva Ecclesia Monachi a Clericis accurate fuerunt distincti. Certè Clericorum cognomen verè ipsis non competit sed abusive. Notum autem, Cathedralium Canonicorum institutum esse à S. Augustino, & si primordia spectemus, monasticum aliquid esse, saltim esse oportere. Iam verò si Canonici illi reverà non sunt Clerici, necessum est illos reapse Laicos esse. Electiones itaque Episcoporum, si quod res est licet profiteri, fiunt

a Laicis. Hoc autem si Papis credimus, profanum est imo nefas aliquod.

LXVII. Igitur hoc quidem certum est, electiones illas quæ a Cathedralibus instituuntur nec verè canonicas esse, hoc est consentaneas antiquis Canonibus, nec congruere canonibus novis Pontificum inquantum illi Laicos arcent ab eligendo. Nec verò ideo digna est talis eligendi ratio quæ *Canonica* audiat, quoniam instituitur ab iis qui *Canonici* audiunt: non enim electio Pontificum dicenda fuerit canonica, quia constituuntur nimirum illi ab iis qui non Canonici sed Cardinales nuncupantur. Verùm enimverò agnoscimus, Canones antiquos nonnisi merè positivas fuisse leges: adeoque etsi canonibus antiquis non sit conformis hæc eligendi ratio, haud illam posse propterea injustitiæ accusari. Constitutionem porrò Paparum qua Laici abiguntur ab electionibus, fatemur non niti aliquo divino aut Ecclesiæ veteris jure. Etsi igitur sint mera in Laicorum classe Cathedrales Canonici, itidem non repugnat tamen divinis aut Ecclesiæ purioris institutis quæcunque ab illis fit electio. Commodo tamen Imperii omninò adversatur, cum Episcopi sint præcipui Imperii magistratus in sacris pariter & civilibus rebus, eligi illos nullâ autoritate publica Imperii sed ab hominibus privatis. Par est ratio, habito Regalium bonorum respectu. Non convenit nimirum bono publico, collationem usus fructus bonorum Imperii, & quidem opulentorum, aliis permittere quàm iis qui Imperandi valent potestate. Quantumvis autem, ut bene sese habeat republica, non sit permittenda Cathedralibus Canonicis electio, lex tamen sive scripta sive non scripta nulla hactenus est lata, quâ idipsum fuerit prohibitum. Imo, cen ante diximus, jam tum à Friderico II Imperatore Cathedralibus singulari constitutione jus eligendi est concessum. Accessit consuetudo

quadam-

quadringentorum circiter annorum. Itaque hactenus eligendi illa ratio quæ fit per Canonicos Cathedrales, quantumvis publico noceat, legitima hodie est & moribus approbata.

LXVX. Hinc ergo, quemadmodum & quando cœperit in Germanico nostro Imperio Episcoporum per Cathedrales Canonicos electio, quo jure item illa nitatur, quidq; habeat publici incommodi, jam est manifestum. Si rectè verò rem expendamus, haud difficile judicatu est, verum esse quod jam tum diximus, rem omnem deberi Pontificibus Romanis. Hi nempe, postquam Imperatoribus extorsissent antiquissima Regni jura, hoc, quâ valuerunt versutiâ, summo egerunt studio, ut facultas illa eligendi, quum tam magni sit momenti, versetur in manibus hominum Curiæ Romanæ obnoxiorum, nec multorum sed paucorum. Hac de caussâ scilicet reapse electio omnis à Papa dependet non autem ab Imperatore. Et verò ipsimet Canonici illi Papali jurisdictioni soli cœperunt subjici: atq; eapropter etiam actiones illorum, adeoque & electiones, ad forum Pontificium pertinere. Jam porrò pauci illi Romanæ Curiæ subditi Canonici, non audent temerè Curiæ studiis repugnare: sed coguntur etiam inviti ejus nutibus obedire. Ita electio Episcoporum reapse jam est arbitrii Papalis magis plerumq; quàm ipsorummet Cathedralium. Nec verò est quod quis opinetur, auctoritati Imperatoriæ satis item consultum esse collatione Regalium. Quandoquidem illi electo, quem Papa approbavit, Cæsar propemodum cogitur Regalia haud denegare. Imo verò Sede Episcopali vacante, non dubitant vulgo Cathedralia collegia, sibi usum & possessionem Regalium bonorum arrogare: quasi illa ne quidem morte ejus cui fuerant collata in Imperatorum potestatem queant recidere. Sed de his pro instituto satis.

LXIX. QVANDOQVIDEM VERÒ seculo Christiano duo-

no duodecimo & decimotertio hæ, quas diximus, mutationes circa Episcoporum electiones contigerunt, liquet, jam illâ tempestate admodum cœpisse evilescere Imperatoriam autoritatem. Eapropter itidem patet quod Speculi Saxonici autor satis adhuc magnificè de potestate Imperatorum in constituendis Episcopis loquitur, id omnino ad hanc ætatem non esse referendum. Et verò vixit ille circa confinia seculi XII & XIII, ipso fortassis Friderico imperante. Verba autem ejus sunt lib. III. Art. LIX. *Cum electus fuerit Episcopus, Abbas, Abbatissa, qui scuto fruuntur bellico; tales primò tenentur à Rege feudum recipere, & postea ab Ecclesia curam spiritualem. Ubi Episcopus, Abbas, aut Abbatissa in sex septimanarum tempore non eligitur, electioq; Regi pertinet vel Imperatori, electio ut sic devolvitur ad Imperatorem: & ille conferre poterit idoneo pro suâ voluntate.* Et Art. LX. *Imperator confert cum sceptro Spiritualibus, & cum vexillo Secularibus feuda omnia illustris dignitatis.* Prius quod ait, an quisquam Imperatorum post Henricum V obtinuerit, valdè dubito: nisi id forte Fridericus I vindicaverit, quod ipsum tamen non videtur verisimile. Crediderim potiùs, si conjectari licet, in Saxonum gratiam ab Henrico IV hujusmodi constitutionem latam: quum illi haud æquo animo ferrent, tam liberè ab Imperatore Episcopos constitui. Quicquid hujus verò sit: à Friderici II obitu, etsi jam ante haud parva fuisset Romanorum Pontificum in Episcoporum electionibus autoritas, ut patuit, deinceps tamen longè majora eam sumsisse incrementa certum est. Tricennali nempe interregno periit tantum non omnis circa Ecclesiasticas res, etiam illa quæ hactenus nonnihil & obscure micuerat Imperatoriæ majestatis scintilla, Episcopi verò ipsi, qui libertatem vanâ ambitione quæsierant, servi facti sunt Romanæ curiæ.

LXX Enim-

LXX. Enimvero 1 pro electionibus Cathedralium canonicorum sensim invaluerunt aliquamdiu Provisiones quas appellant Apostolicæ. 2 Omnes de electionibus controversiæ ad Romanæ curiæ forum deductæ sunt. 3 Omnes electi Episcopi ligio , seu vocant, sacramento uni Romano Pontifici sunt adstricti. 4 Confirmationes Episcoporum Metropolitanis ereptæ , à Pontificibus Romanis petendæ jàm sunt. 5 Episcopi pridem tenentur nominibus suis addere solemni formula , se *Dei & Apostolicæ Sedis gratia* Episcopos esse. 6 Episcoporum defunctorum bona in Romanæ curiæ fiscum redigi cœperunt. 7. Vnius anni proventus ,* *Annatarum* novo nomine invento , eidem fisco vindicati sunt. 8 Pro pallio Romæ redimendo ingens pecuniæ summa eidem fisco cœpit inferri. Taceo complura alia extrema Romani dominatus incommoda: quæ subire jam pridem coacti sunt ut aliarum regionum ita & Germaniæ nostræ Episcopi , ex quo Cæsarum imperio subducti fuerunt. Scilicet hæc est illa *libertas Ecclesiæ* quam Romani Pontifices ita jactitarunt; cujusq; spe Episcopi dementati a republica Imperii tantùm non alieni quondam sunt facti.

LXXI. Non patitur institutum, in horum omnium iniquitatem pro merito, animadvertere. Fortassis tamen haud fuerit abs re, saltim de quibusdam horum & nonnihil hic annotare. *Provisiones* igitur quod attinet , serius quàm alibi & minus frequenter , videntur illæ in Germania institutæ. Et verò narrantem quidem Crantzium conquerentemque jam tum audivimus ex *Metrop.l 7. c.45*, quasi tale quid in Ratzeburgensi Episcopatu contigerit circa Lambertum quendam alienigenam, Gregorio nono Papa sedente. Videtur autem, tunc quidem temporis id rari & novi fuisse exempli. At vero seculo quartodecimo , translata Papali Sede Avenionem , id malum frequentiùs Germaniam 1

quoque infestavit. Hac sanè de caussâ fortassis Crantzius *l. 8. cap. 56.* agens de Bremensi Episcopatu, quem autoritate & arbitrio Clementis V Papæ nactus erat Danus quidam, in hæc verba scripsit. *Venio in suspicionem, ut credam Florentium in lite apud Sedem Apostolicam defunctum. Alioqui quomodo privasset Pontifex Bremenses Canonica electione: nondum in eam potestatem provectis Pontificibus, ut quomodo nunc quibus vellent providerent, si non obstarent per Germaniam Principum sub Nicolao V Concordata.* Idem Crantzius *ejusdem libri cap. ultimo* sic locutus est. *Rediit Ecclesia Mindensis in possessionem libertatis suæ, ut juxta prima tempora vacantibus Ecclesiis provideret per Capitula. Sed eam libertatem coangustarunt Romani Pontifices per multas Reservationes, per Confirmationes, quas sibi solis attraxerunt, cum ante permitterentur Metropolitanis, cuiq. in suâ provincia. Pium est credere, divinâ dispensatione sic rem geri, quando caro & sanguis nimium inperitabat in Archiepiscopis.* Idem verò Crantzius *l.* IX *cap. 9* hæc reliquit scripta. *Verdensem Ecclesiam per ea tempora tenebat Ioannes vir insignis, medicinæ artis doctissimus. Qui Ecclesiam, ut conjectura assequor, non legitima via electionis, sed Apostolicæ Provisionis est consecutus. Quod jam Pontifices Romani in Galliis manentes Ecclesias Germaniæ ut Galliarum cœperunt conferre, contempto eligentium jure. Sed magno labore vix recuperavit Germania jus liberæ electionis, nisi apud sedem eandem vacent Ecclesiæ.* Narravit autem hæc Crantzius ex conjectura duntaxat. At vero *cap. 44.* jam certus, hæc habet de Henrico, gente Spegeliorum nato, & ex Abbate Corbejæ facto Paderbornensi Episcopo: *Huic primum per Apostolicam provisionem provenit Pontificatus: ante semper vel per electionem legitimam, vel Principum voluntate adsumptis ad eum diem Pontificibus.* Vixit autem hic Henricus Paderbornensis, quo tempore Ela-

re Flagellantium secta in Germaniam ex Italia penetravit, Imperante Carolo IV. Alienum quidem est ab hoc argumento, non abs usu tamen fuerit fortassis, addere hoc loco, quæ Crantzius eodem capite de Henrico hoc memoravit. *Ex hoc Henrico erepsit abusus in Ecclesiam hanc & multas alias, ut erubescant Episcopi ipsi facere sacrum ministerium, in Ecclesiis consecrandis, Ordinibus dandis, velandis virginibus: quod usque ad hunc omnes prædecessores ejus fecerant ipsi. Nunc, si diis placuit, erubescimus divinum in Ecclesia ministerium, & sacramus canes in nemore, adoramus seculares Principes in aula. Et hujus rei initium in hac Ecclesia cœpit ex Abbate, pridem religioso viro: ut per Titulares Episcopos impleant, ipsi autem ociosi aut secularibus rebus impliciti. Scilicet.* Hæc Crantzius. Vnde manifestum est, Seculo demum declinante quartodecimo cœpisse in Germania recipi in usum Provisiones Romanas: longe autem & citiùs & graviùs Galliam atq; Angliam iis laboravisse.

LXXII. De *controversiis Ecclesiasticis*, illas scilicet itidem omnes Romam pertractas esse, satis hoc loco fuerit audire unum Conradum Vrspergensem Abbatem, qui jam Friderico Secundo Imperante câ de re ita loqui haud dubitavit in suo Chronico. *Vix remansit aliquis Episcopatus, sive dignitas Ecclesiastica, vel etiam Parochialis Ecclesia, quæ non fieret litigiosa, ut Romam deduceretur ipsa caussa, sed non manu vacuâ. Gaude mater nostra Roma, quoniam aperiuntur catarrhactæ thesaurorum in terra, ut ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Lætare super iniquitate filiorum hominum, quoniam in recompensationem tantorum malorum datur tibi precium. Iocundare super adjutrice tua discordia, quia erupit de puteo infernalis abyssi, ut accumulentur tibi multa pecuniarum præmia. Habes quod semper sitisti. Decanta canticum:* 11

 quia

quia per malitiam hominum, non per tuam religionem orbem vicisti. Ad te trahit homines, non ipsorum devotio aut pura conscientia, sed scelerum perpetratio & litium decisio pretio comparata.

1111 LXXIII. *Juramentum* præterea primò omnium exegit, non tamen nisi a solis Metropolitanis, quibus pallia erant conferenda, Paschalis id nominis secundus: Hildebrandinâ jam constitutâ monarchiâ. Illud ceu insolitum haud æquis esse animis acceptum, liquet ex *cap. significasti De electione & electi potestate* : quod excerptum est ex Epistola Paschalis illius ad Panormitanum Archiepiscopum. *Significasti* ait Papa, *Reges & Regni majores admiratione permotos, quod pallium tibi ab Apocrisariis nostris tali conditione oblatum fuerit, si sacramentum quod à nobis scriptum detulerant exhiberes.* Haud potuit negare Paschalis facti sui insolentiam : sed voluit excusare. Quàm impiè autem vel saltim frivolè, res ipsa loquitur. Hinc non dubitavit addere. *Ajunt in Conciliis statutum non inveniri. Quasi Romanæ Ecclesiæ legem Concilia illa præfixerint, cum omnia Concilia per Romani Pontificis auctoritatem & facta sint & robur acceperint, & in eorum statutis Romani Pontificis excipiatur autoritas.* Vtrum verò sicut in Sicilia ita & in Germania à Metropolitanis juratum jam tunc fuerit Papis, fortassis haud certum est. Perquam tamen videtur verosimile, quoniam rationes à Paschali adductæ ad omnes omnino Metropolitanos pertinent. Confirmat conjecturam, quod penè iisdem verbis rescripserit Paschalis ille Archiepiscopo Polonorum, in epistola quam ex Codice Vaticano exhibuit Baronius ad annum 1102. Quod scilicet in Polonia idem etiam in Germania Metropolitani præstare sunt coacti. Nondum tamen tunc temporis Episcopi quoq; in eum modum fuerunt devincti. Et verò etiam cessante schismate inter Alexandrum III & ejus Antipapas,

papas, a solis Metropolitanis Germaniæ, qui ab Antipapis pallium erant nacti, novum sacramentum fuit exactum. Ceu legere est apud Crantzium *l. 7. Metropol. cap. 3.* In Decretalibus præterea Gregorii noni de Episcoporum juramentis nihil constituti reperitur. Ex adverso videntur Metropolitani quidam novo exemplo suos Suffraganeos Episcopos juramento fidelitatis cepisse sibi obstringere. Liquidum illud est ex iis, quæ inter Privilegia Hamburgensis Ecclesiæ recitat Erpoldus Lindenbrogius ad Historiam Adami Bremensis editionis Francofurtensis pag 199. ubi habetur formula juramenti fidelitatis, quam juravit Albertus Lubecensis Episcopus Gerardo Archiepiscopo Bremensi, anno Christi post millesimum ducentesimum quadragesimum septimum. Nec tamen dixerim, morem istum per universam Germaniam obtinuisse. Episcopi igitur fortassis non antè cœperunt sacramento sese astringere Papis, quam Metropolitanis excussa eorum confirmatio & Romani juris facta est. Recitabo nonnulla hîc ex formulâ isthac qualis reperitur in Pontificali Romano: ut appareat, esse merè mundanum hoc sacramentum, & haud multùm ab eo diversum quo vasalli ligii dominis suis obstringuntur. Nec enim jurat Episcopus, velle sese docere Evangelium & Christi doctrinam, sed alia inter: *Non ero in consilio, vel facto, seu tractatu, in quibus contra ipsum Dominum nostrum, vel Ecclesiam Romanam, aliqua sinistra vel præjudicialia personarum, juris, honoris, status & potestatis eorum, machinantur. Et si talia à quibuscunque tractari vel procurari novero, impediam hoc pro posse, & quanto citius potero, significabo eidem Domino nostro, vel alii per quem possit ad ipsius notitiam pervenire.* Ne quidem quæ de hæreticis jurantur alius quam secularis sunt notæ. Hæreticis enim adjunguntur etiam *rebelles;* & verba hæc sunt: *Hæreticos, Schismaticos, & rebel-*

rebelles eidem Domino nostro, vel successoribus prædictis, pro posse persequar & impugnabo.

LXXIV. *Confirmationem* porrò *Episcoporum* Germaniæ Romanos serò cœpisse sibi arrogare, & vix ante seculi quartidecimi declinationem, colligi videtur posse vel ex Crantzii Metropoli. Etenim *l. x. cap* 22 de Simone Paderbornensi Episcopo agens, qui sedente Vrbano VI factus est Episcopus, ait: *Munus consecrationis recepit in Romana curia.* Iam tum ante verò in Curia Romana fuerat confirmatus Wipertus Razeburgensis Episcopus, teste Crantzio *l. 9. cap.* 42: ast singulari de caussa & insolente id factum apparet. Sed & memoratu heîc dignum, quod de Joanne Lybecensi Episcopo idem narrat *cap. 19 l. x. Per dominum Martinum* (circa annum nempe MCCCCXX) *est confirmatus; cum esset Canonicè per capitulum electus. Qui pro sua confirmatione ingressus est iter Romam versus cum tribus Canonicis de capitulo Lubecensi. Quo inter eundum in itinere & in ipsa Vrbe ad mille aureos impendit.* Idem verò Crantzius *l 8. cap.* 24 de Joanne Lubecensi Episcopo agens, scribit: *Confirmatus est in Stadio per Archiepiscopum Bremensem. Nondum enim ea potestas tota ut nunc, translata erat Romam. Nam quod proxime de Magdeburgensi legitur ex aliis fieri potuit causis, ut Romam proficisceretur. Nostri tamen suis controversiis amplificarunt supra se Romanæ Sedis potestatem.* Obiit autem ille Bremensis, Hildeboldus dictus, anno 1273, cum annis quindecim gubernasset Ecclesiam, ceu ibidem testatur Crantzius. Vt proinde saltim illhac tempestate Romana confirmatio nondum obtinuerit. Haud obscurè autem simul ex Crantzii illis verbis liquet, occasionem Papis in jus illud Metropolitanum involandi datum per lites; de Episcopalium scilicet sedium possessione enatas. Idem porrò Crantzius *l. 9. cap.* 13 agens de Burchardo Episco-

piscopo Lubecensi, illum fuisse confirmatum a Capitulo Bremensi & ejusdem mandato consecratum, quod Archiepiscopus Bremensis pergrè profectus esset, addit: *Servabatur adhuc iste honor Ecclesia Metropolitana, ut inde confirmatio Suffraganeorum peteretur: cum illi* (Archiepiscopi) *a summo Pontifice soli confirmarentur, non habentes majorem in provincia.* Contigerunt autem hæc cum Papatu fungeretur Ioannes vicesimus secundus, circa annum 1328. Adhuc recentius est quod habet Crantzius *l. 9. cap. 29* de Ioanne Lubecensi. *Electus concorditer à Capitulo suo, consecratus est ab Archiepiscopo Bremensi Suerinensi & Raceburgensi comprovincialibus suis.* Mitto alia exempla: quia satis est manifestum id quod de initio Papalium confirmationum diximus. Nemini verò non rerum Ecclesiasticarum perito jam tum constat, illas confirmationes fieri contra antiqua Ecclesiæ instituta & cum Metropolitanorum jurium diminutione. Etsi verò etiam Metropolitanis illud confirmandi jus non divino sed solo positivo Ecclesiæ jure hactenus competiisset, potueritque adeo sine læsione juris divini istud jus illis vicissim eripi, sicut etiam primâ Ecclesiæ ætate nullum fuit: quandoquidem tamen nec veteres consuetudines debeant mutari nisi urgente necessitate, qualis heic nulla fuit, manifestum est, per injuriam Pontifices Romanos hoc confirmandi Episcopos jus Metropolitanis ereptum sibi vindicasse.

LXXV. Videtur præterea eodem seculo quartodecimo demum natus ille mos Episcopali titulo addendi illud: *Dei & Apostolica sedis gratia:* quod hodiè receptissimum est. Et verò Henricus Meibomius in *Chronico Riddageshusano pag. 65* de Henrico Episcopo Hildesheimensi, qui vixit circa annum 1350. ita scribit. *Novo primus omnium Hildesiensium Episcoporum usus est titulo, quo Dei gratia Papa aquatur, certè copulatur. Isthoc modo Henri-*

Henricus Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Hildesiensis. Qua occasione, sponte an coactus jussusque id fecerit, non habeo quod affirmem. An vero tunc temporis etiā alibi jam fuerit hoc non infrequens, an item omnes Episcopi Germaniæ quoq; nostræ idem facere cœperint eodem momento, nec ego dixerim. Videtur autem id cœpisse Provisionibus Papalibus jam invalescentibus. Sed & hic Henricus fuerat a Papa excommunicatus, & absolutione demum impetratâ factus Episcopus, teste Crantzio *l. 9. cap. 35.* Et fortassis quia hac gratia Papali esset affectus, quo Papam sibi magis devinciret, beneficium illud voluerit, more quamvis nondum recepto, quasi publicè profiteri. Quæcunque verò fuerit hujus rei occasio, planè novam eam esse & omnibus retrò seculis nunquam auditam, manifestum est. Haud immeritò etiam fortasse judicaveris, improbum videri Dei & Papæ gratiam conjungere. Certè arguit hoc Curiæ Romanæ superbum in Episcopos dominatum; cum Regum Principumq; universi terrarum orbis nullus tale quid vel à vasallis suis aut servis sibi exhiberi patiatur.

LXXVI. Non tantùm verò in personas Episcoporum, sed etiam in bona eorum cœpit tandem sævire tyrannis Romana, & quidem itidem declinante demum seculo
VI. decimoquarto. Primus enim, quantum videtur, in de-
VII. cedentium Episcoporum *spolia* involavit Vrbanus V. Primus etiam vacantum Episcopatuum collationes venumdare cœpit Bonifacius Nonus? idem qui paulò pòst primus omnium *Annatarum* exactionem constituit. Lectu digna sunt quæ de hoc Bonifacio præter alios refert Crantzius *l. x. Metrop. cap. 45. In expeditione pro Episcopatibus jam infinita cœpit exigi pecunia: ad quadraginta, quinquaginta, sexaginta, octoginta millia aureorum. Anticipator iste fuit nostrorum temporum; necdum enim erant Annatæ.*

Paulò

Paulò ante idem Grantzius dixerat : *Episcopatus plurimi per Alemanniam istius Pontificis temporibus vacaverunt, multisque Ecclesiis non merita persona praeferebantur.* Quorum utrumque indubie factum est ob pretii Episcopalis immanitatem : cui solvendo pauci reperti sunt pares, aut nonnisi divites improbi. Mirum autem, Crantzium ita de Annatis loqui, quasi illæ post Bonifacium IX deniqne institui cœperint. At verò fortaſſe certum eſt, iſti auctori primo inſtitutum hoc deberi. Ideoque & Platina ita de illo loquutus eſt. *Tum verò Bonifacius, sive Vicecomitum potentiam veritus, sive augendæ ditionis Ecclesiasticæ cupidus, Annatarum usum beneficiis Ecclesiasticis primus imposuit. Hac conditione, ut qui beneficium consequeretur, dimidium annui proventus fisco Apostolico persolveret. Sunt tamen qui hoc inventum Joanni vicesimo secundo adscribant. Hanc autem consuetudinem omnes admisere præter Anglos, qui id de solis Episcopatibus concessere, in cæteris beneficiis non adeo.* Hæc Platina. Eadem circiter tempeſtate cœpit etiam novum Fiſci Papalis aucupium pecuniæ, ſed intolerabile prorſus Archiepiſcopis, ut aliis ita etiam Germaniæ noſtræ : vectigal nempe pro redimendo Pallio. In univerſum autem vel ſolâ iſthac novitate patet iniquitas illorum onerum : non enim fas eſt vel ipſis Principibus ſecularibus, temere novis oneribus ſubditos ſuos gravare. Patet item iniquitas illa ex eo, quia non urgente aliqua ſacrâ Eccleſiæ neceſſitate, ſed tantûm in profanos uſus omnis illa exactio inſtituta eſt. Id quod cum alias manifeſtum, tum vel ex iis ſolis, quæ Platina de Annatarum inſtituto narrat, liquidum eſt. Iam porrò in bona iſthæc neque divino aliquo jure neque humano Pontificibus ulla cõpetit juriſdictio : itaque nec jus aliquod eſt Papis, ejuſmodi vectigal bonis ſacris imponendi. Vectigalia enim imponere 12

 ce-

eorum duntaxat jus est qui imperio valent. Enimvero solent quidem Papæ suo isthoc *Pasce oves meas* jus aliquod divinum sibi in personas vindicare: at profecto ne in speciem quidem hinc colligere licet, dominium aliquod bonorum Episcopalium: præsertim quoniam in Germaniâ bona illa, saltim potissima, sunt merè feudalia, quorum directum dominium est Imperatoris sivè totius Imperii. Non reperire sanè est vel divinum jus in scriptis Apostolicis, vel humanum ab Imperatoribus nostris aut Principibus latum, in Romanum servitium bonorum istorum. Accedit denique, quod nullâ ratione excusari possint a Simoniæ crimine illæ Papales exactiones pro Episcopatibus & Palliis consequendis. Etenim hoc nomine quidem acerrime impugnati olim sunt Imperatores & Reges ab Hildebrando: sed immerito, quoniam quicquid tunc temporis interdum in fiscum Cæsareum pervenit, id ratione bonorum ab Imperio datorum, & quorum directum dominium ad Imperatores pertinebat, expensum est: verùm Papis in illa bona nihil est juris: ac proinde quicquid exigitur à Curia Romana illud propter collationem sacram postulatur: quod utique verè est Simoniacum. Taceo nunc, quàm longè plus sibi petat Curia Romana quàm unquam exegit à quoquam Imperatorius fiscus. Usque adeo sanè illæ exactiones Papales sunt iniquæ, ut *spolia defunctorum* Episcoporum etiam ipsi Papæ, post Basileense Concilium & inita Concordata desierint exigere. Quanquam aliàs, si dominium directum bonorum istorum esset penes Papas, spolia isthæc exigere haud esset nefas. Et verò hac de caussa, licet Imperatores Otto quartus & Fridericus Secundus jus illud vetus Regium circa bona decedentium Imperii Episcoporum ultrò pridem cessissent, Ungariæ tamen Reges imo & Archiduces Austriæ

striæ constanter sibi illud retinuerunt ad Ferdinandum usque secundū Imperatorem. De quo Iohannes àChokier l 2. *Aphorismor. Politicor. cap. 17. pag. 206* ita loquitur. *Mortuo aliquo Episcopo & Prælato, tam in Vngaria quàm in Austriâ, antecedentes Reges & Archiduces solebant mobilia relicta (quæ spolia vocabantur) usurpare, & de iis ad libitum disponere. Ferdinandus nihil horum attingere, sed successoribus Ecclesiasticis relinquere voluit.* Hæc Chokier. Quibus hac vice quidquam addere non patitur argumentum.

LXXVII. VT AVTEM ad electiones ipsas Episcoporum iterum revertamur, missis reliquis quæ tamen itidem non fuerunt plane aliena: id constat, Seculi decimiquarti initio isthuc fuisse deventum, ut a Canonicis cathedralibus aut nulla amplius aut rara fuerit Episcoporum facta electio, fere omnes autem à solis Papis, pro arbitrio, constituerentur. Fuit autem tantùm non cunctis invisa illa Pontificum usurpatio, quod & reipublicæ & Ecclesiæ eam intelligerent apprime esse noxiam. Si Anglicanos sanè scriptores consulamus, plena eorum monumenta sunt gravissimis querelis. Idem in Gallis observare est. Non secius autem & Germani nostri magno suo malo, quis sit Provisionum & Reservationum Papalium fructus, experti, oppressam Ecclesiæ libertatem deplorarunt. Quæ fuerit Philippo Pulchro Francorum Regi cum Bonifacio VIII, ideo quod Rex sibi collationem Ecclesiarum & Præbendarum aliquâ duntaxat ex parte assereret, controversia, notum est. Qui Bonifacio successit Clemens V Bremensi Ecclesiæ, de *Episcopo* (ita enim loquebantur) *providit*, misso Bremam Iohanne quodam, Lundensi antehac in Daniâ Archiepiscopo, qui Parisiis tum forte habitabat. Quàm iniquum verò est, obtrudere Ecclesiæ hominem ignotum, exterum, cuique

 nulla

nulla illius quidem Ecclesiæ est notitia! Neque tamen aliter & Iohannes XXII egit. Ita enim Henricus Rebdorff in Annalibus: *Johannes XXII priùs vocatus Iacobus de Cathurio, de VVasconia, multas gratias de Ecclesiasticis fecit, & ita pingues clausulas formis gratiarum suarum apposuit generaliter, quales antea ab aliquo Papa non emanaverant; & dispositioni suæ tot Prælaturas reservavit, quod ante ipsum ita communiter consuetum non erat.* Idem anno MCCCXXXIII. *In Alemanniâ*, inquit, *magnum schisma est in Clero & Populo, ex provisionibus Sedis Apostolicæ ad Episcopatus, solennes Prælaturas, & alia beneficia. Quæ idem Ludovicus, in odium Sedis Apostolicæ, fortiter impedivit, multos etiam provisos à sede dejecit.* Eadem ferme de Iohanne isthoc XXII refert Gobelinus Persona *Cosmodromii Æt. VI cap. LXXI.* De Benedicto autem XII idem ait: *Hic Benedictus inter cæteras declarationes, quas fecit, declaravit, quod gratia specialis beneficio vacaturo extendit se ad beneficia ubique sita, ad collationem illius spectantia, sub cujus collatione cadit gratia concessa.* Quin adeo hæc corruptela invaluerat, ut, Bremensi Archiepiscopo defuncto, nemo esset in Ecclesia Bremensi, qui ad Pontificatum adspiraret; *scientibus cunctis, quod frustra niterentur, cum Apostolicâ provisione sedes implenda putaretur. Jam enim inoleverat*, ait idem Crantzius lib. IX cap. XXIII, *ut Apostolica provisione darentur Episcopi, posthabitâ Capitulorum legitimâ electione.*

Crantz. Met. l. 9 cap. 16.

LXXIX. Cum verò tam frequentes essent illæ gratiæ exspectativæ, sæpiùs accidit, ut alium eligerent Episcopum Capitulares Ecclesiæ cathedralis, alium Româ vel Avenione mitteret Pontifex, multis munitum bullis, quibus refragari piaculum habebatur. Complura sunt in promtu, quæ id doceant exempla, nec hîc adscribere omnia

omnia vacat. Sed tamen accidit interdum, ut uterque Episcopus, cum is quem Capitulum elegerat tum alter quem constituerat Pontifex, nollet suum jus quæsitum abdicare. Hæc igitur res ingentes dedit turbas, divisis studiis: adeo ut in bellum grave illæ contentiones frequenter erumperint cum maximo Ecclesiarum detrimento. Taceo, quod Ecclesias hominibus sæpe exteris, ignotis, saltim illo officio Episcopali indignis gubernandas commiserint Pontifices. *Quid sibi vult*, ait alicubi Gerson, *quod modò potius omnes Episcopi, Prælati & parochiales sacerdotes per Papam constituantur, quàm eligantur personæ notæ & aptiores de patriâ, & nunc præficiantur Ecclesiis homines extranei, in moribus, & linguis, & consuetudinibus?* Addo, sæpe homines flagitiosi, vitæque dissolutioris. Hominem sane carnalem juvenemque vocat Trithemius *in Chronico Hirsaugiensi*, quem Urbanus V, neglectâ à Capitulo Coloniensi jam factâ legitimâ electione, eo invito constituit Episcopum. Episcopi porrò ipsi quibus provisum fuit, quo animo ad regendam Ecclesiam accesserint, vel illud argumento esse potest, quod sedulò antè soliti fuerint rem suam agere in Curiâ Romanâ, irrito laboraturi conatu, nisi muneribus pinguibus Pontificis Cardinalium quoque animos gratiam aucupati. Dignum memoratu est quod narravit Crantzius: Nicolaum videlicet quendam Provisione Apostolicâ Lubecensem Episcopum creatum, ubi comperisset, *urbem Lubecam ad temporale dominium illius Ecclesiæ non pertinere, graviter sibimet-ipsi indignatum, quod non ante perquisivisset rerum qualitatem, ut non tanti laboris & sumptuum impendia fecisset.* *Anno 1363.*

LXXIX. Perinde verò atque Provisionibus Papalibus turbatæ tunc sunt Ecclesiæ, ita spretis antiquis canonibus

cœperunt tunc per Papas invalescere initiò quidem frequentissimæ translationes Episcoporum ab una sede in aliam lautiorem, deinde verò cumulationes multorum Episcopatuum in unam aliquam personam. Hinc Crantzius *l. ix Metrop. cap.* 45 agens de Ioanne ex Monasteriensi Episcopatu in Vltrajectinum translato per Vrbanum V Papam ait: *Tum quoque cœpit ista translatio Pontificii frequentari, quæ ante non consueverat fieri nisi magnis & ponderosis de causis.* Idem *l. x cap.* 42, cum narrasset, Ottonem ex Verdensi per Bonifacium nonum factum Bremensem Episcopum salse addit. *Tum valuit translatio: nunc meliore consilio fit Ecclesiarum cumulatio. Ætate nostra non dimisisset Verdensem: eâ retentâ in commendam, transisset ad aliam titulo Episcopali regendam. Inde multò innocentior erat illa ætas.* De Bonifacio illo nono Papa scribit idem l. xi Metrop. cap. xiii. *Liberalis ferebatur Bonifacius nonus ad faciendam gratiam supplicantibus: ideo crebræ sub illius Pontificatu fiebant Episcoporum translationes, indulgentiarum collationes, usque ad fastidium cordatorum virorum. Aliquid facere cogebatur præter consuetudinem, ut in schismate tunc currente faceret partes ampliores. Sed non erat in eo finis: continuatum enim est post illum.* Serius, ceu ante dixi, & post illas frequentes translationes, (& verò ipsum Eugenium V Papam ad concedendum ejusmodi quandam multiplicationem difficiliorem sese præbuisse, patet ex iis quæ Crantzius narrat *l. xi. cap. xxxv*) cœperunt denique Episcopatuum cumulationes quas vocant, & quidem post Concilium demum Constantiense: nec tunc tamen aliter, quàm unius Episcopatus titulo tantum retento, altero autem accepto, ut loquuntur, in commendam. Quæ multiplicatio sequente tempestate, cumprimis autem nostrâ, per Germaniam cœpit esse frequentissima, &

qui

quidem ita ut unus multorum Episcopatuum titulis simul gaudeat: perinde atque translationes nunc sunt rarissimæ. Nihil autem horum non esse alienum à moribus primitivæ Ecclesiæ, certum & notum est. Et verò causa hujus cumulationis non est usus aliquis Ecclesiasticus, sed respicit duntaxat commodum seculare. Id quod jam Crantzius *l. xi Metropol. cap. xv* non dubitavit in hæc verba scribere. *Halberstadensis Ecclesia post annos quatuor per Gebhardum jam grandævum & ætate fessum Pontificem, permittitur gubernaculis ejusdem Ernesti* (Archiepiscopi Magdeburgensis) *& autoritate interveniente Apostolica primam tenet in titulum, alteram in commendam. Ita vadunt res hodie, dum in Pontificibus non jam religio, non doctrina, non vita sanctitas, sed secularis quæritur potentia, ad edomandas vires insurgentium Ecclesiis ministerialium & Vrbicorum.* Potuisset autem addere Cranzius, sæpenumero nullo tali urgente reipublicæ commodo, cumulari in unam personam Episcopatus Abbatiasque, tantùm splendidioris & lautioris vitæ consequendæ caussâ. Sed neque hoc persequi pro dignitate, hujus est loci.

LXXX. OMNEM hunc de dominatu Papali in Episcopalibus rebus, qualis fuit sub finem quarti decimi & initium quinti decimi seculorum (fuit autem tunc longè gravissimus) claudemus, productis in medium saltim unius Alberti Crantzii, quem sæpius laudavimus, & ipse Bellarminus *l. de scriptoribus Ecclesiasticis* à diligentia *scribendi* commendavit, prudentibus aliquot de ævi & illius & sui statu sententiis. Igitur *l. IV Cap. IX* ità loquitur de Episcopis: *Successit humilitati fastus, religioni vanitas, sanctitati impietas & immunditia. Quocirca nostris temporibus, juxta Prophetiam, defecit sanctus in magistratibus. Salventur quomodo possunt quique*

in

in plebe & populo. Seorsim de regimine Bonifacii &c. *l. X cap XLXII* sic scribit. *Exorbitabat eo tempore supra modum Romana Curia in exhauriendo provincias auro, inauditas indulgentias & gratias incredibiles conferendo. Curiales autem Apostolici impetrantes miserabiliter jactabantur. Litigabant coram Auditore. Sententia duæ ferebantur pro unâ parte. In tertia instantiâ mandabatur Auditori, ut imponat parti perpetuum silentium. Neque per Cancellariam opus erat literas expedire: compendiosior erat via per Cameram, dato quod sonaret & fulgeret. Res tum nova: sed nostrâ ætate bene insolita: ut illud seculum adinvenisse credatur, quo hoc nostrum modò utitur. Sed hæc frustra querimur.* Cumprimis elegans est Crantzii dissertatio quam *l. XI. cap. XXIV.* inserenit, eòque præ multis aliis digna quæ hoc etiam loco legatur. *Benè Petrus laxavit rete: benè duxit in altum, & traxit rete plenum magnis piscibus. Vnde meritò audivit etiam in hoc casu à communi Domino: Modicæ fidei quare dubitasti, num potens sum tibi dare provincias & regna? Tu dubitasti, num potui orbem sedibus tuis subjicere? Quare dubitasti? Nonne Domini est terra & plenitudo ejus? Ecce magna pars Italiæ tibi tributaria est. Per universam Germaniam & Hispanias de Ecclesiis & majoribus beneficiis disponis. In Francia idem facturus, nisi nova adinventio Pragmaticæ sanctionis obsisteret. Ex Anglia & Polonia uber tibi proventus est: quia omnia inde capita tibi sunt censualia. Vngaria mittit aurum: nec detrectat Illyricum. Ergò laxa Petre retia; angusta interim sunt. Laxa, ut fiant capaciora. Duc in altum: quia ad littora nulli sunt pisces: in altitudine maris, in profundo nationum, ibi sunt pisces quos capies. Duc in altum: nam in Iudæa angustius*

non est

non est quod impleat sagenam. In omnem terram cum sono exiit imperium tuum; ut non sit undè meritò possis dubitare. Amplificarunt per tempora Summi Pontifices magnificè ditionem Ecclesiæ: non per ementitam Constantini donationem, quæ nunquam facta, sed per munificentiam aliorum Principum, sive de Gottis, sive de Longobardis, sive per Magnum Carolum: quod latius alibi ostendimus. Amplificarunt in Ecclesiasticis rebus per Reservationes, Confirmationes, & Provisiones, fimbrias suas. Laxarunt retia, & omnia in suam traxere potestatem. Mirabitur, quisquis annales antiquorum temporum legerit, temporum mutationes, tum in cæteris, tum maximè in Ecclesiastica potestate. Sed nemo diffidat, aliter ista quàm dante fieri Spiritu sancto; cujus nutu ista potentes decernunt, cujus est Regnum & Imperium. Nec frustrà colluctati sunt Romanis Imperatoribus. Hæc omnia elegantiâ dubium majore an prudentiâ & παῤῥησίᾳ Crantzius. Adjungemus iis paucula duntaxat illa quæ habentur *Metrop. l. x. cap. xxix.* Posteaquam nempe narratum esset, Christophoro etsi jam Coadjutori Bremensi adeoq; certissimo successori, tantùmque nato annos septendecim, contra præceptum canonum veterum, Verdensem quoque Episcopatum fuisse a Romano Papa petitum, subjungit: *invenit nuncius iste faciles aures Pontificis Romani. Solet enim Sedes Apostolica petentibus se liberalem exhibere, permutans plumbum pro auro. Quod cum dictum est veteri seculo, quantum creverit in hunc diem illa liberalitas, facile intelligunt agentes in rebus.* Hactenus Crantzius.

LXXXI. MERITO autem miretur prudens quilibet, qui factum fuerit, ut tam grave jugum Christianus orbis atque adeo & Germania nostra passa sit sibi imponi. Videtur autem inter caussas non fuisse momenti exigui, imperitiam ævi veteris quâ tunc homines laboraverunt.

Et verò recentisſima quamvis inventa tunc credita ſunt ex antiquo ævo proveniſſe. Eoque Gloſſa *in c. Quanquam de Elect. in 6.* non erubuit ſcribere, *de antiquo jure & diſpoſitione Eccleſiæ poteſtatem conferendi Epiſcopatus ad Papam pertinere.* Ex illa ignorantia porrò contigit, ut in vulgus Papa Romanus fuerit habitus Chriſti in terris vicarius, adeoque Vice Deus, cui data ſit omnis poteſtas in cœlo & in terra. Quæ perſuaſio percellere animos utiq; eſt aptiſſima, ad infimam quoque ſervitutem perferendam. In tam craſſos autem errores incidere homines, videtur & ſingulari aliquâ factum divinæ improbitatis vindicta. Totam enim mundanam quaſi redditam Eccleſiam Chriſti, cumprimis Clerum, nimis proh dolor notum eſt. Quum Clerus itaque non ſaperet amplius quæ veri officii erant Clericorum, juſtâ profectò divinâ ultione in ſecularem aliquem incidit Paparum tyrannidem. Et verò fovit jugum illud impia ambitio prenſantium: ut ſtudium recti tanto in numero parum aut nihil potuerit efficere.

LXXXII. Tandem tamen cœpit Epiſcopos reliquumq; Clerum tædium aliquod immanis dominatꝰ. Ludovicum ſane IV Imperatorem Romanæ curiæ Proviſionibus quas vocant aliisque nonnullis intolerandis injuriis ſeſe oppoſuiſſe, jam tum audivimus. Qui huic ſucceſſit tamen Carolus IV confirmaſſe potius hanc injuſtam Pontificum uſurpationem, dici poſſit: cum nonnunquam eorum opem implorârit, ſi cuiquam ſuorum Epiſcopatum conferri vellet, quod invito quandoque Capitulo, ſolâ Proviſionis Apoſtolicæ autoritate factum. Exempla ſunt apud Crantzium & Trithemium *in Chronico Spanhemenſi* Anno MCCCLXX & MCCCLXXXIII. Magis feriò hæc cauſa acta à deputatis provinciarum nationis Germanicæ in Concilio Conſtantienſi, Sigiſmundo Imperante; ſcripto quopiam com-

poſito

posito, quo Provisiones, Gratias expectativas, Reservationes, per regulas potissimum Cancellariæ introductas, abrogari voluerunt. Avisamenta Constanciensia vulgò vocant, inserta *Catalogo Testium veritatis Flacii Illyrici sed inde relata in tomum primum Constitutionum Imperialium Goldasti.* Cum autem ne sic quidem obtineri quicquam posset, Episcopi Germaniæ Moguntiæ coacti, quatuor annis antequàm Concilium Basileense coiret, de his ipsis Gravaminibus abolendis deliberaverunt. Avisamenta Moguntina vocantur. In quibus Principes constituerunt, orandum Pontificem, ut *in singulare privilegium relevamen gravaminum* concedat. Privilegium petierunt, quod Pontifices sibi præter omne jus fasque usurpaverant. Inter Gravamina autem illa ordine exposita, Primum est: *Imprimis,* (Pontifex) *annullet & irritet omnes & singulas Reservationes tam generales quam speciales, sive particulares Ecclesiarum Metropolitanarum, Cathedralium, Collegiatarum, Monasteriorum, dignitatum & beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcunque, quibus pro electione provideri consuevit, sive per Extravagantes Ad Regimen & Execrabilis, aut per regulas Cancellariæ, seu quascunque alias constitutiones aut ordinationes introducta sint, Reservationibus in corpore juris clausis duntaxat exceptis.* Cæterùm magis ex voto, ut reliquæ omnis Europæ ita & Germaniæ, in Concilio Basileensi res cecidit. Vt enim nunc maneamus in solo nostro de constitutione Episcoporum argumento, nec tangamus quidquam eorum quæ acta sunt de Reformatione Ecclesiæ Latinæ, saltim Acta integra Concilii illius, ut & quam Æneas Sylvius durante Concilio conscripsit ejus Historiam, *Fasciculo suo* ab Ortovino Gratio insertam, ad rem omnem plenissime intelligendam, lectu sunt dignissima: quia simile aliquod Concilium Europæus orbis non vidit. *cap. 4.*

Id præterea est dignum observatu, quod *Reservationes* publico Concilii illius decreto sint abrogatæ, & Eugenius IV, *quod electionibus obsisteret, Reservationibus contrariis utendo* (sunt hæc verba Concilii) graviter increpatus; & demum etiam, cum judicium Concilii nullatenus admitteret, in eodem damnatus est: Gallicanam autem Ecclesiam, editâ in Biturigibus, autoritate Regis Caroli VII & omnium Regni illius Ordinum *Pragmaticâ sanctione*, decreta Basileensis concilii magno bono recepisse, probavisse, & mordicus usque ad Leonis X ætatem, nullis Pontificum artibus se deludi passam, defendisse. Qua de re pluribus agunt cum alii tum Franciscus Duarenus *de sacris Ecclesiæ ministeriis Lib. V. cap. XI*, Marcus Antonius de Dominis *Lib. III. cap. XII. & lib IX. c. IIX & IX. &* P. Puteanus singulari libello.

LXXXIII. Non pari constantia verò cum Gallis Germani nostri Basileensis Concilii decreta observaverunt, ideoque & illorum fructu privati sunt. Enimverò erat Concilium illud non minùs ac Constantiense in Germania celebratum, canones ejus à Germaniæ quoque Episcopis fuerant conditi, in illos à Cæsare pariter & Principibus, teste Ænea Sylvio, fuerat consensum, & tamen ipso adhuc durante Concilio illaudabili levitate ab iis seduci se nostri passi sunt. Aliquamdiu Episcopis nonnihil profuit, post Felicem Antipapam creatum, ista quam dixerunt *Neutralitas*, nec Eugenii scilicet nec Felicis verba illis attendentibus. Quæ libertas Romanæ Curiæ perquam molesta fuit. Æneas Sylvius adhuc Poëta ita scripsit p. 65: *Neutralitas difficulter aboleri potest, quia pluribus utilis est. Pauci sunt qui verum sequantur, omnes ferè quod suum est quærunt. Placet hoc novum Neutralitatis aucupium: quod seu injuste quis teneat repelli non potest. Et ordinarii prò suo arbitrio conferunt beneficia. Non est facile (crede mihi) ex ore lupi prædam*

prædam eripere. Sed quantum sentio, tota Christianitas Eugenii sequitur partes, Germania tantùm divisa est. Epistola 72 ait de Norbergensi dietâ. *Res turbulentæ sunt, diversi animi. Quosdam delectat Neutralitatem habere, quod novum est aucupium. Possessores unionis sunt hostes, quod jus nulli reddi vellent.* Ubi meretur notari, jam tum antehac Bonifacii IX ætate, Neutralitatem Galliæ Episcopos quammultos amplexos. *Permanavitque* (ait Crantzius l. x. cap. 44 Metrop.) *ea Neutralitas in partes Flandriæ & Brabantiæ. Unde civitas Leodiensis inusitatis gratiis à Papa Bonifacio collectis mota est, ut & ipsa a Bonifacio recederet & Neutralitatem amplecteretur.* Vnde liquet, hoc exemplum Germanos nostros, Eugenio & Felice de Papatu contendentibus, secutos. Cæterùm & hæc Neutralitas sublata est. Quod qua sit ratione factum, haud abs re fuerit Platinam heic audire. Qui in historia rerum Eugenii, cum dixisset ab Eugenio in Germaniam missum Thomam Sarzanum qui post Nicolaus V Papa audiit, & Ioannem Carvaggialam, *ad tollendum Basiliense Concilium Neutralitatemque,* subjungit. *Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quod neque Felicis neque Eugenii dictis obtemperarent. Quas ob res Ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione majestatis Pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conventibus apud Fridericum Romanorum Regem est disceptatum, Ænea Picolhomineo, qui deinceps Pontifex fuit, quique tum Regis Secretarius erat, ad tantam rem tamque necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat removere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficile item videbatur persuadere Eugenii Oratoribus, ut postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem vero adhibita Oratorum severitate, & castigatis*

Germanorum postulatis, schisma, & Neutralitatem, rem quidem Romanæ Sedi perniciosissimam, sustulerant, sistare missis Germani voluissent. Hæc Platina. Quænam autem fuerint tunc *Germanorum Postulata*, haud liquet. Verosimile tamen est, Constantiensis & Basileensis Conciliorum decreta observari eos postulasse. In quæ pacta porrò tandem consensum tunc fuerit, itidem non liquet. Eoque nec tutò credi Platinæ potest, Germanos pactis tunc non stetisse, præsertim quia de violatis pactis Germani ipsi graviter etiam deinceps fuerunt conquesti.

LXXXIV. Id certum est, Fridericum III Imperatorem Eugenii partibus nimiùm accessisse, idque ex consilio cumprimis sui Æneæ. Hinc simulac *sublata fuit Neutralitas Æneæ industriâ*, ut Platina ait in Vita Pii, *Imperator Æneam ipsum Romam misit, qui Eugenio publice diceret, se & Germanos omnes in humanis divinisq; ei deinceps obtemperaturos.* In vitâ Nicolai scribit idem Platina, *Fridericus Imperator, instante Pontifice, Felicem compulit, ut se Pontificatu abdicaret; quod cerneret, tantam seditionem & tam diuturnam Ecclesiæ Romanæ perniciosam esse.* Idem denique Imperator anno quintidecimi seculi quadragesimo septimo cum Legato quopiam Pontificis in illa pacta convenit, quæ vulgò *Concordata Nationis Germanicæ* solent appellari; approbata deinceps ab ipso Papa Nicolao V. Quibus frenum quidem aliquod injectum est Pontificibus, neutiquam tamen ex præscripto Basileensis Concilii. Nec enim Concordatis istis omnes Provisiones & Reservationes prorsus sunt abolitæ, sed, ut rectè ait H. Canisius in *Notis*, *certus modus adhibetur super Provisionibus & Reservationibus Ecclesiarum & Beneficiorum Ecclesiasticorum, quoad Germaniam.* Ad Concordata illa pertinent

nent hæc Æneæ jam Cardinalis quæ habentur in Epistola CCCLXXXIII ad Martinum Majer Cancellarium Moguntinum, qui conquestus erat, *quod decreta Constantiensia & Basileensia, compactataque Nationis minime observentur. Dicimus tibi,* inquit, *dignum esse ut Compactata cum vestra Natione serventur. Verùm cùm dicis, decreta Basileensis Concilii non custodiri, idque putas injuriosum esse Nationi, indignam esse dicimus querelam tuam. Propter decreta enim Basileensis Concilii inter Sedem Apostolicam & vestram Nationem dissideri cœpit: cum vos illa prorsus tenenda diceretis, Apostolica vero Sedes omnia rejiceret. Itaque fuit denique compositio facta, in quo Nos Imperatorio nomine interfuimus. Ea certam legem dedit deinde inviolabiliter observandam. Per quam aliqua ex decretis prædictis recepta videntur, aliqua rejecta. Itaque non juste agis, si per omnia servanda esse Decreta contendis.* Hæc Æneas, & hactenus quidem rectè: Reapse enim Concordatis enervata est auctoritas Basileensium Decretorum quoad res quidem Germanicas: & Imperatorio nomine illa Concordata ipse confecit Æneas. Albertus Crantzius de illis Friderici Imperatoris factis ita judica v. t. l. XI Metropol. c. 30. *Laus egregia Friderici, pacem Ecclesiæ reddidisse: sed aliquanto major, si hoc adjecisset operi suo, ut auro provinciæ non emungantur: velut ipse pater patrum ex auro, quod ex annatis corradit, Christianissimum tutaretur, non suos nepotes glorificaret.* Non desunt porrò, qui negent, Concordata ista unanimi Principum Ecclesiasticorum Germaniæ consensu initio statim fuisse confirmata aut roborata. Id sanè narrat etiam Caspar Hedion *Historia Ecclesiastica* lingua vernacula conscriptæ *l. XI cap. 21* urgetq; accerrime. Per quoque verosimile id redditur iis, quæ Platina *in vita Pii* narrat contigisse statim ab obitu Nicolai V. Videtur ex re futurum, sii

rum, si locum illum huc integrè adducamus: præsertim quoniam inde manifestum simul fit, quàm frivolis & ineptis, imò improbis, rationibus Fridericus III Imperator ab Ænea suo à Secretis consiliis seduci sese sit passus, ut justissimas Episcoporum nostrorum preces eluserit. Verba Platinæ hæc sunt, cum narravisset, conventum Imperii procerum in Novacivitate fuisse ab Imperatore institutum de bello Turcico. *Nec aberat à spe perficiendæ rei, cum subito nunciatum est, Nicolaum Pontificem vitâ migrasse. Cujus in morte disturbata sunt omnia. Nam & conventus solvitur, & Germani rerum novarum cupidi persuadere Imperatori annixi sunt, ne Pontificibus ampliùs obtemperaret. Quod dicerent, Germanis longè pejorem conditionem esse quàm Gallis vel Italis: quorum servi, Italorum imprimis, ni res immutarentur, merito esse dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin Imperator tumultuantibus obsequeretur. Quo minùs autem id fieret, gravissima Æneæ autoritas intercessit. Cujus hæc fuit apud Cæsarem sententia. Inter Principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter Principem & Populum immortale odium semper intervenisse. Quare dicebat, satius sibi videri cum Pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione Imperator, spretâ populorum postulatione, Æneam oratorem delegit qui ad Callistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Friderici juramentum Pontifici de more exhibet &c.* Hactenus Platina. Liquet autem, si ex omnium sententia justo modo Concordata fuissent composita, tale quid quale hic narratur Episcopos Germanos non potuisse Cæsarem postulare; neque opus fuisse Æneæ illo improbo consilio, cum potuisset is ad rite constitutam transactionem Episcopos tus mutuan-

tumultuantes rejicere. Liquet etiam, iniquis Æneæ artibus auctoritatem Basileensis Concilii per Germaniam convulsam, & ejus in locum *Concordata* quæ appellantur recepta esse. Et verò quicquid tunc temporis conati fuerint pro libertate sua, Gallicorum more, Germaniæ Episcopi, vim legis publicæ Concordata jam ex eo tempore impetraverunt, Basileensium decretorum omni reverentia exutâ. Ingens sanè est discrimen inter hæc Concordata & Gallorum Pragmaticam sanctionem. Ut proinde haud immeritò ex eo usque nonnullis audierit Gallia quidem *Regnum libertatis*, Germania autem *Regnum obedientiæ*.

LXXXIV. Tametsi verò Concordata, ceu diximus, plurimum à rigore Pragmaticæ sanctionis Gallicæ & Basileensis Concilii decretis recesserint, adeoque perquam multum in Germaniæ clerum Romanæ Curiæ indulserint, nunquam tamen etiam intra illos limites Romani sese continuerunt. Ipso scilicet adhuc vivo Nicolao Papa eam ob caussam tumultuatum fuisse in Germania, paulò ante ex Platinâ intelleximus. Longè minus Callisto III Papa esse Concordata observata, abunde liquet ex Epistolis Æneæ Sylvii, quas jam Cardinalis & proprio & Pontificis Callisti nomine conscripsit. Pertinent huc epistolæ 319. 323. 334, 345. 348. 349. 351. 352. 364. 370. 383. 385. operis Epistolici, quale prodiit Norimbergæ anno 1486. aliæ enim editiones aliter numerant. Sed & hoc notatu est dignum, isthac tempestate haud defuisse in Germaniâ, qui iniquitate Curiæ adducti ipsammet Papalem dignitatem in dubium vocaverint. Quibus proinde opposuit Æneas epistolam prolixam trecentesimam primam ad Martinum Majer Cancellarium Moguntinum exaratam. Incipit sanè illa hisce

verbis. *Sunt nonnulli nationis tuæ homines parùm pensi habentes ; quibus Romani Pontificis auctoritas neque necessaria esse videtur, neque a Christo instituta. Contra quos hanc epistolam scribere & tibi transmittere decrevimus : ut si quando tales homines te adierint, habeas ex nobis quo gladio eorum temeritatem confodias.* Porrò nec Pium ipsum Concordata isthæc eâ qua par erat religione observasse, vel una doceat controversia de Nicolao Cusano Cardinali, cui Pius in *commendam*, ceu vocant, dederat Episcopatum Brixinensem. Rem omnem paucis persequutus est Crantzius l. 12 Wandaliæ cap. 24. Unde quam maxime saltim hæc paucula huc adferri commerentur. *Quum venisset Cardinalis de Cusa ad ecclesiam suam Brixinensem in Alpibus, deque illa disponere voluisset pro veteri Pontificum jure, non est passus Sigismundus Dux Austriæ, ut ea in Germaniam tenderetur consuetudo, quod Romani Cardinales Ecclesias Germaniæ haberent in commendis, quomodo Abbatias & Monasteria Italiæ Galliarum Hispaniæ Angliæ : quæ una caussa est, in eis provinciis creari Cardinales, non in Germaniâ &c.* Quemadmodum porrò imperante Maximiliano I. Concordatis fuerit contraitum, discere est ex libello Gravaminum tunc condito. Insertus ille est à Marquardo Frehero *Tomo secundo scriptorum rerum veterum Germanicarum pag. 373 usque 390*, ut & *Tomo Secundo Constitutionum Imperialium* a Melchiore Goldasto. Multæ etiam de Curiæ Romanæ contraventionibus querelæ reperiuntur in Gravaminibus, quæ superiore seculo Noribergæ exhibita sunt à Germaniæ Ordinibus Adriani VI Papæ Nuncio. Quæ à Lutheranis in odium Papæ esse conficta, contra publicorum Actorum fidem cum alii tum etiam Bellarminus asserit. Et verò omnium uno quasi ore

quero-

querelas ejusmodi esse fusas, & conquerendi caussam numquam hactenus cessavisse, liquidum est ex ipsis Capitulationibus Cæsareis à Carolo V usque. Ita enim sese habet Capitulationis illius Carolinæ articulus XVI. Und als über und wider die Concordata Principum, auch auffgerichtete Verträge/ zwischen der Kirchen / Päbstlicher Heiligkeit/ und dem Stuel zu Rom/ und Teutscher Nation, mit unseglichen gratien, rescripten, Annaten der Stifft / so fort täglich mit Mannigfaltigung und Erhöhung der officien, im Römischen Hoffe / auch reservation und dispensation, und in andere Weg / zu Abbruch der Stifft-Geistligkeit und anderen gegebenen Freyheiten / darzu zu Nachtheil Juris Patronatus und der Lehensherren / stetig und ohn unterlaß gehandelt / derhalben auch unleidliche und verbottene Gesellschafften / und contract oder Bündniß (als wir bericht) fürgenommen und auffgerichtet worden / das sollen und wollen wir mit der Churfürsten / Fürsten / und andere Stände Raht / bey unsern heiligem Vater dem Pabst und Stuel zu Rom / unsers besten Vermögens abwenden und fürkommen / auch drob und daran seyn / daß die vorgemelten Concordata Principum und auffgerichte Verträge / auch Privilegia und Freyheiten / gehalten / gehandhabet / denen festiglich gelebet und nachkommen werde. In Capitulatione Ferdinandi I addita est hæc clausula: Jedoch wann Beschwerungen darinnen befunden und Mißbrauch enstanden / daß dieselbe Verträge / deßhalb gehabter Handlung zu Augspurg / der minder Zahl dreissigsten Jahr gehaltenen Reichstags / abgeschaffet / und hinführo dergleichen ohne Verwilligung der Churfürsten nicht zugelassen werden. Quæ clausula omissa quidem in Capitulatione Maximiliani II, reperita tamen est unà cum præcedente Capitulationis Carolinæ articulo in omnibus sequentibus.

LXXXV. Quemadmodum verò nostri perpetuò hactenus fuerunt conquesti, de non observatis Concordatis, ità nec Pontifices Romani nostros incusare haud dubitaverunt. Exstant in eam sententiam duæ cumprimis celebres bullæ: altera Clementis VII Papæ, altera Gregorii XIII: fortassis & plures aliæ sunt editæ, quæ tamen in manus meas haud pervenerunt. Prior inscribitur *Clementis VII constitutio de Prælatis & Principibus usurpantibus dispositiones beneficiorum Sedi Apostolicæ reservatorum, aut impedientibus Sedis Apostolicæ Provisiones, contra formam concordatorum inter eandem Sedem Apostolicam & Nationem Germaniæ.* Posterior: *Declaratio Gregorii XIII super Concordatis Germaniæ, Quod Ordinarii collatores prætextu literarum Nicolai Papæ V pro Concordia Germaniæ, conferre non possunt Beneficia Ecclesiastica post tres menses ex quo vacarunt, si de illis intra hoc tempus à Sede Apostolica provisum est.* Vtramque præmisit Georgius Branden *libro de Concordatis* primùm Romæ dein & Coloniæ Agrippinæ edito, addidit verò suis *Institutionibus juris Canonici* Henricus Canisius: & in VII Decretalium l. II. tit. XI Petrus Matthæus retulit. Justæ an injustæ sint illæ Pontificiæ Constitutiones, utrum item & inquantum sint admissæ, utrum præterea observentur hodiè an non, disputare alienum est ab hoc loco. Per autem verosimile videtur, non minùs de harum quam de ipsorummet Concordatorum neglecta observantia, illas in Capitulationibus Cæsareis querelas hactenus institutas esse.

LXXXVI. CAETERUM tempus monet seponere omnia, & paucis tandem narrare, quid nunc temporis, saltem circa Episcoporum constitutionem, in Germaniâ nostra obtineat. Hodie igitur omnes omninò Episcopi in Germania

niâ constituuntur vel Electione, vel Postulatione, vel Collatione quæ fit à solo Pontifice. *Electio* quid sit, qui ritus in eâ observentur, quot modis fiat, per scrutinium videlicet, vel per compromissum, vel inspirationem divinam quæ vocantur, ex Corpore Juris Canonici facilè peti potest. Ex eo autem præter alios quamplures omnia breviter excerpsere Lancellottus & Henricus Canisius in *suis Institutionibus*, Duarenus *de Sacris Ecclesiæ ministeriis lib. V. cap. I.* & ex nostris Joachimus ac Matthias Stephani, præclari fratres, in suis de *Jurisdictione* scriptis: Hic *lib. III Part. I. cap. IX*; Ille verò *lib. IV cap. XII.* Quos consulat, qui illa scire volet. Mihi his immorari integrum non est. *Postulatio*, quæ puriori Ecclesiæ incognita, sequiori dein ævo in fraudem legis inventa est, quid sit, iidem quos ante nominavi doceant. Cum verò Postulatio nihil sit aliud, quam ejus qui eligi salva canonum auctoritate non potuit, apud superiorem concors Capituli petitio, superior autem solus habeatur Pontifex Romanus, nec Imperator sibi ullum tale quodpiam impedimentum removendi potestatem tribuat, patet dispensationem ordinariè quidem à solo Papa petendam esse. Liquet verò etiam hinc, quare hactenus Pontificii Episcopos Protestantes, nec in Episcoporum ordinem, nec ad sessionem & suffragia in conventibus Imperii Ordinum ferenda admittere voluerint. Quia nempe ex pacto cum Nicolao inito, quod vim quasi legis obtinet, Episcopis Germaniæ confirmatio Româ petenda, & dispensatio quoque, si quis Postuletur Episcopus, ab eodem Pontifice Romano impetranda est; cum Episcopi Protestantes, sive Electi sive Postulati, utrumque petere, repulsæ certi, negligunt, arbitrantur Pontificii, deesse alteris aliquid, quo [illegible]

Episcoporum Germaniæ numero haberi minimè possint. Nec verò fortassis ullum, nisi unius Henrici Julii Halberstadensis Episcopi, sive Confirmationis sive Postulationis in Curiâ Romanâ probatæ exemplum habetur. Est autem & illud factum in certam spem ab avo Henrico Juniore Duce factam Papalis θρησκείας. Quid verò rectè, quid secus fiat, item, an etiam Passaviensi Recessu à capessendis Episcopatibus exclusi sint Protestantes, nunc disserendi non est locus. In Protestantium porrò terris longè aliter se res omnis habet. Episcopales nempe Principatus nonnulli in provincias seculares, quales reapse sunt, redacti, vix alicubi nomen Episcopatus reliquum habent. Jura Episcopalia (ita enim Passavii primùm, dein Augustæ convenit,) Principum secularium hodie sunt in suis territoriis, quorum nomine ea exercentur a Consistoriis. Episcoporum nomen in Principum Protestantium terris in desuetudinem abiit, successit Superintendentũ, voce Latinâ idem quod est Episcopus significante, appellatio, quos alibi quoque Præpositos alibi Inspectores alio nomine nuncupant. Superintendentes dein, alii Generales sunt, alii Speciales. Hos Episcopos, illos Archiepiscopos vocare fortasse possis. Quibus nonnunquam alius aliquis præest, qui Generalissimus dicitur, quem Primatem forte haud injuriâ dixeris. Eorum præterea instituendorum non una eademque ubivis est ratio, sed multiplex ac diversa. Vt satius fortè sit hæc prætermittere, quàm vel, incerta vel multa de iis heic scribere. Certè omnia heic exponere nimis foret operosum.

LXXXVII. IGITVR id, quod mei erat instituti, quomodo Episcoporum Germaniæ constitutio cùm olim se habuerit, tum nunc quoque se habeat, jam constare arbitror. Reliquum est paucis nunc addere, an hæc, quæ hodie obtinet, constituendi Episcopos ratio, utilis

sit

sit Germaniæ nostræ, vel si utilis illa non est, quænam forsassis maxime ex usu sit reipublicæ. Hic verò initiò monendum est, non reperiri legem aliquam sive naturalem, sive divinam, de Episcoporum per Ecclesiam constitutione; sed omne hoc negotium humanæ esse prudentiæ commissum, modò semper attendatur illud: *in Ecclesia oportere omnia fieri ordine & decenter.* Leges itaque Ecclesiasticæ sive veteres sive novæ hujus argumenti sunt positivæ: eòque aut nostra tempora aut Germaniam non astringunt & obligant. Et verò ita semper fuisse creditum, certissimo argumento est, illa magna Ecclesiasticarum legum hac de re varietas & multitudo. Saltim Pontificii omnes necessum est hoc fateantur, si velint tueri sui status justitiam, utpote cum hodiernæ Ecclesiæ Papales toto ferè cœlo à priscæ & primitivæ Ecclesiæ institutis differant. Nec verò queunt illi prætendere in hisce etiã, id quod Papa sibi arrogat jus divinum *pascendi oves.* Vtut enim largiaris tale aliquod jus Papæ soli competere, non pertinet tamen illa pastio ad jura ea quæ Papæ exercent circa constitutiones Episcoporum, aut ad tributa ex bonis sacris capienda. Hæc enim perquam nova sunt, & antehac ab initio usque Ecclesiæ Christianæ, à Papis nunquam vi sui divini vicariatus vel sunt postulata: nunquam à quoquam eum in sensum accepta. Etiam hæc ergo omnia merè sunt ab humanis institutis profecta; ne quid nunc repetam, per quantum nefas illa cœperint, & obtrusa sint cum aliis tum etiam Germaniæ nostræ Ecclesiis. In universum igitur saltem nulla lex divina prohibet, isthæc õnia quæ nunc obtinent mutare. Quemadmodũ autem cuncta Ecclesiastica, atq; adeo & Episcoporum constitutiones, in civili hominum societate habere sese debeant illud omne quàm maximè est ex commodo reipublicæ definiendum; perinde

perinde atque faciendum est de omnibus civilibus institutis. Quapropter nos etiam nunc de ratione constituendi Episcopos disseremus habito duntaxat respectu ad usum & commodum Imperii Germanici. Quoniam verò eorum quæ utilia sunt reipublicæ, alia ἁπλῶς conducunt ad id ut respublica aliqua sit perfecta, alia autem pro diversâ temporis rerumque conditione, etiam nos temperabimus consilium: *primum* dicturi, quid exigat Imperii status aliquis perfectus, *deinde* quid ferant res nostræ.

LXXXIIX. Quod *primum* attinet, nemini non civilium rerum perito est notissimum, ad perfectionem cujuslibet reipublicæ alia inter hoc etiam omninò esse necessarium, ut civitas sit αὐτόνομος αὐτόδικος & αὐτοτελὴς *suis utens legibus judiciis & magistratibus*: quæ verba ferè sunt Thucididis. Præclare autem nonnulla in eandem sententiam docuit pridem Aristoteles *l. 4. polit. cap. 14.* Si ergo respublica Imperii Germanici verè perfectum aliquod corpus est, manifestum fit, ut nulli alii extero Principi ita nec Pontifici Romano concedi posse, salvâ Imperii majestate, ut vel leges præscribat, vel judicet de controversiis sive personalibus sive realibus eorum qui cives sunt Imperii hujus, vel denique circà magistratuum Imperii rerum constitutionem ullum aliquod jus exerceat. Quapropter neutiquam fas est Germaniam nostram astringi ullis legibus Romanorum Pontificum, nisi forte earum nonnullas sponte suâ acceptaverit Germania sectandas; etiam illas autem non minùs atque alias positivas leges mutari posse & debere, pro arbitrio atque ex usu reipublicæ. Nulla proinde & eorum quæ in Corpore Iuris Canonici de Episcoporum sive electione, sive confirmatione, sive postulatione, aut uno verbo de constitutione Episcoporum, agunt instituta, Germaniam obligant; sed tolli è medio & pos-

possunt & debent, quandocunq; fuerit commodum. Neutiquam Secundò caussæ Episcoporum & aliorum, quæ hactenus fortè ad forum Romanum sunt tractæ, etiamsi personales duntaxat fuerint, alibi quam intra Imperii Germanici limites, aut ab aliis quàm quos Imperium constituit judicibus arbitrandæ sunt. Quandoquidem Tertiò Episcopi reapse sunt potissimi Germaniæ nostræ magistratuum, & quidem partim in Ecclesiasticis inquantum sunt Episcopi, partim in secularibus, ut vocant, in quantum sunt Principes, idque non solùm in suis privatim territoriis aut diœcesibus, sed etiam in universo Imperio, quatenus videlicet in publicis Ordinum Imperii conventibus non tantùm consultandi sed etiã constituendi ea quæ ad totam pertinent rempublicam fruuntur jure, quin imò hactenus participes quodammodo sunt summæ potestatis civilis: nullo modo ferendum est, ut Papa Romanus interdum constituat integrè Episcopum, ceu solet, quando in Curiâ Episcoporum aliquis moritur. Imò nefas est, ut penes illum sit jus vel confirmandi Episcopos, & dandi pallium Metropolitanum. Ne quid nunc dicam de Provisionibus Reservationibus & Gratiis expectativis Romanis. In reipublicæ profectò injuriam insignem cedit illud in titulos Episcopales receptum: *Dei & Apostolicæ sedis gratia.* Multò maximè intolerabilia sunt Romana vectigalia, quocunque etiam nomine appellaveris; & in universum quæcunque in bona Episcopalia aut sacra hactenus sibi aliquamdiu arrogaverunt Romani Pontifices. Non certe ulla sui juris respublica unquam olim talium quidquam admisit.

LXXXIX. Ex iis porrò quæ jam tum attulimus liquet, ab Hildebrandi usque tempestate invaluisse, ut Episcopi Germaniæ ligio penè sacramento Papis adstringantur.

 gantur.

guntur. Usque id adeo sane hodiè apud nos receptum est, ut si quispiam id juramentum præstare nolit, nec Episcopus Pontificiis habeatur nec Imperii civis. Hinc vero singulare periculum saltim illis Imperii civibus qui Protestantes audiunt imminet. Sanxit scilicet Pius IV, ne quisquam ad cathedrales aut quascunque alias Ecclesias admittatur, nisi priùs professionem fidei ediderit, & Pontifici veram obedientiam spoponderit ac juraverit. Papa verò, cum Protestantes hæreticos dicat, diris devoveat, & ex præscripto Pauli IV & Pii V, (quorum bullæ exstant in *VII Decretalium lib. V Tit. III*) fortunis & honoribus exuendos pronunciet, quid turbarum in Imperio futurum sit, si Pontifici morem gerant Episcopi, in aperto est. Non minus autem discrimen impendet, si quando Pontifex, ut factum sæpiùs est, vel anathematis fulmine vel bello Imperatorem petat, finitimosque Principes fœdere sibi jungat. Aut Imperatoris sanè aut Pontificis castra sequenda fuerint Episcopis. Cujus autem potiùs secuturi sint, haud certò dixerim. Id constat, plerumque antehac in Germaniâ Episcopos à Pontifice contra Imperatorem magno nostræ Germaniæ malo stetisse. Beatior igitur indubiè fuerit resp. nostra, si omni illo Pontificum jugo excusso, in eam libertatem asseratur quam olim habuit. Cum sanè Hispaniæ, Daniæ, Sueciæ, Bohemiæque reges, & Duces Armoricæ olim noluerint suarum ditionum Episcopos Metropolitano alterius regni subditos esse, idque justitiæ esse consentaneum Papæ ipsimet probaverint, in promtu est, quid Germaniæ nostræ sit faciendum, cum Pontifex hodie Princeps summus sit & absolutus, & à viris armis fœderibusque instructissimus.

II. LXXXIX. Magistratuum *porro* saltim potissimorum creationem in qualibet benè constitutâ republicâ in sum,

summæ potestas civilis potestate sitam esse oportere, quasi ἀξίωμα est Politicum. Hinc verò consequens est, abs ratione esse id quod apud nos obtinet (si licet fateri id quod res est): quod nempe collegia Cathedralium Canonicorum eligant eos qui & Ecclesiastico funguntur amplissimo magistratu, & simùl Principali fruuntur dignitate. Nec verò est quod objicias consuetudinem primitivæ Ecclesiæ: quasi scilicet tunc temporis Episcopos plebs clero juncta constituerit. Etenim nullus Episcoporum tunc Principem quoque secularem egit: Episcopalis præterea potestas atq; auctoritas ejus ævi toto penè cœlo differt ab eâ quæ hodiè obtinet. Adhoc quæ tunc contigere à necessitate quasi imperata sunt: propterea quod Imperatores eorumque magistratus Christianos cœtus omnes, adeoque & eorum Episcopos, non tantùm improbaverint & vetuerint, sed etiam crudelibus suppliciis sint persecuti: simulac vero illi Christianis sacris accesserunt, Episcoporum constitutionem juris sui esse crediderunt. Tanto magis autem posterius illud nunc observandum, quanto major est Episcoporum nunc potentia. Planè porrò absurdum & ab omnis benè compositæ reipublicæ moribus alienum est, integras Principales potestates, & cumprimis quidem quales illæ sunt in Germania, parum infra Regias sese habentes, ab hominibus aliquot privatis & imbellibus (cujusmodi utique sunt Canonici cathedrales) ex arbitrio aliis sui ordinis committi. Longè absurdissimum, illas electiones fieri nullo prævio impetrato Cæsaris consensu, nullâ etiam ejus subsequente confirmatione. Quod si autem, ceu par est, à Cæsaribus constituerentur Episcopi & sacri illi Principes, rediret quadamtenus Cæsaribus sua justa auctoritas, & pristina jura restituerentur nonihil in integrum.

III. XC. Exigit *praeterea* reipublicæ cujuslibet felicitas, ut nisi extrema aliud jubeat necessitas, munera publica diversa diversis personis committantur. Idque quandoquidem hac ratione optimè singula possunt expediri. Secùs quàm fieri plerumque potest, si uni plura & diversa veniant agenda. Adhoc si dividantur munia illa, plures afficiuntur honoribus publicis: id quod amorem multorum erga rempublicam parit, & simul consentaneum magis est justitiæ, utpote quæ exigat ut æqualia æqualibus tribuantur, quod non fit quando spretis aliis honore dignis in paucos complura cumulantur. Quod si porrò officia reipublicæ conjunctam habeant potentiam, multò maxime tunc interest ut sejungantur: ne scilicet a conjunctâ insigni potentiâ periculum reipublicæ creetur, vel saltim illi in quos ejusmodi sunt magistratus cumulati, summæ potestati civili minùs justo obtemperent. Quapropter èx re etiam fuerit Germaniæ, non permittere, ut unus præterquam uni Episcopatui præficiatur: aut ut præter Episcopatum Abbatias varias sibi quis accumulet. Et verò jam supra docuimus, intra ducentos demum proximos annos, contra Canones antiquos & perpetuam veteris Ecclesiæ consuetudinem, cumulationem Episcopatuum incœpisse; nec in sacros sed profanos duntaxat usus. Quàm molesta autem, imò quam perniciosa ex eo fuerit plerumque paci publicæ & Ordinum mutuæ concordiæ illa Episcopatuum cumulatio, & hinc sæpenumero nata nimia paucorum potentia, docent rerum Germanicarum historiæ, ne nunc ad ipsa hæc nostra tempora provocemus. Constat item, quemadmodum illâ ipsâ ratione multis in provinciis & sacra pariter & secularia sint curata: complures porrò qui honores & dignitates publicas meruerunt, iniquè fuisse despectos.

XCI.

XCI Intereſt *poſtremò*, citra controverſiam, recte conſtitutæ reipublicæ, ne ſaltem illi magiſtratus quorum functiones ſeſe mutuò impediunt uni committantur. Jam verò ἀδύνατον videtur, ut rite faciat officium ſuum is Epiſcopus qui curâ & adminiſtratione rerum temporalium quæ appellantur (quales utique ſunt in quibus munus Principis verſatur) eſt deſtrictus: viciſſim is qui Principis officio rectè fungi velit non poteſt eâ quâ decet curâ agere Epiſcopum. Et verò ipſe pridem id vidit ac monuit ſanctiſſimus Apoſtolus Paulus 2 *Timoth 2. Nemo*, inquiens, *qui militat implicatur hujus vitæ negotiis.* In Canonibus porrò qui Apoſtolorum nomen præ ſe ferunt etſi ſeriùs ſint conſcripti, Canon VII ita ſonat: *Epiſcopus aut Preſbyter aut Diaconus nequaquam ſeculares curas aſſumat: ſin aliter, dejiciatur.* Canon quoque XXCI ſic ſeſe habet: *Diximus, quod non oporteat Epiſcopum aut Preſbyterum publicis ſe adminiſtrationibus immiſcere, ſed vacare & commodum ſe exhibere uſibus Eccleſiaſticis. Nemo enim poteſt duobus dominis ſervire, juxta præceptum dominicum.* Legi merentur de hoc argumento quæ ipſemet Bellarminus admonuit nepotem ſuum Theanenſem Epiſcopum libello, quo docet, *quæ neceſſaria ſint Epiſcopo, qui verè ſalutem ſuam æternam in tuto ponere velit.* Nos hoc loco non poſſumus non adducere ſaltim illa, quæ ipſemet Paſchalis II Papa, quo tempore cum Henrico V Imperatore contractu inito omnibus Regalibus bonis Epiſcopos voluit renunciare, ad Imperatorem illum perſcripſit ſingulari epiſtolâ, quam conſervavit Dodechinus: quia præſertim à quàm pauciſſimis hodiè ſolet legi. Habet autem illa ſeſe hunc in modum. *Paſchalis Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Henrico Regi & ejus ſucceſſoribus Imperatoribus, &c. Divinæ legis inſtitutionibus ſanci-*

Ppp 3 *tu meſt*

tum est, & sacris canonibus interdictum, ne sacerdotes curis secularibus occupentur, neue ad comitatum, nisi pro damnatis eruendis, atque pro aliis qui injuriam patiuntur, accedant. Vnde & Apostolus Paulus inquit: Judicia si habueritis, contemtibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. In vestri autem Regni partibus Episcopi vel Abbates adeo curis secularibus occupantur, ut comitatum assidue frequentare, & militiam exercere cogantur. Quæ nimirum aut vix, aut nullo modo, sine rapinis, sacrilegiis, incendiis, aut homicidiis exhibetur. Ministri vero altaris, ministri curiæ facti sunt: qui civitates, ducatus, marchionatus, monetas, turres, & cætera ad Regni servitium pertinentia à Regibus acceperunt. Vnde etiam mos Ecclesiæ intolerabilis inolevit, ut electi Episcopi nullo modo consecrationem acciperent, nisi priùs per manum Regiam investirentur. Aliquando etiam vivis Episcopis investiti sunt. His & aliis plurimis malis, quæ per investituram plarumque contigerant, prædecessores nostri Gregorius VII, & Vrbanus II, felicis memoriæ Pontifices, excitati, collectis frequenter Episcopalibus Conciliis investituras illas manus laicæ damnaverunt; & si qui Clericorum per eam tenuissent Ecclesias, deponendos; elatiores quoque communione privandos percensuerunt. Iuxta illud & Apostolicorum canonum capitulum, quod se ita habet: Siquis Episcopus seculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur & segregetur, omnesque qui illi communicant. Quorum vestigia subsequentes & Nos, eorum sententiam Episcopali concilio confirmamus. Tibi itaque, fili charissime, Henrice Rex, & nunc per officium nostrum, Dei gratia Romanorum Imperatori, & Regno, regalia illa dimittenda præcepimus; quæ ad Regnum manifeste pertinebant tempore Caroli, Ludovici, Ottonis, & cæterorum prædecessorum tuorum. Interdicimus etiam

& sub anathematis districtione prohibemus: ne quis Episcoporum seu Abbatum præsentium vel futurorum eadem Regalia invadant, id est, civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, teloneum, mercatum, advocatias, jura centurionum & turres quæ Regni erant, cum pertinentiis suis, militiam & castra; & ne se deinceps, nisi per gratiam Regis, de ipsis regalibus intromittant. Sed nec posteris nostris liceat, qui post nos in Apostolica sede successuri erunt, aut te aut Regnum super hoc inquietare negotio. Porro Ecclesias cum oblationibus & hæreditariis possessionibus, quæ ad Regnum manifeste non pertinebant, liberas manere decrevimus. Sicut in die coronationis tuæ Omnipotenti Domino in conspectu totius Ecclesiæ promisisti. Oportet enim Episcopos curis secularibus expeditos, curam suorum agere populorum, nec Ecclesiis suis abesse diutius. Ipsi enim juxta Paulum Apostolum pervigilant, tanquam rationem pro animabus eorum reddituri. Hactenus ipsemet Papa Paschalis. Quum ita autem sese res habeat, manifestum est, expedire etiam Germaniæ, ne Episcopi simul Principatus administrent, sed solis vacent negotiis sacris atque Ecclesiasticis. Fuit autem jam tum olim hæc sententia non tam illius Paschalis II Pontificis, (aliter enim locutus est forte ille atque senserit) quàm etiam Henrici V, Friderici I, Ottonis IV & Friderici II, Imperatorum. Nec videtur aliud spectasse Sigismundus Imperator in der Geistlichen Reformation, quæ apud Goldastum *l. 1 Statutor Imperialium* exstat, Germanicè versa per Fridericum Von Landeskorn / Imperatoris Sigismundi consiliarium. Ita vero *cap. IX* loquitur interpres. Es sol kein Bischoff kein Schloß haben / weder Fest / noch Stadt. Sie sollen sitzen auff der Hauptkirchen iegliches Bißthumbs / und sollen ein recht geistlich Leben führen / das alle Pfaffen an ihn gebessert werden / Et *cap. XII.* Ein

Ertzbi=

Ertzbischoff sol haben zehen Tausent Gülden Reinisch: und ein Suffragani fünff oder sechs tausend Gülden. Denique *cap. XXXVII.* Man sol wissen / das notürfftig ist / als vor geschrieben stet/von den Bischoffen und Epten / und den Geistlichen Häuptern / daß sie kein Schloß/ Veste/noch Stedt / zwing noch peen haben sollen / noch recht ist. Sie sollen alle stehen und fallen an einen Römisch König zu dem Reich / der sol sie zu Lehn machen / den Herren Rittern und Knechten / und Reichstetten / daß sie dem Reich beystendig seyn. Trithemius in Chronici Hirsaugiensis Tom. II MS. teste Goldasto in *Rationali*, ubi acerbè hanc reformationem, Hussitæ, ut ait, consilio scriptam perstrinxisset, ita demum inquit: *Sigismundi intentio fuit: summo Pontifici, Cardinalibus, Episcopis, Abbatibus, Monachis, Clericis legem necessaria hujus vitæ possidendi restrictam constituere, & unicuique pro conditione sui statûs certam pecuniarum summam in annuos sumptus assignare; quicquid autem superesset Ecclesiæ redituum ut fisco importaretur communi, & ad usus servaretur bellicos contra Turcas Christi adversarios pugnandi.* Post Sigismundum tamen Imperatorem fortasse nemo Cæsarum tale quid ausus fuit vel tentare.

XCII. Quamvis autem ea quæ diximus ad perfectionem Imperii reipublicæ conducant, imò necessaria sint, *res tamen nostra quid ferant*, itidem est videndum. Atq; *primum* quidem illud de liberanda republica à Romani Pontificis in Ecclesiasticis dominatu, forte cui videatur partim injustum, partim etiam effectu ἀδύνατον. Injustum: quia detrahit juribus quæ Romano Pontifici competunt si non divino jure, saltim pactis conventis aut longi temporis præscriptione. Impossibile: quia ea est Pontificis potentia, ut Germania ejus quamvis iniquum jugum excutere nequeat. Verum enimverò nos

1. (margin)

hic

hoc quidem loco saltim inter αἰτήματα collocamus: nullo divino jure niti Paparum, sive leges ferendi, sive judicandi, sive Episcopos ullâ ratione constituendi facultatem, quantum quidem Germaniæ res attinet. Prætendi divinum aliquod jus a Papis aliisq; nonnullis haud ignoramus quidem, reapse autem tale jus Papis competere pernegamus: idque tantisper admitti donec alibi probetur, jam petimus. Inquantum autem Papæ quod prætenditur jus falsò nititur divino beneficio, utique à præscriptione non adjuvatur. In ejusmodi enim rebus improbè fictis longum tempus nihil valet. Concedimus nos tamen, quod perdiu Papæ ea quæ sublata velimus exercuerint, quædam etiam obtineant ex conventione. At verò certum itidem est, quod nunquam non pacta violaverint Papæ, quodque pergant in faciendis injuriis. Solutum igitur pridem est vinculum pactorum & conventionum. Atque adeo non etiam Germania ampliùs tenetur stare illis pactis: imò & in compensationem infinitarum acceptarum injuriarum æquum est, etiam id quod fortasse reliquum veri juris Papis eripere. Nullo itaque jure prohiberi, quo minùs Germania libertatem sibi arripiat, haud est dubitandum. Non etiam ea est Pontificum potentia, ut per eam haud liceat improbum Romæ jugum excutere. Reapse enim omnis illa potentia nititur unicè hominum in nani superstitione: quâ ubi animi fuerint purgati, illicò omnis illa potentia suapte sponte evanescit: ceu docet experientia exemplis multorum populorum qui in libertatem sese asseruerunt. Quamdiu tamen durat in animis erronea illa Pontificum reverentia, fatemur frustrà libertatem illam expectari. Id quod itidem multorum seculorum populorumque usus abunde satis demonstrat. Saltim tamen interea temporis par fuerit, uti Cæsares

nostri haud minus valeant circa Episcoporum Germaniæ constitutiones, atque obtinent hodiè Galliæ Hispaniæ Poloniæ aliique nonnulli Reges, bonâ ipsorummet Romanorum Pontificum pace. Quemadmodum scilicet saltim Leo X & Adrianus VI, ille Galliæ hic Hispaniæ Regibus ultrò concesserunt, Episcoporum Abbatumque quas vocant Nominationes, sibi servata confirmandi potestate. Possit verò haud leve ad superstitiosum Paparum cultum pristinum, saltim minuendum nonnihil, adferri momentum, si revocetur in populi animos vetus auctoritas Basileensis concilii, quippe quo bona pars Papalis Monarchiæ pridem subruta atque eversa est. Quò haud immeritò nostros invitet Sorbonæ & Ecclesiæ Gallicanæ exemplum. Et verò parum fortassis etiam nuper abfuit, quin Gallia jugo omni Romano excusso proprium sibi Patriarcham constitueret. Perinde atque superiore seculo, salvâ reliquâ Romana populi sui religione, soli Pontificum dominatui collum subduxit Henricus octavus Rex Angliæ.

II XCIII. *Secundum* quod attinet, Canonicis cathedralibus esse quondam ab ipsis quoque Cæsaribus Episcoporum electionem concessam, eamque ab illis per quadringentos ampliùs annos exercitam, ex iis quæ jam tum docuimus constat sane. At verò factum illud ipsum esse nullo præcepto divino, & contra primitivæ Ecclesiæ perpetuam consuetudinem, non minùs est manifestum. Nihil ergo pro jure quidem Cathedralium illorum collegiorum facit præter legem aliquam positivam & usum diuturnum. Quum in universum autem leges positivæ & consuetudines vim omnem suam habeant ex arbitrio summarum potestatum civilium; quod si Imperatori & Ordinibus Germaniæ visum fuerit, imposterum aliter & magis ex commodo publico electiones Episcopales instituere, nulla daretur Cathedralibus illis, quasi de injuria si-

riâ sibi factâ conquerendi caussa. Sed & ipsi illi Cathedrales, quâ sunt prudentia & probitate, bono Imperii publico non temere adversabuntur: conscii cumprimis, civium quorumlibet non opes duntaxat & ejusmodi quædam levia jura, sed ipsam quoque vitam, reipublicæ saluti adstricta esse. Tam multùm præterea Cathedrales illi accipiunt ex bonis, Imperatorum munificentiâ Imperii fisco subductis, ut hanc levem juris eligendi recuperationem Cæsaribus nequeant invidere. Si quæ certè hic fuerit jactura, æquis illa animis poterit meritò tolerari. Perinde atque factum est à Cathedralibus in Gallia Hispania Polonia & alibi. Imo & in nostrâ Germania, in locis quibusdam Protestantium Principum. Quod si tamen præter jus & fas Canonicorum illorum collegium aliquod reluctatum fuerit, non est quod ab illorum motu periculi quicquam respublica metuat. Nempe *vana est sine viribus ira*: & plusquam satis ad manum Cæsari Ordinibusq; Imperij fuerit, quo privatorum aliquot & imbellium hominum pertinacia compescatur.

XCIV. Cumulatio multorum Episcopatuum in unam personam, quam *tertio* loco duximus mutandam merito esse, nullâ nititur Imperii constitutione, nullo etiam scripto consensu. Roborata duntaxat est hactenus tacitâ Imperii conniventia. Ac proinde, si jus spectemus, longè est infra etiam ejus, quo de modò actum est, Cathedralium eligendi juris conditionem. Adhoc cœpit illa mala consuetudo, in Germaniâ quidem nostrâ post Concilii demum Basileensis tempora: igiturque hâc etiam ratione cedit illi Cathedralium mori. Quod si præterea spectentur canones universæ Ecclesiæ veteris, nunquam olim permissa fuit isthæc quidem Episcopatuum cumulatio: velut etiam *commenda omnes* veteri ævo fuerunt incognitæ. III

Saltim ergo nullius canonis, multò minus legis civilis ullius vel prætextus potest obstare, quo minùs id quod suasimus effectui detur. Non etiam nisi paucissimi poterunt sine rubore illi Constitutioni Imperiali, si placuerit quidem, adversari. Vtique enim complures honorari expetunt; maluntque ergo honores multis esse communes; ne videlicet etiam sibi fortassis via ad obtinendas dignitates præcludatur. Id quod haud obscurè hæc ipsa nostra tempora docent; quia videre est passim, Episcopatus illos qui aliquamdiu fuerunt in unam contracti personam, jam per Cathedralium Canonicorum electiones iterum dissolvi & conferri diversis. Illi porrò qui cumulationem probant, vel jam tum pluribus uno funguntur Episcopatibus, vel eos adhuc desiderant. Si prioribus jus quasi quæsitum relinquatur, conqueri illi meritò haud possint: præsertim cum hæredibus destituantur. Posteriorum spes saltim incerta est. Itaque ne quidem sine rubore illi audebunt jus aliquod urgere. Vtque ausint, attamen nemini intelligenti atque sine fuco ac fallaciâ sententiam dicenti ambitiosa sua consilia temerè approbabunt. Indubiè postremò vires adversantium fuerint futuræ perquam inbecilles. Cum neque lex autem obstet, neque potentia ulla prohibeat, consequens est, saltim illud quod nos suasimus, in rem ut cum Imperii commodo ita & sine periculo ullo posse transferri. Et verò quæ ex cumulatione speratur interdum utilitas, major nempe vis adversus oppressores, facilè suppleri potest ex Legum Imperii, quibus vis omnis arcetur, strictâ observatione.

IV XCV. Id quod *ultimo loco* in medium adduximus omnium est effectu difficillimum. Enimvero jam à seculo usque decimo magnæ seculares jurisdictiones Regni, adeoq;

deoque Comitatus & Principatus, penes Episcopos fuerunt, non omnes quidem aliquos tamen. Quin itaque vel sola illâ temporis diuturnitate jus Episcopis magnum fuerit acquisitum, non potest negari. Consecuti porrò sunt Regalia isthæc Episcopi raró per vim, sed vel liberali Cæsarum dono, vel munere aliorum Principum, vel emptione aut permutatione: ac proinde etiam ipse primus possidendi titulus caret iniquitate. Haud negaverim donata quamplura, animis donantium superstitione quadam infectis: de omnibus tamen sine discrimine donis ejusmodi haud id ipsum temerè probaveris. Ne de reliquis nunc dicamus quidquam, quæ non ex merâ liberalitate fuerunt acquisita. Fac porrò, nonnullas donationes ab initio habuisse aliquid vitii; sequens tamen perpetua donantium consensio quod initio non valuit fecit invalescere & firmum satis reddidit. Longe præterea est quidem verissimum id quod ex S. Paulo, ex Canonibus qui Apostolorum dicuntur, & ex ipsiusmet Paschalis Papæ epistola adduximus, fieri non posse ut quis simul probè fungatur officio & Episcopi & Principis secularis: nihil vetat tamen, saltim ut quis Episcopus nominetenus audiat reapse autem duntaxat sit Princeps. In vita civili sanè fieri id solet frequenter, cumprimis circa mutationes rerumpublicarum: idque nunc callido regentium consilio, nunc sensim & quasi fortuitò paucis advertentibus. Tacitus sanè de Augusti tempestate agens *L. 1. Annal.* memoravit; fuisse tunc *eadem magistratuum vocabula, at verso civitatis statu nihil usquam prisci & integri moris.* Satis est scilicet: si sacra haud negligenter curentur: quod in appellationibus magnorum magistratuum non est collocatum. Et quidni audiant Episcopi, etiam

illi qui juxta Ecclesiasticam veterem consuetudinem non sunt reapse Episcopi, cum & Constantinus Magnus ne quidem adhuc baptizatus Ἐπίσκοπος τῶν ἐκτὸς, diversa quidem significatione haud injuriâ tamen, in ipso Niceno concilio fuerit appellatus; Igitur id quidem constat, nonnullos etiam Romanarum partium (ne de Protestantibus dicamus) & Archiepiscopos & Episcopos hactenus audiisse, qui tamen nullo sacro ordine initiati, sed Principes tantùm merè seculares fuerunt: alios plerosque consecratos quidem fuisse vel ordinatos, ut vocant, quoniam tamen, præterquam quod semel aut iterum Missam celebraverint, reliquorum Episcopalium munerum ferè nihil egerunt, levi duntaxat ex parte sese propriè dictos Episcopos gessisse: quia in diœcesibus nihilominus illorum Episcopalia omnia obierunt Suffraganei & Officiales qui appellantur, sacrorum curationi hactenus nihil defuisse, manifestum est. Quemadmodum scilicet Principes Protestantes etsi Episcoporum nomine haud usurpentur, sacra omnia curant peragi per sua Consistoria, suosque Superindentes aut Inspectores & Præpositos; ita alii id faciunt per suos Suffraganeos, Officiales, aliosque. Meritò sanè mireris, etiam ipsum Paschalem Papam ausum profiteri, Germanæ nostræ Episcopos non posse Regalibus muneribus frui; nec cogitasse, pari de caussa æquum esse, ut ipsi Pontifices etiam Romani omni cedant terrarum suarum temporali imperio. Saltem ergo nullum jus divinum exigit, quo minùs Episcopi Germaniæ Principes agant seculares. Canonum verò instituta plæraque sunt tantum arbitraria: nec valent de iis qui verè & omni ex parte non sunt Episcopi. Ex adverso pugnant multa, ceu jam ante diximus, pro nostrorum Episcoporum justitiâ possidendi seculares Imperii magistratus. Haud obscurum præter

tcr

terea est, utut aliquid subfuerit iniqui ita tamen apud nos habere sese omnia, ut mutatio fieri nequeat citra ingens rerum Imperii discrimen, ac proinde satius esse hoc malum tolerare, tanquam κακὸν εὖ κείμενον. Hoc ipsum quem doceant vel temporum antegressorum successus. Etsi scilicet aliquot Imperatores itidem mutata hæc voluerint, non tamen ausi sunt vel manum operi admovere: intra sola vota aut inanes voculas omni illorum conatu subsistente. Vltrà certè non processerunt vel Henrici quartus & quintus, vel Friderici primus & Secundus, vel quartus Ottonum, vel Sigismundus. Præterea verò aut consensu Episcoporum illa fieri debeat mutatio, aut consensu illorum haud impetrato, aut denique Episcopis etiam invitis & repugnantibus. Vt ipsimet Episcopi sponte sua cedant Principatibus quos jam tum possident, videtur majus quid esse quàm ut à mortalium plerisque possit expectari. Vt illi consentiant de Principatibus in posteritatis aliquod præjudicium, facilius quidem fortè fuerit: quia sicut vixerunt cœlibes ita liberos nullos relinquent hæredes. At verò liberorum vice sunt cognati, sunt amici; quorum cura perfrequenter multos tangit non minùs atque ex se genitorum liberorum. Par est ratio & Principum secularium aliorum. Etenim hi quoque, si aut soboles numero sit major quàm ut in hæreditarium Principatum omnis illa queat succedere, citra jacturam sive virium sive dignitatis, aut si cognatis & amicis impensiùs faveant, non temerè patientur eripi suis spem impetrandorum Principatuum. Igitur nec ipsi fortè admiserint mutationem. Citra Episcoporum consensum porrò aliquid de re tantâ constituere non licet: cum illi utique sint Imperii Proceres non minùs atque Principes alii, & proinde horum quoque consensio saltim summo jure sit necessa-

cessaria. Invitis denique Episcopis & refragantibus novum hoc institutum non poterit, salva quidem pace publica, in rem deduci. Armis igitur cogendi Episcopi fuerint in consensum. Præterquam verò quod bellum omne civile maximis sit reipublicæ malis annumerandum, belli isthæc alea perquam anceps fuerit; quia & propriæ Episcoporum vires sint magnæ, & auxilia aliorum indubiè haud defutura. Cum boni igitur civis in universum sit præsentem statum reipublicæ amare, hujus etiam mutationem prudens nemo aggredietur. Si inprimis Principatuum illorum Episcopalium bona omnia legibus Imperii nullo in fraudē ficto titulo subtrahātur. Ad hoc & alia Europæ Regna minoris quidem potentiæ secularis Episcopos habent, itidem tamen tale aliquid tolerant. Vno ad id probandum duntaxat utar nunc vicinæ Galliæ exemplo. Auctor libri cui titulus *le Cabinet du Roy* ita narrat: *Ordo Clericorum possidet centum & octoginta millia castellorum prædiorum nobilium aut feudorum. In octoginta & tribus millibus illorum habent jurisdictionem summam mediam & infimam: in cæteris tantùm mediam & infimam ac feuda simplicia. Numerus subditorum quos habent est tredecies centenorum septuaginta septem millium.* Alia nunc adducere in medium, operæ non fuerit pretium. Quapropter etiam nunc hoc ipso omne illud argumentum claudimus. Certâ autem ducimur spe, si fortassis alicubi â nobis fuerit erratum, quod vitari haud potuisse ultrò fatemur, id in bonam partem & cum venia acceptum iri. Et verò nemini est ignotum, non privatum aliquod nostrum quæri commodum aut agi negotium, sed omnia omninò Imperii salutem usumque publicum unicè spectare.

Corollaria

I. Monarchicum regimen non semper est optimum.

II. Monarchiam societati humanæ omnigena virtute instructæ non bene convenire, recte docuit Aristoteles lib. III. Polit. cap. XI.

III. Ecclesia in hisce terris verè non est aliqua respublica, sed naturam potius habet collegii in republica constituti.

IV. Etsi collegia vulgo non sint instituenda in republicâ, nisi hujus autoritate & consensu, ad Ecclesiasticam tamen societatem, omni ex parte, vel autoritas vel consensus reipubl. non est necessarius.

V. Universalis Ecclesia, sive naturæ sive divino jure, non aliter constituit unum corpus, quam omne humanum genus, vel certe universitas omnium bonorum hominum.

VI. Non potest commode, universalis Ecclesiæ ut nec totius mundi, esse unum commune regimen.

VII. Minimè omnium illi commoda est monarchia.

IIX. Universalis Ecclesia, si quod unũ admittat, rectius Aristocratico regimine gubernari quam ullo alio possit. Idque ostenditur Conciliorum Oecumenicorũ olim post pacem Ecclesiæ datam statim habitorum exemplo.

EXERCITATIO OCTAVA

DE

PRÆCIPVIS NEGOTIIS IN CONVENTIBVS IMPERII GERMANICI ORDINVM OLIM ET HODIENVM TRACTARI SOLITIS.

HABITA V MAII ANNI CIↃIↃC LXVI

RESPONDENTE

JOHAN CASPARO Becker

MAgnus erga Principes hinc crescit subditorum amor, si ipsos nihil ex mero domesticæ & propriæ voluntatis arbitrio decernere, sed reipublicæ negotia, præsertim majora, omnium aut certe plurimorum consilio ac consensu, in conventibus agere videant. Imo lubentius multo iis quæ consilio plurimorum decernuntur, parent, quàm iis, quæ auctoritate sola Principum imponuntur. Quæ enim consilio plurium geruntur, non nisi æqua justaque esse putantur, & si quædam duriora, ita flagitante necessitate, constituantur, quia tamen Ordines ea approbarunt, ideo populus non nisi magnâ & prægnante ratione ea emanasse, æstimare consuevit, promtiusque iis obsequium exhibet. Quod videntes callidissimi Romani Imperatores Cajus Julius Cæsar & Augustus, etsi ipsi veri essent monarchæ, sæpissime tamen Senatum convocarunt, eumque in consilium de negotiis reipublicæ adhibuerunt, ut ejus consi-

lio & sententiâ cuncta reipublicæ negotia administrare viderentur, & per hoc populi animum sibi devincirent.

II. Si veterum replicemus monumenta, ab antiquissimis temporibus, consiliis in conventibus agitatis salutem stetisse multarum rerumpublicarum, undique deprehendimus. Et pauca per Europam quidem exstitere olim regna vel imperia, in quibus, ad consilia reipublicæ causâ ineunda, publicorum congressuum usus non fuerit habitus summè necessarius. Hinc non omnino malè hanc in rem Bertramus de Comitiis Imperii Rom. Germ. inquit: *Circumspice in hoc orbe Christiano, intuere imperia, regna, politias & quicquid est mediocris reip., nullaque sine hoc fulcro stetisse & adhuc stare deprehendes. Oculos converte in statum Imperii Germ. Nonne is consiliis, quæ Cæsar cum Proceribus in Comitiis inire consuevit, ceu columnæ unice innititur? Malum imminet Reipublicæ? Ecce salutari hoc remedio maturè obviam itur. Consultandum de magni momenti causis? Convocantur quique sapientissimi. Labascenti Imperio suppetiæ ferendæ? Statim occurritur.*

III. Pro diversitate autem gentium, diversæ quoque sunt ac fuerunt Comitiorum notiones. Sua habuerunt Athenienses, sua Spartani, sua itidem Romani. Et hodie Hispanis, Anglis, Danis, Suecis, Polonis, Germanis aliisque populis proprii cuique sunt Conventus. Quemadmodum verò Regnorum varius est status, cum alia plus alia minus ex aliis rebuspublicis admixtum habeant, sic etiam Comitia non ubique ejusdem auctoritatis sunt. In regnis liberis, dicis plerumque tantum gratiâ Ordines à Principe convocantur; sive loco consilii, & ut audiat ab eis, an quid provincia quælibet habeat quod remedio indigeat; libera autem quidvis pro lubitu statuendi potestas reverâ penes Regem aut Principem manet.

IV. Talia fere aliquamdiu fuerunt Comitia Parlamentaria Regni Gallici. Hinc cum anno 1599 Henricus IV Edictum de pace religiosa promulgaret, Parlamentum autem id improbare conaretur, ad se vocatos Patres Parlamenti sic increpasse fertur. *Summa orationis meæ hæc est, vos ut rogem, Edictum quod Religionis confœderatis concessi, ratum esse firmumque velitis & jubeatis. Quicquid ejus à me factum est, Pacis constituendæ causâ factum. Quam foris jam ante constitutam etiam domi & intra Regni mei fines stabilire decretum mihi. Obedientiam mihi debetis vel solo ordinis mei locique respectu. Multorum etiam magnorumque in vos beneficiorum nomine.* Vti hæc habet Petrus Matthæus in vita Henrici IV. Et paulò pòst. *Iam susurrari audio varia, quæ haud moror. Rex vester ego sum. Obedientiam facite mihi, studiumque probate. Legiones meas parum ex fide militantes exauctoro. Vos cogitate quid situ laturi commodi, si mihi non eritis dicto audientes: Vel invitis vobis Edictum publicabo.* Cumprimis id liquet ex eo Regni Ordinum Conventu, qui statim à cæde Henrici illius IV Regis celebratus, hactenusque est omnium ultimus. Sed & notum ex novellis, quid adhuc nuperrime in Gallia contigerit. Cum enim quidam Parlamenti Patres Regi statim assentiri nollent, non tantùm gravissime illos Rex increpavit, sed etiam in custodia aliquamdiu detinuit.

V. Longè alia est ratio Conventuum Germaniæ, obtinet enim ibi quidem ut Cæsar eos indicet; sed tamen ne hoc quidem hodie nisi ex consensu & consilio Electorum. *A. B. C. 12. & recess. Imp. de anno* 1570. §3. Concludendi autem potestas non penes solum Cæsarem, sed ipsum & universos Imperii Ordines est. Quippe Ordinum non consilium modò sed consensum Imperator necessariò adhibere tenetur, nec quicquam absque illo aut diversum ab illo

illo statuere potest. *Instr. Pacis Cæsar. Suecic. c.* 8. § 2. Adeoque fermè est adhuc verum, quod olim Tacitus ajebat: *Audiuntur quidem Reges in conventibus, sed auctoritate magis suadendi quam jubendi potestate.*

VI. Quamvis autem Germani semper unius fuerint originis, & linguæ prope ejusdem, imo unam Germaniam fere omnes habitaverint, proximâ mutuò vicinitate juncti, tamen in unam rempublicam non nisi admodum serò, & quidem demum vix ante hosce octingentos annos pleriq; coaluerunt. Adeoque ante illa tempora nunquam de salute universæ Germaniæ deliberatum est, nec ulla communia Comitia vel a plerisq; Germaniæ populis sunt celebrata. Quanto autem patriæ malo, hæc de Britannis, eodem sese tum modo gerentibus, Taciti verba indicant: *Nihil adversus validissimas gentes illas pro nobis utilius, quàm quod in commune non consulant; rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus; hinc dum singuli pugnant, universi vincuntur.* At postquam invictissimus Imperator Carolus Magnus inusitata virtute atque fortuna, Germaniam Cisbalthicam omnem in unum corpus redegit, Comitia in singulis regionibus specialia haberi desiere, successeruntq;, quia omnes illæ Provinciæ unius corporis membra jam erant, annua & toti Imperio communia. Atque ex illo tempore obtinuit, ut non ampliùs nisi admodum rarò in singulis illis provinciis Conventus agerentur, sed in communi omnium Ordinum consessu de salute patriæ ageretur.

VII. Cæterùm non est propositum jam nostrum, de singulis rerumpublicarum conventibus agere (tantam enim rem quis citra periculum suis committere viribus auderet?) neque vel omnia ad Germaniæ nostræ Dietas universales pertinentia subnotare lubet, sed tantùm de earum

materia ; quantum per ingenii tenuitatem licet ; nonnulla seligere , disputationi includere , & eruditorum placido examini publici exercitii gratia subjicere est animus. Et quidem res præcipuas tam olim quam hodienum in Comitiis tractari consuetas inquantum à me ex historiis peti potuerunt , thesibus hisce inserere conabor. Quod ut feliciter succedat , tu Deus largire vires , & fac ut omnia in nominis tui gloriam cedant.

VIII. Res autem quarum causa Conventus haberi solent , pro varietate negotiorum Imperio incumbentium uti olim ita & hodie diversæ sunt. Omnia nimirum illa quæ ad salutem vel Statum Regis & Regni pertinebant, in Comitiis Carolovingorum Regum ævo tractabantur. *Hincm. Epist. 3. c. 33.* Hodieque omnia negotia quæ ad Imperium vel conservandum vel defendendum pertinent , in Comitiis tractari solent R. A *de anno* 1512. Et ut paucis me absolvam , quicquid est , quod ad gloriam Dei , conservationem justitiæ , honestatis, & publici status ædificationem conferre possit , de eo in Conventibus publicis agitur. Reformation guter Policey zu Augßburg *anno* 1530. §. 1. Sampt ihnen alles das fürzunehmen zu rahtschlagen / zu handeln und zu schliessen / daß zu förderst GOtt dem Allmächtigen zu Ehr und Lob / gemeiner Christenheit und Teutscher *Nation* zu Wolfahrt Fried und Einigkeit / auch dem H. Röm. Reich zu Nutz auffnehmen und gedeyen gereichen möcht. R. A. des Reichstags zu Regenßburg *de anno* 1541. §. Alles anders zu handeln und zu schliessen / daß dem H. Reich / und desselben Ständen zu wolfahrt nutz und gutem reichen mög. Ac in novissima Pacis constitutione ea de re ità cavetur. *Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii , præsertim ubi leges ferendæ , vel interpretandæ , bellum decernendum , tributa indicenda, dele-*

delectus aut hospitationes militum instituenda , nova munimenta intra Statuum ditiones exstruenda nomine publico veterave firmanda præsidiis , nec non ubi pax aut fœdera facienda , aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint : nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu.

IX. Sed ut evidentiùs appareat quænam negotia in Conuentibus tractentur , singulatim ea perlustrabimus. Horum autem alia spectant ad Statum Imperii Ecclesiasticum , alia ad Politicum. Ad Ecclesiasticum , ut de religionis dissidio componendo , de concilio convocando &c: Politicum vero ad Statum quæ pertinent , aut pacifica sunt aut bellica. Cuncta autem comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio sunt peragenda. Nos paucis ad Statum Ecclesiasticum pertinentibus præmissis, ad alia pergemus.

X. Cuinam in qualibet republica constitutio sacrorum competat , non una est doctorum opinio. Nonnulli enim hanc Summæ Potestati cujuslibet Reipublicæ attribuunt : Alii vero omnem sacrorum curam uni tribuunt Romano Pontifici ; quasi totus Christianus orbis quoad cultum divinum ab uno illo dependere debeat. Illi competere jus , doctrinam fidei Christianæ aliaque ad cultum divinum pertentia ordinandi atque constituendi, intrepide asseverant. Hancq; potestatem Pontifici divinitus concessam ; Regibus vero solam executionem , custodiam , & defensionem commissam eorum , quæ à Papa decreta & ordinata fuerint. Hinc illorum vox : *Glorientur in eo licet Reges , quod statutis patriæ subjecti non sint aut legibus alienis , attamen decretis Pontificum parere eos oportet.* Imò eousque extendunt potestatem Papæ , ut

pæ, ut si ille existimet Regem aut Principem male remp. curare, pro arbitrio ipsum deponere, subditos juramento fidelitatis solvere, & cui placet Regnum iterum donare possit. Quam potestatem ad Regna infidelium nonnulli simpliciter extendunt, sive bene illi sive male rempubl. suam administrent. Etenim hac sibi persuasa potestate fretus Alexander VI Pontifex, superiore seculo, ipsas terras Americanas Ferdinando & Isabellæ Regibus Hispaniæ occupandas concessit.

XI. Si ad nostram Rempublicam oculos convertamus, non uno eodemque modo se potestas sacrorum in ea semper habuit. Postquam enim felicibus Francorum armis Germania nostra in unum corpus redacta est, ac regiones paganæ & idololatricæ ad veram fidem Christianam sunt conversæ, summa potestas ut in aliis rebus sic etiam in sacris, ad Regem, seu Imperatorem, & Ordines Regni conjunctim transiit, legesque Ecclesiasticæ non minùs quam civiles, in Comitiis universalibus conditæ sunt, ceu testatur *Capit. Carol M. & Lud. Impp. L. 2. c. 12.* quod si quæ controversia in religione oborta esset, aut quid in disciplina Ecclesiastica, in vita & moribus clericorum, fuit emendandum, hæc plerumque in Synodis tractabantur: quibus tamen Rex nomine reipubl. vel præsidebat vel postquam ad ipsum relatum esset quid Synodus statuisset, auctoritatem accommodabat. Etiam per Legatos qui certis anni temporibus in singulas regiones ad conventus agendos ex aula mittebantur, non minùs ab Episcopis quam Comitibus rationes officii rex exigebat. *Cap. Carol. & Lud. L. 3. c. 77.* Verum post tempora Caroli Magni magis magisque ut in aliis ita etiam in hisce Regia auctoritas cæpit deficere; contra invaluit dominatus Pontificum Romanorum. Hi enim Regnum in Ecclesia occuparunt,

parunt, & Imperatores ac Principes omni ferè potestate circa sacra exuerunt.

XII. Ad summum gradum in nostro Imperio hæc superstitio pervenit seculo XI, tempore Gregorii septimi Papæ: qui majori, quàm antehac factum unquam, impudentia & ausu talia cæpit profiteri: anathemate percussit Henricum IV; juramento fidelitatis solvit subditos; maxima bella excitavit; imò omnem Germaniæ statum perturbavit & tantùm non funditus evertit. Voluere quidem nostri Imperatores initiò acriter vindicare suam auctoritatem, unde gravissima exorta bella; sed paulatim magis magisque succrevit superstitio, & cum eâ Papalis Monarchia, adeò ut fere tota Imperii autoritas enervaretur, Pontificesque Imperatori ac Principibus tanquam Monarchæ, non tantum in sacris sed etiam in profanis imperarent, & si ipsos audire, ut reipublicæ dignitate ac salute salvâ non possent ita etiam nollent, statim anathemate ferirent.

XIII. Quamvis autem ita Pontifices Romani in possessionem penè illius monarchiæ pervenerint, de jure tamen semper dubitatum est: adeò ut nonnulla interdum, etsi rarissime, in Conventibus de religione constituta sunt, invitis quamvis imò obluctantibus & contradicentibus Papis. Verum enimvero cum seculo superiore clariùs cæpisset ab hominibus agnosci, quantis in tenebris res Ecclesiastica hactenus hæsisset, Luthero auspice, in universa penè Europa cæpit passim ad libertatem proclamari, & jugum Pontificium abjici, ac majore quàm antehàc unquam animositate â plurimis emendatio Ecclesiæ postulata est. Quæ cum à Papa obtineri non posset (qui quantum ex emendatione auctoritatis & ornamenti Ecclesiæ accederet, tantùm de suâ amplitudine & potestate detractum iri, non vano timore

more conjiciebat) tandem discordantis patriæ non aliud fuit remedium, quàm relictis Ecclesiæ dissidiis in republica unum sentire, atque antiquissimum in rebus sacris modum regiminis iterum revocare. Pace igitur Religioni R. A. Zu Außburg anno 1555 data, Ordinibus Imperii in suis ditionibus Ecclesiæ constituendæ facultas permissa est. Quod non ita pridem & Instrumento Pacis *c. 5. §. 30.* est confirmatum.

XIV. In Imperio itaque nostro, non Romano Præsuli modò, per dogma veritatis à Luthero iterum in lucem productum, sed & Imperatori, per Pacem Religionis, Pontificatus hic abrogatus est; imò Imperatori ipsi omne jus est præcisum in religionis negotio, caussisque illi annexis quicquam statuendi, ordinandi, aut innovandi. *Recessus Imperii de anno 1555. § 15.* Cui non contravenire, sub quocunque prætextu id fiat, sanctissimè promisit Imperator *d. Reces. §. 29.* Et Ordines Imperii, præsertim à parte Evangelicorum, in causa religionis, superiorem nec illum nec alium recognoscunt. Si autem controversia quædam religionem aut nonnulla à religione dependentia concernens, inter Ordines oriatur, nullæ Imperatoris partes sunt: sed Assessores utriusque religionis, certo numero, in hujusmodi casibus, ad litem decidendam constitui oportet. R. A. *de anno 1555. §. 22.* Hinc dubio ex pace religionis suborto non ad Imperatorem illud sed tota Comitia pertinet. Ita Iohannes, Marchio Brandenburgensis, Imperatoris, in caussa Abbatis Fuldensis contra Sachsen/ Monasterium Altendorff concernente, Commissarius, dubium illud de bonis Ecclesiasticis mediatis, von den gemittelten Klöstern/ anno 1558 per interlocutoriam ad Comitia rejecit. Et Maximilianus Secundus cum ex capite religionis quædam

inter

inter Ordines controversiæ suscitarentur, earum cognitionem sibi non arrogavit, sed ad universos eam Ordines pertinere, anno 1576 die 25. August. & 24. Sept. expresse confessus est. Das die Irrsaln/ vor die gesambte Reichßstände gehörig : Sintemahl ihre Kayserl. May. wol gesehn/ daß es doch auff eine *declaration*, so im Religion friede *cum clausula annulatoria* verboten / außlauffen wolte. *Propositio Legatorum Electoris Saxoniæ ad Cæsarem facta* 13 *Maji 1630*. Non itaque malè Evangelici Capitulares Episcopatus Argentoratensis, Senatu Aulico recusato, ad utriusque religionis Arbitros provocarunt: idque quia cognitionem hujusmodi rerum, & declarationem pacis religiosæ, Evangelici Ordines Imperatori nunquam concesserint. Weil die Evangelischen Churfürsten Fürsten und Stände / Kayserl. May. oder derselben Reißrähten die cognition dieser Sachen/ als welche ohnmittel den Religions-frieden concerniren / niemahls eingereumet / oder gestendig gewesen. In literis ad Cæsaris Commissarios, de dato Straßburg 3. Octobr. anno 1602.

XV. Longe ergo rectiùs hac in re hodiè se res Germaniæ habent quàm olim, magnoque patriæ bono potestas sacrorum Papis iterum est erepta. Nam impossibile, ut vel vera felicitas civilis, vel respublica integra possit servari, nisi majestas summam habeat potestatem in religionis negotia ipsumque cultum divinum. Nulla sanè summa potestas civilis potest officio suo rectè fungi nisi facultatem habeat tum in omnes cives, tum præcipue in omnes sacrorum ministros, imò etiam in primores civitatis, ut ditissimos, si illi forte obstent quominus sacra rite obeantur. Tamen non cessant hodie Jesuitæ quidam (acerrimi Monarchiæ Papalis propugnatores) contrariis dogmatibus Imperium nostrum turbare. Quod

 si pru-

si prudentissimum hac in re Christianissimi Regis exemplum Serenissimi Electores & Principes Germaniæ sequerentur, ac omnes libros talia docentes comburerent, brevi ab hac intoleranda superstitione Patria fortè liberari posset. Sed relictis sacris, utpote ad scopum nostrum proprie non pertinentibus, ad alia transimus. Neque enim patitur vel ratio instituti hæc omnia ex dignitate persequi.

XVI. Dispescuimus autem supra publica in res Ecclesiasticas & Profanas, has verò iterum in civiles & bellicas. Utræque ut recte in republica sese habeant, Summæ Potestatis est videre; hæc verò quia in nostro Imperio est penes Comitia, utique etiam tam civiles quam bellicæ in iis tractari debent. De CIVILIBUS primò agemus. Initium quidem facientes de donis olim Regibus nostris in Comitiis offerri solitis; quandoquidem & hinc plerique veterum Germanorum Conventus incipiebantur.

XVII. Serò admodum in nostrâ Germaniâ Regibus potestas concessa est, tributis & oneribus Aulæ sustentandæ, aut militum alendorum causa, subditos Imperii onerandi. Ipsis enim olim ex reditibus propriis, fiscalinis bonis, aliisque proventibus Regni, fuit vivendum. Ut autem gratum etiam erga Regem suum Status ac Proceres Imperii animum declararent, ipseque Rex laborum pro republica exantlatorum haberet præmium, quilibet pro facultate sua Regi munus aliquod, quandocunque liberet, offerebat. Tandem verò invaluit, ut hæc dona non alio tempore quàm in Conventibus reipubl. causa celebratis Regi offerrentur. Quoties autem Rex populi alicujus Germaniæ Comitia de salute reipublicæ agebat, Duces, Comites reliquique Status Regni, imo etiam externi Principes & respublicæ, aut ipsimet, aut per legatos sive Missos suos Regi

Regi dona fortunæ & conditioni cujuslibet non indecentia donabant. Ad quæ accipienda, propositione factâ & jam Ordinibus de ea deliberantibus, Rex quotidie comparebat, eaque grato ac benevolo animo accipiebat, quærens subinde singulos de statu uniuscujusque regionis, fortunatis gratiam omnem regiam, miseris vero auxilium & opem promittens, nonnunquam etiam afflictis dona rependens. Quod ex variis ejus ævi scriptoribus constat. Sigebertus ea de re ita habet: *Regibus moris erat, & salutari, & dona accipere & rependere.* Et Hincmarus Ep. 3. c. 35. *Interim vero quo hæc* (segregata Statuum consilia) *in Regis absentia agebantur, ipse Princeps reliqua multitudini in suscipiendis muneribus, salutandis proceribus, confabulando rariùs visis, compatiendo Senioribus, congaudendo Junioribus, & cætera his similia, tam in spiritualibus, quam in secularibus occupatus erat.* Huc etiam facere videntur quæ Autor historiæ vitæ Ludovici Pii Imperatoris à Pithœo editus anno 827 recenset. *Statuit Calend. Julii VVormatiam ad celebrandum generalem populi conventum properare. Imperator secundum loci & temporis dispositionem advenit, de his quæ visa sunt studiose tractavit, annua dona suscepit, filiumque suum Lotharium in Italiam misit.* Ex his liquidò apparet, illo quidem tempore lucrosa admodum fuisse Regibus Comitia. Jampridem is mos plane in desuetudinem abiit, omnique ex parte est mutatus: & non tantum nihil lucri ex Conventibus imperatores nostri percipiunt, verum etiam maximos in ipsis sumtus facere coguntur. Hinc fortasse mirum non est, cur ab aliquot sæpenumerò annis Imperatores nullos conventus urserint, imò etiam interdum impediverint. Quanquam hanc veram & solam esse causam, cur aliquamdiu invisa nonnullis fuerint Comitia, non equidem affirmare ausim.

XIIX. Dum vero in his donis accipiendis occupatus quondam erat Rex, afferentes ea diligentissime interrogabat, quid ex illa parte Regni unde veniebant dignum relatu vel retractatu secum afferrent. Atque his non solum permissum, verùm etiam arctius commissum erat, ut studiosissime omnia investigarent, tam intra quam extra regnum, nec solum à propriis vel extraneis, sed etiam sicut ab amicis, ita & ab inimicis, intermissa interim, nec magnopere, unde scirent, investigatâ personâ. Hæcque omnia diligentissime facere, ac expressa lege tenebantur quæ extstat Cap. Lib. 2. c. 13. *Si talis causa in qualibet provincia aut in quolibet Comitatu orta fuerit, quæ aut ad inhonorationem regni, aut ad commune damnum pertineat, eam diu latere non permittatis, qui omnia Deo auxiliante corrigere debemus.*

XIX. Cum autem quotidie in Regno tam publica quam privata orirentur negotia, quæ per ipsummet Regem expedire difficile imo verò fuit impossibile; prudenti sane consilio, ut ab omni solicitudine domestica, atque in quantum rationabiliter & honeste fieri poterat, Rex omnipotenti Deo spem suam indesinenter committens, ad totius Regni statum ordinandum vel conservandum animum semper suum promtum haberet, ipsi in Comitiis à Proceribus & populo, in partem curarum, laboris socii, ex ijs qui & claritate generis, & opum amplitudine cæteris eminerent, adjungebantur, qui per pagos vicosque justitiam administrarent, ac tam de majoribus quam minoribus Regni negotiis cognoscerent. Hincmarus Epist. 3. *Ad eos* (Duces & Comites nimirum) *principaliter totius Regni consideratio in majoribus vel minoribus, singulis quibusque quotidianis necessitatibus occurrentibus, cum Palatio conglutinabantur.*

XX At-

XX. Atque hi non nudi Regum ministri, sed Magistratus Regni fuere, dictique sunt Consiliarii Regis, Palatini item Majores, seu magis speciali nomine Duces & Comites: *Hincmarus Epist. 3.* Neque eos propria auctoritate Rex uti Palatinos Minores assumere potuit, sed eligendi jam olim fuerunt in plenis Comitiis, autore Tacito de Moribus Germ. c. 12. *Eliguntur in iisdem Comitiis & Principes qui jura per pagos vicosque reddunt.* Hinc mortuo Warnerio Majore domus, Rex Lotharius Trecasinis placitum habuit cum Proceribus & populo Burgundiæ, eosque sollicitavit, ut alium in demortui locum eligerent. *Gregor. Turon. Lib. 11. Hist.* Et Ludovicus Pius Imp. Wormatiam venit, habitoque generali conventu Bernhardum Comitem Barcinonæ, qui in Marca Hispaniæ præsidebat, Cameræ suæ præfecit. *Annal. Francor. in vita Lud.* Imo gravissimè exasperati sunt Proceres Imperii ac seditionem excitarunt, cum Carolus Calvus pro arbitrio suo hæc officia quibuscunque liberet conferret. De quoquo ita Aim. Lib. 5. *Regni Primores indignati, quia quibusdam honores dederat sine illorum consensu & ob id, adversum ipsum conspirarunt, & conventum suum in Villam Vitmarium conduxerunt.*

XXI. In electione verò horum Magistratuum quàm maximè ratio habebatur antiquæ nobilitatis, nec alius nisi virtute præditus, discretus, sobrius, nobilique corde & corpore constans, eligebatur. Vti ex hisce verbis Hincmari videre licet. *Iuxta cujuscunque ministerii qualitatem vel quantitatem, minister, nobili corde & corpore constans, rationabilis, discretus & sobrius electus fuit.* Cum quo etiam hæc Eginhardi verba in vita Caroli M. conveniunt. *Honos Præfecti aulæ non aliis à populo dari consuevit, quam iis qui & claritate generis & opum amplitudine ca-*

ne cæteris eminebant. Non quidem hæc officia plane erant hæreditaria, habebatur tamen etiam in electione horum officialium magna ratio filiorum demortui; ut si quis ex filijs dignus parentis munere esset, non faciè negligeretur, sed plerumque ipsi surrogaretur, ceu jam ex Tacito apparet. *Insignis*, ait ille, *nobilitas, aut magna patrum merita, dignationem Principis etiam adolescentulis assignant.* Et in Capitularibus Francic. anno 877. *Si Comes de regno obierit, cujus filius nobiscum, filius noster ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares & propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus & cum Episcopo, in cujus Parochia fuerit ipse Comitatus, ipsum Comitatum provideant sive regant, usque dum nobis renuncietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. &c.*

XXII. Etsi autem initio Ducum officium atque dignitas tantùm fuerit militaris, ceu ex hisce disertis Witichindi verbis apparet: *A tribus etiam Principibus totius gentis Ducatus administrabatur, certis terminis exercitus congregandi potestate contenti; quos suis locis ac vocabulis novimus signatos, in Orientales scilicet populos, Angarios atq; VVestvalos. Si autem universale bellum ingrueret, sorte eligebatur, cui omnes obedire oportuit, ad administrandum imminens bellum. Quo peracto, aequo jure ac lege, propria contentus potestate unusquisque vivebat.* Successu tamen temporis Duces eandem cum Comitibus juris dicundi potestatem acceperunt; imo integras sæpe provincias ex pluribus Comitatibus coagmentatas, civili & militari imperio administrarunt. Quod ex variis ejus ævi monumentis liquidò potest demonstrari. Brevitatis causâ duo tantummodò exempla adducemus, ex quibus de cæteris facile poterit judicari. Primùm Eginhardus in Vita Caroli sic recenset: *Thassilo Dux Bavariæ ad Regem evocatus, nec redire*

dire permissus, neque provincia quam tenebat alterius praeesse, sed illa Comitibus ad regendum commissa est. Et Annal. in anno 681 ita habent: *Dagobertus Rex Regnum tam per se quam per Duces & Comites bene disposuit.*

XXIII. Habuerunt autem hanc potestatem gubernandi rempublicam Duces Comitesque tempore Francorum, non independenter aut jure proprio, sed jure Magistratus. Id quod rectissime hæc Vadiani etiam docent verba: *Franci Reges*, inquit, *regnum suum Ducum maxime & Comitum operâ moderabantur: qui in illa quidem ætate non suam seu propriam, sed publicam Regni ditionem administrabant. Perinde enim ut apud Romanos, Proconsules, Præsides, Quæstores, Procuratores: ita in Francorum regno, Duces, Comites, & qui Cameræ nuncii dicebantur, alienæ potestatis functionem gerebant.* Et Bodinus L. 3. de Rep. *In Francico*, ait, *Imperio Duces, Comites, Marchiones, & qui arces Provinciarum habent à Principe, jurisdictionem & imperium habuere precarium, nil suum.*

XXIV. Sed paulatim illa temporalis & ministra Comitum Ducumque potestas, partim vi, partim emtione, partim profusa Regum liberalitate, omninò mutata est. Et vero cum Reges ipsi luxu & otio marcescentes, parum jura reipubl. curarent, fieri aliter non potuit, quin pro se quisque, qua parte poterat, neglecta à Regibus munia occuparet, & in ditionem suam pertraheret. Non quidem uno momento, sed tractu temporis istæ mutationes factæ, ut non mutari rempubl. sed mutatam esse sentirent Reges nostri. Vti communiter hujusmodi mutationes fieri solent, docente etiam Aristotele Pol. l. 5. c. 3. *Civitas, ex partibus constat: quarum sæpe nonnulla occulte augescit.* Adeò sane hodie creverunt Duces & Comites tantoque incremento aucti sunt, ut provinciis suis præsint jam, non

Cum mortuo Ludovico Pio, inter ejus hæredes gravissimæ ortæ essent controversiæ, non alibi hæ quàm in plenis Comitijs à Proceribus decisæ sunt; ceu ex Nithardo aliisque ejus ævi scriptoribus videre est.

XXVI. Sed eodem tempore, per appellationem, à judicio Principis Assessorumque potuisse causas ad Comitia devolvi, non sinunt nos dubitare Capit. Francorum. Quæ lib. 7 sic habent. *Si quis judicem pro quibuscunque causis adversum sibi senserit, aut habuerit forte suspectum, vocem appellationis exhibeat, quia neminem oportet audientiam negare roganti.* Addit. Lib. 4: *Populo dicatur, ut caveat de aliis causis ad nos proclamare, nisi de quibus aut Missi nostri aut Comites justitias facere noluerint.* Confirmat hæc exemplum Ludovici Imperatoris, qui in Saxoniam profectus est ad dijudicandas eorum sententias, quibus injuria à judicibus credebatur facta. Annal. Fuld. anno 852: *Profectus est in Saxoniam, ob eorum vel maxime causas judicandas, qui à privatis & subdolis judicibus neglecti, & multimodis (ut dicunt) legis suæ dilationibus decepti, graves & diuturnas patiebantur injurias. Igitur in loco qui dicitur Nimia habito generali conventu, tam causas populi ad se perlatas justo absolvit examine, quàm ad se pertinentes possessiones juridicorum gentis decreto recepit.* Apparet hinc manifestè, tempore Francorum Regum utique licitum fuisse parti gravatæ, de quacunque causa, ob justitiam sibi fortè denegatam, à Comite ad Comitia appellare. Verum si quis temere appellasse fuit deprehensus, non tantùm eo ipso causa cecidit, sed etiam insuper gravi pœnâ fuit affectus. Judex autem iniquam sententiam ferens, damnum parti læsæ, interdum etiam duplum restituere coactus est, imo si magnâ partes injuriâ affecisset, sæpe propterea ab officio remotus est. *Lehmannus Chron. Spir. Lib. 2.*

XXVII. Quæstio hîc politica oritur nobilissima; An nimirum in republ. ubi non tantum Dominantium sed etiam omnium civium ex æquo salus quæritur, promiscua appellandi licentia sit permittenda? An vero nulla plane appellatio toleranda? Variæ hac de re sunt opiniones. Alij magnam civibus injuriam fieri putant, si non liberrime de quavis etiam causâ levissimâ appellare illi possint; Alij vero in causis majoribus appellationem probant, in minoribus autem improbant, atque sic optimè reipublicæ consultum esse putant. Verum enimvero, neutrum in benè constituta republica videtur tolerandum. Si enim posterior sententia admittatur, ditiores tantum injuriæ erunt judicum exemti, pauperes vero non; quod quidem ad dominatum facere videtur, at in republicâ ubi omnium salus quæritur civium minime tolerandum. Nec tamen prior sententia etiam sine cautione aliquâ adhibitâ erit admittenda. Quis enim, prout hodie (pro dolor!) sunt hominum mores, hac admissâ appellandi licentiâ, contentus erit sententiâ in inferiori judicio etiam justissimè lata? Perpetuæ nimirum erunt appellationes, & hinc tandem nihil aliud quam litium sequetur immortalitas: quod etiam minime in ullâ bene constitutâ republica est permittendum.

XXIIX. Optima itaque sententia Ampliss. Domini Præsidis *in prælectionibus ad Polit. Arist.* videtur esse: quæ omnes quidem appellationes admittit, sed hac adhibita cautione, ut qui temere appellasse deprehensus fuerit, non tantum causâ eo ipso cadat, sed etiam gravi pœnâ plectatur, judicique â quo provocavit pro injuriâ ipsi illata (revera enim ita judicem lædit, dum ad judicium superius causam defert) satisfaciat. Igitur si vilis sit persona, pœna corporali interdum in eam animadvertatur. Si

vero

vero judex iniquam tulisse sententiam fuerit deprehensus, non tantum interesse parti læsæ refundat, sed etiam pro ratione causæ gravis ipsi mulcta imponatur; si autem sæpius iniquè judicaverit, plane ab officio removeatur. Sic nempe auctoritati judiciorum consuletur, quæ ut salva maneat maxime interest reipublicæ, & litigantibus quod suum est cuique tribuetur, hique ab injuriâ tuti erunt quorumvis judicum.

XXIX. HACTENUS de electione Ducum ac Comitum eorumque officio. Videamus nunc etiam, ubinam & à quibus Reges nostri olim electi, & adhuc hodie sint eligendi. Quanquam sanè alij successione alii electione nostros antiquitus Reges ad imperium pervenisse putent, dicendum tamen videtur, mediam viam in usu fuisse: ita ut liberi Regum vel Imperatorum in imperio non succederent, nisi ab Ordinibus probati, non autem præterirentur si imperio digni essent, modo in electione etiam Ducum Comitumque passim tunc usitato. Credebantur nempe Regio stemmate nati majorum vestigiis insistere, nec parentum gloriam conservare tantùm, sed etiam augere velle, juxta illud Aristotelis L. 2. Rhet. c. 16. *Sunt nobili loco nati laudis atque gloriæ cupidi: A natura autem homines ita animati, ut bona illa quæ ante habent augere non imminuere vel amittere cupiant.* At familiâ Regiâ plane extinctâ, tum demum Ordinibus fuit permissum, quemcunque vellent liberrima electione ad imperium evehere. Sic extincta familia Carolina, liberrimâ Francorum Saxonumque electione Regnum Francorum occidentale Henrico Aucupi postea dicto, delatum est. De qua translatione ita habet Rhegino in Chronicis anno 920. *Henricus Dux consensu Francorum, Alemannorum, Bavarorum, Thüringorum, & Saxonum Rex eligitur; quum tamen nullum præ cæte-*

ris Principibus jus ante in imperio habuisset. Eodem modo subsecutis temporibus puræ electionis jure regnum Germaniæ adepti sunt Lotharius II Saxo, Conradus II Suevus, Otho IV Saxo aliique plurimi, teste *Onuph. Panvin. c. 5. de Comitiis Imperator.*

XXX. Eligebantur autem, sive ex familia Regum essent, sive solâ ac merâ electione Regnum adipiscerentur ab Ordinibus & populo in plenis Comitiis, ceu ex electione Regis Sigeberti aliorumque apparet. De hac ita scribunt Historici. *Dagobertus Metim veniens, cum consilio Pontificum & Procerum, sed & omnibus primatibus Regni consentientibus, Sigebertum filium suum in Regem sublimavit.* Idem observatum in electione successorum Pipini, autore Eginhardo. *Obiit Pipinus superstitibus liberis, Carolo & Carolomanno, ad quos successio regni divino nutu pervenerat. Franci siquidem facto solenniter generali conventu ambos sibi Reges constituerunt. Carolus autem fratre defuncto, consensu omnium, Rex Francorum constituitur.* De electione Ludovici Pii apud eundem ita legitur. *Quumq; jam morbo & senectute premeretur Carolus, advocatum ad se Aquitaniæ Regem Ludovicum, qui solus filiorum Hildegardis supererat, congregatis solenniter de toto Regno Francorum primoribus, cunctorum consilio, consortem sibi totius Regni & Imperialis nominis heredem constituit, impositoque capiti eius diademate Imperatorem & Augustum jussit appellari.*

XXXI. Fuit is, quem hactenus explicavimus, in Germanico Regno succedendi modus in usu, ad Henricum usque quartum. Qui cum eâdem ratione adhuc puer esset adeptus imperium, optimam hanc & hactenus maximo Germaniæ, imò omnium Germanicarum gentium, in solo etiam Romano regnantium, bono frequentatam succeden-

cedendi rationem turbavit Papa Gregorius VII, Seculo à N. C. undecimo; Indignum dicens esse libertati Germanicæ, ad unius familiæ servitutem Proceres populumque adigi: Longe rectius, imo utiliùs, liberrima electione ex omnibus Imperii civibus optimum quemque eligi. Fuit ille sane speciosus libertatis pretextus; sed si rem penitius consideres, nil nisi tyrannidis dominationisque Pontificiæ constructio quæsita fuit. Nec verò priùs destitit dæmonium illud hominis, quàm eò rebelles Imperii Principes adegisset, ut legem constituerent perpetuo quasi valituram, qua cautum, *ne regia potestas posthac ulli per hereditatem cederet, sed filius Regis, etiam si valde dignus esset, per electionem spontaneam, non per successionis lineam ad Regnum perveniret. Si vero non esset dignus Regis filius, vel si eum nollet populus, quem Regem facere vellet in potestate haberet.*

XXXII. Ex quo autem hæc lex in Germaniam introducta est, ingentes sæpe ob electionem Regis ortæ sunt turbæ. Imò aliquoties uno eodemque tempore duo pluresve simul electi: qui inter se commissi, non nisi funesto cruentoque bello rem diremerunt. Et quid mirum? Num enim in bellicosis & ferocioribus gentibus sic ubi mera obtineat electio, quieta fore speres Comitia? Num largitionum armorumve immunia, ubi multi opibus, genere, animis pares, neque cedere invicem poterunt, neque omnes regnare? Certe quilibet hic sibi, ut digniori potentiori aut opulentiori, primas in republica arrogare solet & contendere. Illa verò nonne summa sunt discrimina, iisque pejora quibus interdum pueritia Regum vel tenue eorundem ingenium est damnosa?

XXXIII. Hæc autem omnia, hoc uno fere repagulo, dum nempe sanguinis non exigua habetur ratio in electi-

electione Regum aut Principum, cohibentur. Vnde Tacitus Lib. 3. Annal. *Pravas aliorum spes cohiberi*, dicit, *si successor non sit in incerto.* Et lib. 2. Annal. *Minore discrimine sumi Principem quam quari.* Barclajus, scriptor certè acutissimus, hac de re ita scribit: *Finge in nobilibus & inquietis gentibus, quas cernimus hereditario jure contineri, pura electionis morem figere; quid facturos optimates existimas, nunc quoque vix Regum patientes? Iam hac illis accedet sui fiducia, posse se quoque regno potiri, jam despectus in regem, qui ex illorum ordine fuit, nec majores liberos relicturus. Ast ubi fortuna regnandi stirpe in unâ consenuit, Regum præteritorum reverentia adeo vivit in posteris, ut vel cunæ puerorum in purpuram natorum tacitâ confessione fortis nostræ nos tangat, nec iis indignemur parere, quos priusquam lucem subeant scimus nasci ut imperent.*

XXXIV. Non quidem meram successionem, electione plane remotâ, omni ex parte prætulerimus; sed hunc modum eligendi optimum ducimus, ubi magna etiam sanguinis habetur ratio, nec filius qui dignus est patri succedere præteritur. Moribus veteris Germaniæ valdè commodam fuisse illam ex hæreditaria successione & liberâ electione mistam constituendorum Regum rationem, vel inde saltim apparet, quod postquam mere libera electio per Hildebrandum est introducta, omnia per Germaniam motibus commista statim fuerint.

XXXV. Certè funditus Germania nostra bellis civilibus esset deleta, ni saluberrimâ Collegii Electoralis institutione huic malo obviam esset itum. Hinc Goldastus parte 1. Politischer Reichßhändel tit. 21. dicit. *Nunquam auspicatius, nunquam fortunatius, nunquam melius feliciusque consultum prospectumq; fuisse Augustissimæ Imperatoriæ Majestatis culmini, animadvertimus; quàm ubi deligendi*

gendi creandiq́; Romani Regis, ac subinde Imperatoris, potestas atque authoritas omnium Principum Christianorum consensu Septemviris Principibus credita est. Imo nihil salubrius ad bella civilia declinanda excogitari posse, prudentiores quique Politici autumant, quàm ut non solum multitudini populi, verum & Optimatum pluralitati, Principis sive Regis creandi potestas adimatur, *Bodin. de Rep. L. 6. c. 5.* Cum itaque in Imperio nostro magni semper nascerentur tumultus, Pontificibus Romanis nunc hunc nunc illum inimicissimè insectantibus, ipsis etiam Principibus in Cæsarum electione gravissima contentione dissentientibus, ubi sæpius plus valuit potentia & auctoritas quam consultationes & calculi suffragantium, nihil utilius reipublicæ ex eo fuit, quam ut numerus eligentium in paucos adeoque Septem Electores, qui iidem nempe jam tum audiebant Imperii Officiales, contraheretur.

XXXVI. Quando vero hoc jus eligendi Imperatorem sive Regem Romanum, quod antea ab omnibus Imperij Principibus exercebatur, ad paucos, & quidem septem tantum Principes, exclusis cæteris Ordinibus pervenerit, cujusque auctoritate vel constitutione id factum fuerit, magna est opinionum differentia. Quas omnes enumerare ratio non patitur hujus instituti: paucis itaque sententiam nostram proposuisse nobis sufficiet.

XXXVII. Credimus autem, laudatissimum hoc Septemvirorum collegium seculo tertio decimo, tempore Friderici Secundi cæpisse; nullâ quidem constitutione Pontificis aut Imperatoris, utpote cum illi nullum fuerit jus in rebus civilibus, huic verò non competierit potestas, citra consensum eorum quorum interfuit, jus eligendi multis adimere, certis autem duntaxat vel conferre vel relinquere. Nec uno nutu aut speciali aliqua lege primò

jus hoc eligendi Regem Germanorum ad septem Electores transiisse, sed cum initiò esset curiæ Romanæ artibus persuasum, quasi jam tempore Ottonis tertii fuisset solis Officialibus data eligendi potestas, & ex essent Imperii turbæ, ut plærique mallent eligendi curam aliis commissam, pedetentim consuetudine, Ordinum consensu approbata, introductum esse videtur. Tandem verò ut quieti Imperii consuleretur, quod consuetum ante fuerat, à Carolo IV, consensu expresso Ordinum, lege publica quæ Aurea Bulla dicitur, firmatum, sive in nomen scripti juris transiit. A seculo sanè decimotertio, post longum & diuturnum illud interregnum, nullus Imperatorum amplius ab Ordinibus universis omnique populo in plenis Comitiis fuit electus, sed tantummodò à Septemviris Reges omnes creati sunt.

XXXIIX. Cæterum seculi hujus anno XLVIII vetustus hic ordo Septemvirorum ad octonarium transiit numerum; ac cautum expressa tunc lege, quod inposterum non septem sed octo debeant esse Electores *Instr. Pacis Cæsar. Suec. art. 4.* §.3. Occasionem verò huic instituto dedit Fridericus Comes Palatinus Rheni. Cum enim ille Rex Bohemorum eligeretur, infelici prorsus successu non Regno solum sed & Palatinatu excidit, Electorali dignitate in Ducem Bavariæ translata. Quoniam autem desideratissima Germaniæ pax conciliari non posset, nisi pristinæ dignitati saltim aliquatenus restitueretur Carolus Ludovicus Palatinus Rheni Friderici filius, Dux autem Bavariæ in Electorum numerum cooptatus citra ignominiam aut injuriam cedere non posse crederetur, salus reip. postulavit ut Electoratus octavus Carolo Ludovico cum Palatinatu inferiori assignaretur.

XXXIX. ELECTVS autem ita Imperator, hodie per octo

octo Electores, olim vero ab universis Ordinibus in Comitiis, non priùs ad administrationem Imperii admittitur, quàm jura & immunitates, Statibus illbatas fore, eligentibus sanctè promiserit. More non tantùm apud moratiores, sed totius pene Orbis gentes usitato. Qui Imperatorum, Regum, Principum, Magistratuumque potestatem, certis juramentorum pactorumque formulis coarctare solent, ne ad gubernacula rerum evecti ex potestate in tempestatem, ex administratione in effrenem ruant licentiam, & publicam rem pro privata habentes, pessum dent aut evertant. Hinc non malè Limnæus in Prolegom. ad Capit. Cæsar. inquit: *Videmus nullam fere gentem ita barbaram ac stupidam fuisse, qua non regem suum ad fidem & tutelam regni sub certis conditionibus jurandam, sub initium adegerit.*

XL. VERUM etsi quidem vulgo usitatum sit, Regibus & Principibus leges quasdam præscribere, sunt tamen illæ perquam variæ: idque prout Regna à statu monarchico recedunt magis minusque, fiuntque status legitimi sive Regna κατὰ νόμον. In universum porrò docet experientia, leges illas præscriptas non solere interdum ab omnibus æquè servari, magno reipublicæ malo. Hujus Margareta, trium septentrionalium regnorum domina, exemplum nobis præbet. Quæ cum in Suecia contra Capitulattionem multa tentaret; Proceres, juramentum illi obiicientes, haberent ne diploma conventionum interrogavit: illis autem, se habere & quidem probè asservare respondentibus, ait: *Suadeo ego vobis, ut literas datas diligenti custodia conservetis: Nos autem castra, Civitates & omnes regnorum nostrorum partes, diligentius observari faciemus.* Quod autem hæ Capitulationes in multis regnis ita lubricæ sint, eâ fere de causa provenit, quia fre-

quenter in sola Principis religione ac conscientia fundentur, quodque in vero regno harum legum & capitulationis non alii sint custodes. Cum enim Rex summa potestate reverà præditus aliquid promittit, obligatur quidem naturaliter Deo cui omnis summa inter homines potestas subdita est. Sed quoad civilem obligandi rationem non semper superest facultas ulla, quæ obligationem summæ potestatis exequatur, & reposcat promissa eo modo, quo ipsa summa potestas etiam ab invitis reposcere & impetrare potest.

XLI. Quo tempore autem in Imperio nostro cœptum fuerit Capitulationibus Regum potestatem restringere, diversæ sunt opiniones. Hordlederus ait verisimile videri, sub turbulento Henrici IVti imperio eum morem primò natum. Arumæus autem initium ad tempora Conradi I. refert. Alii sub Carolo Magno cœpisse existimant. Sed verius, cui & nos calculum adjicimus, Limnæus in *Proleg. ad Capit.* dicit. Capitulationis initium cum Imperii nostri, imo Regnorum quorumlibet Germanicorum, ortu ejusdem esse ætatis, incrementum autem & diversitatem pedetentim & variis temporum intervallis accepisse. Verba ejus merentur adscribi; *Primis*, inquit, *& illis temporibus, ubi absoluta potestatis appetitus, vel nondum adoleverat, vel nondum publica specimina copiose dederat, Capitulatio apud nostrates, vel juramentum quod præstare solebant Reges, paucis constabat articulis: postea verò paulatim illis alii additi, & his superadditi alii, eo numero ut hodie quinquagesimum uno articulo superari videamus. Nec tamen hic terminus & finis esse videtur, nisi imperantium libidinis fuerit.* Et verò primùm omnium plures solito leges addi cœperunt, quo tempore contra Henricum quartum Imperatorem rebelles Principes cœperunt Pontificis Romani instinctu Anticæsares constituere.

XLII. In

XLII. In quæ capita autem universalia Reges nostri olim juraverint, docet nos Artic. 54. lib. 3. Spec. Saxon. Als man den König wehlet / so soll Er dem Reich hulde thun / und schweren / daß er die Warheit sagen wil / und alles unrecht brechen / und daß er die Reichsgerechtigkeit beschirmen wolle / als best er könne oder möge. Et Bodinus lib. 1. de Rep. c. 8. talem nobis exhibet formulam. *Iuro per Deum omnipotentem ac promitto, me juste regnaturum, judicium, æquitatem, & misericordiam facturum.* Verùm hoc juramentum circa annum 858 auctum videtur in hunc modum: *Ego quantum sciero, & rationaliter potuero Domino adjuvante, unumquemq; vestrum, secundum suum ordinem & personam honorabo & salvabo, & honoratum & salvatum absq; ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo, & qui illam necesse habuerit, & rationabiliter petierit, rationabilem misericordiam exhibebo, sicut fidelis Rex suos fideles per rectum honorare & salvare, & unicuiq; competentem legem & justitiam in unoquoq; ordine conservare, & indigentibus & rationabiliter petentibus rationabilem misericordiam volo impendere, & pro nullo homine ab hoc, quantum permittit humana fragilitas, per studium aut malevolentiam, aut alicujus indebitum hortamentum, deviabo, quantum Deus intellectum & possibilitatem donaverit. Et si per fragilitatem contra hoc mihi subreptum fuerit, cum hoc cognovero, voluntariè illud emendare curabo.* Lehm. Chron. Spir. lib. 2. c. 4. Hodie eam in multidinem excrevit Capitulatio Imperatoribus nostris præscribi solita, ut quadragenarium numerum aliquot articulis supret.

XLIII. Cæterum cum adhuc electio Imperatorum penes omnes Imperij Proceres esset, hæ leges Regibus nostris, præsentibus universis Principibus, post electionem, in plenis Comitiis præscribebantur. *Lehman. Chron. Spir. lib. 2. c. 4.*

c. 4. At postquam ad Septemviros potestas eligendi Imperatorem pervenit, officio hoc Electorum, quasi appendicem juris eligendi, adhærere, aliquamdiu creditum est. Verùm hodie non amplius Principes volunt concedere Electoribus, ut singulis Imperatoribus novas præscribant leges, dicentes, Capitulationem perpetuo valituram in Comitiis omnium Statuum consilio formandam esse, cum sit lex fundamentalis Reip. nostræ, imo cæteras leges fundamentales ambitu suo omnes complectatur, ac Cæsaris potestatem vel arcte constringat, vel ampliet, formamque ipsam regiminis Imperii, adeoque omnium Statuum interesse concernat. Eoque tandem perductum est; ut in nupero *Instrum. Pacis Cæsar. Suecico art. 8.* §. 5. cautum sit, in proximis Comitiis de certa constantique Cæsarea Capitulatione concipienda, communi Statuum consensu agi debere.

XLIV. HIC autem non immeritò moveri quæstio potest: An licitum sit Summæ Potestati legem præscribere, eamque cancellis aliquibus includere? Certum sanè est, in Regnis mere electitijs, populo vel Statibus licere Regi quem sibi elegerint, vel absolutam vel limitatam concedere potestatem: nam naturalis libertatis est de re sua disponere, & contractui legem pro lubitu addere. Potest, imo solet, fieri, ut Princeps absolutus juret, sese sine amore & odio jus dicturum, consuetudines patrias non neglecturum, bonorum civium consilio usurum, & quæ alia ad laudem & virtutem boni imperii pertinent. In quibus, si nulla formula alia facultatem agendi imperandive imminuat, manet summum imperium, nec promisso tali etiam jurato aliquid decedit. Si enim promisit juravitque aliquid non ad ipsum jus imperii, sed ad modum administrandi tantùm pertinens, sive ad modum utendi illo

illo jure, non imminuit imperium. Si autem promisit aliquid Rex aut Princeps, quod ad jura majestatis pertinet, sive partes summi imperii, & usum ejus: verbi gratia se non laturum leges, non gesturum bellum, nisi de sententia Ordinum: tum partem summi imperii aliis communicavit, neque adeo potestatem retinet summam. Quod in monarchijs plenariis locum habere non potest. Fieri enim nequit ut aliquis sit & maneat summâ præditus potestate, & tamen cum civibus de exercenda illa summa potestate contrahat per modum perfectæ obligationis, quæ alteri parti jus det cogendi. Quippe nullum alium judicem habent, sed in propria causa judices esse possunt, quibuscunque ab immortali Deo rerum omnium arbitrium legibus solutum conceditur. *Bodin. lib. 3. de Rep.*

XLV. VERUM si Cæsar se non præbeat morigerum Capitulationi, an eum deponere licitum? Hæc quæstio, ut eo melius decidi possit, deducemus prius ex fundamentis Politicis, quid in universum in Regem aut Principem male imperantem, liceat. Sunt nonnulli, quibusdam N. T. locis, & exemplo primitivæ Christianæ Ecclesiæ, quæ quidvis tulit pro Christiana religione, nunquam nempe correptis armis ulta infinitas injurias, in eam sententiam inducti: quasi nefas sit, se unquam summæ potestati opponere, sed potestatis cujuslibet jussa sine discrimine esse servanda. Alij vero sunt adeo faciles in pronunciando, ut affirment, cuilibet licere non tantùm refragari Summæ potestati, sed etiam contra eam armis insurgere, & injuste imperanti in reliquis omnibus non parere; imo si Princeps in aliqua re peccet, putant se ad nullum obsequium obligatos. Horum vox est: hält unser Herr so halten wir auch.

XLVI. Sed utraque opinio quàm perniciosa sit rebus-

rebuspublicis jam dudum ab eruditis est ostensum. Si enim nunquam liceat reluctari Summæ potestati, omnis tyrannis erit ferenda: imò in extremam servitutem detrudi cives per hoc poterunt, adeoque civitas reddi quiverit infelicissima: quod tamen in benè constituta republica, præsertim illâ ubi salus tam subditorum quam imperantium spectatur, minime videtur concedendum. Contra verò si promiscua resistendi potestas admittatur, cessabit omne imperium, & nulla diu resp. salva permanere poterit; sed ordine parendi & imperandi sublato, quod ad omnem resistendi licentiam necessariò consequitur, funditus eam interire necessum fuerit. Media igitur amplectenda sententia: nec dicendum, nullo modo resisti posse; nec tamen temere cuivis, aut adversus quemcunque Regem, potestas resistendi concedenda est.

XLVII. Accurata nimirum adhibenda distinctio inter respublicas. Non enim statim quod in mixta licet, etiam in simplici est permissum; & quod in civili cives possunt, etiam ad herilem est extendendum. Nam alicubi, extremam crudelitatem dominantium effugisse, sufficit; at aliàs major civibus ut felicitas convenit, ita potestas in regem major est. In republica scilicet mixta non tantum Regi licite resisti potest, sed si in partem majestatis sibi non concessam involare velit, etiam illa pars Summæ potestatis quam ipse possidet, ipsi in pœnam auferri potest. Vti eleganter post alios ostendit Clarissimus Bœclerus in opere suo ad Grotium *lib. 1. c. 3.*

XLIIX. Ostensum autem quamvis sit, interdum licere resistere Summæ potestati, restat tamen videre, quando & quomodo. Illud ergo quidē apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperet illa potestas naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod jubet. Ordo nempe imperandi & parendi, cum totus consideratur, incipit à divi-

à divino imperio, cui omne humanum imperium subjungitur & subjungendo conjungitur, Quod autem in ordine sub alio ita constituitur, ut ab eo modum vim ac decus accipiat, illud repugnare isti supremo, unde suum ordinem & vim accepit, non potest, aut si repugnat, id est si sui ordinis limites egreditur, perdit auctoritatem & jus suum, quod non nisi in in ordine instituto & per eum jus est.

XLIX Non tantùm autem Regi resistere licet quoties aliquid imperat ille juri divino aut naturali contrarium; sed etiā quoties in tyrannnum degenerat Princeps in republica civili. Quando autem demū quis tyrannus sit appellandus, docet eruditissimus Bœclerus in opere paulo ante sed nunquam satis laudato ad Hugonis Grotii *lib. 1. de I. B. & P. p. m. 292.*

L. Dejnde ex sententiâ Ampliss. Dn. Præsidis etiam Principi resistere licet, quoties reipublicæ formam mutare conatur. Et quidem tam occultis ejus quam apertis machinationibus reluctari fas est : quia sæpe respublicæ conservari nequeunt nisi etiam fraudulentiæ & occultis mutationibus Imperantium occurratur. Hoc vero maximopere cavendum, ne statim ad arma transeatur. Primò videlicet tentandum, an precibus & supplicationibus imperantis animus ad meliora flecti possit. Si vero ita nihil proficitur, mandata quidem possunt non observari, sed sustinenda est pœna à Summa potestate ob id imposita, more usitato primitivæ Ecclesiæ. Si vero nec ita iniquitas imperantium cohiberi possit, tum demum vis vi opponenda est, primo defensive, ut nimirum te defendas ab injuria imperantium : denique, si aliter ab incepto nolit impio desistere, etiam offensive in Principem licet insurgere. Ita superiori seculo Germaniæ inferioris populi cum Rege Hispaniæ Philippo Secundo processerunt. Tentarunt enim primò precibus eum ad meliorem sententiam reducere, sed cum

ijs nihil proficerent arreptis armis se ipsi opposuerunt, primo defensive, post vero etiam offensive; nec prius arma deposuerunt, antequam se in plenam asseruissent libertatem. Nec aliter Sueci in depositione Sigismundi progressi sunt. Id autem in oppositione armorum diligentissimè observandum, ne inoportuno tempore ea fiat, & respublica per eam in extremam ducatur perniciem. Semper enim in republica & omni vitâ humanâ minora mala ad majora evitanda ferenda sunt.

LI. Sed à thesi transeamus ad hypothesin, adeoq; videamus quid in Imperatorem nostrum liceat. Illud igitur quidem certum est, nullam in Imperio nostro exstare legem expressam, cujus vigore Imperator deponi possit. Attamen tacita conditio quasi Capitulationi, nempe vi contractus, inesse videtur, ut tam diu Imperator quis maneat, quamdiu talem se præstiterit qualem fore se promisit. Quemadmodum nimirum non fuisset ad administrationem Imperij admissus, si dixisset se nolle præscripta implere; ita, ubi expresso facto palàm fecit, se nolle amplius ea observare, jure etiam ab Imperio removeri poterit. Quando sanè Imperator eligitur, committitur illi administratio Imperij, non absoluta, sed cum conditione, ut eam exerceat secundùm leges sibi præscriptas. Id quod si facere negligat, indignum se reddit nomine & officio, & sic desinit Imperator esse talis, qualis esse deberet, atque fit temerator juramenti quod præstitit. Vnde etiam ab ijs quibus juramentum præstitit, ob violationem ejus puniri potest, & si inemendabilis est violatio, etiam deponi. Etenim omnis Magistratus juramento aliquid promittens, naturaliter primùm obligatur Deo, dein quoque illi cui quid servaturum se promisit. Hinc dum quod sanctè promisit non servat, peccat non tantùm in Deum, verum etiam in illos, quibus id promisit; & sic utrobique puniri meretur.

LII. Si

LII Si exemplis res sit conficienda, fas fuerit Imperatorem propter causas non plane maximas deponere. Quamvis enim legibus aliàs, haud exemplis judicandum sit, cum nullum scelus fere sit quod non exemplis probari possit: attamen in hac exauctorationis materia, ubi nulla lex Imperii fundamentalis nobis ad manus, fortassis ab exemplis haud infirmum sumitur argumentum, saltim ejus, quid fieri judicarive interdum debeat aut possit. Ita autem seculo nono depositus & omni dignitate exutus Carolus Crassus: quod cum alias videretur ineptus ad res Imperii administrandas præ mentis aliquo vitio, tum quod innoxiam Imperatricem ob suspicionem adulterij in monasterium Andelauvv detrusisset, & Cancellarium suum Luithartum omni culpa vacuum ab aula removisset. *Lehman. Chron. Spir. lib. 3. cap. 46.* Henricus IV Otto item IV & alii quidam Cæsarum nostrorum non alia ferè de causa dignitate sua à Principibus Imperii privati sunt, quàm quod Papæ per omnia obsequi noluissent. Ea sanè de causa excommunicationis fulmine à Pontificibus petiti sunt. Hinc Henrico IV causam suæ abdicationis quærenti, à Principibus nonnullis Episcopis, qui Imperii insignia ipsi ereptum ibant, responsum legitur. *Quia tu deterrimo dissidio multos jam annos Ecclesiam Dei lacerasti: quia Episcopatus Abbatias omnesque dignitates Ecclesiasticas venales habuisti: quia nihil legitimi in legendis Episcopis observasti: Ob has res Pontifici Principibusque Germaniæ placuit, te non piorum communione solùm sed Regni possessione etiam deturbare.* Sigon. *Lib. 9.* de Regno Italiæ. Henricum etiam Quintum hujus Filium, cum is cætu piorum à Pontifice ejectus esset, Germaniæ Principes, Wurzeburgum, ad dicendum causam evocarunt; haud obscure denuntiantes, nisi venisset, absentem regno spoliaturos. Nec alia sane de causa,

nisi propter anathema seu excommunicationem Pontificis Regnum ab eo defecit, ceu apparet ex *Othone Frising. lib. 7. rerum ab Orig. mundi gest. cap. 16.* Adolphus Imperator à Rege Angliæ receperat pecuniam, ut eum juvaret contra Regem Franciæ; illud usq; adeo tulerunt indigne Imperii Principes, ut etiam ex hac & aliis causis, autore Archiepiscopo Moguntino, depositus sit. Cæterum nos superiora ista exempla calculo nostro per omnia neutiquam approbamus, imò saltim pleraque non dubitamus injustitiæ accusare; nec, an supradicti Imperatores bono publico remoti sint, examinare instituti jam nostri est. Id ergo tantum ex istis exemplis colligimus: Proceres Imperii ad Imperatoris remotionem, quamvis nullâ expressa lege ea de re in Imperio nostro exstante, procedere olim consuevisse, ac proinde receptam quondam fuisse sententiam, fas interdum esse Cæsarem abdicare.

LIII Cæterum cuinam deponendi Imperatores olim competierit potestas, & adhuc hodiè competat, diversæ admodum & dissentientes sunt opiniones. Quidam enim Pontifici Romano, quidam Electori Palatino, alii Collegio Electorali; alii denique universo Procerum Imperii ordini, hanc judicandi functionem adscribunt.

LIV. Imprimis autem strenui Papalis illius potestatis assertores sunt hodiè, qui Iesuiticam sodalitatem profitentur. Hi enim jus Reges & Principes deponendi, tribuunt Romano Pontifici: idque eo prætextu, quasi Papæ à Christo data sit potestas illa constituendi ac deponendi Imperatores Regesque. Hoc sane prætenso jure freti Pontifices Romani fulmine suo Reges percusserunt, & turbas per id maximas atrocissimasque in Imperio etiam nostro excitarunt. Verùm cum sacrum codicem inspicimus apparet, minimè talem Papæ potestatem competere.

Vica-

Vicarium enim se esse Christi putat Pontifex. Licet autem hoc ita foret (est autem & illud longè falsissimum) non tamen hoc quidem vicarii nomine Papæ jus istud competeret. Christi enim regnum non fuit de hoc mundo sed spirituale; nec itaque hujus aliud fuerit. Non enim major potestas esse poterit Vicarii, quàm ejus est qui ipsum constituit. Quod considerans fortissimus Imperator Fridericus II, cum à Gregorio IX excommunicaretur & subditi juramento fidelitatis solverentur, ita ad Regem Galliæ scripsit: *Etsi Romanus Pontifex plenariam habeat in Spiritualibus potestatem, ut peccatores quoslibet possit absolvere & ligare; nusquam tamen legi, quod Papa, divinâ vel humanâ lege concedente, possit transferre pro lubitu Imperium, aut de Regibus & Principibus in Regnorum privatione temporaliter judicare.* Iam tum olim, à temporibus usque Hildebrandi, numquam defuerunt Germaniæ nostræ strenui Papalis illius iniquitatis animadversores. Hodie etiam talis Papæ potestas, saltim apud Protestantes, non amplius creditur. Nec in temporalibus alium quàm Deum & ensem Principes summa potestate præditi recognoscunt superiorem. Papæ itaque non competere talem deponendi potestatem in Imperio nostro, nos quidem tanquam extra controversiæ aleam nunc collocamus. Videamus ergo à quibus in ipso Imperio Germanico depositio Cæsaris sit peragenda.

LV. Et vero sicuti electio Imperatorum ita etiam eorundem depositio in Imperio nostro per multa secula penes universos Ordines fuit. Sic unanimi consensu jam seculo quinto deposuerunt Franci Childericum I: quem tamen postea iterum in Regem elegerunt. Seculo octavo depositus atque in monasterium detrusus est ultimus familiæ Merovingicæ Rex Childericus. De qua depositione ita Otto Frisingensis in Annal. inquit. *Igitur anno 752 reversis à*

Romæ nuntiis, auctoritate Zachariæ Papæ, Pipinus à Beato Bonifacio Moguntino Archiepiscopo, aliisque Regni Principibus, in Suessiona civitate ad Regnum eligitur. Anno seq. Zachariæ defuncto Stephanus Papa successit. Ab eo Pipinus à fidelitatis sacramento, quod Childerico promiserat, cùm aliis Regni Francorum primoribus absolvitur: ac detonso Childerico & in monasterium detruso postmodum in Regem ungitur. Confirmat hæc quoque exemplum Ludovici Pii & Caroli Crassi: quorum ille anno 838, hic anno 887 concilii auctoritate est regno pulsus. Idem observatum per plura secula. Henricus sane quartus Cæsar malè administratæ reipublicæ aliquoties in Comitiis postulatus fuit, eorundemque auctoritate regia dignitate exutus. Accidit idem Ottoni Quarto & Friderico II. Nec enim ipsi alia quam Comitiali auctoritate fuere depositi.

LVI. Verùm postquam eligendi potestas ad Electores pervenit, crediderunt hi sui quoque officii esse, quem absque consilio Principum elegerunt, eundem etiam, si ita salus reipublicæ flagitet, iisdem inconsultis iterum deponere. Atque hoc jure freti Electores Adolphum Nassovium ac Wenceslaum pene soli de Imperii throno deturbarúnt, *Avent. lib. 7. & Gold. Constitut. Imperial. tom.* 1. Imo ostendit doctissimus Limnæus *Tom. 5. Iurispublici* hodie non universis Principibus, sed uti electionem ita etiam depositionem Imperatoris, solis Electoribus competere, ibique contraria Stamleri argumenta multis refutavit. Consentit etiam nobiscum Bertramus *th.* 11. *de Comitiis.* Multùm quidem facere ad concordiam inter Electores & Principes in Imperio conservandam, ut nullus nisi de consilio omnium Principum deponatur, non eo inficias: attamen si nolint Electores id de consensu Principum agere, non fortassis liquet quomodo ad id cogi possint, cum nulla

nulla lege fundamentali ad id teneantur. Enimvero electione concessa, etiam depositio ipsis concessa haud fortassis inique videatur. Adolphum porro ac Wenceslaum soli Electores deposuerunt: Ordinibus non reclamantibus, nisi forte de iniquo juris exercitio, sed non de jure ipso. Itaque saltim verosimile videtur, ad Electores potius quàm omnes Imperii Principes depositionem Cæsaris pertinere. Avertat tamen clementer Deus, ne posthac unquam tale quid in Imperio nostro contingat. Sed hactenus de Regibus si in Imperium deliquerunt: videamus nunc, si Principes fuerint condemnandi, à quo id fieri debeat.

LVII. CAVSÆ PRIMORVM populi, præsertim illæ quæ rempublicam & commune civitatis bonum attinebant, apud antiquos Germaniæ populos haud alibi qûam in Comitiis fuerunt decisæ. Vnde Tacitus: *Licet apud concilium accusare quoque & discrimen capitis intendere.* Hinc cum Regina Brunechildis multorum capitalium criminum rea esset, negotio ad Concilium delato, Regem ita loquutum refert Aimonius *Lib. 4. c. 1. Vos dulcissimi commilitones & praeminentes Franciæ Primores, decernite, cui subiaceat supplicio, tanti obnoxia sceleris.* Addit. *in præsentia Regis, judicantibus Francis, indomitis equis religata discinditur.* Tassilonis Bojoariæ Ducis causa in conventu quoque populi fuit dijudicata anno 788. *Noxa convictus* (ajunt Annales Franc.) *uno omnium assensu, ut læsa majestatis reus, capitali sententia damnatus est; sed clementia Regis licet morti addictum liberare curavit.* Ad eundum modum damnati sunt in Comitiis Ernestus aliique Comites perduellionis rei anno 861, ætate Ludovici secundi Germaniæ Regis. Et Erchingerius ac Bartholdus Comites fractæ pacis publicæ rei, anno 916, Conrado ultimo Francici sanguinis rege nostro, judicati sunt. De quo ita Ekhardus. *Consilio*

filio dehinc habito primò colloquium publicum Moguntiæ, postea generale edixit concilium. Ubi tribus illis lege abjudicatis & proscriptis, prædiisque eorum in fiscum redactis, majestatis rei capite damnati sunt; cæteris omnibus qui tanto facinori interfuerant, tanquam reis pro hostibus prosequi jussis. Goldast. Tom. 1 Rerum Alem, p. 18.

LIIX. Idem observatum tempore sequentium Imperatorum. Henricus enim I Rex noster Ducem Lotharingiæ, in frequenti Principum conventu condemnavit majestatis reum, hostemque reipublicæ denunciavit; unde etiam communi omnium consensu bellum in eum decretum est. *Mutius Germ. Chron lib. 16.* Conrado III Rege proscriptus est Henricus Superbus, verùm in frequenti Senatu, & sententia edictoque Principum. *Aventinus lib. 6.* Henrici Leonis causam non nisi in Comitiis regni agitatam à Friderico I Cæsare, nec nisi de communi Principum sententiâ illum esse proscriptum, locupletissimè testantur omnes ejus ævi historiæ. Idem Henricus supplex, à Cæsare cur non potuerit in integrum restitui, causam disertè hanc adducit Arnoldus Lubecensis *Lib. 3. c. 29. Non absque consensu Principum Imperator restituere illum poterat, quem omnium consensu ditionibus suis privarat.* Seculo tertiodecimo Fridericus Secundus Cæsar damnavit filium, at non nisi ex sententia Septuaginta Principum in Comitiis, teste *Aventino lib. 7. Annali Sec. 14.* Carolus quartus controversiam de Electorali dignitate inter Palatinum & Bavarum consensu omnium Electorum decidit. Rescripti Cæsarei hæc sunt verba. Ist mit allen Churfürsten Geistlichen und Weltlichen / und Sie mit jhme / mit gemeinen Raht / einmütiglich zu raht worden und über einkommen. Seculo quintodecimo Imperante Sigismundo, Fridericus Dux Austriæ à Statibus Imperii proscriptus, & omni-

& omnibus bonis privatus est. *Lehman. Chron. Spir. lib. 7. cap.* Eodem seculo, anno quadragesimo, Ludovico Bavariæ Duci cum filio litigaturo respondit in hæc verba Cæsar Fridericus III. Wir wollen die Sache mit sampt unsern und des Reichs Churfürsten / und andern Fürsten für uns nehmen / und euch zu beyderseits mit der Freundschafft / oder mit dem rechten entscheiden.

LIX. Ex hisce omnibus manifestò apparet, ab antiquissimis temporibus, in Imperio nostro, Reges Procerum causas non merâ suâ voluntate diremisse, sed eas sententiâ simul Principum ejusdem Ordinis, in Comitijs fuisse dijudicatas. Qui mos perpetuo in Germania usque ad tempora Maximiliani I Cæsaris fuit observatus. At Carolus Quintus & sequentes aliquot Imperatores, animo suo obsecuti potentiaq; suâ freti, propriâ auctoritate, contra consuetudinem receptam, Electores & Principes interdum proscripserunt. *Hordlerus* von anfang und fortgang des teutschen Kriegs. Sic anno 1546 à Carolo quinto proscriptus fuit Iohannes Fridericus. Et anno 1621 à Ferdinando II Fridericus Palatinus aliique nonnulli sola auctoritate Imperatoria proscripti sunt.

LX. Hinc verò Electores, quasi piscatores icti, sapere diversa cœperunt, & memores illius, quod quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videantur quasi neglecta, Capitulationi Ferdinandi Tertii §. 30. inseruerunt, ne ullus posthac Elector aut Princeps Imperii sine illorum consensu proscribatur. Wir sollen und wollen auch fürkommen / und keines weges gestatten / daß nun hinfüro jemand / hohes oder niedern standes / Churfürst / Fürst / oder anderer / ohne ursach / auch ohngehört / und ohne vorwissen Raht und bewilligung des H. Reichs Churfürsten / welche sich des wercks nicht theilhafftig gemachet / in die Acht und Oberacht gethan bracht oder erklärt werde &c. Novissimè vero hac de re in

Instrum. Pacis Cæsareo Suecico *art. 8. §. 2* statutum est, de modo & ordine in delarando uno vel altero Statu in bannum Imperii, præter eum qui aliàs in Constitutionibus Imperii descriptus est, ex communi Statuum consensu agi & statui debere.

LXI. Deinde non tantùm causas vitam ac famam Principum, sed etiam Ducatum, Principatum aut Comitatum aliquem concernentes, sachen Fürstenthumb Hertzogthumb oder Graffschafften etc. belangend / so einem Theil gäntzlich und endlich abgesprochen werden sollen / neque solus Imperator, sed consilio Procerum Imperii tamquam Parium Curiæ, vigore des Fürstenrechts / in prædictis causis concludit. Limnæus, *Tom. 1. l. P. lib. 2. cap. 9.* Et Goldastus rerum Imperii peritissimus, *lib. 2.* in tractatu suo de Senioratu ita scribit: *Ius Principum, quod vulgo appellatur* das Fürstenrecht / *ex quo Rex vel Imperator tenebatur, controversos Regni & Imperii Principatus & Comitatus cum Paribus Curiæ cognoscere ac dijudicare, non solum in prima & secunda Francorum familia in usu fuit, verum etiam avo multùm posteriori, & subsecutis nostris sub Cæsaribus.* Apparet hoc etiam ex Imperatoris Sigismundi literis ad Conradum Electorem Moguntinum, de anno 1426. In his enim, de controversia inter Bavariæ Principes ut ferret sententiam rogatus, causas cur precibus non satisfacere valeret, hasce allegavit: Nun sein wir mit andern der Christenheit geschäfften so fern und so treflich beladen / daß wir zu solcher entscheidung zwischen jhnen / nicht füglichen mögen zeit und weile haben / und auch daß wir dessen nicht woll mögen außwarten / und nemlich auch darumb / daß uns das nicht gebühret / nach dem wir auch meinen recht zu denselben Niederlanden zu haben und in unser eigen sach nicht richter gesein mögen. Und weil die sache deß Heil. Reichs treffendliche Lehen anrühret / so haben wir Fürsten / Graffen und Herren Rähte darüber gehabt / und meinen / das billig sei / daß dieselbe sache vor des Reichsmannen außgetragen werde.

LXII.

LXII. Considerantibus autem, quidnam Reipublicæ nostræ utilius: per solum Cæsarem, aut ipsum & Principes simul causas Principum dijudicari? haud difficile liquet, optimè convenire & populi moribus & integræ reipublicæ nostræ statui, has lites per Imperatorem & Pares Curiæ decidi. Neque verò in Regno legitimo, & ubi reipublicæ summa non debet esse penes unum Regem, melior ratio judiciorum posset inveniri. Qui enim rectiùs caveris optimatum libertati, quam si causæ, illorum famam vitam dignitatem & maxima bona attinentes, non nisi in optimatum concilio decidantur? Cum itaque Germania nostra non sit respublica monarchica, sed in partem Summæ Potestatis veniant Ordines Imperii, manifestum fit, causas Ordinum, quæ quidem vitam & dignitatem vel bona potissima attinent, non esse in alio judicio decidendas, quàm ubi ipsimet Proceres Imperii præsentes, aut sint ipsimet, ad minimum aut saltim id constituerint. Atque hoc etiam probare videtur Ampliss. Dn. Præses; Disp. sua de Judiciis Reip. Germ. his verbis: *Itaq; aut antiquus & ab omnibus retro seculis usitatus mos Principum causas Regis & Parium judicio committendi fuerit observandus: aut vero tribunal aliquod in hunc usum communi reipublicæ auctoritate fuerit instituendum. Communi inquam: Neq; enim temere permittendum, tanta ut causa vel citra Regis vel citra Ordinum mentem & sententiam judicentur; utpote quum ad reipublicæ summam pertineant, summa autem isthæc penes illos conjunctim sit, nisi fallimur.*

LXIII. TRANSIMUS jam ad alia Comitiorum negotia. Cum ad eam ætatem olim juvenes in republica nostrâ pervenirent, quæ armis tractandis esset idonea, in plenis conventibus ea arma ipsis tradebantur. Tacitus l. de Moribus Germ. c. 13. *Arma sumere non ante cuiquam mo-*

vis, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaq; juvenem ornant. Hæc apud illos toga; hic primus juventæ honos. Antehac domus pars videbatur, mox reipublicæ Atque hæc ratio armandi juvenes per multa secula duravit. Quapropter de Friderico I Imperatore fortissimo adhuc historiæ testantur, quod filium suum Henricum in plenis Comitiis armis induerit.

LXIV. Hoc verò institutum, universæ salutare fuisse Germaniæ, multùmque ad virtutem bellicam profuisse, tuto equidem ausim affirmare. Dum enim civitas non ante quenquam armis induebat, quàm se tanto honore dignum gessisset, & virtute commeruisset, omnes ad egregium aliquod facinus pro republica præstandum, virtutemque jam inde à juvenili ætate colendam, mirifice instigabat. Sane ad æmulationem (quæ, ut cum Paterculo loquar, *ingenia alit, & nunc invidia nunc admiratio imitationem accendit*) quid efficacius institui potuisset? Certè nullâ re magis reliquos juvenes, qui nondum hoc honore digni judicabantur, & armigeri duntaxat erant reliquorum, ad imitationem fortium virorum facta instigare potuerunt; quàm si præmium, quod suis consanguineis jam dari viderent, ob similem reipublicæ navatam operam, mox etiam sibi datum iri promitterent. Hodie mos ille in Germania planè exolevit. Etsi hisce etiam temporibus in Principum aut Ducum aulis illi qui in servitio nobili educati fuere, simulatque tractandis armis idonei habentur, colapho solent primùm excipi, ac mox gladio armari. Quod quidem à Romanis potiùs, qui hoc modo mancipia sua libertati reddebant, ad nos devenit quàm ex antiquo Germanico ritu fortasse promanavit. Sane aliquanto servilius, minime autem generosæ Germanicæ nobilitatis indoli conveniens cui videatur.

LXV.

LXV. PERVENIMUS jam ad poteſtatem legislatoriam. Videamus itaque, cuinam illa in Imperio noſtro competat. Multi, inter quos etiam Reinkingius, ſtrenuus forte nimium Cæſareæ poteſtatis aſſertor, omnem legum ferendarum poteſtatem uni tribuunt Imperatori; ipſumque ex plenitudine poteſtatis leges condere atque abrogare poſſe, aſſeverant. Sed hi, dum eandem ex legibus Romanis noſtro Imperatori tribuunt poteſtatem quæ Cæſarum fuit Romanorum, & fallunt alios & ipſimet admodum falluntur. Non enim ex iſtis legibus Regum noſtrorum auctoritas eſt æſtimanda. Hæ ſcilicet conditæ ſunt in monarchia: at in noſtro Imperio nunquam ea obtinuit, ſed ſtatus mixtus perpetuò fuit obſervatus; uti Ampliſſ. Dn. Præſes aliique viri celbeerrimi ſcriptis ſuis clarè oſtenderunt. Imò præfuerunt Reges Germani olim ſuadendi magis quam jubendi poteſtate, teſte Tacito *de Morib. German.* Non itaque fit veriſimile, rem in qua plurimum momenti ſitum, & quæ totam mutare rempublicam poterat, uni eſſe commiſſam Regi. Contrarium potius (leges nempe ab univerſis Ordinibus in plenis Comitiis fuiſſe ſemper conditas & adhuc hodie eſſe condendas) ex variis Imperij monumentis apparet. Ut autem res fiat clarior, eam paulo altiùs ex hiſtoriis deducemus.

LXVI. Igitur omnes olim Leges, quas Franci vel ſibi ipſis vel aliis populis ſibi ſubjectis, Alemannis, Ripuariis, Friſiis, Bajoariis, Langobardis & Saxonibus tulerunt, latæ fuerunt in conventibus populorum; nulla earum eſt lata à ſolis Regibus. Indicant id liquidò ipſæ Legum inſcriptiones, quæ etiamnum ſuperſunt. Id quod ab Ampliſſ. Dn. Præſide *libro de Origine Juris* paſſim eſt obſervatum. Fertur quoque Caroli Magni nomine diploma in

in quo hæc verba legere eſt: *Ego Carolus qui Deo favente curam regni gero, & Romanorum Imperator exiſto, conſilio Principum regni noſtri, Epiſcoporum, Ducum, Marchionum ac Comitum, rogatu verò tam liberorum quam ſervorum, in plurimo generali conventu in diverſis locis regni noſtri habito, diſcuſſi, prout melius & juſtius cunctis videbatur, primùm de lege ſanctarum Eccleſiarum &c. deinde prout cunctis placuit prudentioribus regni noſtri, legem Saxonicam, Noricorum, Suevorum, Francorum, Ripuariorum, Salicorum, ſicut mos & poteſtas Imperatorum eſt, & omnium meorum anteceſſorum ſemper fuit, aſtinxi, diſtinctam ſub autoritate regia & Imperatoris ſtabilivi, non ex mea adinventione vel corde prolatam, ſed communi conſilio à me renovatam & auctam in melius, ſicut patres & prædeceſſores mei feciſſe perhibentur*; Et paulò poſt. *Ego veſtri decreti & petitionis voluntarius extiti: vos quaſi patres & fratres audivi, nunc quæſo, ut meæ petitionis & intentionis, non ſolum adjutores, ſed & benevoli factores fieri velitis. Nec quod indecens aut intolerabile ſit quæro, ſed quod tota Gallia & univerſi Principes potius concedere quam negare debent.* Hæc verba ſunt illius diplomatis. Verum nos illius fide nequaquam nitimur. Eſt enim ſuppoſititium totum illud de Aquisgranenſium urbe quod fertur Carolinum Privilegium. Id quod itidem cum ab alijs, tùm in *Aſſertione Juris Moguntini* jam eſt ab Ampliſſimo D. Præſide monitum.

LXVII. Non aliam poteſtatem etiam filius Caroli Magni Ludovicus ſibi arrogavit, ceu ex deſcriptione vitæ ejus colligere licet, ubi hæc inveniuntur. *Qua hyeme Imperator in eodem palatio* (Aquiſgrani) *conventum publicum populi ſui celebravit, & capitula quædam legibus addidit, in quibus cauſæ forenſes claudicare videbantur; quæ hactenus*

nus veluti pernecessaria videbantur. Similiter anno 820 Lotharius Imperator leges quasdam de percussoribus clericorum in Comitiis tulit: quarum clausula ita apud Goldast. Tom. 2. Constit. Imper. legitur. *Aistulphus Moguntinensis Archiepiscopus dixit, si Principibus placuerit, aliisq; fidelibus suis, rogemus, ut collaudetur, & subscribatur. Et collaudatum & subscriptum est, tam à Principe quam à cateris omnibus.* Idem ab aliis ejus ævi Francorum Regibus, ut & sequentibus esse factum, historiæ illorum temporum nos docent.

LXIIX. Hinc autem manifestò apparet, saltim tempore Francorum Regum non alibi latas leges quàm in Concilio totius popnli. Perpetuò vero etiam a sequentibus Imperatoribus usque ad ipsum Ferdinandum II fuisse id observatum, cuivis res Germaniæ gestas inspicienti, non difficulter liquet. Imo ipse ille Ferdinandus Secundus, quanquam fortasse contrarium interdum fuerit ausus, verbis id ipsum confiteri haud dubitavit, leges nempe in Comitiis esse condendas. Ita enim legatis Circuli Franconici anno 1629 28 Augusti respondit. Es errinnern sich ihre Keyserl. Mayest. daß in den jenigen sachen / da man newe Gesetze und constitutiones auffrichten wolle / dem in Reich herkommen nach / solches auff gemeinen Reichßversamlungen constituiret werden solte. Item cum Elector Saxonius literis de dato 28 April. anno 1629 ad Cæsarem datis, multis rationibus ostenderet, Religionis negotium, ab exorti dissidii primordio, in Comitiis Imperii publicis tractari solitum, ac proinde totam fervemtem eo tempore Edicti Cæsarii causam, illuc esse rejiciendam; jussu Imperatoris responderunt Consiliarii aulici: Newe Gesetze können ihre Keys. Mayst. nicht machen ohne consens der sämbtlichen Reichs Stände / man versire aber dißmahl nicht in termi-

nis

nis legis ferendæ, sondern justitiæ administrandæ. *Thomas Manlius in Epistola leonismo Aquila Rom. annexa.*

LXIX. Porrò ex ipsis Recessibus liquidò apparet, leges generales Imperii, expresso Statuum consensu esse condendas. Recessu enim de anno 1495 in principio ita legitur. Mit zeitigem ewer / der Churfürsten / Fürsten / und gemeiner versamblung / auff unserm und des Reichstag zu Wormbs auffzurichten / und zu halten / fürgenommen und geordnet. Et de anno 1512 in principio Uns mit deß H. Reichs Ständen / und sie mit uns nachfolgende articul und meinung / als ein Christlich corpus und versamlung / gegen und mit einander vereiniget verpflichtet und vertragen. Fridericus I pridem ante legem de incendiariis ita conclusit. *Actum Nürenberg in præsentia Principum, consilio & consensu eorundem.* Hinc etiam fit, ut Imperii non Imperatoris Recessus dicantur sed Reichsabscheide/gemeiner Reichsbeschluß/ aut Recessus Imperatoris ac Imperii. Unser und des Reichs Ordnung / Constitutionen und satzungen / unser und gemeiner Stände Abschied. Recessu de anno 1564. §. 13. & de anno 1567. §. 50. ac passim alibi.

LXX. Hodie imò Imperatores in singulis Capitulationibus suis jurare tenentur, se nullas condere leges aut mutare velle absque expresso Statuum consensu. Formula communiter talis est. Wir sollen und wollen auch/ deß H. Reichs Orduung und gesetze / confirmiren/ ernewern/ und wo Noht dieselben / mit Raht unser und deß H. Reichs Churfürsten Fürsten und andern Ständen bessern / wie das zu jederzeit des Reichs gelegenheit erfordern wird. Novissime hac de re Instr. P. art 8. §. ita de omnibus Ordinibus Imperii decretum est. *Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii; præsertim ubi leges ferendæ vel interpretandæ &c. Nihil horum*

aut

aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali liberoq; omnium Imperii Statuum suffragio & consensu.

LXXI Hinc liquet: non aliam potestatem Cæsaris esse in lege ferenda, quam quæ in conventionibus unius partis contrahentium. Cum verò contrahentium in contractibus ineundis arbitrium hoc sit, ut alter alterum invitum obligare non possit, sed utriusque requiratur consensus; consequens est, non posse Imperatorem ex plenitudine potestatis (hæc enim in Comitiis Imperii revera nulla est) Ordinibus invitis quicquam statuere, sed ad valorem legis, omnium aut certe plurimorum requiri consensum. Eòque Recessus Imperii nostri, seu leges in Comitiis latas, Senatusconsulta potius dicenda esse quam Edicta; & quidem talia Senatusconsulta, ad quæ requiritur non solum unius vel alterius Status consensus deliberatio & præsentia, sed plurimorum. Et verò quemadmodum Imperator, si postulatis ejus Ordines certis de causis assentiri recusent, non habet quod eos inobedientiæ accuset: Ita si iidem Ordines, antiquas leges, aut in totum abrogare, aut ex parte mutare, & alias novas ferre, è re Imperij esse putent, in eoque unanimiter consentiant, ac constanter perseverent; Imperatorem illis reluctari temere non posse, sed consensum suum quadamtenus necessariò præbere oportere, aut Ordinibus, non obstante ejus dissensu, concludendi ac decernendi esse facultatem, videtur sine cujusquam injuria posse asseverari. Tale quid jam anno 1544 accidit, quo decretum Wormatiense, invito, & per legatum suum contra protestante Cæsare, alio Decreto sublatum est; *Sleid. l. 4. Hist.* Quod posterius decretum intantum valuit, ut etiam sigillo suo id approbare Cæsar propemodum invitus fuerit coactus. *Recessus Imperii de anno 1544. §. 30.*

LXXII. PRÆTEREA ad pacis negotia spectat etiam jus cudendæ monetæ. Nulla videlicet respublica omnium rerum sufficientiâ à natura est donata, sed quælibet eget multis quæ aliunde comparare necesse habeat, multis vero vicissim abundat, quæ magis sibi utilibus commutare cupiat. Hinc jam olim rectè dixit Aristoteles lib. 1. Pol. c. 6. *Permutatio, ut in omnibus rebus, cæpta est primum ex eo quod secundum naturam est; quod homines alia quidem plura alia vero pauciora quàm satis sit habeant.* Quia verò res quæ permutantur, haud raro ita comparatæ sunt, ut de loco in locum commodè transportari nequeant, nec semper homines cum quibus permutare alii volunt iis rebus indigeant, quas permutare constituerunt, nec singulæ res singulas præcise metiantur, permutatio autem minime difficilis reddenda aut impedienda, consilio sapientum & auctoritate superiorum introducta est alia permutandi ratio, quæ fit mediante nummo. Vnde & Aristoteles *l. 5. Eth. c. 8.* ait: *In permutationem futuram, si forte re aliqua nunc non egeamus, tunc ejus nobis facultatem & copiam fore cum egebimus, veluti sponsor nummus intercedit.*

LXXIII. Quo autem negotiantibus de integritate nummi plenè cautum sit, non sanè vulgaris aliqua auctoritas sufficit ad notam inprimendam, sed planè magna, ut scrupulus omnis de ejus valore nobis eximatur. Hinc patet, notam illam publica auctoritate solùm plerumque saltim imprimendam esse; ut sit nempe signum isthoc bonitatis & valoris nummi indubitatum quoddam & omni exceptione majus testimonium. Aliàs sane contrahentes raro securi forent; cum tamen nummi omnis tanquam pignoris & sponsoris propria functio sit, ut contrahentes securos faciat. Hæc & similia perpendens Carolus Magnus Occidentalis Imperij restaurator, nullibi

nisi

nisi in regio suo palatio, monetam, hac expressa lege, quam nobis Ansegisus *lib. 3 cap. 13* tradit, cudere jussit. *De falsis monetis, quia in diversis locis contra edictum fiunt, volumus, ut nullo alio loco moneta cudatur, nisi in palatio nostro; nisi iterum à nobis aliter fuerit observatum.* Caroli posterorum unus & alter, præsertim Crassus noster, circa rem monetariam non pari fuerunt prudentia; ideoque & aliis monetæ condendæ jus concesserunt; perquam paucis tamen. At nimia liberalitate Ottonum, cum plerisque mox Episcopis, inde & cum Ducibus, jus hoc nummorum communicatum esse, ostendit Ampliss. Dominus Præses *in Diss. sua de Re Nummaria in Rep. quavis rectè constituenda.*

LXXIV. Verum non stetit intra hosce terminos sequentium Cæsarum profusa liberalitas, sed ex potestate plane Regia, promiscuam pene licentiam, vel fecerunt, vel fieri passi sunt. Non enim Comites Imperii tantùm plurimi, sed etiam Principibus subjectæ civitates, imo Nobiles ac Doctores nonnulli, vel Imperatorum aut Principum dono, vel præscriptione multorum annorum, hoc jus nacti sunt. Vt hodie quorumdam auctoritatem in nummis signandis sequi teneamur, quibus ne quidem in contractu aliquo fidem tutam temere adhibeas. Quantas autem hæc res Imperio nostro dederit difficultates, neminem vel historiarum superficietenus gnarum facile fugiet.

LXXV. Diu vero est quod huic malo remedia sunt quæsita, atque ea de re multis in Comitiis, sed lento aut potius nullo successu, est actum. Tandem autem Ferdinandi I tempore res feliciùs cessit, editaque est de re monetaria nova constitutio Augustæ Vindelicorum, anno 1559: quæ sequentibus aliquot Constitutionibus partim

correcta, partim adaucta. Ne tamen cuiquam jus etiam suum quæsitum auferretur, ita res temperata est, ut quibus concessum jus cudendæ monetæ, si proprias fodinas auri argenti & æris non habeant, eo jure non domi suæ, sed tribus aut quatuor duntaxat locis à Circulo designatis utantur, atque ibi ab ipso Circulo constituantur præfecti monetales, qui nomine Circuli omnia rectè curent. Quia vero nec ita satis cautum esset rei monetariæ, aut quia forsan leges hac de re latæ parum observarentur, constitutum est in *ultimâ Capitulatione* §. 33 Leopoldi, Imperatorem ad proxima Comitia rem debere afferre, & omni ope anniti, ut communi consilio Electorum & Principum Imperii, gravamina rei monetariæ sopiantur; quod se etiam facturum ibidem promisit. Und nach deme im Reich viel beschwerung und mangel der Müntz halber bißhero gewesen/ und noch sind / wollen wir dieselbe zum förderlichsten mit Rath der Churfürsten Fürsten und Ständen des Reichs zuvor kommen / und in beständige Ordnung und Wesen zustellen müglichsten fleiß fürwenden / auch zu dem End die jenigen Mittel / so in anno 1603, und auff vorigen Reichstagen/ durch Churfürsten und Stände des Reichs in gemein bedacht / in gute obacht nehmen / und was ferner zutregliches zu abwendung solcher lang gewehrten Unrichtigkeit auff dem prorogirten nechstkünfftigen Reichstag vor gut befunden werden möchte / zu mahlen nichts unterlassen. Et in eadem *Capitul.* §. 34 optimus Imperator promisit, se nemini absque consensu Electorum jus monetæ velle concedere. Wir sollen und wollen auch hinfuro / ohne vorwissen und absonderliche einwilligung und consens der Sieben Churfürsten / niemands / wes Stands oder Wesens der seye / mit Müntzfreyheiten und Müntzstätten begaben und begnädigen / etc.

LXXVI. Quanta porrò hodie sit potestas Imperato-

peratoris circa rem monetariam ex supra allatis apparet. Certe intantum nunc circa hanc rem restricta est Cæsaris auctoritas, ut ne circa minimam quidem monetam, gantze und halbe Batzen / pfenning und heller/solus Imperator quicquam statuere possit. Vti ex *Recessu Imperii de anno 1624* §. 26. R. A. des reichstags zu Augspurg *de anno* 1551 §. 36. *circa finem apparet*. Mit Churfürsten / Fürsten / und Ständen / ferner alhie verglichen / angestellet und verfasset.

LXXVII. COETERUM hactenus de rebus in Imperio nostro ad pacis tempora spectantibus. Sequuntur jam res belli. Esse enim quidem adhuc alia Imperii negotia, quæ more recepto, aut vigore Instrumenti Pacis & Capitulationum, non à solo Imperatore, sed ab omnibus in Comitiis Ordinibus sint decidenda, non imus inficias. Verum hæc omnia hoc Exercitio Academico exequi, non patitur ratio nostri instituti. Videantur illa in InstrumentoPacis & Capitul. nec non Limnæi de Iure Publico, atque ad Capit. & ad Aur. Bullam commentariis, Libro item cuiTit. Die Grundfeste deß Heil. Röm. Reichs. Pergimus jam ad negotia belli.

LXXIIX. Admodum ergo accurate Philosophus noster Aristoteles *Pol. 7. c. 14* vitam humanam divisit in negotium & otium, Bellum & Pacem. Hanc autem prævalere tanquam rem nobiliorem, utpote ad quam conservandam aut recuperandam negotia belli semper sint dirigenda, idem ostendit *Pol. 7. cap. 2.* Nomen enim ipsum pacis dulce, res vero jucundissima & planè salutaris est; nihil contra bello, malorum omnium compendio, funestius excogitari potest. Hinc sanè omni ope annitendum, ut pax ubique in republica conservetur.

LXXIX. Verùm quoniam ea sæpe incidunt tempora, ut pax obtineri in republica, salva regiminis essentia,

non possit, non tantum ad pacis, sed etiam ad belli negotia debet hæc esse instructa. Nam qui (proh dolor!) perversi sunt hominum mores, vix caveri poterit, ne una aliam injuriâ afficiat civitatem; at cum inter illas nullus adsit judex qui litem in judicio dirimat, necessariò res Marti erit committenda, & bellum suscipiendum. Ea enim malitia est hominum, ut qui potentiâ valent sæpe vim aliis faciant, quam nisi repellere vi possis, sucumbere te necessum est violentæ exterorum libidini. Hinc illa demum respublica bene sese habet, quæ non tantùm pacis sed belli etiam artibus atque idoneis adminiculis instructa est; quæ hac laborat parte, quamvis pacis artibus floreat feliciter, reapse tamen misera est, patens videlicet injuriæ externæ. Quod considerans sacratissimus Imperator Justinianus, in *proœmio Instit.* dicit: *Imperatoriam majestatem non solùm armis decoratam sed etiam legibus oportet esse armatam; ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè possit gubernari.* Scitè etiam Accursius leges & legiones duo mundi brachia appellat. Et Lipsius *de Civ. Doctr. lib. 5. cap. 2.* inquit. *Nulla res vitam aut tranquillum usum habet sine militia. Patria, libertas, atque adeo ipsi Reges, latent sub præsidio bellica virtutis.*

LXXX. Suscipere autem bellum possunt omnes respublicæ modò superiorem non recognoscant. Quæ enim superiorem agnoscunt, si quas petitiones se habere putent, jure experiri & possunt & debent; habent scilicet qui judicet ipsos. Quod etiam jure gentium certum est; ubi jure agi potest. Nempe ab armis esse abstinendum. *Nihil enim ferinum magis aut belluinum est, quàm ut ab alio velit quis & audeat, sive aperta vi sive subdola, extorquere, quod sola rationis auctoritate possit ac debeat evincere, & in deficientis rationis locum vim substituere,* *deni-*

denique in armis, in quibus nil nisi vis esse potest, jus ipsum collocare. Ut eleganter differit *Antonius Faber in Epistola ante Consult. de Ducat. Montif. pro Duce Sabaudia.*

LXXXI. Non aliter itaque, nisi ubi superior nullus adsit, ac justissimâ de causâ, suscipiendum est bellum; idque hoc unico fine, ut pax & justitia quæratur ac quæsita conservetur, gerendum. R. A. zu Nürnberg *de anno 1542.* §. *16.* Id etiam in primis est tenendum, ne avaritiæ aut ambitionis causâ suscipiantur bella; adeoque nunquam Princeps se implicet bello nisi justo. Enimvero à causâ eventus belli plerumque dependet. Eoque rectè Lucanus l. 7. inquit:

Causa jubet Superos melior sperare secundos.

Et Propertius *4. Eleg. 7.*

Frangit & attollit vires in milite causa.
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.

LXXXII. Cæterùm non est nostri jam instituti, dicere: quando & à quibus legitime bella suscipiantur; ut nec est hujus loci disceptare, quanam de causa illud sit gerendum. Id tantummodo facit ad scopum nostrum, ut videamus, si forsan (quod tamen Deus clementer avertat) bellum nomine totius Imperii sit gerendum, an id solus Imperator propriâ auctoritate indicere ac gerere possit? an verò consensum Electorum & Principum adhibere teneatur?

LXXXIII. Ab antiquissimis sanè temporibus licet observare, nunquam Germaniæ Proceres Regibus suis plenam indicendi gerendive belli potestatem concessisse: sed si fortassis Patria ab externo hoste fuit petita, aut ipsa illatam sibi injuriam vindicare necesse habuit, id consilio & consensu omnium Ordinum fuit peragendum. Ita cum anno 760 Rex Pipinus Vafario Duci Aquitanorum bel-

lum

lum inferre conaretur, consilium iniit cum suis Francis, & ex illorum consensu id suscepit. Regino *lib. 2. anno 819. Ludovicus Pius, succedente æstate, accito populi sui generali conventu, retulit eis, sibi delatum rumorem: quod quædam Vasconum pars, jam pridem in deditionem suscepta, nunc deditione mutata in rebellionem assurgeret, quorum reprimendam pervicaciam publica utilitas postularet.* Hactenus Regino. *Hanc Regis voluntatem omnes laudibus prosequuntur, nec talia in subditis contemnenda, sed potius severissime punienda testantur.* Verba hæc sunt in Pithœi Annal. quæ huc adscribere placuit. *Henricus I in Quedlinburg Curiam suam celebravit.* Ibidem, *Principibus convocatis, ipsisque singulis & universis in idipsum consentibus, Poloniam & Bohemiam, cæterasque Slavorum adjacentes regiones, quia nondum Christi fidem receperant, debellare disposuit.* Sigfridus Presbyter Misnensis *in Chronico lib. 2.* De Friderico I cumprimis notatu dignum est, quod Vngaris bellum indicere, ipsosque ad monarchiæ apicem reducere voluerit; sed cum assensum super hoc Principum, quibusdam de causis latentibus, habere non posset, ad effectum tunc perducere ea, quæ volvebat mente, non valens, in tempora opportuniora distulit. *Otho Frising. lib. 2. de gestu Frid. 1. cap. 6.* Sub imperio adhuc Caroli V communi Statuum consensu bellum in Regem Galliæ decernitur. R. A. zu Speir / *anno 1544.* §. 4. Idem factum contra civitatem Magdeburgensem. R. A. zu Augspurg / *anno 1551.* §. 20. Sub Maximiliano II contra Johannem Fridericum Ducem Saxoniæ expeditio Gothana est suscepta, omnium Statuum consensu. R. A. zu Regenspurg / *anno 1567.* §. 42. Patet hinc, olim penes Imperatores nostros solos non fuisse potestatem belli indicendi gerendive, totius quidem Imperii auspiciis & ductu, sed potius simul penes universos Imperii Principes in Comitiis.

LXXXIV

LXXXIV. Hodiè vigore *art. 8. §. 2. Instrum. Pacis Cæsar. Suecici* nullum aliter bellum suscipiendum, quàm prævio Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu. Et novissimè Imperator noster Leopoldus §. *13. Cap. sua* juratò promisit, se nullum bellum intra vel extra fines Imperii suscipere velle, nisi de omnium Ordinum, aut minimùm Electorum consilio ac consensu. Wir sollen und wollen auch uns darzu in Zeit bemelter unserer Regierung gegen den benachbahrten / und anstossenden Christlichen Gemühtern / fridlich halten / kein Gezänck / Vehde / noch Krieg / in / oder ausserhalb des Reichs von desselben wegen / unter keinerley vorwand / wie der auch seye / ohne der Churfürsten Fürsten und Ständen / oder zum wenigsten der sämptlichen Churfürsten / vorwissen raht und einwilligung / anfangen oder vornehmen / noch ohne jetzt gedachten consens, einiges Kriegs-Volck ins Reich führen / oder führen lassen.

LXXXV. Hinc etiam milites conscribuntur nomine Imperatoris & Statuum, sive Imperatoris & Imperii R. A. zu Nürnberg *de anno 1522* §. *11.* Und sollen solche Knecht förderlichst / von wegen unser und gemeiner Reichs Ständ angenommen / hinab gen Wien geschicket werden. Et R. A. zu Regenspurg *de anno 1598.* § *9.* So viel Kriegs-Volck zu Roß und und Fuß / als weit sich solch Gelt ohne gefähr erstrecken würd / allendhalben im Reich / wo die am besten zu bekommen / in unserm und des Heiligen Reichs namen werben / und auff unsere verantwortung zu Krig wieder den Türcken in Anzug zubringen solten etc.

LXXXVI. Similiter Imperatori soli non est facultas, declarandi aliquem generalem belli Ducem; sed illud ipsum quoque fit & fieri debet communi Ordinum suffragio. Ita Albertus, Comes Palatinus Rheni, & utrius-

que Bavariæ Dux, anno 1500 Imperatoris Electorum ac Ducum consensu generalis ac summus belli Dux creatus est. R. A. des Reichstags zu Außpurg / *anno 1500 tit 51.* So ist der Hochgeborne Fürst / Albrecht / Pfaltz-Graff beym Rhein / und Hertzog in Ober und nieder Bayern / unser lieber Schwager / von dieser Versamblung / zu einem gemeinen Hauptman des Heiligen Reichs erwählt. Idem confirmatur R. A. zu Augspurg / *de anno 1530.* §. *120* Hinc fit ut juramentum non Imperatori, sed ipsi & Imperio, hoc est simul etiam Statibus, præstare teneatur. R. A. zu Regenßburg / *anno 1541.* §. *55.* & passim alibi in R A Item reliqui quoque belli munia obeuntes, & totus exercitus, seu milites omnes, juramentum præstant Imperio. R. A. zu Augspurg *de anno 1500. tit. 55. & 57.*

LXXXXVII. Non quidem negare possumus, constitutionem summi Ducis militaris, ab Ordinibus, liberâ voluntate, interdum Cæsari, sub certis conditionibus, fuisse concessam. Vt anno 1541, anno 1552, item anno 1598 & sæpiùs deinceps factum. Cæsarem quoque ipsum pro se ac liberis suis hoc officium, tanquam propriè Imperatorium, impetrasse ab Ordinibus, *ex Recessu Imperii de anno 1557* apparet. Sed id Ordinum juri præjudicare minime potest. Concesserunt enim tum temporis specialiter Imperatori hanc eligendi Ducis potestatem, rationibus multis extra ordinem communem moti; an autem & aliàs idem Cæsari permittere velint, in illorum adhuc est arbitrio. Non enim consequens videtur: quia tum hæc ipsi potestas fuit ab Ordinibus relicta, hodie quoque sine speciali Principum concessione hoc jus ipsi competere. Contrarium potiùs fit verisimile, quia olim expresso consensu Ordinum hæc potestas Imperatori concessa, idem adhuc fieri debere.

LXXXIIX.

LXXXIIX. Stipendium quoque ab Imperatoribus & Statibus simul, tam officiariijs quam gregariis militibus concedi, evincit §. *32 Recess. Imper. VVormat. de anno 1521.* Aliquando tamen hoc à solis Statibus esse factum, ex §. *109.* R. A. *de anno 1530* fit manifestum. Fürter haben sich Churfürsten Fürsten und Stände der Besoldung und unterhaltung jhres Kriegsvolcks zu Roß und Fuß / damit gleichheit gehalten / und keiner vorm andern übersteigert werde / folgender maß vereiniget und verglichen. Occasione autem stipendii nonnihil dicemus etiam de Collectis Imperii generalibus. Cuinam nempe in Imperio collectæ generalis indictio, Reichs Steur / Reichs anlage / Reichs hülffe / competat.

LXXXIX. COLLECTÆ Imperii generales in Imperio Germanico, non à solo Imperatore imponuntur. Nec à reservatâ supremâ ac semper atque perpetuo apud Imperatorem residente potestate descendunt, uti fabulantur quidam, quibus fortassis favor nescio quis magis quàm patriæ libertas cordi est: sed ab universis Ordinibus in plenis Comitiis; aut, si extrema necessitas hanc motam non patiatur, ad minimùm Electorum consilio & consensu, vigore *Instrum. Pac art. 18.* §. *2.* ac *Capit. Imp.* indici debent. Ordinarie autem ad Comitia hoc negotii genus referendum esse, non semel Status Imperatorem admonuerunt. Factum id videlicet est in Comitiis anno 1697 Ratiisbonæ, in quibus Legatus Palatinus Neoburgicus, Brandenburgicus, Brunsvicensis, & Episcopus Wurceburgensis, obnixe rogarunt, Die Stände mit solcher extraordinari und Kreißhülffe zuverschonen. Idem repetitum in Comitiis Ratisponensibus anno 1603, quando sollicite plurimi, tam in Electorali quam Principum senatu, Status, extraordinarium hunc modum omittendum imposterùm petierunt.

XC. Vnde cum Matthias, Vngariæ Rex, anno 1609, ad tuendos ejusdem regni fines, subsidia ab Electore Saxoniæ peteret, res ab eodem ad Comitia rejecta est, hac ratione; Es müsse nicht von einem Stand des Reichs alleine/ sondern auff algemeine Reichßversamlung / hierein gehandelt werden. In literis ad Regem Matthiam de dato Mersburg 10. 20. Febr. anno 1611. Ita quoque Rudolphus Imperator, à proprio fratre regnis ac ditionibus quadamtenus exutus, cum in Electorum conventu anno 1611 Noribergæ habito, sumptus, ad sustinendam Imperatoriam dignitatem, postularet, Electores rem ad universos Ordines rejecerunt. In responso Electorum ad Imperatoris propositionem de dato 17 Septemb. anno 1611. Idem anno 1623 in Conventu Ratisponensi ab illis factum. Vbi, cum Imperator, ad tuendos Vngariæ fines, contributionem postularet: Sie möchten jhrer Mayestet mit treuhertzigem Raht und That zu handen gehen / wie jhre Mayest. an der Türckischen Grentz unterhaltung mit einer erklecklichen Hülffe / für dißmahl / ohne eine Reichßversamlung / umb der anzug hangender Gefahr willen / *succurriret* werden möge. Sed ab Electoribus responsum est: Jhre Käyserl. Mayestet werde sie / daß sie deroselben / wie sie sonsten gerne wolten / in diesem jhrem suchen dißmahl nicht entgegen gehen können / allergnädigst vor entschuldigt halten / und jhr nicht zu wieder sein lassen / dieses an die sämbtliche Stände des Heil. Reichs / durch herkommene beliebige wege / gelangen zulassen. Lundorp. *Tom. 1. l. 6. Act. Publ.*

XCI. Patet ex hisce jam allegatis: in materia Contributionum nullam plane solius Imperatoris esse potestatem, sed omne hoc negotium ab universis Ordinibus in Comitiis esse tractandum. Collectarum scilicet præcipuum requisitum est, voluntarius Ordinum consensus:

hæc-

hæcque non minima pars libertatis Ordinum huc usque fuit: quam ut sartam tectam sibi reservarent, sæpe acceptis reversalibus sibi prospexerunt. Imò intantùm hac in re adstricta est Imperatoris potestas, ut, si Ordines Imperii in Collectam, certis terminis solvendam, consenserint, Cæsar solus, & propria auctoritate, ne terminum quidem solutionis mutare & coarctare possit, sed ubi necessitas id exigere videtur, adhibendus sit Ordinum consensus. Prout factum anno 1567: quemadmodum ex ejusdem anni Recess. §. 20 videre licet.

XCII. Nec tamen & illud nobis ultimò prætereundum est, quod Imperator, sicut tributo onerare Ordines in ipsius potestate non est, ita nec à tributo, communi Ordinum consensu imperato, immunitatem, uni alterive, in reliquorum præjudicium concedere possit; sed si Ordines quidam in Imperio existant, quibus certis de causis immunitas sive omninò sive ex parte concedenda videatur, communi Ordinum placito id fieri debeat. Ita anno 1542 Civitatibus Goßlar / Mülhausen / Northausen / Wangen & Zell im Hammerßbach communi Ordinum consensu tributum fuit remissum. R. A. zu Speir *anno. 1542.* § *97.* Verum nimis diu forsan hisce immorati sumus, revertamur jam in viam.

XCIII. HOSPITATIONES militum, die Einquartirung / non aliter quoque fieri debent, quam Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu. *Art. 8. §. 2. supra nominati Instr. Pacis Cæs. Suec.* Nec nova munimenta intra Statuum ditiones exstrui nomine publico veterave firmari possunt, nisi consilio ac consensu omnium Ordinum; *eod. §. dicti Instr. Pacis.* Bello acquisita non Imperatori sed Imperio accrescunt, nisi aliter inter Imperatorem & Status convenerit. Ordnung des Regiments zu Augspurg *anno 1500. Tit.* Wo dem Reich Glück und Sieg zu-

 ständen

runt, ne unquam post hac Imperatot, inconsultis Electoribus, fœdus nomine Imperii pangat. *Capitul. Caroli 5. Ferd. aliorumq.* Verùm vigore *Instrumenti Pacis* Imperator non tantùm Electorum consensum ad fœdus faciendum adhibere tenetur, sed id agendum Comitiali liberoque omniumStatuum Imperii suffragio. Atque hoc etiam hodiernus noster AugustissimusImperator se facturum juravit, nisitamen publica salus & utilitas aliud exigat; tunc nimirum Electorum consensum adhibere sufficit. §. *10. Capit Leopoldi.*

XCV. VLTIMO loco nonnihil adhuc etiam de Legatis dicemus; & quidem videbimus, penes quem in Imperio potestas mittendi Legatos, Imperii quidem nomine, consistat: atque hoc argumento absoluto, finem disputationi nostræ imponemus. Vix autem est, ut fœdera ici, bella indici, in concordiam iterum coiri, aut ulla reipublicæ cum exteris negotia expediri sine interventu Legatorum possint. Raro enim conducit reipublicæ & Statui communi, ut Magnates & Principes ipsimet de negotiis reipublicæ tractent, & familiari utantur conversatione, quia nempe facillime levi etiam de causa aut novum odium potest exoriri, aut acceptum vulnus recrudescere, vel unus alterve nimis familiariter sese gerens alteri contemtui esse. Interest etiam reipublicæ, ne vires subditorum enerventur, aut nimiis sumptibus Principum æraria exhauriantur. Fieret autem talis profusio, si Principes ipsi semper in conventibus illis diuturnis coràm sese sisterent: etsi olim cum frugalius viveretur, aliud obtinuerit.

XCVI. Non quidem negamus, id quod ex historijs patet, sæpè unico belligerantium Ducum colloquio, milite ab utraque parte jam in procinctu & acie stante, pacem

pacem fuisse initam, imò uno die sæpe ab ipsis Principibus decisum, quod per solos ministros & Legatos pluribus annis fieri non potuit. Verùm rara hæc sunt, nec hodie forsan expectari facilè potuerint. Docet sanè experientia, dum ad componendas controversias ipsimet Principes convenerunt, ita sæpe esse exasperatos ipsorum animos, ut postea nunquam reconciliari quiverint. Vtilius itaque rebuspublicis videtur, ne ipsimet Principes nisi rarò, acturi quidem de rebus nonnihil odiosis aut difficilibus, conveniant, sed mittantur Legati, qui nomine illorum res peragant.

XCVII. Hæc autem potestas mittendi Legatos in unaquaque republicâ Summæ Potestati debetur. Quia verò hæc in Imperio nostro soli Imperatori non competit, sed præcipuè in Comitiis consistit, etiam potestatem mittendi Legatos penes illa esse necessum est. Sermo autem nobis est de negotiis ad universum Imperium spectantibus. Nam in particularibus negotiis non Imperatori modò, sed etiam cuilibet Ordinum jura mittendorum Legatorum competere, in propatulo est. Qui proinde etiam in Comitiis ubi de republica Imperii agitur, Legatorum nomine indigitantur, & in Recessibus vocantur Rähte / Botschafften und Gesanten R. A. zu Augspurg *de anno 1500. Tit. 45. & passim alibi.*

XCIIX. At in re communi & totum Imperium concernente Legati, non nisi omnium Ordinum & totius Imperii auctoritate, mitti possunt. R. A. zu Regensburg. *anno 1594.* §. *43.* Ita cum Legatio ad componendas in Belgio turbas decreta esset, instructio non à solo Imperatore, sed simul à deputatis ad id ex Ordinum numero, vi mandati à toto Imperio suscepti, concipi debuit. Sic enim

enim scribitur. R. A. auff den Reichstag zu Regensburg. *anno 1594* §. 45. Seind auch darauff erbietig mit zuziehung obberührter von Churfürsten Fürsten und Ständen *deputirter* / auff die angedeute mitel und weg / das unserige dabey Väterlich und treulich zu thun und anzuwenden / auch mit denselben zugezogenen Churfürsten Fürsten und Ständen / krafft gemeiner Reichsversamlung auffgetragenen gewalts / fürderlich zur berahtschlagung greiffen / wie und worauff die *instructiones* der *Pacification* und friedens *tractation* zurichten &c. Eademque instructio cum de novo corrigenda, & sub limam revocanda esset, non ex solius Imperaratoris, sed Deputatorum quoque arbitrio id faciendum fuit. R. A. zu Regensburg *anno 1603* §. 30. Atque hoc antiquissimis reipublicæ nostræ moribus conveniens esse, testatur Lehmannus *Chron. Spir. lib. 2. c. 39.*

XCIX. Veluti autem nullos, de re comuni Legatos Imperator solus mittere potest; ita nec missos privatim solus audire solet, sed audiri illi debent in Comitiis ab universis Imperii proceribus. Lehmannus *Chron. Spir. lib. 7. cap. 124.* Hätten aber die Legaten bey der Käys. Mayest. und Ständen sämbtlich zuschaffen / so pflegen sie ihre *credentz* abgesondert an beyde Orth / als zu Käyserl. Mayest. Hoff / und dann zum Maintzischen Cantzley übergeben / und darauff benennen die Käyserliche Mayestet den Ständen eine Stund / wann sie bey ihre Mayestet entweder Persöhnlich oden durch ein Ausschuß *pro negotii qualitate & Legati dignitate* in Ihr Mayestet *palatio* die zu hören erscheinen sollen.

C. TANTVM DE nobilissimo hoc themate; non quidem pro materiæ dignitate, sed ingenii & virium fa-

cultate temporisque ratione, disseruisse sufficiat. Triauni Deo, Omnipotenti & soli sapienti, sit laus & gloria in omnem æternitatem. Faxit idem summus rerum Arbiter, ut hæc, & inposterum mea omnia, in suam vergant gloriam, patriæque, si quod inde ad eam derivari potest, emolumentum. Tu vero, Lector benevole, si quid in hac materia humani passi sumus, aut forsan aliena nimis disputationi nostræ inseruimus, multaque huc pertinentia omisimus, hæc juvenili ætati, à qua hæc exercitii Academici gratiâ sunt profecta, condona.

EXERCITATIO NONA
DE
COMITIIS IMPERII GERMANICI
HABITA IX MAII cIↄ Iↄ c LXVI

RESPONDENTE
ARNOLDO HENRICO Engelbrecht.

Ircumſpicienti quid cumprimis hominum ſocietates conſervet, fit manifeſtum, amicitiam & concordiam efficere, ut non tantùm privatorum congreſſiones querelis ſint vacuæ, ſed etiam integræ reſpublicæ ſecundo vitæ curſu perfruantur, contraque omnes improborum inſultus firmæ perſiſtant ac immotæ. *Videtur amicitia*, inquit Ariſtoteles *lib. 8. Ethic. cap. 1. civitates continere; majorique quàm juſtitia latoribus legum curæ eſſe. Nam & concordiam, quæ amicitiæ ſimillima ac genuina eſt, ſummoperè expetunt, & ſeditionem ei inimicam omni ſtudio eiiciunt atque exterminant.* E contrario nulla capitalior peſtis ad ſubvertendas reſpublicas excogitari poteſt quàm civilis diſcordia & inimicitia. Quando enim internis motibus concutiuntur, iique nulla ratione poſſunt componi, ſæpiùs fieri videas, ut exterorum auxilia implorentur: quæ quamprimum adſunt ſæpenumero reſpublica tam ab interno quam externo hoſte affligitur, & quamdiu his fluctibus jactatur ne momentum quidem ab interitu libera eſſe poteſt. Chriſt. Forſtner. *in Not. ad lib. 6. Annal. Corn. Tacit. p. 725. 726. & ſeq.*

Quod ſanè optime perſpectum habuit Carolus etiam IV Imperator, dum ſtatim *in proœmio Aureæ Bullæ* ſequentia aureis literis digna verba ſummo cum fervore poſuit. *Omne Regnum in ſeipſum diviſum deſolabitur: nam Principes ejus facti ſunt ſocii furum: ob quod Dominus miſcuit in medio eorum ſpiritum vertiginis, ut palpent in meridie ſicut in tenebris, & candelabra eorum movit de loco ſuo, ut cæci ſint & duces cæcorum: & qui ambulant in tenebris offendunt, & cæci mente ſcelera perpetrant, quæ in diviſionem contingunt &c.*

II. Igitur non eſt quod ulla reſpublica ſibi tranquillitatem promittat, niſi cives omnia juribus amicitiæ metiantur. Quod ſane meliori ratione ab illis haut poſſe diſci arbitror, quàm ſi crebrò conveniant, atque de iis quæ ad ſalutem reipublicæ pertinent conjunctis viribus deliberent. Hoc videtur eſſe quod ſapientiſſimus Legislator Deus O. M. in ſua republica condendâ obſervavit. Voluit enim, ut Moyſes ſæpiùs per tubæ ſonitum populum Iſraëliticum convocaret, & cum eo de maximis negotiis a eret. Fatemur tamen, factam illam convocationem non deliberandi cauſſa ſed potius audiendi mandata divina: utpote cum ſolius Dei tum fuerit omnia conſtituere. At vero omnino ea de cauſâ, uti apud alias gentes, ita etiam noſtros Germanos, ſenatum generalem omnium Imperii Ordinum convocari, ab antiquiſſimis temporibus fuit receptum; in quo Imperator de illis omnibus quæ ad communem civium ſalutem ac totius Imperii utilitatem ſpectant, informari ſolet.

III. QVAMVIS autem hoc ipſum in noſtrâ & multis aliis rebuspublicis ab antiquiſſimâ retrò memoriâ obtinuerit; tamen hodierna experientia teſtatur, multos dari populos, apud quos ejuſmodi conventus publici plane non ſunt in uſu. Ne itaque hujus rei cauſa ignoretur, mihi incum-

cumbere existimo, ut rem ex principiis deducam, verumque Comitiorum fundamentum pro modulo ingenii exponam. Initiò itaque ex Aristotelis *lib. VIII Ethic. cap. 7* ponendum est: amicitiam, quam antea respublicas continere diximus, esse duplicem, æqualium & inæqualium. Etsi enim omnis amicitia in æqualitate consistere dicitur, tamen ratione personarum quàm rectissime ita dividi potest. Amicitia æqualium seu ἐν ἰσότητι est benevolentia mutua non latens, ob amabile quoddam, quâ se æquales dignitate moribus & ætate complectuntur. Amicitia inæqualium seu κατ' ὑπεροχὴν est benevolentia mutua non latens, quâ se inæquales bonis fortunæ, dignitate, potentia & virtute complectuntur. Ita inter patrem & filium, inter seniorem & juniorem, Principem inter & subditos est propriè dicta amicitia: quorum tamen unum altero usque quaque præstantiorem esse, nemini ignotum. Quoniam autem secundùm eundem Aristotelem *lib. 8 Ethic. c. 8.* in quolibet amicitiæ genere æqualitas & similitudo potissimum est momentum, hoc principii loco ponimus, quò major est æqualitas in amicitia eò etiam major bonorum communio, & quo major est inæqualitas eò minor bonorum communio. Nam à gradibus amicitiæ dependent gradus communionis bonorum; & vice versa à gradibus communionis bonorum dependent gradus amicitiæ. Hæc si velimus ad amicitiam civilem applicare, priùs nobis explicandum erit, quid veniat nomine bonorum civilium, de quibus alicujus reipublicæ membra vi generalis illius amicitiæ participare debent. Cumprimis autem bona hæc civilia consistunt in tribus illis quæ Aristoteles *lib. 4. Politic. cap. 14.* cujuslibet reipublicæ partes constituit. Prima est τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, pars quæ definit ea quæ summam reipublicæ concernunt: alte-

ta τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς quæ circa magiſtratus verſatur: tertia τὸ δικάζον pars judiciaria. Iam abſq; ullâ difficultate principium antea allatum ad uſum hoc modo transferre licebit. Quo major eſt civium in aliquâ republica æqualitas, eò major quoque erit bonorum civilium communio; & quò major eſt inæqualitas, eò minor erit communio bonorum civilium jam recenſitorum. Inter hæc bona quàm maxime eminet primum: eſtque revera ipſa ſumma poteſtas quæ aliàs κυρία ἀρχὴ, δύναμις καὶ ἀρχὴ πολιτικὴ, ἄκρα ἐξουσία, docente Bodino *lib. 1. de rep. cap. 8*, Græcis nuncupatur. Prout ergo cives ratione æqualitatis vel inæqualitatis differunt, ita in hac vel illa republicâ major vel minor hujus etiam boni civilis cernitur communio.

IV. Hiſce fundamentis præſuppoſitis facilè patet, quænam reſpublicæ Comitia admittant, quænam reſpuant. In illo videlicet ſtatu, ubi omnes aliquid de ſumma reipublicæ participant, quin conventus publici obtineant dubitatione haut eget. Quia enim inter illos maxima eſt ſimilitudo, ſequitur, quod non minor inter eos amicitia intercedat, nec minor etiam bonorum civilium communio. Hac de cauſa in pleriſque Græciæ rebuſpublicis penes concionem, hoc eſt βυλὴν, ex omni populo pro civium magnitudine collectam, ſumma de omnibus vel majoribus ad rempublicam pertinentibus rebus deliberandi & decernendi fuit auctoritas. Plutarchus *in Solone*. Simili modo ex illa republicâ in quâ τὸ κύριον eſt penes paucos, eoſque vel virtuoſos vel nobiles vel divites Comitia quævis neutiquam ſunt tollenda. Quoniam enim inter illos non eſt magna inæqualitas, jus illius amicitiæ requirere videtur, ut ad deliberationes publicas admittantur. Exemplum ſit reſpublica Veneta: in quâ ſumma poteſtas eſt penes ſolos nobiles, qui in Concilio magno

gno, ut vocatur, omnes & singuli ferunt suffragia de illis quæ reipublicæ emolumentum concernunt: uti nos docuit Ampliss. Dn. Præses *in Dissertationibus de præcipuis universi orbis Rebuspubl.* In ea autem formâ regiminis in quâ unus summâ majestate pollet nulla Comitia celebrantur. Quia enim unus ille præstantissima virtute vel magna potentiâ reliquos, non singulos duntaxat sed universos, plurimum antecellit, hoc bono civili solus meritò vult esse instructus. Reperiuntur quidem regna μοναρχικά, in quibus Comitia haberi videas; sed in multis non nisi consilii causâ aut etiam dicis gratiâ hoc fieri solet. Sicuti enim haut rarò accidit, ut, quando rerumpublicarum formæ convertuntur, ob vitandam invidiam umbra duntaxat relinquatur & simulacrum ejus quod adimitur; ita quoque regna ex Democratiis & Oligarchiis orta permittunt comitia, quæ tamen nullius sunt auctoritatis. Tale quid Romanæ reipublicæ contigit, cum abrogato statu Democratico iterum ad unum summa rerum pervenisset. Conveniebat nempe multitudo ad publicas deliberationes, uti constat ex Suetonio, quando de Augusto p. 105 ita refert: *Comitiorum quoque pristinum jus reduxit, ac multiplici pœna coërcito ambitu, & Scaptensibus tribulibus suis die Comitiorum, ne quid à quoquam Candidato desiderarent, singula millia nummûm à se dividebat.* Attamen specioso ac plausibili libertatis nomine relicto, omnia ad nutum Principis agebantur. Christophorus Forstnerus *in Not. ad Taciti lib. 1. Annal. p. 22.* Talia fere sunt hodiè Comitia Regni Galliæ; in quibus Regi quidvis tantùm non pro lubitu statuendi est potestas. Olim enim quidem Comitia etiam illa Galliæ in majori fuerunt dignitate; sed à temporibus Ludovici XI. decrevit sensim magis magisque Ordinum potestas, eoque

exin-

exinde rarissima, atque ea exiguæ auctoritatis, in Gallia Comitia fuerunt. Videatur Franc. Hotomanni *FrancoGallia c. 27.*

V. Sic igitur manifestò liquet, regna planè absoluta, quæ Aristoteli παμβασιλικὰ dicuntur, Comitia aversari. Quando verò regia potestas vel cum paucis vel cum toto populo communicatur, tum res haud paulò aliter se habet. Si nimirum regius status mistus est cum forma populari, populus multum valet. Testatur hoc Regnum Sueciæ: in quo ad morem veteris reipublicæ Germannicæ etiam agricolæ conveniunt, & de summis negotiis deliberant. Quando regnum mistum est cum Aristocratia, ibi Optimates præter Regem multùm possunt. Hoc nostra Respublica RomanoGermanica confirmat: in qua summa potestas sic est divisa, ut Ordines una cum Imperatore de iis quæ ad τὸ κύριον pertinent, non ut magistratus sed ut partes principales publici regiminis, deliberent. Sicuti hoc expressè asseritur In der Ordnung des Regiments *Anno 1500. Tit.* von den zwanzigen. *In* R. A. *de Anno 1559.* §. damit dan hinfüro. R. A. *de Anno 1570.* §. weiters nachdem auch.

VI. HISCE præmissis, jam ratio ordinis postulat, ut sine ulteriori morâ nostram tractationem aggrediamur. Quæ tamen commodè institui haut poterit, nisi priùs exponamus, quâ methodo in hoc argumento versari velimus, nec non Comitiorum definitionem eorundemque divisionem in medium afferamus. De methodo tamen non est quod multùm simus soliciti, cum Amplìss. Dn. Præses in *libro de civili prudentia cap. 10.* plenâ manu persequatur omnia quæ illi attendenda sunt, cui tractationem politicam instituere consilium est. Quamobrem secuti illum, primò agemus de Comitiorum causa efficiente; postea

postea de causa materiali; deinde ea quoque persequemur, quæ causæ & formalis & simul finalis contemplatio nobis suppeditabit. Iam ad definitionem. Etsi autem variæ à variis Comitiorum descriptiones afferri soleant, tamen sequemur nos cumprimis Martinum Rumelinum. Ille *Diss. 3. part. 2. ad A. B.* ita : *Comitia sunt conventus totius corporis Imperii , aut certæ partis , ad aliquid deliberandum decernendumve reipublicæ causa instituti.* Ex qua definitione apparet, Comitia reipublicæ Romano Germanicæ esse in duplici differentia : nempe alia universalia alia particularia. Cum enim totum Imperii corpus ad deliberationes publicas congregatur , Vniversalia ; quando vero partes ad sciscendum decernendumve aliquid reipublicæ causa conveniunt, Particularia dicuntur celebrari.

VI. ORDINE jam invento statim initium facimus à CAVSA EFFICIENTE : cujus cum non eadem sit ratio , rectè vulgo in principalem & instrumentalem dividi solet. Principalis est à qua maxime actus aliquis aut opus aliquod peragitur. Instrumentalis est, qua principalis causa utitur ad producendum effectum tanquam instrumento. Illam Cæsar & Ordines Imperii in Comitiis constituunt, hanc eorundem legati. Hæc causa principalis rursus duplici modo potest considerari. Aut enim habet jus tantummodo standi in Comitiis, aut prætera gaudet potestate Imperii Ordines convocandi. Illud Cæsari & Ordinibus competit ; hoc Cæsari , ita tamen ut prius in indictionem consentiant Electores Imperii. Sane si historiarum monumenta inspiciamus, clarescit , veteris ævi Imperatores absque ullius assensu Ordines convocasse. Sic enim Eginhard. *in Vita Caroli Magni* scribit: *Congregatis solenniter de toto regno Francorum primoribus, cunctorum consilio, consortem sibi totius Regni & Imperia-*

lis nominis heredem Ludovicum filium constituit. Manifestius hoc elucet ex Sigefridi Presbyteri Misnensis *lib. 2. Epitom. Anno 1302.* Qui ita ait: *Facta pace inter Regem Romanum Albertum & Archiepiscopos supra dictos, quos idem Rex multum humiliaverat, statim ipse Rex facto edicto omnibus Principibus præcepit, ut ad curiam suam in festo Sebastiani Martyris Merseburgi celebrandam convenirent.* Simile quid in Friderici III *Reformatione Anno 1242 instituta* habetur ibi: Darumb / insonderheit her zu uns zukommen gebohten und geheissen haben. Cum autem fuisset observatum, priscos aliquot Cæsares non magnâ sæpe necessitate motos Comitia indixisse, Electores ex re fore arbitrati sunt, si hanc Imperatoris potestatem nonnihil limitarent. Hac fini à Carolo V Imperium jam capessente postulatum est, ut ad hanc legem se obstringeret: nulla Comitia imposterum absque Electorum consensu celebratum iri. Cui sanctioni etiam Imperator tum temporis non contradixit, sed se ad illam jurejurando obligavit. Sleidan. *lib. 1. de Statu Religion.* Ex hoc sane tempore Imperatores nulla Comitia irrequisito Electorum consensu temerè indixerunt. Quod ipsâ nonnullorum Imperii Recessuum prooemia satis demonstrant. *R. I. de Anno 1576.* §. Als haben wir *R. I. de Anno 1541.* § darzu haben wir. Quamvis autem consensus Electorum ad Statuum cougregationem Cæsari necessariò expectandus sit; tamen non magni est negotii, eum per literas aut legatos ab Electorum unoquoque impetrare. Quin hodie, sicubi videant tale negotium instare, quod generalem omnium Ordinum convocationem requirat, Imperatorem ad indicenda Comitia benevolè ipsimet Electores adhortari solent. Vti hoc potest colligi ex *Recess. Imp. de Anno 1555.* §. Und so abermahls. Vide *Capitulationem Ferdinandi IV Articul. 14. & Capitulat. Leopoldi I Artic. 17.*

IIX. Quando itaque summum reipublicæ periculum imminet, aut alia inevitabilis necessitas jubet, ut præsenti malo mutuis consiliis obviam eatur, hactenus reipublicæ satis benè est consultum, si summo capite gaudeat. Ceterùm quando Imperator vel extra fines Germaniæ commoratur, aut fato functus est, videri posset eo tempore deliberationes publicas cessare, quoniam nullus adest qui earundem curam sustineat. Verùm & his casibus exsurgentibus reipublicæ quam prudentissimè per leges fundamentales est prospectum. Quando enim Cæsar decessit, cura Imperii ad Electores Palatinum & Saxonicum, secundùm dispositionem A. B. *Artic. V*, transfertur; atque sic hi convocare Ordines Imperii nulla ratione impediuntur. Si verò Imperator peregrè abest; aut Respublica habet Regem Romanorum, aut non habet. Illo statu non est dubitandum, eidem jus convocandi Ordines competere. Hoc autem, potestas illa ad binos Electores iterum devolvitur. Quamvis enim *Tit. V* Aurea Bulla absentiæ Imperatoris expressam non faciat mentionem, tamen optima ratione ad hunc quoque casum extendi posse, rectè existimant Buxtorffius *ad d. Tit. A. B.* Martinus Rumelinus *Dissert. IV. part. 1. ad A. B.* Et de Palatino quidem res facilior est propter privilegium à pluribus Imperatoribus confirmatum, quod apertè absentiæ includit casum. So ein Römischer Käyser oder König über Berg oder aus dem Reich ist / seiner Liebden und einem jedem Pfaltz-Graven der Churfürst ist / die versehung und verwaltung desselben gebühret und zustehet / wie wir dann dasselbe auch seine hergebrachte Freyheit und *privilegium* hiervon *confirmiret* und bestätiget. Extat apud Marq. Freherum *ad Petrum de Andlo lib. 2. cap. 10.* & Joh. Limnæum *Tom. 1. Jur. publ. l. 3. c. 12. n. 36.*

 IX IN-

IX. INDICATIS iis qui jus indicendi Comitia habent, meritò nos transimus ad illos qui ad ea vocari solent. Et hi quidem Status Imperii Reichsstände appellantur. De iis autem ut plenè omnia constent, prius explicandum fuerit, quis in genere CIVIS nomen commereatur. Dicitur autem secundum Aristotelem *lib. 3. Polit. cap. 1.* civis, cui in illa civitate, cujus est civis, potestas est fungendi magistratu vel deliberativo vel judiciali. Hac verò definitione positâ, obscurum quoque nemini esse potest, quinam in nostra republica maxime cives nominandi sint. Scilicet illi, qui potestatem habent judicandi de iis quæ ad τὸ κύριον vel summam reipublicæ pertinent. Hoc sane jus suffragiorum adeo est proprium verorum civium alicujus civitatis, ut eorum essentiam unicè constituat. Adeoque quisquis eá potestate non pollet, civis propriè non dicendus est. Neque hic attendendum, an quis jure sit civis an injuria, nec an jure vel injuriâ hac potestate sit privatus. Simpliciter nempe asserimus, illum qui suo jure deliberationibus περὶ τȣ̃ κυρίȣ interest, esse reapse in civium censu. His verò solidis fundamentis, quæ Amplissimus Dn. Præses *in Disputatione de Germanici Imperii civibus*, nobis suppeditat, præmissis, absque ulla hæsitatione dicimus, illos ad Imperii Comitia necessariò vocandos esse, qui sunt veri & genuini cives & Ordines Imperii; hoc est, quibus reapse competit jus deliberandi de illis quæ ad summam majestatem reipublicæ Germanicæ spectant.

X. Ex his verò non poterit non recte rem intelligentibus illicò patere: illos totâ errare viâ, qui existimant, veram notam Civis ac Ordinis esse, matriculæ vel albo Ordinum inseri, aut collectiones ærario Imperii immediatè exsolvere posse. Et vero primò multæ respu-

respublicæ dantur in quibus civium numerus non est descriptus. Ita & in nostro Imperio Sigismundus Imperator Anno 1431 primùm curavit Ordines in matriculam referri; ante illius sane tempora nullum vestigium alicujus albi in antiquis monumentis appparet; & sic non nisi absurde dicendum esset, ante Sigismundum rempublicam nostram planè civibus caruisse. Deinde quod collectiones Imperii atinet, usu venire solet, ut illi etiam de bonis suis in publicum aliquid conferant qui sunt meri subditi: quod ipsum *thesis. 9. dict. Diss.* exemplo Poloniæ olim devictæ satis probat.

XI. Quia autem jam expositum, est quæ sit vera nota civis ac Ordinis Reipublicæ: ulteriùs nobis progrediendum esset & qui ad verorum civium censum semper pertinuerint ostendendum. Sed hæc res ita difficilis est, ut nihil certi hîc statuere possimus. Nam Respublica nostra plurimas passa est mutationes: nec præterea ullum monumentum extat, ex quo verus civium numerus, qui quovis tempore fuerit, possit innotescere. Circumferuntur quidem nonnullæ Ordinum tabulæ, quibus illi in quaterniones sunt divisi, sed continent putida & anilia commenta. Sub Sigismundo & sequentibus Imperatoribus actum fuit, ut tandem certa Ordinum matricula conficeretur: sed licet aliquid circa hoc negotium definitum fuerit, tamen haut levis incertitudo mansit. Cum enim bella Turcica & Bohemica tum temporis ingruerent, eaque autoritate publicâ essent gerenda, plurimi id egerunt ut amplissimus Ordinum numerus constitueretur. Haut ineptè enim collegerunt, diviso in plures publico tributo onera reddi multùm tolerabiliora. Atque sic apparet, ex illâ quoque Ordinum descriptione nihil certi colligi posse. Hoc ipsum cum Status Imperii tum temporis animadverterent,

noluerunt hanc rem crassis occultatam & circumfusam tenebris diutiùs latere. Quamobrem Anno 1521 majori diligentiâ priscos errores correxerunt, & matriculam confecerunt accuratiorem. Sed quod nec illa omnem rem conficiat, clare ostendit Ampl. Dn. Præs. *d. l. Thesi 49.*

XII. Quamvis autem, uti dictum, nec hodie omnino certi quicquam hacde re affirmare possimus, tamen illud constat, Ordines Imperii in tres classes esse divisos: in Electores, Principes & Vrbes Imperiales. Jacob. Lampadius *Tractat. de Rep. Rom. German. parte III. cap. 8. num. 23.* Electores sunt vel Ecclesiastici vel Seculares, Principes iterum vel sacri vel politici. Illius classis sunt Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Magistri Ordinum militarium sacrorum, quotquot eorum territorium ab Imperio immediate dependens possident. Ad alteram pertinent Archiduces, Duces, Principes, Marchiones, Comites & Barones. Ultimo loco sunt Civitates, quæ proximè Imperio subsunt & territoria Imperii obtinent. Quod adeò verum est, ut hodie jus civitatis absque territorio consistere haut possit. Reinkingk *Tract. de Regim. Sec. & Eccles. lib. 1. Class. V. c. 10. n. 26.* Lubens quidem fateor, hoc ipsum à multis propterea in controversiam vocari, quod Status Imperii non feudatariæ possessionis dignitas, sed personæ celsitudo sit; non glebæ pretium, sed summi principis præmium. Zach. Victor *de caus. exemt. Imp. conclus. 28.* Attamen, ut nunc sunt Imperii mores, soli illi, qui provincias Imperio immediatè subjectas possident jus suffragandi in Comitiis habent. Et vero convenit hoc cum novissimâ Imperii sanctione: quæ obnixè inculcat, neminem nisi feudo regali instructum ad Senatum Principum admittendum esse

X. X.

X. X. *de anno 1654.* §. Uber dieses haben wir. Interfuère quidem semel iterumq; illis deliberationibus novi quidam Principes, sed reliqui conquesti sunt, sibi æquari illos, qui nihil aut parùm bonorum immediatorum in Imperio sibi hactenus comparaverant. Limnæus *Tom. V. Iur. publ. In Addit. ad lib. II. cap. 7. n. 79.* Auctor der Grundfeste des heiligen Römischen Reichs *parte II. cap. 5.*

XIII. Recensitis ὡς ἐν παρόδῳ Imperii Ordinibus, statim se nobilis offert quæstio: An Ecclesiastici Proceres ad Comitia vocari possint, illi qui à Pontifice Romano pallium nondum acceperunt aut ab eodem non confirmati sunt? Quæstio hæc, si paulo accuratiùs perpenditur, videtur omnino affirmanda esse. Status enim sacri hoc jus exercent non ut Archiepiscopi, Episcopi, aut Prælati, sed quatenus sunt Principes & cives Imperii, quo nomine illos indigitari non ex uno loco A. B. constat, ex *cap. 1. pr. cap. 2. & cap. 3.* Et quamvis in Concordatis Nationis Germanicæ quæ Fridericus III cum Nicolao Quinto iniit, cautum sit, ne Imperator ulli Ecclesiastico Ordini regalia conferat, priusquam à Pontifice fuerit investitus; quod tamen hoc non obstante Imperatori liceat Archiepiscopis & Episcopis ante confirmationem Papalem jura civium largiri, omni dubio caret. Siquidem Concordatis illis non obligantur successores, quatenus Cæsaris & totius Imperii juri contrariantur. Arnoldus Engelbrecht Cancellarius, avus meus piæ memoriæ *Dissert. de Jurisdictione thesi 67.* Adde Buxtorff. *ad A. B. thes. 18.*

XIV. Hæc res occasionem præbuit insigni illi injuriæ, quâ Archiepiscopi & Episcopi Augustanæ Confessioni addicti superiori seculo affecti sunt. Cum enim Pontificis jugum planè excuterent, Ordines plerique Pontificii illos Vatiniano pene odio fuere prosecuti; idque

que unicè egerunt ut omnibus regalibus privarentur. Lis hæc diu, & non absque summo fervore, utrinque fuit agitata, donec tandem in R. A. *de Anno* 1555. §. Und nach dem constitutum est: ut Clerus à Catholicis ad Protestantium sacra abiens ab Episcopatibus, & consequenter omnibus juribus quæ illis sunt annexa, removeatur. Licet autem hæc Ferdinandi I. Constitutio, quæ der Geistliche Vorbehalt nuncupari solet, in vim legis non transierit, ut accuratè ostendit Lampadius *d. Tr. part. 3. c. n. n. 15. 16. & seqq.* magis prolixe autem libello singulari, quem vernacula lingua ficto Scipionis Aretini nomine edidit: tamen hoc operata est, ut Episcopi Protestantes à jure Comitiorum per intervallum temporis haut exiguum fuerint exclusi. Uti hoc apparet ex *Transactionis Pragens. de Anno* 1635. §. Anlangend die *sessiones* und *Vota*. Quæ res cum acerrimas contentiones & diffidia capitalia in Imperio gigneret, pace inter Germaniam & Regnum Sueciæ Osnabrugis Anno 1648 facta, statutum fuit, ut Archiepiscopi & Episcopi Augustanæ Confesioni addicti, si qui fuerint, rursus ad Comitia admitterentur, loco tamen à reliquis separato sedentes *Instr. Pac. Cæsar. Suec. Artic. V. §. 6.* Quod ipsum à Ferdinando III in proximis Comitiis de Anno 1654 fuisse observatum, & notum aliàs & testatur Auctor der Grundfeste *part.* 1. *cap.* 5.

XV. Antequam porrò hinc abeamus, paucis dispiciendum erit: an Sede vacante Archiepiscopi vel Episcopi locus etiam in Comitiis sit vacuus, an vero Capitulum interea eundem occupet? Doctores Juris Canonici nonnullos textus adducere solent, ex quibus posterius evincere conantur. Credunt autem, huic rei quam maximè subservire regulas vulgatas: Potestas Episcopalis residet penes Capitulum; In omnibus, in quibus non præjudicatur Episcopo,

scopo. Capitulum potest supplere vicem Episcopi. *Cap. His quæ. X. de Majorit & obedient.* Et vero huic quàm plurimi actus respondent, quos Capitulum Sede vacante exercere potest. Ita instituit præsentatos si sint idonei, *cap. 1. de instit. in 6to.* præbendas confert, *c. unic. in pr. ne se de vacant. aliq. innov. in 6to.* dat literas dimissorias: facit statuta pertinentia ad totam diœcesin, *c. fin. de Const. in 6to.* Ungepaur *ad Tit. X. Ne sede vacante.* Sed quod jure Comitiorum Capitulum gaudeat, ex allegatis textibus vix probari potest. Licet enim regulæ supra adductæ suâ non careant veritate, perquam tamen difficile est, jus aliquod singulare exinde, idque maximi momenti, velle astruere. Quando autem leges Imperii in auxilium vocamus, res est multò expeditior; nam ex subscriptionibus apparet, Capitula plus una vice in deliberationibus Imperii locum invenisse. Ita Probst Dechand und Capitul des Thumstiffs Freysingen. *R. I. Anni 1559.* Dechand und Capitul des Stiffts Halberstadt. *R. I. Anni 1576.* Sed de his satis.

XVI. Postquam verò de Principibus Ecclesiasticis fuit actum, jam festino ad SECULARES Notandum autem est, quod omnes, qui quidem Imperii Germanici finibus continentur, & territorium aliquod ab Imperio obtinent, ad Comitia vocari debeant. Quod si autem in minorennitate adhuc sint constituti, eorum tutores hoc officio defungi solent. Æquissimum sanè est, ut alius illius vices sustineat qui negotia ad se pertinentia propter lubricam ætatem ipse administrare nequit. Hinc R. A. *de Anno 1594* subscripsit Fridericus Wilhelmus Hertzog zu Sachsen / in Vormundschafft / und der Chur-Sachsen Administrator; nec non *Recessui Imperii de Anno 1654* Maria Anna Vidua Electoris Bavariæ, nomine filii Ferdinandi

Mariæ subscripsit. Majorennes facti propriâ auctoritate deliberationibus publicis intersunt. Quod ipsum quoque illis ante petitam intra annum investituram licere, multis exemplis commonstrat Limnæus *Tom. 3. Jur. publ. lib. 9. c. 1. n. 52.*

XVII. Non præterea incommodè hîc quæritur: an Reges Bohæmiæ in Comitiis Imperii sessionis & sententiæ dicendæ jus habeant. Certe si perpetuam rerum Germanicarum historiam ob oculos ponamus, patet, illos ad Ordinum conventus diu satis vocatos fuisse. Nam Anno 1156 Vladislaum Regem in Comitiis Ratisbonæ celebratis sessionem atque suffragium obiisse, testatur Güntherus *in Ligurino lib. 5. in princ.* Cui etiam respondet decretum Friderici I apud Goldastum *Tom. 1. Const. Imp. p. 288.* Cum Anno 1387 conventus generalis à Wenceslao Mergetheimi in Franconia haberetur, Regis Bohæmiæ legati isthuc quoque missi sunt. Lehmannus *lib. 7. Chron. Spirinf. c. 68.* In Comitiis Anno 1461 à Friderico III Egræ habitis Georgius Rex Bohæmiæ cum Cæsare & reliquis Statibus Imperii de salute reipublicæ consultavit. Zacharias Theobaldus *in tract. de bello Hussitico part. 3. Anno 1461.* Postquam autem Rex Bohæmiæ Anno 1468 à Collegio Electorali fuit exclusus, jus Comitiorum videtur hoc regnum perdidisse. Huic autem exclusioni causam dederat Vladislaus Rex: qui cum esset Polonus & noviter ad regnum Bohæmiæ absque Cæsaris auctoritate assumtus, ab arcanis Reipublicæ fuit remotus. Ex hoc tempore Reges Bohæmiæ Comitiis non interfuisse, existimat Carpzovius *ad Legem Reg. Germ. Cap. V. sect. 9.* Sed Melchior Goldastus *libr. de Regno Bohemiæ* testatur Carolum V ad Comitia Wormatiæ habita Ferdinandum fratrem Bohæmiæ Regem citasse, eundemque ibi per legatos

legatos comparuisse ; quod etiam Anno 1530 factum esse memorat. Ex quibus apparet, valde dubium esse, quamdiu Regnum Bohæmiæ jus Comitiorum retinuerit. Sed quicquid hujus rei sit, hodie ad Comitia non vocatur, neque voto aut sessione in illis fruitur. Facit huc responsum Ferdinandi I Regis Bohæmiæ ad Carolum V in Comitiis Augustanis Anno 1548 celebratis, ubi inter alia ita loquitur Ferdinandus: Zu deme das ein König zu Böhmen zu einigem Reichstage nicht beschrieben würde/ noch weder Stand noch Stimme im Reichsraht hette. Hoc responsum recitat Arumæus *Tract. de Comitiis c. 4. n. 58.* Non propterea tamen existimandum est, Regem Bohæmiæ nulla ratione esse Statum Imperii. Quum enim in eo vera Status nota consistat, ut quis de maximis gravissimisque Sacri Imperii negotiis jus habeat simul deliberandi, superest adhuc illi Regno Bohæmiæ jus deliberandi constituendique ea quæ ad eligendum summum Imperii caput pertinent. Quæ deliberatio non sane levis sed maximi est momenti. Ideoque hac etiam in re non possumus non sequi Ampl. Dn. Præsid. *in libr. de Finibus Imperii c. 29.*

XIIX. Vti autem de Rege Bohæmiæ ita etiam de Nobilibus immediatis solet controverti, an sint Status Imperii votumque & sessionem in Comitiis habeant. Et verò, si pristini temporis memoriam recolimus, antiquissimâ Imperii tempestate solere eos Comitiis Imperii interesse, videtur extra controversiam collocandum esse. Imò admodum est verosimile, adhuc Carolo IVto Imperatore illos in publicis Imperii Comitiis locum aliquem inter reliquos Status habuisse. Apparet sanè hoc ex tenore Aureæ Bullæ. Mit gutem Raht unser und des H. Reichs Churfürsten / Fürsten / Graben / Freiherrn / Rittern/

Dddd 2 Knechten/

Knechten und Stdnden. *In pr. Reformationis Friderici III de Anno 1442.* ibi: Freiherrn / Rittern / Knechte und Stäte. Videatur *Bulla Sigismundi Imp. apud Goldastum Tom. I. Const. Imp. p. 398.* Fortassis autem illa pristina formula manserat, re ipsa pridem cessante. Certissimum enim est, ultimis temporibus rariùs illos & tandem nunquam ad Comitia venisse. Quo autem tempore hanc dignitatem amiserint, difficile est pronunciatu. Interim si Maximiliani I. & seqq. Imperatorum constitutiones inspicimus, in illis Nobilium nullam fieri mentionem animadvertimus. Quî autem factum sit, ut à jure Comitiorum fuerint exclusi, certò forte definiri nequit. Quin Limnæus *Tom. 2. Jur. publici l. 1. c. 3. n. 25* illos ridet, qui hujus rei causam indagare volunt, atque omne illud à libera Imperatoris voluntate dependere existimat. Attamen illorum opinio longe est similior vero, qui Ordinem Equestrem hac dignitate idcirco privatum esse arbitrantur, quod ipse publicis collectis Imperio succurrere detrectaverit. Hæc enim ratio habetur in *Consilio Ludovici Grempii & Hieronymi* zum Lamb von der Erbahren Reichsstädte Stand und Stimme/ quod cum seorsim pridem fuisset editum, post insertum est à Besoldo *Thesauro Practico voce* Reichsstandt. Adde eundem Besoldum *in discursu de Ordine Equestri.* Quamvis autem hodiè certissimi juris sit, Nobiles Immediatos Comitiorum non esse participes, Hippolitus tamen à Treisbach in dem unvorgreiflichen bedencken über etzliche fragen der freyen Reichs Ritterschafft in Schwaben Francken und Rheinstrom Stand und session betreffend / hujus Ordinis honoratissimi patrocinium suscepit. Sed ejus argumenta benè emedullavit Limnæus *Tom. 4. Jur. public. in Addit. ad lib. 6. cap. 3. num 10.* & in *Annot. ad Capit. Carol. V. p. 222.* ubi

ubi rem omnem prolixè perſequitur. Et tantùm quidem de Comitiorum cauſa efficiente.

XIX. CAVSAM, porro efficientem ſtatim excipit CAVSA MATERIALIS quam in noſtra tractatione conſtituunt res illæ quæ ſub deliberationem cadunt. Jam verò ex iis quæ ſupra ſunt allata liquet, illas res cumprimis in deliberationem venire, quæ ad τὸ κύριον ſive ſummam reipublicæ pertinent. Licet autem hodierni ſcriprores Politici hoc ipſum variis rebus determinare ſoleant, nos tamen ſequemur communem doctorem Ariſtotelem, qui *lib.* 4. *Politic. c. 14.* tres partes eſſe rectè docet, in quibus ſumma reipublicæ conſiſtit; primam, quæ poteſtatem habet deliberandi de arduis civitatis negotiis; ſecundam in magiſtratibus, tertiam quæ in judiciis conſiſtit. His veſtigiis verò inſiſtentes, Comitiorum cauſam materialem ſecundum tres illas partes explicabimus. In primo igitur membro conſideranda veniunt negotia maximi momenti, quæ ab Ariſtotele *lib. 1. Rhetor. c. 4* ex parte enumerantur. Nos melioris ordinis gratiâ diſpeſcemus ea, in negotia quæ intra limites ipſius ſocietatis terminantur & quæ exteros reſpiciunt, Illa ſunt legumlatio, & deliberatio de tributis colligendis, quo loco de nummis cudendis nonnulla addemus. Hæc ſunt bellum & pax, cuſtodia regionis, importanda & exportanda, & deniq; fœdera.

XX. Sed inter ea quæ intra limites ſocietatis civilis terminantur primas ſibi partes vendicat LEGVMLATIO, unde hæc facultas Ariſtoteli prudenter ἀρχιτεκτονικὴ *lib. 6 Ethic. c. 8.* appellatur. Videtur autem duplici ratione objectum conſultationum Leges conſtituere poſſe. Deliberatur enim vel de legibus latis vel de legibus ferendis. Leges jam latæ ſunt vel publicæ vel privatæ; illæ ſtatum reipublicæ hæ ſingulorum negotia privata reſpiciunt. Le-

ea quæ jam constituta sunt & in usum reipublicæ transierunt contrariis decretis possint limitari, non dubitamus. Confirmant hoc Imperii Recessus; ex quorum inspectione discimus, anteriores constitutiones pro statu & utilitate reipublicæ sæpiùs fuisse immutatas. Erklärung des Landfriedens zu Augspurg *Anno 1500* aufgerichtet *Tit.* vom aufgerichteten Landfrieden *ibi:* Etliche geendert. R. A zu Augspurg *Anno* 1555. §. Und wiewol.

XXI. Haud dissimili ratione Cæsar & Ordines Imperii circa leges privatas versantur. Quando enim eas aliquà obscuritate laborare animadvertunt, illarum mentem uberius explanant. Hinc est, quod in Comitiis *Anno 1557 Spiræ habitis* § Ferner. promittant, se fore interpretes Ordinationis Cameræ, si forte judices aut assessores illius sententiam in omnibus plenè percipere nequeant. Si leges in desuetudinem fortassis abiere, Cæsar & Status Imperii dant operam, ut major illis auctoritas concilietur. Hoc satis apparet ex *proœmio Ordinat. Cameræ de Anno 1655.* R A. zu Augspurg *Anno 1500. Tit.* Von überflüssigkeit der Kleider und andern. Quod leges catenus etiam præbeant materiam publicis Imperii deliberationibus, quatenus jam promulgatæ aut receptæ pro utilitate reipublicæ sint mutandæ aut planè refigendæ, declarant Recessus Imperii, in quibus à jure communi & constitutionibus anteà latis passim receditur. *Reformat. Politic. sub Recess. de Anno 1548 & 1577 Tit.* Von der Pupillen oder Minderjährigen Kinder *Tutorn* und Vormündern R. A. zu Augspurg *Anno* 1548. §. Als auch in des H. R. Reichs hiebevor. Quia etiam consuetudo non minùs species juris est, quam jus scriptum, facilè apparet, neque illam in Comitiis debere negligi. Hinc fieri videas, ut laudabiles Imperii & singulorum locorum consuetudines confirmentur. Die Ordnung der

Notæ.

quod expendi non potest nisi oculis in scopum directis, & mediis omnibus ad scopum tanquam ad regulam certissimam examinatis. Ita disserit Amplissimus Dn. Præses *cap. 8. lib. de Civili prud.* Quia autem finis cujuslibet reipublicæ est vel internus vel externus, leges, ceu media ad utrumq; finem, accuratè erunt componendæ. Est autem finis externus in Imperii republicâ vera civilis felicitas; quæ in eo consistit, ut cives operentur secundùm virtutem & rerum sufficientia sint instructi. Finis internus, ut in omnibus actibus civilibus, heic reapse idem quid est cum causâ formali, consistitque in eo, ut Cæsar & Ordines in rectam mistionem Summæ potestatis partium unanimiter conspirent.

XXIV. Ex dictis facilè fit manifestum, quem scopum nostri Proceres in hac parte deliberationis sibi habeant propositum. Quia scilicet respublica Imperii intendit veram felicitatem, huc primò omnes conatus inflectunt, ut leges bonæ & simpliciter justæ condantur; hoc est, tales quæ directè virtutum actus jubent, vetant vero actus vitiorum. Harum ingentem cumulum in Imperii Constitutionibus illi reperire licet, qui eas paulo accuratiùs pensitare haut gravabitur. R. A. zu Trier und Cölln *Anno* 1512 *Tit.* Von Gotteslesterern. § Deßgleichen. *Reformation* guter Policey zu Augspurg *Anno* 1548 auffgerichtet. *Tit.* Vom zutrincken. *& Tit.* Von unordentlicher köstligkeit der Kleidung. Deinde haut minor cura conservando publico Statui impenditur. Cum verò Imperii respublica ex Monarchia & Aristocratia sit composita, deliberationes quoque eò diriguntur, ut harmonia quæ & inter ipsos Ordines, & inter Imperatorem & Ordines est, salutaribus legibus stabiliatur. Quod quomodo fiat, jam erit nonnihil & saltim παχυλῶς dispiciendum. Igitur Aristocratiam maxime tuetur ac conservat, si caveatur, ne

unus in civitate honoribus, opibus, ac potentia usque adeo excellat, ut cæteris civibus possit esse formidabilis. Tale remedium suppeditat Aristoteles *lib. V Politic. c. 8.* *Commune autem est*, ait, *& in populo, & in paucorum dominatu, & in principatu, & in omni republica, neque augere valde quempiam præter justam mensuram: sed potiùs parvos & diuturnos honores tribuere, quàm brevi magnos.* Hac in re sane circumspecte Veneti agunt, dum nemini ex suo genere manum militarem temerè concredunt; aut licet concredant, tamen alas tàm indigenæ quàm peregrini ducis adeò arctè circumcidunt, ut illi altiùs quam Senatus velit, evolare non possint. Hoc cum & Imperii reipublicæ conducat, Cæsar & Status Imperii cum aliqua curâ omnia illa circumspiciunt, quæ alicujus auctoritatem ita augere possint, ut reliquis metuendus sit. Hac quidem de causa invisæ sunt arces ad æmulationem alterius exstructæ, & munimenta quæ prædonibus & pacis publicæ turbatoribus receptacula præbere possunt. R. A. zu Regenspurg *Anni* 1567 § Wiewol wir nun nach solcher R. A. zu Regenspurg *Anni* 1567 § Dieweil, uns den Erklärung des Landfriedens *Tit.* Wieder der Ganerben Schloß. Cum etiam alicujus Principis auctoritas facilè metuenda sumat incrementa, si cum exteris rebuspublicis aut potentibus vicinis fœdere jungatur; huic etiam rei in Comitiis Imperii certi limites præscribuntur. Enata hinc est Maximiliani I constitutio, quæ ejusmodi fœdera absque Imperii auctoritate facta irrita pronunciat. R. A. zu Wormbs *Anni 1495 Tit.* Die Königliche. Quanquam hæc lex non ea qua par fuit sanctitate fuerit observata, tandemque per transactionem Osnabruggensem certâ sub conditione abrogata sit. *Inst. Pac. Cæsar. Suec. Art. 8. §. Gaudeant.* Quoniam verò respublicâ Imperii, uti jam monitum, non solum

lùm ſtatus Ariſtocraticus ſed etiam Monarchicus quadamtenus obtinet, hinc neceſſe eſt, ut in conſultationibus Imperii hujus quoque ratio habeatur. Creditur autem prudenter optimè illi conſuli, ſi Imperatori ſumma quædam jura ſoli reſerventur. Quod etiam factum eſſe probatur ex *A. B. Art. V.* Ordnung des Regiments *Anni 1542.* zu Wormbs §. Und behalten uns bevor. R. A. zu Speyer *Anno 1542.* §. Hierumb und dieweil.

XXV. Præter has portò leges ſunt etiam aliæ, quæ ſingulorum negótia privata dirigunt; de his vero quin in publicis Imperii conventibus deliberetur, nulla ratio nos dubitare ſinit. Notandum autem eſt, quod in illarum promulgatione ad ſcopum reipublicæ non ſemper eâ quidem ratione quâ fit in legibus quæ ad ſtatum pertinent reſpiciatur. Quod fit, quia negotia illa priora omni fere tem. pore ſunt eadem, nec pro diverſitate rerumpublicarum valdè mutantur. Interim negari non poteſt, privatorum actus nonnunquam civitatis regimen & ſtatum publicum attingere. Id quod ſi Legislator viderit, officio ejus incumbit, ut illos accuratâ prudentia ſecundùm reipublicæ ſuæ ſcopum diſponat. Vide *caput 6. libri de civili prudentia.* Cæterùm ut conſtet, qua ratione Imperator & Ordines in Comitiis de legibus privatis condendis deliberent, obſervandum eſt; civitatem ex vicis, hos ex familiis, familias ex ſocietatibus primis, conjugali herili & paterna, compoſitas eſſe, atque ſingulas ſocietates peculiaribus juribus gaudere, nec abſque illis vel ad leve momentum conſiſtere poſſe. Hiſce autem præſuppoſitis aſſerimus, deliberationes circa hoc negotium illuc ſpectare, ut tales leges promulgentur, quæ vicum, familiam, deinde conjugalem herilem & paternam ſocietates conſervent, aut conſervare credantur. Hoc ſi quis pernoſcere velit, inſpiciat

Imperii Recessus, qui ingentem harum legum cumulum suppeditabunt.

XXVI. Quoniam porrò res nostræ eò pervenerunt, ut è publico ærario non modò non nervi bellorum sed nec pacis subsidia Imperatori aut Imperio amplius suptant, meritò conquerente Julio Pflugio Episcopo Naumburg. in *Oratione de Ordinanda republica Germaniæ*, nulla fereComitia celebrantur, in quibus non de CONTRIBVTIONIBVS agatur. Quæ cum Imperator non aliter quam prævio consilio & consensu Imperii Statuum imponere possit *Instr. Pac. Artic. 8.* §. *Gaudeant*: jam videbimus, quâ ratione de collectis Imperii consultationes iniri soleant. Sunt autem contributiones duplicis generis. Aliæ sunt Ordinariæ, aliæ Extraordinariæ. Ordinariæ sunt, quæ ex legis provisione certam, quotannis semel vel sæpiùs etiam recurrentem, vel regularem habent præstationem, in ordinarios & quotidianos reipublicæ usus & negotia impendendam, ex bonis quæ possessor in territorio magistratus collectantis posidet. *l fin. C. sine censu vel reliquis &c.* Extraordinariæ sunt, quæ ærario ordinariâ collatione constitutâ exhausto, personis principaliter, contemplatione rerum quas possident, modò majores modò minores, indicuntur ob necessitatem publicam incidentem, idque ad tempus, donec necessitas illa cessaverit. Speidelius *in Speculo verbo* Steur Schatzunge. Collectiones Ordinariæ in Germanico Imperio sunt der Anschlag des Römerzüges. Licet enim singulis annis expeditio Romana non exerceatur, tamen obligationem perpetuam habet. Huc etiam referenda est contributio Statuum zu unterhaltung des Cammergerichts. Quæ ut initiò temporaria fuerit & extraordinaria visa R. A. zu Speier *Anni 1544* § So viel das Recht belanget. R. A. zu Augspurg *Anni 1548* § Dieweil auch

auch unser Keyserliche Cammergerichte: postea tamen perpetua facta est & ordinaria *Ordin. Cam. part 1. Tit. 42 & seqq.* R. A. zu Augspurg *Anni 1566* § Damit auch diese acht. R. A. zu Regenspurg *Anno* 1654. §. Dieweil auch jährlich. Postquam itaque circa has collectas certi quid est constitutum, non amplius sunt adæquatum objectum Comitiorum, sed tantum illæ quæ dicuntur Extraordinariæ. Sunt autem hæ in duplici differentia; vel enim ad negotia pacis, vel ad negotia belli spectant. Hujus generis est die Türcken-steur. Quæ ad pacis negotia pertinent, pro varietate utilitatis reipublicæ variæ esse possunt. Tales sunt quæ legationibus impenduntur. R. A. zu Regenspurg *Anno* 1598. §. Dieweil aber. Primò omnium autem attenditur, an talis reipublicæ necessitas immineat, quæ tributorum collectionem postulet; quæ si appareat, communi suffragio collectio generalis decernitur. Uti videre est ex R. A. zu Nürnberg *Anni 1524* § Item als auch. R. A. zu Augspurg *Anni* 1530 § Demnach wir *& seq.* Quando bellicæ contributiones sunt exsolvendæ, ante omnia deliberatur, an pecuniâ reipublicæ sit succurrendum an vero milite. Si animadvertatur Imperii rebus pecuniâ numeratâ magis consuli, eadem etiam promittitur R. A. zu Augspurg *Anni* 1548 § Ferner haben wir aus R. A. zu Augspurg *Anni 1551* §. So haben wir *in fin. & seq. in pr.* Sin vero reipublicæ necessitas militem requirat, ad illum mittendum Ordines se obligant R. A. zu Regenspurg *Anno 1576.* §. In selben R. A. zu Nüruberg *Anni* 1521 § Item haben wir uns.

XXVII. Ad majestatis præterea jura quoque refertur potestas περὶ νόμισμα; circa MONETAM, uti docet Aristoteles quoq; 2 *Oecon. 2.* Sed Jus hoc monetæ duplici ratione potest considerari, nam vel est in communibus legibus nummariis, & ad Comitia pertinet. Jacob. Lampad. *Tract.*

de Rep. Rom. Germ. part. 3. cap. 14. num. 18. vel in concedendo alicui cudendæ monetæ jure consistit. Posterior hæc potestas Cæsaris & Electorum est. *Capit. Rudolphi Imp.* §. Wir sollen und wollen auch hinfüro ohn vorwissen der sechs Churfürsten. Prout autem jus monetæ Comitiorum objectum constituit, variis modis inter Cæsarem & Status Imperii de illo consultationes instituuntur. Hoc ut eò rectiùs appareat, primò notandum est, quod nummus sit instrumentum commerciorum, sine quibus respublica diu durare non potest. Quo posito sequitur, nummi materiam debere esse talem, quæ placeat iis, cum quibus commercia exercemus sive peregrinis sive civibus. Quoniam verò metallum est talis materia, curari debet, ut nummi quàm maximè ex auro argento & ære cudantur. Hæc enim metalla omnibus gentibus maximè sunt accepta, inque eo habentur precio, ut reliqua præ his parvi æstimentur. Heic autem benè observandum est, quod nummi ex ære parciùs sint cudendi, aut si aliquando mistio metallorum instituatur, illa legibus determinari debeat. Hæc uti ipsa natura & cujuscunque reipublicæ salus postulat, ita summo studio in Comitiis Imperii sæpiùs fuisse observata, constat ex legibus quas hunc in finem videmus esse promulgatas. R. A. zu Auspurg *Anni* 1500 § Weiter & passim. Keysers *Ferdinandi* Newe Müntzordnung. *Anni* 1559. Antequam autem porrò ostendamus, quâ curâ hoc negotium à Statibus pertractetur, lubet locum elegantissimum ex Aristotelis *lib.* 1. *Polit. c.* 6 adducere, qui rem multùm illustrare poterit. *Primùm quidem simpliciter est definitum magnitudine & pondere, postremo autem nota impressa ut liberet ipsos cura mensurandi. Nota enim est quantitatis indicium.* Hoc observato, non est obscurum, pretium seu quantitatem, quam character exprimit, constituere bonâ ex parte nummi essentiam. Quia autem hoc pretium num-

nummus non habet vi naturali materiæ & substantiæ suæ, necesse est, ut illud eidem à Majestate pro utilitate reipublicæ simul imprimatur. Ad hæc principia si quis leges Imperii velit examinare, ille ultro fatebitur, quàm prudentissimè se nostros Proceres in justis nummorum preciis determinandis gessisse. Keysers *Ferdinandi* Newe Müntzordnung *Anni 1559* R. A. zu Speyer *Anni 1570*.

XXVIII. Pertractatis verò iis quæ intra civilem societatem terminantur, jam ad ea quoque accedimus, quæ extra illam finitimos vel exteros respiciunt. Inter ea autem primum locum obtinet JUS BELLI GERENDI. Quod licet inter summa Majestatis regalia referatur Joh. Bodin *lib. 1. de Rep. cap. 10.* Anton Coler. *de Jure Imperii Germ. sect. 28.* Imperator tamen absque Ordinum consensu circa illud nihil disponere potest. Elucet verò hoc ex Imperii Constitutionibus, in quibus expresse hac in parte Imperatoris potestas limitatur. Handhabung des Friedens zu Wormbs *Anni 1495 Tit.* Die Königliche Majestät sol keinen Krieg anfahen. Et *Instr. Pac. d. Artic. 8. §. Gandeant*. Vid. Limn. *in Annot. ad Capit. Caroli V. p. 185.* ubi ab antiquissimis temporibus hoc ita observatum fuisse, demonstrat. Quando igitur Ordines à Cæsare ad bellum decernendum instigantur, potissimùm illi provident, an reipublicæ necessitas exigat, ut arma corripiantur: quo satis perspecto, communi demum suffragio Imperatoris voto respondent. R. A. zu Regenspurg *Anni 1527.* §. darauff also. R. A. zu Speyer *Anni 1542* § Und dieweil nun dieser anschlag/ *ibi*, nohtwendig und Christlich vorgenommen. Postquam autem de causæ justitia Ordines certiores facti sunt, statim de nervo & apparatu belli gerendi solent esse solliciti. Militares enim expensæ & hostium incursiones multâ egent diligentiâ; & non possunt citra pecuniam hæc agi, fatente Justiniano

niano *in Novell.* 8. *cap.* 10. §. 2. Igitur summoperè laboratur, quâ ratione tantum pecuniæ & commeatus à singulis Ordinum possit in unum conferri, quod bello alendo sufficiat R. A. zu Augspurg *anni* 1548 §. Ferner haben die. R. A. zu Regenspurg. *Anni* 1557 §. So haben. R. A. zu Regenspurg *Anni* 1641 §. Anreichend die auffrichtung gewisser *magazin*. Nec in hoc acquiescunt Ordines, sed præterea dant operam; ut milite pedestri vel equestri aut utroque à Statibus, ratione bonorum quæ possident, Imperio succuratur. Quemadmodum superioris quoq; anni experientia edocuit, cum pro libertate & finibus tuendis bellum contra Turcam susciperetur. Cum etiam militaris sine duce turba sit corpus sine spiritu (ut verè dicit Perdiccas apud Curtium *lib.* 10.) Imperator & Ordines in hoc etiam multùm sunt occupati, ut duces summâ prudentia, nec minori rei militaris peritiâ & auctoritate instructi exercitui præficiantur. R. A. zu Regenspurg *Anni* 1557 §. Als dann ferner. R. A. zu Regenspurg *Anni* 1541 §. Und dieweil uns. R. A. zu Augspurg *Anni* 1500. *Tit.* Deß Reichshauptman betreffend.

XXIX Jus belli verò statim excipit potestas PACEM PANGENDI. Finis enim belli pax est: ut habet quoq; Aristoteles 7, *Polit. cap.* 15, ac propterea bellum geritur, ut in pace iterum degatur. Aristot. *X. Ethic. cap.* 7. Hugo Grot. *de I. B. & Pac. cap.* 1. *lib.* 1. Quemadmodum autem jus belli inter Imperatorem & Ordines est divisum, ita etiam pax non aliter est decernenda, quàm prævio Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu R. A. zu Trier und Cölln *Anno* 1512. §. Item ob uns. *Instr. Pac. d. Art.* Quando itaque Cæsar Ordinum consilio & opera in hoc negotio utitur, deliberari solet, primò ante omnia pax sit sancienda, & deinde quibus conditionibus ineun-

ineunda. Illud in Conventibus Imperii accuratè perpendi, ex procemio R. A. zu Regenspurg *Anni* 1641 quodammodo cognoscimus: hoc non minori solertia tractari, colligi potest ex eodem R. A. zu Regenspurg *Anni* 1641 §. Nach dem aber. Non incommode autem huc quoque refertur *CVSTODIA REGIONIS* : nam pacis tempore respublica bene constituta ad bellum suscipiendum parata esse debet. Nec permittendum est, ut milites compressis, quod ajunt, manibus sedeant; nihil enim agendo male agere discunt, militaresque seditiones plerumque ex otio abundantia & solitorum munerum intermissione oriri solent. *Christ. Forstner, ad Tacit. lib. 1. Annal. p. 87.* Quia vero regionis custodia tum in novis munimentis exstruendis, tum in veteribus firmandis, tum in milite præsidiario alendo consistit; facilè patet, in Comitiis hæc membra præcipuè in disceptationem vocari. Vti constat quoq; ex *Instr. Pac. Artic. 8.* §. *Gaudeant.*

XXX. Jam porrò nos ordo ducit ad importanda & exportanda, seu COMMERCIA quæ cum exteris instituuntur; quæ tanti fecit Aristoteles, ut inter præcipua publicarum deliberationum objecta collocaverit. Verba ejus ita habent: *Ad annonam quod attinet, quanta illius copia & cujus generis civitati sufficiat intelligendum: & quæ illic nascantur, quæque aliunde importentur, quarumque rerum aut exportatione egeant aut invectione*, ut cum illis populis pacta conventionesque fiant.* Hæc si attendamus fit manifestum, quònam is respicere debeat, qui de his deliberationes instituere velit. Certe naturâ itá comparatum esse cernimus, ut ubique terrarum non earundem rerum copia haberi queat. Sed huic regioni illa sæpe deesse, quæ alibi affatim reperiuntur. Etenim

Hîc segetes, illic veniunt felicius uvæ,

Arborei fœtus alibi atque injussa virescunt
Gramina ——

Vt canit Virgilius *lib. 1. Georg. Et aut plerumque quod alteri superest alteri deest*, uti ait ICtus Paulus *in l. 1. pr. ff. de Contrab. emt.* Quâ de causâ Summa Majestas curare debet, ut illa quibus respublica abundat exportentur, ea verò, quorum inopiam patitur, viciſſim invehantur. In his verò commerciis cumprimis reipublicæ saluti parendum esse, nemo non prudens suaserit. Ideoque eadem Summa Potestas optimè suæ reipublicæ consulit, si inter ea quæ ad vitam commodè transigendam & luxuriosam faciunt, nec non inter sufficientia & superflua, accuratum observet discrimen. An autem hæc omnia à Cæsare aut Ordinibus in consultationibus Imperii observentur, ego nec dixerim nec negaverim. Interim quod nonnulla Comitia saluberrimis deliberationibus ad hoc negotium attinentibus non caruerint, ipsæ Imperii constitutiones satis ostendunt. Policey Ordnung zu Franckfurt *Anni 1577. Tit. 21. Tit. 22.* R. A. zu Augspurg *Anni 1551.* §. So haben wir uns auch. R. A. zu Regenspurg *Anno 1594.* §. Dieweil auch durch.

XXXI. Quoniam postremò inter res quæ cum exteris intercedunt, FOEDERA collocavimus, jam videbimus an illa quoque Comitialis sint deliberationis objectum. Si sanè ad pristini temporis memoriam oculos reflectamus, apparet, Imperatores ad fœdera cum exteris pangenda semper Ordinum assensum in plenis Comitiis requisivisse. Handhabung des Friedens Rechtens und der Ordnung zu Worbms *Anno 1495 Tit.* Die Königliche Majestät. Quamvis autem hæc constitutio sub Maximiliano I in generali Ordinum conventu fuerit promulgata, illâ tamen neglectâ, ipsemet ille Imperator, inconsultis Statibus fœdus

fœdus cum Pontifice Romano & Regibus Franciæ & Arragoniæ contra Venetos init. *Hulder. Mutius l. 30. Chron. Germ. apud Pistor, Tom. 2. German. Scriptor. p. 314.* Quod cum Ordines Imperii & cumprimis Electores male haberet, placuit illis, Carolum V admonere, ne ulla fœdera absque eorum consensu cum exteris iniret. Uti hoc licet colligere ex *Capit. Caroli V. Artic. 7.* Hoc ipso autem cum Electorum potestatem multum crescere, suam vero decrescere, reliqui Status & Ordines existimarent, Anno 1648, Osnabrugis, hanc Majestatis partem sibi quoque communicari postularunt. Neque verò plane nihil egerunt; sed saltim eò res rediit,ut expressâ lege fuerit sancitum, ne ulla fœdera imposterum absque Comitiali liberoque omnium Ordinum suffragio & consensu sancirentur. *Instr. Pac. Artic. 8. § Gaudeat.* Hinc verò etiam in *Capit. Ferdinandi IV* ita legimus, : Keine verbündnis oder einigung mit frembden *nationen*, auch sonsten im Reich machen / wir haben den zuvorhero der Churfürsten Fürsten und Stände bewilligung hierzu erlanget. *Artic.* VII. Idem etiam in *Capitul. Leopoldi* I *Artic. X* habetur.

XXXII. Atque hæc sunt illa quæ ad Senatum pertinent. Sequuntur jam reliquæ duæ Reipublicæ partes, Magistratus & Judicia. Inter MAGISTRATUS autem nostri Imperii procul dubio primum locum sibi vendicant Vicarii Imperii. quorum alter, nempe Comes Palatinus, in partibus Rheni & Sueviæ, & iis terris quæ jure utuntur Franconico, ratione Principatus seu Comitatus Palatini; alter Dux Saxoniæ in iis locis ubi Saxonica jura vigent, Imperatoris vices sustinet. Secundum locum obtinent Archi Cancellarii Imperii, suntque tres Electores Ecclesiastici, qui dignitatem hanc per electionem Capituli accipiunt. De horum origine & usu præclara ha-

bet Lehmannus *lib. 2. Chron. Spir. cap. 7. p. 69.* Haud dissimilis ratio est Electorum Secularium: qui nec ab Imperatore nec ab Imperio constituuntur, sed hæreditario jure dignitatem suam accipiunt. Vide Amplissimi Dn. Præsid. *disp. de Septemv. seu. Elector. Imp. Germ. th. 34.* Tertio ab his sunt loco Electorum Vicarii seu SubOfficiarii, suntque hodie Comes de Hohenzollrn, ViceCamerarius, Vice Pincerna de Limburg, Subdapifer de Walenburg, & ViceMarescallus de Papenheim *Aur. Bull. Artic. 4. & 27.* Cumque Palatinus Rheni institutum octavum Electoratū cum officio ArchiThesaurarii nunc exerceat, ejus SubVicarialem dignitatem familiæ Comitum de Synzendorff concessit, exque iis Anno 1653, consensu Imperatoris & Electorum, de officio isthoc investivit fratres Georgium Ludovicum Cameræ Imperialis Aulicæ tum Præsidem, & Johannem Joachimum Consiliarium Imperii aulicum, de Synzendorff. Dietrichs *ad Art. 27. A. B. p. 313.* Deinde se offerunt Gubernatores Circulorum, Die Kraiß Obersten: de quorum officio in Comitiis sæpius actum esse indicant R. A. zu Augspurg *Anno* 1555 § Und auff dem fall. R. A. zu Regenspurg *anno* 1654 § Und wann der Kraiß Oberste. R. A. zu Augspurg *anno* 1581 § Und zu noch mehrer. R. A. zu Franckfurt *anno* 1596 § Demnach und damit dann. His succedunt illi qui tempore belli duces declarantur: quod non à solo Imperatore, sed communi omnium Ordinum suffragio fieri solet. R. A. zu Augspurg *anno* 1500 *Tit.* deß Reichs Hauptman betreffendt. Reuter bestallung zu Speyer *anno* 1570 §. *Item* der Oberste.

XXXIII. JUDICIORUM porrò in hac republica non eadem semper fuit ratio. Olim enim temporibus Regum Francorum judiciis præfuerunt partim Concilium omnium Ordinum, partim Rex ipse, partim à Regibus

bus constituti varii Duces & Graviones seu Comites cum Scabinis assessoribus, partim Episcopi, partim denique Legati seu, uti illa tempestate vocabantur, Missi regii. In ipso Regio palatio fuere causæ judicatæ partim per ipsum Regem partim per Comitem Palatii. Ad hunc nempe deferebantur lites, quæ vel alibi non decidi potuerant per provocationem partium, vel quæ circa ipsum Palatium Regium aut in aula nascebantur. Res verò majoris momenti arbitrio Comitis Palatii fuerunt exemtæ. Nam Regum causæ pertinentes ad reipublicæ administrationem, agitabantur in publicis Regni Comitiis; Principum verò controversiæ in Parium Principum concilio coràm Rege aut Cæsare dijudicabantur. Videatur Amplissimi Dn. Præsidis *Dissertatio de Judiciis Regni Germanici*: ubi ille omnes mutationes quæ circa rationem judiciorum contigerunt, accurate persequitur.

XXXIV. Hodie in nostrâ Republica sunt duo suprema tribunalia. Alterum vocatur Cameræ Judicium, das Käyserliche Cammergerichte / alterum audit Consilium Aulico Imperatorium sive der Reichs Hoffrath. Illud à Maximiliano I Imperatore est omnium Statuum consilio Anno 1495 institutum, ut esset supremum justitiæ domicilium, singulare Imperii civium perfugium, adque adeò extremum juris asylum, das Oberste und letzte Gerichte. R. A. zu Auspurg / *anno 1530* § Dieweil nun Unser. Vt autem constet, quomodo de hoc Judicio in Imperii Comitiis etiamnum deliberetur, ad hæc tria capita erit respiciendum: I ad personas judicantes, II ad res quæ veniunt in consultationem & personas judicio subjectas, III ad modum procedendi. In hoc sane multum operæ à Cæsare & Imperii Statibus collocari, testatur Ordin. Cam. passim. Istud non minori diligentia tractari, apparet ex *Ord. Camer. Tit. 27.*

Tit. 27. Weiter ordnen setzen und wollen wir / daß alle und jede Personen und Sachen die der Käyserlichen *Iurudiction* ohne mittel unterworffen / und durch sondere Außträg dieser Ordnung oder anderer Privilegien / Freyheiten / gemilführte und rechtmeßige gewonheit / nicht außgenommen sind / an dem Käyserlichen Cammergerichte fürgenommen und gerechtfertiget werden sollen. Hanc propositionem fusè explicat Limnæus *Tom. 3. Iur. public. l. 9. cap. 2. n. 112. & seqq.* Ad illud denique summam diligentiam Proceres nostros conferre, liquet, ex *Ord. Cam. part. 1. Tit. 3.* Cammergerichts Ordnung zu Außpurg / *anno 1500. tit.* und Erstlich des *Articuls* halber. Cammergerichts Ordnung zu Costens / *anno 1507. in pr. Instr. Pac. Artic. V. §. Praterea.* Judicium Aulicum originem ducit ab eo tempore, quo Imperatores Iudices Aulicos Hoffrichters constituerunt. Quâ de re vide Constitutionem Friderici II anno 1236 promulgatam, apud Goldastum *cap. 24.* ut & Rüdolphi I apud Lehmannum *lib. V Chron. Spirens. cap. 108. p. 630.* Hoc Judicium cum summo sit per Germaniam loco, nullâque omninò parte minus Camerâ Spirensi, nemini non apparet, in illud multum curæ cogitationisque in Imperii conventibus derivari. Declarant hoc literæ Statuum in Comitiis Ratisbonensibus anno 1641 Imperatori exhibitæ; in quibus diligenti reformatione judicium Aulicum indigere, non dubitarunt asserere. *Limn. Tom. 4. Iur. public. in Addit. ad lib. 9. cap. 4.* Vide *Inst. Pac. Artic. V §. 20.*

XXXV. Cum postremò anno 1648 Osnabrugis divinâ singulari gratiâ bellum civile acerbissimum restingueretur *Artic VIX* ita cautum fuit: *Habeantur Comitia intra sex menses à dato ratificata pacis die. Postea vero emendentur imprimis anteriorum conventuum defectus: ac tum quoque, de Electione Romanorum Regum certa constantique Cæsarea Capitula-*

pitulatione concipienda : de modo & ordine in declarando uno & altero statu in bannum Imperii , prater eum qui aliàs in Constitutionibus Imperii descriptus est , tenendo : redintegrandis circulis : renovanda matricula : reducendis Statibus exemtis : moderatione & remissione Imperii collectarum : Reformatione Politiæ & justitiæ ; taxa sportularum in judicio Camerali : Ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis : legitimo munere Directorum in Imperii collegiis : & similibus negotiis , quæ hic expediri nequiverunt , ex communi Statuum consensu agatur & statuatur. Et paulò pòst: *De indaganda aliqua ratione & modo&c.* Hæc autem quomodo in proximisComitiis fuerint pertractata, fuse explicat *Auctor* der Grundfeste des Heil. Römischen Reichs *part. c. 3* Licet verò Status Imperii multa indecisa reliquerint, tamen illa omnia Comitiorum objectum constituere non est quod dubitemus. Verùm de ijs quæ ad materialem causam attinent fortasse plus satis.

XXXVI. Accedimus itaque ad CAVSAM FORMALEM Comitiorum, quæ in modo deliberandi consistit. Illorum vero quæ ad modum illum pertinent alia magis sunt essentialia, alia quasi accidentalia, quæ nimirum ad Comitia, in quantum sunt talia, non pertinent, solent tamen comitari. Antequam autem illa explicemus, nonnulla de tempore & loco Comitiorum erunt præmittenda. TEMPVS quod attinet : olim in Imperio aut Regno Francorum Comitia generalia quotannis fuere celebrata. Memoratu digna sunt hac de re verba Hincmari Archiepiscopi Remensis, Viri ut dignitate summi ita rerum Regni Francici suo ævo peritissimi. Habentur autem illa *Epist. 14. c. 29. p. 29. p. 211* : *Consuetudo*, ait, *tum temporis talis erat, ut non sæpius sed bis in anno placita duo tenerentur. Vnum quando ordinabatur status totius Regni ad anni vertentis spatium ; quod ordinatum nullus eventus rerum nisi summa ne-*

necess

cessitas quæ similiter toti Regno incumbebat, mutabat. Et cap. 30: *Cæterum autem propter dona generaliter danda aliud placitum cum Senioribus tantum & præcipuis consiliariis habebatur, in quo jam futuri anni status tractari incipiebatur, si forte talia aliqua se præmonstrabant, pro quibus necesse erat præmeditando ordinare.* Si quæ interea in republica emergebant, quæ omnium Ordinum consilio erant expedienda, nec moram patiebantur, extra Ordinem Comitia fuerunt indicta. Vti hoc etiam diu pôst fuisse observatum, videre est auß dem Königlichen Landfriede zu Wormbs *anno 1495. tit.* Von der überfahrer des friedens enthaltung. Quia verò hujusmodi negotiorum numerus indies, ut solet, crescebat quondã & conventus annui ingentem vim pecuniæ absumsere, horum loco aliquamdiu Conventus Regimenti nomine institutus est. Regimento autem pôst exspirante Anno 1512 de novo Comitia introducta sunt R. A. zu Trier und Cölln *anno 1512 §. Item* haben wir und die Stände. donec restituto à Carolo V Regimento iterum illa tollerentur. Ordnung des Landfrides zu Wormbs / *anno 1521. tit.* Von des Regiments macht wider die Friedbrecher. Nihilominus ubi de rebus magni momenti agendum fuit, extra ordinem Status convocare, in more mansit. Quod tamen ne justo sæpius fieret, insequentium Imperatorum Capitulationibus fuit præcautum. Hac autem provisione an opus fuerit, fortasse dubites. Siquidem experientia docuit, summa reipublicæ necessitate cogente, hoc imprimis seculo, Ordinum convocationem sæpius fuisse neglectam. Id quod proinde nonnullorum reprehensionem incurrit: quam etiam suam fecit Hippolitus à Lapide *Dissert. de Ratione Status part. c 2. cap. 3.*

XXXVII. Hæc verò, res quantum conjicere est, causam dedit legi Osnabrugis promulgatæ, quâ cautum, ut toties Ordines conveniant, quoties id publica utilitas aut necessitas

cessitas postulaverit *Artic. 8. §. Gaudeant.* Quamvis autem hâc constitutione majorem Comitiorum frequentiam introducere fortasse Status Imperii intenderint, reipublicæ tamen saluti per illam videatur omni ex parte haut esse satisfactum. Fieri nempe facilè potest, ut, quando Comitia celebranda sunt, hæc vel illa pars prætendat, nullam utilitatem aut necessitatem deliberationis publicæ institutionem suadere. Hoc sanè permovit Deputatorum legatos, cum ante paucos annos Francofurti ad Mœnum Capitulatio Leopoldi I Augustissimi nostri Imperatoris (quem Deus nobis diu sospitet) conficeretur, ut hoc monitum Electorum collegio exhibuerint. Daß der zukünfftige Römische Käyser zum wenigsten alle sechs Jahr/ und sonsten so offt es die nothdurfft sicherheit und ruhestandt des Reichs erfodert/ mit wissen und willen derer Churfürsten/ einen allgemeinen Reichstag ohne auffschub und verlengerung ausschreiben und halten solle. Exstat apud *Auctorem* der Grundfeste *part. 1. cap. 8.* Facit huc etiam particula aliqua des Craysstags Abschieds zu Lüneburg / *anno 1652 7. Novembr.* quam refert Limnæus *Tomo Vto Iuris public. in Addit. ad libr. 9. cap. 1. n. 29.*

XXXIIX. Quoniam porrò etiam de LOCO habendorum Comitiorum pauca tradere consilium est, primum veniat in medium antiqua ejus ratio. Notandum videlicet est, quod prisci Imperatores nostri Roncaliis (qui est locus amœnissimus ad Padum situs) sub dio latissimis in campis curiam regni Italici olim habuerint. Uti hoc liquet cum aliunde tùm ex aliquot authenticis dictis Codicis, quæ ibi sunt promulgatæ. *Auth. Habita C ne filius pro patre,* ut & ex *Constitutione Lotharii quæ extat 2 Feud. 52.* Moris quoque fuit, in urbibus tales conventus institui. Ita sanè & durante Imperio vetere Romano, Constantino III

placuit Arelatum Goldast. *Tom. 3. Const. Imp. p.* 1. Sic & Carolo Magno Moguntia, Friderico III Francofurtum Lehm. *lib. 5. Chron. Spir. c. 98. p. 582.* Hodie in *A. B. Art. 28* cautum extat, ut is qui in Regem Romanorum electus est, primam suam Regalem curiam Norimbergæ habeat. Quia verò ipsemet Carolus hujus sanctionis auctor illam exceptionem, *nisi legitimum obstiterit impedimentum*, admiserit, Imperatores contra illam legem non peccant, qui alibi quàm Norimbergæ primitùs Imperialem curiam celebrant. Et verò notissimum est, justas rationes hactenus plærumque impedivisse, quo minus scripta illa lex observari potuerit. Hinc Carolus etiam V, cur Norimbergæ prima non instituerit Comitia, non levem causam dedit, Dieweil er der sterblichen Lufft halber den Reichstag zu Nürnberg nicht habe halten wollen / habe er solchen gen Wormbs angesetzet / R. A. zu Wormbs *in pr.* Non leviores facti sui rationes reddunt Maximilianus Imp. R. A. zu Augspurg / *anno 1566* §. Wiewol dann / & Ferdinandus III R. A zu Regenspurg / *anno 1641.* §. Damit wir. Extra hunc autem casum, Imperator quorsum velit Status convocare potest, modò locus intra limites Germaniæ situs sit; ceu illud Carolo V præscriptum legimus in ejus *Capitulat. Artic. 12.* Hujus autem rei ratio facilè dari potest, si modò perpendamus majores sumtus requirere itinera ad externa loca quàm ad propinqua in Imperio, nec esse ex re Ordinum ut à ditionibus suis longiùs secedant. Imo nec ex dignitate & libertate est Imperii, uti Conventus Ordinum extra limites ejus in solo alieno, nec satis libertati sententiarum idoneo instituantur: præsertim cum in Germania loca quamplurima ad id aptissima reperiantur.

XXXIX. Præter hæc porrò illud quoque disquisitionem meretur; an electio loci ab Imperatoris arbitrio depen-

dependeat, an Electorum, an utrorumque? Si ea quæ jam dicta sunt recolamus, cogimur pronunciare, Imperatorem simpliciter quidem hîc absolutum non esse, sed adstringi nominare locum vel secundùm legem vel secundum commoditatem Imperii. Quod lege ipsius potestas limitetur, videre est ex *A. B. Artic.* 28. ubi prima Comitia Norimbergæ celebranda constitutum est. Quod commoditas Imperii non minùs attendi debeat, docet, R. A. zu Wormbs / *anno 1521* §. Und sol obgemeldt. Vide Limn. *in Not. ad capit. Caroli V Artic. 12. p. 195.* Patet vero idipsum etiam ex iis quæ thesi præcedente jam sunt allata. Hodie, postquam Capitulatio Leopoldi I legibus Imperii accessit, extra controversiam est, â solo Imperatore neque locum ubi Comitia haberi debeant neque tempus determinari posse. Ita enim verba Capitulationis habent *Artic. 17.* und sonderlich keinen Reichstag ausserhalb des Reichs Teutscher *nation*, auch ehe und bevor wir darzu umb der siebcn Churfürsten *consens* und verwilligung durch sonderbahre schickung angehalten / und uns mit denselben so wol der zeit als mahlstat verglichen / oder sie von selbsten des Reichs anliegen halber uns darumb unterthänig angelanget und erinnert / vornehmen oder ausschreiben.

XL. Cæterum præmissa illâ tractatione, proximum fuerit ipsam COMITIORUM FORMAM penitùs considerare. Primùm igitur Imperator, habito Electorum consilio, literis ad singulos Ordines missis edicit, quis dies & locus Comitiorum futurus sit. Literis illis Cæsareis redditis Principum & Statuum officium est, comparitione sua Imperatori obsequium, laboranti patriæ auxilium, suppressis verò consilium exhibere. Ubi fortasse quispiam quærat, utrum sit conducibilius, si Principes ipsi adsint, an si eorum Legati compareant. Quamvis autem multa per-

sonalem comparitionem haud injuria improbant, idque cumprimis ut æmulatio Principum, & immensi sumptus, quæ nostri temporis est luxuria, evitentur; si tamen nihil tale fuerit metuendum, optimè poterit reipublicæ consuli ipsorummet Principum præsentiâ. Hac enim ratione, non tantùm summa deliberationibus auctoritas conciliatur, sed etiam negotia promptiùs expediuntur. Contra si Legatis vices suas Principes demandent, plærumque in consultando lente proceditur, inprimis si quæstiones novæ veniant decidendæ, nunciique absolutis mandatis non sint instructi. Legati enim tunc animis merito sunt suspensis, metuuntque ne quicquam approbent quod à Dominorum voluntate abhorreat. Reinking *de Regim. secul. & Eccles. lib. 1. Class. V. c. 8. n. 41.* Olim in Regno Francorum ipsi Principes advenere, nec ulli licuit absque justa & urgenti causa legatum substituere; unde factum est ut non plures quam duo vel tres legati tunc Comitiis interfuerint. Lehmannus *lib. 2. Chron. Spir. c. 37.* Verùm ab hoc laudabili more sequentibus temporibus, idque iis quas diximus de caussis, cumprimis ex quo luxus invaluit, non cum exiguo reipublicæ detrimento fuit recessum. Hodieque cuilibet Sratuum integrum est, velitne personaliter accedere, an alium vice sua ablegare. Lamp. *d. tr. part. 3. c. 8. n. 3.* Quin à temporibus Maximiliani Imperatoris, imò jam ante, Ordines hanc potestatem sibi sumsere, ut neque ipsi comparuerint nec Legatos miserint. Quo casu tamen ea quæ in Comitiis decreta sunt non aliter observare tenentur, ac si ipsi præsentes fuissent, uti liquet ex R. A. zu Trier und Cölln. *Anni 1512* §. Es solln auch. & ex clausulis quæ literis Cæsareis quibus ad Comitia vocantur Status annecti solent. Talis clausula extat apud Arumæum *d. tr. c. 5. n. 41.* Quando autem extrema

trema reipublicæ necessitas exigit, ut ipsi Ordines præsentes sint, nihil impedit, quo minus Imperator illos ad personalem comparitionem seriò adhortetur. Ita Ferdinandus Rex Romanorum Anno 1555, tum per literas, tùm missis internunciis Principes hortatus est, ut ipsi ad Comitia venirent, nec rem per Legatos agerent; sic enim causæ magnitudinem postulare. Sleid. *de Statu religion. l. 25. p. 766.* Idem confirmare videntur R. A. zu Wormbs *Anni* 1545 §. Und seind. R. A. zu Augspurg. *Anni.* 1546. §. Dieweil wir. Si tamen prægnans & justa causa præsentiam & comparitionem personalem impediverit, licitè etiam in extrema reipublicæ necessitate poterunt saltim nonnulli emanere. Neque vel id est vehementer noxium, modò Legati fuerint undequaque rectè instructi, aut cùm plenâ agendi potentia advenerint.

XLI. Quando porrò jam Status vel eorum Legati locum Comitiorum accesserunt, nihil prius habere debent, quàm ut prævia mandatorum oblatione sibi aditum ad Imperatoriam Majestatem concedi petant. Cui voto si annuatur, ad palatium Cæsareum se conferunt, & observatis consuetis solennitatibus Imperatori pro benevolâ ad Comitia vocatione gratias agunt, fidemque & mutuum auxilium in futuris deliberationibus promittunt. Legati verò cumprimis tenentur Dominorum suorum absentiæ rationes reddere. R. A. zu Trier und Cölln 1621. §. Es sollen auch die Churfürsten. Quod ubi factum est, Mareschallum Imperii Comitem de Papenheim de adventu suo certiorem facere debent; quo id quod sui est officii commode præstare is queat. Incumbit autem illi, ut hospitia designet ac nomina adscribat, rei annonariæ curam habeat, & denique nocturnas vigilum excubias prospiciat. Uti tradit Sixtus Sommer, quondam Vicemareschalli de Papenheim substi-

tutus, in singulari scripto de officio Vicemareschalli, quod integrum Carpzovius inseruit operi *de Leg. Reg. Germ. c. 10. sect. 6. num. 28.* Adde Rumelinum *ad Aur. Bull. part. 2. Diss. 3. th. 14.* Denique illis incumbit, ut nomina sua apud Cancellariam Electoris Moguntini profiteantur, eidemque mandata sua, seu literas fidei, quas vulgo Credentiales vocant, exhibeant. Reinkingk. *de Reg. sec. & Eccles. l. 1. Class. V. c. 8. num. 52.* Et quamvis Auctor **des berichts/ wie es auff Reichsversambl: gehalt.** existimet, quod Civitatum deputati ab exhibitione mandati sint immunes; aliud tamen usu nunc observari, recte docet Philippus Knipschild *Tr. de jurib. & privil. civ. Imper. lib. 2. c. 2. num. 126.* Id quod etiam convenit cum **R. A. zu Wormbs** *Anno 1545.* §. **Dem allen nach. R. A. zu Regenspurg** *Anno 1546.* §. **Dieweil wir aber.**

XLII. Atque hactenus de Statuum adventu. Proximum jam erit ut de propositione & consultatione agamus. Jus proponendi solus Cæsar habet, nec cum reliquis Statibus idipsum communicat. Quamvis autem in literis evocatoriis certus dies denominetur; quo consultationum initium fieri debeat, experientia tamen docet, tantas sæpenumero moras necti, ut Status Imperii vitandorum sumtuum causa fuerint permoti serius comparere. Hac autem in re, prisco jamque tunc Taciti ætate sueto libertatis vitio, cum nostram rempublicam Proceres Imperii valde laborare viderent, nuperrimè consultatum fuit, qua ratione certum idque breve temporis spatium inveniri possit, intra quod deliberationum capita Ordinibus proponantur. Hactenus tamen remedio non dedit locum morbus pridem inveteratus. Hinc cum Anno 1654 à Ferdinando III gloriosissimæ memoriæ Imperatore Status Imperii Ratisbonam vocarentur, integrum trimestre fere præteriit, antequam propositio fuerit instituta. Hujus rei causa quodammodo

modo colligi potestex R. A. *Anni.1654.* §. Nach dem sich aber. Sed luculentiùs apparet ex Auctore der Grundfeste *art. 1. cap.* 1. qui ex actis illorum Comitiorum veram rationem diligenter indagavit. Cum verò Cæsareæ Majestati materiam Comitiorum exponere placet, solet Vicemareschallo injungi, ut Statibus Imperii & absentium Legatis horam audiendæ propositioni destinatam denunciet. Quod ubi ab eo præstitum est, condicto tempore in palatio Imperatoris omnes comparent. Et cum nihil magis Christianos deceat, quàm ut omnia cum invocatione Spiritus S. incipiant, monente Apostolo Paulo *ad Coloss. 3. vers. 17.* sub initium quoque deliberationum tam arduarum Status omnes qui præsentes sunt, unâ cum absentium Legatis, Cæsarem in templum comitantur, ibique pro felici consiliorum augurio preces ad Deum fundunt. Peractis sacris Imperator solenni pompa cum Electoribus Principibus & Ordinibus in curiam pergit, tumque Cæsar aut ejus Commissarius in locum eminentiorem concedit, Electores paulò depressiori circumsident. Deinde alia subsellia uno gradu Electorum inferiora inveniuntur, in quibus Principes eorumque qui absunt Legati, sessiones suas capiunt. Civitatum vero Imperialium Legati extra limites augustissimorum horum collegiorum peculiarem locum occupant. Quæ omnia rectè atque ex usu recepto refert Auctor der Grundfeste *part. 2. cap. 2.*

XLIII. Cæterum hic statim sese plurimæ lites offerunt; quando videlicet non sine vehementi animorum contentione Principes nonnulli de sessionibus inter se controvertunt. Quantum nempe ad Electores, tam Ecclesiasticos quam Politicos attinet, sessuræ quæstionem dudum finiit & determinavit *A. B. Art. 3. & 4.* Inter Principes verò quammultos, non omnes tamen, supersunt gravissimæ disceptationes.

Negari

Negari quidem haut potest, illos laudem mereri qui non ambitu & superbia de ordinis observatione contendunt; sed illud dolendum, quod inter Principes Imperii hæ controversiæ tum quam maxime agitenrur, cum de reip. negotiis est consultandum. Nam, uti habent verba R. A. zu Regenspurg. *Anno. 1603*. §. Der in dem. *ibi*. Von wegen mißhelligkeit des *Session*streits wird je zuweilen deß Reichs gemeine obligen und vorfallende Nohtdurfft zurück gehalten / auch ungleiche *affection* dahero veruhrsachet. Eadem incommoda cum Maximilianus I jam suo ævo animadverteret, illas lites componendi cum Statibus Imperii rationem inire certam decrevit, uti apparet ex R. A. zu Augspurg *Anni* 1500 *Tit*. Wie die irrungen der *Session &c*. Sed nihil subsequentibus Comitiis nisi protestationes & reservationes insecutæ fuerunt; sicuti demonstrat Arumæus *Tract. de Comit. cap. 7. num. 106. & seqq.* Ut sane metuendum sit, has contentiones perpetuas fore; nisi ex veteri observantia possessionisque actibus & usu definiantur. Coler. *de Iur. Imper. Germ. sect. 67*. Indubiè autem optimè publico consulunt ii Principes, qui in Comitiis ad tempus aliis cedunt, simulque protestatione jus suum conservant, uti hoc videre est ex R. A. zu Augspurg *Anno 1555* §. Es sollen auch. R. A zu Regenspurg *1613* §. Und soll. Hoc sanè remedio in Comitiis Anno 1654 Ratisbonæ habitis compositæ sunt lites familiæ Altenburgicæ & familiæ Vinariensis, quæ à multis annis intercesserant, sicuti memorat Auctor der Grundfeste *part. 2. c. 1.* Meretur etiam consuli *cap. 5*: ubi rationem sessionum tum temporis observatam diligenter exponit. Quo ordine in Comitiis quæ hodie Ratisbonæ celebrantur Principum legati sedeant, videre est ex Diarii Europæi *part. 10, p. 33*. De Jure proëdriæ late differentes Andream Knichium *de Saxonic. non provoc. jure & privil.* verbo *Ducum Saxon.*

cap.

cap. 2. & Carpzovium *de leg. Reg. German. c.* 10. *sect.* 7 aliosque legere haud erit absque pretio operæ.

XLIV. Quando jam porrò in curiam ventum est, omnesque Ordines sessiones suas tenent, Imperator per aliquem ex classe Principum Statibus gratias agit pro obsequio præstito; & simul petit, ut illa diligenter percipiant quæ mox propositurus sit. Quo facto Secretarius, aut alius cui hoc à Cæsare est demandatum, materiam tractationis jam tum in scripturam redactam publicè prælegit. Recitatâ dein propositione ipsemet Cæsar Status hortari solet, ut de propositis capitibus sedulò deliberent. Quo peracto Electores, Principes, Ordines & Legati consurgunt, & paululum collocuti, ut plurimùm per Moguntinum vel ejus Cancellarium, gratias agunt Cæsari pro curâ & affectione paternâ erga Imperium, simulque promittunt, se nihil in consultando prætermissuros quod ad salutem & dignitatem Imperii pertinere visum fuerit. Ut autem de rebus propositis rectiùs deliberare, & sententias suas in medium afferre possint, copiam recitatæ propositionis sibi edi eâ quâ decet reverentiâ petunt. Quâ impetratâ, Imperator de throno surgit, eodemque quo ingressus est comitatu ad palatium suum revertitur. Tob. Paurmeister *Tr. de Jurisdictione, lib.* 2. *cap.* 2. Lehm. *lib.* 7. *Chron. Spir. c.* 124.

XLV. His jam ita peractis, more receptum est, ex Cancellariâ Moguntinensi Vice-Mareschallo de Papenheim schedulam mitti, in qua Ordinibus horam instituendis deliberationibus præstitutam denunciare jubetur. Si Elector Saxoniæ ipse præsens est, hæc schedula ipsi exhibetur, à quo deinceps eam ViceMarschallus accipit. Ille ut officio suo est perfunctus, Ordines stato tempore ad ferenda suffragia reversi iterum in tres classes dividuntur.

placuit Arelatum Goldast. *Tom. 3. Const. Imp. p.* 1. Sic & Carolo Magno Moguntia, Friderico III Francofurtum Lehm. *lib. 5. Chron. Spir. c. 98. p. 582.* Hodie in *A. B. Art. 28* cautum extat, ut is qui in Regem Romanorum electus est, primam suam Regalem curiam Norimbergæ habeat. Quia verò ipsemet Carolus hujus sanctionis auctor illam exceptionem, *nisi legitimum obstiterit impedimentum*, admiserit, Imperatores contra illam legem non peccant, qui alibi quàm Norimbergæ primitùs Imperialem curiam celebrant. Et verò notissimum est, justas rationes hactenus plærumque impedivisse, quo minus scripta illa lex observari potuerit. Hinc Carolus etiam V, cur Norimbergæ prima non instituerit Comitia, non levem causam dedit, Dieweil er der sterblichen Lufft halber den Reichstag zu Nürnberg nicht habe halten wollen / habe er solchen gen Wormbs angesetzt / R. A. zu Wormbs *in pr.* Non leviores facti sui rationes reddunt Maximilianus Imp. R. A. zu Augspurg / *anno 1566* §. Wiewol dann / & Ferdinandus III R. A. zu Regenspurg / *anno 1641.* §. Damit wir. Extra hunc autem casum, Imperator quorsum velit Status convocare potest, modò locus intra limites Germaniæ situs sit; ceu illud Carolo V præscriptum legimus in ejus *Capitulat. Artic. 12.* Hujus autem rei ratio facilè dari potest, si modò perpendamus majores sumtus requirere itinera ad externa loca quàm ad propinqua in Imperio, nec esse ex re Ordinum ut à ditionibus suis longiùs secedant. Imo nec ex dignitate & libertate est Imperii, uti Conventus Ordinum extra limites ejus in solo alieno, nec satis libertati sententiarum idoneo instituantur: præsertim cum in Germania loca quamplurima ad id aptissima reperiantur.

XXXIX. Præter hæc porrò illud quoque disquisitionem meretur: an electio loci ab Imperatoris arbitrio depen-

dependeat, an Electorum, an utrorumque? Si ea quæ jam dicta sunt recolamus, cogimur pronunciare, Imperatorem simpliciter quidem hic absolutum non esse, sed adstringi nominare locum vel secundùm legem vel secundum commoditatem Imperii. Quod lege ipsius potestas limitetur, videre est ex *A. B. Artic.* 28. ubi prima Comitia Norimbergæ celebranda constitutum est. quod commoditas Imperii non minùs attendi debeat, docet, R. A. zu Wormbs / *anno* 1521 §. Und sol obgemeldt. Vide Limn. *in Not. ad capit. Caroli V Artic.* 12. *p.* 195. Patet vero idipsum etiam ex iis quæ thesi præcedente jam sunt allata. Hodie, postquam Capitulatio Leopoldi I legibus Imperii accessit, extra controversiam est, â solo Imperatore neque locum ubi Comitia haberi debeant neque tempus determinari posse. Ita enim verba Capitulationis habent *Artic.* 17. und sonderlich keinen Reichstag ausserhalb des Reichs Teutscher *nation*, auch ehe und bevor wir darzu umb der sieben Churfürsten *consens* und verwilligung durch sonderbahre schikung angehalten / und uns mit denselben so wol der zeit als mahlstat verglichen / oder sie von selbsten des Reichs anliegen halber uns darumb unterthänig angelanget und erinnert / vornehmen oder ausschreiben.

XL. Cæterum præmissa illâ tractatione, proximum fuerit ipsam COMITIORVM FORMAM penitùs considerare. Primùm igitur Imperator, habito Electorum consilio, literis ad singulos Ordines missis edicit, quis dies & locus Comitiorum futurus sit. Literis illis Cæsareis redditis Principum & Statuum officium est, comparitione sua Imperatori obsequium, laboranti patriæ auxilium, suppressis verò consilium exhibere. Vbi fortasse quispiam quærat, utrum sit conducibilius, si Principes ipsi adsint, an si eorum Legati compareant. Quamvis autem multa per-

ſonalem comparitionem haud injuria improbant, idque cumprimis ut æmulatio Principum, & immenſi ſumptus, quæ noſtri temporis eſt luxuria, evitentur; ſi tamen nihil tale fuerit metuendum, optimè poterit reipublicæ conſuli ipſorummet Principum præſentiâ. Hac enim ratione, non tantùm ſumma deliberationibus auctoritas conciliatur, ſed etiam negotia promptiùs expediuntur. Contra ſi Legatis vices ſuas Principes demandent, plærumque in conſultando lentè proceditur, inprimis ſi quæſtiones novæ veniant decidendæ, nunciique abſolutis mandatis non ſint inſtructi. Legati enim tunc animis merito ſunt ſuſpenſis, metuuntque ne quicquam approbent quod à Dominorum voluntate abhorreat. Reinking *de Regim. ſecul. & Eccleſ. lib. 1. Claſſ. V. c. 8. n. 41.* Olim in Regno Francorum ipſi Principes advenere, nec ulli licuit abſque juſta & urgenti cauſa legatum ſubſtituere; unde factum eſt ut non plures quam duo vel tres legati tunc Comitiis interfuerint. Lehmannus *lib. 2. Chron. Spir. c. 37.* Verùm ab hoc laudabili more ſequentibus temporibus, idque iis quas diximus de cauſſis, cumprimis ex quo luxus invaluit, non cum exiguo reipublicæ detrimento fuit receſſum. Hodieque cuilibet Statuum integrum eſt, velitne perſonaliter accedere, an alium vice ſua ablegare. Lamp. *d. tr. part. 3. c. 8. n. 3.* Quin à temporibus Maximiliani Imperatoris, imò jam ante, Ordines hanc poteſtatem ſibi ſumſere, ut neque ipſi comparuerint nec Legatos miſerint. Quo caſu tamen ea quæ in Comitiis decreta ſunt non aliter obſervare tenentur, ac ſi ipſi præſentes fuiſſent, uti liquet ex R. A. zu Trier und Cölln. *Anni 1512* §. Es ſolln auch. & ex clauſulis quæ literis Cæſareis quibus ad Comitia vocantur Status annecti ſolent. Talis clauſula extat apud Arumæum *d. tr. c. 5. n. 41.* Quando autem extrema

trema reipublicæ necessitas exigit, ut ipsi Ordines præsentes sint, nihil impedit, quo minus Imperator illos ad personalem comparitionem seriò adhortetur. Ita Ferdinandus Rex Romanorum Anno 1555, tum per literas, tùm missis internunciis Principes hortatus est, ut ipsi ad Comitia venirent, nec rem per Legatos agerent; sic enim causæ magnitudinem postulare. Sleid. *de Statu religion. l. 25. p. 766.* Idem confirmare videntur R. A. zu Wormbs *Anni* 1545 §. Und seind. R. A. zu Ausspurg *Anni* 1546 §. Dieweil wir. Si tamen prægnans & justa causa præsentiam & comparitionem personalem impediverit, licitè etiam in extrema reipublicæ necessitate poterunt saltim nonnulli emanere. Neque vel id est vehementer noxium, modò Legati fuerint undequaque rectè instructi, aut cùm plenâ agendi potentia advenerint.

XLI. Quando porrò jam Status vel eorum Legati locum Comitiorum accesserunt, nihil prius habere debent, quàm ut prævia mandatorum oblatione sibi aditum ad Imperatoriam Majestatem concedi petant. Cui voto si annuatur, ad palatium Cæsareum se conferunt, & observatis consuetis solennitatibus Imperatori pro benevolâ ad Comitia vocatione gratias agunt, fidemque & mutuum auxilium in futuris deliberationibus promittunt. Legati verò cumprimis tenentur Dominorum suorum absentiæ rationes reddere. R. A. zu Trier und Cölln 1621 §. Es sollen auch die Churfürsten. Quod ubi factum est, Mareschallum Imperii Comitem de Papenheim de adventu suo certiorem facere debent; quo id quod sui est officii commode præstare is queat. Incumbit autem illi, ut hospitia designet ac nomina adscribat, rei annonariæ curam habeat, & denique nocturnas vigilum excubias prospiciat. Uti tradit Sixtus Sommer, quondam Vicemareschalli de Papenheim substi-

tutus, in singulari scripto de officio Vicemareschalli, quod integrum Carpzovius inseruit operi *de Leg. Reg. Germ. c. 10. sect. 6. num. 28.* Adde Rumelinum *ad Aur. Bull. part. 2. Diss. 3. th. 14.* Denique illis incumbit, ut nomina sua apud Cancellariam Electoris Moguntini profiteantur, eidemque mandata sua, seu literas fidei, quas vulgo Credentiales vocant, exhibeant. Reinkingk. *de Reg. sec. & Eccles. l.1. Class. V. c. 8. num. 52.* Et quamvis Auctor des berichts/ wie es auff Reichsversambl: gehalt. existimet, quod Civitatum deputati ab exhibitione mandati sint immunes; aliud tamen usu nunc observari, recte docet Philippus Knipschild *Tr. de jurib. & privil. civ. Imper. lib. 2. c. 2. num. 126.* Id quod etiam convenit cum R. A. zu Wormbs *Anno 1545.* §. Dem allen nach. R. A. zu Regenspurg *Anno 1546.* §. Dieweil wir aber.

XLII. Atque hactenus de Statuum adventu. Proximum jam erit ut de propositione & consultatione agamus. Jus proponendi solus Cæsar habet, nec cum reliquis Statibus idipsum communicat. Quamvis autem in literis evocatoriis certus dies denominetur; quo consultationum initium fieri debeat, experientia tamen docet, tantas sæpenumero moras necti, ut Status Imperii vitandorum sumtuum causa fuerint permoti serius comparere. Hac autem in re, prisco jamque tunc Taciti ætate sueto libertatis vitio, cum nostram rempublicam Proceres Imperii valde laborare viderent, nuperrimè consultatum fuit, qua ratione certum idque breve temporis spatium inveniri possit, intra quod deliberationum capita Ordinibus proponantur. Hactenus tamen remedio non dedit locum morbus pridem inveteratus. Hinc cum Anno 1654 à Ferdinando III gloriosissimæ memoriæ Imperatore Status Imperii Ratisbonam vocarentur, integrum trimestre fere præteriit, antequam propositio fuerit instituta. Hujus rei causa quodammodo

modo

modo colligi potest ex R. A. *Anni. 1654.* §. Nach dem sich aber. Sed luculentiùs apparet ex Auctore der Grundfeste *art. 1. cap. 1.* qui ex actis illorum Comitiorum veram rationem diligenter indagavit. Cum verò Cæsareæ Majestati materiam Comitiorum exponere placet, solet Vicemareschallo injungi, ut Statibus Imperii & absentium Legatis horam audiendæ propositioni destinatam denunciet. Quod ubi ab eo præstitum est, condicto tempore in palatio Imperatoris omnes comparent. Et cum nihil magis Christianos deceat, quàm ut omnia cum invocatione Spiritus S. incipiant, monente Apostolo Paulo *ad Coloss. 3. vers. 17.* sub initium quoque deliberationum tam arduarum Status omnes qui præsentes sunt, unâ cum absentium Legatis, Cæsarem in templum comitantur, ibique pro felici consiliorum augurio preces ad Deum fundunt. Peractis sacris Imperator solenni pompa cum Electoribus Principibus & Ordinibus in curiam pergit, tumque Cæsar aut ejus Commissarius in locum eminentiorem concedit, Electores paulò depressiori circumsident. Deinde alia subsellia uno gradu Electorum inferiora inveniuntur, in quibus Principes eorumque qui absunt Legati, sessiones suas capiunt. Civitatum vero Imperialium Legati extra limites augustissimorum horum collegiorum peculiarem locum occupant. Quæ omnia rectè atque ex usu recepto refert Auctor der Grundfeste *part. 2. cap. 2.*

XLIII. Cæterum hic statim sese plurimæ lites offerunt; quando videlicet non sine vehementi animorum contentione Principes nonnulli de sessionibus inter se controvertunt. Quantum nempe ad Electores, tam Ecclesiasticos quam Politicos attinet, sessuræ quæstionem dudum finiit & determinavit *A. B. Art. 3. & 4.* Inter Principes verò quammultos, non omnes tamen, supersunt gravissimæ disceptationes.

Negari

cap. 2. & Carpzovium *de leg. Reg. German. c.* 10. *sect.* 7 aliosque legere haud erit absque pretio operæ.

XLIV. Quando jam porrò in curiam ventum eſt, omnesque Ordines ſeſſiones ſuas tenent, Imperator per aliquem ex claſſe Principum Statibus gratias agit pro obſequio præſtito; & ſimul petit, ut illa diligenter percipiant quæ mox propoſiturus ſit. Quo facto Secretarius, aut alius cui hoc à Cæſare eſt demandatum, materiam tractationis jam tum in ſcripturam redactam publicè prælegit. Recitatâ dein propoſitione ipſemet Cæſar Status hortari ſolet, ut de propoſitis capitibus ſedulò deliberent. Quo peracto Electores, Principes, Ordines & Legati conſurgunt, & paululum collocuti, ut plurimùm per Moguntinum vel ejus Cancellarium, gratias agunt Cæſari pro curâ & affectione paternâ erga Imperium, ſimulque promittunt, ſe nihil in conſultando prætermiſſuros quod ad ſalutem & dignitatem Imperii pertinere viſum fuerit. Ut autem de rebus propoſitis rectiùs deliberare, & ſententias ſuas in medium afferre poſſint, copiam recitatæ propoſitionis ſibi edi eâ quâ decet reverentiâ petunt. Quâ impetratâ, Imperator de throno ſurgit, eodemque quo ingreſſus eſt comitatu ad palatium ſuum revertitur. Tob. Paurmeiſter *Tr. de Jurisdictione, lib.* 2. *cap.* 2. Lehm. *lib.* 7. *Chron. Spir. c.* 124.

XLV. His jam ita peractis, more receptum eſt, ex Cancellariâ Moguntinenſi Vice-Mareſchallo de Papenheim ſchedulam mitti, in qua Ordinibus horam inſtituendis deliberationibus præſtitutam denunciare jubetur. Si Elector Saxoniæ ipſe præſens eſt, hæc ſchedula ipſi exhibetur, à quo deinceps eam ViceMarſchallus accipit. Ille ut officio ſuo eſt perfunctus, Ordines ſtato tempore ad ferenda ſuffragia reverſi iterum in tres claſſes dividuntur.

mâ vice sedet Elector Trevirensis, secundâ Elector Coloniensis. Deinde Elector Bavariæ & Elector Brandenburgensis succedunt. A sinistro Moguntini latere, post unum ex dictis Electoribus Ecclesiasticis, Elector Saxoniæ & Palatinus conspiciuntur. Hoc enim ita ab Electorum collegio in Comitiis Ratisbonensibus Anno 1653 fuit determinatum; uti liquet ex decreto quod refert Speidelius *in Speculo sub lit. P. pag. 1009.* Eodem autem ordine Legati absentium sedere solent. Si verò unus vel plures Electores sint præsentes, cedunt illis remanentium Legati, etiamsi eorum Domini si adessent illos præcederent: uti apparet ex jam allegato decreto Comitiorum Ratisbonensium. In votando aut sententiæ dictione is ordo observatur, qui à Carolo IV in A. B. *Artic. 4.* est præscriptus; nempe ut Elector Moguntinus primò omnium à Trevirensi votum requirat, deinde etiam à sequentibus Electoribus. Quod quando factum est, Elector Moguntinus à Saxone interrogatus reliquis suum quoque votum addit. Gerlac. Buxtorff. *ad A. B. th. 59.* Quod si contingat, ut semel votis omnium exploratis neque omnes nec quatuor minimùm consentiant, secundâ tertiá & tot vicibus vota de novo exquiruntur, donec vel omnium vota conspirent, quod hodie in puncto concessionis vel prorogationis vectigalium requiritur, vel majora rem decidant. Vide Auctorem der Grundfeste. *part. 2. c. 4.*

XLVII. Secundo loco qui est Senatus Principum, in duo, ut vocantur, scamma dividitur. Ecclesiasticum die geistliche Banck / & Seculare die weltliche Banck. Olim in Comitiis Regni Francorum Episcopi & Prælati à Principibus secularibus planè separati fuerunt, non minùs quam hodie in provincialibus conventibus Prælati ab Equestri Ordine separatam curiam habent. Lubet in majo-

 rem

rem hujus rei lucem adſcribere verba Hincmari *Epiſt. 14 c. 35. Seniorum*, inquit, *ſuſceptacula ſic in duobus diviſa erant, ut primò omnes Epiſcopi, Abbates, vel hujuſmodi honorificentiores Clerici, abſque ulla Laicorum commixtione congregarentur. Similiter Comites vel hujuſmodi principes honorificabiliter à cætera multitudine primo mane ſegregarentur. Cum ſeparati à cæteris eſſent, in eorum manebat poteſtate, quando ſimul vel quando ſeparati reſiderent: prout eos cauſæ tractandæ qualitas docebat, ſive de ſpiritualibus, ſive de ſecularibus, ſeu etiam commixtis.* Ex his colligi poteſt, Ordinem ſacrum à Principum claſſe idcirco fuiſſe diſtinctum, quod plerumque Epiſcopi de negotiis ſacris, Principes autem cum plebeis de profanis ſeorſim conſultarent, niſi gravitas cauſæ conſiliorum communicationem poſtularet. Poſtquam autem omnem poteſtatem circa religionem Pontifex à Comitiis ad ſuam ditionem pertraxit, Epiſcopi quibus dignitates & opes Principum ſecularium fuerunt conceſſæ, ad Comitia Imperii non amplius ut Epiſcopi ſed ut Principes ſeculares, ratione Ducatuum & Comitatuum, vocati ſunt. Atque ſic unâ curiâ cùm ſecularibus jungi cœperunt.

XLIIX. Ad ſcamnum porro illud ſpirituale pertinent hodiè etiam Archiduces Auſtriæ & Duces Burgundiæ. Quibus nempe ob eximiam præeminentiam, licet ſint Principes ſeculares, locus in hoc ſcammno fuit conceſſus, ſigillatim autem huc pertinent Archiepiſcopi & Epiſcopi qui non ſunt Electores, Abbatum item illi qui præ aliis Principali dignitati ſunt ornati, quos jam ætate Caroli Magni hujus juris participes fuiſſe ſolidè demonſtrat Ampliſſimus Dn. Præſes in *diſſertat. de Germ. Imp. Civibus th. 36.* & denique Magiſtri Ordinis Teutonici. Licet enim militia non ſacrum ſed profanum munus ſit, ideoque multi

juri

juri dubitent, an illi ad Laicos an ad Clericos referendi sint, quoniam tamen hic ordo initiò propterea institutus est, ut non tàm pro patriæ salute quàm honore & incremento Ecclesiæ pugnet; quoniam etiam hi Equites instituta nonnullorum Ordinum relgiosorum sequuntur, usu pridem jam inva'uit, ut Ecclesiasticis magis accenseantur. Reink. *de Reg. secul. & Ecclesiast. lib. 3. class. 2. cap. 3. n. 39. & seq.*

XLIX. De Archiepiscopis Augustanæ confessioni addictis hic repetendum est quod supra *th. 14.* attigimus. Hi scil. aliquamdiu à Comitiis Imperii planè fuerunt exclusi; sæpius etiam quidem protestati sunt, sed nihil effecerunt. Tandem per pacificationem Osnabrugensem res ita transacta est, ut non sedeant in scammno spirituali, sed seorsim aliquod scamnum medio loco inter Ecclesiasticum & seculare obtineant. Cumque in instrumento Pacis illi Archiepiscopatus in Principatus seculares sint commutati, si excipias Archiepiscopatum Magdeburgensem (qui tamen post Reverendiss. Administratorem Dn. Augustum Ducem Saxoniæ pro Ducatu habebitur. *Instr. Pac. Artic. 11. §. Similiter*) Episcopatum Lübecensem & Episcopatum Osnabrugensem alternative, *Instr. Pac. Artic. 13.* , hinc factum est, ut possessores horum Archiepiscopatuum & Episcopatuum jam sedeant in scamno Principum secularium. In scamno autē ietermedio fuerunt hactenus suffragia Archiepiscopus Magdeburgensis, Episcopus Lübecensis & in hodiernis Comitiis Episcopus Osnabrugensis. Vti colligitur ex *Diar. Europ. part. 10. p.* 33. Ad scamnum denique seculare pertinent omnes Imperii Principes, Comites, & Barones.

L. Cæterùm in hoc Senatu Vice-Mareschallus vi officii sui vota colligit. Sunt autem illa valde inæqualia. Etenim Principes Ecclèsiastici ac seculares, Prælati item dignita te Principali coruscantes, & Magistri Ordinis Teutonici, vi-

ritim suffragia ferunt: Prælati autem non adscripti Principibus non viritim sed curiatim sententias dicunt & hodie duo scamna constituunt. Unum est Suevicorum der Schwäbischen/alterum Rhenanorum der Rheinischen Äbte. Olim enim quidem Prælatos duo scamna habuisse, testatur Lehmannus *l. 7. Chron. Spirens. c. 120*, sed illud ab usu postea recessit, licetque observare in multis Comitiis Prælatos unam duntaxat vocem dedisse. Wehner. in *Observ. pract. verb.* Reichstag. Tandem verò in Comitiis Ratisbonensibus Annno 1641, iterum illis fuit concessum, ut imposterum in Senatu Principum Ecclesiasticorum duo suffragia ferant. Limn. *Tom. V. Iur. publ. in Addit. ad. lib. 9. c. 1. n. 143.* Comitibus & Baronibus olim quidem duo tantùm vota competierunt, eòque in duas tribus die Wetterawische und Schwäbische Banck divisi fuerunt. Jacob. Lampad. *d. l.* §. *10.* Sed pòst in Comitiis Anno 1641 Comitibus Franconiæ peculiare votum concessum, uti constat ex decreto Cæsareo, quod recitat Limnæus *Tom. V. Iur publ. l. n. 143.* Quibus deinde in Comitiis Anni 1654 accessit nova Comitum Westphaliæ & inferioris Saxoniæ curia; atque ita hodie quatuor Comitum scamna numerantur: Svevicorum, Wetteravicorum, Francorum & Westphalorum, quæ alternatim vota sua ad classem Principum secularium transferunt. Cur autem Westphaliæ & inferioris Saxoniæ Gomites peculiare votum petierint, videre est apud Limnæum *Tom V. Iur. public. d. l. & cap. n. 143.*

LI. Hujus porrò Principum classis directorium olim solus Archiepiscopus Salisburgensis exercuit: postquam autem inter Archiepiscopum Magdeburgensem & Salisburgensem, inter hunc item & Archiduces Austriæ lites de præcedentia ortæ sunt, tempore Caroli V inter Archiduces Austriæ & Salisburgensem alternatio cæpit obtinere, quæ adhuc durat.

rat, Lehm. *lib. 7. Chron. Spir. cap. 124.* Si igitur Austriacus uno die primam sessionem, Salisburgensis altero die eandem tenere solet, & qui primum inter illos tenet locum, jus simul dirigendi habet. Interim Archiducis partes in omnibus primæ sunt, magnâque is utitur potestate quando directorium administrat. Hinc Salisburgenses aliquando conquesti sunt, sibi æquari Archiducem Austriæ, cum dirigendi facultatem precariò tantùm, ut quidem illi animo ægro tunc dixere, acceperit. Vide Auctor. der Grundfeste/ *part. 2. c. 5.*

LII. Tertius postremò Senatus est Civitatum Imperialium der Freyen Reichs Städte. Quo tempore autem illæ jus Comitiorum acceperint ex historiarum monumentis firmiter colligi vix potest. Christophorus Lehmannus *lib. 4. Chron. Spir. c. 3* probare conatur, jam seculo XII nonnullas civitates ejus auctoritatis âc dignitatis fuisse, ut Cæsares illas, non minus ac reliquos Imperii cives, ad Comitia vocaverint. Et sanè jamtempore Friderici I Imperatoris consules civitatum Italiæ publicis regni Comitiis interfuisse, docemur ex decretis Comitiorum ab eodem Imperatore ad Roncalias habitorum, quæ possunt videri apud Goldast. *Tom. 2. Const. Imper. p 335.* Idem comprobat juramentum ejusdem Friderici I Statibus Imperii præstitum, quod ita habet : *In Christi nomine juro, non solum Principum sed civitatum consilio negotia confœderationes & collegia universitatis tractanda esse.* Verùm hæc testimonia manifestò de urbibus Italiæ loquuntur, quas jam dudum ad conventus Regni Italici vocatas fuisse certum est : Vrbes autem Germanicæ isthâc ætate longè inferiori conditione fuerunt, ut optime docet idem Lehmannus *eodem capite.* Decimo quarto autem à nato Servatore seculo ad Comitia fuerunt Vrbes omnino admissæ, earumque consensus ad

consti-

constituendum certum Imperii decretum cœpit implorari. Hinc in Caroli IV *A. B in fin. pr.* cæteris Imperii Statibus Vrbes annumerantur Vide Amplissimi Dn. Præsidis *Dissert. de Civibus Imperii th. 53.* Imo vero jam tum Friderico I Imperante, etiam Germaniæ nobilissimas quasdam urbes Comitiis interfuisse liquet ex iis, quæ narrat Radevicus & hunc secutus canit Guntherus

LIII. An autem ab hoc usque tempore Civitatibus Imperialibus semper votum decisivum competierit, de eo non leves controversiæ inter doctores fuerunt aliquamdiu agitatæ. Peucerus sanè sequutus, quantum videtur, Seldii sententias, *5 Chronic.* negavit illis decernendi facultatem, tantùmque jus in medium consulendi reliquit. Contra Wehnerus cæcutire judicavit, qui de jure suffragii civitatum dubitant. Eandem sententiam amplectuntur Bruning: *de var univers. specieb. concl. 18.* Cüten. *Sylloge rerum quotidian. concl. 27. lit. C.* Ludov. Gremp. & Hieronymu zum Lamb *in consil.* der Ehrbahren Frey und Reichs Städten *Session* Standt und Stimme belangend/Knipschild *de privil. civ. Imperial. lib. 2. cap. 2.* ut & consultiss. Lampadius. Seculo decimoquinto cum de bello Hussitico ageretur, civitatibus Imperialibus Sigismundus summopere favit: quod satis declarant verba ejusdem Imperatoris *in Reformat. Eccles. de anno 1426 cap. 3.* Und ihr wirdige Reichs Städte / so man alle Welt rechnet so seydt ihr doch Glieder die an dem Reich etc. Hoc tempore igitur quidem habuerunt Vrbes suffragii ferendi potestatem in Comitiis: sed paulatim cœpit minui, donec plane illis fuit jus istud negatum. Cumprimis sanè temporibus Caroli V hac de re inter Principes & civitates acerrimè disceptatum fuit: unde Imperator permotus est, illam controversiam ad Cameram exactius disceptandam rejicere. Lamp. *d. tr. part. 3. cap. 5. n.*

.*n* 11. Hodie hæc res jure minoris est dubii, postquam pacificatio inter Imperium & coronam Sveciæ facta est. Per illam nimirum fuit constitutum, ut votum decisivum, tàm in universalibus quàm particularibus dietis, liberis Imperii civitatibus non minùs ac cæteris Statibus competat, sicuti sonant verba *Instrumenti Pacis Artic.* 8 §. *tam in Universalibus*. Voluerunt quidem Vrbes hæc etiam verba Instrumento illi pacis inseri: *Quin & Civitatibus Imperialibus tàm in universalibus quàm particularibus Imperii conventibus competens votum decisivum, iisdem citra controversiam ulteriùs maneat & relinquatur, adeoque re & correlationes trium collegiorum unico dehinc actu simultaneè expediantur.* Sed reliqui Ordines ad id non potuerunt adduci: quamobrem illa verba mansere, quæ adhuc in *d. Art.* extant Vide Auctorem Der Grundfeste / *p. 2. cap. 6.* Sed ne sic quidem controversiæ nunc cessant. In proximis enim Comitiis rursus à parte Vrbium fuit petitum, ut & ipsæ ad relationes & correlationes admitterentur, uti liquet ex scripto quod duobus superioribus collegiis tum temporis obtulerunt: sed à Principum parte aculeato scripto Vrbium postulatum exceptum est: satis videlicet esse, si Civitates juris decidendi, exceptâ re & correferendi potestate, sint participes. Bina illa scripta extant cùm alibi tùm etiam apud Auctorem der Grundfeste *p. 2. cap. 6.* Qua ratione igitur Vrbibus Imperialibus votum decisivum competat, parùm adhuc est exploratum.

LIV. Civitates nihilominus Imperiales hodie in duo scamna dividuntur, in die Rheinische und Schwäbische Banck. Illud occupant civitates ad Rhenum, Lybeca, nec non Wetteravicæ, Alsatiæ in Landvogteia Hagenoënsi, Saxonicæ præthereà & Thüringicæ. In hoc resident Svevicæ & Franconicæ civitates. *Knipschild. de priv. civ. Imp.*

d. c. n. 130. Directorium regulariter est penes illam civitatem in qua Comitia celebrantur; hæc nempe peculiari mensæ assidet, & alternatim Civitatum legatos interpellat. Quod dum fit, statim cum civitatis Vlmensis & Spirensis Registratoribus, quorum hic nomine Civitatum Rhenensium ille nomine Svevicarum accedere solet, vota in protocollum referuntur: ex iisque commune suffragium conficitur. *Lehman. lib. 8. Chron. Spir. cap. 124.*

LV. Cum verò sæpius dictum sit, in singulis classibus secundùm majoritatem votorum concludi, forsan ex re fuerit, si de jure majoris numeri nonnulla afferamus. Tantæ autem hoc jus est dignitatis, tantæ utilitatis, ut illius sententia non omni careat fundamento, qui existimaverit, absq; eo ullam societatem scopum sibi propositum difficile obtinere posse. Ea nimirum est tam intellectus quam voluntatis humanæ imbecillitas, ut nulla concors decisio in collegio aliquo unquam sperari possit, nisi parte majore minor vincatur, *l. 17. §. 6. ff. de Recept. qui arbitr.* Hugo Grot. *de jure B. & P. l. 2. cap. 5. n. 17.* Quâ de causâ in Comitiis Imperii expressis legibus fuit cautum, ut discrepantibus in uno vel altero puncto votis ad pluralitatem respectus habeatur. R. A. zu Trier und Cölln/ *Anno* 1512. §. Es sollen auch die Churfürsten. R. A. zu Wormbs/ *Anno* 1521. §. Würde sich. Accidit tamen quandoque, ut hæc regula locum habere non possit. In Imperio utique nostro, lege publica exceptæ sunt quædam causæ, de quibus sic *Instrum. Pac. Artic. V §. 19. In causis Religionis, omnibusque aliis negotiis, ubi Status tanquam unum corpus considerari nequeunt, ut etiam Catholicis & Augustanæ confessionis Statibus in duas partes euntibus, sola amicabilis compositio lites dirimat, attenta votorum pluralitate.* Hujus autem legis summa æquitas vel ex eo clare-

scit,

ſcit, quod numerus major tantummodo locum habere poſſit in negotiis ſocietatis, & illis quæ ab arbitrio humano dependent; à quo cenſu cum planè diverſa ſit ſaltim religionis ratio, mirum non eſt à regula majoris numeri cauſas religionis excludi. Sicuti nimirum omne gratiæ divinæ negotium nemini hominum in mentem venire poteſt, niſi Deo gratioſum hoc ſuum arbitrium revelante, ita nec de religioſo cultu, qui huic debetur, quicquam ſocietas humana poteſt conſtituere, & per conſequens nec major ejus numerus, ſi quis fortè fuerit.

L VI. Porro autem in Conventu Osnabrugis habito fuit etiam quæſitum, an in contributionum materia attendi debeat majoritas votorum. Cum verò res illa non niſi acerrimis contentionibus tum involveretur, *d. Artic.* ita cautum fuit: *Quod verò ad pluralitatem votorum in materia collectarum attinet, cum res hæc in præſenti congreſſu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remiſſa eſto.* Illis igitur Comitiis quidem hæc magni momenti quæſtio ſummo ſtudio ventilata fuit, ſed indeciſa remanſit. *Auctor* der Grundfeſte / *p. 3. cap. 7.* Senatui ſcilicet Electorum quodammodo placuit majoritas votorum in materia collectarum. Idem etiam in Senatu Principum à Catholicis fuit admiſſum. Sed Civitates planè in contrariâ ſententiâ fuerunt ob rationes quas adducit Limnæus *Tom. V. Iur. publ. l. 9. c. 1. n. 182.* In Senatu porro Principum ab Evangelicis diſtinguendum eſſe arbitratum fuit, inter collectas voluntarias & neceſſarias. Hæc autem diſtinctio quamvis ab aliis plane rejecta ſit, quod tamen illa non omni careat fundamento ex ſequentibus haud obſcurè fortaſſis apparebit. Collectæ nempe regulariter ſunt quodammodo contra primam intentionem rerumpublicarum, nec ullus civis rerum ſuarum do-

minio sese ita abdicat, ut vel Magistratui vel suo concivi in illis quicquam pro libitu disponere liceat. Propterea nempe aliquis hujus vel illius reipublicæ civis esse solet, ut bona quæ possidet salva habeat, nec in illorum fruitione à quoquam impediatur. Vnico duntaxat casu hæc regula exceptionem patitur, si nempe reipublicæ defensio efflagitet, ut de suo etiam aliquid illuc quisq; civium impendat. Tum nempe danda est opera, ut omnes intelligant, si salvi esse velint necessitati esse parendum. *Cic. 2. Offic. Gail. 1. Obs. 17. & 2. Obs. 52. & 53.* Quæ necessitas cum Imperii etiam Constitutionibus, & cumprimis in Recessu Executionis definita sit, in libero hujus vel illius Ordinis arbitrio non est positum, num velit, tali casu emergente, reipublicæ succurrere, nec ne: sed ad hoc quasi naturaliter unusquisque est obligatus. Quod si alia reipublicæ necessitas immineat, etiamsi in Constitutionibus Imperii illa non sit expressa, tamen si sit liquida clara & nullâ ratione dubia, civem ad id exsolvendum itidem compellit, absque quo respublica salva esse nequit. His itaque in casibus, quin majoritas votorum locum habeat, non est quod nos quidem dubitemus. Non quidem amittunt refragantes libertatem voti sui, sed ideo vincuntur à reliquis civium votis & suffragiis, quia summa reipublicæ necessitas tributum istud postulat, ad cujus solutionem sese omnes cives eo ipso obstrinxerunt, quo in rempublicam illam cum reliquis civibus coiverunt, aut leges ejusdem agnoverunt. Quando vero aut nulla reipublicæ necessitas adest, aut illa valde est dubia, aut quando collectæ non in necessitatem reipublicæ sed tantùm in necessitatem aut utilitatem petentis indicuntur, liberrimo cujuscunque Status arbitrio relinquitur, velitne aliquid erogare vel non. Talis ergo controversia si in Imperio oriatur, non numero suffra-

giorum,

giorum ; sed amicabili compositione decidenda est. Per pluritatem enim votorum nulli jus quæsitum auferri potest. *Waremund ab Ehrenberg de subsid. & oner. subdit. c. 5. num. 55. Zachar. Fictor de causis exempt. Imperii concl. 5. Besold. de Aerario cap. 4. n. 2.*

L VII. Sed revertamur in viam. Postquam igitur unius vel alterius negotii conclusio in Statuum consiliis secuta est, solent demum illæ quæ appellantur relationes & correlationes institui. Hac fini ergo Electores, ut plurimum eo in loco ubi propositio fieri solet, conveniunt, & Principum collegio per Cancellarium Electoris Moguntini sententiam suam aperiunt. Finitâ autem relatione Directores Senatus Principum correlationem instituunt. Si in relatione & correlatione discrepantes sententiæ inveniantur, utraque classis in peculiarem locum concedit, & ulteriùs de materia controversa deliberat. Post hanc deliberationem iterum convenitur & à Directorio sententia Principum Electorali Collegio refertur: hocque rursus illi suam sententiam exponit: idque tam diu fit, donec vel commune conclusum eliciatur, aut manifestò appareat hæc duo collegia nullâ ratione conciliari posse. Vtroque casu Civitates Imperiales per Secretarium Cancellariæ Moguntinensis ad commune buleuterium vocantur, ibique illa in quibus Electores & Principes consentiunt vel dissentiunt, exponuntur; simulque petitur ut & ipsi suam mentem de hoc vel illo puncto aperiant, Huic admonitioni illæ morem gerentes, per Directorii Syndicum suam sententiam explicari curant. Hoc quando factum est, statim fit manifestum, an duobus superioribus Collegiis Vrbes adstipulentur, an verò diversam ab illis opinionem amplectantur, Hæc Statuum sive concors sive discors sen-

tentia per certos Deputatos Cæsareæ Majestati refertur. Ita tradunt Lehmannus *l. 7. Chron. Spir. c. 124.* Limnæus *Tom. 3. Jur. publ. l. 9. c. 1. num. 166.* De Deputatis vide Auctorem der Grundfeste *p. 2. c. 6.* ubi lites circa hoc negotium proxime agitatas diligenter exponit.

LIIX. Hoc porro commune Ordinum consultum si Cæsari placet, fit decretum: sin minus, hinc & inde replicatur, duplicatur, adductis sententiarum rationibus, donec altera pars alteri consentiat. Si verò Cæsaris & Ordinum sententiæ hac ratione non possint componi, nonnulli quidem existimant, Imperatoris sententiam prævalere oportere, eamque Ordinibus legem constituere: Alii plane adversi, non obstante Cæsaris arbitrio, Statuum conclusionem sortiri vim Comitialis decreti arbitrantur. Sed quoniam utrumque regiminis publici formæ adversatur, neutrum videtur admittendum esse. Eòque fortassis approbanda fuerit Lampadii opinio. Ille enim *Tract. de rep. Rom. Germ. part. 3. c. 8. num. 7* ita disserit. *Si convenire nequiverint, neque Cæsar ex plenitudine uti dicunt potestatis quicquam potest statuere, neque Ordinum sententia legis habet vigorem.*

LIX. Postqam verò omnia negotia quæ Cæsarea propositio continuit jam sunt decisa, Electoris Moguntini Directorio incumbit, ut omnes conclusiones, quas quidem publice sciri interest, in formam alicujus Recessus redigat. Hoc deinde Deputatis ex universo Senatu hunc in finem prælegitur, ut cognoscant, an illa, quæ à Cancellariâ Moguntinensi literis consignata sunt, omnium votis exactè respondeant. Huic autem actui hodie longe plures Deputati interesse solent ac olim fuit factum, uti hoc Auctor der Grundfeste ex Actis Comitiorun Ratisbonensium Anni 1654 probat. Ex illâ denique formulâ jam verus Imperii Recessus conficitur, ejusque duo exemplaria pergameno in.

no inscribuntur: quibus eo ordine ac modo Imperator & Status nomina & sigilla apponunt, qui à Lehmanno *l. 7. Chron Spir. c. 124* & jam dicto Auctore describitur. Ut Comitiale porro decretum in viridi sit observantia, omnesque Ordines plenam illius habeant scientiam, jubet Imperator omnes denuo comparere; quo facto per Cancellarium Moguntinum Recessus prælegitur, omnesque ad debitam legibus Imperii observantiam præstandam sedulo monentur. Deinde unum Recessus autographum in des Reichshoff Cantzeley / alterum in des Reichs-Cantzeley apud Moguntinum deponitur: illiusque tandem copia sive exemplar Cameræ transmittitur, ut secundùm eam processus dirigantur ac causæ litigantium decernantur. *Besold. in Thesauro pract. verb.* Reichsabschiedt.

LX. Et sic etiam ad causam formalem quæ pertinent, exposita sunt. Transeamus nunc tandem ad CAUSAM FINALEM. Quemadmodum autem finis alius est remotus seu universalis, ad quem vel omnia vel multa quæ ad commune aliquod negotium faciunt, collimant, alius proximus seu particularis, qui plerumque universalem illum pro scopo habet, docente Amplissimo Dn. Præside *cap. X. libr. de civ. prudentia*, duplicem etiam Comitiorum esse finem arbitramur: 1. exactam illorum decisionem, quorum causa Ordines fuerunt convocati, atque hæc constituit finem proximum. 2. Salutem civium seu, ut Græci loquuntur, εὐδαιμονίαν, ad quam ceu finem ultimum omnis deliberatio debet collimare, & efficere ut salim plerisque civibus bene sit, vitamq; illi possint traducere in rerum sufficientia & virtutum exercitio. Cumque duo sint rerum civilium momenta, bellum & pax: *dividitur enim omnis vita in negotium & otium, & bellum & pacem* docente Philoso-

losopho *lib. 7. Pol. cap. 14. & proœm. Instit.* Status Imperii id simul curare debent, ut utrumque tempus ad communem tam imperantium quam parentium utilitatem rectè possit gubernari. Sicuti hoc etiam observatum fuisse, Recessus Imperii debitâ diligentiâ evolventibus manifestò apparet.

LXI. ATQVE hactenus quidem præcipua quæ de Comitiis Vniversalibus afferri potuerunt persecuti sumus, idque ita ut jam nihil superesse videatur, quod nos ulterius in illo quidem argumento detinere queat. Ideoque tandem in hac tractatione pedem figere licet. Quoniam verò suprà Comitia in Vniversalia & Particularia dispescuimus, placet pauca etiam de hisce postremis in medium afferre. Sunt autem PARTICVLARIA COMITIA, quando duntaxat pars Statuum conveniunt. *Lampad. d. l. n. 15.* Hæc verò etiam Comitia antiquissimis olim temporibus in usu fuisse, testatur Hincmarus *Epist. 14. c. 29.* Guntherus *in Ligurino. lib. 8* ita canit:

Ergo sacros tantum Patres Iurisq; peritos,
Et de Primoribus paucos, quibus ipse timorem
Norat inesse Dei, tacitis Fridericus adaptans
Colloquiis.

Inter conventus autem particulares hodiè primum locum sibi vendicant illi DEPVTATORVM qui appellantur. Qui sunt duplicis generis. Alii enim in ipsis Comitiis ad negotia quæ ibi sub manibus sunt tractanda instituuntur; de quibus agit Auctor der Grundfeste *part. 2. c. 7.* Alii extra Comitia universalia indicuntur, qui strictè Conventus Deputatorum *Deputation* Täge appellantur. Hi autem Deputatorum conventus decreto Augustano Anni 1555 eam ob causam instituti sunt, ut motus graviores, quibus compescendis Circulorum vires non sunt pares, in

illis

illis componerentur; Deinde ut illa negotia, quæ ijs Comitiis universalibus explicari non potuerunt, à Cæsare & Ordinibus delectis illis expedirentur. R. A. zu Regenspurg *Anno* 1594. §. Als wir den. Vt porrò hoc eo melius fieret, in aliquot Comitiis hæc cura certis Statibus demandata fuit, quos omnes nominat Besoldus *in Thesaur. pract. sub lit: D.n. 11.*

LXII. Cæterum hic numerus tamdiu placuit, donec inter Cæsarem aliosque & Regnum Sueciæ pax iniretur. Tum enim ita fuit sancitum. *In conventibus Deputatorum Imperii ordinarius numerus ex utriusque religionis proceribus æquetur. De personis autem vel Statibus Imperii adjungendis, in Comitiis proximis statuatur. Artic. V.* §. 18. Huic constitutioni autem illis in proximis Comitiis fuit aliqua ratione satisfactum, uti apparet ex R. A. zu Regenspurg. §. Und dieweil. Sed nihilominus multæ difficultates mansêre. Cum enim in dicto §. familiæ Altenburgensis & Culmbacensis specialis mentio facta esset, domus Vinariensis & Onolsbacensis plus esse in Recessu quàm fuisset in deliberationibus præmissis dixerunt, seque injuriâ ab Ordine Deputatorum excludi conquestæ sunt. Id quod Acta Conventûs Deputatorum nuper Francofurti habiti plus satis demonstrant. *Auctor* der Grundfeste *part. 3. c. 6.* Deinde Ordines A. C. addicti non solum paritatem in Collegio Electorali, sed etiam conjunctionem ejusdem Collegii cum reliquis acriter urserunt. Prius quod attinet, ita res fuit decisa, ut in proximo conventu Francofurtensi tres Electores Protestantes alternatim quarto voto gauderent; sed addita hac cautione ne in ullis Deputatorum Conventibus aut Comitiis Electoralibus occasione hujus transactionis ullum jus à Protestantibus prætenderetur;

uti hoc expressa Recessus verba innuunt §. den zweyten Punct unser Kayserlichen *propositien*. Posteriorem controversiam quod refert, etsi super eâ agitanda multum temporis perierit, tamen hactenus nondum ea fuit decisa. Cui volupe est utriusque partis rationes pernoscere, inspiciat & perpendat responsum Collegii Electoralis ad Protestantium argumenta. Exstat illud apud Limnæum *Tom. V. Iur. publ. in Addit. ad libr. 9. c. 1. n. 239.* Quo præterea ordine in his Conventibus omnia peragi soleant, cognosci potest ex Speidelio *Spec. verb. Deputations* Tag.

LXIII. Inter Comitia particularia, ad quæ celebranda ex omnibus Ordinibus nonnulli seliguntur, haut immeritò denique referuntur VISITATORVM CAMERÆ, *Visitations*-Tâge. Hi Conventus constant ex delegatis Cæsaris & Ordinum, qui Spiram mittuntur, ut Cameram Imperialem inspiciant corrigant ac reforment. *Ord. Cam. part. 2. Tit. 50.* in quâ visitandi certa ratio selectis Statuum præscribitur. Vide Denaisium *in Ius Camer. verb. Visitatio* §. *322.* Leonhard. Beckman *Diss. ad Ordin. Cam. th. 22. & seq.* Cumque hi Visitatores ad cognoscendas Cameræ corruptelas sint constituti, solent quoque Revisorum vice fungi, si revisio actorum petita fuerit *Ord. Cam. p. 3. Tit. 53* Duravit hæc Cameræ visitatio summo reipublicæ bono per multos annos: facilè enim fieri potest, ut illa etiam quæ sunt optime instituta corrumpantur, nisi sedula inquisitio accedat, & sint quos Græci olim appellaverunt νομοφύλακες. Sed postquam Anno 1588 visitandi Ordo Archiepiscopum Magdeburgensem tetigisset, qui tùm erat Joachimus Ernestus Marchio Brandenburgensis Potestantium sacris deditus, Catholici Status prætextu des geistlichen Vorbehalts & à voto sessioneque in Comitiis & ab hoc munere illum

illum excluſerunt. Unde factum eſt, ut Reviſiones & Viſitationes non fuerint aliquamdiu juſto tempore inſtitutæ. Mylerus *in Add. ad Diſſ. A. B.* Martin. Rumelinus *part. 2. diſſ. 2. theſ. 20. lit. A.* Huic autem malo tandem obviam itum eſt per Inſtrumentum Pacis. In quo nimirum omnes Archiepiſcopi & Epiſcopi A. C addicti non tantùm ad Comitia univerſalia, ſed etiam ad Conventus Deputatorum & Viſitatorum rurſus ſunt admiſſi *Art. 5. §. 6.* Deinde in proximis Comitiis ſatis accuratus modus viſitandi Cameram fuit inſtitutus R. A. zu Regenſpurg. *Anni 1654* §. Wie nun die überhäufften *reviſiones.* Quinam vero Status hodie Viſitatorum Conventibus intereſſe debeant, ex ſchemate Receſſui eidem in calce adjecto cognoſci poteſt.

LXIV. Atque ita etiam egimus de Comitiis illis particularibus, ad quæ ex omnibus Ordinibus ſelecti quidam vocantur: ſequuntur jam Comitia illa, A D QVÆ CERTÆ CLASSIS ORDINES tantummodo congregantur. Ejusmodi verò ſunt Conventus Electorum. Qui duorum ſunt generum: alii nimirum pro eligendo Rege vel Imperatore Romanorum celebrantur, & vulgò Wahltäge appellantur: quibus certa forma à Carolo IV in *A. B. Artic.* 4. eſt præſcripta. Vide & Onuphrium Panvinium *in peculiari libro de Comitiis Imperatoriis.* Rumelinum *ad A. B. part.* 1. *diſſ.* 3. Lampadium *d. tr. part. 3. c.* 2. alios: qui omnia quæ huc ſpectant exactè pertractarunt. Alii diverſi Conventus Electorales pro ſalute & incolumitate Imperii haberi ſolent, & vulgò Churfürſten oder *Collegial* Täge nominantur. *A. B. Artic.* 12 In hisce autem Electorum Conventibus ardua & graviſſima Imperii negotia tractari, conſtat ex fraterna Electorum

ctorum unione, cujus mentionem facit Goldastus in Politischen Reichshendeln *part. 8. c. 5.* Sunt autem & illa duplicis generis: alia primariò concernunt Electores ipsorumque jura, alia Imperium ipsum. Illa cumprimis in conventibus Electorum expediuntur, hæc non indistinctim. Sunt enim pleraque negotia, quæ Imperii statum concernunt ita comparata, ut in illis nihil quicquam absque omnium Ordinum consensu statui possit. De his igitur non nisi præconsultationes ab Electoribus institui possunt. Hac sane de causa cum in Conventu Fuldensi de ejusmodi negotiis ageretur, Electoris Saxoniæ legati ita senserunt: Wie dem Ungarischen Wesen Niederlandt und Justitz zu helffen / gehöre nicht vor Churfürsten allein / sondern vor das gantze Reich / weil von selben schon auff gemeinen Reichsversamlungen *consultirt* worden / und Abschiedt gefolget / und betreffen nicht allein die Churfürsten / sondern auch andere Ständte ꝛc. Lundorpius *Tom. 2. Actor: publ. libr. 2. tr: 5. p. 536.*

LXV. Hi Conventus autem Electorales non omni ex parte (ceu quidam putant) Imperii publicæ formæ sunt contrarii. Cum enim Electores in Imperio haut levi præ reliquis eminentiâ sint conspicui, non incommodè ab illis saltim præconsultationes de ijs rebus instituuntur, de quibus postea in Comitiis universalibus reliqui Ordines suo arbitrio statuunt. Vt hujus rei fundamentum pleniùs appareat, audiamus etiam Aristotelem *l. 4. Pol. c. 15.* ita loquentem. *Hic quadrat magnos magistratus, hic autem esse parvos eosdem. Nec tamen non proprii etiam quidam sunt; ceu praeconsultatorum. Hic enim magistratus non est popularis: Consilium autem populare est. Oportet enim esse quiddam hujuscemodi, cui cura sit consultare ante populum, ut solutus sit illa cura.*

Hic

Hæc autem, si pauci fuerint numero, dominatui paucorum ac. commodatum est: præconsultores autem paucos esse multitudini necessum est. Tales vero præconsultationes jam olim in veteri omni Germanicarum gentium republica obtinuisse, Tacitus testatus est *libro de Moribus Germanorum.* Florente etiam Regno Francorum nihil ad generale concilium fuit delatum, priusquam nonnulli ex Principum & primorum ordine προβουλεύματα convenissent. Habemus hujus rei omni exceptione majorem testem Hincmarum, qui *d. cap. 30* ita differit. *Cæterum propter dona generaliter danda, aliud placitum cum Senioribus tantùm & præcipuè consiliariis habebatur: in quo jam futuri anni Status tractari incipiebatur: si forte talia aliqua se præmonstrabant, pro quibus necesse erat præmeditando ordinare, si quid mox transacto anno priore incumberet, pro quo anticipando aliquid statuere aut providere necessitas esset.* Idem etiamnum in republica Veneta observare licet. Ibi enim de magnis etiam negotiis solent præconsultationes institui in Prægadino vel Collegio Decemvirorum, antequam illæ ad universale Collegium referantur, notante Ampliss. Dn. Præside *in descript. Rerumpubl. universi orbis.* Electoralium porrò conventuum non profectò est exigua utilitas: sed an Electores interdum commissæ sibi potestatis limites excedant nec ne, non est meum, multò minus hujus loci, definire. Videatur tamen Hippolytus à Lapide *diss. de Ration. Status part. 2. c. 5. sect. 4.* Vltimus autem talis Conventus Anno CIↃ DC XXX Ratisbonæ fuit celebratus: de quo exstat epistola auro contra æstimanda in Opusculo Epistolarum Christ. Forstneri.

LXVI. Tandem ad Comitia particularia referuntur etiam Regionum conventus illi, qui audiunt CIRCULORUM

LORUM die Kraistage. Hanc vero Germaniæ nostræ in certas quasdam partes sive Circulos quos appellant divisionem Maximiliano I debemus. Cum enim gloriosissimus Imperator rempublicam Germaniæ in turbulenta & periculosa tempora incidisse animadverteret, & totum Imperii corpus in minutissimas partes abiisse, de eo dividendo in certos districtus cogitavit. Ex quo instituto non vulgaris sed admiranda sanè prudentia elucescit. Quantæ nimirum difficultatis est grande Imperii corpus ad civile aliquod regimen suscipiendum aptare & disponere posse! Quanti est negotii numerosam hominum multitudinem in officio continere! Aristoteles sane *libr 7. Polit cap. 4* illum supra conditionem humanam collocat, qui tali prudentiâ instructus est. Verba ejus ita habent: *Numerus valde exsuperans non potest obtinere ordinem; divinæ namque potestatis hoc jam opus est, quæ sane universum hoc continet.* Licet autem etiam hæc res suâ non careat difficultate, tamen haud injuria forte quis asseruerit, hoc remedio quo Imperator Maximilianus fuit usus, quamplurima incommoda quæ vasta Imperia secum ferre solent facile posse præcaveri. Dividatur scilicet aliquod Regnum in certas quasdam partes, atque in illis singulis magistratus constituantur, qui de iis statuant, quæ ipsa summa potestas curare nequit. Atque harum partium subdivisio eousque continuetur, donec sufficiat. Hoc si fiat, non est quod ullos tumultus, ullas subditorum seditiones temerè metuamus. Idem nimirum conspicitur in exercitu militari; qui in legiones dispesci solet, legiones in cohortes, cohortes in centurias & manipulos. Eadem porrò ratione magistratus militares dividuntur. Summo nempe Duci exercitus paret Legatus, deinceps sunt Tribuni militum, his subsunt Centurio-

turio-

turiones, denique sequuntur Decuriones. *Rosin. Antiq. lib. X. c. 6. & 7* Hinc fieri utique videmus, ingentem militum copiam ad solum unius nutum moveri, ac quemlibet id quod sui est officii exactâ diligentiâ exequi. Neque verò hac ratione solùm cultus aliquis populus, sed etiam maximè barbarus in officio contineri potest. Argumento sunt Ingæ Peruvianorum: qui beneficio ejusmodi divisionum populum aliàs incultum ac horridum felicissimè rexerùnt. Quâ de re operæ fuerit pretium legere quæ narrat Iosephus Acosta *lib. 6. histor. Indic. c. 13.*

LXVII. Divisum autem est Imperium à Maximiliano Anno 1500 in Comitiis Augustanis in sex provincias, seu Circulos: Franconicum, Bavaricum, Svevicum, Rhenanum, Westphalicum, & Saxonicum. Hisce postea, necessitate publica exigente, adhuc quatuor anno 1522 additi sunt, Austriacus, Burgundicus, ElectoriusRhenanus & superior Saxonicus. Qui verò status quibus circulis contineantur tradunt Thuanus *lib. 2. Histor.* & accuratiùs Martinus Zeilerus *in Tract. de decem circulis Imp. Roman. German.* Negotia porro de quibus in his Conventibus agitur, sunt in duplici differentia; alia ordinaria, alia extraordinaria. Negotia ordinaria sunt defensio pacis publicæ, quæ consistit in comprimendis & sedandis motibus & vi publica. Vide *Rec. Imperii Anni 1555. 1559 Ordin. Cam. part. 2. Tit. 15.* Justitiæ executio, *Rec. Imp,* de *anno 1555. & 1566. Ordin. Cam. part. 3. Tit. 48. & seq*: Cura monetæ publicæ explorandæ, quæ ad Conventus Probationstäge dictos, unum primo Maij alterum primo Octobris instituendum pertinent, R. A. zu Speyer / *Anni 1570* §. Sintemahl auch zu handthabung / R. A. zu Regenspurg / *anni 1576.* §.

1576 §. Setzen also demnach und befehlen. Extraordinaria verò sunt, quando ob præsentem necessitatem Circulis ab Imperio quid expediendum injungitur. *Paurmeist. de Iurisdict. lib. 2. c. 2.* Qui de modo & forma horum Conventuum exactè ibi agit.

LXVIII. Et hæc exigua de tam nobili argumento pro ratione instituti proposuisse sufficiant.

Deo T. O. M. sit laus & gloria in secula infinita.

INDEX
AUCTORUM & TRACTATUUM,

Qvi in his Exercitationibus partim allegati, partim notati, correcti, collati cum aliis, aut conciliati reperiuntur.

AD LECTOREM.

Typothetæ incuriâ *numeri* in apicibus paginarum *à 400. usq; ad 500. bis positi* sunt: ne itaqve frustrà operam aliqvis in evolvendo sumat, & in *hoc Auctorum*, & in *altero Rerum Indice*, posteriori centuriæ *Lit.B.* adjecta est; qvod semel hîc indicâsse sufficiat.

a Arnol-

Bran-

Jor-

Lun-

R.

Stur-

INDEX

Apo-

B.

Causæ

Con-

primò

Eccle-

Saxo-

Gravi-

Holms

Judi-

Livo-

O.

Ordi-

Palant.

Προβȣ-

piratæ

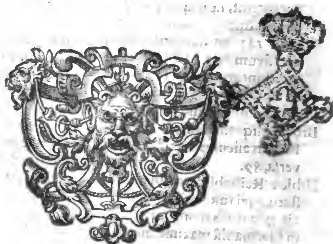
duo,

Vindo-

Urbium

Urbes

SOLI DEO GLORIA.

EMENDANDA.

Perlustranti mihi hunc librum Menda typographica qvæ occurrerunt, uti Benevolus Lector emendare possit, rectam lectionem indicabimus.

Pag. 11. l. 24. plena. *p. 14. l. 18.* subierint. *p. 24. l. 10.* Germanico. *p. 36. l. 22.* gesserant. *p. 57. l. 6.* συμμαχίας. *p. 60. l. 9.* Regum titulum. *p. 81. l. 2.* forte τὸ. *p. 88. l. 11.* aut. *l. 18.* pristinus rigor. *p. 116. l. 16.* aliorumq;. *p. 151. l. 12.* lib. 6. *p. 157. l. 25.* Angariis. *p. 164. l. 13.* Bajoaria. *p. 173. l. 12.* eligeretur. *p. 177. l. 28.* officia. *p. 226. l. 32.* illis principibus. *p. 228 l. 29.* Ludovici. *p. 233. l. 26.* Goldastum. *p. 258. l. 9.* cum Ockamo & Janduno. *p. 280. l. 19.* communi eorum. *p. 288.* 288. *p. 328. l. 8. in marg.* Habsburgiacis. *p. 347. l. 32.* intra Occident. *p. 348. l. 29.* Orientis. Etenim. *p. 350. l. 3.* Canonem sextum Concilii illius. *p. 351. l. 6.* deniqve, postqvam scilicet in Africâ infeliciter Sardicensium Canonum Nicæna appellatio successisset, præt. *p. 418. l. 12.* contestamur. *p. 439. l. 21.* Metropolit. ereptum. *p. 449. l. 23.* talem pro. *p. 456. l. 25.* Vacantium Episc. *l. 26.* cœpit *p. 422. l. 24. B.* capitulationem. *p. 425. l. 28. B.* superet. *p. 437. l. 17 B.* Hordlederus. *p. 441. l. 14. B.* celeberrimi. *p. 443. l. 24. B.* Saxonicis. *p. 447. l. 19. B.* nonnulli. *p. 453. l. 26. B.* 1597. *p. 513. l. 24.* intermedio. *p. 516. l. 18.* Hieronymus. *p. 521. l. 25.* ipsæ. *p. 545. l. 21.* dignitatem.

Si qva alia menda inveniantur, doctus Lector facilè corriget sine meo adminiculo. Ne sanè id agere qvis gravetur, rogo.